

धन्य धन्य है पुरुष-रत्न वे जो रत्नत्रय पाते
 विषयों को विष जान दृष्टि उस ओर नहीं ल जाते ।
 उत्तमबोधि प्राप्त कर अपना जीवन सफल बनाते
 वे अक्षय सुखधाम मुक्ति पा नहीं लौट कर आते ॥

मुद्रक :

श्री० शुलायचंद देवचंद
 आनंद प्रेस भावनगर,

પ્રસ્તાવના

વૈજ્ઞાનિકો પ્રકૃતિના અતિગૂઢ રહસ્યોનું ઉદ્ધારણ કરે છે, તેના અંગોપાંગનું વિશ્લેષણ કરે છે અને વિભિન્ન રાસાયણિક દ્રવ્યોનું સંમિશ્રણ કરી અનેક પ્રકારના અદ્ભુત અને વિરમયજનક અવિષ્કારો જગત સમક્ષ રજૂ કરે છે. આ પ્રમાણે વૈજ્ઞાનિકોએ પોતાની અપૂર્વ ક્ષમતા તેમજ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી પ્રકૃતિને સ્વાધીન કરવાની પૂરેપૂરી કોશીશ કરેલ છે. આજે વૈજ્ઞાનિકોની ચમત્કૃત બુદ્ધિ મનુષ્યો પક્ષીઓની માફક આકાશમાં અપ્રતિહતરૂપે વિહાર કરી શકે છે, અસીમ-અથામ સાગરમાં મગરમચ્છની માફક હરી-ફરી શકે છે અને રથજ ઉપર વાયુવેગથી દોટ મૂકી શકે છે. વિજ્ઞાનના પ્રભાવથી અત્યંત દૃષ્ટસાધ્ય કાર્યો આજે અનાયાસ જ સિદ્ધ થઈ જાય છે. હજારો મનુષ્યો જે કાર્યને બરાબર સિદ્ધ કરવામાં અસમર્થ નીવડ્યા હતા તે જ કાર્ય આજે એક નાનકડું મશીન સરલતાપૂર્વક સિદ્ધ કરી દે છે. વિજ્ઞાનનાં આ બધાં તથા આવાં જ બીજાં ચમત્કારો નિસંદેહ સાધારણ ધટના નથી. આ બધાં મનુષ્યની અભૌતિક સામર્થ્યશક્તિનાં સાક્ષાત્ પ્રમાણો છે.

આજે આપણે માનવીય કૌશલની આ ચમત્કારિક ધટનાઓ

વિશે વિચાર કરતાં વિરમવના સામરમાં દુષ્ટી બહુએ લીએ ત્યારે એક પ્રથમ મીનભાવે આપણા મરિતક્રમા લીપળે છે અને અગ્ર ભણાટ પ્રચાલી મુકે છે અન્તરાતમાં પુછે છે-‘અરે અમલકાગિક ઘટનાઓના સર્જકે કહે શુદ્ધિ-નિધિ અક્ષય બહાન માનવ’ તુ શુ ચાહે છે ? તારું સાધ્ય શું છે ? તુ કયા ઉદ્દેશની પૂતિ માટે આકાશ-પાતાળ એક કરી રહ્યો છે ? તુ તારું મક્ષય સિધર કરીને અનુકૂળ દિશામાં અગ્રેસર થઈ રહ્યો છે ? નિર્દિષ્ટ મિત્ત અમ અનુભવી મારક હૃદયના તરંગો ઉપર જ નાચી રહ્યો છે ?’

આ પ્રશ્નો અસંમત નથી તેમજ વિસમત પશુ નથી વિજ્ઞાન ના આવિષ્કારો મૂળ રચકપર્મા બસ અમે તેટલા પ્રશરત કેમ ન હોય પરંતુ તેનાથી માનવ-સમાજનું મમલ-સાધન થયું નથી આ આવિષ્કારોથી અનુભવી અનુભવતાનો થોડો પશુ વિકાસ સુધાયો નથી, જીલદુ અનુભવતાનો ધ્રાસ થયો છે અને પશુતાની અભિવૃદ્ધિ થઈ છે વિજ્ઞાનના રૂપમાં અનુભવને જે રીતે મળ્યો હતો તેને આજે માનવ સમાજે પોતાના મોતનું સાધન બનાવી લીધું છે વિશ્વ સ, પ્રસય, હાહાકાર, મારપીટ આદિ વિષાકૃત રજો જેમાં લાગેલાં છે તે વિજ્ઞાનને અનુભવના શુદ્ધિ-ઢોરથી જન્મ આપ્યો છે કેવી આ પ્રશરત છતાં પ્રસયંકર રચના છે ? અનુભવના શુદ્ધિ-વૈભવનું જેટલું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે તેટલું થોડું છે ?

જો ડાહ્ય મને પૂછે તો હું નિસ કાચ કહી છઠ્ઠું કે- દુનિયામાં દુઃખનાં જેટલાં સાધનો છે તે બધામાં આજનું વિજ્ઞાન સૌથી વધારે અને અયંકર સાધન છે જેણે દુનિયાને પશુ બનાવી દીધી છે, જેણે અનુભવી અનુભવતાને જીનવી થઈ તેને પશુ બનાવી

દીધો છે અને જેણે યંત્ર-સાધનોને મનુષ્યની અપેક્ષાથી વધુ જ વધારે મદદ આપી દીધું છે.

વિજ્ઞાનમાં આ સંદારક શક્તિ ક્યાંથી આવી ? શું વિજ્ઞાન સ્વભાવતઃ વિષ સમાન દુઃખદાયક છે ? આ પ્રશ્નો પણ વિચારણીય છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે સવળે, જાળે, વિણજાળે અનુભવી તેમજ જ્ઞાની મહાપુરુષો કઠોર સાધનામાં નિરન્તર નિમગ્ન થઈ જે અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે તેમને સત્યનો-જીવનનો-અમૃતનો-બ્રહ્મનો જે સાક્ષાત્કાર થાય છે તેને તેઓ કાષ્ઠ કાષ્ઠ વાર 'વાણી'ના દ્વારદ્વારા બહાર કાઢે છે. પુણ્યપાત્ર મનુષ્યો અનુભવની તે વાણીને પોતાના 'અંતર'માં સ્થાપિત કરે છે. સ્થાપનાની આ ક્રિયા 'શ્રવણ' કહેવાય છે. જ્યારે 'શ્રવણ' આત્મામાં ઓતપ્રોત થઈ જાય છે-આત્માની સાથે એકાકાર જતી જાય છે અને તે બહારથી લાદેલી ચીજ નહિ પરંતુ પોતાની જ ચીજ જતી જાય છે ત્યારે તેને 'જ્ઞાન' એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે. તત્પશ્ચાત્ જ્યારે જ્ઞાન દ્વેષ-મુખ અને છે ત્યારે તે 'વિજ્ઞાન' જતી જાય છે.

'વિજ્ઞાન'ની ઉત્પત્તિનો આ શાસ્ત્રોક્ત ક્રમ છે. વિજ્ઞાનના આ વિકાસક્રમ વિશે વિચાર કરવાથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે વિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ જ્ઞાનથી થાય છે. સાચું વિજ્ઞાન તે જ હોઈ શકે કે જે જ્ઞાનમાંથી નિષ્પન્ન થયેલું હોય અને સાચું જ્ઞાન તે છે કે જે સાધકની સાધનાજન્ય અનુભૂતિમાંથી ઉદ્ભવત થયેલું હોય.

આજનું વિજ્ઞાન સંદારાત્મક શા માટે છે તથા આજના વિજ્ઞાનથી માનવ-સમાજનું કલ્યાણ કેમ નથી થઈ રહ્યું ? એ વાતનું

રહસ્ય દર્શિત્વમાં વાત ઉપર વિચાર કરવાથી સરળતાપૂર્વક સમજી શકાય છે

વાસ્તવમાં આજનું વિજ્ઞાન, જ્ઞાનથી નહિ પરંતુ અજ્ઞાનથી નિષ્પન્ન થયેલું છે. અજ્ઞાનથી વિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ એટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે વૈજ્ઞાનિક પોતે પોતાના આત્મ-રૂપને જાણતો હોતો નથી. વૈજ્ઞાનિક 'સ્વ-રૂપ' જાણવામાં સ્વયં અજ્ઞાન છે. સ્વ-રૂપને-આત્માને જણાવવા વિના ડોહપણ જ્ઞાન ફળદાયક સિદ્ધ થતું નથી. કદાચિત્ ફળદાયી નીવડે છે તો વિપરીત જ ફળ આપે છે એટલા જ માટે શ્રી આચાર્યજી સૂત્રમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે -

જે વર્ગ જાણદ સે સઘ્વ જાણદ ।

અર્થાત્ જે એકરૂપ-આત્માને જાણે છે તે જ સર્વકાંઈ જાણી શકે છે જે વ્યક્તિને આત્માનું સમ્યક્જ્ઞાન નથી તે વ્યક્તિને ડોહપણ વગરનું સમીચીન જ્ઞાન થઈ શકતું નથી.

આપણે ડોહ એક મન્ત્ર-મંત્રીનું જોષને આશ્ચર્યચકિત બની જમણે છીએ. મંત્રીનું-મન્ત્રની કેવી અદ્ભુત રચના છે, તેમાં કેટલી કળા છે, અસંખ્ય કળાને કેવો અદ્ભુત સુયોગ સાધવામાં આવ્યો છે-આ બધી વાતો વિષે આપણે વિચાર કરીએ છીએ પરંતુ તે મંત્રીનું જનાવનાર તરફ આપણે દ્રષ્ટિપાત કરતા નથી. મંત્રીનું જનાવવામાં અદ્ભુત મેહમય પ્રદર્શિત કરનાર ડોહ છે ? જો આ જડ સરીરની રચના નથી તો કોની છે ? તેનું શું સ્વરૂપ છે ? તેનામાં કેવી અને કેટલી શક્તિ છે ? તે પ્રતિબાનો પુનઃ કયા રહે છે ? આ બધા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરવા માટે આપણે આખા આડે જાન કર્યો છે

આત્મા સંબંધી આ અજ્ઞાને જ વિજ્ઞાનને વિષમય બનાવી દીધું છે. એટલા માટે જો વિજ્ઞાનમાંથી વિષ કાઢી નાંખી વિજ્ઞાનને અમૃતમય બનાવવું છે અને વિજ્ઞાનદ્વારા વિશ્વતું મંગલ-સાધન કરવું છે તો આત્મ-રૂપ જોળખવું પડશે. આત્માને જોળખ્યા વિના વિશ્વમાં સુખ-શાન્તિનો સંચાર થઈ શકશે નહિ. આત્માને જોળખ્યા વિના સુખની જોટલી સામગ્રી સંચિત કરવામાં આવશે તે બધી દુઃખની જન્મદાત્રી બની જશે. આ સત્ય હવે એટલું બધું સ્પષ્ટ થઈ ગયું છે કે હવે તેનો ફરી વાર નવો પ્રયોગ કરવાની આવશ્યકતા રહી નથી. અત્યારે તો આર્ય ઋષિઓએ જે આત્મા વિષે ઉચ્ચ સ્વરે ઉદ્ઘોષણ કરી હતી તે આત્મ-ઘોષણને પુનઃ ઘોષિત કરવાની આવશ્યકતા છે.

ઓતવ્યો મન્તવ્યો નિદિધ્યાસિતવ્યો રે અયમાત્મા-

આ આત્મા શ્રવણ કરવા યોગ્ય છે, મનન કરવા યોગ્ય છે, નિદિધ્યાસન કરવા યોગ્ય છે. આ જ આત્મવાદને જોના-ચાર્યોએ કેવા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં વ્યક્ત કર્યો છે તે જોઈએ—

વિદિ વિદિ સ્વતત્ત્વમ્ ।

અપ્પા ચેચ - દમેયન્વો, અપ્પા ચલ્લુ દુદ્દમો ।
અપ્પા દંતો સુદ્ધી દોદ્ધ, અસ્સિં લોપ પરત્થ ચ ॥

ઉત્તરાધ્યયન ૧-૧૮

જે મનુષ્ય આત્મ-રૂપને જાણતો નથી, જાણવા ચાહતો પણ નથી તે જો અન્ય પદાર્થોને જાણવાનો ડોળ કરે છે તો તે તેનો ફેટલો બધો દંભ છે, કેવી આત્મવંચના છે ?

આને સમસ્ત જગત્ બીજિકતાની ઉપાસનામાં તક્લીફ થઈ
 મધુ છે જલજુતા-અજલજુતા નાસ્તિકતાનો પ્રભાવ અને પ્રચાર
 વાયુવેગે વધી રહ્યો છે આ નાસ્તિકતા-મૂતોપાસના દુનિયાને ધોર
 વિપત્તિના ભયાનક માર્ગે પસંદી લઈ જાય છે માનવ-સમાજ
 જલ્દી કાષ્ઠ મોદિની શક્તિના પ્રભાવથી પ્રભાવિત થઈ ચૂપચાપ
 મૂતોપાસનાના માર્ગે આગળ ધપે જાય છે વિપત્તિના લક્ષણો
 રૂપરૂ દર્શિતોચર થઈ રહ્યા છે છતાં મનુષ્ય સમાજ પોતાની વાસ્તવ
 વિક સ્થિતિનું નિરીક્ષણ કરતો નથી એ કેવી દુઃખદ અને કષ્ટ
 અવસ્થા છે આને બહેના-મહેવા બોલોએ ‘મૃત્યુના’ તામની જે
 ગીત હાંપી લીધેલી છે તેના નામે ‘આત્મતત્ત્વને તિરાજલી આપી
 સ્વચ્છ દૃષ્ટિને પોષી રહ્યા છે’ આ પશુ એક પ્રકારની હાંપત
 સૃષ્ટિ જ છે ને ? સ્વતંત્રતાના નામે સ્વચ્છ દૃષ્ટિનો કેવો આ ઉપદ્રાસ
 છે ? આને ‘મૃત્યુના’ વિશાળ નામ નીચે મૂતોપાસના અને
 આધ્યાત્મિકતાનો સમન્વય કરવાનો કેવો વિશેષ પ્રયત્ન કરવામાં
 આવ્યો છે ? આવી ‘સૃષ્ટિ’ પશુ માનવસમાજને આપ સમાન
 સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે

આ પ્રમાણે જ્યારે સકલ સમાજ આત્મિક અજ્ઞાનના ગાંઠ
 અધકારથી આગ્રહાદિત થઈ મગ્ધ છે ત્યારે ભારત જ એવો એક
 દેશ છે કે જ્યાં આત્મજ્ઞાનની જ્યોતિ (તે બહે વિરલ ૩૫મા હોય)
 ઝમઝમી રહી છે આગત અત્યારે પશુ પોતાની પ્રાચીનતાને ફેટલાક
 અશમા પોષી રહ્યો છે અહીં ‘અધ્યાત્મ’ની ઉપાસના કરનાર
 ફેટલીક વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ જ્યાં-ત્યા જોવામાં આવે છે આ કેવળ
 ભારતવર્ષનું જ નહિ પરંતુ સમસ્ત સંસારનું સૌભાગ્ય સમજવું જોઈએ

આધ્યાત્મિકતાનો અર્થ જો તદ્દન યુગાધ ગયો નથી તો કોઈ દિવસે વાયુનો પ્રબળ સપાટો આવતાં જ તે પુનઃ પોતાના સ્વાભાવિક તેજમાં પ્રત્યક્ષિત થઈ જશે એવી આશા રાખવી અરથાને નથી. સાચો આસ્તિક કોઈ દિવસ નિરાશ થતો નથી. આશા અને વિશ્વાસ એ તો આસ્તિકતાનાં પ્રાણ હોય છે, અને તેના બળ ઉપર તો તે જીવિત રહે છે. એટલા માટે એ આશા અવશ્ય રાખવી જોઈએ કે નાસ્તિકતાની ધોર નિશાનો અન્ત થતાં જ એક મંગલ-પ્રભાત ઊગશે કે જ્યારે આધ્યાત્મિકતાનો સૂર્ય જગતને સોનેરી પ્રકાશ આપશે. જગત અધ્યાત્મ-સૂર્યથી આલોકિત થઈ જશે-જગતને પોતાનું બાન લારે થશે. તે વખતે સંસાર નવજીવનમાં પ્રવેશ કરશે.

એ મંગલ-પ્રભાતની પ્રતીક્ષામાં આપણે નિષ્ક્રિય થઈ-હાથ જોડી જેમી રહેવું ન જોઈએ. આપણે ત્યાં સુધી આધ્યાત્મિકતાની ચિનગારીઓને યથાશક્ય પ્રયત્ન કરી પ્રત્યક્ષિત રાખવી પડશે. આમ કરવાથી તે મંગલ-પ્રભાતનાં દર્શન જરૂરી થઈ શકશે.

આધ્યાત્મિકતાને પુનર્જીવિત કરવા માટે જે અનેક સાધનો ઉપલબ્ધ છે તે સાધનોમાં એક સુંદર સાધન એ છે કે-અધ્યાત્મ-નિષ્ઠ મહાત્માઓના જીવન-ચરિત્રને પ્રકાશમાં લાવવું અને તેમના હિંદાત્ત, પવિત્ર અને પરાપકારી જીવનનું અનુકરણ કરી જીવન-સુધાર કરવો.

અધ્યાત્મનો વિષય અત્યન્ત ગૂઢ અને રહસ્યમય છે. 'અધ્યાત્મ' કોઈ કેવળ પુસ્તક બણી લેવાથી કે કોઈ વક્તાના વાણી-વિલાસથી સ્તમ્ભમાં આવી શકતું નથી. અધ્યાત્મ-જીવનમાં પ્રવેશ કરવાની

વાત તો બહુ કષ્ટસામ્ય છે, અધ્યાત્મની સાધના સજીવ મૂર્તિમાન આદર્શને સમક્ષ રાખવાથી થઇ શકે છે તે સજીવ મૂર્તિમાન આદર્શ 'ગુરુ' કહેવાય છે. આવા ગુરુની સેવામાં રહેનાર સિદ્ધને 'અન્તેવાસી' કહેવામાં આવે છે. અન્તેવાસીનો અર્થ સમીપ રહેનાર એવો થાય છે.

‘ગુરુ ચિત્ત જ્ઞાન ન હોય’

આ પઘારા બહુ પ્રચલિત છે. ગુરુનો મહિમા અગમ્ય છે-અનિર્વચનીય છે. ગુરુનું રથાન આ દૃષ્ટિએ ભગવાનથી પણ અધિ-યાત્રું છે. એક કવિએ આ વિષે સુંદર ભાવો પ્રગટ કરતાં કહ્યું છે કે-

ગુરુ ગોચિન્દ દોનોં જાહે, કિસકે લાગું પાવ ।

શલિહારી ગુરુદેવકી, ગોચિન્દ દિયો વતાય ॥

ગુરુ અને દેવ બન્ને આપણી સામે હિપરિચિત છે આ બન્નેમાં ડાહ્ય સર્વપ્રથમ આપણા આદરના પાત્ર છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કવિએ પણ જ સુંદર ઢંગમાં એવો આપ્યો છે કે-ગુરુમહા-રાજ બન્ધ છે કે જોમની કૃપાથી આપણને દેવનો-ભગવાન નો પતો લાગે છે.

તાત્પર્ય એ છે કે-ગુરુદેવ આપણા માટે પ્રથમ આદરના પાત્ર છે, કારણ કે તેમની કૃપાદારા જ આપણને ભગવાનનું જ્ઞાન થાય છે અધિક મનિકટ ઉપકારક હોવાથી ભગવાનની અપેક્ષા એ ગુરુ-દેવનું રથાન અધિક સન્માનનીય છે.

સંસ્કૃતના એક કવિએ ગુરુની સ્તુતિ કરતાં કીક જ કહ્યું છે કે-

અજ્ઞાનતિમિરાધ્યાનાં, જ્ઞાનાન્જનશલાકયા ।

ચક્ષુસ્પ્રમીલિતં યેન, તસ્મૈ પ્રીતુરર્થે નમઃ ॥

અર્થાત્ જે લોકો અજ્ઞાનના તિમિર-રોગથી અંધ બની રહ્યા છે તેમની જ્ઞાનરૂપી અંજન-શલાકાદ્વારા આંખ ખોલનાર ગુરુમહારાજને વંદન હો !

ગુરુદેવ પોતાના અન્તેવાસીના અજ્ઞાનને નષ્ટ કરે છે, ગુરુ-મહારાજના પરમ અનુગ્રહથી શિષ્યની આંખો ખુલે છે. તેઓ જ પ્રશસ્તપથ-મંગલ માર્ગ તરફ પ્રયાણ કરવાની પ્રકૃષ્ટ પ્રેરણા આપનાર હોય છે. તેમની જ કૃપાથી શિષ્ય-સમુદાય અધ્યાત્મની ગુચ્છ-વાએલી અંધીઓને ખુલ્લી કરવામાં સમર્થ બની શકે છે. આવા પરમ કૃપાળુ ગુરુદેવનો સંયોગ જેમને પ્રાપ્ત થયો છે તેઓ ધન્ય છે, કૃતપુણ્ય-કૃતકૃત્ય છે.

આવા ગુરુદેવ જ્યારે પોતાની ઐહિક્ષયાત્રા સમાપ્ત કરી ચૂક્યા હોય તો પણ તેમનું હિત ચરિત ભદ્ર પ્રાણીઓના કલ્યાણનું કારણ બની શકે છે.

આજનો સાહિત્યિક યુગ કયા-કહાનીઓનો યુગ કહેવાય છે. આ યુગમાં-અસારના પ્રત્યેક દેશમાં પ્રત્યેક ભાષાના સાહિત્યમાં જોટલી કથાઓ રચવામાં આવી છે અને રચાઈ રહી છે તેટલી કથાઓ કદાચ જ બીજા કોઈ યુગમાં રચવામાં આવી હશે ! રાષ્ટ્રીય, સામાજિક, નૈતિક તથા ગાર્હસ્થ્ય-જીવન સંબંધી દરેક વાતો કથા-કહાનીઓદ્વારા કહેવાનું સાહિત્યકારો વિશેષ પસંદ કરે છે, એક દષ્ટિએ એ ઠીક પણ છે. કથા-કહાનીના રૂપમાં કહેવામાં આવતી વાત

મરણ, મુખોપ અને પ્રભાવોત્પાદક જની જાય છે. એની વાત તો એ છે કે-આ કથા-કહાનીઓમાં કેટલીક તો એવી અત્યંત હોય છે કે જેમને સભ્ય સમાજમાં વાચીને સંજગાવણી પણ મુરેત થઈ જાય છે કેટલાક બોલેએ તો 'વાસ્તવિકતાવાદ'ના નામે સમાજમાં એવો વિસવાદ ઊભો કરી દીધો છે કે વાત જ ન પૂછો! વાસ્તવિકતાવાદના નામે નગ્ન ચરિત-ચિત્રણ કરવામાં આવે છે અને જેમકે પોતાના હૃદયની મદદ-મલિનતા યાદોમાં ભરી દે છે. આ પ્રકારનું કથાસાહિત્ય સમાજમાં 'મીઠા વિષ'નું કામ કરી રહ્યું છે. નવમુવકોને આવા 'મીઠા વિષ'થી જમાવવાની અત્યાવશ્યકતા છે.

આ પ્રકારના કથા-સાહિત્યનું સ્થાન મહાપુરુષોના જીવન-ચરિત્રને મળે, એ અત્યંત વાંછનીય છે. મહાપુરુષોની જીવન-ચરિત્ર કથા આત્મિક ઉત્કર્ષની સજીવ કહાની છે. તેનો મન ઉપર જે પ્રભાવ પડે છે તે ચિરસ્થાયી રહે છે. મહાપુરુષોના જીવન-ચરિત્રમાં કાલ્પનિકતાની પૃથ્વીમિતો માનસિક પ્રભાવ જરા પણ પડતો નથી.

મહાપુરુષોની અનેક કૃતિઓ છે. કોઈ પોતાના દેશની રક્ષા તથા સ્વાધીનતા પ્રાપ્તિ માટે પ્રાણોત્સર્ગ કરી મહાપુરુષત્વને પામેલા હોય છે કોઈ લોક-સંચયની અદ્વિત ક્ષમતા પામીને મહાપુરુષ બન્યા હોય છે, અને કોઈ કોઈ એકાન્તભાવે આત્મ-સાધનામાં પોતાનું સમસ્ત જીવન સદગમય યાપન કરીને મહાપુરુષતા પદને પ્રાપ્ત કરે છે. મારી દૃષ્ટિએ ઉક્ત પ્રકારના મહાપુરુષોમાં આ આત્મમાધક મહાપુરુષોનું સ્થાન મવોચ્ય છે. આ આત્મમાધક મહાત્માઓની સાધનાનો આરંભ લગભગ ત્યારથી જ થાય છે કે જ્યાં શ્રીજીઓની સાધના સમાપ્ત થતી હોય છે આમ હતા તે

સાધનાની સીમા ખૂબ વિસ્તૃત અને મહાન હોય છે. આત્મસાધના એ એવી જીવન્ત સાધના છે કે જેમાં દરેક પ્રકારની સાધનાઓ સર્વે પદા દક્ષિપદે નિમગ્નાઃ (સર્વ પગલાં લાથીના પગલામાં સમાઈ જાય છે.) એ લોકોક્તિ અનુસાર સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે. આત્માની સાધના દેશ અને કાલની સીમાઓમાં આબદ્ધ થયેલી નથી. આત્મ-સાધના તો શાશ્વત છે, અસીમ છે, અનન્ત છે અને સર્વકાલવ્યાપી છે. એટલા માટે આત્મસાધક મહાપુરુષોનું જીવનવૃત્ત આપણી સમક્ષ અધિક સ્પષ્ટણીય હોવું જોઈએ.

તપ, ત્યાગ, સંયમ, દેહદમન આદિની સંસ્કૃતિ સાધારણ રીતે તો ભારતના પ્રત્યેક સંપ્રદાયોમાં ન્યૂનાધિક રૂપમાં વિદ્યમાન છે, પરંતુ જૈન ધર્મની સંસ્કૃતિ તો આ જ ભૂમિકા ઉપર સ્થિર થયેલ છે. જૈન સાહિત્યમાં ધર્મ-સંસ્કૃતિનું લક્ષણ જ એ બતાવવામાં આવ્યું છે કે—

ધમ્મો મંગલમુક્કિદ્દં અદ્ધિસા સંજમો તત્ત્વો ।

દશ અ. ૧, ગા. ૧

આ અદ્ધિસા, સંયમ અને તપરૂપ ધર્મ-સંસ્કૃતિનું પાલન-પોષણ-સંરક્ષણ-સંવર્ધન કરનાર જૈન મહાત્માઓનું આ યુગમાં પણ સાક્ષાત્ દર્શન થઈ શકે છે. આ જૈન સંસ્કૃતિના સૂત્રધારો—મુનિ મહાત્માઓ ભારતીય આખ્યાત્મિકતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને તેઓ તે સંસ્કૃતિને જીવિત રાખી રહ્યા છે કે જે સંસ્કૃતિના આધારે બલિષ્ઠમાં માનવ-સમાજનું પુનર્નિર્માણ થવાનું છે.

આવા મહાત્માઓનું ઉદાત્ત ચરિત જનસમાજના હિતાર્થે

સમ્યક, સુમેધ અને પ્રભાવોત્પાદક જની જલ્પ છે એકની વાત તો એ છે કે-આ કથા-કહાનીઓમાં કેટલીક તો એવી અત્યંત હોય છે કે જેમને મન્ય મમાજ્ઞા વાળીને સંભળાવવી પણ મુશ્કેલ થઈ જાય છે કેટલાક લોકોએ તો 'વાસ્તવિકતાવાદ'ના નામે સમાજમાં એવો વિસવાસ ઊભો કરી દીધો છે કે વાત જ ન પૂછો! વાસ્તવિકતાવાદના નામે નગ્ન ચરિત-ચિત્રણ કરવામાં આવે છે અને ભેષક પોતાના હૃદયની મંદગી-મહિનના કન્દોમાં ભરી દે છે. આ પ્રકારનું કથામાદિય મમાજ્ઞા 'મીઠા વિષ'નું કામ કરી રહ્યું છે, નવસુવડોને આવા 'મીઠા વિષ'થી જમાવવાની અત્યાચ્છપકતા છે.

આ પ્રકારના કથા-સાદિત્વનું સ્થાન મહાપુરુષોના જીવન-ચંચિતને મળે, એ અત્યંત વાછનીય છે. મહાપુરુષોની જીવન-ચરિત કથા આત્મિક ઉત્કર્ષની સજ્જત કહાની છે. તેનો મન ઉપર જે પ્રભાવ પડે છે તે ચિરસ્થાયી રહે છે. મહાપુરુષોના જીવન-ચંચિતમાં કાષ્ઠપનિકતાની પૃષ્ઠભૂમિનો માનસિક પ્રભાવ જરા પણ પડતો નથી.

મહાપુરુષોની અનેક મેજીઓ છે. કેાઇ પોતાના દેહની રક્ષા તથા સ્વાધીનતા પ્રાપ્તિ માટે પ્રાણોત્સર્ગ કરી મહાપુરુષત્વને પામેલા હોય છે. કેાઇ લોક-સંચયની અદ્ભુત ક્ષમતા પામીને મહાપુરુષ બન્યા હોય છે, અને કેાઇ કેાઇ એકાન્તભાવે આત્મ-સાધનામાં પોતાનું સમસ્ત જીવન અવગમ્ય વાપર કરીને મહાપુરુષના પદને પ્રાપ્ત કરે છે. મારી દૃષ્ટિએ હિંમત પ્રકાશના મહાપુરુષોમાં આ આત્મમાધક મહાપુરુષોનું સ્થાન મવો-ચ છે. આ આત્મમાધક મહાત્માઓની સાધનાનો આરંભ લગભગ ત્રાંધી જ થાય છે કે ન્યા બીજાઓની સુધના મમાજ્ઞ થતી હોય છે. આમ છતાં તે

કર્મો બાદ સકલ પ્રાણીજગત તેમનો પરિવાર બની ગયો. અને સારે જ તેમને સર્વભૂતાત્મભૂતતાની અભિવ્યક્તિ થઇ.

આ પ્રમાણે ૨૩ વર્ષની અવસ્થાથી લઇ ૮૪ વર્ષ ઉપરાંતની અવસ્થા સુધીનો સુદીર્ઘકાળ તેમણે એક મહાન્ આત્મનિષ્ઠ, સંયમ-શીલ, તપસ્યામય જીવન-સાધનામાં વ્યતીત કર્યો. પોતાના સાધના-મય જીવનના અંતિમ ૩૨ વર્ષ તેમણે આચાર્યપદની પ્રતિષ્ઠા અને સંઘવ્યવસ્થા જળવવામાં વ્યતીત કર્યો. જીવન-ચરિત્રમાં પ્રસ્તુત સામગ્રી ઉપરથી એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે પૂજ્યશ્રી કુંભરસિંહજી-સ્વામી એક અસાધારણ મહાત્મા હતા. તેઓ કર્મઠ હતા, શાસ્ત્ર-નિષ્ણાત હતા, ઉમ્મ તપસ્વી હતા, અખંડ બ્રહ્મચારી હતા, સંયમ-સાધનામાં પ્રતિક્ષણ જાગ્રત રહેનાર હતા, યશસ્વી હતા, તેજસ્વી હતા તેમજ ઓજસ્વી હતા. તેઓ કોઇ ભાષાના ભણે પ્રખર પાંડિત ન હતા, છતાં મોટા-મોટા વિદ્વાનો પણ તેમના રહસ્ય-જ્ઞાનની સામે અનુભવ-ઉપલબ્ધ બોધને જોઇ નતમસ્તક બની જતા હતા. તેમની ઉપદેશ દેવાની શૈલી ધણી જ રોચક અને પ્રભાવોત્પાદક હતી કારણ કે તેમના શબ્દો કેવળ પાંડિત્ય-પ્રદર્શક ન હતાં-કેવળ વાણી-વિલાસના સ્વચ્છ ન હતાં પરંતુ અન્તરાત્માથી ઉદ્ભવત યનારા ઉદ્ધારો હતા. આત્માની વાણી સીધી આત્મા સુધી પહોંચે છે. તેમના સદુપદેશના પ્રભાવથી ન જાણે કેટલા પતિતા-ત્માઓનો ઉદ્ધાર થયો હશે? આ મહાપુરુષ ખરેખર યુગપ્રધાન સંતમહાત્મા હતા. તેમણે બહુસંખ્યક શ્રાવકો તથા શ્રાવિકાઓની મોહનિદ્રાનો ભંગ કરી અનેકોને પ્રતી બનાવ્યા, નિયમનિષ્ઠ બનાવ્યા, બ્રહ્મચર્યનિષ્ઠ બનાવ્યા અને અનેકોને સંયમ-સાધનાના

પ્રકાશમાં આવ્યું જલુ જ સામગ્રદ અને હિપ્પોગ્રી છે. મહાપુરુષોના
ચરિત-ચિત્રણથી પાકોને જીવન-સુધારની પ્રેરણા મળે છે અને
સાથે સાથે સાહિત્યના એક ઉત્કૃષ્ટ જગતી પૂર્તિ પણ થાય છે

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં જે મહાપુરુષનું ચરિત આસિખિન કરવામાં
આવ્યું છે તે પણ તે સુમના એક સમર્થ સત્કિરોમણિ હતા.
વિક્રમ સવત ૧૭૬૨ માં તેમણે જન્મ પામ્યું હતો અને કેવળ
૨૭ વર્ષની સપ્ત વયમાં જ્યારે દુનિયા અનુરામના મનમેહક રમથી
રંગાયેલી-રવખનસુદિની ખાદક પ્રસોબન આપનારો જણાય છે
ત્યારે આ કેમલ વચરક મહાપુરુષને અમાગ પ્રત્યે વિગ્ગિત આવી
આ વિગ્ગિતના કારણુ વિષ વિચાર કરતા જણાય છે કે આ જલુ
તેમના પૂર્વજ-મના પાર્મિક-મસ્કા તુ ૬૧ હનુ ૨૭ વર્ષની
ઉમરમાં ચરિતનાયકના મનમાં એક અબ્ધત અન્તઃશ્વનિ પ્રતિ
શ્વનિત થાય છે કે -

દ્વાતા પરિમલકારા, વન્ધુમ્મો જ ધન વિષ વિવચા ।

કોડય જતસ્ય માહો, ચે રિપવસ્તેપુ સુહદાશા ॥

અર્થાત્ આ પરાભવ પેદા કરનારી છે, જન્ધુ-માધન જ ધન
રૂપ છે અને હન્દિયોના વિષયો વિષરૂપ છે આમ હતા મનુષ્યોનો
મોહભાવ કેવો વિચિત્ર છે કે તે યજુઓને પણ ચિતરૂપ માને છે

આ અબ્ધત શ્વનિ-અન્તઃશ્વનિને માન આપી મી કુમરસિદ્ધે
મુનિત્વનો અગીકાર કરી લીધો જ્યારે સુધી તેમનો પરિવાર
કેવલાક મજવા-મજિયા મનુષ્યો સુધી જ સીમિત હતો, તેમની
આત્મીયતા અકિત તેમ જ કુદ હતી પરંતુ સાહુત્વનો સ્વીકાર

જેમણે અતીતના અધિકારમાં છુપાએલા મહાત્માને પુનઃ આપણી સમક્ષ ઉપરિચિત કરવાનું પુણ્યકાર્ય કરેલ છે.

સૌરાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ સંત શ્રી પ્રાંણુલાલજી મહારાજ પ્રતિ પણુ પાઠકોની તરફથી કૃતજ્ઞતા પ્રકટ કરી દેવી એ મારું કર્તવ્ય સમજું છું કે જેમણે પ્રસ્તુત જીવન-ચરિતને તૈયાર કરવામાં અતુલ પરિશ્રમ સેવ્યો છે અને જેમની પવિત્ર ગ્રેરણામી આ જીવન-ચરિત પુસ્તકાકારમાં પ્રસિદ્ધ થઈ શક્યું છે. શાન્તિલાલનો પણુ આભારી છું કે જેમણે આવા પ્રતાપી મહાપુરુષના જીવન-ચરિત-ગ્રંથની પ્રસ્તાવના લખવાનો મને શુભાવસર આપ્યો છે.

જ્યાવર
તા. ૨૫-૬-૪૩ } પં. શોભાચન્દ્રજી ભારિદલ, ન્યાયતીર્થ
આચાર્ય, શ્રી જૈન ગુરુકુલ-જ્યાવર

માર્ગે ચડાવ્યા. શું તેને કે શું અજોન-જખાંવને માટે તેઓ સમાનરૂપે પૂજનીય, મનનીય તથા સ્તવનીય હતા. પૂજ્યશ્રી પોતાના સરસ સ્વભાવથી, હામાલાવથી અખતરતુ બની સકયા હતા અનેક બાબતોએ તેમના હૃદય જીવનને। અપૂર્વ લાભ લીધો અને તેમણે દરેકને કમ્પાણને। પ્રસન્ન માર્ગ પ્રદર્શિત કર્યો.

આચાર્યના પદે પ્રતિષ્ઠિત હોવા છતાં અને શાંતી, શાંતી તથા શ્રેય તપસ્વી હોવા છતાં તેમણે અભિમાન કે કીધને પોતાની પાસે આવવા પણ દીધા ન હતા. આ તેમની મહત્તા હતી. તેમની સાધુતા, ભદ્રિકતા, સોમતા, સહૃદયતા, પ્રતિભા દર્શનાર્થોએના હૃદયને ફરી ભેટી હતી. તે મહાત્મામાં આદર્શ વિનમ્રતા હતી અને કથાય અતિશય મદ હતા. તેઓશ્રી શાન્ત, દર્શન, ચારિત્ર અને તપની સાધનામાં સતત હોમશીલ અને જાગૃત રહેતા હતા.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—એક મહાત્મા આદર્શ સંયમી મહાત્માના જીવનની બધી વિશેષતાઓ તેમનામાં વિદ્યમાન હતી. સૌરાષ્ટ્રમાં જાને પણ તેમના સંયમની સુકીર્તિ અને ધરારાસિ સર્વત્ર પ્રસરેલી જોવામાં આવે છે.

૫. શાન્તિલાલ વનમાલી શેઠ ન્યાયતીર્થ તથા બાઇશ્રી શાન્તિલાલ ખાવીશી આ જન્મુદયે કઠિન પરિભ્રમ કરી, આ મહામહિમ મહાત્માનું ને સખ્દમિત્ર સર્વસાધારણની સમક્ષ ઉપસ્થિત કર્યું છે તેનો પાઠો પૂર્ણ લાભ લે, એવો મારો અનુરોધ છે. આ સખ્દમિત્ર પાઠોનું જીવન સાત્ત્વિક, સંયત અને સરસ જનાવવામાં સદાયક બનશે એની મને ખાતરી છે. લેખક-દ્રવ અભિનંદનને પાત્ર છે કે

સંપ્રદાયના આલ્પરુપ, સ્વર્ગસ્થ પૂજ્યશ્રી હંગરશીસ્વામીની સંવત્સરીનો (નિર્વાણનો) પ્રથમદિન હતો. તેથી મુનિમહારાજ શ્રી પ્રાણલાલજી મહારાજે કૃતકૃત્ય થવા તે દિવસનું આખું વ્યાખ્યાન એ ધર્માત્મા માદીપતિના ગુણોના કૃતિયા આદર્શ જીવનના સંસ્મરણો ઉપર જ આપ્યું. પૂજ્ય મુનિશ્રી પ્રાણલાલજી મહારાજના વદનકમળથી નીકળતી વિષય પરત્વેની વચનામૃતરૂપ અતૂટ વાગ્દેશમાં શ્રેષ્ઠાવર્ગ અને હૃદયુગ્મશનના સભ્યો એવા તરખોળ થઈ ગયા કે એ કલાક જેટલો લાંબો સમય કેમ ગયો તેથી થયો તેનો ખ્યાલ પણ રહ્યો નહિ.

એ જીવનચરિત્ર, સાધુવર્ગ, શ્રાવકવર્ગ અને સામાન્ય જન-સમાજ માટે ઘણું બોધપ્રદ, રસિક અને ધાર્મિક રહસ્યપૂર્ણકતું હતું, જેથી અમોએ નહીં ક્યું કે સ્વર્ગીય પૂજ્ય આચાર્યશ્રીનાં આવાં અમૂલ્ય જીવનસંસ્મરણોને પુસ્તકાકારે મૂર્ત સ્વરૂપ આપવું જ જોઈએ. જો તે એક પુસ્તકના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો વ્યાખ્યાનમાં આવતાં ૫૦૦-૭૦૦ માણસો ઉપરાંત આખી જાત અને જાતેતર જનતા પણ આ અનુપમ વસ્તુનો લાભ ઉઠાવી શકે. અમોએ આ સ્તુત્ય કાર્યનો લાભ રાજકોટ સંઘને જ મળે એવી નિશ્ચિત વિચારણા પૂજ્ય મુનિશ્રી પ્રાણલાલજી મહારાજ પાસે મૂકી, ત્યારે તેઓશ્રીએ સુસ્મિત વદને હિતર ખાંપેલા કે: “એ શુભ કામનો પ્રારંભ થયો છે અને અવસરે સૌ સારું થઈ રહેશે.”

સદ્બાગ્યે અમારી બાવનાયુક્ત વિનંતિ ખ્યાનમાં લઈ મુનિ-વંશશ્રી પ્રાણલાલજી મહારાજશ્રીનું સંવત ૧૯૬૮ ની સાતનું આઠમીસ રાજકોટમાં થયું. તે વખતે ઘણા વ તથા

પ્રકાશકનું નિવેદન

‘શ્રી રથાનંદવાસી જૈન તરીખેના જોડણ સંપ્રદાયના આચાર્ય-
વર્ય-ગાદીપતિ-મર્યાપક-પૂજ્યશ્રી કુંભરસિંહસ્વામીનું’ આ
જીવનચરિત્ર જૈન જનતા મમજ્ઞ રજૂ કરી અમો કૃતાર્થ થઇએ છીએ.

આ પુસ્તક પ્રકાશન કરવાનો અવગ્ય લાભ અમને ફરી
રીતે સુપ્રાપ્ય થયો તેનું સક્ષિત જ્ઞાન આપવું એ અતિ આવ-
શ્યક છે તેમજ મહાગમ સાથે જ્ઞાનદમનક પણ છે.

પૂજ્ય મુનિમહાશય શ્રી પ્રાણસાલજી મહારાજ કાશ્યા ચારને
શ્રી રાજકોટમાં ચાતુર્માસ કરાવવાની વિનંતિ કરવા સંવત્
૧૯૬૮ ની માગના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૪ ના રોજ શ્રી રાજકોટ રથાનં-
વાસી જૈન મોઢા સંઘ તરફથી ૬ માસજોનું (૧ વીરાણી
રામજીભાઈ રામજી, ૨ કોઠારી જ્યેષ્ઠ અજરભર, ૩
મહેતા કપૂરચંદ રણજોડ, ૪ મહાણી કીરચંદ કચરા, ૫
માંડવીઆ શુક્લાજયંદ પાનાચંદ અને ૬ શ્રી રથા. મોઢા
સંઘના માનક મંત્રી પારેજ પ્રાણજીવન નારણજી) ડેપુ-
ટેશન, આ સંપ્રદાયની ગાદીનું મામ જોડણ હોવાથી ત્યાં ગયું
હતું. બીજો એટલે વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫ નો દિવસ, ગુરુવર, આ

સંપ્રદાયના આલપ્પરુપ, સ્વર્ગસ્થ પૂજ્યશ્રી કુંગરશાસ્ત્રીની સંવત્સરીનો (નિર્વાણનો) પુણ્યદિન હતો. તેથી મુનિમહારાજ શ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજે કૃતકૃત્ય થવા તે દિવસનું આખું વ્યાખ્યાન એ ધર્માત્મા ગાદીપતિના ગુણોના કૃતિયા આદર્શ જીવનના સંરમ્ભરણો ઉપર જ આપ્યું. પૂજ્ય મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજના વદનકમળથી નીકળતી વિષય પરત્વેની વચનામૃતરૂપ અતૂટ વાગ્ધારામાં શ્રાતાવર્ગ અને હૃદયુદ્દેશનના સભ્યો એવા તરખોળ થઈ ગયા કે એ કલાક જેટલો લાંબો સમય કેમ ગયોત યથો તેનો ખ્યાલ પણ રહ્યો નહિ.

એ જીવનચરિત્ર, સાધુવર્ગ, શ્રાવકવર્ગ અને સામાન્ય જન-સમાજ માટે ઘણું જોષપ્રદ, રસિક અને ધાર્મિક રસસ્વપૂર્ણ હતું, જેથી અમોએ નહીં કહ્યું કે સ્વર્ગીય પૂજ્ય આચાર્યશ્રીનાં આવાં અમૂલ્ય જીવનસંરમ્ભરણોને પુસ્તકાકારે મૂર્ત સ્વરૂપ આપવું જ જોઈએ. જે તે એક પુસ્તકના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો વ્યાખ્યાનમાં આવતાં ૫૦૦-૭૦૦ માણસો ઉપરાંત આખી જન અને કૌનેતર જનતા પણ આ અનુપમ વસ્તુનો લાભ ઉઠાવી શકે. અમોએ આ સ્તુત્ય કાર્યનો લાભ રાજકોટ સંઘને જ મળે એવી નિશ્ચિત વિચારણા પૂજ્ય મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજ પાસે મૂકી, ત્યારે તેઓશ્રીએ સુસ્મિત વદને ઉત્તર આપ્યો કે: “એ શુભ કામનો પ્રારંભ થયો છે અને અવસરે સૌ સારું થઈ રહેશે.”

સહભાગ્યે અમારી ભાવનાયુક્ત વિનંતિ ખ્યાનમાં લઈ મુનિ-વંશશ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજશ્રીનું સંવત ૧૯૬૮ ની સાલનું આઠમીસ રાજકોટમાં થયું. તે વખતે ઘણા વખતથી તલસતી

રાજકોટની જાવહીની જોન જનતા ઉપર મુનિશ્રીના સાબથી સરકૂત
 યેસા બોધામૃતની અરખસિત વૃષ્ટિ થઇ, જેને પતિજ્વામે અનેક
 ૧૮નો પુણ્ય-પ્રસાદીરૂપ નીચે પ્રમાણેનો સુદર ફાવ પશુ લખ્યું થયેલ.

(૧) શ્રી દશાશ્રીમાળી વર્ણિક મારેતું જનાજ રાકેત ૬૩.

(૨) પાંજરાપોળના જનાથ પશુ મારેતું ૬૩

(૩) શ્રી સધના નિભાવ મારેતું ૬૩

(૪) આવક-આવિકાઓમા અનેકવિધ તપશ્ચર્યા તથા ધર્મકરણીઓ
 થઇ, વળી જોતાવર્ગથી તે મળવર જોજનસાળાના બને
 વિચાળ હોસ ઉભરાઇ જતા, તેમજ સાત અને દત્તધિતે
 સૌ કોઇ તેઓશ્રીના વ્યાખ્યાનનો લાભ લેતા

(૫) આકર્ષક લાભ તે જો થયે કે રાજકોટમા શ્રી
 સંધ્યુ એક સાધારણ પુસ્તકાલય હતું, જેમા જોનધર્મના
 ડેટલાંક પુસ્તકો અને છપાયેલાં તથા હસ્તલિખિત સૂત્રો
 હતા તેને વિઠસાવી એક આકર્ષક પુસ્તકાલય બનાવવું તેમ
 જ તેનું નામ “ પૂજ્યશ્રી કુંભરસિદ્ધસ્વામી પુસ્તકા-
 લય ” રાખવું. આ પ્રયત્નનીય કાર્યને મુનિશ્રી પ્રાણ-
 લાસજી મહારાજે પોતાની નિદોષ, ખજૂર અને એવકારી
 વાણીમા એવું તે સંસ્કાર્યું કે ત્યાં જ તે પુસ્તકાલયનું
 તે જ નામ કાર્યમ રખાયું અને તરત જ રૂ. ૩૫૦૦
 જેટલી નાદર રકમનો ફાળો થઇ ગયેલ. રાજકોટના આગ્ર-
 મીસની ધાર્મિક સરલતાનું આ ઉત્તમ કાર્ય મણાવ.
 જોન જનતાની આમદભરી વિનવણીથી તે પુસ્તકાલયની
 ઉદ્ધારન ક્રિયા પશુ સવત ૧૯૬૬ના કારતક શુદ્ધ ૧૧

તારીખ ૧૮-૧૧-૪૨ના રોજ સુપ્રસિદ્ધ શહેરી અને શ્રી સંઘના અગ્રમુખ શેઠ શ્રી શામજીભાઈ વીરાણીના શુભ હસ્તે શુભ સમયે થઈ ગઈ અને અત્યારે તે પુસ્તકાલય ભરયુવાનીમાં મૂકાયું છે, જેનો લાભ જિજ્ઞાસુ જૈનો (ચારે તીર્થ) તેમજ સિદ્ધાંતશાળાના સર્વે વિદ્યાર્થી જનો લઈ પોતાનું જીવન સાર્થક કરે છે.

(૬) સૌથી સરસ અને ખાસ અનુકરણીય કાલ અગર પ્રસસ્ત તેમજ લાભદાયી કાર્ય આ જીવનચરિત્રના પ્રકાશનનું છે. એ કાર્ય પશુ પૂજ્ય મુનિ શ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજ-શ્રીની જોશીલી અને કાર્યકારણની અસાધારણ સંકલના ભરેલી વાણીનું જ પરિણામ છે. એ સિવાય ખીજ નાનાં મોટાં લાભદાયી કાર્યો તો એ મુનિરાજના ચાતુર્માસમાં ઘણાં થયાં છે, જેનું વિવેચન કરતાં એક નાનકડું પુસ્તક થાય.

આ કપરી મેંદારતના વિષમ કાળમાં પુસ્તક-પ્રકાશનના ખર્ચને પડોંચી વળવા અને સર્વે ભાઈઓ તેમજ જહેનોને અલ્પમ્ય લાભ આપવાના શુભ હેતુથી આ પુસ્તક માટે અમે નીચે પ્રમાણેની એક યોજના તૈયાર કરી.

(૧) આ જીવનચરિત્રવાળા પુસ્તકની ૨૦૦૦ નકલ ગદાર પાડવી; જેનું ખર્ચ લગભગ રૂ. ૩૦૦૦ આવે. તે ખર્ચને પડોંચી વળવા ધર્મિષ્ઠ તેમજ ધનિકભાઈ અને જહેનો તેમથી ૬૦૦ નકલ, દરેક રૂ. પના ભાવે બે એવી ગ્રાહકોની નામાવલિ અગાઉથી તૈયાર કરવી. એ પ્રસ્તાવ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો, જેના પરિણામે તરત જ આ સંઘમાંથી જ એવાં ૬૦૦

પ્રાદેશી જણી ગયા, એ બીના જણાવતાં જામને અત્યંત
દયા થાય છે એ આગ્રપદાતા મુદરચોના શુભ નામો
આ પુસ્તકની પ્રાતે પ્રગટ પણ થયો છે

(૨) બાઈબીના ૧૪૦૦ પુસ્તકો રહ્યા, તે દરેકની કિંમત માત્ર
નાગ આના જ રાખવી જેથી તેનો લાભ બીજા મધ્ય
ગિરિયાએ માધ્ય-બહેનો લઈ શકે

(૩) એ ૧૪૦૦ નકલના ઉત્પત્તિમાથી, આ જીવનચરિત્રની
બીજી આવૃત્તિ છપાવવામા અમર તે રકમ " શ્રી કુમરશી
સ્વામી પુસ્તકાલય " રૂપમા લઈ જવામા આવશે એમ
પણ નિર્ણય થયો છે.

મુનિ મહારાજશ્રી પ્રાણસાલજી મહારાજશ્રી આ પુસ્તકના
લેખક નથી, પ્રમુખક તેમજ પ્રેમ સુધારક પણ નથી હતા આ
પુસ્તક સાથે તેમજુ નામ પ્રથમ દરજ્જે જોડાઈને અમર બને છે,
કારણ કે આવ જીવન કાર્ય એ એઓની પ્રેરણા, દોરવણી, અનુ
ભવપૂર્ણ વરણાન અને યોગ્ય—સહકારની નિરવણ સહાયતાના
એકીકરણનું જ ફળ છે ધણી બધા જીવો, આ પુસ્તકના વાંચન
અને જનનથી, પોતાના જીવનને સુદર અને ધર્મપરાયણ બનાવી
દેશે એ વાત પણ નિર્વિવાદ છે.

પુસ્તકની યોગ્ય સંકલના કરનાર, સુદર આજમા લખનાર,
જેન ધર્મોત્સાહી એ ભાષાશ્રી માધ્યો માધ શાન્તિનાલ વન-
માળા શેઠ (ન્યાયતીર્થ) અને માધ શાન્તિલાલ કપૂરચંદ બાવીશી
જેમણે મહારાજ શ્રીમ લઈ આ કાર્ય ત્વગથી પૂર્ણ કર્યું તેથી

તેમનો પરમ આભાર થયો છે. વળી પુસ્તકના મૂલ્ય સુધારવામાં રાજકોટના સ્વધર્મી બંધુ જમનાદાસ રેવાશંકર દોશીએ (નવયુગ પુસ્તક બંડારના માલિકે) નિઃસ્વાર્થભાવે જે શ્રમ લીધો છે તેનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

લિ૦

૨૩

૨૭

રાજકોટ.

તારીખ ૨૫ ઓગસ્ટ ૧૯૪૩ મંગળ	}	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન મોટા સંઘ
શ્રી કૃષ્ણ જન્મષ્ટમી સંવત ૧૯૯૯		રાજકોટના ઓનરરી સેક્રેટરી પ્રાણજીવન નારણજી પારેખ

આમુખ

અહિંસા, સંયમ અને તપ : એ ધર્મસંસ્કૃતિરૂપ ત્રિવેણીનો સંગમ એટલે શ્રમણ-સાધુ અને સાધુ એટલે પુણ્યતીર્થ-તરણ-તારણનું અત્યુચ્ચ સાધન-સ્થાન.

જેમના આહાર-વિહારમાં, જેમના વાણી-વર્તનમાં, જેમની પ્રત્યેક ક્રિયામાં 'ઉદાર' નો, તરવાનો-તારવાનો જ એક માત્ર જીવનમન્ત્ર મૂળતો હોય તે રૂપ-પરસાધક 'સાધુ' પુણ્યતીર્થ-રૂપ હોય એમાં શી સંશય ?

શ્રમણ સંસ્કૃતિનો જેમ ધારણ કરનાર 'મિશ્ર', જૈનત્વનો જોડો ફરકારનાર વિકારવિજયી વીરકુત, અહિંસાનો અવધૂત, સંયમનો જીવનમન્ત્ર દિનરાત જાળનાર તપસ્વી, યશસ્વી, જૈનશ્રમણ વિશ્વચાન્તિનો પ્રખર પ્રચારક અને પતિનોદ્ધારક જ હોય એમાં જ એની અને જૈનશાસનનો પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવ છે. એવા આત્મ-સાધક સંતપુરુષના નર્વા નર્વા પુનિત પગલા પડે ત્યાં ત્યાં 'પુણ્ય-તીર્થ' જ બની જાય. સાધુ, સાખી, શાવક અને શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ 'તીર્થ'નો અમદૂત તે જ જૈન મહાશ્રમણ.

આવા એક પ્રતાપી જૈન શ્રમણ સાધુપુરુષની-પ્રભાવશાળી પૂજ્યશ્રીના સાધુ-જીવનની આ ચરિતકથા છે.

આજે જ્યારે સાધુતાની સરિતાઓ 'પાખંડ' ના પ્રતાપથી સુકાવા લાગી છે ત્યારે આ સાધુત્વનું ઝરણું જનસમાજની તૃષાને-પિપાસાને થોડીધણી શાન્ત કરશે એ શુભાશા સાથે અમે આ ચરિતકથા જનસમાજ સમક્ષ પ્રસ્તુત કરીએ છીએ.

x

x

x

આદર્શ ત્યાગ અને આદર્શ સાધુતા અનાદિકાળથી પુજ્યતા આપ્યા છે, આજે પણ પુજ્ય છે અને ભવિષ્યમાં પણ પુજ્યતા રહેશે. જ્યાં જ્યાં આદર્શ ત્યાગ કે સાધુતા હોય તે સર્વ પૂજનીય અને સન્માનનીય છે; પરંતુ આજે આથી કંઈક બિલકુલ જ બની રહ્યું હોય એમ જોવામાં આવે છે. આપણે ત્યાં જ નહિ પણ વિશ્વના બધાંય ધર્મ-સંપ્રદાયોની એ જ સ્થિતિ છે. આદર્શ ત્યાગ કે આદર્શ સાધુતાને બદલે સાધુતા અને ત્યાગના બાજુ ચિન્હોની પૂજ થવા લાગી અને આને લીધે ધર્મસંસ્થાઓ પોતાના મૂળ ધ્યેયને ચૂકી, ધર્મની આડમાં અર્થની, બાહ્યાડંબરની પૂજ કરી અહંભાવ અને રાગદ્વેષને પોષ્યા અને આ ધર્મના વાડાઓ માનવજાતિના કલ્યાણને બદલે માત્ર થોડી વ્યક્તિઓના ક્ષુદ્રભાવને-અહંતાને અને કહેવાતી ધર્મભાવનાને પોષવાના અપ્પાડા બની ગયા.

ધર્મસંસ્થાઓની આવી વિષમ પરિસ્થિતિમાં એ જૈન સાધુ-સંસ્થાએ ત્યાગ અને સાધુતાની પોતાની ત્રિશિષ્ટતા જાળવી રાખી છે. આ સંસ્થા જગતના કોષ્ઠપણ સંપ્રદાયના સાધુ-સંતોથી વધારે ત્યાગી અને આજના સડાથી દૂર રહેવા પામી છે. એને

પૈસાનો કે બાકાડખરોનો મોઢ દહ રપરથો નથી એવું કારણ
જમવાન મદાવીતની વ્યવસ્થિત સુદર સધબ્યવસ્થા, જૈનધર્મની-
સમયમતની કડક આરાધના તથા આચારવિચારોના નિયમોનું
હિમ પાલન છે

×

×

×

જૈનધર્મના-અમણુ-સરકૃતિના અનુયાયીઓમાં ‘સર્વ’ હવ
કે ‘શાસનરસી’ ની ભાવના હૃદયછે હૃદયમાં ધગ કરી જનમ-ખરે-
ખર એ બોલવા પૂતી જ નહિ પણ કતવ્યમાં બિતરે તે-(જૈન-
ધર્મ વિશ્વધર્મ જનવાની યોગ્યતા ધરાવે છે એવું અનેક પખત
જૈનેતરે જમતના માનવીઓના મુખે પણ સંભળાયું છે)-જૈન-
ધર્મનો અહિંસાવાદ, અનેકાન્તવાદ અપરિગ્રહવાદ, કર્મવાદ, આત્મ
દમન, ત્યાગ અને તપ સાધના આદિ મૌલિક સિદ્ધાન્તો ખાજની
આદીધૂદીમાં અદવાયેલા જમગને મુકત કરી શકે તેમ છે-સાચા
સુખ અને શાંતિનો પ્રચરત આગ ચી ધી શકે તેમ છે-પરંતુ ‘સર્વ’
હવ કે ‘શાસનરસી’ તથા સદધર્મીવાત્સલ્યની હિંમત ભાવના આજે
બોલવા સિવાય કર્તવ્યમાં કયા ગ્હેવા પામી છે ?

આજે તો કરુણ હોવા છતાંયે એ સત્ય ખીના ૬૬ બહાર-
ના જમતને ‘શાસનરસી’ કરવું દુર રહ્યું પરંતુ જૈનો-શાસનરસી-
જૈનધર્મી છે તેમની સખ્યા પણ દિનપ્રતિદિન એ છી થતી જાય છે ।
છતાંય આપણી આજ હથડતી નથી એ આજ હથડે તો
જરૂર છે-જૈન-જમતના મદાપુરોગી-તેમના ત્યાગી
જીવનના પ્રચારની

જરૂર છે-જૈન-સૂત્રોને લોકમોગ્ય બનાવી પ્રજાના હૃદયમાં

ઉતરી શકે તેવા સ્વરૂપે જૈનો તેમજ જૈનેતરોમાં જૈન સાહિત્યને પ્રચાર કરવાની.

જરૂર છે-શાંતિના ટૂંકાટૂંકા બેદોમાંથી નીકળી જૈનજગતમાં પડી ગએલા નાના-મોટા ચીરાઓને સાંધવાની-તેનું સમારકામ કરવાની.

જરૂર છે-આજે ધર્મત્રેમી શ્રીમંતોની. ધર્મની એક વ્યક્તિના દુઃખે દાઝનારા પોતાના સ્વધર્મી બાપઓની ગરીબાઈ તથા કંમાલિયત જોઈ પોતાની શ્રીમંતાઈથી લાજ મરનારા શ્રીમંતોની.

જરૂર છે-આજે સ્વધર્મી બાપઓના દુઃખે દુઃખી થનારા-દાનની ઊલટી નહિ પરંતુ સવળી ગંગા વહાવનારા સાચા જૈનધર્મીઓની.

જરૂર છે-સંઘળળ કેળવી સમાજમાં, ઉદીયમાન પ્રજામાં તેમજ નવલોહિયા નવયુવકોમાં તેજસ્વિતા પ્રગટાવનારી તથા ધર્મપ્રાણુ પૂરનારી શિક્ષણ-સંસ્થાના સ્થાપકો તથા સંચાલકોની.

ટૂંકમાં જરૂર છે-સમાજમાં-ધર્મમાં તેજસ્વિતા પ્રગટાવનારાઓની-વીરસંઘના સાચા દ્વિમાયતીઓની અને શાસનત્રેય સાધનારાઓની.

પરંતુ એ શુભ દિવસની આપણે રાહ જોવાની રહી. આ જરૂરને પૂરી પાડનારા ક્યારે પાકશે તે તો કાણ જાણે પરંતુ આ આવશ્યકતાઓમાંથી એકાદ વસ્તુને પોતાના જીવનનું કર્તવ્ય માની કાંઈ શુભ કાર્યનો આરંભ કરશે તો એ જૈનધર્મની, શાસનની સાચી સેવા બજાવવાનો યશ આજે નહિ તો ભવિષ્યમાં પ્રજા તેને જરૂર આપશે જ.

આશુખ વખતે કષ્ટક આડે રસને ઉત્તાપ દોષ તેમ સામે છે પરંતુ ના ' પ્રસ્તાવના પણ એક એવા મહાપુરુષના જીવનની લખાઈ છે કે જેમના જીવનમાથી જોન તેમજ જોનેનર જમનને આત્મિક શાન્તિ સંપાદી છે જોનધર્મના ત્યાગ અને મહાવતોનો જેમણે પ્રખર પ્રચાર કર્યો ■ અને જમત્ ઉપર નહિ તે જગતના એક ભાગ ઉપર કમ્બ-કાઠિવાવાડ અને યુજ્જરાતમા જેમણે જોન ધર્મને વધારે સજીવ અને તેજસ્વી બનાવ્યો છે

x

x

x

આવા એક મહાપુરુષના ઉદાત્ત જીવનનું આલેખન કરવાનો અમને સોંપાઈના પ્રમિદ્ધ વક્તા ૫ મુનિશ્રી પ્રાણસાવજી મહા રાજાશ્રીની પવિત્ર શ્રેણીથી સુધોમ માપઓ તે અમારા માટે અતિ મૈત્રેય તેમજ મહામાઓ વિષય છે

કોઈના વ્યક્તિગત જીવનનું ચરિત ચિત્રણ કરવું એ એક મહુ જ કેપર કામ છે અને તેમાયે સાધુપુરુષના જીવનનું ચરિત્રા લેખન કરવું એ તો અમ-પ્રત્યગને ક્ષત વિશ્વત ન થવા દેવાની સ તે તથવારની તીક્ષ્ણ ધારા ઉપર ચાનવા જેવું સુરેન કામ છે આ કુશ્વર કાર્યની મિદ્ધિ માટે જે યોગ્યતા લખતા, વિવ્રતા અને તેથી પણ વધારે અચારશુદ્ધિ માપનસ પત્તિ જોઈએ તે અમારી પામે ન હતી અમારી અપૂર્ણતાનું અમને પૂરેપૂરું જ્ઞાન હતું અને છે છતાં અમે આ અનધિકાર એષ્ટા આદ્યે ત્યાગ અને આદ્યે સાધુતામા અમારી નિમ્ન વિદ્યામ બુદ્ધિને કાળે જ કરી છે એ કરીએ છીએ અને અમારી અપૂર્ણતા માટે ક્ષમા માની દસની રૂકે કોર-નીર વિવેક કરવાની પ્રાર્થના કરીએ છીએ

ખરું પૂછે તો આ જીવનચરિતની લેખન-સામગ્રીને સંકલિત કરવાનો જોયો યશ પં. મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજને જ મળવો જોઈએ; કારણ કે ધણી વર્ગીયા તેમણે આ કાર્ય પરત્વે અતુલ પરિશ્રમ સેવ્યો છે. પૂજ્ય આચાર્યોના જીવનરત્નો હિપર કાળનાં જે થર જામ્યાં હત્યાં તે તેમણે જાળવીને દૂર કર્યાં અને ગુરુપરંપરા પાસેથી મહામહેનતે જીવનચરિતની સાધનસામગ્રી સંકલિત કરી છે. આ પ્રમાણે પૂર્વાચાર્યોની જીવનચરિતની જે સાંકળ તૂટી ગઈ હતી અને અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગઈ હતી તેને પુનઃ સાંધવાનું પુણ્યકાર્ય મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજે કરી સમાજને યહુ જ ઉપદ્રુત કરેલ છે.

પૂજ્યશ્રી હુંમરસિંહજીસ્વામીના જીવન સંજ્ઞાંથી જાણવા ચોગ્ય ખીનાએ। પ્રોઢપ્રતાપી ત્રિશાળહૃદયી યાની ધ્યાની તપસ્વી ગુરુદેવ સ્વર્ગસ્થ પૂજ્યશ્રી દેવજીસ્વામીએ પોતાના ગુરુદેવ પાસેથી જાણીને હૃદયમાં ધારણ કરી હતી તે સધળા ખીના તેમણે પોતાના સંયમી જીવનના સદાયક સુશિષ્યો વિદ્વાન મહાપ્રભાવશાળી શાસ્ત્રવેત્તા, તપોધની સેવાભાવી મહાપુરુષ શ્રી જયચન્દ્રજીસ્વામી તથા તપસ્વીજી શ્રી માણેકચંદ્રજીસ્વામીને યથાપ્રસંગે કહેલી. તે ખીનાને મહાત્મન શ્રી જયચન્દ્રજીસ્વામીએ પોતાના સુશિષ્ય મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજીસ્વામીને નોંધરૂપે લખાવેલી હતી. આ નોંધ પ્રમાણે પ્રમાણપુરસ્સર તથા સત્ય હકીકત મેળવવા માટે ઉક્ત મુનિશ્રીએ જ્યાં જ્યાં વિહાર કર્યો ત્યાં ત્યાં માહિતી મેળવી મુદ્દાસર જીવનચરિતનું લખાણ લિપિબદ્ધ કરી નાંખ્યું. એ ત્રણ પહેલાં એ લખાણ મુનિશ્રી પાસે જેતપુરમાં અમારા જોવામાં આવતાં અમે પં. મુનિશ્રીને વિનંતિ કરી કે આવા પ્રતાપી મહા-

પ્રમુખતુ જીવનચરિત્ર વિસ્તારથી સારા લખાણપૂર્વક જનસમાજ પાસે મૂકવામાં આવે તો અનેક પ્રકારે સમાજને લાભપ્રદ તેમજ ઉપયોગી નીવડી શકે. અમારી વિનંતીને ધ્યાનમાં લઈ મુનિશ્રીએ સમ્મતિ આપતાં અમે જે જીવનચરિત્રનું આશ્રેયન કર્યું તે પ્રસ્તુત પુસ્તકરૂપે આજે જનસમાજની સેવામાં ધરતાં અમને આત્માર્પણ થાય. જી જીવન-ચરિત્રનું અશ્રેયન કર્યું થયું છે તેનો નિર્ણય કરવાનું કામ પાઠકોને મોખી અમે ભાવ-ભાસમાં કે ચરિત્રાશ્રેયનમાં કોઈ તુટી રહી જતા પામી દોષ તો તે તન્ન અમારું ધ્યાન ખેંચવાની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

પ્રસ્તુત જીવન-ચરિત્રના પ્રામાણિક તથા લોકસેવામય મનાવવા માટે શાસ્ત્રવિશાળ દક્ષિણવર્તી મુનિશ્રી પુરુષોત્તમજી મદારાજશ્રીની દ્રષ્ટિ નીચે કઢાવવા માટે હું શ્રી નાથાલાલભાઈ ઝવેરચંદ કામદારની સાથે અમરેલી ગયો. દોનો પુ મદારાજશ્રીનું સ્વાસ્થ્ય બનાખત ન દોવા છતાં મદતી કૃપા કરી આ જીવન-ચરિત્રના અમુક પ્રકરણો જેવા દર્તા અને કેટલીક મહામુશી સૂચનાઓ, પણ આપી હતી, જેનો પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ઉપયોગ કર્યો છે. સમયાભાવે તે વખતે તેમના વિશાળ અનુભવજ્ઞાનનો લાભ લઈ ન શકાયો એ વાત દિલમાં ખટકે છે. પૂજ્ય મદારાજશ્રીએ પોતાનો સક્રિય તથા અનુભવજ્ઞાનનો તથા મમયનો અમૂલ્ય લાભ આપ્યો છે તે માટે તે પરમકૃપાળુ મદદભાગીનો જેટલો આભાર માનીએ તેટલો જોઈ છે.

પ્રસ્તુત જીવન-ચરિત્રના મૂળ લખાણને આવૃત્તિ વાંચી જઈ યોગ્ય સલાહ-સૂચના આપનાર તથા પોતાનો અભિપ્રાય જણાવનાર સ્થાનકવાસી સમાજની નાક જાણનાર જ્ઞાનશ્રદ્ધ વિદ્વાન્ શ્રી ઝવેર-

અંદભાઈ બદવજી કામદારનો તથા ચરિત્રાલેખનમાં વારંવાર
 ગ્રેરણા-પીચૂષ પાનાર શ્રી નાથાલાલભાઈ ઝવેરચંદ કામદાર જેતપુર-
 વાળાનો તથા જીવનચરિત્ર ને લેખનકાર્યમાં વિચારવિમર્શ કર-
 વામાં યોગ્ય સલાહ-સૂચના આપનાર જૈન ગુરુકુળના અધિષ્ઠાતા
 શ્રી ધીરજલાલભાઈ તુરખીયાનો, અસ્તાવના લેખક પંડિતવર્ય
 શોભાચન્દ્રજી ભારિલ્લ ન્યાયતીર્થનો, સંસ્કૃત ભક્તામરના રચયિતા
 પં. દુગ્ધનારાયણજી શાસ્ત્રીનો, પુસ્તક પ્રકાશનમાં સહકાર આપનાર
 શ્રી શુભાષ્યચંદ પાનાચંદ મહેતાનો તથા પુસ્તક પ્રકાશક રાજકોટ
 સ્થાનકવાસી જૈન મોટા શ્રી સંઘનો આભાર માનવાની આ તક
 લઈએ છીએ.

અંતમાં આ પવિત્ર જીવનચરિત્ર લખવાનું માર્ગદર્શન કર-
 નાર, પવિત્ર ગ્રેરણા આપનાર પંડિતવર્ય મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી મહા-
 રાજશ્રીએ આવી સાધુચરિત કથા લખવાનો અમને લાભ આપ્યો
 તે માટે તેમનો આભાર માનવાની આ તક લઈએ છીએ. જન-
 સમાજ આ સાધુ ચરિતકથાનો યથેષ્ટ લાભ લે એ શુભાશાએ અમે
 વિરમીએ છીએ.

सञ्ज्ञतः स्वललं क्वापि भवत्येष प्रमादतः ।

લેખકો

એક જ અભિપ્રાય

સૌરાષ્ટ્રમાં જૈનધર્મની પતાકા ફરકાવનાર, જિનાઈતુસાર શુદ્ધ ચારિત્ર પાળવામાં પળાવવામાં સતત જાગૃત, સમાનાર સાકાર્યાય વર્ષ પર્વ ત નિર્ધાનો પરિભ્રમ કરનાર, જોડણ સમ્રાટના સરદાર પદ, ક્રિષ્ણદ્વારક અને એમના યુગના અજોડ યુગપ્રધાન મહાપુરુષ શ્રી કુમરસિદ્ધચર્યામીનું આ પવિત્ર જીવનચરિત્ર આટલું જોડું જોડું પણ પ્રસિદ્ધિમાં આવવા પામે છે એ જાણી નને અસીમ આનંદ થપ્તે છે

પૂજ્યશ્રીના સમ્રાટના પોતાના જ્ઞાન અને ચારિત્રના પ્રભાવથી જનસાસનને દીપાવનારા મહાપુરુષો શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ તથા શ્રી પ્રાજ્ઞસાલજી મહારાજ એ જ ને મુનિવરો ધણી વર્ષથી પોતાના જો પરમોપકારી પૂજ્યશ્રીનું જીવનચરિત્ર લખવા લખાવવાની મહત્વાકાંક્ષા સેવી રહ્યા હતા અને તદ્દયે ચરિત્રલેખનાઓનો સમય કરતા હતા મુનિશ્રી પુરુષોત્તમજીસ્વામીની પ્રેરણાથી અને તેમણે એકત્ર કરેલી સાધન સામગ્રીના આધારે કુ મદમતિએ આ કાર્ય કરી રહ્યો હતો, પરંતુ કુ આ કાર્ય પાર પડેઆકુ તે

પહેલાં જ કુનિશ્રી પ્રાણુલાલજીરવામીના કર્ચનાથે રાજકોટ જવાનું
 મને સૌભાગ્ય સાંપડ્યું. ત્યાં તેઓશ્રીએ પૂજ્યશ્રીનું સર્વોચ્ચ સુંદર
 જીવનચરિત્ર મારા હાથમાં મૂક્યું. ત્રણ દિવસ રાજકોટ રોકાઈ
 મેં તેનું અધ્યયન અવલોકન કર્યું. સુલેખદેવ ન્યાયતીર્થ શાન્તિલાલ
 વનમાળી શ્રેષ્ઠ તથા શાન્તિલાલ કપૂરચંદ બાવીશીની ઠસાપલી ઠલમ-
 થી આ જીવનચરિત્ર આલેખાયું છે. થોડી પણ નેટલી મળી
 તેટલી પ્રમાણભૂત સત્ય વિગતો જ તેમાં રજૂ કરવામાં આવી
 છે. પ્રસંગે પ્રસંગે જૈનધર્મના મૌલિક સિદ્ધાંતોનું સુંદર શૈલીમાં
 નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, જે વાચકવૃન્દને તત્વાવભોધ થવામાં
 અવલંબનરૂપ નીવડશે.

કવેરચંદ જાદવજી કામદાર

પુસ્તક પ્રાપ્તિસ્થાન—

પારેખ પ્રાણીવન નારણી

દિવાનપગ, મહાવીરનિવાસ
રાજકોટ

અર્પણ

જેમનાં પ્રબળ પરિશ્રમ અને પ્રેરણાબળ વિના
ઉજ્જવલ જીવનચરિત્ર જનસમાજ સમક્ષ મૂકી :
ન હોત તે ધર્મપ્રાણ સુનિશ્ચી પ્રાણુલાલજી
રાજશ્રીની સેવામાં તેમની જ સોંપેલી વસ્તુ
સામગ્રી અર્ધ્યરૂપે તેમને જ પાછી
સમર્પી અમે કૃતાર્થતા
અનુભવીએ છીએ.

લેખકે।

વિ ધ યા નુ ક્ર મ

		પૃષ્ઠ
પ્રકરણ ૧મું :	વતન અને વંશ	૧
પ્રકરણ ૨મું :	પ્રથમ પ્રકાશ	૫
પ્રકરણ ૩મું :	અને પછી	૯
પ્રકરણ ૪મું :	ભાવિના ગર્ભમાં	૧૩
પ્રકરણ ૫મું :	નમર-પ્રવેશ	૨૬
પ્રકરણ ૬મું :	સંત-સમાગમ	૩૩
પ્રકરણ ૭મું :	ધર્મદેશના	૪૭
પ્રકરણ ૮મું :	વૈરાગ્યવૃત્તિનો ઉદય	૬૫
પ્રકરણ ૯મું :	સ્નેહગ્રંથન	૭૨
પ્રકરણ ૧૦મું :	જળક્રમણની પેઠે	૮૩
પ્રકરણ ૧૧મું :	પર્વારાધન	૮૯
પ્રકરણ ૧૨મું :	સંયમના માર્ગે	૧૧૭
પ્રકરણ ૧૩મું :	નિષ્ક્રમણ	૧૨૩
પ્રકરણ ૧૪મું :	ચારિત્ર-સ્વીકાર	૧૪૪
પ્રકરણ ૧૫મું :	જૈન દીક્ષા : સાધનામાર્ગે	૧૬૧

પ્રકરણ ૧૬મું	સદ્ગુરુચરણ	૧૭૬
પ્રકરણ ૧૭મું	આંતર તપ સાધના	૧૮૦
પ્રકરણ ૧૮મું	સ વખસાધના અને ગુરુવિશેષ	૧૮૦
પ્રકરણ ૧૯મું	તરણ-તાણ વિકાર અને દીક્ષા	૧૯૫
પ્રકરણ ૨૦મું	સ વખયાત	૨૦૨
પ્રકરણ ૨૧મું	ગોળ-ધર્મો ૬	૨૦૭
પ્રકરણ ૨૨મું	સોભેચ દ સાદ એક આદર્શ આવડે	૨૧૩
પ્રકરણ ૨૩મું	જા જ મદાસતી માનકુ વરખાઈ	આપોછ ૨૨૩
પ્રકરણ ૨૪મું	જનપદ-કલ્યાણ	૨૪૬
પ્રકરણ ૨૫મું	રિયત્વાસ	૨૬૩
પ્રકરણ ૨૬મું	ભાવિત નિર્મીણ	૨૭૨
પ્રકરણ ૨૭મું	જામત-જીવન	૨૮૪
પ્રકરણ ૨૮મું	જીવન-મૃત્યુ	૨૯૮
પ્રકરણ ૨૯મું	આત્મ શુદ્ધિના માર્ગે	૩૦૭
પ્રકરણ ૩૦મું	અનસનમત અને સમાધિમરણ	૩૩૪
પ્રકરણ ૩૧મું	મૃત્યુ-મદોત્સવ	૩૫૮
પ્રકરણ ૩૨મું	જીવન મમીક્ષા	૩૬૧
પ્રકરણ ૩૩મું	ઉપસદાર	૩૬૫

x

x

x

પરિશિષ્ટ ૧મું
પરિશિષ્ટ ૨મું
પરિશિષ્ટ ૩મું

✓ મુન્દરી ધર્મદાસજી મદાગાજી ૩૭૧
મદાગાજી મુન્દરીજી મદાગાજી ૩૭૩
તપરજી મુન્દરીજી ૩૭૫

પરિશિષ્ટ ૪થું :	વીરપુત્ર વીરજીસ્વામી	૩૮૮
પરિશિષ્ટ ૫મું :	મોટા નેણસીસ્વામી ડાયાજીસ્વામીના	
	શિષ્ય	૩૯૪
પરિશિષ્ટ ૬ઠું :	તપસ્વી શ્રી પુંજજીસ્વામી	૩૯૬
પરિશિષ્ટ ૭મું :	પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામી	૩૯૮
પરિશિષ્ટ ૮મું :	પૂજ્યશ્રી નેણસીસ્વામી તથા હિપા-	
	ધ્યાય શ્રી કાનજીસ્વામી	૪૦૫
પરિશિષ્ટ ૯મું :	પૂજ્યશ્રી જેસંગજીસ્વામી	૪૧૧
પરિશિષ્ટ ૧૦મું :	તપસ્વી મુનિશ્રી દેવચંદ્રજીસ્વામી	૪૧૪
પરિશિષ્ટ ૧૧મું :	મુનિશ્રી તેજસિંહજીસ્વામી	૪૧૭

શુક્રદેવગુણગાથા

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી શુણગાથા	૪૨૧, ૪૨૩,	૪૨૪,
	૪૨૬, ૪૨૭,	૪૨૯,
પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામીનું ચોઢાળાયું		૪૩૧
વીરજીસ્વામીની સન્માય		૪૩૫
સન્ત-શિરોમણી		૪૩૭
સ્મરણીય તિથિઓ		૪૩૯
પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજી આદિ આચાર્યોનું ચોઢાળાયું		૪૪૦
મહાત્મર પાદપૂર્તિરૂપ શ્રી સદ્ગુરુસ્તોત્ર (સંસ્કૃત)		૪૫૧
” ” ” (ગુજરાતી પદ્યમાં)		૪૬૨
શુક્રવર્યાષ્ટકમ્		૪૭૬

શુદ્ધિ પત્ર

પૃષ્ઠ	સાધન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪	૫	પૂતિ	પૂતિ
૬	૧	ભાસ્વખિત	ભાસ્વખિત
૩૨	૬	જનસાસનને	જૈનસાસનને
૪૭	૬	જમતજીવોના	જમતજીવોના
૫૮	૧૨	પ્રવચનમાળાની	પ્રવચનમાતાની
૬૫	૮	નાવિકેના	નાવિકેના
૭૧	૧૩	આનંદ	આનંદ
૮૦	૧૦	આશ્વત્થ	આશ્વત્થ
૮૦	૧૮	જીવનને	જીવનને
૯૦	૧૪	જેનેતર	જેનેતર
૯૫	૧૧	જેષ	જેષ
૧૧૧	૧	જન-દીક્ષા	જૈન-દીક્ષા
૧૧૭	૧૭	કમ	કમ
૧૭૩	૧૦	વૈરવધક	વૈરવધક
૨૨૪	૧૮	આદર	આદર

પ્રકરણ ૧ છું : : વતન અને વંશ

જનની તો જણી છૂટે, પૃથ્વી પાળતી પાપતી;
એ જન્મભૂમિને ખોળે, જીવન-મૃત્યુ જોડળે.

સૌરાષ્ટ્ર અથવા તો સોરઠ આજે તો કાઠિયાવાડનો એક ભાગ ગણાય છે. પરંતુ કાઠિયાના હથુહથુતા ઘોડા એ ભૂમિ ઉપર ફરી વળ્યા એ પહેલાં તો કાઠિયાવાડ સૌરાષ્ટ્રના નામે જ પ્રસિદ્ધ હતો.

સૌરાષ્ટ્રની ત્રણે બાજુએ કંદોરારપે વીંટાયેલો સાગર ધૂધવાટા નાંખે છે. એનાં મોળાં જાણે ક્ષણેક્ષણે માતૃભૂમિનો અરણ્યરપર્શ કરવા ગજગજ બિછળે છે. અને આ સૌરાષ્ટ્ર! કાળખંજરી સામે ટક્કર ઝીલતો યુગો થયાં અશ્વનમ ભોલો છે. એનાં ગિરિજંગલો સિંહ-સંતાનોની ત્રાડથી ગાજી રહ્યાં છે. એની પહાડી ભૂમિનાં ધાવણુ ધાવી-એની જોદમાં-અનેક રતનો-પુરુષોત્તમો પાક્યા છે.

ભારતવર્ષના પશ્ચિમ ખૂણામાં પડેલા આ નાનકડા પ્રદેશમાંથી જ માનની પરમ તેજસ્વિની પ્રભા પ્રગટી છે.

મહાપ્રથાનોની નોનતો ગમડી ■ માનવગતિની મુક્તિના
મહાસંદેશાઓ પણ અહીંથી જ સાપડ્યા છે જાવીશમા તીર્થકર
પ્રભુ નેમિનાથે માનવગતિની મુક્તિની અહીં માયાઓ રચી
જૈનધર્મની ધવલ ધર્મ-ધ્વજ આકાશ સાથે વાતો કરતી અહીં
ફરફરી રહી પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યેના અનુપમ શ્રેષ્ઠ ત્યાગ અને
આ મહામનના મહાસૂત્રો જન્મતને આંતરે માણુ ઊઠ્યા

‘બધુ ત્ના વસુધરા ની ઉક્તિને ચરિતાય’ કરતી સૌરાષ્ટ્રની
સુરમ્ય ભૂમિમા ઘોડા ઘોડા મમયને અતરે-મહાપુરુષો જન્મતા
જ રહ્યા છે-યુગપ્રધાન પુરુષો પાકતા જ રહ્યા છે એવું એક
નરરત્ન અદારમા-સૈકામા આપણને સદ્ભાષ્યે સાપડ્યું છે

■

■

■

સૌરાષ્ટ્રમા આને જેને સોરા કહેવામા આવે છે એ સોરા
પ્રદેશમા-ઠાકિ દરનારોના અમલ નીચેનું મહેન્દ્રપુર-ઢાલમાં
મે દરગા-નામે પ્રસિદ્ધ એક મામ ■ સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની
જુનાગઢથી સાતેક કોપ એ દૂર છે

સમયના પ્રવાહની સાથે જન્મત જૂનું-નવું ધર્મ જાપ છે
કાવની મહાનગરીઓના અ જે નિશાન નથી કાંતે જ્યા રમશાન
હતા ત્યા આને મહાનગરો ઊર્જા છે સમય જ્યારે પવટો
ખાય છે સારે જળ ત્યાં રચળ અને સ્થળ ત્યાં જળ બની જાય છે

આજનું મે દરગા અદારગી રતાબ્દીમા છવતું-જન્મતું
ધર્મ જ નાનું પણ સમૃદ્ધ શહેર હતું એના ચોટાંઓ અ સપાસના
આમ્યજનોની મેદનીથી માણુ ઉઠતા એની જળરોમાં દૂર દૂર

દેશોના શાહસોદાગરો વ્યાપાર-વાણિજ્ય ખેડવા ત્યાં આવતા. પચરંગી વસતી એ શહેરમાં જોવામાં આવતી.

આજના જીવન-વ્યવહારની વિષમતા ત્યારના જીવનમાં પ્રવેશ પામી ન હતી. આજની પેઠે પરદેશી માલોથી ત્યારની ખજાનો ઊભરાતી નહિ. ત્યારે તો હાથ-વણાટ, રંગકામ વગેરે ગૃહધોગોથી સંતોષ અને સુખપૂર્વક જીવન-નિર્વાહ ચાલતો.

તે વખતે પ્રજાજીવન સાદું, સરળ અને પ્રમાણિક હતું. શ્રમથી રોટલો કમાવાની-રળવાની પ્રજામાં ધગશ હતી. આજની અનીતિ-સદ્ગાઓરી ત્યારે દેખાતી ન હતી. એટલે જ-એક તરફ ધનના ઢગલા અને બીજી તરફ ખાવા માટે રોટલાનો ટૂકડો અને પહેરવા માટે પંચિયું પણ મળતું ન હોય-તેવી ગરીબાઈ જોવામાં આવતી ન હતી. શ્રીમંતાઈ અને ગરીબાઈ વચ્ચેની આજની જાડી ખાઈએ ત્યારે ખોદાયેલી ન હતી. શ્રીમંતો પ્રજાને પીડનારા નહિ પરંતુ તેના પાલક હતા અને રાજાઓ પ્રજાનું પ્રતિનિધિત્વ સાચવતા હોવાથી પિતાતુલ્ય પૂજ્ય હતા.

ક્ર

ક્ર

ક્ર

દયાધર્મ અને દાનવૃત્તિથી જૈન જાતિ હમેશાં શોભતી રહી છે. તે વખતે મેંદરડમાં જૈનોના ઘરો ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં હતાં. બદાણીની ઝાળખથી ઝાળખાતા 'કમળસિંહ' [કમળશી] નામના એક જૈન ગૃહસ્થ સાધારણ વ્યાપારવાણિજ્યથી પોતાનો જીવન-નિર્વાહ ચલાવતા હતા.

તેઓ પાપભીરુ હતા. ધર્મશાસ્ત્રોના બાંધકાર ન હોવા છતાં

જેન ધર્મના સામાન્ય આચાર-નિયમોથી પરિમિત હતા નીતિ, સત્ય, પ્રમાણિતતા આદિ ઉદ્દેશ્યો નૈસર્ગિક ગુણો તેમના જીવનમાં તાજાવાણીની ખાસ વળાંક ગયા હતા. તેમના ધર્મપત્ની 'હીરનાથ' વાસ્તવમાં જવાદિર સમાન ભ્યોતિર્મય હતા. પતિના ધર્મને યાદી તેમણે ચેત્તાનુ જીવન ધન્ય માન્યું હતું. તેઓ સાદા-સરસુણી અને સુચીત્ત હતા *

જેન ધર્મના સાધારણ વખ-નિયમો જન્મે વધાઈમિતિ પાળતા ધર્મસ્થિતિ આચરણ કરતા અને પ્રેમપૂર્વક સાદામયી મુદરવાપમ અભાવતા હતા

સમયના વહેવા સાથે આપાર નિમિત્તે તેઓ મેદરગા છોડી મનિરોજ-આમજના વખતમાં જોને મનસાપુરી કહેવામાં આવતુ-રહેવા આખ્યા અને ત્યાં જનરમલ જલસાણીની ખડકીમાં રહેવાનુ રાખ્યું.

* તે વખતે જોડવાપાવરીવાની જલ્લાવાળાઓ વધા ધર્મસાદર મહા-જીવના પરિવારના સંતો જવાતનવાર આ પ્રદેશમાં આવતા હોવાથી સામાન્ય રૂપે જેનધર્મ વલ્લિ તેમમાં ફેલાયેલો હતો

— પ્રકરણ ૨ નું :: પ્રથમ પ્રકાશ —

આ પ્રકાશમાં અમી રહેલા તારાઓને નિહાળતાં અગાસીમાં હીરબાઈ બેઠા હતા. ધીમી ધીમી આવતી પવનની લહેરોથી આંખો કંઈક ભારે જણાતી હતી. હૃદય ભયું ભયું લાગતું હતું. આત્મા હસુ-હસુ-હિલસિત થઈ રહ્યો હતો. અચર ન હતી કે એ આનંદોદ્દાસ શાનો હતો? નજીકમાં સૂતેલા કમળસિંહ ક્યારેક ક્યારેક પડખું ફેરવતા હતા. તેમના નરકોરામાંથી આવતો અવાજ બતાવતો હતો કે તેઓ પૂર્ણ નિદ્રામાં હતા.

પવનની લહેરો જાણે વધામણાં આપતી હતી. હીરબાઈની આંખો થોડી મીચાણી. બહારનું જગન અદૃશ્ય થયું અને અંદરનું જગત તાદ્દશ થયું.

હીરબાઈ બાહ્યદૃષ્ટિએ જીંવતા હતા, પરંતુ અન્તર્દૃષ્ટિએ સ્વપ્નજગતમાં જગતા હતા. દૂર-દૂર તેમણે લીસોછમ પર્વત જોયો અને એ પર્વતમાળામાં શુભ પગલાં ભરતો, હાથીને હંફાવનાર, મહાકાય સિંહને [આનંદપૂર્વક પોતાની લીલાથી હસંગ દેતો] ડાલતો ડાલતો પોતા તરફ આવતો જોયો.

આ સ્વપ્નની તરંગમાળાઓ કેટલી અને કેટલો વખત ચાલી તેની અચર ન રહી પરંતુ પ્રાતઃકાળમાં બલમુદ્દતે ઉઠતાં

વેંત તેમણે પંચપરમેષી મનનો કુચ્ચાઝ કયો ચાર લોમગ્નનો કાયોત્સર્ગ કયો અને પતિને પ્રજિપાત કરી આગનો દિવસ બન્ધ માન્યો.

કમળશી મોઢે દસતા દમતા આગની આ બધી વિધિનો મર્મ પૂછ્યો, ત્યારે હીરનાથ કંઈક સગમાયા છતાં તેમના મુખમંદલ ઉપર તરવરતું હાસ્ય હુણુ ગદી સકપ્ત નહિ.

હીરનાથ કંઈક મદમદ અવાજે આનંદપૂર્વક બોલ્યા 'કમળશી કેટ મર્મ સમજી ગયા. એટલે તેમણે વિચારીને જવાબમાં દસતાં દસતાં કહ્યું કે, 'અરે શું? આપણે ગંઢને ઘેર? આ મુંઢર મુનકપ સ્વમરણ મબવી રહે?'

'રાખો, ગખો.' પ્રકૃતિના ધર આમજ તો શું અને ગળ શું?' હીરનાથ જાણે પ્રત્યુત્તરરૂપે ઉપાચલ આપતા હતા.

✕

✕

✕

હીરનાથ મનોવન્માના નિમિત્તોનુ યથાવિધિ પાલન કરતાં દિવસો આનંદપૂર્વક વ્યતીત કર્યા લાગ્યા મર્મ-ક્ષા અર્થે તેમણે અતિહૃદય-અતિ હી-ચીત્તેનો તથા ખાટી, તીખી કે તમતમતી ચીત્તેનો પગિયામ કયો હતો. તેઓ આન-પાનમાં નિયમિત રહેતા સાકું બોજન લેતા મર્મકાળ પર્યંત જલ્દાયર્થેનુ પાલન કરતા, સાકુ-સાખીઓના દર્શન તથા વ્યાખ્યાનબવધુનો લાભ લેતા સાજો નવકાન્મત્ર બણી નિર્દોષ નિકા લેતા અને સવારે વહેલા ઠાંડી ચન્ત ચિત્તે અચૂક માળા ફેરવતા પત્નીના આવી જાતના જીવનક્રમથી કમળશી શેઠના દિવસો પણ આનંદ ઉલ્લાસમાં વ્યતીત થતા હતા.

નવ મહિના ક્યારે પસાર થઈ ગયા તેની ખબર પડી નહિ. એક પુણ્ય પ્રભાતે પક્ષીઓ મધુર કલરવ કરી રહ્યા હતા, નદી-નાળાં પ્રકૃતિનું ગુણકીર્તન કરતાં વહી રહ્યાં હતાં. મંદ મંદ પવન વહી રહ્યો હતો. આવા શુભ સમયે-શુભ કરણ, તિથિ, યોગ અને નક્ષત્રના શુભ સંયોગે-હીરણ્યાધ્યે એક સુંદર પરિપક્વ તંદુરસ્ત બાળકને જન્મ આવ્યો.

બાળકનો જન્મ એટલે માતા-પિતાના આનંદની અવાધ. માતૃહેત્ય પુત્રસ્નેહથી સ્નેહભીનું થયું. જગતની સામર્થ્યસિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ બાણે એમના પગ આગળ આજોડવા લાગી.

પુત્રજન્મથી વધારે સુંદર આનંદોત્સવ બીજો શો હોઈ શકે ? પહેલાં પુત્રીનો જન્મ થયો હતો. પણ કમળશી શેઠના આનંદનો આજો પાર ન હતો. કુટુંબીજનોએ તથા આડોશીપાડોશીઓએ આ પવિત્ર દિવસને ધન્ય દિવસ માન્યો.

x

x

x

આપણા જીવનચરિત્રના નાયક પૂજ્યશ્રી ડુંગરશી સ્વામીએ-જગતનો પ્રથમ પ્રકાશ વિક્રમ સંવત ૧૭૯૨ ની સાલના શુભ દિવસના પુણ્ય-પ્રભાતે જોયો. તેમણે જ્યારે સર્વપ્રથમ આંખો ઉઘાડી ત્યારે હિપા ફૂલછાબ લઈ આકાશના આંગણે તેમને વધામણાં આપી રહી હતી.

પુત્રજન્મ પછી તો આ દંપતીને પૂર્વ પુણ્યના ઉદયને લીધે ચાર બાળકો જનમ્યાં હતાં. કુલ છ. પુત્ર-પુત્રીમાં બે પુત્રો અને ચાર પુત્રીઓ હતી. સૌથી મોટા વેલગાર્થ નામના પુત્રી હતા અને

વેંત તેમણે પચ્ચપરમેષી મવનો હિચ્ચાર કયો ચાર લોગરસ
કાયોતસર્ગ કયો અને પતિને પ્રણિપાત કરી આજનો દિવ
ધન્ય માન્યે।

કમળશી શેઠે હસતા હસતાં આજની આ બધી વિધિનો મ
પૂછ્યો, ત્યારે હીરબાઈ કંઈક શરમાયા છતાં તેમના મુખમંડલ ઉપ
તરવરણ હાર્ય છુપુ રહી સંકપ્ત નહિ

હીરબાઈ કંઈક મદમદ અવાજે આનંદપૂર્વક બોલ્ય
કમળશી શેઠ મર્મ સમજી ગયા એટલે તેમણે વિચારીને જવાબ
હસતાં હસતાં કહ્યું કે, 'અરે શુ ! આપણે રાંકને ઘેર આ સું
મુનરૂપ સ્વમણ સંભવી સહે ?'

'રાખો, રાખો ! પ્રકૃતિના ધર આમણ રાંક શુ અને રાંક
શુ ?' હીરબાઈ જાણે પ્રત્યુત્તરરૂપે ઉપાલભ આપતાં હતાં

x

x

x

હીરબાઈ બકોવરચાનાં નિયમોનું પયાવિધિ પાનન કરત
દિવસો આનંદપૂર્વક બેસીત કરવા સાચા મર્મ દ્વારા અર્થે તેમણ
અતિહિપ્ત—અતિ હીની-ચીજોનો તથા ખાટી, તીખી કે તમતમત
ચીજોનો પરિભાગ કયો હતો તેઓ ખાન-પાનમાં નિયમિ
રહેતા સાદુ બોજન લેતા મર્મઠાણ પર્વત અજર્યર્થનું પાલ
કરતા, સાધુ-સાધ્વીઓના દર્શન તથા વ્યાખ્યાનશ્રવણનો સાવ
લેતા સાંજે નવકારમંત્ર બણી નિહોંય નિદ્રા લેતા અને સવા
વહેલાં જીડી સન્ત ચિત્તે અચૂક માળા ફેરવતા પત્નીના આવ
જાતના જીવનક્રમથી કમળશી શેઠના દિવસો પણ આનંદ ઉલ્લા
સમાં બેસીત ચતાં હતા

— પ્રકરણ ૩ નું :: અને પછી —

માતા-પિતાની સૌથી પ્રથમ ફરજ બાળકોમાં સુસંસ્કાર, ધર્મભાવના અને વ્યવહારધર્મ સમજવાની શક્તિ ફેળવવી તે છે. જેઓ એટલું કરી શકતા નથી તેઓ બાળકો પ્રત્યેનો પોતાનો ધર્મ ભૂલે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તેઓ પોતાની ફરજને ભૂલી જઈ જગત ઉપર આપ ઉતારી રહ્યા છે.

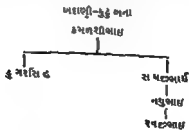
આજના બાળકો તે આવતી દાસની પ્રજા છે. બાવિ પ્રજા પ્રત્યે બેદરકાર રહેનાર માતા કે પિતા ધર્મનું, સમાજનું કે રાષ્ટ્રનું અપમાન કરી રહ્યા છે, એટલું જ નહિ પરંતુ માનવ-જાતિનો દ્રોહ કરી રહ્યા છે.

વેલખાઈ અને કુંગરસિંહ મોટા થવા લાગ્યા તેમ તેમ આ દંપતીની માનસિક ચિંતા વધવા લાગી. બાળકોમાં સુસંસ્કાર રેડવાની તથા તેમનામાં ધર્મભાવના જાગ્રત રહે તેવી ફેળવણી આપવાની બન્નેને શીકર થવા લાગી. કુંગરસિંહને ગામની નિશાળમાં બેસાડ્યા અને વેલખાઈને ઘરમાં જ શિક્ષણ-સંસ્કાર આપવા લાગ્યા.

પૂર્વના સંસ્કારો લઈને જ બાળે કુંગરસિંહભાઈ જનમ્યા ન હોય! બાલવયમાં જ એમની સદેહ્યતા, ક્રોધજનતા, સર્વ

ત્યાર પછી મોટા પુત્ર કુંવરશી અને નાના પુત્ર સંપદભાઈ નામના એક પુત્ર અને ત્રણ પુત્રીઓ જનમી હતી.

● સંપદભાઈને નયુભાઈ નામના પુત્ર હતા, અને તેમને રવદભાઈ નામના પુત્ર હતા આ રવદભાઈને કાઈ સત્તાન ન હતું તેમના અવસાન પછી ઠીકાઠા સમય બાદ તેમની કોઈ વસ્તુભાઈ પણ અવસાન પામ્યા આ પ્રમાણે રવદભાઈ નિ સત્તાન થવાથી સંપદભાઈનો વસ ત્યાંથી બહુ થયો

માનવી હસતો-રમતો હોય છે, એ જ સમયે કુદરત તેને રોવડાવવાના પ્રસંગો ઘડી રહી હોય છે : પણ જિયારી મનુષ્યગત કુદરતની અકળ કળાને સમજી શકતી નથી !

ક

ક

ક

આ સુખી કુટુંબ ઉપર અચાનક વજ્રપાત થયો. વેલખાઇના પતિ શ્રી રતનશી શેઠ એક જીવલેણ બીમારીમાં સપડાઈ ગયા અને ઘણી સેવા-સુશ્રૂષા કરવા છતાં પણ બચી શક્યા નહિ.

અભિમાન, સમૃદ્ધિ અને વૈભવથી કુલાતો માનવી પોતે કેટલો નિરાધાર, નિઃસહાય, અપંગ છે તે આવા ખરા પ્રસંગે જ સમજી શકે છે !

માનવી મોટી મહેલાતો ઊભી કરી શકે છે, માનવી ઈન્દ્રલોક જેવાં ઐશ્વર્ય-વૈભવો પૃથ્વીપટ ઉપર ઉતારી શકે છે, પરંતુ કુદરતની કળા આગળ તે લાચાર છે. જન્મ-મરણના ભેદને તે ઉકેલી શકતો નથી !

આવા પ્રસંગે તેનો ગર્વ ગળી જાય છે ? આવા વિકટ પ્રસંગો જીવનમાં ઉપરિચિત થતાં ન હોત તો માનવીના અભિમાનને કેણુ અટકાવી શકત ?

રતનશી શેઠના દુઃખદ અવસાનથી આખું કુટુંબ શોક-સાગરમાં ડૂબી ગયું. નાનાં બાળકો આકુળવ્યાકુળ બની ગયાં. વેલખાઇના દુઃખનું તો પૂછવું જ શું ?

વેલખાઇના માતા-પિતાના હૃદયમાં સખત આઘાત થયો, પરંતુ આવા પ્રસંગોએ ધૈર્ય ધારણ કર્યો સિવાય મનુષ્યના

જૂતો પ્રત્યે પ્રેમભાવ, સમભાવ વગેરે નૈસર્ગિક ગુણો તેમના પરિચયમાં આવનાર માણસોને પ્રથમ દર્શાવે પોતા તરફ આકર્ષિત કરતા હતા કોઈ પણ નવા માણસ ઉપર તેમના સદ્વર્તન તથા સદ્ગુણોની છાપ પડ્યા વગર રહેતી નહિ.

■

■

■

પોતાના સર્વ જાળકેને-મમતા અને પ્રેમથી-મજાવી મજાવી આ દેવતાએ મોટા કર્યા પોતાની સાધારણ સ્થિતિમાં પણ જાળકેના જીવનનું હિત તમણે બરાબર જ્યાનમાં રાખ્યું હતું અને પૂર્વોપરનો વિચાર કરી દીર્ઘ દૃષ્ટિથી પુત્રીએ સુખી થાય તેવે રથે બારે પુત્રીએને પરણાવી હતી તેમના મોટા પુત્રી વેલખાણે દીવ બદરમાં એક ખાનદાન કુટુંબના નબીરા બી રતનશી સાથે પરણ્યા હતા.

સમય જતા વેલખાણે-દોરાયદ નામે એક પુત્ર તથા માનકુવર નામની એક પુત્રી-એમ બે સંતાનો થયા હતા.

■

■

■

કમળશી શેઠ પણ વ્યાપારની અનુકૂળતા પ્રમાણે માગદોળથી દીવબદર આવીને વસ્યા એ સમયમાં માગદોળ અને દીવબદર વ્યાપારના મુખ્ય મથક હતા આ જન્મે મારેનો વ્યાપારિક સંબંધ પણ ખૂબ સકળાયેતો હતો.

આ નાનકડું પણ સતેજી કુટુંબ સુખેથી દીવબદરમાં સમય વીતાવી રહ્યું હતું પરંતુ સુખના સ્વપ્નામાં રાચતા માનવીને કાને ■ થવાનું છે તેની કયા ખબર છે ?

માનવી હસતો-રમતો હોય છે, જો જ સમયે કુદરત તેને રોવડાવવાના પ્રસંગો ધડી રહી હોય છે : પણ બિચારી મનુષ્યજાત કુદરતની અકળ કળાને સમજી શકતી નથી !

ક

ક

ક

આ સુખી કુટુંબ ઉપર અચાનક વજ્રપાત થયો. વેલખાઇના પતિ શ્રી રતનશી શેઠ એક જીવલેણ બીમારીમાં સપડાઈ ગયા અને ઘણી સેવા-સુશ્રૂષા કરવા છતાં પણ બચી શક્યા નહિ.

અભિમાન, સમૃદ્ધિ અને વૈભવથી પુલાતો માનવી પોતે કેટલો નિરાધાર, નિઃસહાય, અપંગ છે તે આવા ખરા પ્રસંગે જ સમજી શકે છે !

માનવી મોટી મહેલાતો ઊભી કરી શકે છે, માનવી ઈન્દ્રલોક જેવાં ઐશ્વર્ય-વૈભવો પૃથ્વીપટ ઉપર ઉતારી શકે છે, પરંતુ કુદરતની કળા આગળ તે લાચાર છે. જન્મ-મરણના ભેદને તે ઉકેલી શકતો નથી !

આવા પ્રસંગે તેનો ગર્વ ગળી જાય છે ? આવા વિકટ પ્રસંગો જીવનમાં ઉપરિચિત થતાં ન હોત તો માનવીના અભિમાનને કોણ અટકાવી શકત ?

રતનશી શેઠના દુઃખદ અવસાનથી આખું કુટુંબ શોક-સાગરમાં ડૂબી ગયું. નાનાં બાળકો આકુળબ્યાકુળ બની ગયાં. વેલખાઇના દુઃખતું તો પૂછવું જ શું ?

વેલખાઇના માતા-પિતાના હૃદયમાં સખત આઘાત થયો, પરંતુ આવા પ્રસંગોએ ધૈર્ય ધારણ ક્યાં સિવાય મનુષ્યના

હાયમાં બીજો ઉપાય પણ શું છે ?

કમળશી શેઠે ધૈર્ય ખાસ કરી, દીકરીને તથા તેના ને સત્તાને પોતાની પાખમા લીધા.

પિતાચિહોણા બાળકોને જરા પણ ઝોણુ ન આવે તેવી રીતે તેઓ રાખતા. તેમને પોતાના જ બાળકોની પેઠે ઉછેરવા સાગ્યા. વેલબાઈની સુપુત્રી માનકુવરબાઈ બાલવયથી જ કંઈ વિચક્ષણ તથા અનુષ્ઠાન પ્રતિભાશાળી સામતા હતા તેમની સામ્યમૂર્તિ તેમના ઉત્કલ્પણ ભાવિ-જીવનની ગ્રાખી કરાવતી હતી. ભવિષ્યમાં એ સુપુત્રી માતાની કુખને સુધમ-સૌભધી સુમધિત કરશે અને શીતગુણનો નવસત આદર ઉપરિચિત કરી શોભાવશે એની ડાને ખબર હતી.

—પ્રકરણ ૪થું : : ભાવિના ગર્ભમાં—

સાગરમાં તરલ તરંગો ઉઠે તેમ આજે દીવનગરના નર-
નારીઓનાં હૃદય-સાગરમાં પૂજ્ય મુનિરત્ન શ્રી રત્નસિંહજી મહારાજ-
શ્રીની સદ્ભાગ્યે સાગરકાંઠે પધરામણી થવાના શુભ સમાચાર સાંભળ્યા
ભાવ તરંગો ઉઠતાં પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવતાં હતાં. આજે સકળ
શ્રી સંઘમાં અનેરો આનંદ, અપૂર્વ ઉત્સાહ પ્રગટેલાં જણાતાં હતાં.

એક દિવસ એક આવક બંધુ દ્વારા દીવનગરના આવકસંઘને
એવા શુભ સમાચાર જાણવામાં આવ્યા કે મહા પંડિત, વિદ્યાશાળા,
વૈરાગ્યમૂર્તિ, સત્ચારિત્રવાન પૂજ્ય શ્રી ધર્મદાસજી^૧ મહારાજશ્રીના
વિનીત, વિવેકશીલ, ક્ષમાવાન, સ્વ-પર-ઉદ્ધારક મહાપંડિત શિષ્ય-
શ્રી મૂળચંદ્રજી સ્વામી-તેમના શિષ્ય-રત્ન મહાપરોપકારી સદ્ગુણ-
લંકૃત પૂજ્યપદવીધારક શ્રી પંચાણજી સ્વામી અને તેમના સમયસ,
વિદ્વાન, મિષ્ટભાષી, સુસ્વરકંઠી, ઉત્ત્રવિહારી શિષ્યરત્ન શ્રી રત્નસિંહજી
સ્વામી પોતાના ગુરુભાઈ તથા શિષ્યસમૂહ સાથે સૌરાષ્ટ્રભૂમિને પાવન
કરતા સાગરકાંઠે આવી વસેલા ઉદાર હૃદય, ગંભીર, ધર્મદ્વંધુક

^૧ પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી, તેમના શિષ્ય મૂળચંદ્રજી સ્વામી, તેમના પ્રશિષ્ય
શ્રી પંચાણજી સ્વામીના વિસ્તૃત પરિચય માટે જુદાં પરિશિષ્ટો આગળ
જુઓ. પરિશિષ્ટ અંક ૧ લો તથા અંક ૨નો.

આવશ્યકથી ધર્મેષોભ જન્મે જન્મજન્યાં ભાવિન કરતું, મામાનુંમામ
 ઉપ નિહાર કરી મનમજાજનને ધર્મભિષુજ જન્મવતું વિ. સં.
 ૧૮૧૪ના જ્યેષ્ઠ વર્ષે ૧૭૮૩થી [૩૫૫ ૫૫] ૬૬૦ દિવસો
 ઉપા તાવના ભાગ્ય ખાતેન કાઠે રહેલા પે.વજાન માખજી ૫૫૫ થી

દિવસ ૫૫૫-૫૫૫ વિ. સં. ને જન્મે જન્મ પદ્મા ૩, મુનિશી
 બી મનનિદેહી પ્રદાગમ જન્મે દિવસ ૪ માખ, તુષામ નિહાર કરતું
 વિ. (પદ્મા ૫૫૫) છે ત્યારે મ જન્મ પદ્મા જામેવાન ૫૫૫-૫૫૫ વિ. સં. નું
 જૂથ મુનિશીમર્ધના ૧૮૧૪ પે.વજા જન્મું ને જામે મુનિશીને મરિષિ
 પદ્મ કરી ધર્મેષોભ મમજવાનો નિહારમા જન્મી પે.વજી
 જોડાથી ૧૮૧૫ મુનિશીને જોન ધર્મનું ૩૬૫૫ મહેવર્મા
 મમજાજી ધર્મજવજી જન્મવો જન્મજન્મ ૬ માદ જને જાનકી
 જલે રેત જાવી મમ

દિવસ આવશેના પ્રતિનિધિરૂપે પ્રદાગ જન્મે આનુષંગિક કરવાની
 વિનતિ કરી. ૫૫૫ જન્મના જામજવજી દોષ ઘન-ખીને રથે
 આનુષંગિક જવાની આવના હતી તે જામારીને-વીરવજી બી સધની
 ધર્મ પ્રતિની જતિ મમતા, જામજી અને જામામને વરવજી દીવર્મા

જે સુમરે જીવા તથા તેથી જાસપાસના અનેક વાપીયા જોનધર્મના
 ધર્માનુષંગીમાં હજી જામે પજી જોન-જામા જાતિ જામામા હતા
 જોમાજીના સુખાનંદ થશે છે. તેમાં જામા જોતી પે.વજી જોનધર્માનુષંગી
 હતા. જોડે તે જામા પ્રેરના જામામા મુનિશી જો જલસિદ્ધ કરાખીને
 આનુષંગિક કરવા કરે અનેક રથાને વિનતિ ૫૬૦ દોષ જે રવજાતિ છે.
 પે.વજી તે વજતના સાધુ-સાધીમાં આનુષંગિક અધિક જાસ-નિધિને
 નીમાવા નદિ દોષ જોમ આ વજરથી જન્માવ છે.

આતુર્ભાસ કરવાની વિનંતિને મહાત્માશ્રીએ માન્ય રાખી.

પૂજ્યશ્રીના દર્શન કરી શ્રી સંઘનું પ્રતિનિધિ મંડળ દીવ આવ્યું અને મહારાજશ્રીનું આતુર્ભાસ અહીં થવાનું છે, તે શુભ સમાચાર દીવ ગામમાં ફેલાતાં, દીવવાસીઓના ઉત્સાહનો પાર રહ્યો નહિ.

નાના-મોટા બધાનાં હૃદયમાં એક જ બ્યનિ ઉઠતો હતો કે ખાવા મહાપુરુષની દીવમાં પધરામણી થવી, તથા તેમના દર્શન અને તેમની વાણીનો લાભ પ્રાપ્ત થવો એવા આપણા સદ્ભાગ્ય ક્યાંથી ?

લારપછી પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી સ્વામી થોડા દિવસ ધોધલા રહ્યા. ત્યાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ કરાવી તેઓ આતુર્ભાસાર્થે દીવ જવા માટે નીકળ્યા અને દીવ તથા ધોધલાની વચ્ચેની ખાડીના કિનારે આવ્યા.

તેઓ દીવ જવા નીકળ્યા ત્યારે તેમને થોડી ખબર હતી કે દીવના બંદરમાંથી જનસમાજને તારનાર અને આત્મકલ્યાણ સાધી તેમનું નામ ઉજ્જળનાર એક નરશાર્દૂલ સાંપડવાનો છે ?

દક્ષિણનો પવન જોરથી ફૂંકતો હતો. દૂર દૂરની ક્ષિતિજમાંથી કંઈકે તોફાનના બણકારા આવતા હતા. ધોધલાની ખાડીનાં પાણી બણે તોફાને ચડતાં હતાં. ખાડીના કાંઠે ઊભેલાં મછવાઓ ડોલતાં હતાં—આમથી તેમ આચડતાં હતાં. ખલાસીઓ દૂર દૂર નજર કરી આકાશ અને અંતરિક્ષમાં કંઈકે નિહાળી રહ્યા હતા.

દરિયામાં જોરથી આંધી આવવાની બણે આગાહી થઈ રહી હતી. ઉત્તર તરફનું આકાશ મેઘાચ્છન્ન હતું.

દીવના કાંઠે પહોંચવાની ઊતાવળમાં દોડતા પ્રવાસીઓ થંભી

રહ્યા હતા. સામેથી દેખાતો દીવનો સ્તંભાડો જલ્દી અધિકારમાં-
અધીમાં અરકાવ થઈ ગયો હોય તેમ લાગતું હતું.

વાસડાના હલેસાં મારતાં, નાવને આમજ ધોસવાની ડાઘીપ
કરતાં ખસાસીઓ આકાશ તરફ ખીટ ખાડી રહ્યા હતા ડાઘએ કહ્યું.
'અધી પશ્ચિમ તરફ જિતરી મધ.' ડાઘએ કહ્યું. 'ના, ના, ઉત્તર કઠિ
જિતગતી લાગે છે.'

દીવ તરફ જવાને ઉતાવળા થઈ રહેલા કાફલામાંથી એ
સાહસથી કહ્યું કે 'એતા કરે છે યુ ? કઠિ કયા દૂર છે ?'

કુદરત ક્યારેક તોફાને ચડે છે-એ તોફાનની દિશા સમજવી
મુશ્કેલ છે-તેટલું જ માનવીના ભાવિના મનમાં યુ છુપાયેલું છે
તે સમજવું પણ મુશ્કેલ છે.

તોફાન ધેરાવું હતું કે યમી જવું હતું, વધારે જામ થઈ ગયું
હતું કે શાન્ત થવું જવું હતું, તે તો ડાઘ જાણે ? પણ દીવની
મજરના ખૂણામાં બેઠેલા એક ખાલડું જિજ્ઞાસુ ભાવિ પડાઈ
રહ્યું હતું. તેના ઈવનમાં ચનારા પથટાની-માનવ જાતિને મજવાની
મહાપ્રસાદીની-જલ્દી પ્રતિદેવી સામગ્રી તર્કવાર કરી રહી હોય
તેમ તેના ભાવિને જાણે સનિકટ ખેંચી રહી હતી.

થોડી વાર પછી ઉત્તર તરફનો સમુદ્રકઠિ સ્વચ્છ દેખાતાં ખસા-
સીઓ આનંદમાં આવી ગયા નાવિદોએ નોંધને ઠીક કરી અને એક
નાવ જ્યાં હમર હોડી રવાના થવાની તૈયારીમાં હતું, ત્યાં જ ચારેક
શ્વેત વસ્ત્રધારી સાધુઓ કાફા ઉપર આવીને લેખા રહ્યા.

ચારે મુનિવરોએ શ્વેત વસ્ત્ર પરિધાન કર્યોં હતાં. ચારેની મુખ-
મુદ્રા શાન્ત અને ગંભીર હતી. વધારે તેજસ્વી દેખાતા એક સાધુએ
નાવિકને સંબોધીને કહ્યું: “ભાઈ! અમારે સામે કાંઠે જવું છે, તારી
નાવમાં લઈ જશે?”

નાવિક થોડીવાર એ અજ્ઞાત વ્યક્તિ તરફ જોઈ રહ્યો. પછી
તેણે દીનવદને કહ્યું: “મહાત્મન! મારા એવા ક્યાંથી ભાગ્ય કે આપની
ચરણરજથી મારી આ નાની નાવડી પાવન થાય?”

સાધુ હસ્યા અને કહ્યું: “જો ભાઈ, તને ખ્યાલ નહિ હોય એટલે
કહું છું કે તારી નાવમાં* બેસવાનું ભાડું આપવાને અમારી પાસે
કંઈ નથી. અમે તને કંઈ આપી શકીએ તેમ નથી.”

* સેમિક્લૂ ગામાં વૂહિજિજ્ઞાં અંતરા મે નાવાસંતારિમે વદણ-
સિયા, સે જં પુણ નાવં જાણિજ્ઞા અનંજણ અમિક્લૂ-પહિચાણ કિણિજ્ઞ વા
પામિથેજ્ઞ વા નાવાણ વા નાવં પરિણામં કટ્ટુ થલાઓ વા નાવં જલંસિ
ઓગાહિજ્ઞા જલાઓ વા નાવં થલંસિ ઉક્કસિજ્ઞા પુણં વા નાવં ઉસ્સિંચિજ્ઞા
સજ્ઞં વા નાવં ઉપ્પીલાવિજ્ઞા તહપ્પગારં નાવં સહ્દગામિણિં વા અહેગાં
તિરિચગામિં પરં જોયણમેરાણ અદ્દજોયણમેરાણ અપ્પતરે વા મુજ્જતરે વા
નો વૂહિજ્ઞા ગમણાણ ॥

—શ્રી ભાવારાગસુત્ર ૨ શ્રુત૦, ૧ ચૂલા ૩ ફેર્યાચ્ચયન, ૧ ઉદ્દેશ૦

પૃ૦ ૩૪૬

નાવમાં ક્યારે ન બેસવું ?

ભાવાર્થ—માર્ગમાં નાવ વડે પાર કરાય તેટલું પાણી આવે તો
બિશુને પોતાને માટે જ ખરીદી હોય, હજીની આણી હોય, અદલબદલ કરી
૨

નાવિને દર્પોદ્ઘાસપૂર્વકે જવાળ આપ્યો કે “મહાત્મન” હું સમજું છું કે આપની પાસે કંઈ આપવાનું નથી, છતાં આપ જગતને ધણું આપો છે. આપના દર્શન એ જ મારે માટે ધણું છે હું તો આપને કાઠા સુધી સહ જઈશ, પણ આપ તો અધ્યાત્મ ભવ-સાગરને તરારવાનું સામર્થ્ય ધરાવો છે. આપ ભવતારક હોવાથી અનેક ભવ્યાત્માઓને ભવસાગરના કાઠા બેપર મૂકી છોડે તેવા છે—”

નાવિકની સદા સમ્મતિ મળતા ચારે સાધુઓ નાવમા હોય, બા સ્વર્ગ ઉપરથી જળમા આવી હોય—અથવા જળમાથી સ્વર્ગ ઉપર આણી હોય, કહેલી ખાલી કાગળી હોય, કે મદવમા ખૂંચેલી ઉપર કહેલી હોય—તેવી નાવમા તેણે કદી ન બેસે.

* સ મિષ્ણુ ધાં પુલ્યામેવ તિરિચ્છવપાદમં નાર્વ જાગિત્ત્વા, જાગિત્તા સે તમાવાપ્ એતમવજ્ઞમિત્તા ૨ મન્દગ વક્રિણેદિત્ત્વા ૨ બો મોદનમદગ કરિત્તા ૨ સલીસોવરિચચય વાપ્ વમજ્ઞિત્તા સાગાર મત્ત વચ્ચસાદિત્તા, એ વાય જલે તિષ્ઠા દર્શ વાય વસે તિષ્ઠા તલો સં નાપ દુરુદિત્તા ॥ (સ્. ૧૪૧)

—ધીમાધારાંગમૂત્ર, ૨ શ્રુતં. ૧ વ્હા ૨ દિર્વાગ્વચન, ૧ ઉદેશ, ૨૦ ૧૪૬-૧૪૭

નાવમાં કેવી રીતે જવું ?

આવાર્થ—જો નાવ ગુહસ્થોએ પોતે સામે પાર જવા તેપાર કરી હોય, તે નાવને તેવી જગ્યા, બિંદુએ તે ગુહસ્થોની પરવાનગી લીધા બાદ એકાન્તમા ચાલ્યા જવું, અને ગોવાના વસ-પાવડે વપાસી સહ વયા તેમને એક બાજુ મૂલી, માથાથી વચ સુધીના યરીને ઘૂળીને સાફ કરવું, પછી [સામે પાર પહોંચાય ત્યાં સુધી] ખાનખાનનો ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી અને એક વચ પાણીમા વયા બીએ વચ જળીન ઉપર એમ સલાજ પૂર્વક વઢાણ ઉપર ચાલવું.

બેઠા એટલે નાવિકે નાવને વહેતી મૂકી. બીજા ઉતારાઓ-સાગરની ગર્જના, ખાડીની રચના, આકાશનાં રંગો-જેવામાં મશગૂલ હતા, ત્યારે આ ત્યારે સાધુ મહાત્માઓ સાગારી* અનશન લઇ નાવમાં એકાંતસ્થાને કોઇને અડચણરૂપ ન થવાય અને પોતાનો સંયમ-માર્ગ અરાબર જળવાય એ રીતે શાન્તિપૂર્વક બેઠા હતા.

હોડી સાગરના પાણીમાં ઝૂલતી વહી રહી હતી, ત્યારે આ ત્યારે મહાત્માઓનાં મનોભાવ-આ જગત અને દૂરના જગતની વચ્ચે રમી રહ્યા હતાં-પરમ તત્ત્વની સાધનામાં ભવસાગર તરી જવાની તમન્નામાં ઝૂલી રહ્યાં હતાં.

થોડીવારે હીવનો કાંઠો નજીક આવ્યો. મુસાફરો પોતાનો સામાન ઠીક કરવામાં રોકાયા. આ મહાત્માઓ પાસે સામાન શું હતો ? સ્વ અને પરના કલ્યાણની સતત ભાવના એ તેમની મૂડી હતી-એ તેમનો સામાન હતો.

નાવ કાંઠે આવી ઊભી રહી ત્યારે, સૌ કોઈ નીચે ઊતર્યા પછી આ મહાપુરુષો નીચે ઊતર્યા.

આ મહાપુરુષો તે બીજા કોઇ નહિ પરંતુ સમયસ, વિદ્વાન, મહાતપસ્વી મુનિરત્ન શ્રી રત્નસિંહજી સ્વામી અને તેમના ગુરુમાર્ષ તથા શિષ્યો હતા.

* ‘સાગારિક ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન’નો અર્થ એ છે કે ‘સામે પાર જીવિત પહેાંચાય તો એ પ્રતિજ્ઞા મટી નય, પણ અધવચ મૃત્યુ યાય તો મરવાં પહેલાં અનશન સ્વીકાર્યાનું કૃણ મળે.’ છટપૂર્વક અભિજ્ઞાનો ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી, એ તેનો શબ્દાર્થ છે.

સામરકાંઠે જિતયો પછી પૂન્યશ્રીએ તથા જીભ સતોએ કાંઠા ઉપર ગદી 'દુઝિયાવહી પડિછામિ'—એટલે કે નાવમાં બેઠા તે દર-મિયાનના સમયમાં દએલ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત ક્યું અને સામારી અનશન ક્યું હતું તે પણ મહોદા પૂર્ણ સતા પામ્યું.

દીવનો જાંર-કાંઠો એક તરફ ધૂધવી ગલો દતો—સામરના ઘેરા મળ'નથી અને બીજી તરફ માનવસમૂહના દરેકનિવાસ તથા જપ-પ્રવનિથી.

પૂન્યશ્રીનો સત્કાર કરવા અમાપ માનવમેદની જામી હતી. નારી-ઓના જુદા, મધુર મંગીત દારા પૂન્યશ્રીને સત્કારી ગયા હતા. મોએ પૂન્યશ્રીને સવિધિ વંદન—નમસ્કાર કરી—સુખચાતા પૂછી અને પછી ઘણા જ ભક્તિભાવપૂર્વક પૂન્યશ્રી તથા જીભ સતોને નમસ્કાર પ્રવેશ કરાવ્યો.

પૂન્યશ્રી નમસ્કાર પધાર્યો. ધર્મસ્થાન નજીક આવતાં નદીમાતરની અનુદા મેળવી તે ધર્મસ્થાનકમાં જિતયો.

જાનથી લગભગ બે સતાન્દિ પૂર્વે દીવનગર એક પ્રસિદ્ધ વ્યાપારિક નગર તરીકે પંકાએલું હતું. લાં જુદા જુદા પ્રાન્તો તથા દેશોમાંથી લોકો વ્યાપારાર્થે આવીને વસ્યા હતા. વિ. સં. ૧૮૮૫ માં દીવની વસ્તી ૨૫ હજાર અનુબોધે સ્થાનકવાસી જેન સંઘ તથા અન્યમગ્ધી જેન હતી. આ દીવનગરનું ઐતિહાસિક વૃત્તાન્ત

+

+

+ સાધુ-સાધ્વીઓ જે સ્થાને બિરાજે તે સ્થાનના માદ આવસ્થક છે એમ સાક્ષ્યમાં વિદિત છે. તેને સમ્માન

દીવનગર એ ધણું પુરાતન નગર છે. તેને અતિ પ્રાચીન સમયમાં 'દિવ્યપુરી' પણ કહેવામાં આવતું. કેટલાક લોકો તેને 'મણિપુર' નગર તરીકે પણ ઓળખતા.

આ દીવળંદરમાં ધણાં વર્ષો પહેલાં આવડા-ચૌહાણ-વગેરે ક્ષત્રિય રાજપુતો રાજ્ય કરતા હતા. ત્યારપછી મુસલમાનો આવ્યા અને અંતે તેમની પાસેથી પોર્ટુગીઝોએ મહાન યુદ્ધો ખેડી વિ. સં. ૧૫૩૨ માં દીવ તથા તેની આસપાસની બધી ભૂમિ પોતાના કબ્જે કરી.

દીવનો શબ્દાર્થ દ્વીપ અર્થાત્ ખેટ થાય છે. આ દીવળંદરને પૂર્વે, દક્ષિણે અને પશ્ચિમે-એ ત્રણ દિશાએ તો અરબી સમુદ્ર છે અને ઉત્તર દિશાએ દીવ અને ઘોઘલા-એ બન્ને ગામની વચ્ચે 'ચાસી' નામની નદી હતી-જે નદી વાયવ્ય ખૂણામાંથી આવી, દીવ-ઘોઘલા ગામની વચ્ચે થઈ પૂર્વ દિશાના સમુદ્રમાં ભળતી હતી. આ નદીમાં, પશ્ચિમના સમુદ્રનો કાંઠો તોડી સમુદ્રનું પાણી વાળી ત્યાં ખાડી બનાવવામાં આવેલ છે, એટલે ચારે બાજુ પાણી ફરી વળવાથી દીવ-દ્વીપ નામ સાર્થક થયું છે.

પોર્ટુગીઝો દીવળંદર ઉપર રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે વિક્રમ સંવત ૧૭૨૫માં અરબસ્તાની આરબોએ આવી દીવળંદર અને આખા ખેટમાં રહેલી વસ્તીને ખૂબ ત્રાસ આપ્યો અને લૂંટફાટ ચલાવી હતી. કહેવાય છે કે તે આરબોએ પ્રજાજનોમાંથી કેટલાક માણસોને તથા ગાય આદિ પશુઓને શસ્ત્રપ્રદાર કરી મારી નાંખ્યા, એટલું જ નહિ પણ તે ખેટમાં ૧૯ દિવસ સુધી 'માર્શલ-લો' ચલાવી લૂંટફાટ કરી અઢળક સોતું, રૂપું, ત્રાંબુ, હીરા, માણેક, ઝવેરાત, રોકડ નાણું તથા મૂલ્યવાન વસ્ત્રો આદિ લૂંટી લીધું તથા દીવ ળંદરમાંથી સુંદર તારુણ્યવતી સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને [લોકોકિત પ્રમાણે ૧૬૦૦ સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને] પકડી લઈ ગયા.

સામરકાઠે ઊતર્યા પછી પૂજ્યશ્રીએ તથા ખીજ સતોએ કાંઠા ઉપર રહી 'હરિયાવહી પઠિછમિ'-એટલે કે નાવમા બેઠા તે દર-મિયાનના સમયમા યએલ પાપતું પ્રાયશ્ચિત્ત કયું અને સામારી અનશન કયું હતું તે પણ મયોદા પૂજ્યે ચતા પાળ્યું.

દીવનો બંદર-કાંઠો એક તરફ ધૂધવી રહ્યો હતો-સાગરના પેરા મળેનથી અને ખીજી તરફ માનવસમૂહના હર્ષોસ્થાસ તથા જળ-શ્વનિધી.

પૂજ્યશ્રીનો સ્મરકાર કરવા અમાપ માનવમેહની જામી હતી. નારી-ઓના વૃદ્ધ, મધુર સંગીત દ્વારા પૂજ્યશ્રીને સત્કારી ગર્વા હતાં. સૌએ પૂજ્યશ્રીને મવિધિ વહન-નમસ્કાર કરી-સુખચાતા પૂછી અને પછી ઘણા જ ભક્તિભાવપૂર્વક પૂજ્યશ્રી તથા ખીજ સતોને નમસ્કાર પ્રવેશ કરાવ્યો.

પૂજ્યશ્રી નમસ્કાર પધાર્યા ધર્મસ્થાન નજીક આવતાં નરામ્યાતરની અલુસા મેળવી તે ધર્મસ્થાનકમા ઊતર્યા

આજથી લગભગ બે સતાબ્દિ પૂર્વે દીવનગર એક પ્રસિદ્ધ વ્યાપારિક નગર તરીકે પડેાએહું હતું. ત્યાં જુદા જુદા પ્રાન્તો તથા દેશોમાંથી લોકો વ્યાપારાર્થે આવીને વસ્તા હતા કહેવાય ૩૩ વી. સં. ૧૮૮૫ માં દીવની વસ્તી ૨૫ હજાર મનુષ્યોની હતી. જેમાં સ્થાનકવસ્તી જેન સંઘ તથા અન્નમચ્છી જેન સંઘોની વસ્તી સારી હતી. આ દીવનગરનું ઐતિહાસિક વૃદ્ધાન્ત જાણવા જેવું છે.

+

+

+

+ સાધુ-સાધ્વીઓ જે સ્થાને બિરાજે તે સ્થાનના માણીકાની અનુજ્ઞા મેળવવી આવશ્યક ૩૩ એમ સાક્ષમા વિદિત છે. તેને સમ્માતર કહેવામાં આવે છે

: લાવિના ગર્ભમાં]

સાગરકાંઠે આવીને ઊભી રહી. માતા-પિતાને ખબર પડી. પુત્રવાદી બધાં સ્નેહાશ્રુથી ભીંજાયા અને ઉપરની ભાવના તપસ્વીના દર્શનાર્થે સીધા ગયા અને ગુરુ-દર્શન કરી સૌ પાછા આવ્યા.

કહેવાય છે કે વિ. સં. ૧૭૨૫ના અરસામાં દીવળાંદ્ર લગભગ ૨૫ હજાર ઉપરાંતની હતી. અઢારે વર્ષો વસતાં હતા ગામની વસ્તી જુદી હતી, પરંતુ કાળક્રમે દિનપ્રતિદિન તે ઘટાડો થતો ગયો અને હજી પણ થતો જાય છે.*

આ દીવળાંદ્રમાં શ્રાવક-સંઘ સમુન્નતિ અવસ્થાને પ્રાપ્તો. અહીં લગભગ ત્રણસો ધર સ્થાનકવાસી જૈનેતાં હતા વીશાશ્રીમાલી વણિક, વીશા ઓસવાલ વણિક, દશાશ્રીમાલ તથા સોરઠીઆ વણિક માતિના-શ્રાવકોનો સંઘ મુખ્ય હતા.

આ શ્રાવક-સંઘનું બંધારણ બહુ જ વ્યવસ્થિત હતું. પ્રત્યેક કામ વ્યવસ્થાપૂર્વક તથા સલાહસંપત્તી કરવામાં આવતો. અહીંના શ્રાવકો જાણે તુંગીઆ નગરીના શ્રાવકોના જીવનનું કરતા હોય એમ લાગતું હતું. સાગરતટે રહેવાથી સાગરની તેમના શ્રાવક-જીવનમાં પ્રવેશ પામી હતી. તેમની નીતિની સાગર-મર્યાદા જેવી જ હતી. આધ્યાત્મિક, સામાજિક તથા પ્રવૃત્તિનો ત્રિવેણી-સંગમ ત્યાં થયો હતો. જેમ ત્યાંનો વ્યવહારકાર્યમાં દક્ષ હતો, તેવો જ ધર્મપરાયણ હતો. સાદું વિરલ દર્શન તેમના જીવનમાં અપૂર્વ આનંદ અને અતેરો લાવતું.

* આ બીના 'દીવના ઇતિહાસ'ના આધારે આપવામાં આવેલું.

દીવળદરના પ્રગળનો આ દારુણ દૃશ્ય જોઈ કંપી બિઠ્યાં. તેઓએ પોતાના ધનભાલની તો એટલી પરવા ન કરી, પરંતુ પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને પકડીને જ્યારે આરમો લઈ જવા લાગ્યા ત્યારે તેમનું હૃદય ઠડળી ઊઠ્યું અને પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને ડોહપણ દિમાએ પાછી સોપવા ખરે ધણી જ આજીજી કરવા લાગ્યા, પરંતુ પાપાણુ હૃદયવાળા આરમોએ ડોહની વાત માન્ય રાખી નહિ અને પોતાના બરેલાં વઢાણોને સમુદ્રમાં વહેતા મૂકી દીધા.

કહેવાય છે કે, આ ૧૬૦૦ સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓમાં ૧૬ કન્યાઓ તો અમવવશક સખીઓ હતી તે બધી જેનું ધર્મનું પાનન કરનારી હતી. આ બાળાઓએ વિચારું કે હવે આપણે આ પાપાત્મા ઓના દાયમાથી છટકી શકીએ એમ નથી. તેઓ આપણને પોતાના દેશમાં લઈ જશે અને ત્યાં આપણા ઉપર અન્યાય-અત્યાચાર શુભરશે ત્યારે આપણે સલાહીલની રહ્યા ખાતર પ્રાચુર્યે પશુ કરવું પડશે જ. તો પછી આપણે સોજો સખીઓ જિનેશ્વર ભગવાનનું સ્મરણ કરી તથા સપત્તી જૂઠા તપસ્વીના નામને યાદ કરી, રાત્રિના સમયે અમાપ સમુદ્રના પેટમાં સમાઈ જઈએ એ વધારે સારું છે એ સાતત્ય સચોતો હશે અને કલ્પિત રહીશું તો જૂઠા તપસ્વીના પુત્રા દર્શન કરશું અને આપણું મૂળસ્થાને સૌ સાથે મળશું.

આ પ્રમાણે સંજેત કરી તે બહેનોએ પરમાત્માનું સ્મરણ કરી રાત્રિના સમયે સમુદ્રમાં પડવું મૂક્યું પરંતુ પડતાની સાથે જ શીતળા પ્રતાપથી, જિનેશ્વરેના સ્મરણથી કે જૂઠા તપસ્વીના નામોચ્ચારણથી કાંઈ અદૃશ્ય સદાયતા તેમને પ્રાપ્ત થઈ અને પ્રાતઃકાળ યતાં સમુદ્ર બહાર પોતાનું અર્થ દીવળદરને યગાવવા આગ્યો હોય તેમ સોજો બહેનો.

સાગરકાંઠે આવીને ઊભી રહી. માતા-પિતાને ખબર પડી. પુનર્મિલન થવાથી બધાં સ્નેહાશ્રુથી ભીંજ્યા અને ઉપરની ભાવનાથી જૂઠ્ઠા તપસ્વીના દર્શનાર્થે સીધા ગયા અને ગુરુ-દર્શન કરી સૌ યથારથાને પાછા આવ્યા.

હહેવાય છે કે વિ. સં. ૧૭૨૫ના અરસામાં દીવખંદરની વસ્તી લગભગ ૨૫ હજાર ઉપરાંતની હતી. અહારે વર્ષો વસતાં હતાં. ધોધક્ષા ગામની વસ્તી જુદી હતી, પરંતુ કાળક્રમે દિનપ્રતિદિન તે વસ્તીમાં ધટાડો થતો ગયો અને હજી પણ થતો જાય છે.*

આ દીવખંદરમાં શ્રાવક-સંઘ સમુજ્જતિ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થએલો હતો. અહીં લગભગ ત્રણસો ધર સ્થાનકવાસી જૈનોનાં હતાં. તેમાં-વીશાશ્રીમાલી વણિક, વીશા ઓસવાલ વણિક, દશાશ્રીમાલી વણિક તથા સોરઠીઆ વણિક જ્ઞાતિના-શ્રાવકોનો સંઘ મુખ્ય હતો.

આ શ્રાવક-સંઘનું બંધારણ બહુ જ વ્યવસ્થિત હતું. સંઘનું પ્રત્યેક કામ વ્યવસ્થાપૂર્વક તથા સલાહસંપત્તી કરવામાં આવતું હતું. અહીંના શ્રાવકો બહુ તુંગીઆ નગરીના શ્રાવકોના જીવનનું અનુકરણ કરતા હોય એમ લાગતું હતું. સાગરતટે રહેવાથી સાગરની ગંભીરતા તેમના શ્રાવક-જીવનમાં પ્રવેશ પામી હતી. તેમની નીતિની મર્યાદા પણ સાગર-મર્યાદા જેવી જ હતી. આધ્યાત્મિક, સામાજિક તથા રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિનો ત્રિવેણી-સંગમ ત્યાં થયો હતો. જેમ ત્યાંનો શ્રાવકસંઘ વ્યવહારકાર્યમાં દક્ષ હતો, તેવો જ ધર્મપરાયણ હતો. સાધુ-જીવનના વિરલ દર્શન તેમના જીવનમાં અપૂર્વ આનંદ અને અનેરો ઉત્સાહ પ્રગટ

* આ ખીના 'દીવના ઇતિહાસ'ના આધારે આપવામાં આવેલ છે.

દીવળંદરના પ્રજાજનો આ દારુણ દસ્ય જોઈ કંપી લીધ્યાં. તેઓએ પોતાના ધનમાલની તો એટલી પરવા ન કરી, પરંતુ પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને પકડીને ત્યારે આરખો લઈ જવા લાગ્યા ત્યારે તેમનું હૃદય કંકળી લીધું અને પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને ગ્રાહ્ય પક્ષ દિસાએ પાછી સોંપવા માટે ધણી જ આજીજી કરવા લાગ્યા, પરંતુ પાપાણુ હૃદયવાળા આરખોએ ગ્રાહની વાત માન્ય રાખી નહિ અને પોતાના ભરેલાં વહાણોને મધુદ્રમાં વહેતા મૂકી દીધા.

કહેવાય છે કે, આ ૧૬૦૦ સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓમાં, ૧૬ કન્યાઓ તો સમવયસ્ક સખીઓ હતી. તે બધી જૈન ધર્મનું પાલન કરનારી હતી. આ બાળાઓએ વિચાર્યું કે હવે આપણે આ પાપાતમા ઓના હાથમાથી છટકી રાક્ષીએ એમ નથી. તેઓ આપણને પોતાના દેશમાં લઈ જશે અને ત્યાં આપણા ઉપર અન્યાય-અત્યાચાર શુભરશે ત્યારે આપણે સત્કર્મીલની રક્ષા ખાતર પ્રાધુર્ય પક્ષ કરવું પડશે જ. તો પછી આપણે સોજો સખીઓ જિનેશ્વર બ્રજવાનનું સ્મરણ કરી તથા સયમી જૂઠા તપસ્વીના નામને યાદ કરી, રાત્રિના સમયે અમાય સમુદ્રના પેટમાં સમાધિ લઈએ એ વધારે સારું છે. જો સાલુદ્રણ સયોગો હશે અને ઇવિત રહીશું તો જૂઠા તપસ્વીજના પુનઃ દર્શન કરશું અને આપણ મૂળસ્થાને સૌ સાથે મળશું.

આ પ્રમાણે સંજેત કરી તે બહેનોએ પરમાત્માનું સ્મરણ કરી રાત્રિના સમયે સમુદ્રમાં પડવું મૂક્યું. પરંતુ પડતાની સાથે જ શીલના પ્રતાપથી, જિનેશ્વરના સ્મરણથી કે જૂઠા તપસ્વીજનો નામોચ્ચારણથી ગ્રાહ અદસ્ય સદાયતા તેમને નાંજે પોતાનું અધ્ય દીવળંદર

સાગરકાંઠે આવીને બિભી રહી. માતા-પિતાને ખબર પડી. પુનરુન્મિલ-
નવાથી બધાં રોદાશ્રુથી ભીંજાયા અને ઉપરની ભાવનાથી જૂદા
તપસ્વીના દર્શનાર્થે સીધા ગયા અને ગુરુ-દર્શન કરી સૌ મથારથાં
પાછા આવ્યા.

ઠહેવાય છે કે વિ. સં. ૧૭૨૫ના અરસામાં દીવળંદરની વસ્ત્ર
લગભગ ૨૫ હજાર ઉપરાંતની હતી. અઢારે વણી વસતાં હતાં. ઘોષ
ગામની વસ્તી જુદી હતી, પરંતુ કાળક્રમે દિનપ્રતિદિન તે વરતી
ધટાડો થતો ગયો અને ૬૭૭ થતો જાય છે.*

આ દીવળંદરમાં શ્રાવક-સંઘ સમુલ્લસિત અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયે
હતો. અહીં લગભગ ત્રણસો ધર સ્થાનકવાસી જૈનોનાં હતાં. તેમ
વીશાશ્રીમાલી વણિક, વીશા ઓસવાલ વણિક, દશાશ્રીમાલી વા
તથા સોરઠીઆ વણિક જ્ઞાતિના-શ્રાવકોનો સંઘ મુખ્ય હતો.

આ શ્રાવક-સંઘનું બંધારણ બહુ જ વ્યવસ્થિત હતું. સં
પ્રત્યેક કામ વ્યવસ્થાપૂર્વક તથા સલાહસંપત્તી કરવામાં આવતું
અહીંના શ્રાવકો બળે તુંગીઆ નગરીના શ્રાવકોના જીવનનું અનુ
કરતા હોય એમ લાગતું હતું. સાગરતટે રહેવાથી સાગરની ગં
તેમના શ્રાવક-જીવનમાં પ્રવેશ પામી હતી. તેમની નીતિની મર્યાદા
સાગર-મર્યાદા જેવી જ હતી. આધ્યાત્મિક, સામાજિક તથા
પ્રવૃત્તિનો ત્રિવેણી-સંગમ ત્યાં થયો હતો. જેમ ત્યાંનો શ્રા
વ્યવહારકાર્યમાં દક્ષ હતો, તેવો જ ધર્મપરાયણ હતો. સાધુ-જ
વિરલ દર્શન તેમના જીવનમાં અપૂર્વ આનંદ અને અનેરો ઉત્સાહ

દીવળ દરના પ્રજાજનો આ દારુણ દુર્ય જોઈ કપી ઊઠ્યા તેઓએ પોતાના મનમાલની તો એટલી પરવા ન કરી, પરંતુ પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને પગીને જ્યારે આરબો લઈ જવા લાગ્યા ત્યારે તેમનું હૃદય કંકણી ઊઠ્યું અને પોતાની સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓને ડોહપણ દિસામે પાછી સોંપવા માટે ધણી જ આજીજી કરવા લાગ્યા, પરંતુ પાપાણુ હૃદયવાળા આરબોએ ડોહની વાત માન્ય રાખી નહિ અને પોતાના હરેલા વહાણેને મમુદમા વહેતા મૂકી દીધા.

કહેવાય છે કે, આ ૧૬૦૦ સ્ત્રીઓ તથા કન્યાઓમાં ૧૬ કન્યાઓ તો સમવયસ્ક સખીઓ હતી તે બધી જૈન ધર્મનું પાલન કરનારી હતી આ બાળાઓએ વિચાર્યું કે હવે આપણે આ પાપાત્મા ઓના હાથમાથી છટકી શકીએ એમ નથી તેઓ આપણને પોતાના દેશમાં લઈ જશે અને ત્યાં આપણા ઉપર અન્યાય-અત્યાચાર ચાલશે ત્યારે આપણે સત્કર્મીલની રક્ષા ખાતર પ્રાણપાપણ પણ કરવું પડશે જ તો પછી આપણે સોજો સખીઓ જિનેશ્વર ભગવાનનું સ્મરણ કરી તથા સંયમી જૂઠા તપસ્વીના નામને યાદ કરી, રાત્રિના સમયે અમાપ સમુદના પેટમાં સમાઈ જઈએ એ વધારે સાફ છે જો સાનુકૂળ સયોગો હશે અને જીવિત રહીશું તો જૂઠા તપસ્વીજના મુત દર્શન કરશું અને આપણ મૂળસ્થાને સૌ સાથે મળશું.

આ પ્રમાણે સંકેત કરી તે બહેનોએ પરમાત્માનું સ્મરણ કરી રાત્રિના સમયે સમુદમાં પડતું મૂક્યું પરંતુ પડતાની સાથે જ શીનતા પ્રતાપથી, જિનેશ્વરના સ્મરણથી કે જૂઠા તપસ્વીજના નામોચ્ચારણથી ડોહ અદસ્ય સદાવતા તેમને પ્રાપ્ત થઈ અને પ્રાતઃકાળ યતા સમુદ બાણે પોતાનું અર્ધ દીવળ દરને ચડાવવા-આણે હોય તેમ સોજો બહેનો.

જ્યારે બધી શક્યું નથી, ત્યારે સૌરાષ્ટ્રની સીમા ઉપર ઊભેલા આ દીવ બંદરના નર-નારીઓના જીવનમાં આજે પણ એ જ પુરાતન સાદાઈ અને સંયમ નજરે પડે છે.

સાગરના કિનારે આવેલા અને સાગરથી ઘેરાયેલા આ પ્રદેશના વતનીઓના જીવન પણ સાગર સમાન શાન્ત, વિશાળ, ઉદાર અને ગંભીર છે. આ ફળદ્રુપ વીરભૂમિનું રસપાન કરી દીવવાસી શ્રાવકોએ વીરતાના, સાગરની ગંભીરતાના અને રેતીની ઋજુતાના બોધપાઠો જીવનમાં ઉતાર્યા છે.

આવા શ્રાવક-સંઘને સહરાના રણમાં જલાશય હોય તેમ આત્મ-શાન્તિ સાધવા માટે સુખપ્રદ ધર્મવિશ્રામ હતોઃ પ્રાતઃસાધના સામા-યિક-પ્રતિક્રમણ, પૌષ્ઠ આદિ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવા મ શ્રી-સંઘ એકત્રિત થતો અને ધર્મોત્થાન તથા સમાજને વિનિમય કરી વાર્ગની શુદ્ધિ તથા વૃદ્ધિ માટે યે

કર્તા હતા તેમના વિશુદ્ધ હૃદય-પટ ઉપર સાધુતાની છાપ છાંટી પડેલી હતી. આવક નામને શોભાવે એવા એમના મદ્દમુલ્લો હતા. માર્ગોનુસારી-નોં ગુણો તેમના જીવનમાં તાણાવાણાની માફક વજાઈ મયા હતાં.

આત્મ સાધના અને પરોપકારવૃત્તિ એ તેમ દીવ-બદરના આરંગોના દિનકૃત્યો બની મયા હતા. આવકવૃત્તિ ધર્મમવશ અને ધર્મોચ્ચ નિયમિત કરવાની રેવ તેમ ત્વના આવક-અવિકાસ ધર્મા એનપ્રોત થએલી હતી.

આ આવક-સધનુ બધાંતણુ પણ અભ્યન પ્રકારનુ હતું ધર્મ-પ્રમાનના અને વાત્સલ્યભાવના એ સધના મુખ્ય કર્તવ્યો હતા. નધનો ભક્તિભાવ અપૂર્વ હતો. શ્રીસધનીતિ-નિપુણ હોવાને કારણે ધર્મ-અધર્મની વિવેકશીલતા તેના જીવનમાં પ્રગટી હતી. સરળ સોદાગરની માફક ધાર્મિક વૃત્તિનો વ્યાપાર ભંસધ પુરુષાર્થપૂર્વક ખેડતો હતો.

x

x

x

જન્મતની ચિતાથી બળે વિમુક્ત હોય તેમ દીવ બદર દુનિયાથી પર હોય એવુ અમરપુરી જેવુ બની નવા પામ્યુ હતું. સૌરાષ્ટ્રની ઉંક એક સીમા ઉપર સાગરની ગોદમાં આબોહતું હોય તેમ એક યોગનિષ્ઠ પુરુષની માફક એકાગ્રતાનું ધ્યાન ધરતું હોય તેમ કોણુ છે ત્યાં સરીરને ગુમળાવી નાખે એવા ચિત્રોના જૂગળા નથી મનને શૂંઝવી નાખે એવી ચિત્રોની ધમાલ નથી ચહેરી જીવનની વિલાસિતાનો સા હજી પણ પગપેસારો મયો નયો ત્યાં તો જીવનની સાદાઈ, સમ્મનતા, ધાર્મિકતા—ભ્યા જીઓ ભા-તરવરતી જોવામાં આવે છે.

આ વીસમી સદીમાં જોતિકતાની ઉપાસનાથી ભારતવર્ષ પણ

બચી શક્યું નથી, ત્યારે સૌરાષ્ટ્રની સીમા ઉપર ઊભેલા આ ખંદરના નર-તારીઓના જીવનમાં આજે પણ એ જ પુરાતન ઇ અને સંયમ નજરે પડે છે.

સાગરના કિનારે આવેલા અને સાગરથી ઘેરાયેલા આ પ્રદેશના ઇઓના જીવન પણ સાગર સમાન શાન્ત, વિશાળ, ઉદાર અને ર છે. આ કૃણદ્રૂપ વીરભૂમિનું રસપાન કરી દીવવાસી શ્રાવકોએ ના, સાગરની ગંભીરતાના અને રેતીની ઋણુતાના ખોધપાઠો માં ઉતાર્યા છે.

આવા શ્રાવક-સંધને સહરાના રણમાં જલાશય હોય તેમ આત્મ-ત સાધવા માટે સુખપ્રદ ધર્મવિશ્રામ હતોઃ પ્રાતઃસાયંકાલ સામા-પ્રતિક્રમણ, પૌષ્ઠ આદિ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવા માટે ત્યાંનો શ્રી-એકત્રિત થતો અને ધર્મોત્થાન તથા સમાજોત્થાન વિષે વિચાર-મય કરી કાંઈ ધર્મમાર્ગની શુદ્ધિ તથા વૃદ્ધિ માટે યોજનાઓ ધડતો.

—પ્રકરણ ૫ મુ :: :: નગર-પ્રવેશ—

આને દીવળદરમાં ઠાઠ મહાન પવોત્સવ ઉજવાતો હોય એવું મનમનમાં વાતાવરણ જણાતું હતું ત્યાં જુઓ ત્યાં આનંદમય સ્ત્રી આખા પ્રસરેલી હતી બાળકો યુવાનો, પ્રૌઢો, વૃદ્ધો, બાળાઓ, કન્યાઓ સ્ત્રીઓ વગેરે સૌ ઠાઠ-અપૂર્વ-નગરવ સી આનંદોત્સાહમાં મગત હતા.

આને તેમના આંગણે સમર્થ મુનિ-રતનની પધરામણી થઈ હતી તેમણે નાનકડું નગર આને ગુરુદેવના ચરણ-સ્પર્શથી પાવન થયું હતું સાધુત્વના વિરસ દર્શન કરી આને તેમણે જીવન ધન્ય બન્યું હતું.

ગુરુવર્ધ્વ સ્ત્રી રતનસિ દેવ મહારાજાનીના શુભાગમનના સમાચાર આને વાણીવેગે દીવનમરના એક ખૂણાથી બીજા ખૂણા સુધી ફરી વળ્યા હતા દીવના આવક સમુદાયમાં બક્તિભાવ આને લીધે જોતો હતો. ધર્મગુરુ પ્રત્યે તેમને અપૂર્વ શ્રદ્ધા હતી તેઓ ધર્મને જીવનમાં મૂર્ત સ્વરૂપ આપનારા હતા તેમના પ્રયેક વ્યવહારમાં ધર્મ પ્રતિ-લક્ષિત થતો હતો તેઓએ જીવનની સાર્યકતા ધનમાં કે બાજ પ્રતિષ્ઠામાં માની ન હતી, પરંતુ ધર્મોપનામાં માની હતી.

આવી દશામાં ગુરુદેવના શુભાગમન થયાના સમાચાર સાંભળી, આવકપ્રાપ્તિ અન્યોન્ય કાંઈની પસંદગી કરી તૈયારી ગુરુવર્ધ્વના કન્યા

શુકર દર્શન તથા ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કરવા નીકળી પડે એ સ્વાભાવિક છે.

દીવના નર-નારીઓનાં ટોળેટોળાં સાદા અને સુંદર વસ્ત્રો પરિધાન કરી ઉપાશ્રયની ખાણુ જઈ રહ્યા હતા. આ અપૂર્વ દૃશ્ય જોઈ ઇતર લોકો જિજ્ઞાસાપૂર્વક પૂછતા કે: ‘આજે શું કોઈ મહોત્સવ છે?’ આ પ્રશ્નનો જવાબ સંક્ષેપમાં એ જ મળતો કે: ‘આજે દૂરદૂરથી ઉગ્ર વિહાર કરી મહાઉપકારી સંતમહાત્મા આપણા ગામમાં પધાર્યા છે. તેમના દર્શનાર્થે તથા ધર્મ-શ્રવણાર્થે સૌ કોઈ જઈ રહ્યા છે. તમે પણ ચાલો. આવા મહાપુરુષનાં પુનિત પગલાં આપણા ગામમાં થવા એ પણ આપણું સદ્ભાગ્ય છે.’

x

x

x

ધર્મસ્થાનની પાસેના વિશાળ યોગાનમાં માનવ-મેદની જામી છે. દરેકની મુખમુદ્રા જોતાં એમ જણાવું હતું કે-માનો તેમની આંખો કોઈના દર્શન કરવા તલસી રહી હોય, તેમનાં કાનો કથ્યાણુકર ધર્મનું શ્રવણ કરવા તત્પર હોય, તેમનાં હાથો પ્રણિપાત માટે પ્રાંજલિરૂપે જાંચા ઉપડેલાં હોય અને તેમની ડોક દૂરથી કોઈને જોવા માટે જાંચી નીચી થતી હોય !

માનવ-મેદનીની વ્યાખ્યાનસભામાં એવા કાણુ મહાન લાગી પુરુષ પધારશે? તેની મુખમુદ્રા કેવી હશે? તે કઈ વસ્તુનો ધર્મોપદેશ આપશે? વગેરે વિષે લોકો કુતૂહલપૂર્વક વાતો કરતા હતા. એટલામાં દૂરથી ઝીણાં પણ ઘેરાં સ્પષ્ટ જય-જયકારના શબ્દો સંભળાવા લાગ્યા. લોકોને લાગ્યું કે હવે જરૂર યોગનિષ્ઠ મહાપુરુષ પધારશે. ‘જયજયકાર’ના શબ્દો વધારે ઘેરાં અને સ્પષ્ટ સંભળાવા લાગ્યાં. થોડીવારમાં તો ‘મહાવીર ભગવાનની જય, જૈન

ધર્મની જગ-ગુરુદેવની જગ-’ વગેરે મનનભેદી જગનાદો ગાજવા લાગ્યાં. થોડીવારમાં તો લોકોના મસ્તકો નીચે ઢળતાં જોવામાં આવ્યા. લોકો શા માટે નીચા નમતા હતા, એ જોવા દૂરના લોકો જીભા યઇ જોવા લાગ્યાં: જ્યારે માલુમ પડ્યું કે, જે ગુરુદેવના દર્શન માટે પોતાની આખો તલસતી હતી, તે જ ગુરુદેવ પોતાની શિષ્યમંડલી સાથે બ્યાખ્યાનસભામાં પધારી રહ્યા હે.

ત્રેધાગ્જીવ આકાશમાં સૂર્યની પ્રભા ચમકે તેમ માનવ-મેદનીમાં ધેરાથેલા, તેજસ્વી-તપોધની પૂજ્ય રત્નસિંહજી મહારાજ-શ્રી ચમકવા લાગ્યા અને તેમની તેજોમર્તિ જોતા જ લોકોનાં પચાગો ભક્તિભાવપૂર્વક નમી પડ્યા. ગુરુદેવ બધાને છ-હા હથેતાં જતનાપૂર્વક ધીમે પગલે માનવ-મેદનીમાંથી રસ્તો કરતા યથારથાને આવી પહોંચ્યા. બધા લોકોએ ગુરુવચને વિધિપૂર્વક વંદના કરી, મુખસાતા પૂજી અને પછી પોતપોતાનું આસન મઢ્યું કર્યું.

પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી સ્વામીનું પ્રસરત અને તેજસ્વી લગાદ, સૌમ્ય મુખમુદ્રા અને શાન્ત મુખમંડલ ધર્મ-સાધનાનું મર્તિમાન સ્વરૂપ બતાવી રહ્યું હતું. તેમનું કૃષ્ણ શરીર તપશ્ચર્યાની સાક્ષી આપી રહ્યું હતું. તેમના અન્તઃકરણમાં શાન્તિનો જે પ્રબળ પ્રવાહ વહી રહ્યો હતો તે નેત્રોદારા અમીરસ દેખાવતો હતો. ગુરુદેવનો આદર્શ ત્યાગ સૂચવનારો બબ્બ સાધુવેશ, બબ્બ જીવેના હૃદયમાં ઉજળવસતા ઉત્પન્ન કરતો હતો.

આસન મઢ્યું કરી બાદ બધા મુનિવરોએ સર્વ પ્રથમ રસ્તે ચાલતાં જીવેલી જે વિરાધના યઇ હોય તેની ક્ષમા તથા

આત્મશુદ્ધિ કરવા માટે—‘ ધરિયાવહી પડિ કમિ ’ તું ધ્યાન કર્યું. ધ્યાનાવસ્થામાં ગુરુદેવ મહાન યોગનિષ્ઠ જણાતા હતા. તેમની સુખકૃતિની ભવ્યતા અપૂર્વ હતી. તેમના સુખમંડલની સૌમ્યતા સંસારના સંતાપથી સંતમ સંસારીજનોનાં સંકટોને હરવા માટે સમર્થ હતી.

ધ્યાન પાળ્યા બાદ પૂજ્યત્રીએ સર્વપ્રથમ મંગલાચરણરૂપે માંગલિક સંબળાવ્યું. ઉદાત્ત સ્વરે ગંભીરતાપૂર્વક ઉચ્ચારેલાં મંગલ વચનો સભામાં અપૂર્વ શાંતિનું સાત્રાન્ય સ્થાપી શક્યાં. જનસમાજના સાત્રહ અનુરોધને માન આપી ગુરુદેવે પ્રથમ દિવસે સંક્ષિપ્ત પણ સારભૂત ધર્મોપદેશ કરમાવ્યોઃ જેનો સામાન્યતઃ ભાવાર્થ આ પ્રકારનો હતોઃ

ભવ્યજીવો ! શાસનનાયક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે—જગતના-કસાણુ કરવા માટે જે વિશ્વહિતંકર ધર્મોપદેશ આપ્યો છે તે જ ઉપદેશ હું તમને કહેવા ચાહું છું.

સવ્વજગત્તીવરક્ષણદયદ્રયાણુ મગવયા પાવયણં સુકલિયં ।

[પ્રશ્ન વ્યાકરણુ સૂત્ર]

ભગવાન મહાવીરે જગતજીવોની રક્ષા તથા તેમની દયા કરવા માટે જ જિન-પ્રવચન કરમાવેલ છે, ‘ સૌનું બહુ કરો. ’ એ ભગવાનનો જીવનસંદેશ છે. સંસારવર્તી પ્રત્યેક જીવાત્મા સુખ-શાન્તિ ચાહે છે. કોઈ દુઃખ ચાહતું નથી. એટલા માટે સર્વે સન્તુ સુખિનઃ સર્વે સન્તુ નિરામયાઃ અર્થાત્ ‘સૌ સુખી અને સ્વસ્થ થાયો’ એવી મહાભાવના ‘ભાવો. મૌન બંધ કરવામાં આવેલ’

જ મધુ રહેણ છે । અદિસા પામે ધર્મ-વૃષ ધર્મ સનાતન ।
 ઠાઠપણુ જીવાત્માને જગ પણુ દુખ ન આપે। એ જ અદિસા
 ધર્મ છે સર્વજૂતો-સર્વે પ્રાણીઓ-પ્રત્યે સમભાવ રાખવો। એ
 જ બધા ધર્મોનો સાર છે. ' જીવો અને જીવતા દો ' એ સનાતન
 સત્ય છે । સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે જે પ્રેમભાવ રાખે છે તે વિશ્વ
 મૈત્રીના આદર્શને જીવનમાં મૂર્તસ્વરૂપ આપી શકે છે । મૈત્રી ભાવ
 એ તો જન્મતને જીતવાની ચવી છે ।

આપ' મહર્ષિઓએ, તપશ્વિઓએ તથા તત્ત્વચિંતકોએ ૧૫૧ ધર્મો
 તથા ૧૮ પુરાણોનો સાર સંક્ષેપમાં એ જ બતાવ્યો છે ।

મહારાજપુરાણેષુ, વ્યાસસ્ય વચનદ્વય ।

‘વરોચકાર પુણ્યાય, વાણ્ય પરમીઢવમ્ ॥

અર્થાત્-પરાયકાર કરવો એ જ પુણ્યકાર્ય છે અને પરપીડા
 આપવી એ જ પાપકાર્ય છે, એટલા માટે ઠાઠપણુ જીવાત્માને જગ
 પણુ કષ્ટ ન પહોંચાડવું એ જ જ્ઞાનીઓના જ્ઞાતનો સાર છે ।

જૈનધર્મ અદિસાપ્રધાન ધર્મ છે. સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે પ્રેમ-
 ભાવ-મૈત્રીભાવ રાખવો એ જૈન ધર્મનો આદર્શ છે । જન્મત્માત્રને
 જૈનધર્મનો એ સંદેશ છે ।-“ પ્રત્યેક જીવાત્માને પોતાની સમાન
 માનો, કારણ કે બધા પ્રાણીઓને આયુષ્ય અને સુખ પ્રિય છે, તથા
 દુખ અને વધ અપ્રિય છે. દરેક જીવાત્મા જીવિતની કામનાવાળા
 અને જીવિતને પ્રિય માનનારા છે । પ્રમાદને લીધે પ્રાણીને અત્યાર
 સુધી જે બધા આપી છે તેને જરાનર સમજીને, ફરીથી તેવું ન

કરવું તેનું નામ ખરી સમજ છે અને એ જ કમીની ઉપશાન્તિ છે. ૧”

“ જોને તું હણવા માગે છે તે તું જ છે; જોને તું તાણે કરવા માગે છે તે પણ તું જ છે; જોને તું પરિતાપ ઊપજાવવા માગે છે તે પણ તું જ છે; તથા જોને તું મારી નાંખવા માગે છે તે પણ તું જ છે : આમ જાણી જે સરળ અને પ્રતિષ્ઠા મનુષ્ય કાઢને હણતો નથી કે હણાવતો નથી, તે મનુષ્ય ઓજસ્વી થાય છે. જેની કાંઈ પ્રતિષ્ઠા નથી, એવા અપ્રતિષ્ઠ આત્માને તે જાણે છે. ૨ ”

“ પ્રાણીઓ પોતાનું જીવિત બચાવવા રાજ્ય પણ આપી દે છે: એવા એ જીવિતનો વધ કરવાથી થતું પાપ આખી પૃથ્વી દાનમાં આપી દે તો પણ ન ધોષ શકાય ૪ ”

‘ આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ—અહિંસાધર્મના સારભૂત આ તત્ત્વને જે વ્યક્તિ બરાબર સમજી લે છે તેને માટે જૈનશાસ્ત્ર ફરમાવે છે કે—

સન્નમ્યપ્પમ્મયસ્સ, સમ્મં મૂયાહં પસ્સઓ ।

પિહિઆસવસ્સ દંતસ્સ, પાવકમ્મં ન બંધહ ॥ ૬૧૦ ૪-૯

અર્થાત—સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મા સમાન જાણીને વર્તનાર તથા પ્રાણીમાત્ર પર સમદ્રષ્ટિથી જોનાર અને તેવા પાપના આશ્રવોને રોકનાર તથા જિતેન્દ્રિય સંયમી પુરુષને પાપકર્મનો બંધ થતો નથી.

કહેવાનો આશય એ છે કે, જો તમે સુખશાન્તિ ચાહો છો

તો ખીલને પણ સુખચાન્તિ આપે. સુખપ્રાપ્તિનો સાચો આજ્ઞામં છે. ચિત્તી મે સમ્વસૂપ્તુ—સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે મૈત્રીભાવ રાખે તો તેમાં સૌનું કલ્યાણ જ રહેલું છે.

x

x

x

પૂજ્યશ્રીની અમૃતવાણીનું રસપાન કરી જનસમાજ ધણો જ સંવૃદ્ધ થયો. આજે વ્યાખ્યાનવાણી સાંભળી તેમનું જીવન ધન્ય બન્યું હતું. પૂજ્યશ્રીના સદુપદેશનો પ્રભાવ જનસમાજ ઉપર ખૂબ પડ્યો હતો. વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થતાં શ્રોતાઓ વંદન-નમસ્કાર કરી ચલારવાને ગયા.

પ્રકરણ ૬ કું : : સંત-સમાગમ

સત્સંગી કું :—

સવળે નાળે ય વિજ્ઞાળે, પદ્યક્ષાળે ય સંજમે ।

અળળહે સવે ચેવ, વોદાળે અકિરિયા સિદ્ધિ ॥ મગવત્તી સૂત્ર

સત્સંગી અવણુ—

જ્ઞાન અવણુથી જન્મે, વિજ્ઞાન જ્ઞાનથી જાગે;
વિજ્ઞાને પાપનો ત્યાગ, સંયમ પાપ-ત્યાગથી.
સંયમે પાપનો રોધ, ને તેથી તપ સંભવે;
તપથી કર્મનો નાશ, અક્રિય આત્મસુક્તિને.

×

×

×

વિઠ નણ ધમ્મપયં અણુત્તરં,

વિળીયતણ્હસ્સ મુણિસ્સ દ્વાયમો ।

સમાહિયસ્સ ડગ્ગિસિદ્ધા વ તેયસા,

તવો ય પન્ના ય જસો ય વહુહ ॥— આચારાંગ અ૦ ૧૬

સ્વાધ્યય—ઉત્તમ ધર્મપદને અનુસરનારો, તૃપ્તિ રહિત, ખ્યાન અને સમાધિયુક્ત તથા અગ્નિની શિખા જેવા તેજસ્વી એવા તે વિદ્વાન્ ભિક્ષુના તથા પ્રજ્ઞા અને યશ વૃદ્ધિ પામે છે

મહત્સયા દ્વારમાહુર્વિમુક્ત તમાદ્વાર યાપિતાં સતિસગમ્ ।

મહાન્તસ્ય સમચિત્તા પ્રશાન્ત્યા વિમુચ્ય સુદ દ સાધવો દે ॥

—માગવત

અર્થાત્—મહાપુરુષોની સેવા, સગતિ અને ઉપામના એ મોક્ષનું દાર છે અને નરક-કામિનીના બોમોની સેવા કરવી એ નરકનું દાર છે

અત્રે મહાપુરુષોની સેવા સગતિને મોક્ષનું દાર બતાવ્યું એ તો ઠીક છે, પણ મહાન્ પુરુષ કેને કહેવા ? એ એક મોટો પ્રશ્ન છે જેઓ મોટા જગીરદાર છે, જેઓ મૂલ્યવાન કપડાં ડાઠથી પહેરી અકકડાનાં ઘડને ફેરે છે, જેઓ મોટા મોટા જમતઓમાં ગંદે છે અને પોતાના ધન-વૈભવનું પ્રદર્શન કરે છે, તેઓ વાસ્તવમાં મહાન્ નથી માયા મહાન્ પુરુષ કોણ છે ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન કરતા જામવત-પુરાણકાર રમણરૂપે કહે છે કે—જેઓ મનચિત્ત, પ્રશાન્ત, નિરભિમાની, વિશાળ તદ્દમવળા અને સાધુપુરુષ છે—તેઓ જ ખરેખર મહાન્ પુરુષ છે આવા સત-મહાત્માની મેવા-સગતિ કે ઉપાસના જ મોક્ષદાયિની નીચડે ॥

✽

✽

✽

દીર નમગ્ના આમણે આત્મે એવા જ સત-મહાત્માઓની પદાન્ગી ધર છે સન્તદર્શન, સન્તસેવા તથા મત-સમતિને

લાભ પ્રાપ્ત કરવા માટે જૈન-જૈનેતર સમાજ ઉપાશ્રયમાં લીધી પડ્યો છે. સંયમની સુગંધ કોને આકર્ષિત કરતી નથી ? જૈન ધર્મના ઝંડાધારી સમર્થ સાધુપુરુષ શ્રી રત્નસિંહજી મહારાજશ્રીએ પોતાની અમોઘ અમૃત-વાણીદ્વારા જનસમાજના હૃદયને જીતી લીધું હતું.

ગુરુદેવ રત્નસિંહજી મહારાજશ્રી શ્રમણ-સંસ્કૃતિના પ્રતિનિધિ હતા. તેમણે ધર-પારનો પરિભ્રમ કરી જૈનસંસ્કૃતિનો શિક્ષા-દીક્ષા લીધી હતી. જૈનસંસ્કૃતિનાં આચાર-નિયમોનું યથાવિધિ પાલન કરી તેમણે શ્રમણ-પદને શોભાવ્યું હતું. ભગવાન મહાવીરનો વેશ ધારણ કરી સંયમમાર્ગ તેમણે સ્વીકાર્યો હતો. જૈનસાધુના આચાર-નિયમો શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે યોગશાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે બતાવેલ છે :

મહાવ્રતધરા ધીરા મૈદ્યમાત્રોપજીવિનઃ ।

સામાયિકસ્થા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥

અર્થાત્—જેઓ પાંચ મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર હોય, ધીર હોય, બિક્ષાવૃત્તિથી નિર્વાહ કરતા હોય, સામાયિક-સમન્નાવમાં રહેતા હોય અને ધર્મોપદેશ આપતા હોય તે જ ‘સાધુપુરુષ’ કે ‘ગુરુ’ છે.

જેમના આત્મિક ગુણો વિકસિત થયા છે અને આત્મિક ગુણોથી ગુરુ-ભારી બનેલ છે તે વાસ્તવમાં ગુરુ છે. પોતાનું અને પરનું હિત કરે, રાતદિવસ આત્મ-રમણ કરે અને પોતાના ધ્યેયને પહોંચવા પ્રયત્ન કરે તે સાધુ છે.

શ્રી સૂત્રકર્તાગ સૂત્રમાં સાધુપુરુષને બ્રાહ્મણ-શ્રમણ, બિક્ષુ અને નિર્ઘ્રાન્થ એ ચાર શબ્દોથી સંબોધવામાં આવેલ છે. આ

માર સાધુવાચક સંખેયો યુષ્ણનિષ્પન્ન હોવાથી પ્રત્યેક સંખની યુષ્ણબાધના નીચે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે.

સાધુ-મહાત્માઃ નેત્રોઃ કાવિક વગેરે સર્વે ક્રિયાથી તથા સર્વ પાપકર્મ, રામદેવ, કલેષ, ચાડી, નિંદા, દર્શ, શોક, અસલ, ખોટા મતની સદા આદિથી નિવૃત્ત થયા છે અને પાપ સમિતિથી કુળ, છકાપ છલોના રક્ષક, કોષાદિ કષાયોથી રહિત તથા કુલ્યપારી હોવા છતાં યુષ્ણના ગર્વથી રહિત છે, તેવા સાધુ-પુરુષને મહાસુ-આસુ કે 'મહાત્મા' કહેવામાં આવે છે.

મમણ-સાધુ^૧—

નેત્રોઃ અનામિત, અનાસક્ત, અકષાયી હોય છે, નેત્રોઃ દિસા, અસલ, ચોરી, ઈશુન, કોષ, ખાન, મારા, લોભ, રામ-દેવ આદિ પાપ-પ્રવૃત્તિના સર્વથા ત્યાગી હોય છે, નેત્રોઃ અવયુષ્ણને દૂર કરે છે તથા નેત્રોઃ હિન્દ્રિયમન અને મમતાનો પરિત્યાગ કરે છે તેઓ મમણ અર્થાત્ 'સાધુ' કહેવાય છે.

૭ " હૃદિ વિરદ પાવકમ્પોર્દિ-વેગ-લોષ-કલહ-અભ્યવચાન-વેપુષ-ક્ષત્વરિદ-અરતિ-રતિ-માવાનોહ-મિચ્છારસચ્ચવિરદ સમિદ હૃદિદ સ્વાવદ ગોદુલ્લે ગોમાત્મી માદ્યોતિ વચે ।

—ધીસૂત્રકૃત્તાંયસૂત્ર ૧ પુટ૦ અ૦ ૧૬

૧ " એવં વિ સમયે અપિહિદ, અધિવાળે, આદર્શ ચ, કલિ-વાર્થ ચ, મુછાવાર્થ ચ ચદિદે ચ, કોઈ ચ, માણ ચ, ચદિદે માય ચ, કોઈ ચ, વેગ ચ, લોષ ચ, કલેષ ચ, અભ્યો અભ્યો, આદર્શ અપ્પણોપદેષે દેહ સમો સમો આદર્શો પુર્વ પદિવિરદ, પાપાદવાપાદ, રતિ દવિદ, કોષદુષ્ટાદ સમયે સિ વચે । "

ભિક્ષુ^૨—

જેઓ નિર્દોષ ભિક્ષા માંગીને પોતાના શરીરનો નિર્વાહ કરે છે, જેઓ નિરભિમાન, વિનય-નમ્રતા આદિ ગુણોથી યુક્ત છે, જેઓ જિતેન્દ્રિય તથા પરિપક્વથી છે, જેઓ મહામતોનું ખરાખર પાલન કરે છે, જેઓ આધ્યાત્મિક યોગી છે, જેઓ મોક્ષ-પ્રાપ્તિ અર્થે સંયમ-તપ-ત્યાગમાં સ્થિર છે અને જેઓ પોતાના માટે ખનાવેલ આહાર વગેરે ગ્રહણ કરતા નથી તેવા સાધુપુરુષને ‘ભિક્ષુ’ કહેવામાં આવે છે.

નિર્ઋત્ય^૩—

જેઓ આંતરૂ તથા બાહ્ય બંધનોથી રહિત છે, એકાકી, તત્ત્વજ્ઞ છે. જેઓ પાપકર્મોનો સર્વથા નિરોધ કરે છે, આત્માને કાબૂમાં રાખે છે, સમભાવ રાખે છે, આત્મતત્ત્વને સમજે છે, શુદ્ધ જ્ઞાનમાં પ્રવીણ છે, ચિત્તની સમાધિ રાખે છે, બાહ્ય પૂજા-પ્રતિષ્ઠા-સત્કાર-સન્માનની ઇચ્છાથી રહિત છે, જેઓ ધર્મી, દશવિધ ધર્મોના જ્ઞાતા, મોક્ષમાર્ગે પ્રયાણ કરનાર અને જિતેન્દ્રિય, શરીરની મમતા રહિત છે તેવા સાધુપુરુષને ‘નિર્ઋત્ય’ કહેવામાં આવે છે.

+

+

+

૨. એત્યવિ ભિક્ષુઃ અણુત્રણ વિણીણ, નામણ, દંતે, દવિણ, વોસદ્ધ-કાણ, સંઘિધૂણિય વિરુવરુવે પરિસહોવસગ્ગો, અજ્જવજોગ, સુદ્ધાદાણે, ઉવ-હિણ, ઠિયપ્પા સંઘાણ પરદત્તમોર્ધે ભિક્ષુતિ વચ્ચે ।

૩. એત્ય વિ ણિગ્ગંથે ણ્ણે, ણગ્ગિક્ક, બુદ્ધે, સંઘિજ્ઞસોણ, સુવમિણ સુધામાહણ, આયવાયપત્તે, વિડુદ્ધહહુ, ત્રિસોયપણ્ણિજ્ઞ યોપૂયણસક્કાર-લા-મહ્ણી, ધમ્મદ્ધી, ધમ્મવિક્ક ણિયાગપણ્ણિવણ્ણે સમિયંચો દંતદવિણ વોસદ્ધકાણ ણિગ્ગંથે તિ વચ્ચે ॥

ગુરુદેવ રત્નસિ હજી મહારાજશ્રી તથા તેમના શિષ્યરત્નો મહાત્મા, શ્રમણ, બ્રહ્મ તથા નિર્મલ્ય પદના ગુરુ-ગુણોને ડેળવી અધિકારી બની શકેલા હતા શ્રમણત્વના જે ગુણોનું ઉપર વર્ણન કરવામાં આવેલ છે તે ગુણોને તેમણે જીવનમાં મર્ત સ્વરૂપ આપ્યું હતું - તે તેમની દૈનિક જીવન-ચર્ચાથી સ્પષ્ટ જણાવું હતું.

તેમના ત્યાગી-જીવનમાં આચાર-નિયમો સામાન્યતઃ આ પ્રમાણે હતા:-

પાંચ મહાવ્રતો

સાધુ-પુરુષોના ગુપ્ત ધર્મો પાંચ છે જેને પાંચ મહાવ્રતો પણ કહેવામાં આવે છે ૧ અહિંસા ૨ સત્ય ૩ અસ્તેય, ૪ બ્રહ્મચર્ય, ૫ અપરિમદ-સંતોષ *

સાધુઓ આ પાંચ મહાવ્રતોને ત્રણ કરણ અને ત્રણ ધોગથી જરાબર પાળે છે અર્થાત્ તેઓ મન વચન અને કાયાથી પ્રાપ્તે દુઃખ આપે નહિ, દેવરાવે નહિ અને દુઃખ દેનારને અનુભવેલ પણ આપે નહિ તે જ પ્રમાણે હમેશા સત્ય વચન બોલ, દુનિયાની હથેલ-પાથલ ચલી હોય તો પણ તેઓ અસત્ય ન બોલે, તેઓ એમ જ સમજે કે લોકોને રાજી કરવામાં ધર્મ નહીં પણ આત્માને રાજી કરવામાં ધર્મ છે જે સાધુઓ દુનિયાને રાજી કરવાના કામમાં પડી જાય તો ધર્મ નહીં થાય વળી સાધુ-પુરુષ પોતાની ઝીજ વગર પૂછેલે લે નહિ, તેમ બ્રહ્મચર્યનું પૂર્ણ પાલન કરે આત્મામાં

* તદેવ દિવં અલિય, ષોઝ અવમસવળ ।

દરજાકામ જ સોમં જ, ષઝઓ પરિવ્રજણ ॥ ઉત્તમ ૧૫-૧

રમણ કરવું તેનું નામ અહાયય. આત્મામાં રમણતા તે જ કરી શકે છે કે જોયો વીર્યની રક્ષા કરે છે. એટલા માટે વીર્યની ક્ષતિ ન થાય તે માટે સાવધાન રહે. સાધુઓ સંસારની પ્રત્યેક સ્ત્રીઓને માતા, બહેન કે પુત્રી સમજે. સાધુ-મહાત્મા કોઈ પણ જાતનો પરિગ્રહ ન રાખે. તેઓ માતા-પિતા, ધરખાર, પૈસોટકા વગેરેનો પરિવાગ કરે છે. તે પણ દુનિયાને દેખાડવા નહિ પણ આત્મ-કલ્યાણને માટે તેઓ પેટી-પટારા, સ્ત્રી-પુત્રાદિકનો લાગ કરીને મકાન, પુસ્તકો કે ચેલાનો મોહ પણ ન કરે. રાત્રિભોજનનો તો તેઓએ સર્વથા લાગ કરેલો હોય છે. શરીર ઉપર મમત્વભાવ પણ રાખતા નથી.

ધીરતા :

સાધુવર્ગનો બીજો ધર્મ ધીરતાનો છે. સાધુઓએ પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન કરવું પડે છે: પરંતુ આ મહાવ્રતોનું પાલન બરાબર તે જ કરી શકે છે કે જોયો ધીર-વીર હોય-શક્તિશાળી હોય. ધીર પુરુષમાં એટલી શક્તિ હોય છે કે તેઓ ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં વીરતાને છોડી દેતા નથી. કહ્યું પણ છે કે :

‘ ધીરસ્ત્રાપિ શિરચ્છેદે વીરત્વં નૈવ મુચ્યતિ ’ ।

અર્થાત-‘ધીર’ શબ્દને લખવામાં ‘ધ’ ના ઉપરનું પાંખડું તોડી નાંખવામાં આવે, અર્થાત્ શિરચ્છેદ કરવામાં આવે તો પણ ‘વીર’ તો જરૂર રહે. જો સાધુ-પુરુષ વાતવાતમાં ભય પામે, શોક પામે કે ડરી જાય તો સાધુધર્મનું પાલન કેવી રીતે કરી શકે? સાધુનો વેશ નિર્ભય વેશ છે. આ સાધુવેશમાં કોઈનો પણ ભય ન જ હોય. કહ્યું પણ છે કે :

ન જ રાજમયં ન ચ ચોરમય इहलोकसुख परलोकद्वितम् ।
नरदेवततं वरकीर्तिकरं अमणत्वमिदं रमणीयतरम् ॥

અર્થાત્—ખરેખર સાધુપણું બધું જ એક-રમણીય છે; કારણ કે સાધુધર્મના ચોરનો બચ કે રાજનો બચ નથી. સાધુધર્મના પાલનથી આ ભોક્તા સુખ પ્રાપ્ત થાય છે અને પરબોક્તા પણ કમ્પાણી થાય છે. સાધુધર્મનું પાલન કરનારને નગ-દેવો પણ નમે છે અને એક કીર્તિને પણ પામે છે.

બિક્ષાવૃત્તિ :

સાધુઓના ધર્મ બિક્ષાવૃત્તિથી નિર્વોદ કરવાનો છે. સાધુ ઓની બિક્ષાવૃત્તિ માટે હિન્દુ શાસ્ત્રમાં 'માધુકરી' અને જૈન શાસ્ત્રમાં 'ગોચરી'નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે. આ શબ્દો અર્થસૂચક છે જે પ્રમાણે ભરોડા પુષ્પનો નમ ચૂસે છે—મદ્ય કરે છે અને દૂધને જરાપણ તરલીક્ર આપતો નથી, તેમ જ ગાય જમણમાં ધાસ ચરી આવે છે, તે ઉપર ઉપરથી ધાસ ખાઈને સંતોષ માને છે તે ધાસને જડમૂળથી ઉખાડતી નથી, તે જ પ્રમાણે સાધુપુરુષો ગોચરી-માધુકરી કૃતિને નિર્વોદ કરે છે.

સમભાવવૃત્તિ :

પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન, ખીરતા, બિક્ષાવૃત્તિથી નિર્વોદ : એ ત્રણ સાધુધર્મના ધર્મો કલા દવે એવો ધર્મ સમભાવવૃત્તિનો છે. જૈન શાસ્ત્રમાં સાધુને સામાયિકસ્થા. કહેલ છે. સામાયિકમાં રહેનાર એટલે સમભાવમાં રહેનાર ચરીજ હોય કે તર્કચર હોય, રાજ હોય કે રંક હોય, ઓ હોય કે પુરુષ હોય, જાગૃક હોય કે શૂદ્ર

હોય-ખધાય ઉપર એક સરખી દષ્ટિ, એક સરખો પ્રેમ, એક સરખી કલ્યાણભાવના રાખવી એનું નામ સમભાવવૃત્તિ અથવા સાધુતા છે. ન્યાં સુધી સમભાવવૃત્તિ કેળવાય નહિ ત્યાં સુધી સાચી સાધુતા પરાકાષ્ટાએ પહોંચી શકતી નથી.

શ્રમણ-સાધુની વ્યાખ્યા કરતાં સૂત્રમાં કહ્યું છે કે:

સમયાપ સમણો હોઈ ઉત્તં ૨૫.

અર્થાત—સમતા-સમભાવ હોય તો શ્રમણ-સાધુ કહેવાય.

લાભાલાભે સુદે-લુક્ષ્વે

જીવિષ મરણે તદ્વા ।

સમો નિંદા - પસંસાસુ

સમો માણાવમાણઝો ॥ -ઉત્તં ૧૬-૯૧.

અર્થાત—લાભ કે અલાભમાં, સુખ કે દુઃખમાં, જીવન કે મરણમાં, નિંદા કે સ્તુતિમાં અને માન કે અપમાનમાં જે સમભાવ રાખે તે જ મહાત્મા છે, તે જ સાધુ છે.

નિમ્મમો નિરહંકારો, નિસ્સંગો ચત્તગારલો ।

સમો ચ સન્નભૂપસુ, તસેસુ થાવરેસુ ચ ॥ -ઉં ૧૬-૯૦

અર્થાત—મમતા, અહંકાર, આસક્તિ અને ગર્વને છોડી, ત્રસ તેમજ સ્થાવર જીવો ઉપર પોતાના આત્મા સમાન વર્તીવ કરે તે મહાસુનિ છે.

ધર્મેપદેશક—

સદ્ધર્મનો ઉપદેશ આપવો એ સંતપુરુષોનું કર્તવ્ય છે. સત્ય-ધર્મના પ્રચાર વિના જ અધઃપતન થાય છે. આધ્યાત્મિકતાને બદલે અત્યાચાર બોલિકતાનો જે પગપેસારો થયો છે તેનું પ્રધાન કારણ

ધર્મપ્રચારનો અભાવ છે ધર્મ ■ તો દરેક પ્રકારના સુખોત્તુ કારણ છે. આપણે સુખી થવા નરુ માફીએ છીએ પણ તેનુ પ્રધાન કારણ - તેનુ માધન ધર્મનુ આચરણ કરવા ચાહતા નથી એ આશ્ચર્યજનક છે

ધર્મસ્ય ફલમિચ્છન્તિ, ધર્મે નેચ્છન્તિ માનવા ।

ફલં વાપસ્ય નેચ્છન્તિ, પાર્થ કુચન્તિ સાદરા ॥

મનુષ્યો ધર્મના ફળને ચાહે છે પણ ધર્મને નથી ચાહતા પાપના ફળને નથી ચાહતા પણ પાપની પ્રવૃત્તિ આદરપૂર્વક કરે છે. પરંતુ આખરે ધર્મદારા ન ઉદાર થવો સક્ય છે આ ધર્મનુ રક્ષણ ખરી રીતે કહીએ તો સાચા માધુપુરુષો દારા ન થયુ છે, થઈ રહ્યુ છે અને થશે આ કારણે ન તેમને ધર્મોપદેશક તરીકે વધુવધામા આવેલ છે વાસ્તવમાં સત્યધર્મના સદેશવાહક સંત-પુરુષો ન છે

ધર્મોપદેશક ગુરુની શી ચોખ્ખતા હોવી જોઈએ તે વિષે શાસ્ત્રમાં કહ્યુ છે કે

આયુક્તે સવા દન્તે છિન્નસીયે અજ્ઞાસથે ।

તે ધર્મ સુદમવશતિ પદ્મિપુણ મહેસિય ॥

—સુવગગમ શુ ૧, અ ૧૧, માથા ૨૪

અર્થાત્—ધર્મોપદેશક સાચા તે ન ■ કે જે આત્માનુ ઇમન કરતા હોય, ઇન્દ્રિયોને સંયમની દાનચા કાચવાની માફક દૂષાવતા હોય—અર્થાત્ ઇન્દ્રિયોનુ ઇમન કરતા હોય તે ન ધર્મના ખરા ઉપદેશક છે.

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશક આત્મસંયમી, ગુપ્તેન્દ્રિય અને હિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન અને પરિગ્રહ આદિથી નિવૃત્ત હોય છે. દ્વંદ્વમાં તેઓ ગંધા સ્ત્રોત્રોને માતા-ગર્ભેન સમાન ગણે છે, ધર્મોપદેશક સિવાય કોઈ પ્રકારનો પરિગ્રહ રાખતા નથી. આ પ્રમાણે કંચન-કામિનીનો ત્યાગ કરી જે આશ્રવ રહિત થાય છે તેવા ધર્મોપદેશક જ અનુપમ ધર્મને શુદ્ધ અને પ્રતિપૂર્ણ રીતે કહી શકે છે.

X

X

X

પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી મહારાજશ્રી તથા અન્ય મુનિવર્યો સાધુ ગુણોથી અલંકૃત હોવાથી મહાત્મા, શ્રમણ, બિશ્વ, નિર્ગન્થ તથા ધર્મોપદેશક આદિ ઉચ્ચપદના અધિકારી ગની શક્યા હતા. જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર તથા વીર્યાચારઃ આ પંચવિધ આચારોનું યથાવિધિ પાલન કરતા હતા. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન આદિની આરાધના કરવી એ જ તેમની મુખ્ય દિનચર્યા હતી. સાધુસમાચારીનું યથોચિત પાલન કરવું એ સાધુ-જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. સમાચારી એ તો સંયમી જીવનની વ્યાપક ક્રિયા છે. ગ્રાણ્ય અને જીવનનો જેટલો સહભાવ છે તેટલો જ સહભાવ સમાચારી અને સંયમી જીવનનો છે. સાધુઓની ચર્યા [સમાચારી] દશ પ્રકારની હોય છે. સર્વ દુઃખોમાંથી મુક્ત કરનાર આ સમાચારીને આચારીને અનેક નિર્ગન્થો સંસાર-સાગરને તરી ગયા છે અને તરે છે, એવી જિનેશ્વરોની આજ્ઞા છે. પૂજ્યશ્રી તથા તેમના શિષ્યરત્નો નીચે લખેલી દશ પ્રકારની સાધુસમાચારીનું યથોચિત પાલન કરી આત્માનું કલ્યાણ સાધતા હતા.

જાનને અર્થે જ જવું તે

૨. નેપથિકી-ગઠારથી સ્વસ્થાને આબ્યા બાદ, સમયોચિત કાર્યોમાં પ્રમાદ ન કરવો અથવા કુપ્રવૃત્તિઓનો નિવેશ કરવો.

૩. આપુચ્છના-પોતાનું કામ કરવામાં પોતાનું કહાપણ ન ડાળતા ચુકને પૂછીને જ કામ કરવું તે

૪. પ્રતિપુચ્છના-ચુકની આજ્ઞાનુસાર કામ કર કરતા વચ્ચે પોતાને મારે કે ખીજને મારે કંઈ ખીજનું કામ નીકળે તો ચુકને ફરી પૂછવું તે.

૫. છાદના-પોતાના અન્ન-પાનાદિમાં ખીજ બિશુઓને નિમગ્ન આપવું તે

૬. હિચ્છાકાર-ચુકની આજ્ઞાનો હિચ્છાપૂર્વકે અમલ કરવો તે.

૭. મિથ્યાકાર-યથેના દોષે મારે પોતાની જાનને નિંદવી તે.

૮. તથાકાર-ચુરહેની આજ્ઞાને 'યથાથ' છ એમ કહી સ્વીકારવી તે.

૯. અવશ્યુત્થાન-ચુરજનોની સેવા, વિનય વગેરેમાં તાપર રહેવું તે

૧૦. ઉપસપદા-જાનાદિ પ્રાપ્ત કરવાને અર્થે ચુકનું સારથ્ય સ્વીકારવું તે

સાધુઓની આ જીવન-ચર્ચાની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કરવાની સાથે સૂચાનુસાર દિવસ-ગરિમા કર્તવ્યોના પાલન મારે

સતકે રહેતા હતા. બિહુઓનું કર્તવ્ય બતાવતાં સૂત્રમાં કહ્યું છે કે :

કાલેણ નિક્સમે ભિક્ષુ, કાલેણ ચ પઢિક્કમે ।

અકાલં ચ વિવક્ષિતા, કાલે કાલં સમાયરે ॥ ૩૦૧-૩૧

અર્થાત—વિચક્ષણુ ભિક્ષુ સમય થયે સ્થાનથી બહાર આહાર-નિહારાદિ ક્રિયા માટે જાય; અને વખત થયે પાછો ફરે. તેમ જ કાળધર્મને અનુકૂળ થઇને સ્વાધ્યાય-ધ્યાનાદિ બધાં કાર્યો કરે.

આ સૂત્રવચનને ખ્યાલમાં રાખી પૂજ્યશ્રીએ દિવસ-રાત્રિનો સમય-વિભાગ સૂત્રાનુસાર નીચે પ્રમાણે કર્તવ્યોમાં વિભક્ત કર્યો હતો. જેમ કે પહેલા ભાગ : [પૌરુષી]માં સ્વાધ્યાય, બીજામાં ધ્યાન, ત્રીજામાં બિક્ષા અને ચોથામાં ફરી સ્વાધ્યાય. તે જ પ્રમાણે રાત્રે પણ પહેલી પૌરુષીમાં સ્વાધ્યાય, બીજામાં ધ્યાન, ત્રીજામાં નિદ્રા અને ચોથામાં ફરી સ્વાધ્યાય.

આ પ્રમાણે સાધુ-જીવનનાં કર્તવ્યોનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરતાં પાંચ સમિતિઓ તથા ત્રણ ગુપ્તિઓ એ આઠ પ્રવચન-માતાની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરતાં તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રિરતનની સમ્યક્ આરાધના કરતાં પૂજ્યશ્રી તથા અન્ય મુનિવરો પોતાની સંયમયાત્રા સમ્યક્ પ્રકારે યાપન કરે છે.

જેમ જેમ દિવસો વ્યતીત થવા લાગ્યા તેમ તેમ પૂજ્યશ્રીની પ્રતિભાનો પ્રકાશ ચારે તરફ ફેલાવા લાગ્યો. પૂજ્યશ્રીના જ્ઞાનોપદેશથી અજ્ઞાન-અધકાર દૂર થવા લાગ્યો અને જ્ઞાન-પ્રકાશ ફેલાવા લાગ્યો. પૂજ્યશ્રીની વ્યાખ્યાન-વાણીનો લાભ લેવા માટે લોકોની મેદની જમવા લાગી જનસમાજનું જીવન-કલ્યાણ સાધવા માટે પૂજ્યશ્રી

પણ અદિંસા, સત્ય, અયોર્ગ, અધ્યયર્ગ, જ્ઞાનેય-આદિ વિષયોનું ન્યાય-દેવ, દેશાન્ન, મુક્તિ, પ્રમુક્તિ દ્વારા પ્રતિષાદન કરી ભોજોની ધર્મભાવના જાગ્રત કરવા સાચા અને અદિંસા, સંયમ, તપના માર્ગે વાંચ્યા પૂજ્યશ્રીની ધર્મવાણી સાંભળી અનેક ભોજો ધર્મના માર્ગે વધ્યા અને આત્મ-કલ્યાણ સાધવા સાચા.

•

•

•

— પ્રકરણ ૭ મું :: ધર્મદેશના —

સંવુજ્ઞહ ! કિં ન વુજ્ઞહ ! સંવોદીં ચલુ પેક્ષ દુલ્લહા ।

જો હૂઘ્ઘનમંતિ રાહઓ, નો સુલભં પુણરાચિ જીવિયં ॥

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર ૨-૧-૧

જાગો ! તમે સમજતા કેમ નથી ? મૃત્યુ બાદ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે. વીતી ગયેલી રાત્રિઓ પાછી આવતી નથી અને મનુષ્યજન્મ ફરી મળવો સહેલો નથી.

x

x

x

બંધુજીવો ! શ્રમણ બગવાન મહાવીરસ્વામીએ કેવલજ્ઞાનદ્વારા સમસ્ત જૂત, ભાવિ અને વર્તમાન ભાવોને જાણી લીધેલ છે. બગવાન સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અને વીતરાગ છે. તેમણે જીવજીવોના કલ્યાણ માટે જે વિશ્વહિતકર ઉપદેશ આપ્યો છે તે ઉપદેશવાણીને જ હું તમારી સમક્ષ યથાશક્તિ-મતિ સમજાવવા પ્રયત્ન કરીશ.

ચત્તારિ પરમંગાણિ દુલ્લહાણોહ જંતુણો ।

માણુસત્તં સુદં સદ્ધા સંજમમ્મિ ચ વીરિયં ॥ ૩-૧

અર્થાત્—માનવતા, ધર્મશ્રદ્ધા અને સંયમમાં પરાક્રમ : આ

માર શ્રેષ્ઠ સાધનો આ લોકમાં પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થવા અતિદુર્લભ છે.

આપણા તીર્થનાયક પ્રભુ મહાવીરે ઠોર જીવન-સાધનાના પરિણામે જે પરમયાન મેળવ્યું હતું તે તેમણે જન્મતત્કાલિની એકાન્ત હિતજીદિએ જન્મતની સેવામાં ધરી દીધું તે પરમયાનનો સંક્ષિપ્ત સાર શાસ્ત્રકારોએ પ્રસ્તુત ગાથામાં મૂક્યો છે એમ મને લાગે છે.

જીવનમાં માનવતા પ્રગટાવવી અને એ માનવતાના વિકાસ માટે માનવધર્મને સમજવો, સામજ્યવો, વિચારવો તથા ચિંતવવો તેમજ તે ઉપર બદલા કરવી અને અન્તે એ માનવધર્મને જીવનમાં મૂર્ત રૂપ આપવું એ જનસાધારણ માટે મરસ-મુલતમ નથી જો તો ખાડાની ધારે ચાલવા જેવું કટિસાધ્ય છે.

જમવાન મહાવીરે જે મહાવીરપદ્ધતિ મહાનિરુદ્ધ મેળવ્યું છે તે પણ આ માનવધર્મને આધારી છે. એ માનવશ્રેષ્ઠ મહાવીર જમવાને માનવ-ધર્મના પ્રચાર અને વિકાસ માટે વિશ્વગ્રીમ અને જીવન-ત્યાગનો—સંયમનો જે પેગામ જન્મતસમસ્તને સંમળાવ્યો છે—આજે તે જ ધર્મસંદેશ હું તમને ફરી વાર જાળાવી રહી છું. કારણ કે, અસારે માનવતા મનુષ્યમાંથી વિસરવા માડી છે માનવતાના મૂલ્ય જુલાર્ધ જવા પામ્યા છે અને માનવતાના નામે ધર્મોષતા અને પશુતાનો પ્રસાર થવા પામ્યો છે હું જ્યારે માનવધર્મની આવશ્યકતા બતાવી રહ્યો છું ત્યારે તમને એવી ચકા મનમાં થતી હશે કે મહારાજશ્રી માનવતા, ધર્મશ્રવણ, ધર્મશ્રદ્ધા અને સંયમમાં પરાક્રમ એ ધર્મોગેત્રી અતિદુર્લભતા કેમ બતાવતા હશે ? અમને શુભ કર્મના પેઢી મનુષ્યદેહ મળ્યો છે. વચાવસરે ધર્મશ્રમણ કરીએ

છીએ અને સાંભળેલા ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખીએ છીએ, અને શક્તિ અનુસાર સંયમમાં પરાક્રમ-ધર્મારાધન-પણ કરીએ છીએ, તો પછી મહારાજશ્રી આવી સાધારણ વાતોને આટલું બધું મહત્ત્વ કેમ આપે છે ?

તમને સૌને આવી શંકા પેદા થાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. તમે પોતાને પરિપૂર્ણ મનુષ્ય માનો છો પણ જ્ઞાનીપુરુષો કેવળ પરિપૂર્ણ ઇન્દ્રિયોવાળાને મનુષ્ય માનતા નથી, પણ જેને મનન-શક્તિ-વિવેકબુદ્ધિ હોય છે, જે માનવસમાજનું કલ્યાણ સાધી શકે છે તેને માનવ કહે છે. જે કેવળ પોતાની સ્વાર્થવૃત્તિને જ પોષે છે, ખાનપાન તથા વૈભવ-વિલાસમાં જ રચ્યોપચ્યો રહે છે અને સંયમ, સેવા તથા સ્વાર્પણ કરવા પ્રયત્નશીલ રહેતો નથી તે ખરા અર્થમાં માનવ નહિ પણ દાનવ છે એમ સમજવું જોઈએ.

મનુષ્ય હેઠ મળવા છતાં જ્યાંસુધી જીવનમાં માનવતા પ્રગટતી નથી ત્યાંસુધી માનવહેઠની કીંમત કશી ગણાતી નથી. ભગવાને તો ‘મનુષ્યત્વ’ને પ્રાપ્ત કરવું અતિ દુર્લભ છે એમ કહેલ છે.

માનવતાની કીંમત કેટલી મૂલ્યવાન છે એ વિષે જરા શાન્ત ચિત્તે વિચારીશું તો ભગવાનનું માણસું જુ દુસ્સહ—મનુષ્યત્વ ખરેખર દુર્લભ છે—એ કથન બરાબર સમજાશે.

ધર્મની સાચી ભૂમિકા માનવતા જ છે, કારણ કે ધર્મનો પાયો માનવતા છે. ધર્મની શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ કરવા માટે માનવતાને જીવનમાં પ્રગટાવવી અતિ આવશ્યક છે.

આને માનવદેહ આપણને મદાયુક્તીથીએ પ્રાપ્ત થએલ છે, તેનો જો સદુપયોગ કરવામાં આવે તો આપણુ માનવજીવન સફળ અને સાર્યક થઈ શકે છે આપણને મનન-શક્તિ, વિવેક-શક્તિ મળ્યા છે તેનો માનવજીવનને સફળ બનાવવામાં સદુપયોગ કરવો જોઈએ વૈભવ વિલાસ કે સુખચેત્તા આજાગ્યા કે અપકાજના સુખ માટે તેનો દુરુપયોગ કરવો ન જોઈએ

કામદાને મન કાઢેલા અને રત્ન જન્મે સમાન થાય છે, તેમ અઠાની મનુષ્ય પણ રત્ન સમાન અમૂલ્ય નરરત્નને કાઢેલા માની શકાવી બેસે છે આ રત્નચિંતામણિ સમાન મનુષ્ય દેહ આપણો મદાયુક્તીથી મળેલ છે, તો જોડેલો વધારે તેનો સદુપયોગ થાય તેટલો કરી લેવો જોઈએ માનવદેહ દેહથી યુક્તીથીએ પ્રાપ્ત થાય છે એ વિશે શાસ્ત્રમાં જે વિસ્તૃત વિવેચન કરેલ છે તેનો સાર સંક્ષેપમાં કહું છું

✽

✽

✽

જીવાત્મા અનાદિકાળથી છે અને અનતકાળ સુધી રહેશે તેના પર્માણમાં હંમેશા પરિવર્તન થતુ રહ્યું છે, થાય છે અને અવિધ્યમા પણ થતુ રહેશે આમ છતાં જીવાત્મા એકાન્ત પર્માણ રૂપ નથી, પરંતુ દ્રવ્યરૂપ પણ છે આ કારણે પર્માણેનું પરિવર્તન થવા છતાં તે દ્રવ્યરૂપથી નિત્ય છે દ્રવ્યનો કોઈ દિવસ વિનાશ થતો નથી અને એ કારણે જીવાત્માનો પણ કોઈ દિવસ વિનાશ થઈ શકતો નથી

આ પ્રમાણે દ્રવ્યથી નિત્ય એવો જીવાત્મા અનાદિકાળથી પર્માણની અપેક્ષાએ અનેક ગતિઓમાં, અનેક રૂપોમાં અને અનેક

આકૃતિઓમાં હિતપત્ર થતો રહ્યો છે. આ બધી વિભિન્ન સાંસારિક
પર્યાયોનું સુખ્ય કારણ કર્મ છે. આ કર્મરૂપી મદારી શુભરૂપી
વાંદરાઓને બિન્ન બિન્ન પ્રકારના નાચો નચાવી રહ્યો છે. મોહનીય
કર્મ બધાં કર્મોમાં અધિક બળવાન છે. મોહનીય કર્મને વશીભૂત
થએલો શુભાત્મા ધોર દુઃખોનો પાત્ર બને છે, અને સાર-અસાર
તથા હિત-અહિતનો વિવેક ભૂલી જાય છે. મોહનીય કર્મના હિતના
લીધે જ શુભાત્મા દુઃખને સુખ સમજી બેઠો છે અને તેને જ પ્રાપ્ત
કરવામાં હમેશાં સંલગ્ન રહે છે. વિષયોના ભોગોપભોગોમાં સાંસા-
રિક શુભોએ સુખની કલ્પના કરી લીધેલ છે, પરંતુ જો તાત્ત્વિક
દૃષ્ટિએ જોવામાં આવે તો વિષય-સુખ, સુખ નથી પણ સુખાભાસ
છે. જે પ્રમાણે ખંજવાળ આવે ત્યારે શરીરને ખંજવાળવાથી ક્ષણિક
સુખ જેવું પ્રતીત થાય છે, પરંતુ તેનું પરિણામ અત્યંત દુઃખ-
જનક આવે છે; એ જ પ્રમાણે વિષયસુખોનું પરિણામ પણ અતિ
ભયંકર અને દુઃખદાયક આવે છે. આમ છતાં મોહી શુભાત્મા
રાષ્ટ્રભર સુખને માટે દુઃખનો સુમેરુ માથે ઘિપાડી ફર્યો કરે છે, આ
બધું માહાત્મ્ય છે, અજ્ઞાનની લીલા છે અને અવિવેકનો વિલાસ છે.
વિવેકશીલ પુરુષ વસ્તુ-તત્ત્વનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણીને સાચા
આત્મિક-સુખને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને સંસારનાં
ગુચ્છ, ક્ષણિક અને અસ્થાયી સુખોથી વિરક્ત રહે છે. આ વિષ-
મય વિષયભોગોના ફંદામાં ફસાઈ જઈ શુભાત્માએ અસારસુધી
વિકટ સંકટો સહ્યા છે અને સહી રહ્યો છે.

x

x

x

આ શુભાત્મા કોઈ કોઈ વાર વૈષયિક સુખોને પ્રાપ્ત કરવા

માટે ઘોર પાપકર્મો કરના રહે છે અને જ્યારે એ પાપકર્મોના પરિપાક આવે છે ત્યારે તેનું બધું કર પરિણામ ભોગવવા માટે તેને નરકમાં જવું પડે છે ત્યાંની અમલ અને બધાનક વેદનાઓ- માતાનાઓ-સહન કરવી પડે છે નરકની માતાનાઓ એટલી બધી બીપજ હોય છે કે તેનું વર્ણન થઈ શકે એમ નથી એ વેદના ઝોની ઉપશાન્તિ યોગ સમયને માટે પણ રહી નથી પ્રથમ તો નરકભૂમિ જ એટલી બધી વેદનાગ્ર છે કે તેને રપસાં થતા જ નરકી જીવને એટલું બધું દુઃખ થાય છે કે બધે એક હમ્મર વીંછીએ એક સાથે સરીરમાં કબ ખારી રહ્યા હોય । આ વેદના તો ત્યાં નિરતર માથું જ રહે છે

આ ઉપરાંત નારકીય જીવો પરસ્પર માર દૂર કરી કરે છે એક બીજાને અસહ્ય કષ્ટ આપવા છતાં તેઓ સતોષ પામતા નથી પરમધામી દેવતા યોતાના સ્વાભાવિક દુર પરિણામોને કારણે અકસ્મતીય દુઃખો આવે છે તેઓ નારકીય જીવોને પાણીમાં પીએ છે, તથા જોડલા અમના દૂકા કરી નાખે છે, ઉઘળતું ચીસું મળાત્કારથી મોઢામાં રેડે છે નારકીય જીવો અત્યંત દીનતાપૂર્વક આદર કરે છે ઝાલાહત મચાવે છે પરંતુ તે બધું અરુદ્ધરદન સમાન નીવડે છે ‘હાય માતા-પિતા, મને બચાવો મારી રક્ષા કરો’ વગેરે કરણાપૂર્ણ સંદેહો બોલે છે, પણ માતાપિતા કે ઝાઈ મજબી ત્યાં રક્ષા કરવા આવતું નથી ત્યાં તેમણે એકલાએ જ સંપૂર્ણ દુઃખો સહેવા પડે છે સાચામાં ઠીક જ કહ્યું છે કે હજાજ વમ્માજ ન મોકલ શકિય । અર્થાત્ કરેલા કર્મોને ભોગવ્યા સિવાય છૂટકો જ નથી

નરકરથાનોગાં લાંબું આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યા બાદ પૃથ્વી, પાણી તથા વનસ્પતિકાય આદિ કાર્યોમાં જન્મ ધારણ કરવો પડે છે. ત્યાંથી નીકળી વાયુકાય અથવા અગ્નિકાયમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે. આ પ્રમાણે અસંખ્યાતવાર જન્મ-મરણ કરતાં જ પડે છે. કદાચ કોઇપણ પ્રકારે પાપકર્મો ક્ષીણ થઇ ગયાં હોય અને પુણ્યનો ઉદય થયો હોય તો અત્યંત કઠિનતાથી ત્રસ-પર્યાયની પ્રાપ્તિ થાય છે. સમુદ્રમાં ફેંકેલા ચિન્તામણિને પાછો પ્રાપ્ત કરવો જોડસો દુર્લભ છે, તેથી પણ વિશેષ દુર્લભ ત્રસ-પર્યાયની પ્રાપ્તિ કરવી એ છે. ત્રસ-પર્યાયને પ્રાપ્ત કરવા છતાં પણ જીવાત્મા કદાચિત્ કૃમિ-લટ આદિ બે ઇન્દ્રિયવાળો થાય છે. પછી વિશેષ પુણ્યોદયે ત્રીન્દ્રિય કે ચતુરિન્દ્રિયવાળો પણ બને છે. પુણ્યયોગની પ્રવળતાથી ભાગ્યવશાત્ કદાચિત્ પાંચ ઇન્દ્રિયો પ્રાપ્ત પણ થાય પરંતુ મનના અભાવમાં તે પાંચે ઇન્દ્રિયો નિરર્થક જેવી બની જાય છે. કદાચિત્ અધિક પુણ્યોદયથી મન પણ પ્રાપ્ત થાય તો જીવાત્મા, કૂર, હિંસક, પશુ-પક્ષી આદિ પર્યાયોને પ્રાપ્ત થઇ પુનઃ પાપકર્મોનું ઉપાજન કરે છે. અને પાપકર્મોના પરિપાકરૂપે પુનઃ જન્મમરણની પરપરા ચાલુ થઇ જાય છે.

આ પ્રમાણે પાપકર્મોનાં ફળ ભોગવતાં, ભિન્નભિન્ન પર્યાયોમાં પરિભ્રમણ કરતાં દીર્ઘકાળ બાદ અત્યંત તીવ્ર પુણ્યના પ્રભાવે માનવ-પર્યાયની પ્રાપ્તિ થાય છે. માનવ દેહ આટલી મુશ્કેલીએ પ્રાપ્ત કરવા છતાં પણ ઉત્તમ કુળ, અવિકલ અંગોપાંગ, પરિપૂર્ણ ઇન્દ્રિયો, ધાર્મિક પુરુષોનો સહવાસ, ધર્મશ્રવણ, ધર્મશ્રદ્ધા અને સંયમમાં પરાક્રમ આદિ ધર્મોગોની પ્રાપ્તિ થવી અતિ દુર્લભ છે. :

આપણા માનવ-જીવનમાં ધર્મનું થલ જ મહત્ત્વનું સ્થાન છે તેમ શ્વાસોચ્વાસ વિના જીવન નથી રહે નહિ, તેમ ધર્મ વિના પણ માનવજીવન સાચું જ નથી રહે નહિ વાસ્તવમાં ધર્મ જ એક માત્ર સાત્ત્વ વસ્તુ છે સ સારના સુખો પણ ધર્મના નિમિત્તે જ પ્રાપ્ત થાય છે કશું પણ છે ?

ધર્મેણ કુલપસુરે, ધર્મેણ વ દિવ્યકવસવતી ।

ધર્મેણ ધનસમિદ્ધો, ધર્મેણ સુવિરચકા વિસો ॥

અર્થાત્-ધર્મનિમિત્તના પ્રતાપથી પારલોકિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય જ છે પરંતુ સકુળમાં જ નહીં, દિવ્યરૂપની પ્રાપ્તિ ધન-સમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ તથા વિશાળ કીર્તિનું સંપાદન પણ ધર્મદ્વારા જ થાય છે

સાસારિક સુખ-સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થવા સુલભ છે પરંતુ સદ્ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે કશું છે ?

લગ્મતિ વિમલા મોયા, લગ્મતિ સુરસન્નવા ।

લગ્મતિ પુત્રમિત્ત ચ, યગો ધર્મો ન લગ્મત્ ॥

અર્થાત્—જન્મતની સામાન્ય પ્રજા જે માટે તનરૂપા કરે છે તેવાં મનોરમ બેગો મળવા એ સાર સુલભ છે દેવોની સંપત્તિ પામવી પણ કામ્ય સુલભ થાય પુત્ર મિત્ર તથા પરિવારજન્ય સુખ પણ સાપડે પરંતુ સદ્ધર્મને ઝાળખવો અને આચરવો એ અતિ દુ સાધ્ય, ઠકિન અને દુર્લભ છે

આ ઉપરાંત પરલોકમાં ધર્મ જ એક માત્ર સાચો મિત્ર રહે છે પરલોકમાં જતાં સાસારિક સંબંધી મેઘ આપણે માથ

આપતા નથી. કેવળ ધર્મ જ સાચ આપે છે. કશું છે કે:

મીમમ્મિ મરણકાલે, મોતૂળં દુક્ખસંચિદ્ધતં પિ ।

અત્યં વેદં સજ્જણં ધમ્મો, ચિય દોદ્ધ સુસહાઓ ॥

અર્થાત—મર્યાદા કર મૃત્યુનો સમય જ્યારે ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે અત્યંત ક્લેશપૂર્વક સંચિત કરેલું ધન પણ કામ આવતું નથી. ખૂબ જ પરિશ્રમપૂર્વક પોષેલું આ શરીર તથા સંકટો સહીને પણ જોમને સુખ આપવાની ગણા રાખી નથી તે સ્તેષી-સંબંધીઓ પણ મૃત્યુ સમયે સાચ આપવામાં સમર્થ નીવડતા નથી. તે વખતે તો એક માત્ર ધર્મ જ—પરમ સહાયમૂલ નીવડે છે. ખરી રીતે પૂછો તો:

ધમ્મો વંધુ સુમિત્તો ચ, ધમ્મો ચ પરમો ગુરુ ।

મોક્ષમગ્ને પયટ્ટાણં, ધમ્મો પરમસંદિણો ॥

અર્થાત—ધર્મ જ સાચો બંધુ છે, ધર્મ જ સાચો મિત્ર છે; ધર્મ જ પરમ ગુરુ છે અને મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થનાર પશ્ચિકો માટે ધર્મ જ શ્રેષ્ઠ રથ છે.

બળ્યજીવો ! માનવ-જીવનને સફળ બનાવવા માટે ધર્મ જ એક માત્ર મૂળ મંત્ર છે, એમ સમજીને ધર્મનો સંચય કરો. વાસ્તવમાં ધર્મ જ તમારી સાચી સંપત્તિ છે અને પરલોકનું પાથેય પણ ધર્મ જ છે. આ વાતને શાસ્ત્રકારો વારંવાર સ્પષ્ટતાપૂર્વક સમજાવે છે કે:

માણુસં વિગ્ગહં લબ્ધું, સુદ્ધં ધમ્મસસ દુલ્લહા ।

જં સોચ્ચા પઢિવજ્જન્તિ, તવં ચંતિમહિસયં ॥૩૦૩-૮॥

અર્થાત્-મનુષ્ય દેહ ૫ મીને તે સદર્શનું આજીવન છે ।
જે ધર્મને સાંભળવાથી જીવે તપશ્ચર્યા, ક્ષમા અને અદિસાને
પામે છે.

તમને સૌને ધર્મોપદેશ કરવાનો આ શુભાવસર મળ્યો ।
તો તેનો મહુપયોગ કરી લો. જેટલા પ્રમાણમાં તમે ધર્મની પ્રાપ્તિ
કરશો તેટલા પ્રમાણમાં તમને સુખ-અનંતની પ્રાપ્તિ થશે; કારણ
કે ધર્મ દુઃખેરાં કલ્યાણકર-મંગલમય હોય છે.

શાસ્ત્રકારોએ ધર્મની મંગલતા સૂચવતાં કીક જ કહ્યું છે ૩-
ધર્મો મંગલમુક્ષિર્દૃઢઃ, ઝહિંસા સજ્જમો તથો ।

દેવા વિ સં નમસંતિ, સદ્સ ધર્મો સવા મનો ॥૨૦ ૧-૨

અદિંસા, સવમ અને તપ એ ત્રિવિધ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ
રૂપ છે. જેમાં અમંગલનો અણમાત્ર અણ પણ વિદ્યમાન ન હોય
અને જે મંગલની પછી અમંગલનો કદાપિ ઉદ્ભવ થતો ન હોય
તે જ વારતવર્માં ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે મંસારમાં અનેક પદાર્થો
મંગલરૂપ માનવામાં આવે છે પરંતુ જ્યારે તેનું વિશ્લેષણ કર-
વામાં આવે ત્યારે અંદરખાને અમંગલની જગ્યાએ મળમળી
જોવામાં આવશે. આ ઉપરાંત સંસારમાં જેને મંગલમય પદાર્થો
માનવામાં આવે છે તે પદાર્થો અલ્પકાળ સુધી કિમિત સુખ આપી
દીર્ઘકાળ સુધી અતિ દુઃખ આપવાને કાલો-પરિણામે અમંગલમય
સિદ્ધ થાય છે.

મધુર ભોજન, ઇચ્છિત ભોજોપભોગ, આશાપાત્ર પુત્ર,
અનુકૂળ પત્ની, નિષ્કટક વ્યાપાર-વાણિજ્ય અને આ સિવાયની
બીજી બધી સુખસામગ્રી અતે એક પ્રકારની વેદના પેદા કરી

સ્થાયી વિયોગથી વ્યથિત બનાવી વિલીન થઈ જાય છે. એટલા માટે જે જીવાત્માઓ શુદ્ધ અને સ્થાયી મંગલની કામના રાખે તેમણે તો અહિંસા, સંયમ અને તપની આરાધના કરવી જોઈએ. આ મંગલમય ધર્મની શક્તિ અસીમ-અમાપ છે. જે વ્યક્તિ મંગલમય ધર્મને જીવનમાં અપનાવે છે, તેના ચરણોમાં સામાન્ય જનતાની વાત તો દૂર રહી, દેવો પણ મસ્તક ઝૂકાવે છે. ધર્મ સંસાર-સાગરમાંથી સકુશળ પાર ઉતારવા માટે શ્રેષ્ઠતમ જ્ઞાન છે. અનાદિ કાળથી આત્મામાં જે અશુદ્ધિનો મેલ વળગેલો છે તે ધર્મદ્વારા જ દૂર કરી શકાય છે. જીવનમાં ધર્મ જ સારતત્ત્વ છે અને તેની આરાધના કરવાથી જ મનુષ્ય સાચી માનવતા અધિકારી બની શકે છે.

×

×

×

શાસ્ત્રકારોએ ધર્મ બે પ્રકારનો ઠહો છે:

ધર્મને દુવિદ્ધે પળણત્તે તંજહા-અળગારધર્મમે આગારધર્મમે ચ

શ્રી સ્થાનાંગ ૩

અર્થાત્--સર્વવિરતિ-સાધુધર્મ અને દેશવિરતિ-ગૃહસ્થ યોગ ધર્મ બે પ્રકારનો છે.

સંક્ષેપમાં હિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન, પરિગ્રહ અને રાગ ભોજનરૂપ પાપોનો પૂર્ણરૂપે સર્વથા પરિત્યાગ કરવો એ સર્વવિરતિ સાધુધર્મ છે. સર્વવિરતિ મહાત્માઓ મર્યાદિત શ્વેત વસ્ત્ર, પદાદિ ધર્મોપકરણો કે જે સંયમ-સાધનામાં સહાયક હોય છે તે રાખે છે. તે સિવાય પોતાની પાસે બીજી કંઈ વસ્તુ રાખતા નથી.

સાધના અને સમજૂતિ હોય છે જૂતદયા, ધર્મ-પ્રચાર અને આત્મોદ્ધાર એ તેમનાં મુખ્ય કર્તવ્યો હોય છે મુનિ-મહાત્માઓ જીવરક્ષા માટે મુખ્ય હિપર મુખ્યવચ્ચિત્ર બાધે છે, જ્ઞેદરથ રાખે ■ અં સયમ પાલનમા નિમિત્તજૂત સરીના નિર્વોહ બધેં લૂપ્ત-સક બધેંયુ પરજૂત જોજ્જન કાજ પાનમા ચાચના કરી સર્ધ આદે છે મસ્તકે હિપર કાજ રાખતા નથી તેમજ કોષપથ્ય માત્રમા પમત્તમા પણ પકેરતા નથી કેસલ્લુચન પણ પોતે કરે છે પાષ પેસો કે પાતુની કોષ વસ્તુ પોતાની પાસે રાખતા નથી મામાનુ મામ પાદવિહાર કરી ધર્મ-પ્રચાર કરે છે આ રમાણે મુનિ મહાત્માઓ સાસારિક સળધોથી ત્જન અનાસક્ત રહે છે અને આત્માની સાધનાની માધે ધર્મ-પ્રચાર કરવામાં પ્રયત્નશીલ રહે છે પાચ સમિતિ તથા જથ્થુ મુસિ-એ આક પ્રવચનમાજાની આદ્યાનુ પાલન સાધુ-સાખીઓ પ્રાજ્ઞના જોજે પણ કરે છે

આવક-ધર્મ જાત્વતરૂપ હોય ■ જે લેકા મુનિધર્મનો સ્વીકાર કરવામાં સમર્થ હોય તેણે મુનિધર્મને અગીકાર કરી આત્મ-કલ્યાણના માર્મે પ્રયજ્ઞ કરવુ જોઇએ, પગ્તુ જોમનામા મુનિધર્મનો સ્વીકાર કરવાની ક્ષમતા ન હોય તેમણે [સમ્પત્તિ પુર્વક] જાત્વતરૂપ મૃદરથ-ધર્મને અગીકાર કરી માનવ જીવનને સાધક જનાવવુ જ જોઇએ

મૃદરથ-ધર્મનો સ્વીકાર કયો પદેવાં પ્રત્યેક મૃદરથનું નૈતિક કર્તવ્ય છે કે તેણે નિમ્નોક્ત સાત કુબ્ધસનોનો અવશ્ય લાગ કરવો જોઇએ જુમાર રમવો, મસિબમુજ્જ કરવુ, મહિત્તાપાન કરવુ, લેશ્યા મમન કરવુ, ચોરી કરવી, સિંગા બેલવો અને પત્નીમમન કરવુ

જે મનુષ્ય સાત કુવ્યસનોતું સેવન કરે છે તેને જનસમાજમાં ધૂણાની દ્રષ્ટિએ જોવામાં આવે છે અને તેની કુળ-પ્રતિષ્ઠા પણ ધૂળ બેગી થઈ જાય છે. કુવ્યસનો મનુષ્યને અત્યંત દારુણ દુર્દશાને પ્રાપ્ત કરાવે છે. પાંડવો જેવા પ્રચંડ શક્તિના ધારણ કરનાર, જગતમાં, સન્માનિત અને વિવેકશીલ પુરુષો પણ કેવળ જીગાર રમવાને કારણે બચંકર દુઃખના ભાગી બન્યા હતા. તેમને પોતાનું વિશાળ રાજ્ય ગુમાવવું પડ્યું, જંગલોમાં અહીંતહીં ભટકવું પડ્યું અને દાસવૃત્તિનો સ્વીકાર પણ કરવો પડ્યો. એક સામાન્ય કુવ્યસનોતું આવું બચંકર પરિણામ આવે છે તો પછી વધારે કુવ્યસનોતું જે સેવન કરે તે પોતાના જીવનનો વિનાશ કરી નાંખે તો એમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી. એટલા માટે પ્રત્યેક આત્મહિતૈષી લોકોએ આ કુવ્યસનોનો પૂર્ણરૂપે પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. એમાં જ સુખ અને શાન્તિ સુરક્ષિત રહે છે. આ કુવ્યસનોનો પરિત્યાગ કરી પોતાના જીવનને સુસંસ્કૃત બનાવ્યા બાદ શ્રદ્ધાપૂર્વક નિમ્ન પારવ્રતરૂપ ગૃહસ્થ-ધર્મનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

પાંચ અણુવ્રતો, ત્રણ ગુણવ્રતો અને ચાર શિક્ષાવ્રતો—આ પાર વ્રતો ‘સમ્યક્ત્વ’ યાને શ્રદ્ધા યુક્ત ગૃહસ્થને જ ફળદાયક થાય છે; અન્યને નહિ. માટે સૌથી પ્રથમ ગૃહસ્થ-શ્રાવકે ‘સમ્યક્ત્વ’ શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ.

સાચા દેવમાં દેવભુદ્ધિ, સારા ગુરુમાં ગુરુભુદ્ધિ અને સાચા ધર્મમાં અજ્ઞાન, સંશય અને વિપર્યય વિનાની શુદ્ધભુદ્ધિ, એનું નામ સમ્યક્ત્વ છે. શ્રાવકમાં સમ્યક્ત્વનો ગુણ હોવો આવશ્યક છે.

સમ, સંવેગ [યુધ્ધા], નિવેદ [વૈરાગ્ય], અનુકંપા અને આસ્તિકતા એ સમ્પત્તિના લક્ષણ છે. જિનદેવોએ કહેલા ધર્મનાં ચિયરતા, તે ધર્મની ઉત્પત્તિ કરવા મા મદદ કરવારૂપી પ્રભાવના, તે ધર્મ પ્રત્યે ભક્તિ, તે ધર્મના મિદાન્તોમાં કુસંગતા અને ચતુર્વિધ શુભ-તીર્થની સેવાએ સમ્પત્તિનાં શૂરણ છે. 'સમ', 'ક્રાદ્યા', 'વિચિત્રિ-ત્સા', 'પરપાખંડ પ્રસંસા' અને તેમનો 'સસર્ગ' એ પાંચ સમ્પત્તિનાં દૂષણ છે.

આ પ્રમાણે ૬૬ સમ્પત્તિયુક્ત શુદ્ધ-શ્રાવો નીચે સંક્ષેપમાં જણાવેલા બાર મનોનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

૧. નિરપરાધી ત્રસ છવોની સંકલ્પપૂર્વક દિસા ન કરવી.

૨. રથૂળ અસાધ્ય સમાપણ ન કરવું તથા દિંસાજનક સત્ય બાપણ પણ ન કરવું.

૩. રાજદંડનીય તથા બોકનિદનીય રથૂવ ચોરી ન કરવી.

૪. વિવાદિતા પત્ની સિવાય સંસારની સમસ્ત બીજોને માતા, બહેન કે પુત્રી સમાન સન્નથી.

૫. પરિમલની મર્યાદા બાંધવી મર્યાદા ઉપરાતનો પરિમલ ન રાખવો.

શુદ્ધ-શ્રાવકના આ પાંચ મૂળ વ્રત છે આ સિવાય:

૬. દશેદિસાએ જવાની મર્યાદા બાંધવી દિસાઓની સ્તીમાને પણ પ્રતિદિન ઝોઢી કરવી અને પાંચ આગવોનો ત્યાગ કરવો.

૭. બોગોપબોગ સામગ્રીઓની મર્યાદા બાંધવી તથા નિર્ગર્ક સાવલ સપાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો.

૮. અનર્થદંડ-નિષ્પ્રયોજન કરવામાં આવતી પાપ-પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરવો.

૯. આત્મામાં સમતાભાવનું પોષણ કરવા માટે પ્રતિદિન પ્રાતઃસાયં સામાયિક કરવી.

૧૦. ભોગોપભોગ સાગત્રી તથા દશ દિશાઓનું પરિમાણ આંધવું.

૧૧. પર્વના દિવસોમાં અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૂર્ણિમા, અમાવાસ્યાના દિવસોમાં દરેક પ્રકારના આરંભ-સમારંભનો ત્યાગ કરી પ્રરિપૂર્ણ પોષધવ્રત કરવું.

૧૨. પોતાના ઘેર આવેલ ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ તથા નધન્ય અતિથિઓનો યથોચિત સત્કાર કરવો.

આ સંક્ષિપ્ત ગૃહસ્થ-ધર્મનું વર્ણન છે.

x

x

x

સાચા જૈન ગૃહસ્થે પ્રત્યેક વ્યવહાર અત્યંત પ્રામાણિકતાપૂર્વક કરવો જોઈએ. દયા, ક્ષમા, પરોપકાર, દીન-દુઃખીઓની સેવા, શ્રમણોનો સત્કાર, ધર્મશાસ્ત્રોનો સ્વાધ્યાય, ઓછામાં ઓછા આરંભવાળી આર્જવિકા આદિ કર્તવ્યોનું પરાપર પાલન કરવું જોઈએ. અને પોતાના સદ્વ્યવહારથી અન્યજનો ઉપર પણ જૈન ધર્મની મહત્તાની છાપ પાડવી જોઈએ.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જે અહિંસા, સંયમ અને તપશ્ચરિત્રિવિધ ધર્મનું પ્રરૂપણ કરેલ છે: તે ધર્મ વાસ્તવમાં મંગલમય છે-કલ્યાણકર છે. આ કલ્યાણકર ધર્મનું શ્રવણ કરી, પ્રતીતિ કરી, સ્મરણ કરી તથા તેનો સાક્ષાત્કાર કરી જીવનમાં ઉતારો તો તેમાં તમારું કલ્યાણ અવશ્યંભાવિ છે.

દેવાનુપ્રિયો ! સૌભાગ્યથી તથા પુણ્ય પ્રતાપથી તમને ઉપ-
ચુકત બધી દુર્લભ વસ્તુઓ સદંતરે પ્રાપ્ત થએલ છે, આ કંઈ
સાધારણ સૌભાગ્ય નથી. વારંવાર આવું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થવાનું
નથી તો ભગ્યાત્માઓ ! જગ્યા ત્યાંથી સવાગ મણી જાઓ અને
આત્માના વારંવાર રૂપને ઝોળજો. મોઢની લીલમાં મુગધ
બની રૂપને ખૂલી ન જાઓ. આ અણુમોલ માનવ જીવન લાના
સમય મુધી ટકી રહેવાનું નથી. દામની અણી ઉપર લટકતા
ઝાકળના મિન્દુની મારકે આ મનુષ્ય જીવન પણ અરથાથી અને
હાથજીવી છે. ભવિષ્ય ઉપર વિશ્વાસ ન રાખો. સાઅકારો સ્પષ્ટ
ચબ્દોમાં ચેતવણી આપે છે કે

જસ્સરિય મરુજુના સક્મ, જસ્સ વડરિય વલાયળ ।

સો જાણે ન મરિસ્લામિ, સો હુ વલે સુવ તિયા ॥ ૬૦ ૧૪-૨૭

અર્થાત્—જેને મૃત્યુ સાથે મિત્રતા હોય, જે મૃત્યુથી ડરી
શકે તો હોય અથવા જે જાણે તો હોય કે કું મરીશ નહિ, તે જ
ખરેખર આવતી કાલ ઉપર વિશ્વાસ નાખી મુજેથી સુધ રહે ।

કેણે જાણે છે કે કયારે મૃત્યુનો દૃત આવીને આપણા પ્રાણ-
ધનને હરી જશે. એટલા જ મારે મહાવીર બનવાને ધર્મોપદેશ
કરવા માટે સમય માત્રનો પ્રમાદ ન કરવાનું સૂચન કયું છે.
આત્મારુપી વૈભવ-વિલાસમા, ખાન-પાનમા, ભાવ આડંબર આદિમા
અમૂલ્ય માનવ-જીવનની જે મૂલ્યવાન હોયો બચીત થઈ છે, તેને
ખૂલી જઈ હવે જે સમય અને શક્તિ તમારા હાથમાં સુરક્ષિત છે
તેનો સદુપયોગ કરી લો. તમારા જીવનમા ધર્મની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા
કરો. અન્ત કરણથી સઘનની સાધના કરો મનથી આત્મા અને

પરમાત્માના સ્વરૂપનું ચિંતન કરો. કોનોથી સદ્ધર્મનું શ્રવણ કરો. નેત્રોથી શાસ્ત્ર અવલોકન તથા સંતપુરુષોનાં દર્શન કરો. તમારા જીવનની સંપૂર્ણ શક્તિઓનો મુંઢર સમન્વય કરી તેનો આધ્યાત્મિક આરાધનામાં સદુપયોગ કરો અને કલુષિત યજ્ઞેલા આત્માને હિતજનક બનાવો.

સંસાર-સમુદ્રને પાર કરવાનો, દુઃખોના દાવાનત્રમાંથી બચવાનો તથા અનંત અને શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કરવાનો આ જ માર્ગ છે-આ જ તરણોપાય છે.

આ ધર્મમાર્ગે જે કોઈ વ્યક્તિ પ્રરથાન કરશે તે સ્વકલ્યાણ સાથે પરકલ્યાણ અવસ્થા સાધી શકશે; કારણ કે ધર્મનો માર્ગ જ સાચા કલ્યાણનો માર્ગ છે. ધર્મ હંમેશાં સત્ય-શિવ-સુન્દર હોય છે, એટલા માટે આત્મહિતૈષી લોકોએ ધર્મનું આરાધન કરી જીવનની સિદ્ધિ સાધવી જોઈએ.

+

+

+

સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર આ ત્રિવિધ રત્નના ધારણ કરનાર પવિત્ર પ્રવર મુનિવર્યશ્રી રત્નસિંહજી મહારાજશ્રીની ધારાવાહિક અમૃતધારાનું રસપાન માનવ-મેદની મંત્ર-મુગ્ધ થઈ કરી રહી હતી. તેમના શબ્દોમાં અતીવ પ્રભાવ હતો. તેમના અન્તઃકરણમાંથી નીકળતી ઉપદેશધારા અનેક જનોનાં કલુષિત હૃદયને નિર્મલ કરતી જતી હતી. આ ઉપદેશામૃતનું આકંઠ રસપાન કરી અનેક શ્રીતાજનોએ પાપ-પ્રવૃત્તિઓનો અમુક અંશે પરિત્યાગ કર્યો. કેટલાકના જીવનમાં વિરક્તિની ભાવના

પેદા થઈ અને ડેડલાક મોઝાએ સાંનારિક ઉપાધિમાંથી મુક્ત
અમુક દરે મનમાં ૬૬ સંકેત કર્યો.

આપણા ચરિત્રનાયક કુંજસીમાજી તેમ પ્રતિદિન પૂજા
ઉપરેલામૃતનું રમવાન કરવા મદિ તેમના પિતામીની માથે વ્યા
સમામાં આવતા અને જલ્દ જ જ્ઞાનપૂર્વક વ્યાખ્યાના વાણી
મળતા. પૂજ્યમીના પ્રમાણેનાયક પ્રત્યનથી તે જૂન જ પ્ર
થવા દતા જાણે તે કુંજ સીમાજી મંત્રમુગ્ધ થઈ પૂજ્યમીના
મનપીણનું પાન કરી રહ્યા દતા. તેમના હૃદયમાં જાણે
મથન થઈ રહ્યું હતું જાનવજીવનને સારગ બનાવવાની તા
અને તમલા તેમના હૃદયમાં જાગી હતી. સંસાર પ્રત્યે
વિરક્તિભાવ પેદા થવા પામ્યો હતો. એક જાણુ સાંસારિક
અને બીજી જાણુ કોર તથોત્તમ જીવન-આ બન્ને જીવન-સં
વચ્ચે તેમજુ બેનોમથન આવે છે.

—પ્રકરણ ૮ મું :::: વૈરાગ્યવૃત્તિનો ઉદય—

સાગર ધૂધવતો હતો. મોજાં ઊછળતાં હતાં. પવન જોરથી ફૂંકતો હતો. મધદરિયે એક નાનકડી નાવડી ઝોલાં ખાતી હતી. કર્ણુધાર નૌકાને સાગરપાર લઇ જવા માટે પ્રયત્ન કરતો હતો. પરંતુ મોજાંના એક પછડાટથી નાવડી હમણાં જ ઊંધી વળી જશે એવો ભાસ થતો હતો. જલચરો પોતાના બક્ષ્યને ભરખી જવા માટે મોઢું ફાડી ઊંચે જોતાં હતાં. નાવિક તો દઢ મનોબળપૂર્વક પોતાની નૌકાને આગળ ધપાવ્યે જતો હતો. અસીમ સાગર અને અસીમ આકાશ જાણે નાવિકાના અલ્પ પુરુષાર્થ પ્રત્યે અદૃઢાસ્ય કરતા હોય તેમ જણાતું હતું. સાગરની ગર્જનાનો જાણે નાવિક જવાબ વાળતો હોય કે: ‘માનવીય પુરુષાર્થ આગળ કયું કાર્ય અસંભવ કે અશક્ય છે?’ તેમ ગર્જનાનો પ્રતિધોષ પડતો હતો.

સાગરતટે આવેલી ઊંચી બેખડો ઉપર મહારાજશ્રીની અમૃત-વાણી ઉપર ચિંતવન કરતો અને તેનું મંથન કરતો યુવાન હંમર-સિંહ સાગરદસ્ય નિહાળી રહ્યો છે. આજે અદશ્યરૂપે સાગર

જાણે પોતાના જીવનનો કતવ્ય-નિર્દેશ રચી કરતો હોય અને પોતાના જીવનની આગિધૂટી ઉઠાવતો હોય એમ તેમને રચી રચે બાસવા લાગ્યો.

આને સ સાર—સાગરની મધ્યમા પોતાની જીવનનોકા આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિઓના ઝઝાવાતોથી અરિથર બની ગઈ છે સ સાર—સાગરમાંથી જીવનનોકાને ડેવી રીતે પાર લઈ જવી એ એમના જીવનનો એક ફૂટ મહાપ્રશ્ન થઈ પડ્યો છે આને મહા સાગરના તટે જીવનના મહાપ્રશ્નનો જીંદલ કરવામાં યુવાન કુમરસિંહ તન્મય બની ગયો છે.

સાગરમાં જલતરંગો જીંદે અને સમે તેમ અનેક પ્રશ્નો તેમના મનમાં જીંદતા મયા અને સ્વતઃ શાન્ત ચર્તા મયા, પશ્ય જીવનનોકાને સાગરપાર ડેવી રીતે ઉતારવી એ મહાપ્રશ્નનો જીંદલ થઈ ન શક્યો. આ પ્રશ્નને પોતાની જીવિની કસોટીએ ચડાવી કસી જોયો અને તકે દ્વારા તેને તપાસી જોયો, પરંતુ તેની જીવિ એ પ્રશ્નનો જીંદલ કરવામાં પાછી પડી તેમજ મન આ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવામાં શક્તિએ છૂટી, પરંતુ તેમની હૃદય મધ્યસ્થિએ કોઈમાં જાતી નોકા ઉપર પડી હતી એ નોકા જેવી જ સ્થિતિ આને પોતાની જીવનનોકાની થવા પામી છે હવે પેલો નાવિક પોતાની નાવડીને ડેવી રીતે પાર લાવે છે એ જ જોવા તે તલપાપડ બની ગયો સમુદ્રમાં તોફાન તો પૂર્વવત્ હજી ચાલુ જોખ્ખ પહાડ જેમ જીંદળે સાગરનો ધૂધરાટ હજી સિંદમજના સમાન ચાલુ જ છે આવી વિષમ પરિસ્થિતિ દોરા છતાં પેલો નાવિક અપૂર્વ દિવં, સાદસ તથા પુરુષાર્થ પૂર્વક પોતાની નોકાને આગળ ધપાવ્યો જ નય છે થોડા સમય

બાદ તો સાગરનું તોફાન શાન્ત થઈ ગયું. સમુદ્ર પૂર્વવત્ ગંભીર બની ગયો અને જે પવન પ્રતિકૂળ હતો તે સોનુકૂળ બની ગયો અને પેલા નાવિકની નૌકા વિશેષ વેગપૂર્વક યથેષ્ટ સ્થાન તરફ પ્રયાણ કરવા લાગી.

આ દશ્ય જોઇ યુવાન હુંગરસિંહના મહાપ્રશ્નનું નિરાકરણ સહજરૂપે થઈ ગયું. તેણે વિચાર્યું અને નિશ્ચય કર્યો કે:

પ્રચળ્લવાસનાવાતૈરુદ્ધતા નૌર્મનોમયી ।

વૈરાગ્યકર્ણધારેણ ચિન્તા રોહ્યું ન શક્યતે ॥

આ મારી સુંદર-મનોમય જીવનનૌકા સાંસારિક વાસના-સ્નેહબંધનરૂપ ઝંઝાવાતોથી અસ્થિર બની ગઈ છે, પરંતુ વૈરાગ્યરૂપ કર્ણુધાર ન્યાં સુધી મારો સાથી નહિ બને ત્યાંસુધી જીવનનૌકાને સંસાર-સાગરના તોફાનમાંથી ઉગારી લેવી અને પાર લઈ જવી એ મારા માટે શક્યાનુષ્ઠાન નથી.

યુવાન હુંગરસિંહનું હૃદય ગુરુદેવના સંગવડે વૈરાગ્ય-રંગથી રંગાએલું તો પ્રથમથી હતું. તેમાંય ગુરુવર્યશ્રી રત્નસિંહજીની અમૃતવાણી વારંવાર સાંભળવાથી તેમનો વૈરાગ્યાગ્નિ વિશેષ પ્રબળ-ક્ષિત થયો હતો. તેમના હૃદયમાં અનેક પ્રકારનાં વિચાર-તરંગો, ઊઠવા લાગ્યા કે : મારી જીવન-નૌકાને સંસાર-સાગરમાંથી પાર ઉતારવા માટે પુણ્ય-ઉદયે આ નગરમાં ગુરુદેવ પધાયો છે. તેઓશ્રી મારી જીવનનૌકાના કર્ણુધાર બની મને જરૂર સંસાર-સાગરમાંથી પાર ઉતારશે. વાસ્તવમાં પૂર્વભવમાં સંચિત પુણ્યકર્મનાં ફળરૂપે આ સંતશિરોમણિ ગુરુદેવનો સુગોમ સાંપડ્યો છે. તેમણે જ મને આ ભવમાં મારા કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. સદગુરુ અને સદ્ભા

સિવાય આ સંસારમાં મારો કોઈ સાચો મિત્ર કે બંધુ નથી
 રવળનો-સગાસબંધીઓ કોઈ સાચું સુખ આપી શકતા નથી
 અને આવી પડેલા દુખને દૂર કરી શકતા નથી જીવન જ અસ્થિર
 અને ક્ષણભંગુર છે સંસારમાં કોઈકોઈનું સચું થયું નથી તો
 મારું સચું કોઈ પણ કેવી રીતે થઈ શકે ? આ શરીર અનિત્ય,
 અશુભિપૂર્ણ, દુખ તથા મેચનું જાળન અને શામક છે જન્મ
 મિત્રના પરપોટા જેવું આ શરીર અસ્થિર ॥ તેમાં આસક્તિ
 રાખવી એ પણ એક પ્રમાણની ચૂખંતા જ ॥ ખરી રીતે તો
 જન્મ, જા અને મૃત્યુ દુખરૂપ છે અરે ! આ સંસાર જ દુખ
 મય છે કે જ્યાં માથે પ્રત્યેક પ્રાણીએ વધના જોછા પ્રમાણમાં
 દુખને જોમળ્યા કરે છે જ્યાં સુધી આ આખો મીઠાણી નથી
 લાસુધી આ મારું ધન-ધાન્ય, ઘર બાર, ક્ષેત્ર, સૌતું-રૂપ છે તથા
 આ મારા માતા-પિતા, કાઈ બહેન વગેરે સબંધો જોવામાં આવે
 છે આખો બધો ઘટા-શરીરમાંથી આત્મા આત્મા જવા પાડે-આ
 સકળ સંસાર ક્ષય બની જાય છે વળી આ સંસારના કામભોજો
 ક્ષણિક સુખ આપનારા છે પરંતુ પતિષ્ઠાએ તો દુખ જ આપનારા
 ॥ એટલા માટે એક માત્ર ધર્મ જ સુખ આપનાર સાચો મિત્ર
 છે, માટે મારે ધર્મને જ મારો સહકારી બનાવવો જોઈએ સંસારમાં
 જ્યાં દૃષ્ટિ દેહીએ છીએ ત્યાં દુખ, સંકટ, ક્લેશ કે બધું જ જણાય
 ॥ જ્યાં જીએ ત્યાં બધું જ વાતાવરણ જોવામાં આવે છે પૂન્ય
 મહારાજશ્રીએ કામે બ્યાખ્યાનમાં કીધું જ કહ્યું હતું કે એક માત્ર
 વૈરાગ્ય જ અભવ છે એટલા માટે ધર્મોપન કરવા માટે અભવ કર
 વૈરાગ્યનું જ શરણ લેવું જોઈએ કાતલ કે સંસારમાં તો સુખ

કે શાન્તિનાં દર્શન થતાં નથી. સાંસારિક કામ-મોગ, વૈભવ-વિલાસ, સુખ-એન, ધન-સંપત્તિ, કુલ-ગૌરવ, ખાન-પાન વગેરે બધી વસ્તુઓમાં ભય જ જણાય છે.

મોગે રોગમયં કુલે ચ્યુતિમયં વિષ્ણુ નૃપાલાદ્યયં
મૌને દૈન્યમયં વલે રિપુમયં રૂપે જરાયા મયમ્ ।
શાસ્ત્રે વાદમયં ગુણે સ્થલમયં કાયે કૃતાન્તાદ્યયં
સર્વં વસ્તુ મયાન્વિતં ભુવિ નૃણાં વૈરાગ્યમેવામયમ્ ॥

ભોગોપભોગમાં રોગનો ભય છે, કુળ-ગૌરવમાં પતનનો ભય છે, ધન-સંપત્તિમાં રાજનો ભય છે, મૌન-સાધનામાં દીનતાનો ભય છે, બળમાં દુશ્મનનો ભય છે, રૂપ-પ્રાપ્તિમાં વૃદ્ધતાનો ભય છે, શાસ્ત્ર-વાચનમાં વાદવિવાદનો ભય છે, ગુણમાં શકનો ભય છે, કાયાને કાળનો ભય છે, અરે ! આ સંસારની પ્રત્યેક વસ્તુ ભયપ્રદ છે. ખરી રીતે પૂછો તો એક માત્ર વૈરાગ્ય જ અભયકર છે. એટલા માટે મારે વૈરાગ્ય અને ધર્મના શરણે જવું જોઈએ. હું ધર્મ કે અધર્મ જે કાંઈ કરીશ તે જ મારી સાથે આવશે. મેં પૂર્વજન્મમાં જે સંપત્તિ ઉપાર્જિત કરી હતી તેને આજે ભોગની રણી છું, પરંતુ ભવિષ્યનું ભાથું હજી સુધી મેં કાંઈ તૈયાર કર્યું નથી, તો હવે ભવિષ્યનું ભાથું તો તૈયાર કરવું જ જોઈએ.

સંસાર તો સ્વાર્થનો બંડાર છે, શરીર ક્ષણભંગુર છે, વૈભવ ચંચલ છે. સ્વપ્નમાં જે મનને લોભાવનારા સુંદર દશયો જોવામાં આવે છે તે દશયો આંખ ઉઘડતાં કોણ જાણે કયાં અદૃશ્ય થઈ જાય છે ? આ જ દશા સાંસારિક વસ્તુઓની છે. આમાં ભેદ કેવળ એટલો જ છે કે સ્વપ્નનાં પદાર્થો આંખ ઉઘડતાં જ અદૃશ્ય થઈ

જાત છે અને સંસારનાં પદાર્થો આખો જંધ થતા જ વિલીન થઈ જાય છે. આ દૃષ્ટિએ સંસાર અને સ્વપ્ન બન્ને સમાન હોવાથી ચિરંમુક્તિ નથી. સંસાર પણ સ્વપ્ન સમાન જ છે. એક બાજુ સંસાર દુઃખપ્રદ છે તો બીજી બાજુ મૃત્યુ પ્રતિનિધિ પ્રાણીઓનો વિનાશ કરતું રહે છે. મૃત્યુ ગરીબ કે સાદુકાર, રાજા કે રાજાઈની અભિમતી સરખા પણ સમતું નથી. તે તો સંસારના પ્રત્યેક પ્રાણીને અતીતના જીવનનાં ઇન્દ્રિયાં ધોતી દે છે, એટલા માટે ધર્મની આરાધના કરવામાં સાર છે. ધર્મો રક્ષિત રક્ષિત — ને ધર્મની રક્ષા કરે છે, ધર્મ તેની રક્ષા કરે છે. ને સૂર્ય ખૂબ જ જ્ઞાનપૂર્વક પ્રભાતમાં ઉદિત થાય છે તે જ સમ્યા સમયે અસ્ત પામે છે. ને રૂપ એક દિવસ ખીલે છે તે જ વાયુનો એક સપાટો લાગતા જ ધૂળમાં મળી જાય છે. આ જ પ્રમાણે ને પ્રાણી ઉત્પન્ન થાય છે તે કાંઈ એક દિવસે અવસ્ય અંતિમ શ્વાસ લઈ સંસારની વિદાય લે છે. અનાદિ કાળથી આવું ઘટનાયક ચાલી રહ્યું છે અને ભવિષ્યમાં પણ એ જ પ્રમાણે ચાલતું રહેશે. આ કુલ સત્ય છે. આયુષ્યની પણ કાંઈ સ્થિરતા નથી અને આયુષ્ય તો કાંઈ જીવનનો અંધ કાર હોય છે. તેટલા માટે પ્રયત્ન સંકેતનો ઉદય થતા જ તેને કાર્યરૂપમાં પરિણત કરી લેવું જોઈએ. મારું આયુષ્ય એણું થતું જાય છે. હવે કેટલું આયુષ્ય શેષ છે તે પણ હું જાણતો નથી, પરંતુ મકાનમાં આવે લાગતાં મકાનનો સ્વાગી પોતાની શક્તિ હોય તે પ્રમાણે મૂલ્યવાન વસ્તુઓ જલ્દા કાઢી લે છે. એ જ પ્રમાણે મારું ને આયુષ્ય અવશિષ્ટ છે તેનો ધર્મોપદેશ કરવામાં સકુપયોગ કરી લઉં એના જ માતા જીવનનું સાક્ષ્ય રહેલું છે.

સંયમરૂપી નોકા વિના સંસાર-સાગરને પાર જવું એ મારા માટે અસંભવ છે. એટલા માટે મારે સંયમનો સ્વીકાર કરી, જીવનોદ્ધાર કરવો જોઈએ.

x

x

x

આ પ્રમાણે વિચાર-તરંગોમાં ગોચાં ખાતાં યુવાન હુંગરસિંહને ખજાર ન રહી કે પોતે વિચાર-રતનાકારમાં ડૂબકી મારીને ક્યું ચિન્તામણિ-રત્ન હાથમાં લઈ આવ્યો છે ? જ્યારે તેમની વિચાર-તન્દ્રા તૂટી ત્યારેજ તેમને ખજાર પડી કે એ સંસારનું રતન ન હવું કે જે રતનને માતા-પિતાના હાથમાં સોંપતાં સંસારી માતા-પિતા પૌદ્ગલિક સુખ અને સંતોષ અનુભવે. અત્યારે તો એ વૈરાગ્ય-રતનને પ્રાપ્ત કરતાં યુવાન હુંગરસિંહને પરમ આત્મસુખ અને સંતોષ પ્રાપ્ત થયો. ચિત્તમાં શાન્તિ પેદા થઈ. મનની મુંઝવણ દૂર થઈ. હૃદયનો ભાર હલકો થયો અને આત્માની ગ્લાનિ અદૃશ્ય થઈ. આજે તેમના જીવનમાં સુખ-શાન્તિ-સંતોષ-અનંદ અને ઉલ્લાસનો સાગર ઉછળતો હતો.

સંયમ-રતનને મનની મંજૂપમાં સાચવીને મૂકી યુવાન હુંગર-સિંહ સાગરનું જીવન-સંગીત સાંભળતો ધર તરફ વળ્યો.

—મકરણ ૯ મું :: :: સ્નેહબંધન—

ઊત્થા સ્નેહમવાન્ વાસાન્, મિ વા મોદમદાર્ગકમ્ ।

સચ્ચારિત્રસમાયુક્તાઃ દુરા મોક્ષપથે સ્થિતાઃ ॥

ભાવાર્થઃ—સ્નેહબંધનોને છેદીને તથા મોદરૂપી મદાન અર્થેનાને બેદીને સચ્ચારિત્રધીય-શરવીર સંતપુરુષો મોક્ષમાર્ગે પ્રયાણ કરે છે.

✕

✕

✕

નિ.સ્નેહો યાનિ નિવાળ, સ્નેહોઽનર્થસ્ય કારણ ।

નિઃસ્નેહેન પ્રદીપેત, યદેતન્નચ્છેદીકૃતમ્ ॥

સ્નેહબંધનથી મુક્ત મનુષ્ય જ નિર્વોણ-મોક્ષને પામી શકે છે.

સ્નેહ-સસારમોહ તો વાસ્તવમાં અનર્થનું મૂળ કાન્થ છે. સ્નેહ-તેન રહિત પ્રદીપ નિર્વોણને પામે છે-બૂઝાઈ જાય છે એ વાત તો સર્વવિદિત જ છે.

✕

✕

✕

જહા ગેદે પઠિતામિ વસ્સ મેદસ્સ જો પહ્ ।

સારમજ્ઞાનિ મીળેહ અસારે બવઝઝહ ॥

કુટુંબને સુખશાન્તિ આપશે, એવી ભવ્ય ભાવનાઓ માતા-પિતાના હૃદયમાં સંઘડાએલી હતી એ હૃદયગત ભાવનાઓ માઇનેમાઇ દિવસે જરૂર ફળશે એવો તેમનો દૃઢ વિશ્વાસ હતો

x

x

x

આને એ ભાવનાઓનો ભૂકો યર્ષ જતો હોય એમ માતાને ભાર્યુ, જ છપાના પત્તાના મહેલની માફક પેતાની હૃદયગત આશાઓ જનત નિરાશામાં વેરણછેતણુ થતી સ્પષ્ટ ભાસવા લાગી આને આગ શા મારે જણાવું હતું ? શું આ સ્વપ્ન તો નથી ને ? આ કલ્પના પેદા થતા તેમના મનમાં મુંઝવણ થવા માગી પણ ને ભવિષ્યમાં થવનું હોય તેનું જાણે પહેલેથી સૂચન મળવું હોય એમ આને માતાને સ્પષ્ટ ભાસવા લાગ્યું મહારાજમોની નગરમાં પધરામણી થવા બાદ તથા તેમની વ્યાખ્યાનવાણી સાંભળ્યા બાદ કુ મરસીના જીવનમાં થએલા પરિવર્તનથી માતાને લાગ્યું કે શું આ આશાસ ભાવિ-જીવનનું સૂચન તો નહિ હોય ને ?

માતાનું મન આવી કલ્પનાઓના તરંગે ચડેતું હતું, એટલામાં કુ મ રી હર્ષોક્તિસમાં હિજળતો માતાની સામે આવી ઊભો.

સાગરતટે વિચાર-તરંગોમાં ઝોલા ખાતા પેદતો બધો સમય વ્યતીત થઈ ગયો હતો તેનો ખ્યાલ કુ મરસીમાઇને ત્યાં રહ્યો ન હતો ઘેર પાછા આવતા મોડું થવાને કારણે માતા-પિતા, જાઈ-બાઈમાં એક પ્રકારની ગ્લાનિ તથા ચિતા ફેલાઈ ગઈ હતી

કુ મરસીને સામે ઊભેલો જોઈ માતા હીરબાઈ તેના માથે મમતાપૂર્વક હાથ ફેરવી કહેવા લાગી કે 'નેટા' આને ઘેર પાછા આવતાં ધણું જ વિશંખ થઈ ગયો ? આટલો બધો વિષમ ન

કરવો જોઈએ. તું સારી રીતે જાણે છે કે તને જોયા વિના આ નાનોભાઈ કેવો નિસ્તેજ લાગે છે ? તારા વિના આ ઘર પણ સૂનું જણાય છે. ’

માતાના સરલ અને સ્નેહપૂર્ણ હૃદયમાંથી નીકળેલાં આ વચનો સાંભળી હુંગરશીભાઈ હર્ષિત થયા. તેમણે અતીવ નમ્રતા તથા વિનયપૂર્વક જવાબ આપ્યો કે : “ પૂજ્ય માતાજી ! હું બધા લોકોની સાથે વ્યાખ્યાનમાંથી ઊઠી જલદી આવી ગયો હોત, પરંતુ દરિયા કિનારે આજે ફરવા ગયો હતો; ત્યાં જલતરંગ જોતાં હું પણ વિચાર-તરંગોમાં તણાયો અને કેટલો સમય પસાર થઈ ગયો તેની મને ખબર ન રહી. આ કારણે જ આજે ઘેર આવતાં વિલંબ થઈ ગયો. ’

માતાજી જાણે પરીક્ષા કરતાં હોય તેમ કહેવા લાગ્યા કે : ‘ બેટા ! એવા તે શા વિચાર-વમળમાં અટવાઈ ગયો ? તારે આટલી ઉમરે એવી શી વિચાર-ચિંતા કરવાની હોય ! ’

માતાની મમતા આગળ તેનો દ્રઢ સંકલ્પ ગળી જતો હોય એમ હુંગરશીભાઈને લાગ્યું. છતાં પોતાનું મનોબળ એકત્રિત કરી તેમણે સ્નેહાર્દ્રતાપૂર્વક ઉત્તર આપ્યો કે : ‘ માતાજી ! સંસાર-સાગરના તોફાનમાં જાણે મારી જીવનનૌકા ડગમગી રહી હોય એમ મને લાગ્યું. સાગરના બચંકર તોફાનમાંથી મારી જીવનનૌકા કેવી રીતે પાર ઊતરશે એની મને ચિંતા થવા લાગી. આખરે એક કર્ણધાર મારી સહાયે આવ્યા છે અને તે મારી જીવનનૌકાને સાગરપાર ઉતારી આપશે એમ લાગ્યું. ’

માતાજી આ બધું યત્નમનસકે થઈ મૂકે મોટે સામળી રચા
હતા ' જીવનનોકાને સામરપાર ઉતારનાર મને કુસંગ કર્ણધાર મળ્યો
છે । ' એ શબ્દો સામળતા જ માનાતું વાતસલ્યપૂર્ણ હૃદય બોલી
હાકુ કે ' બેટા ' તું તું સ્વપ્નમાં તો બેલી રહ્યો નથી ને ! મેલ
કર્ણધાર । અને કઈ જીવનનોકા ! અહીં તો તું અને તું તથા
બેન-માઈ છે ।

કુંઘરશીભાઈએ પોતાનો હૃદયમત વિચાર જણાવતા સ્પષ્ટ
કહ્યું કે ' માતાજી ' મેં એ વિચારસાગરમાં ડૂબી મારી એક રત્ન
પથ મેળવ્યું છે એ અણમોવ રત્ન આપણા ભવની બધી જૂખ
ભાગી નાખશે એવો મને વિશ્વાસ છે ।

માતાજીને લાગ્યું કે આજે કુંઘરશીનું મન વિચારના વમગસા
લપસી ગયું લાગે છે, નહિ તો આવી વિચિત્રવાનો કાંઈ તે કરે ! માતાએ
કુંઘરશીના મસ્તકે ઉપર વાતસલ્યપૂર્ણ હાથ ફેરવી, ધીરથી પૂછવા
માઠકુ કે ' બેટા ' આજે તું આવી ગાંઠી ગાંઠી વાતો કેમ કરે છે !
તને શું થયું છે ! શું તારું માથું તો કુંખતું નથી ને ! લાવ તારું
માથું જરા દગાવી આપુ ! ' માતાએ પ્રેમાવેશમાં એક માથે એવા
અનેક પ્રશ્નો પૂછી નાંખ્યા.

કુંઘરશીભાઈ સસારમંથન કરતા હોય તેમ હૃદયોદ્ધારો
કાઢવા લાગ્યા કે ' માતૃશી ' અવધને મારી નાના મેં કે મોટી કરેલી
વાતો વેતલી કે ગાંઠી લાગે એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ મને સસારનું
સ્વરૂપ જોવું લાગે છે તેવુંજ આપને જણાવું છું, મને માથું કુંખતું
નથી, પરંતુ મને મોહતું કુંખ ■ મહારાજશ્રીની અમૃતવાણી
સાંભળ્યા બાદ મને સંસાર જડ જ વિચિત્ર જણાય છે, સંસારમાં

સંયોગ અને વિયોગની ઘટમાળ તો આત્માજ કરે છે. સંસારનું બંધન મોહજન્ય હોવાથી મહાદુઃખદાયક હોય એમ મને જણાય છે. ખરી રીતે પૂછો તો સંસારમાં સુખ જ નથી, ફેવળ સુખાભાસ છે. સ્નેહસૂત્રને તોડવું સરલ નથી એ હું સારી રીતે સમજું છું. લોહાની સાંકળ તોડવી તો સહેલી છે પરંતુ સ્નેહસૂત્રને તોડવું મહામુશ્કેલ છે. પૂજ્ય માતૃશ્રી ! મને તો આ ઠાયા અને આ સંસારની માયા ઇન્દ્રજાળ જેવી જણાય છે. સાગરનાં જલખિંદુઓનાં પરપોટા જેવી આ જીંદગી અસ્થિર છે, વિદ્યુલ્લતા જેવી ચપળ છે અને આયુષ્ય જલતરંગ સમાન ક્ષણજીવી છે. મેઘધનુષ્ય જેવા અસ્થિર આ માનવજીવનમાં શું સુખ રહેલું છે તે જ મને સમજાતું નથી ! સ્નેહબંધનથી બદ્ધ થએલો મનુષ્ય મુક્તિના મહામાર્ગે જલદી વળી શકતો નથી. કુટુંબીજન્મેનો સંયોગ સ્થાયી નથી. આખરે આપણે બધાંએ આ સ્નેહબંધન તોડીને વિયોગને પ્રાપ્ત થવું જ પડે છે. પ્રત્યેક વસ્તુનો વિયોગ અવશ્યંભાવિ છે. વિયોગ થાય છે ત્યારે હૃદયમાં ખૂળજ વેદના પેદા થાય છે. વિયોગની વેદનાને દૂર કરવાનો એક માત્ર ઉપાય મોહ-મમતાનો ત્યાગ કરવો એજ છે. માતૃશ્રી! જ્યાં મોહ-મમતા નથી ત્યાં વિયોગ-વેદના પણ હોતી નથી. તમને મારું આ કથન બાલિશતાપૂર્ણ લાગતું હશે, પરંતુ આખરે આપણે બધાંએ મૃત્યુના મહામાર્ગે જવું જ પડશે. મરણને શરણે થઈશું ત્યારે થોડો-ધણો શોક-સંતાપ થશે, પણ પછી એ જ સંસારનું ચક્ર તીવ્ર ગતિએ ચાલવા માંડે છે. સંસારમાં પ્રતિદિન લાખો વ્યક્તિઓ મરણને શરણે થાય છે, પરંતુ તેમના મરણથી આપણને દુઃખ, સંતાપ કે વિયોગ જરા પણ સાક્ષતો નથી. તેનું પ્રધાન કારણ એ જ છે કે આપણને તેમના પ્રત્યે રાગ

કે મોહ નથી જ્યાં રાગ, મોહભાવ છે ત્યાં જ દુઃખ, શોક કે સતાપ ॥ આ વિયોગ વ્યથાને દૂર કરવાનો સાચો ઉપાય રાગ ભાવની નિવૃત્તિ જ છે મહારાજશ્રીની અમૃતવાણી સાંભળીને મેં પણ રાગભાવને છેલ્લાનો સંકલ્પ કર્યો છે અને મોહ મમતાનો પરિત્યાગ કરી, રોડબંધનને તોડી મુક્તના માર્ગે પ્રયાણ કરવાનો હક નિશ્ચય કર્યો છે મારો જીવનનીકાને સસારસાગરમાંથી સામે પાર ભરું જવા માટે અને તરણતારણ સફરી જહાજ સમાન ગુરુદેવ જેવા કથુધાર સદ્ગુણે સાપજા છે કે તો હમ્મુ છુ કે આપણે બધા સસારમાંગને પાગ જવા માટે તરણ-તારણ ગુરુદેવના શરણે જઈએ અને તેમના જેવા કુસંગ કથુધારના હાથમાં આપણે જીવન-નૌકા સોપાને નિશ્ચિત જનીએ ’

કુમરશીભાઈની હૃદયવણી માતા-પિતા, ભાઈ-બેન તથા બાણેજ એકચિત્તે સાંભળી ગયા હતા આ વાણીમાં ઓળખ હતું તેમાં સત્યનો અંશ હતો અતરના અમી ભરેલા હતા બધા મનમુગ્ધ થઈ સાંભળી રહ્યા હતા પોતાનો બાણેજ તથા નાની બાણેજ તો જાણે કુમરશીભાઈના હૃદયની વાતને ટેકા આપતા હોય તેમ માયુ ધુણાવતા હતા

‘ મેં સાસારિક મોહ-મમતાનો પરિત્યાગ કરવાનો હક સંકલ્પ કર્યો છે ’ કુમરશીભાઈનું આ અંતિમ વાક્ય સાંભળતાં જ માતા-પિતાના હૃદયમાં ઢાંઢાંએ કટાર બેઠી હોય કે વજાઘાત કર્યો હોય એવી અતર્કેદના ચર્ચ આમ છતાં ત્યારે પોતાના દિલ-દર્દને છૂપાવીને ધૈર્યપૂર્વક કુમરશીનાઈને તેઓ સમજાવવા લાગ્યા કે ‘ બેટા ’ આવી વાતો કરી શા માટે દુઃખ પેદા કરે છે ? હજી તું

ખાળક છે ! અમે તને અમારા ખૂબ જ લાડ-પારથી પાળી-
પોથી મોટા કર્યો છે. તારા જેવા વિનીત પુત્રે તો મા-
બાપની સેવાઆદરી કરી સુખ આપવું જોઈએ. તેને જાદો
તું તો અમને છોડીને-દુઃખસાગરમાં ડૂબેલીને-ચાલ્યો જવાની
વાતો કરે છે, એ શું તને શોભે છે ? વળી, તું જે મહામાર્ગે
પ્રયાણ કરવા ચાલે છે તે માર્ગે કાંઈ સીધો-સરળ નથી, પરંતુ
કંટકાકીર્ણ છે. સાધુવૃત્તિનો સ્વીકાર કરવો અને મંથમની સાધના
કરવી એ તો ખાંડાની ધાર ઉપર ચાલવા જેવું છે-સોઢાના ચણા
ચાવવા સમાન દુષ્કર છે. સંયમનો માર્ગ દુર્ગમ છે. તે સંયમ-
માર્ગે ચાલવા માટે હૃદયમાં ધર કરી ગયેલી ચિરકાલીન વાસના-
ઓની સાથે ધનધોર યુદ્ધ ખેલવું પડે છે. આત્મદમન અને ઇન્દ્રિય-
વિવૃત્ય વિના આ સંયમમાર્ગે ચાલવું અત્યંત ભયંકર છે.
એટલા માટે હું પુત્ર ! આ ખોટા વિચારને છોડી દે. જે તારે
ત્યાગ જ કરવો છે તો મર્યાદિત ગૃહસ્થ-ધર્મનો સ્વીકાર કર.
ન્યાયનીતિપૂર્વક સંસાર-વ્યવહાર ચલાવવાની પ્રતિજ્ઞા કર. આમ
કરવાથી આત્મકલ્યાણ પણ થશે અને લૌકિક-ધર્મનું પણ પાલન
થઈ શકશે. ખેટા ! અમે તો તારી પાસેથી અનેક શુભાશાઓ
રાખીને ખેઠા છીએ. તું અમારા આંખની કીકી છો. અમારા જીવ-
નની દોરી છો. અમે તો ઇચ્છીએ છીએ કે તું સાંસારિક સુખોનો
ઉપભોગ કર અને અમારા આત્માને સુખ-શાન્તિ આપ. '

માતા-પિતાના સ્નેહ, મમતા તથા અનુનય ભરેલાં વચનો
કુંગરશી ભાઈ શાન્તચિત્તે સાંભળી રહ્યા હતા. તેમના હૃદયમાં
હજી પણ મંથન થઈ રહ્યું હતું. એક બાજુ સંસારના પ્રલોભનો

પોતાની તરફ ખેંચી રહ્યા હતા અને બીજા બાળુ સંસાર પ્રત્યેના વૈરાગ્ય-ચુકિતના માર્ગે પ્રસ્થાન કરવા માટે પ્રેરણા આપી રહ્યો હતો. માનની મમતા, પિતાની પ્રેમ ભાવના, બાધ બંધુતા, બેનનો વત્સલતા, બાણેજની મુલ્ય ભાવના તથા રો સગા-સબંધીઓની સ્નેહાઈતા સસાર માર્ગે ખેંચી જતી હતી પરંતુ કામભોમોની નિસારના, સસારની સ્વાર્થવૃત્તિ, મારા-તાલી અતી ખેચાતાણી, જીવનની અસ્થિરતા, ધન-સપત્તિની અચ્ચત આયુષ્યની સિધ્ધિતા વગેરે તેને વૈરાગ્ય-સમ્મતા માર્ગે જવા પ્રવૃત્તિ પ્રેરણા કરતી હતી આ પ્રમાણે સસાર અને વૈરાગ્ય વચ્ચે સંઘર્ષ તથા દ્વિધા આવડી હતી. સાંસારિક સુખ અને વૈરાગ્ય સુખ વિષે અતદર્શિએ વિચાર કરતા કુમરશીબાઈને સ્પષ્ટ લાગ્યું કે સસારિક સુખ-સામગ્રી ક્ષણિક છે આ ક્ષણિક સુખ પાછા અમૂલ્ય માનવજીવન વેડી નાખવું એમ શીમા નથી આત્મા જ્યાં અમર-અમર છે-સનાતન છે તો પછી જે દ્વારા અમર, અમ્યામ તથા સનાતન સુખની પ્રાપ્તિ થાય એવો મારો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જે ભોક્ષા કેવળ વર્તમાનને જ જુએ છે અને ભવિષ્યને ભૂલી જાય છે તેઓ ભવિષ્યમા અનત કુખને પામે છે એ મરા ભવિષ્યનો વિચાર થયો છે અને ભાવિ-જીવનને સુધારવાનો સંકલ્પ થયો છે, હવે મા સંકલ્પને સક્રિયરૂપ આપવું જોઈએ હવે હું ક્ષણિક સુખોનો પરિવાર કરી શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ કરવા માટે સંયમસાધના કરવા આદુ છું

સાંસારિક સુખ-સામગ્રી વર્તમાનમા પણ સંપૂર્ણ સુખ આપી શકતો નથી. કારણ કે સાંસારિક સુખ ભોગ્યપદાર્થો, ઇન્દ્રિય તથા સંયોગને આધીન છે. જે ભોગ્ય-પદાર્થોદ્વારા આપણે સુખને પ્રાપ્ત

કરવાની દ્રઢતા રાખીએ છીએ તે પદાર્થો જ કોઈ વાર સહસા વિનષ્ટ થઈ જાય છે અને તેનો વિગોગ થતાં તે સુખપ્રદ પદાર્થો જ દુઃખપ્રદ બની જાય છે. અને કેટલીકવાર ભોગ્યસામગ્રી ઉપરિચિત હોવા છતાં ઇન્દ્રિયો તેનો ભોગોપભોગ કરવામાં સમર્થ નીવડતી નથી. આ બધી બાબતો વિશે જીંડા વિચાર કરી મેં આ પરાધીન વિગયસુખનો પરિત્યાગ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો છે તે બરાબર છે.

બીજું સાધુવૃત્તિ સ્વીકાર કરવામાં અનેક દુઃખ અને સંકટો સહેવાં પડશે, એમ મને હૃદયમાં આવે છે, પરંતુ સુખ કે દુઃખ એ તો મનઃકલ્પિત હોય છે. જો હું સંયમ-સાધનામાં સુખની મનોવૃત્તિ કેળવીશ તો સાધુવૃત્તિમાં હું સુખનો જ અનુભવ કરીશ. સંયમની આરાધનામાં અન્ય ગ્રાણીઓને તો કષ્ટ પ્રતીત થાય છે, પરંતુ સંયમી પુરુષો તેને કષ્ટ માનતા નથી, શિલ્પી તેજો કષ્ટસહનમાં પ્રસન્નતા અનુભવે છે. આ પ્રમાણે સંયમ એ દુઃખનો આગાર નહિ પણ સુખનો સાગર છે. આથી વિપરીત સાંસારિક સુખ વિનશ્વર છે, પરિમિત છે અને અંતે દુઃખને પેદા કરનારું છે. સકળ સંસાર જ મૃગતૃષ્ણામય છે. લોભ સંસારના જ સુખને પ્રાપ્ત કરવા માટે આકાશ-પાતાળ એક કરે છે. પાગલની માફક તેની પાછળ દોડધામ કરે છે, પરંતુ સુખનો એક અથ્થુ પણ તે પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. દુઃખને સુખ માની બેસવું એ અજ્ઞાન જ છે, અને આ અજ્ઞાન જ દુઃખ પરંપરા અને સંસારવૃદ્ધિનું કારણ છે. વાસ્તવમાં સુખ સાંસારિક ભોગોપભોગોમાં રહેલું નથી. જો એમ હોય તો મહાન્ ચક્રવર્તી, બ્રહ્મદેવ, માંડલિક વગેરે મહાપુરુષોએ એવા સુખનો ત્યાગ કરી શા માટે સંયમનો સ્વીકાર કર્યો ? ખરી રીતે સુખની સત્તા તો

પોતાના આત્મામાં રહેલી છે જાણ પડાયો પ્રત્યે આખો જ ખરી
અન્તર્મુખ થઈ જોવામાં આવે તો આત્મામાં જ સુખનો સાગર
લક્ષ્યતો જોવામાં આવશે. પરંતુ અવિવેકશીલ મનુષ્યો જાણ પડ
શેમાં સુખની શોધ કરે છે, પરંતુ જ્યારે કલ્પિત સુખને જાણે કુ
પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પશ્ચાત્તાપ કરે છે. વાસ્તવમાં જ્યાં સતોષ
ત્યાં સુખ છે જે કામનાઓને વશીભૂત થઈ સામાનિક પ્રપચોમ
રચોપચો રહે તે નિઃસ્વરૂપે કુખના ભાગી બને છે. કામનાઓને
પરિભ્રમ કરવામાં જ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે એટલા માટે જ
શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

આપાદયાદિ ચય સંગમર્ષ ।

કામે વમાદિ કમિય રુ દુઃખ ॥ ૬૦ અ૦ ૨ ગા૦ ૬

ભાવાર્થ—જો તમે સુખ ચાહો છો તો કુક્રમાગતને છોડો—
સહિષ્ણુ બનો અને કામનાઓનો પરિભ્રમ કરો, કામજી
કામવાસનાના વિજયમાં જ કુખનો વિનાશ રહેતો છે. કુરૂપાથી
મને સસાર-સાગરને પાર કરવાનો માર્ગ મળી ગયો છે, જ્યાં
સુધી મારી પાસે જ્ઞાનનો અક્ષય ખજાનો છે, તપશ્ચર્યા એ જ
મારું પરમ ધન છે, ક્ષમા, આર્જવ આદિ પતિધર્મ મારો મોક્ષોત્તર
સખા છે ત્યાં સુધી સમારના પ્રલોભનોથી હું વિચલિત થઈ શકું
એમ નથી

કુમરશીખાષ્ટમે આ પ્રકાશની વિચારણા કર્યો બાદ પોતાની
આખી વિચારસરણી તથા પોતાના અંતરની દૃઢ ભાવના પોતાના
કુક્રમીજનો સમક્ષ સ્પષ્ટરૂપે જણાવી દીધી

કુમરશીખાષ્ટમો દદ સઠ્ઠય સામગ્ની માતા પિતા સો કુક્રમી
જનો અવાહ તથા ચ-પમનરક જની ગયા.

પ્રકરણ ૧૦ મું : જળકમળની પેઠે

જહા પોમ્મં જલે જાયં, નોઘલિપ્પદ્ વારિણા ।

પ્વં અલિત્તં કામેહિં, તં વયં ક્કમ માહણં ॥

ઉત્ત૦ અ૦ ૨૫, ગા. ૨૭

અર્થાત—જે પ્રમાણે પદ્મ-કમળ પાણીમાં જ પેદા થવા છતાં જલથી લેપાણું નથી, તેવી જ રીતે જે કામભોગો વચ્ચે રહેવા છતાં કામભોગથી લેપાતો નથી તેને જ અમે સાચો બ્રાહ્મણ-આત્મવિદ્ 'મહાત્મા' કહીએ છીએ.

માતા-પિતાના તથા કુટુંબીજનોના અભ્યાસને માન આપી કુંઠરશીભાષ્યે ભાગવતી દીક્ષા ધારણ કરવાનો પેતાનો સંકલ્પ-સંયમ માર્ગની પૂર્વ તૈયારીરૂપે-થોડા સમયને ગાટે સ્થગિત રાખ્યો, પરંતુ આ સંક્રાન્તિકાળને સંયમ-સાધનાની પૂર્વ તૈયારીરૂપે, સદ્-પયોગ કરવાનો ભગીરથ પ્રયત્નનો તેમણે પ્રારંભ કર્યો. તેમણે ખાન-પાન, મોજ-શોખ, વૈભવ-વિલાસ પ્રત્યે જે બહિર્વૃત્તિ પેદા થઈ હતી તેને અંકુશમાં લાવવાનો એક બાળુ પ્રયત્ન આદર્યો, તેમ બીજા બાળુ કામવાસના, લોભપતા, મમત્વભુક્તિ આદિ અન્તર્વૃત્તિને પશ્ચ કાળુમાં લાવવાનો સક્રિય યત્ન શરૂ કર્યો.

માતા પિતા પારતા દતા કે દુઃખઃશી સંસ્કારમાં થોડોપણે
 રસ તેવો થશે એટલે તેમનું કાર્ત્ત સુકન્યા માથે સમ કરી લેયું.
 એટલે તેની સંસાર પ્રત્યેની વિરક્ત બાવના સ્વતઃ ઓછી થઈ
 જશે અને મંમાર-ભ્રમવાદાર જનજનર ચલાવશે; પછી માતા-પિતાની
 આ પારણા ખોટી કરી અને તેની વૈરાગ્યવૃત્તિ વિશેષ જામત થઈ
 મઈ. વાસ્તવમાં હરવના ઊગાળુમાં ભેજેલી વૈરાગ્યવૃત્તિ સંસારના
 જાણ પ્રમોખનોપી દમાલી નથી; ભેજેલી વિશેષ જામત અને સતેજ
 બનતી જાય છે.

ન્યારે અઠાની પુરુષો ચોતાના અઠાનજન્ય અધિકારને મનિ
 માની ભોમવિલાસમાં આનંદ અનુભવે છે અને ઘેર નિદ્રામાં
 રહ્યા રહે છે, સારે સંવમી પુરુષો મારચેત-જામત દોષ છે અને
 વાસનાઓથી વિરક્ત રહે છે. સંતપુરુષોએ વાતને બરાબર જાણે છે.
 ૧-સુતેલાઓની વચ્ચે સતેજ-જામત રહેવું જોઈએ. આશુપ્રત
 પડિત આશુપ્રતો વિશ્વાસ કરતો નથી, કાચ કે કાગ નિર્દોષ છે
 અને ઘરી કાચબંધુર છે. એટલા મઠે મારું પક્ષીની પેઠે અમ-
 મતપણે જામત રહેવું જોઈએ.

દુઃખઃશીમાઈ પણ જામતાઓ દતા પ્રવચણી પુરુષો મેજ-
 માખ અને હન્દિવજન્ય સુખો પ્રત્યે સ્વાભાવિક અરુચિ પરાવતા
 દોષ છે. છતાં વડિલેલી આઠાનો અનાદર કરી શકતા નથી, એટલે
 ચોતાની ઈચ્છાને અનુકૂળ ન દોષ તો પણ વડિલેલી આઠાને માન
 આપે છે અને ચોતાની મને બાવનાને અમુક સમય પૂરતી દમાવી
 થઈ રાખે છે.

આવું દરેક મદાપુરુષોના જીવનમાં બને છે મેધુમાર અને

જંબૂકમારના મનમાં વૈરાગ્યનો રંગ જામ્યો હતો. તે વૈરાગ્ય-રંગ તેમની રંગે રંગે ઊતરી ગયો હતો. કાંઈ કાળે એ રંગ ઊતરી ગયો તેમ ન હતો, તે છતાં માતાપિતાએ અનેક રીતે કાસાવાસા કર્યો પણ બ્યારે તેઓ પોતાના દૃઢ નિશ્ચયથી ન જડી ગયા અને પોતાની અંતિમ ઇચ્છા જાહેર કરી ત્યારે તેમને ભાગવતી દીક્ષાનો અંગીકાર કરવાની આજ્ઞા અને અનુમતિ આપેલી.

માતા-પિતાના હૃદયમાં તો ખરેખર એમ જ હતું કે, કદાચ આ છેલ્લી પરીક્ષામાં પુત્ર ડગી જશે. પરંતુ—

ન્યાયાત્મયઃ પ્રવિચલન્તિ પદં ન ધોરા:

ધીર-તીરપુરુષો પોતાના નિશ્ચિત કરેલા ન્યાયમાર્ગથી વિચલિત થતા નથી. એ વાત બીજી છે કે થોડા સમયને માટે પોતાના નિશ્ચયને સ્થગિત રાખે. માતા-પિતાની ઇચ્છાને માન આપી જંબૂકમારે એક દિવસ રાજપાટ ભોગવ્યું, જંબૂકમારે લગ્ન કર્યું પણ એવે તો પોતાની હૃદય-ગત ઇચ્છા પ્રમાણે દીક્ષિત જ થયા. એક દિવસનું રાજ્ય ભોગવતાં કે લગ્ન કરતાં હૃદયમાં તો તેમને તે પ્રત્યે ધ્યાન જ હતી. એવી જ રીતે આપણા ચરિત્રનાયક થોડા વખતને માટે ગૃહપરિવારથી ઘેરાએલા રહ્યા પણ અલિપ્તભાવે-અનાસક્તભાવે-જળકમળની પેઠે, તેમનું હૃદય આ બધું સ્વીકારતું ન હતું. તેમના હૃદયમાં બહિર્વૃત્તિ અને અન્તર્વૃત્તિ વચ્ચે તુમુલ્લ યુદ્ધ ચાલતું હતું.

સંસારની મધ્યમાં રહેવા છતાં તેમણે જીવનવિકાસના માર્ગે પ્રયાણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તે માટે તેમણે 'અલ્પચર્ય', દયા, પાપભીરુતા, સંયમ એ ત્રિશુદ્ધિ * પ્રાપ્તોનો-પોતાના સાધ્ય-મોક્ષની

* લઙ્કા દયા સંજમ ચંમચરં, કલ્પાળમોગિસ્ત્ર વિસોદિગળં દશ.
૧. ૧. ૧૩

સિદ્ધિ અર્થે ઉપયોગ કરવા લાગ્યા આ ઉપરાંત પોતાની બધી
સિદ્ધિ સાધવા માટે તેમણે શાસ્ત્રના કલા પ્રમાણે નીચેના નિયમે
ધારણ કર્યાં.

નિદે ચ ન મહુ મગ્નિજ્ઞા, સન્પદાસ ત્રિવિદ્યપ ।
મિદ્ધો વદાદિ ન રમે, સજ્ઞાયમિ રમો સયા ॥

દશ ૮-૪૨

અર્થાત્—મુશુક્ત નિદ્રાનો શોખ ન રાખે, હાસી-મગ્નમ્ની
વાતોનો ત્યાગ કરે, ડોઝની છાની વાતોમા રસ ન મે પરણુ હમેશા
નિવૃત્તિના સમયે જ્ઞાન તેમ જ સવચનતા અભ્યાસ તેમ જ ચિંતનમા
લીન રહે આ ઉપરાંત—

ન વાહિર પરિભ્રમ, અસાળ ન સમુદસે ।
સુખલાભે ન મગ્નિજ્ઞા, જઘા તવસ્સા મુદ્ધિપ ॥ દશ ૮ ૩૦
દુઃખ વામમોગે ચ, નિવસો પરિવ્રજપ ।
સવાઠાણાનિ સંધ્યાનિ, વજ્રેજ્ઞા પળિદાળય ॥ ૩૦ ૧૬-૧૪

અર્થાત્—તપાસી માથો બીજનો તિ? કા? અને પોતાની
આત્મપ્રસસા ન કરવી જોઈએ તેમજ શાસ્ત્રજ્ઞાન, શક્તિ કે
તપશ્ચર્યા વગેરેનો અહ કા? પણ ન કરે તેમજ દુર્જન્ય એવા કામ
જોગને છૂતીને અહાયર્થમા ક્ષતિ થવાનો સંભવ મહે તેવા બધા
સકાના રચાનો પણ છોડી દે મહોપમા સમારથી વિ કત વ્યક્તિ
જેમ જ માનવા લાગે ॥ ૩—

સધ્વ વિલલિય મીય, સધ્વ નદ્ધ વિદમ્મિય ।

સધ્વે આમરણા કારા, સધ્વે વામા દુદાવહા ॥ ૩૦ ૧૩-૧૬

અને મોક્ષને ત્યાગવાથી તમા ગંગ અને દેવનો દાપ કરવાથી નિતક સુખરૂપી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ મોક્ષનો માર્ગ આ પ્રમાણે છે—

૧. સદ્ગુણ અને શાન્તિદ પુરોનાની સેવા કરવી.
૨. અસુખીઓનો સગ દુરથી જ લાભવો.
૩. ઐકામ ચિત્તથી સત્સાહનો અભ્યાસ કરવો.
૪. સામાર્થનું ચિત્તન કરવું અને—
૫. ચિત્તની સ્વસ્થતાથી પુતિ ઝળવવી.

આ મોક્ષમાર્ગે વૈરાગ્ય અને ધર્મનું પાયેય સહ પ
કુ મગ્ધીમાત્રએ પ્રવાણ કરવું.

— પ્રકરણ ૧૧ મું : : : : પર્વારાધન —

આને પર્વાધરાજ પર્યુપણપર્વ-ધાર્મિક સમાદનો અંતિમ દિવસ છે. વિશ્વ-શાન્ત અને વિશ્વમૈત્રીને જીવનમાં મૂર્તસ્વરૂપ આપવાનો આને શુભ દિવસ છે.

આ જીવનપર્વની આરાધના કરવા માટે દીવળંદરના નર-નારીઓનાં ટોળેટોળાં ઉપાશ્રયની જાણ જાહેર રહ્યા છે. આને સંવત્સરી હોવાથી જીવનશુદ્ધિ કરવા માટે અનેક ભવ્યજીવો-એકાસન,^૧ ઉપવાસ,^૨ પૌષધ,^૩ આયજિન^૪, આદિ વ્રત-વ્રત્યાખ્યાન અંગીકાર કરી ધર્મચરણ કરવા એકત્રિત થયા છે. પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી

૧. એકાસન-દિવસમાં એક વખત જમણું. એકાસન-એક આસને બેસી એકવાર જમણું.

૨. ઉપવાસ-આહારનો ત્યાગ કરી આત્મ-સાધનામાં તલ્લીન રહેવું.

૩. પૌષધ-આત્મિકગુણોને પ્રેર કરવા માટે ચારે આહારનો ત્યાગ કરી, આત્મ-સાધનામાં રહી આખો દિવસ-રાત ધાર્મિક જીવન વ્યતીત કરવું.

૪. આયજિન-વિકૃતિને પોષે એવાં ધી-દૂધ આદિ છ કામોદીપક પદાર્થોનો ત્યાગ કરવો. અને નીરસ લોજન એક વાર કરી ધાર્મિક જીવન વ્યતીત કરવું.

આ પર્વઆરાધનમાં, ખાલ-અશક્ત-વૃદ્ધ કે રોગી હોય છે તે, ઉપવાસ-પૌષધ કરી શક્તા ન હોવાથી એકાસન કે આયજિન પણ કરે છે.

મહારાજશ્રી ભવતારિણી ભગવદ્વાણીનું અમૃતપાન જનતાને કરાવી રહ્યાં ■ અને ત્યાગ-વૈરાગ્ય-જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આદિની છોડી છાપ પાડી રહ્યાં છે. પુન્યશ્રીની વાણીમાં અનન્ય પ્રભાવ હતો તેમની પ્રભાવોત્પાદક વ્યાખ્યાનવાણીમાં ખાસ કરીને અહિંસા-સત્યાદિ સદ્ગુણો જીવનમાં ડેવી રીતે પ્રગટી શકે અને તે દ્વારા જીવનની શુદ્ધિ અને સિદ્ધિ ડેવી રીતે થાય તે યુક્તિ-પ્રયુક્તિ, તર્ક-વિતર્ક, ન્યાય-નીતિ તથા હાખસા-હસીલ તેજસ્ અનેક પ્રકારનાં હેતુઓ દ્વારા જોન-જોનેતર જનતાને સરજતાપૂર્વક સમજાવતા અને ભવ્યજીવોના આત્માને ભાવિત કરતા કરવાણુ-માર્ગે લઇ જતા.

આ પ્રમાણે પુન્યશ્રીની પ્રભાવોત્પાદક તથા જોન-ધર્મનાં સ્વાદુવાદ, કર્મવાદ, અહિંસાવાદ, આત્મવાદ, સદ્ય ચત્તા આદિ મૌલિક, સિદ્ધાન્તોને સમોદરૂપે માનવ-સમુદયના અંતરમાં ઉતારી દેવાની અસરકારક રીતે વ્યાખ્યાન દેવાની અપૂર્વ સૈધીથી આકર્ષોદ્ધને જોન-જોનેતર જનતાની સખ્યા દિનપ્રતિદિન વધવા પામી હતી, પરંતુ આજે તો પર્વપણુપર્વ જેવો મહાન્ ધાર્મિક પર્વ હોવાથી શ્રોતાઓની સખ્યા બહુ જ મોટા પ્રમાણમાં એકત્રિત થઇ હતી આજે સધળા અપૂર્વ ધર્મભાષના તરવણી જેવામાં આવતી હતી આત્મ દક્ષાણુ સાધવાની ભાવના દરેક શ્રોતાઓના હુખમડગ ઉપર રેપજુ દેખાઇ આવતી હતી વરસાદ વરસવાથી પૃથ્વી જેમ જીની થઇ જાય છે અને બીજાદોષણુ કરવાને ચોગ્ય બન છે તેમ પુન્યશ્રીની ધારાવાહિક વ્યાખ્યાનવર્ણીથી શ્રોતાઓના હૃદય દ્વિત દઇ મળા હતા. પુન્યશ્રીને લાગુ છે ચાતુર્માસિક અંગેના વ્યાખ્યાન-વસાદથી

* ચાતુર્માસના દિવસોમાં પુન્યશ્રી પ્રતિદિન પ્રાતઃકાળમાં વ્યાખ્યાન તથા મંથાકે દાસી તથા ધર્મકથાઓ ફરમાવતા હતા

હ્યાદ્રં અનેલી હૃદય-ભૂમિમાં હવે જો ધર્મનું ખીખરોપણ કરવામાં આવે તો અનેક ભવ્યાત્માઓનું કલ્યાણ થઈ શકે એમ છે. પૂન્યશ્રી યથાસમયે યથારથાને આવી ગિરાવ્યા અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, ઠાળ તથા ભાવ જોઈ નીચે પ્રમાણેનું સારગર્ભિત વ્યાખ્યાન કરમાયું:

" ભગ્ય જીવે ! આજે જીવનની શુદ્ધિ અને સિદ્ધિ સાધવાનો ખાસ દિવસ છે. આટલા વખત સુધી બહિર્જગત ઉપર તમે બહિર્દષ્ટિ રાખી છે અને બાહ્ય જગતના ચેત-ચાળામાં, વૈભવ-વિલાસમાં સુખ માન્યું છે. પરંતુ વાસ્તવમાં એ સુખ નથી પણ સુખાભાસ છે. આ વિષે શાસ્ત્રકારો પોતાનો મત સ્પષ્ટરૂપે જણાવે છે કે:

જે ગિદ્ધે કામ-ભોગસુ, પગે કૂઢાય ગચ્છહ ।
 ન મે દિદ્ધે પરે લોષ, ચક્ષુર્વિદ્ધા इमा रहं ॥
 હત્યાગયા इमे कामा, કાલિયા જે અણાગયા ।
 કો જાણહ પરે લોષ, અત્થિ વા તત્થિ વા પુણો ॥
 જળેણ સાર્દ્ધિ હોક્કામિ, इह बाले पगब्धई ।
 કામભોગાણુરુપ્પણં, કેસં સંપહિવજ્જઈ ॥
 તઠાં સે દણ્ઢં સમારમ્મઈ, તસેસુ થાવરેસુ ચ ।
 અઢ્ઢાપ ચ અણઢ્ઢાપ, ભૂગગામં વિહિસઈ ॥
 હિસે વાલે મુસાયાઈ, માહલ્લે પિસુણે સઢે ।
 મુંજમાણે સુરં મંવં, સેયમેયંતિ મમ્મઈ ॥
 કાયસા વયસા મત્તે, વિત્તે ગિદ્ધે ચ इत्थિસુ ।
 દુહહો મલ્લં સંચિણહ, સિસુણાગુચ્ચ મહ્ઢિયં ॥
 તઠો પુઢ્ઢો આયંકેણં, ગિલાણો પરિતપ્પઈ ।
 પમ્મીઓ પરલોગસ્સ, કમ્માણુપ્પેહિ અપ્પણો ॥

કાવાર્થ—મમાસક્ત મનુષ્યો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા સાસારિક સુખોમા જ પોતાનું જીવન જ્ઞાતીત કરે છે. તેઓ એમ માને છે કે ‘આ સાસારિક કામભોગો તો પ્રત્યક્ષ છે પણ પરતોક પ્રાણે દેખ્યો છે ! માટે જ્યાં ચાલે તેમ ચાલવું જ ઠીક છે’ આવો નિશ્ચય કરી તે ભોમાસક્ત પુરુષો પછી પોતાના ભોગો ખાતર મને તેવા અકર્મો આવરે છે તથા રચાવર—જ મમ અનેક પ્રાણોની દિસા કરે છે. પોતાના સુખ ખાતર માર્ગ પણ પાપકર્મ કરતા તેઓ અચકાતા નથી. તેઓ મને તેવું અસત્ય બોલે છે, મને તેવા ક્રૂર-કપટ સેવે છે તથા મને તેવી નિંદા કરે છે. સુરા અને મસતું અદર્શિય સેવન કરનારા તે સહ પુરુષો અનેક કુકર્મોથી પ્રાપ્ત કરેલા કામ ભોગોને જ શ્રેયસ્કામ માને છે તથા મન, વચન અને કાયાથી કામિની-કાચનમા મૂઢિત રહે છે આમ તે સાસારિક સુખોમા જ રમ્યા-પમ્યા રહેનારા મનુષ્યો ખાતર તેમજ બાલ્ય નાને પ્રકારની કર્મ-મહિનતા એકી કરે છે

આ પ્રમાણે અપર્ણ કામભોગો તથા સાસારિક સુખો ભોગવતાં ભોગવતાં અતે જ્યારે તેમનું શરીર રોગો અને જુદાવરણથી ઘેરાઈ જાય છે ત્યારે તેમને મૃત્યુનો તથા લાગપછી પ્રાપ્ત થનારી પોતાની કારમી સ્થિતિનો બચ લાગવા માડે છે અને અતિ સતાપ પામે છે.

એટલા માટે શાસ્ત્રકારો સાચા સુખનો મામ જતાવતા કહે છે ૧ -

પુરિસા ! અત્તાજમેવ અભિજિગિજ્ઞ પવ દુઃખસા પમુષસિ ।

પુરિસા ! સદ્યમેવ સમમિજાજાદિ, સદ્યસ્ત આણાય સે

ઉષદ્વિપ મેદાથી માર તરફ, સદિઓ ધરમમાયાય સેયં

મમણુપસ્મદ્ ॥

છી આચારાંગ સૂત્ર ૩ શીતોઁ, ૩ ઉદ્દેશઁ, સૂઁ, ૧૧૨

અર્થાત્-હે પુરુષ ! તું તારા જ આત્માને નિગ્રહમાં રાખ. તે રીતે વર્તવાથી તું સર્વ દુઃખોથી મુક્ત થઈ શકીશ.

હે પુરુષ ! તું સત્યને જ ઝોળખ. સત્યની આરાધના કર. સત્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરવામાં જ પ્રયત્નશીલ રહે. સ્વલિતમાં તત્પર રહે અને સત્ય ધર્મનું જ અનુસરણ કર. આ પ્રમાણે સત્ય ધર્મનું પાલન કરતો મેધાવી પુરુષ જ મૃત્યુને તરે છે અને શ્રેયનું દર્શન કરે છે.

મન્ય હવે ! તમારા પોતાના આત્મામાં અનંત-અક્ષય સુખ મંડાર રહેશે છે. એ સત્ય-સુખની તમે શોધ કરો. શાસ્ત્રના શબ્દોમાં કહ્યું તો:—

સઘમ્મિ ધિઈં કુઘ્વહા । પત્થોપરણ મેદાવી સઘ્વં પાવં કમ્મં
હોસહ આચા. ૩-૨-૧૧૩

અર્થાત્-સત્યમાં જ ધૃતિ રાખો. સત્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત કરનાર મેધાવી મનુષ્ય જ્યાં પાપકર્મોના ક્ષય કરી નાંખે છે અને અંતે સાચા સુખને પામે છે.

આને સત્યની શોધ કરવાનો અપૂર્વ પ્રસંગ સાંપડ્યો છે માટે આને સૌ કોઈ અન્તર્દષ્ટિ કરી આત્મહોષોનું નિરીક્ષણ તથા નિરાકરણ કરો; કારણ કે અન્તર્દષ્ટિને ખોલ્યા વિના પદાર્થોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી. આત્મા પોતે સ્વભાવથી સિદ્ધ, શુદ્ધ તથા અનંત ગુણોથી સમૃદ્ધ હોવા છતાં એકમાત્ર અજ્ઞાનને કારણે ભિન્નભિન્ન જીવોનિઓમાં ભ્રમણ કરે છે અને વિવિધ વેદનાઓને સહે છે. જીવાત્મા અજ્ઞાનને વશીભૂત થઈ પોતાની અનંત શક્તિ-

એને ભૂલી ગયો છે અને બહિરાત્મા બની ગયો છે બહિરાત્મા બાહ્યજનતા બોજોપબોજોમા જ સુખની કલ્પના કરે છે. આને આ કારણે જ ધ્વન્દ્વે નો રાગી પદ્મદ્વ જની ધ્વન્દ્વોનો દાસ બની ગયો છે

એવલા માટે હે ભવ્ય છવો ' સમન્ ' સમન્ને ' તમારા વારતવિક રવરૂપને સમન્ને ! ! ' સબોધિ પ્રત્ત યતી પશુ મુક્તેલ છે. તમે માનવ છો-વિવેકશક્તિના ધારક છો-તો આત્મરૂપ સમન્નવા માટે અન્તર્દર્શિ કરો. જુઓ, તમારો અંતરાત્મા કેટલો બધો લીનજન્ય, પ્રકાશમય અને અદ્વિત શક્તિઓનો ધારક છે ' જ્ઞાન-કર્તૃત્વ-મારિત-તપનો અસીમ સામગ્ર તમારા અન્તરાત્મામાં તરંગિત થઈ રહ્યો છે. ખરેખર ' તમારો આત્મા અપૂર્વ ન્યોતિર્મય છે. ચિત્ત ચમત્કારમય છે અને અનંત, અસીમ તથા અબ્યાભાષ સુખના રાગી છે. તમે બહિર્દર્શિ બની જવાને કારણે તમારી અન્તર્દર્શિ દુષિત થઈ ગઈ છે અને તે કારણે જ સામાનિક પદાર્થો સુખપ્રદ પ્રતીત થાય છે, પરંતુ વારતવમાં તે પદાર્થો દુઃખમય છે, આત્માને બન-જમણ કગવનારાં છે

ખરી રીતે તો વિષયો વિષય છે,^૧ બધુ-બાધવો બધનરૂપ છે, સંપત્તિ વિપત્તિરૂપ^૨ છે અને બોજોપબોજ રાગજન્ય છે. ત્યારે

૧. સદ્દ શામા રિર્ષ કામા, કામા આભિવિસોદયા । જ્ઞા ૧-૬૧

૨. ન તત્ત્વ દુષણ વિમલનિત ન દુષ્ણો, ન મિત્તવાગા ન મુલા ન રંધવા ।

ઉ૦ ૧૧-૨૧

૩. વિલેપ તાગ ન જલે વમત, દમસ્તિ હોત્ત બદુત વન્દવા । ઉ૦ ૪-૧

૪. ટાળી અવત્યાજ દુ વામમોગા । ઉ૦ ૧૪-૧૧

તમારી અન્તર્દષ્ટિ ખુલશે ત્યારે જ રવ-પર અર્થાત્ આત્મા અને સાંસારિક પદાર્થોનું બેદગ્યાન પ્રગટ થશે. વિવેકગ્યાનને પેદા કરવા માટે સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શનનો આશ્રાધન કરો. અગ્યાન, આત્માનો ભયંકર શત્રુ છે. આ અગ્યાન-શત્રુનું ઉન્નયન કરો. ગ્યાનને પ્રાપ્ત કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના ક્ષય-ક્ષયોપશમ થશે. સંપૂર્ણ કર્મક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે. આજ આત્માની સર્વોન્નત સંપત્તિ છે-આ જ આત્માનું સ્વરૂપ છે.

આત્માને કર્મજાંઘનામાંથી મુક્ત કરવા માટે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપ એ ચાર ઉપાયો બતાવ્યાં છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

નાણં ચ દંસણં ચેષ, ચરિત્તં ચ તથો તદા ।

પસ મગ્ગો સ્તિ પણ્ણત્તો, જિણેહિ ઘરદંસિહિ ॥ ૩૦-૨૮-૨

નાણં ચ દંસણ ચેષ, ચરિત્તં ચ તથો તદા ।

પયં મગ્ગમણુપ્પતા જીવા ગચ્છન્તિ સોગર્હ ॥ ૩૦-૨૮-૩

અર્થાત્-વસ્તુસ્વરૂપને બાધુનારા જિન ભગવાનોએ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપને મોક્ષમાર્ગ કહ્યો છે. આ માર્ગને અનુસરીને ધથા ઇવે સદ્ગતિને પામ્યા છે.

સમ્યગ્જ્ઞાન: શાસ્ત્રકારોએ સમ્યગ્જ્ઞાનનો મહિમા ખૂબ જ માયો છે. સમ્યગ્જ્ઞાન એ તો આત્માનો ન જોલવાય એવો દીપક છે.

૧. કલ્ત્તનકર્મક્કયો મોક્ક: । ઔપશમિકાદિમમ્મત્તમાવાસાન્યયકેવલસમ્મય-
ક્ત્વ જ્ઞાનદર્શનસિદ્ધત્વેમ્મય: ।

—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર અં ૧૦, સૂત્ર ૩-૪

આ જ્ઞાનદીપક દ્વારા જ પરસ્પર-તાત્પર્યનું મથાર્થ જ્ઞાન પેદા થાય છે. જ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરતાં શાસ્ત્રમાં કહેતામાં આશુ છે કે—

યથ પચન્નિદ્ધ નાણં, દુક્કાણ ચ ગુણાણ ચ ।

પજ્જયાગં ચ સઙ્ખેસિ, નાણં નાણીદિં દેસિયં ॥૩૦૨૮-૬

અર્થાત્—જ્ઞાન એટલે જીવ વગેરે દ્રવ્યોની મથાર્થ મમજ્ઞ જ્ઞાની પુરુષોએ સર્વે દ્રવ્યો, તેમના સર્વે ગુણો અને તેમના સર્વે પર્માણોનું મથાર્થજ્ઞાન હિપરેસ્થું છે આ જ્ઞાન પાચ પ્રકારનું છે.

જ્ઞાનની મહત્તા બતાવતાં શાસ્ત્રકારોએ દર્શાવ્યું છે કે —

પદ્મં નાણં તકો દયા યથ વિદુહ સમ્પત્તય ।

અન્નાણી કિં કાદી, કિંચા નાદી ચ સેય પાવય ॥૩૦૪-૧૦

સાઘા જાણદ વહ્ણાણ, સોઘા જાણદ પાવય ।

કમ્મવંડપિ જાણદ સોઘા, જં સેવં તં સમાયરે ॥૩૦૪-૧૧

અર્થાત્—મમજ્ઞ જ્ઞાન અને પછી દયા-એ સ પછી પુરુષની સ્થિતિ છે. જે અજ્ઞાની છે તે શુ આવરે, તથા દિન-અદિત કેમ કરીને ભણે ? જ્ઞાની પાસેથી માનણીને જ ‘ કમ્માણુ ’ શુ છે તથા ‘ પાપ ’ શું છે તે ભણી શકાય છે તે બંનેને જ્ઞાની પાસેથી ભણીને, જે કમ્માણુકારી-ત્રેયરકર હોય તે આવરવું બેઠબે.

જ્ઞાન વિના આત્મકમ્માણુ મધં સમ્પન્ન થી ખીતામાં પણ કશું છે કે—

ન દિ જ્ઞાનેન સદય પવિત્રમિદ્ધ વિચતે ॥

અર્થાત્—જ્ઞાન નેથી પવિત્ર અને કમ્માણુકર વસ્તુ સંસારમાં ખીજ કેમ નથી. ખરેખર જ્ઞાન એ અમૃત છે. આવા કમ્માણુકર

જ્ઞાનની આરાધના કરવાથી જીવાત્માને શે લાભ થાય છે ? એવો એક પ્રશ્ન મહાજ્ઞાની ગૌતમસ્વામીએ મહાવીર ભગવાનને પૂછેલો. તેના જવાબમાં જિન ભગવાને ફરમાવ્યું છે કે :—

નાણસંપન્નયાપ જીવે સઘ્વભાવાદિગમં ઝળયઈ ।

નાણસંપન્નેણ જીવે ત્રાહરન્તે સંસારકન્સારે ન વિણસ્સઈ ॥

જહા સ્સઈ સસુત્તા પહિયા વિ ન વિણસ્સઈ ।

તહા જીવે સસુત્તે સંસારે ત્રિ ન વિણસ્સઈ ॥

નાણ-વિણય-તવ-ચરિત્ત-જોગે સંપાડણઈ સ-સમય-

પાસમયવિસ્તારપ્પ ય અસંઘાયણિજ્જે ભવઈ ॥ ઉત્ત ૦ ૨૯-૫૯

અર્થાત્—જ્ઞાનની સંપન્નતાથી—જ્ઞાનારાધનાથી—શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં વિશારદતા પ્રાપ્ત કરવાથી જીવને જીવ-અજીવ વિગેરે તત્ત્વોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પછી તે જ્ઞાનશીલ જીવાત્મા દોરાવાળી સોયની પેઠે સંસારરૂપી અરણ્યમાં ખોવાઈ જતો નથી, પરંતુ જ્ઞાન, વિનય, તપ અને ચારિત્રને સારી રીતે પ્રાપ્ત કરી તથા સ્વસિદ્ધાન્ત અને પર-સિદ્ધાન્તમાં કુશળ બની અન્યેય બને છે.

સમ્યગ્દર્શન

જ્ઞાનદ્વારા અંતઃકરણ શુદ્ધ થતાં તથા તાત્ત્વિક પક્ષપાતની બાધક રાગદ્વેષની તીવ્રતા મટી જતાં, આત્મામાં સત્યને માટે જામરૂઠતા આવવી એને સમ્યક્ત્વ કે સમ્યગ્દર્શન પણ કહેવામાં આવે છે. આ સમ્યગ્દર્શન પેદા થવાથી જ્ઞેયમાત્રને તાત્ત્વિક રૂપમાં જાણવાની, હેયને છોડી દેવાની અને ઉપાદેયને ગ્રહણ કરવાની રુચિ

ઉત્પન્ન થાય છે અને એ રુચિના બળથી ધર્મતત્ત્વમાં નિષ્ઠા પ્રાપ્ત થાય છે. સ્વભાવોએ સમ્પૂર્ણ અથવા સમ્પ્રગર્ભનની બ્યાખ્યા કરતાં સૂત્રમાં ફરમાવ્યું છે કે:

સીષાઽગ્રીષા ચ ચન્ધો ચ, ગુર્ણં વાયાઽસયો તદ્વા ।
 સંવરો નિષ્કરા મોક્ષો, સન્તેષ તદ્વિદ્યા મય ॥ ૩૦૧૮-૧૪
 તદ્વિદ્યાણ તુ ધાયાણ, સમ્માથે ઉપપત્તયં ।
 માથેળે સદ્દગ્તત્ત્વ, સમ્મતં ત વિદ્યાદિયં ॥ ૩૦૧૮-૧૫
 નિમગ્નુવવસદર્શ, આનાર્હં સુત-સીયર્હમેવ ।
 અમિગમ-ચિદધારદર્શ, કિરિયા-સંલેષ ધર્મદર્શ ॥ ૩૦૨૮-૧૩

અર્થાત્—જીવ, અજીવ, પ્રકૃત, પાપ, આશય, સંવર, નિર્મલ, બુદ્ધિ અને મોક્ષ—આ નવ તથ્યો—તત્ત્વોના અસ્તિત્વમાં ભારપૂર્વક બદા અથવા રુચિ સમ્પાદી તેત્રું નામ સમ્પૂર્ણ અથવા સમ્પ્રગર્ભન છે.

આ સમ્પ્રગર્ભન નીચેનાં દસ કારણોથી ઉત્પન્ન થાય છે —

૧. નિસર્મરુચિ, ૨ ઉપરેરુચિ, ૩ આત્મારુચિ, ૪ સૂતરુચિ,
 ૫. બીજરુચિ ૬. અભિગમરુચિ, ૭. વિસ્તારરુચિ, ૮. ક્રિયારુચિ,
 ૯. સંલેષરુચિ અને ૧૦ ધર્મરુચિ *

સમ્પ્રગર્ભનના લક્ષણ સૂત્રકારોએ નીચે પ્રમાણે બતાવ્યા છે:
 પરમતથસેવત્રો વા સુદિદ્વિપરમતથસેવજ વાચિ ।

વાચ્યકુદૈસજયગ્જના ચ સમ્મતસદ્દજના ॥ ઉત્ત૦ ૨૮-૨૯

* વિસ્તૃત વિવેચન માટે જુઓ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૮ મું,
 આયા ૧૧ થી ૨૭ મુખી.

અર્થાત્-જ્યાદિ તરવોનો અભ્યાસ કરવો, તરવણ પુરુષોની સેવા કરવી તથા માર્ગાશ્રય કે કુમાર્ગીઓનો પરિચામ કરવો-એ સમ્યક્ત્વ કે સમ્યગ્દર્શનનાં લક્ષણ છે.

સમ્યગ્દર્શનની મહત્તા બતાવતાં શાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે:-

નતિય ચરિતં સમ્પત્તિહૂણં, દંસણે ડ મદ્યવ્ચં ।

સમ્પત્તિચરિતાદં, જુગવં પુવ્ચં ચ સમ્પત્તં ॥

નાદંસણિસ્ત નાણં, નાણેજ વિના ન હુન્તિ ચરણગુણા ।

અગુણિસ્ત નતિય મોક્ષો, નતિય અમોક્ષસ્ત નિઃશ્રાણં ॥

—ઉત્ત૦ ૨૮-૨૯-૩૦

અર્થાત્-સાચી શ્રદ્ધા વિના ચારિત્ર સંભવી શકતું નથી અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ એટલે ચારિત્ર આવે જ. જ્યાં સમ્યક્ શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર એક સાથે ઉત્પન્ન થયેલાં દેખાય છે ત્યાં પણ પ્રથમ શ્રદ્ધા જ ઉત્પન્ન થઈ હોય છે. જો શ્રદ્ધા નથી તેને જ્ઞાન નથી અને જ્ઞાન વિના ચારિત્રગુણ ક્યાંથી હોય? અને જો ચારિત્રગુણથી રક્ષિત હોય તેને મોક્ષ નથી અને જો મુક્ત નથી તેને નિર્વાણ કે સાચી શાન્તિ નથી.

સમ્યક્ત્વગુણને પ્રકટ કરનારા આ આઠ આચાર છે:-

નિસ્સંક્રિય-નિકંઠિય-નિવિવ્રતિગિચ્છા અમૂઢચિદ્વીય ।

ઉચ્ચૂહ-ચિરીકરણે, વચ્છલ્લ-પમાશ્રણે અઢ ॥ ઉત્ત૦ અ. ૨૮-૩૧

અર્થાત્-સાચી શ્રદ્ધાવાળાના આ આઠ આચારો છે:-

૧. નિ રાંકા-પોતાના સિદ્ધાન્તોમા સકારદિતપણું.

૨. નિ કાંક્ષા-અન્ય સિદ્ધાન્તોમા કાંક્ષા-અચ્છાતદિતપણું

૩ નિર્વિચિત્તિસા-પોતાની સત્યતાના દળમા સંદેહ ન

રાખવો.

૪. અમૂઢદષ્ટિ-બીજા તીર્થોની જાદિ જોવા છતાં પોતાના

મનમા ચિંતિતા રાખવી

આ ચાર આત્મિક ગુણો છે.

૫ ઉપબૃદ્ધિ-મુખવાનની પ્રશંસા કરવી

૬ વિધર્મીકરણ-શિષ્ય થતા સ્વધર્મીઓને ધર્મમા ચિંતિ

કરવા

૭. વાત્સલ્ય-સહધર્મી વાત્સલ્યભાવ રાખવો

૮. પ્રભાવના-ધર્મની પ્રભાવના કરવી

સમ્યક્ત્વના આ ચાર ગાણ ગુણો છે

શાસ્ત્રકારોએ સમ્યક્સર્વન જેમણે પ્રાપ્ત કરી લીધું છે તેમને માટે કશું છે કે — હમ્મસદહીં ન કરેદ પાપ (આત્માત્મ) અર્થાત્ સમ્યક્ત્વદહીં પુરુષ પાપાયત્ત્વ કરતે નથી સમ્યક્સર્વનની પ્રાપ્તિ કે આશયના કરવાથી જીવાત્માને શેા સામ પ્રાપ્ત થાય છે એ પ્રમતના ઉત્તરમાં મહાવીર ભગવાને દુરમાન્યુ છે કે —

દસણસપન્નધાવ જીવે અવમિચ્છસહેયણ કરેદ, પર ન વિચ્છાપદ્ । પરં અવિજ્ઞાપમાણે અણુતરેજં નાણદસણેણ અવ્વપાણં સજોપમાણે સમ્મ માથેમાણે વિહરદ્ ॥ ઉત્ત= અં ૧૧-૬૦

અર્થાત્-તત્ત્વાર્થમા સમ્યક્ મહા રાખવાથી જીવાત્મા અવ-સમ્યારના દેવદાપ મિત્થાત્તનું છેદન કરે છે અને સત્તાના પ્રકાશનું

નિવારણ ન કરી, ઉત્તમ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર જોડે આત્માને યોગે છે તથા આત્માને બધે પ્રકારે આત્માવડે ભાવિત કરતો વિહરે છે.

સમ્યક્ચારિત્ર :

જ્ઞાનસ્ય ફલં ચિરતિઃ ।

અર્થાત્-જ્ઞાનનું ફળ ચારિત્ર છે.

આત્મિક શુદ્ધ દશામાં સ્થિર થવાનો પ્રયાતન કરવો અથવા સર્વે સપાય પ્રવૃત્તિઓનો પરિત્યાગ કરવો તેનું નામ ચારિત્ર છે. ચારિત્રધર્મ એટલે આચારધર્મ. વ્યક્તિના ત્યાગી અને ગૃહસ્થ એ બે વર્ગોબેદની અપેક્ષાએ આચારધર્મમાં પણ બે ભેદ છે. અમુક વ્યક્તિઓ આચારધર્મનું સંપૂર્ણ પાલન કરે છે અને અમુક આંશિક પાલન કરે છે. જેઓ આચારધર્મનું સંપૂર્ણ પાલન કરે છે તેમને અનગાર કે ત્યાગી કહેવાય છે અને જેઓ આચારધર્મનું આંશિક પાલન કરે છે તેમને આગારી કે ગૃહસ્થ કહેવાય છે.

સૂત્રકારોએ ચારિત્રધર્મને મુખ્ય બે ભાગમાં વિભક્ત કર્યો છે.

ચરિત્તધર્મ્મે દુવિદ્ધે પં૦ તં૦-અણગારચરિત્તધર્મ્મે આગાર-
ચરિત્તધર્મ્મે ચ ।

—શ્રી સ્થાનાંગસૂત્ર

અર્થાત્—અનગાર-ત્યાગીનો આચારધર્મ અને ગૃહસ્થનો આચારધર્મ એમ ચારિત્રધર્મ બે પ્રકારનો છે. ✕અનગાર ધર્મમાં પાંચ મહાવ્રતો અને છઠ્ઠું રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રત આદિ આવે છે. ઉપરાંત—

✕ મહાવ્રતો અને રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રત વિગેરેની સમજ આગળ પર દર્શાવવામાં આવશે.

મૂળકારોએ સક્ષેપના દરવિધ ત્યાગીધર્મ આ પ્રમાણે
જ બતાવેલ છે —

દસધિદે સમણધર્મો પ૦ તત્ત્વા—

૧ સ્ત્રી, ૨ મુક્તિ, ૩ અજ્ઞાને, ૪ મહાને, ૫ લાઘવે,
સખ્યે, ૭ સમ્યક્ ૮ તથે ૯ વિષાય ૧૦ વ્યવહારવાસે ।

—સ્થાનામસૂત્ર દસમસ્થાન

અર્થાત્—અમલુધર્મ—ત્યાગીધર્મ દર પ્રકારનો છે —

૧ ક્ષમા-ગોષ્ઠ ક્રુદ્ધ વચન-અગ્રિય વચન કહે તો પણ ક્ષમાભાવ
ખવો-કોપિત ન થવું

૨ મુક્તિ-બાહ્યાભ્યંતર બંધનોથી મુક્ત થવું (નિર્ભયતા)

૩ અપ્રાજ્ઞ-મન વચન અને કાવાળી ક્રુદ્ધતા છોડી
જુતા-સરળતા પામવું કરવી

૪ મૃદુતા-અક્રુદ્ધતિથી દૂર હોનમતા-મૃદુતા પામવું કરવી

૫ લઘુતા-આતરિક તથા બાહ્ય ક્રોધ માન, માયા તથા
અન્યો આત્મિક ત્યાગ કરી લઘુતા પામવું કરવી-જોડી મોળા
કરવી

૬ સત્ય-મન, વચન અને કાવાળી સત્ય વ્યવહાર કરવો

૭ સંયમ-૧૭ પ્રકારનો સંયમ પામવું કરવો

૮ તપ-ઉપવાસ આદિ બાહ્ય તપશ્ચર્યા અને પ્રાચલિત આર્તિ
તપશ્ચર્યા કરવી

૯ ત્યાગ-સામજિક પામવું કરવી

૧૦ અહમ્યર્થ—નવવાક્યપૂર્વક અહમ્યર્થનું પૂર્ણ પામવું કરવું

આ દશવિધ સાધુ-ધર્મને હિન્દુ, બૌદ્ધ આદિ *અન્યધર્મોવલં-
ભેએ પણ વધતા ઓછા પ્રમાણમાં ઉદારતાપૂર્વક સ્વીકાર્યો છે.

ગૃહસ્થધર્મ :

સાધુવર્ગે ચારિત્રધર્મનું સર્વોચ્ચ પાલન કરે છે પરંતુ તે
રિતમાં પ્રીતિ હોવા છતાં નળજામને કારણે તેને સર્વોચ્ચ આચરી
શકતા ગૃહસ્થો તેને અલ્પ અંશે પણ આચરી શકે છે અને કલ્યાણ-
જી થઈ શકે છે.

ગૃહસ્થે આત્માના હિતાર્થે સદ્દેવ, સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મનું
પાલન અવશ્ય કરવું જોઈએ. કારણ કે ગૃહસ્થો માટે સાચા
જ્ઞાન, સાચા ગુરુ અને સદ્ધર્મ એ જ શાન્તિનું સ્થાન છે. સાંસ-
ારિક દુઃખ નિવારણનું એ એક માત્ર પરમ ઔષધ છે. સદ્ગૃહસ્થ
પાત વ્યસનોનો તો અવશ્ય ત્યાગી હોય જ. કારણ કે વ્યસની
નુષ્ય માર્ગોનુસારીનાં સામાન્ય નૈતિક ગુણોનું પણ પાલન કરી
શકતો નથી તો પછી ગૃહસ્થના વિશેષ ધર્મનું પાલન કેવી રીતે
કરી શકે ? કહેવાનો આશય એ છે કે સદ્ગૃહસ્થની દિનચર્યા જ
એવા પ્રકારની હોય કે જે દ્વારા ધર્મપાલનમાં દૃઢતા જ આવતી
જાય અને સ્વપરનું કલ્યાણ કરવાની ભાવના વધતી જાય.

ધર્મધર્મનું અનુસરણ કરવા ઇચ્છનારા ગૃહસ્થે નીચેનાં વ્રતો
અવશ્ય ધારણ કરવાં જોઈએ. તે વ્રતો આ પ્રમાણે છે:-પાંચ
અણુવ્રતો, ત્રણ ગુણુવ્રતો અને ચાર શિક્ષાવ્રતો. પરંતુ તે બધાં

* ધૃતિક્રમાદમોઽસ્તેયં, શૌચમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ।

ધીર્વિદ્યાસત્યમક્રોધો, દશકં ધર્મલક્ષણમ્ ॥ -મહાભારત

મતો 'સમ્પદ્વ'યુક્ત શુદ્ધચને જ ફળદાયક થાય છે, અન્યને નહિ. એટલા માટે સૌથી પ્રથમ શુદ્ધચ સાધકે સમ્પદ્વ-સાચા દેવર્મા દેવભુદિ, સાચા ગુરુર્મા ગુરુભુદિ અને સાચા ધર્મર્મા શુદ્ધ ધર્મભુદિ ધારણ કરવી તેને પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે ૬૬ સમ્પદ્વયુક્ત શુદ્ધચે પાંચ અણ્વમત વગેરે મતો ધારણ કરવા અણ્વમતક એટલે નાના-શુદ્ધચ માટેના-મત. રમૂસ હિંસા, રમૂસ અસત્ય, રમૂસ ચોરી, રમૂસ અસહાયક અને રમૂસ પરિમહાથી નિવૃત્ત થવું તે અણ્વમત કરવાય છે. પાંચ અણ્વમત બાદ ત્રણ ગુણમત ધારણ કરવાના હોય છે. ગુણમત એટલે શુદ્ધચના અણ્વમતોને ગુણકારક-ઉપયોગી એવા મત. દિગ્વિરતિમત, ભોજોપભોગ-પરિમણુ નત અને અનર્થદંડવિરમણુ નત ભોજોપભોગ પરિમાણુ વનમા ખાનપાન આદિ પદાર્થોની મર્યાદા કરવામાં આવે છે. અનર્થદંડવિરમણુ નતમા નિઃપ્રયોજન પ્રવૃત્તિ, દુષ્ક્રોધ, પાપોપદેશ, હિંસોપકારી દાન વગેરેનો પરિભ્રામ કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ ચાર શિક્ષામતો-સામાયિકમત, દેશવકાશિકમત, પૌરુષવન અને અતિથિસ વિભાગવન-ને શુદ્ધચ-પ્રાપક સ્વીકારે છે. આ ચાર શિક્ષામતો શુદ્ધચને માટે સાધુ-ધર્મની શિક્ષારૂપ છે. સામાયિકનતમા આર્ત અને રોદધ્યાનનો ત્યાગ કરી તેમજ કામિક તથા વાચિક પાપક્રોનો ત્યાગ કરી, મુદ્ધર્ત પર્વત સમના ધારણ કરી તે, નિશાઓનો તથા ભોજોપભોગ સામગ્રીનો એક દિવસ માટે સંલેપ કરવો તે દેશવકાશિકનત

* સાધુ સાધીઓના મતો તે પાંચ મહામત કહેવાય છે, તેની અગ્રેશ્વાએ આપક-આનિકાના મતો અણ્વમત કહેવાય છે.

આહમ, ચીદશ, પૂનમ અને અમાવાસ્યાને રોજ ચાર ટંકનો હપ-
વાસ કરવો, કુપવૃત્તિનો ત્યાગ કરવો, બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવું અને
રનાનાદિ શરીર-સંસ્કારોનો ત્યાગ કરવો તે પૌષધવ્રત અને અતિથિ-
ઓને જોમને ભિક્ષાર્થે આવવાની કામ તિથિ નક્કી કરવામાં આવેલ
નથી-તેવા ભિક્ષા માટે જોજનકાળે આવેલા સાધુઓને તથા સુખા-
ત્રોને આહારાદિતું દાન આપવું તે અતિથિસંવિભાગવ્રત છે.

આ પ્રમાણે ચાર વ્રતોને ધારણ કરી તેમનું નિરતિચાર પાલન
કરવું, વ્રત-વ્રત્યાખ્યાન કરવાં, ૭ આવશ્યક કર્તવ્યોનું નિયમિત
પાલન કરવું, સ્વાધ્યાય કરવો અને યગ્યપસરે અંતિમ સંક્ષેપના
પણ કરવી એ ગૃહસ્થ-બ્રાવકોનો સંક્ષેપમાં વિશેષ ધર્મ સમ-
જવો જોઈએ.

માનવજીવનને સફળ બનાવવા માટે ચારિત્રધર્મ-આચાર-
ધર્મનું પાલન કરવું અત્યાવશ્યક છે. ચારિત્રગુણને પ્રગટાવ્યા વિના
કર્મબંધનોથી મુક્ત બની શકાતું નથી. ચારિત્ર એ તો મુક્તિનું
દાર છે. ચારિત્રગુણને પ્રાપ્ત કરવાથી શો લાભ થાય છે? તે પ્રશ્નના
જવાબમાં મદાવીર બમવાને દરખાવ્યું છે કે:-

ચરિત્તસંપન્નયાપ્ત જીવે સેલેસીભાવં જળયદ્ । સેલેસિ
પદ્ધિવજ્રે ય ઇળગારે ચત્તારિ કેવલિકમ્મં સે લવેદ્ ।
તઓ પચ્છા સિજ્ઞદ્, વુજ્ઞદ્, મુચ્ચદ્, પરિનિવ્વાયદ્ સવ્વ-
દુક્કસાળમન્તં કરેદ્ ।

-ઉત્ત૦ અ૦૨૧-૬૧

અર્થાત્-ચારિત્ર-સંપન્નતાથી જીવાત્મા શૈલેશી (મેરુ જોવા
નિશ્ચળ) બાવને ઉત્પન્ન કરે છે અને તેવા નિશ્ચળ બાવને પામેજો

અન્યાર બાકી રહેલા ચાર કોમોને ખપાવે છે અને ત્યારબાદ સિદ્ધ, છુદ્ધ, મુક્ત અને સાન્ત યદ્ય સર્વ કુખોનો અંત કરે છે.

આ પ્રમાણે ચારિત્ર કર્મબંધનથી મુક્ત કરનારું એક સાધન છે.

તપોમાર્ગ

વાસનાઓને ક્ષોભ કરવા ભોધનું આધ્યાત્મિક બળ યોગ્યતા સરીર, ઇન્દ્રિય અને મનને તપાવવાં તેનું નામ તપ છે.

સૂત્રધર્મ તથા ચારિત્રધર્મને જીવનમાં મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા માટે તપઃસાધનાની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે. આત્મશુદ્ધિ માટે તપમરણ્ય એક અમોઘ સાધન છે. સાધ્યશરો તપની વ્યાખ્યા કરતાં કહે છે કે—

તદા મહાત્માયસ્ય સન્નિરુદ્ધે જલાગમે ।

ઉસ્મિંચનાદ તથજાપ કમેષં કોસજા મયે ॥ ઉત્ત૦ ૩૦-૫

एवं नु संजयस्तस्मिन् पापकर्मनिरासये ।

મયકોદીસંચિયં કમ્મં તથમા નિર્જારિચ્છત્ ॥ ઉત્ત૦ ૩૦-૬

અર્થાત્-જેમ કેાઇ મોટા તળાવને સૂકવી નાંખવું હોય, તે પ્રથમ તેમાં નરું પાણી ઢાખસ થવાના ખામો જાણ કરી, અંદરનું પાણી ઉકેલીને સૂકવી નાંખવું ભોધાએ; તેમ સંયમી પુરુષે પણ પ્રથમ નવા પાપકોમો ઢાખસ થવાનાં આશ્રવેશ્વરી દારો જાણ કરી પછી દરોડો બંનમથી એકાઠા થએલા કર્મને તપવડે દૂર કરવું ભોધાએ.

સો તપો દુવિદો વુત્તો, ચાહિરમ્મગ્ગરો તદા ।

ચાહિરો ઉગ્ગિદો વુત્તો, પચમમ્મગ્ગરો તપો ॥ ઉત્ત૦ ૩૦-૭

અજસનમુળોપરિયા, મિચ્છાપરિયા ય રમપરિયામો ।

વાયવિલેસો સંલીલયા ય, ચગ્ગો તપો હોત્ ॥ ઉત્ત૦ ૩૦-૮

ભાવાર્થ—એ તપના બે પ્રકાર છે : બાહ્ય અને આશ્વ્યંતર.

૧. બાહ્ય તપના છ પ્રકાર છે:—

૧. અનશન—અર્થાત્—આહારનો ત્યાગ કરવો તે.
૨. બિનોદરિકા—અર્થાત્—શૂન્ય કરતાં બોધું ખાવું તે.
૩. બિક્ષાયયા—અર્થાત્—આહાર ઘેર ઘેર માગીને મેળવવો તે.
૪. રસપરિત્યાગ—અર્થાત્—ધી, દૂધ વગેરે વિકારક રસોનો ત્યાગ.
૫. કાયકન્દેશ—અર્થાત્—ટાઢ તડકામાં કે વિવિધ આસનોવડે શરીરને કસવું તે.

૬. સંલીનતા—અર્થાત્—ઇન્દ્રિયાદિને નિયમમાં રાખી એકાન્તમાં રહેવું તે.

પાયચ્છિત્તં વિણભો, વૈયાવચ્ચં તદેવ સજ્જાઓ .

જ્ઞાણં ચ વિડસ્સગ્ગો, પસો અભિન્તરો તવો ॥ ૩૦-૩૦

અર્થાત્—આશ્વ્યંતર તપ પણ છ પ્રકારનો છે:

૧. પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨. વિનય, ૩. વૈયાવચ્ચ (સુશ્રૂષા), ૪. સ્વાધ્યાય, ૫. ધ્યાન અને ૬. ઉત્સર્ગ (અહંત્વ-મમત્વ આદિનો ત્યાગ—આને વ્યુત્સર્ગ પણ કહે છે. છોડવા યોગ્ય વસ્તુને છોડે તે વ્યુત્સર્ગ—તેના બે પ્રકાર છે. ૧ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ શરીર-ગણ-ઉપધિ અને ભક્તપ્રત્યાખ્યાન એ ચાર પ્રકાર છે અને ૨ ભાવવ્યુત્સર્ગના કપાય-સંસાર-કર્મ—એ ત્રણ પ્રકાર છે.)

પવં તવં દુવિહં, જે સમ્મં આયરે મુણી .

સો સ્વિપ્પં સવ્વસંસારા, સ્વિપ્પમુચ્ચહ પંઢિઓ ॥ ૩૦-૩૧

અર્થાત્—આ પ્રમાણે જ્ઞાન અને આશ્વંતર એવું બે પ્રકારનું તપ એ મુનિ આચરે ॥ તે પડિત શીઘ્ર સર્વ સંસારથી મુક્ત થાય છે.

X

X

X

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ આત્માના જ સદૃશ સ્વભાવો છે જીવનું રવરૂપ જતાવતા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

જાણ જ દક્ષણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તદા તદા ।

ધીરિય ઉદયગ્રોગો ય, પથ જીયસ્ત ઝઘ્ઘર્ણ ॥ ઉ૦ ૨૮-૨૧

અર્થાત્—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, ધીર્ય અને ઉપયોગ (બોધ યાપાર) એ બધા જીવના સહજ છે. આ જ્ઞાનાદિથી શા માળ પ્રાપ્ત થાય છે તે જતાવે છે—

જાણેજ જાગદ્ માથે, દક્ષણેજ ય સદૃદે ।

ચરિત્તેજ નિગિઘ્ઘાદ્, તથેજ પરિસુજ્ઞાદ્ ॥ ઉ૦ ૨૮-૩૬

જયેસ્તા પુઞ્જક્રમાદ્, સંજમેજ તથેજ ય ।

સમધુક્ષપદીજઙ્ઘા, પઙ્કમન્તિ મહેતિણો ॥ ઉ૦ ૨૮-૩૬

અર્થાત્—જ્ઞાનથી મનુષ્યો તરવોને જાણે છે, દર્શનથી તે તરવોમાં શ્રદ્ધા કે રુચિ કરે છે, ચારિત્રથી પોતાની જાતને નિમ્ન કરે છે અને તપથી આત્મશુદ્ધિ કરે છે.

સર્વ દુઃખોનો નાશ કરવાને ઇચ્છતા મહર્ષિઓ સર્વમ અને તપથી પૂર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષમતિને પામે છે.

કર્મબંધનથી મુક્ત થવાના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપ એ જ ચાર ઉપાયો છે. મોક્ષર્થ આ ચાર માર્ગોની સમ્યક્ રીતે

આરાધના કરવી એ જ ખરી પર્વારાધના છે. આ મોક્ષમાર્ગની ઉત્કૃષ્ટતા બતાવતાં શ્રી આચાર્ય સૂત્રની શીકામાં કહેવામાં આવ્યું છે કે:—

લોગસ્ત સાર ધમ્મો ધમ્મંપિ ય નાણસારિયં વિત્તિ ।
નાણં સંજમસારં સંજમસારં ચ નિઘરાણં ॥ આચાર્ય-૧-૨૩૪

અર્થાત્—સમસ્ત લોક-સંસારનો સાર શ્રી સદ્ગર્ભ છે, સદ્ગર્ભનો સાર જ્ઞાન છે, જ્ઞાનનો સાર સંયમ-ચારિત્ર છે અને સંયમ-ચારિત્રનો સાર નિર્વાણ-મોક્ષ છે.

એટલા માટે આ ચાર મોક્ષમાર્ગોની સમ્યગ્ આરાધના કરવી અને આત્મોદ્ધાર કરવો એ જ સાચું પર્વારાધન છે.

દાન-શીલ-તપ અને ભાવના એ પણ જીવનશુદ્ધિનાં સાધનો છે. એટલા માટે આત્મકલ્યાણ ચાહનારા મનુષ્યોએ એ ચતુર્વિધ ધર્મમાર્ગોની આરાધના કરી પર્યુષણ-પર્વ જેવા લોકોત્તર પર્વની સાર્થકતા સિદ્ધ કરવી જોઈએ.

દાન એ કર્મબંધનથી મુક્ત થવાનું અને જીવનશુદ્ધિ સાધવાનું એક શ્રેષ્ઠતમ સાધન છે. દાનના અનેક પ્રકાર છે પણ બધા દાનોમાં—દાણાણં સેદ્ધં પ્રમયપ્પયાણં—(સૂ. ૬) અભયદાન શ્રેષ્ઠ દાન છે. ભવ-પ્રમથરૂપ ભયથી પોતાના આત્માને સુરક્ષિત બનાવવો એ સ્વ-અભયદાન છે. મનુષ્યને મનુષ્યના ભયથી, વિજાતીય ભયથી, આકસ્મિક ભયથી, આજીવિકા આદિના ભયથી તથા અપયશ તેમજ મૃત્યુ આદિના ભયથી મુક્ત બનાવવો તેમજ મનુષ્યેતર પ્રાણીઓને યથાયોગ્ય નિર્ભય બનાવવા—એ બધાં અભયદાનનાં પ્રકારો છે. આ અભયદાન આત્માને સ્વરૂપમાં સ્થિર કરે છે અને લોકમાં યશનો વિસ્તાર કરે છે.

ભવ્ય જીવો ! અભવદાનની સાથે સુપાત્રદાનનો પણ ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. જે પ્રમાણે અભવદાનના પ્રભાવથી જીવજાતી ધર્મ કર, ચક્રવર્તી આદિ ઉચ્ચ પદને પામે છે અને અતે નિર્વાણને પ્રાપ્ત થાય છે તે જ પ્રમાણે સુપાત્રદાનથી પણ નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે ભવ્ય જીવો મુનિ-મહાત્મા-સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા તથા સમ્યક્દષ્ટિ આદિને સદ્મારપૂર્વક વિશુદ્ધ દાન આપે છે તેઓ અનેક જવોના સંચિત કર્મોનો વિનાશ કરી એક દિવસ અક્ષય સુખોનો મોખી બની રહે છે.

પાત્રના ભેદથી દાનના અનેક ભેદ થાય છે. નિર્મલ્ય સાધુ દાનના સર્વોત્કૃષ્ટ પાત્ર છે. શ્રાવક અને સમ્યક્દષ્ટિ પણ ઉત્તમ પાત્ર છે. મિથ્યાદષ્ટિ, દૂર અને કુમાર્મંજારી જીવો કુપાત્ર છે. તેમને ધર્મજીવિઓ દાન ન આપતા કષ્ટજાજીવિઓ દાન આપવું જોઈએ. સંસારવર્તી પ્રત્યેક પ્રાણીઓ અનુક પાત્રદાનના અધિકારી છે.

મુક્તિનું ખીજી સાધન શીઘ્ર છે. શીઘર્મા-સદાચા-મા યજ્ઞ ચર્ચ પ્રધાન છે. જાનોમાં જે પ્રમાણે સુપાત્ર અને અભવદાન ઉત્તમ છે તે જ પ્રમાણે રોક પ્રકારની તપશ્ચર્યાઓમા તલવૃદ્ધિ વા ગતર્મ વચ્ચે (તુલ્ય) યજ્ઞચર્ચ તપ ઉત્તમ છે. સાધારણ રીતે તો બધી ઇન્દ્રિયોના વિષયોનો ત્યાગ કરવો દુષ્કર છે, પરંતુ સ્પર્શોન્દ્રિયનું આકર્ષણ અત્યંત દુષ્કર છે, નિતેન્દ્રિયને મનુષ્ય તથા તિર્થંચની વાત તો દૂર રહી પણ દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે છે. વિષય-વાસનાની લાલસાએ સકળ સસાર ઉપર પોતાની મોદિની માયા ફેલાવેલ છે. આ વિષય-વાસનાની જાગમા દુમાઈ જઈ શોધો વિવિધ પ્રકારની વિપત્તિઓ સર્જા કરે છે. યજ્ઞચર્ચ જેવા દુષ્કર અનુશાનનું

સેવન કરનાર ઉત્તમ પુરુષ જ મુખ્ય, શાન્તિ, સંતોષ અને સંયમના પાત્ર બની શકે છે. બ્રહ્મચારી પુરુષ-સંયતાત્મા-જિતેન્દ્રિય પુરુષ યદ્યપી હોય છે, તેજસ્વી હોય છે અને દેવતાઓથી પણ પૂજિત હોય છે. સૂત્રમાં બ્રહ્મચર્યનો મહિમા બતાવતાં કહ્યું છે કે:-

દેવદાણશ્રગંધઘ્વા, જલપ્લવણસક્તિન્નરા ।

યંમયારિ નમંસંતિ, દુષ્કરં જે કરેન્તિ તં ॥ ૩૦ ૧૬-૧૬

અર્થાત્—બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરનાર મહાપુરુષને દેવ, દાનવ, મંધર્વ, રાક્ષસ, યક્ષ અને કિન્નરો પણ નમસ્કાર કરે છે. અર્થાત્ જે દુષ્કર એવા બ્રહ્મચર્યને પાળે છે તેને દેવતાઓ પણ ત્યાં નમે ત્યાં માનવો નમે તે તો સમગ્રનય તેવું જ છે. બ્રહ્મચર્યથી આત્મલાભની દરેક વસ્તુનો અનુકૂળે પૂર્ણ વિકાસ થાય છે.

મુક્તિનું ત્રીણું સાધન તપ છે. તપ અન્તરંગ અને બાહ્ય રંગ એમ બે પ્રકારનું છે. તપદ્વારા અનેક ભવોનાં સંચિત કર્મોની નિર્જરા થાય છે અને સંવર પણ થાય છે. નવીન કર્મોનું આગમન જ્યારે અટકી જાય છે, અને પૂર્વકૃત કર્મોની નિર્જરા થઈ જાય છે ત્યારે આત્મા કર્મહીન બની જાય છે. કર્મનો ક્ષય થયા બાદ આત્માનાં સ્વાભાવિક ગુણો આવિર્ભૂત થાય છે અને પરિણામે આત્મા ભવ-જન્યભાગ્યથી મુક્ત થઈ જાય છે.

તપશ્ચર્યા આધ્યાત્મિક શુદ્ધિનો શ્રેયસ્કર માર્ગ છે, એટલું જ નહિ પણ શરીર-શુદ્ધિનું પણ સાધન છે. તપશ્ચર્યા અનેક રોગોની અમોઘ ઔષધી છે. તપશ્ચર્યાદ્વારા અનેક વિસ્મયોત્પાદક લબ્ધિઓની પણ હિપલબ્ધિ થાય છે. તપશ્ચર્યા સમસ્ત અભીષ્ટની સાધના કર-

નાર, આત્મશુદ્ધિ કરનાર, વિકારોને શમાવનાર અને મુક્તિની આરાધના કરવામાં સદાયક છે.

મુક્તિનું ચોથું અને મહત્તમ સાધન ભાવના છે. શુદ્ધ-અશુદ્ધ વૃત્તિને ભાવના કહેવામાં આવે છે, પરંતુ અત્રે મુક્તિનું પ્રકરણ આસત્ત્વ હોવાથી શુદ્ધવૃત્તિ અથવા શુદ્ધ ભાવનાને જ પ્રકરણ કરી જોઈએ, કારણ કે અશુભ ભાવના સારશુદ્ધિનું કારણ છે અને શુદ્ધ ભાવના મોક્ષપ્રાપ્તિનું કારણ છે.

દાન, શીલ અને તપમાં ભાવના અન્વિત રહે છે. જે પ્રમાણે મોતીને ત્યાસુધી દોરામાં પેરાવવામાં આવતા નથી ત્યાસુધી મોતીની માળા બની શકતી નથી તે જ પ્રમાણે ત્યાસુધી દાન, શીલ તથા તપમાં ભાવના ઓતપ્રોત ન થાય ત્યાસુધી દાનાદિ ફળપ્રદ નીવડતા નથી. ભાવશૂન્ય દાનાદિ મોક્ષના કારણ બની શકતા નથી. જે પ્રમાણે અંક વિના ઘન્ય = (ધન) જ રહે છે તે જ પ્રમાણે દનાદિ શૂન્યના સ્થાને છે અને ભાવના અંકના સ્થાને છે. જોમ સમજવું જોઈએ જે પ્રમાણે અંક -હિત ઘન્યનું કાંઈ પણ મહત્ત્વ નથી તે જ પ્રમાણે ભાવરહિત દાન પણ નિષ્ફળ તથા નિરર્થક છે.

જે બ્યક્તિનું હૃદય સદ્ભાવનાથી ભાવિત છે તે બ્યક્તિ ભવનમાં રહે કે વનમાં, ગૃહસ્થવેષી હોય કે સાધુવેષી, સ્ત્રી હોય કે પુરુષ-કાંઈ પણ હોય પણ જો તે સદ્ભાવનાવાસિત હોય તે મુક્તિ તેને પોતાની તરફ આકર્ષિત કરી લે છે. અરેખર ભાવનાનો મહિમા અનિર્વાચનીય છે. સદ્ભાવનાના પ્રતાપે જ હાથીના હોદા ઉપર જ મરુદેવી માતા મુક્તિ પામ્યા અને ચક્રવર્તી બરત મહારાજા કાય-

ભવનની અંદર જ કેવલજ્ઞાન પામી પરમ પુરુષાર્થની સિદ્ધિને પામ્યા. સદ્ભાવનાનું આથી વિશેષ મહત્ત્વ ખીચું શું હોય શકે ? મનને કાબૂમાં રાખવા માટે ભાવના અમોઘ સાધન છે. ભાવનાનું પણ અભાવ છે. અને એટલા જ માટે જિનાગમોમાં ભાવનાનું ચિંતન કરવાનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. •

ભૂર્વાહિં ન ચિન્જ્જેજ્જા, एम धम्मो वुस्सीमओ ।

वुस्सिमं जगं पणिनाय, अस्सिं जीवियभाण्णा ॥

भावणाजोगसुद्धप्पा, जले नाया च आहिया ।

नावा च तीरसंपन्ना, सर्वदुक्खा तिउट्ठ ॥

સૂત્રકૃતાગ ૯-૧૧, ગા. ૪-૬

અર્થાત્--ભૂત-પ્રાણીઓનો દ્વેષ ન કરવો એ જ સંયમી પુરુષોનો સાચો ધર્મ છે. બુદ્ધિમાન પુરુષો આ જગતમાં રહેલા પાપને જાણી તેમાંથી છૂટા થઈ જાય છે, કારણ કર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી જે નવું કર્મ કરતો નથી તેને નવું કર્મબંધન થતું નથી.

ભાવનારૂપી યોગથી વિશુદ્ધ થયેલા અંતઃકરણવાળો તે સંયમી પુરુષ નાતની પેઠે સામે કિનારે પહોંચી જઈ સર્વ દુઃખોથી મુક્ત થાય છે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપરૂપ મોક્ષમાર્ગ અને દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ધર્મમાર્ગની આરાધના જે માનવ કરશે તે પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકશે.*

● આહીં શુરુદેવની દેહના પૂરી થાય છે.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીની પ્રભાવોત્પાદક વ્યાખ્યાન-વાણી સાંભળી શ્રોતાજનોના કાન જ પવિત્ર ન થયાં પરંતુ હૃદયો પણ પવિત્ર થઈ ગયા. તેમના હૃદયમાં કુસંસ્કારોનાં બીજ દતા તે પણ નિર્મૂળ થઈ ગયા. આને પૂજ્યશ્રીની અશ્રુતપૂર્વ વાણીમાં અપૂર્વ ઓજસ દત્ત. તેમના એક એક શબ્દમાંથી જાણે વૈરાગ્યરસ દપડતો હતો. સુખ-દુઃખની આવી સીધી-સાદી અને સાચી પરિભાષા સાંભળી શ્રોતાઓના હૃદય વૈરાગ્યરંગથી રંજિત થઈ ગયા બહિર્વૃત્તિને બદલે આને સૌના હૃદયમાં અન્તર્દૃષ્ટિનો પ્રકાશ પડ્યો હતો. આને અનેક ભવ્યાત્માઓના હૃદયમાં જ્ઞાન-વૈરાગ્યના બીજનું આરોપણ થયું હતું. આખી શ્રોતા-પરિષદ વ્યાખ્યાન-વાણીમાં તન્મય બની ગઈ હતી.

કુંગરશીમાઈ તથા માતા-પિતા વચ્ચે પણ પૂજ્યશ્રીની વ્યાખ્યાન-વાણીનો લાભ નિમ્નમિત્ર લેતા હતા આને તો મદાનુ બોહોત્તર પર્વ-દિવસ હતો. આત્મશુદ્ધિ અર્થે આને અનેક આવડોએ ઉપવાસ પોષક આદિ મતનિયમો ધારણ કર્યા હતા. કુંગરશીમાઈ આને પોષક મત લઈ ધર્મધ્યાનમાં તક્ષીન બની ગયા હતા. સંત-સમાગમ તથા સંતરાણી સાંભળવાને કારણે કુંગરશીમાઈનું હૃદય પહેલેથી જ મસારથી ઉદ્દિગ્ન બની મધું હતું, પરંતુ આને પૂજ્યશ્રીની ત્યાગ, વૈરાગ્યપ્રેરક વાણી તેમના દયાઈ હૃદયમાં સોસરી ઊતરી ગઈ. તેમના હૃદયમાંથી બહિર્વૃત્તિ જાણે વિદાય લેતી દોષ એમ તેમને લાગવા માંડ્યું. આને તો પૂજ્યશ્રીએ બાર ભાવનાઓ વિષે જે વિવેચન કરેલ હતું તે બન્ધ ભાવનાઓથી કુંગરશીમાઈ પોતાના આત્માને ભાવિત કરવા લાગ્યા.

આજે વિશ્વશાન્તિ અને વિશ્વમૈત્રીને જીવનમાં સાકાર રૂપ આપવાનો મહાન લોકોત્તર પર્વ-દિવસ હતો; તો આ જીવન-પર્વના મંગલ દિવસે વિશ્વશાન્તિના કલ્યાણકર માર્ગે જવાનો તેમજ મનમાં દૃઢ સંકલ્પ કર્યો અને સાચું પર્વારાધન કરી જીવનને સફળ બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો. આજે તેમના અજ્ઞાન-અંધકારનો નાશ થયો હોય અને જીવન-પ્રકાશ પ્રાપ્ત થયો હોય એમ તેમનું અંતઃકરણ કહેતું હતું.

કુંઝરશીભાઈ પૂજ્યશ્રીની અમૃત વાણીનું સુધાપાન મંત્રમુગ્ધ થઈ કરી રહ્યા હતા. જ્યારે ઉપદેશ સમાપ્ત થયો ત્યારે માનો તેમની તન્દ્રા દૂર થઈ. તેમના અંતઃકરણમાં પોતાના અસંયમી-જીવનનો ઠાંટો કષ્ટ આપવા લાગ્યો. તેમજ સાંસારિક ઉપાધિઓથી મુક્ત થવાનો મનમાં જ વિશેષ દૃઢ સંકલ્પ કર્યો. સંયમ-રત્નને પ્રાપ્ત કરવા માટે તેમનું હૃદય ઉત્સુક બની ગયું હતું.

x

x

x

વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થતાં શ્રોતાજનોએ યથાશક્તિ કૃત્યસનોનો પરિત્યાગ કર્યો અને વ્રત-વ્રત્યાખ્યાનને અંગીકાર કરી, ગુરુદેવ તથા અન્ય મુનિવરોને યથાવિધિ વંદન-નમસ્કાર કરી, પૌષ્પ-ઉપવાસ આદિ વ્રતી શ્રાવકો ધર્મસ્થાનકમાં રહી ધર્મ-વ્યાપ્તિ કરવા લાગ્યા અને કેટલાક અવ્રતી શ્રોતાજનો સ્વસ્થાને ગયા.

અવસર જોઈ કુંઝરશીભાઈ પૂજ્યશ્રીની સમીપ ગયા અને વંદન-નમસ્કાર કરી પોતાનાં હૃદયગત ભાવ વ્યક્ત કરવા લાગ્યા:

“ ગુરુદેવ ! સંસારમાં વિવિધ વ્યાધિઓનો ધારા-પ્રવાહ વધી રહ્યો છે. આપના પ્રવચનરૂપી પિયણનું પાન કરી હું કૃતાર્થ

જન્મે છું' મને સંસાર પ્રત્યે ધૂણા પેદા થઈ છે. સાંસારિક ભોગોપભોગ ભોગવવામાં મારું ચિત્ત જરૂર પણ ચોટતું નથી. હું આપની પાસે ભાગવતી દીક્ષા અગીકાર કરવા ચાહું છું માતા-પિતાની આજ્ઞા-અનુમત મેળવી હું આપના ચ બુક-જનો ભ્રમર બનવા માટે આપની પાસે આવવા હૃદય છું. "

પૂજ્યશ્રીએ કુમરશીભાઈના વિનમ્ર વચનો સાંભળી જવાળા આપેલ કે

" હે બદ ' સંસારમોહ કે સંસારમોહક પદાર્થોમાં કયાખુ નથી એ વાત સાચી છે. તમે જે વૈતત્ત્વથી પ્રેરાઈને સંસારથી વિરક્ત બની, સમખી-જીવન જીવી સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યક્ચારિત્ર-એ રતનત્રયોની આરાધના કરવા ચાહો છો તે જ સાચો અને કલ્યાણનો માર્ગ છે. પણ આ માર્ગ કુર્મમ છે આ કુર્મમ માર્ગે જવા માટે જ્ઞાન-જ્ઞાન-તપ-તપ તથા વૈરાગ્યાદિદ્વારા આત્માને ભાવિત કરી સાધુવૃત્તિનો અભ્યાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે. એટલા માટે માધુ-જીવનની પૂર્વ તૈયારીરૂપે જ્ઞાન-ધ્યાન ત્યાગ-તપ-વૈરાગ્ય આદિનો અભ્યાસ કરો એ હૃદયનીય છે "

ગુરુદેવની આ અમૂલ્ય દિવ્યશિક્ષાને કુમરશીભાઈએ ધિરોધાય' કરી અને ' તે જ પ્રમાણે કરીશ ' એમ કહી વધારાયાને મયા અને પૌષ્ઠવતનું આત્મશાન્તિભાવે સમ્યગ્જ્ઞાન સધુ' અને બીજે દિવસે પૌષ્ઠ-વતનું સ્વધિપૂર્વક પરિપૂર્ણ પાઠન કરો, ગુરુદેવને સ્વધિ વંદન કરી પોતાને ધેર આજ્ઞા

* પૌષ્ઠ વતનો વિધિ અન્ય સ્થાનથી અગર ' પૌષ્ઠવિધિ ' નામના પુસ્તકથી જાણી લેવો

—પ્રકરણ ચારમું : : સંયમના માર્ગો—

પગમો ચિરહું કુજ્જા, પગમો ચ પવત્તળં ।

અસંજમે નિયન્તિ ચ, સંજમે ચ પવત્તળં ॥ ઉ૦ ૩૧-૨

જીવમાત્રમાં નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ એવી બે વૃત્તિઓ રહેલી હોય છે. તે વૃત્તિઓપડે એક તરફથી નિવૃત્તિ મેળવવી અને બીજા માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ જ જીવનનું ધ્યેય છે; માટે તે પ્રવૃત્તિઓને સુમાર્ગે જોડી દો અર્થાત્ અસંયમમાંથી નિવૃત્ત થાઓ અને સંયમમાં પ્રવૃત્ત થાઓ.

યુવક દુઃખસિંહ પૂત્યશ્રીની વેરાગ્યોત્પાદક, પ્રેરક, રોચક વાણી સાંભળીને આવું નિવૃત્તિમય જીવન વ્યતીત કરવા તત્પર થયા હતા. નાનપણથી જ તેમના જીવનમાં ધાર્મિક સંસ્કારો સાંગોપાંગ બિતર્યા હોવાને કારણે અસંયમિત તથા વિલાસમય જીવન પ્રત્યે તેમને તિરસ્કાર તેમજ વિરાગ પેદા થયો હતો. સમુ, સંવેગ, નિવેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્ય એ સમ્યક્ત્વ-લક્ષણો તેમના જીવનમાં તાણા-વાણીની માફક વણાઈ ગયાં હતાં. તેમનું અંચળ ચિત્ત હવે પ્રશાન્ત થઈ ગયું હતું. તેમનું મન-મર્કટ હવે ફદાફદ કરવું ન હતું. આત્મસાધના એ જ એક માત્ર તેમના

જીવનનો વ્યવસાય જની મર્યો દેવો અને સાધુવૃત્તિ ધારણ કરી
મ્વ-પર ઉપકાર કરવો એ જ એમની ધૂન-જીવનપ્રતિષ્ઠા જની
મધ દત્તી. પરંતુ મૃદરથ-જીવનનાં અનેક વિધોને અંગે એ
જીવન-સાધનાના રિષ-તા અને શાન્તિ પ્રસ્થાપિત થઈ શક્યાં ન
હતાં. એટલે દેવે તેમણે આદરેલ્ય જીવનની પ્રવૃત્તિઓનો પરિભ્રમ
કરી સાધુ-જીવનની સન્માર્ગમા પ્રવૃત્તિઓ આદરવાનો પોતાનો
અતિમ નિશ્ચય કુટુંબજનો સમક્ષ પ્રગટ કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

* * *

*

*

ધર્મસ્થાનેથી ધે- આવીને કુમરસિંદભાઈ પોતાના માતા-
પિતા, ભેન, ભાઈ, ભાણેજ સમક્ષ દર્શોત્સાસપૂર્વક પૂજ્યથીના
યુદ્ધોની તથા તેમની અપૂર્વ વાણીની પ્રશંસા કરવા સામ્યા પુવતી
આ વાત સામળી માતા-પિતા દેવો સા-યા કે “ભાઈ તારી
વાત સાચી છે, અંગે પણ તારી વાતને અનુમોદન આપીએ છીએ.
એટલું જ નહિ પણ આજુ નગર પૂજ્યથીના યુદ્ધોની મુક્તકંઠે
પ્રશંસા કરે છે.” આટલી વાત થયા પછી કુમરસીભાઈએ કહ્યું કે.
“હે માતા-પિતા! આ જીવનમાં મ નવ-અવતાર, અર્પણેશ
અને અનુકૂળ ધર્મ-સામગ્રી આદિ મેળવીને ત્યાસુધી સવમારિત્રનો
સ્વીકાર કરતો નથી ત્યાસુધી માનવ-જીવનની સફળતા પ્રાપ્ત થઈ
શકતી નથી, પાપકર્મનો નિરોધ થઈ શકતો નથી, ભવ-અમણ
ઓછું થઈ શકતું નથી અને સંવર તથા નિર્જેરા પણ થઈ શકતા
નથી. સંયમની સાધના વિના આત્મકલ્યાણ થવું મને મુશ્કેલ
જણાય છે એટલા માટે આ અસાર સસારનો ત્યાગ કરી, જન્મતની
મોહિની માયાને છોડી ત્યાગરૂપ ચારિત્રનો અંગીકાર કરવાની

મારી ઉત્કટ ભાવના છે; માટે આપ સદર્પ મને દયાવાનુના માર્ગે જવાની આજ્ઞા તથા અનુમતિ આપો. "

કુંગરશીબાઈનું આ કથન સંબંધીને માતા-પિતા યજ્ઞા જ આશ્રયસ્થિતિ યજ્ઞ દેવો લાગ્યા કે: " હું પુત્ર ! અગે તો તારી પાસેથી અનેક આશાઓ રાખીને બેઠા છીએ. તું તો અમારા જીવનનો આધાર છે. અમારી ઉત્તર અવસ્થામાં તું આ નાના માઈ-બહેનનું પાલનપોષણ કરશે એવી અમને ખાત્રી હતી પણ આજે તું કરીને આ શું બોલે છે ? "

કુંગરશીબાઈએ વિનમ્રભાવે કહ્યું કે: " પૂજ્ય માતાપિતાજી ! ખરો આધાર પૌદ્ગલિક જીવનમાં તો પ્રુપ્તનો અને આધ્યાત્મિક જીવનમાં ધર્મનો હોય છે. વળી સંસારમાં સોફા જેને આધારરૂપ માને છે તેવા પુત્રો અચાનક મૃત્યુના મુખમાં સપડાઈ જાય છે ત્યારે માતા-પિતા તથા કુટુંબીજનો શું કરે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ જ મળશે કે-એવી દુઃખદ સ્થિતિમાં માતા-પિતા રોધને બેસી રહે. વળી જેમને સંતાનો જ ન હોય તેમને કોનો આધાર હોય છે ? આ વિશે પણ જો વિચાર કરશો તો તમને જણાશે કે દુનિયામાં સાચો આધાર તો ધર્મનો જ છે. ખાત્રી બીજા આધારો તો રેતી ઉપર ચણેલા મકાન જેવાં અસ્થિર તેમજ અસ્થાયી જ હોય છે. એટલા માટે સંસારની મોહ-માયામાં મુગ્ધ

x જાયા ય પુત્તા ન હવન્તિ તર્જન । ધા. ૧૪-૧૨

જરામરણવેગેનં, યુક્તમાણા પાણિનં ।

ધમ્મો દીવો પદ્ધા ય, ગદ્દે સરણમુત્તમં ॥ અ. ૨૩-૬૮

ન જનતા પોતાના સંતાનોનું જીવન-કલ્યાણ યાચ એવા હિપાયો યોજવા એ જ માતા-પિતાનું ખરું કર્તવ્ય છે. પોતાનાં સંતાનો સુખોચ્ચ બને, કલ્યાણના માર્ગે પ્રયાણ કરે એ માટે તેમનામાં ત્યાગ-વૈરાગ્ય પ્રયે રુચિ પેદા કરવી, તેમના જીવનમાં ધર્મશુદ્ધિનાં આંકુર પૂટે એવા પ્રયત્નો કરવા એ જ માતા-પિતાની કર્તવ્ય-ભાવના હોવી જોઈએ.”

પુત્રની આ સત્ય વાત સાંભળી માતા-પિતા વિચારમાં પડ્યા કે જ્યારે પુત્ર જન્મતની વિચિત્ર માયાના મોહને તિયાજીવિ આપવા છતાં ધરાવે છે તો આપણે તેને છુછાવિરદ મોહમાયામાં યા માટે રૂસ વલો જોઈએ ? આપણે ઘેર આવો સુપુત્ર પુણ્યયોગે સાપડ્યો છે એ ખરેખર આપણા સદ્ભાગ્યની વાત છે. તે ને માર્ગે જવા ચઢે છે તે માર્ગે આત્મકલ્યાણનો છે. સંસારમાં અનેક પુત્રો માતા-પિતાને સંસારબંધનમાં શોભાવે છે. જેટલાક કુપુત્રો માતા-પિતાને અનેક રીતે પ્રતિકૂળ પશુ માય છે, આ બધાંથી ને માર્ગે કુમંડી જવા ચઢે છે તે માર્ગે ધણો જ હિમ્મ છે તે પોતાનું આત્મકલ્યાણ સાધે તેમાં આપણને આત્મનામ અને સુવચ સાપડ્યો અને આખા કુટુંબનું મુખ ઉજ્જવલ જનશે

આ પ્રમાણે વિચાર કરી માતા-પિતા જોડ્યા કે : “ હે પુત્ર ! તારી સંસાર-ત્યાગ કરવાની અતરેચ્છા જણી અને ઘડા જ પુરી થવા છીએ, પણ એ માર્ગે બહુ દુર્ગમ છે સંવનનો માર્ગે બહુ કપરો છે, મટે સર્વપ્રથમ સંવનની પૂર્વતૈયારીરૂપે શાનાજ્ઞાસ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય આદિના અભ્યાસ માટે તારે સતત સારમેતી તથા જ્ઞાતિ સેવવી પડશે.”

કુંગરશીભાઈએ માતા-પિતાની ઉત્સાહવર્ધક વાત સાંભળી કહ્યું કે: “ હે માતાપિતાજી ! આપ મને મારા સત્કાર્યમાં મદદ આપો છો તે બાબી મારું હૃદય ધણું જ આનંદિત થયું છે. આપની સૂચના હું શિરોધાર્ય કરું છું.”

દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ અથવા માવના તેવી શિદ્ધિ એ લોકોકિત અનુસાર કુંગરશીભાઈના હૃદયમાં વસેલી પ્રગળ વૈરાગ્ય ભાવનાનું પ્રતિબિંબ આખા કુટુંબ ઉપર પડવા લાગ્યું. સદ્ભાવનાનું વર્તાવરણ આખા ઘરમાં ફેલાઈ ગયું. પ્રતિદિન ઘરમાં વૈરાગ્યની વાતો થતાં તથા વૈરાગ્યનું જ વાતાવરણ ઘરમાં પ્રસરતાં તેનો પ્રભાવ તેમના માતૃશ્રી ઉપર અપૂર્વ પડ્યો. માતૃશ્રીના વાતસલ્યપૂર્ણ હૃદયમાં એવો એક વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે: “ આ તરુણુવયના પુત્રના અંતઃકરણમાં આટલી સમજણપૂર્વક વૈરાગ્યભાવ જાગ્યો તો હું તેની જનેતા છું. સાંસારિક અનેક ભોગોપભોગોને અનુભવ્યાં છતાં મારા આત્માને સંસાર પ્રત્યે વિરક્તિ પેદા થઈ નથી એ ખરેખર દુઃખ તેમજ શરમની વાત કહેવાય, માટે હવેથી હું પણ મારા આત્માને તેવા વિષભરેલા વિષયભાવમાંથી જેથી લઈ અમૃતભાવરૂપ વૈરાગ્યમાં પરોવીશ, તો જ મારું આત્મહિત સાધી શકીશ.” આ પ્રમાણે વિચાર કરી માતૃશ્રી હીરબાઈએ પુત્રને કહ્યું કે: “ જ્યારે તું સંસાર-દાવાનળથી હોગરવા ચાહે છે તો શું તારી જનેતા સંસારના સંતાપથી તવાતી જ રહેશે અને સાંસારિક દુઃખસાગરમાં ડૂબીશો. મારતી જ રહેશે ? નહિ-નહિ. મેં પણ મનમાં દૃઢ સંકલ્પ કરી લીધો છે કે તું જે કલ્યાણ તથા સુખના માર્ગે જવા ચાહે છે તે જ કલ્યાણના માર્ગે હું પણ પ્રયાણ કરીશ.”

આ પ્રમાણે માતા-પુત્ર વચ્ચે વાનગીન થવા બાદ હીનામણમે રોતાની હૃદયન બીના રોતાના પતિને દર્શાવી અને વૈરાગ્ય-માર્ગે જવાની અનુપતિ માગી ધર્મમંદાગુ તથા ચરિત્ર લેવામાં જે તાલી નગજાઈ છે એમ અમજનાર કમળસીમાણમે જ્ઞાનમાં કહ્યું કે : "તમે પણ પુત્રના વિચારમાં મદખન થવા છો. એટલું જ નહિ પણ કમ્બાજુના માર્ગે જવા તત્પર થવા છો. એ શુભ સમાચાર જાણી મને ધન્ય જ આ નંદ થાય છે. સારીરિક અઠગિને કારણે હું સવમપાલન કરવા તથા સંયમી-જીવનના કોઈ નિયમોપનિયમોનું વધોમિત પાલન કરવા માટે મઠગત ન દોગણી એ કમ્બાજુમાર્ગે જવામાં સાથ પુરાવી શકેતા નથી એ મારી અઠગિ છે પરંતુ તમે જે માર્ગે જવા ચાહો છો તેમાં મારી પૂર્ણ સમ્મતિ છે."

માતા હીરગાઈ તથા કુંભરસીમાણ સંમાર-નિષમણ કરવાના એક વિચાર ઉપર આમ્ના છે એ વત વેલગાઈના માને અવગાઈ. વેલગાઈ તે આ વિચર સાંમિગી આમર્શચરિત્ર થઈ જવા, તેઓ તાકાલ મતાને જે અભ્યર્થ અને કુંભરસીમાણને જાગૃતિપાત્ર આપતાં દોષ તેમ કહેવા લાગ્યા કે : "માઈ! તમે આવું અવિચારી પદમું શું મરી રહ્યા છો? તમે વિવેચીય તથા વિનયી હોવા છતાં આને તમારી વિવેકબુદ્ધિ કયા ચાલી મઠ છે તેની જ મને ખબર પડતી નથી, તમે સારી રીતે જાણો છો કે પિતાજી આંતરહથ થઈ મયા છે. તેમના જીવનના આધાર પણ તમે જ છો એટલું જ નહિ હું અને મારાં બાળકો પણ તમારા જ આધારે પચ્યા છીએ, તમે તથા ગાદીશી મન્ને જળ્યા દીક્ષિત થઈ જશે તો પછી અમરી સાર-સંજાળ કોણ રાખશે? આ બધા વિષે પૂર્વોપર ઘીડો વિચાર તો

કરવો જોઈએ ને ? ” કુંઝરથીભાષ ગહેનને સમજાવતાં હોય તેમ
હલેવા લાગ્યા કે: “ ગહેન ! આધાર તો ખરો તમેને તમારા લાગ્યનો
છે. મને જો તમે એકમાત્ર આધારભૂત ગણતા હો તો હું તમેને
ધર્મમાર્ગના આધારરૂપ જરૂર બની શકું કે જોથી મારું, તમારું
તથા બધાનું કલ્યાણ થઈ શકે.

“ ધર્મના માર્ગે આત્માને યોજવાથી આ ભવ તથા પરભવમાં
સંચિત કરેલાં પાપકર્મોને દૂર કરી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે;
માટે હું તો એ જ ચાહું છું કે તમે પણ અમારી માફક શાન્તિના
માર્ગે ચાલો અને તમારા બંને બાળકોને પણ શાન્તિના માર્ગે
વાળો. અમૃતમય જીવન જીવવામાં જ સુખશાન્તિ રહેલાં છે.
આપણી વિવેકબુદ્ધિ પણ આપણને એ જ કહી રહી છે કે વિષમય
જીવનનો પરિત્યાગ કરો અને અમૃતમય જીવન જીવો. મને તો
હવે નિશ્ચય થઈ ચૂક્યો છે કે-સંસાર વિષમય છે અને મોક્ષમાર્ગ-
ચારિત્રમાર્ગ એ અમૃતમય છે. એટલા જ માટે હું સંસારમાંથી
નિષ્ક્રમણ કરી સંયમ તથા ત્યાગના કલ્યાણમાર્ગે જવા ધારું
છું અને તમને બધાને પણ એ જ સુખશાન્તિના માર્ગે લઈ જવા
માગું છું. તમે મને ‘હું વિવેકબુદ્ધિ ગુમાવી બેઠો છું’ એમ કહો છો
પણ હું તમને પૂછું છું કે વિષપાન કરવું સારું છે કે અમૃતપાન ?
જો તમે એમ કહેતા હો કે વિષપાન ખરાબ છે અને અમૃતપાન
સારું છે તો હું તમને મારા અનુભવથી ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે-
સંસાર એ વિષમય જ છે અને સંયમ એ અમૃતમય છે. હવે
તમે વિવેકબુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરી સંસાર અને સંયમ એ બેમાંથી
એકનો નિર્ણય કરો.”

વેવળાઈના હૃદયમાં કુમરચીભાઈની પ્રુક્તિ-પ્રપુક્તિવાળી
 વૈરાગ્યવાણી સીધી ઉતરી મઘ. વેવળાઈના મુખમાંડળ ઉપર
 વૈરાગ્યની ઝાપ પડેલી જણાતી હતી. પણ સામે જીભેલા જન્ને
 બાળકોનું રોદનપ્રેન જાણે તેમને જે ચતુ' દોષ એમ લાગતાં
 કુમરચીભાઈ પોતાની પાસે જીભેલા જન્ને બાળકો તરફ પોતાની
 દૃષ્ટિ ફેરવીને કહેવા લાગ્યા કે: "હે પવિત્ર હૃદયના બાળકો! તમે
 મારા બાણેજ છે એ નો મંસારનો સંજ્ઞ છે પણ હું હવે
 તમને હમેશાને મટે ધર્મસંબંધથી જોડવા મહુ' છું. એટલે
 તમને પૂછુ છું કે-તમે અમારી મારફત સંપત્તિ શાન્તિમાર્ગે
 જવા ચાહો છો કે કુનિયતી કુખમય રિયતિવાળા અશાન્તિના
 માર્ગે જવા ચાહો છો ?"

જન્ને બાળકોનો સંભારી આત્મા બોલી ઉઠ્યો કે: "અમે
 પણ સુખના માર્ગે આવવા ચાહીએ છીએ. " જૂતક જતા સંસ્કારી
 આત્માએને ઉત્તમ પ્રમાણે આવે ઉત્તમ વિચાર આવે એ
 સ્વાભાવિક છે વિશેષમાં તેઓએ કહ્યું કે "હે મામા! અમે સંવ-
 શાન્તિના માર્ગે જ જવા ચાહીએ છીએ. અમે કુનિયતના કુખને
 સહેવા ચાહતા નથી માટે અમે તો તમે પસંદ કરેલા સુમાર્ગે જ
 પ્રયાણ કરીશું."

આ અમાર સંસારના વિઝામય વાતાવરણથી અડગ
 રહેલા ઉચ્ચ સરકારો બાળકોની ઉત્તમ વાણી સામગ્રી વેવળાઈનું
 હૃદય મજમજ હિંજળવા લાગ્યું અને બાળકોને સાગાશી અને
 પ્રેરસાહન આપતાં હોય તેમ કહેવા લાગ્યા કે: "પ્યારા પુત્રો!"

ધન્ય છે તમારા હૃદયને અને તમારા શુભ વિચારોને ! તમે ખરેખર મારી કુક્ષીને શોભાવે એવા જ વચનો બોલ્યા છો. હવે હું પણ એ જ નિર્ણય ઉપર આવી છું કે આપણે બધા સંયમના માર્ગે જઈએ અને સ્વ-પરનો ઉદ્ધાર કરી કલ્યાણ સાધીએ. ”

આ પ્રમાણે બહેન તથા બન્ને બાણેજીને વૈરાગ્યના માર્ગે વાળી કુંગરશીભાઈ બોલ્યા કે : “ તમે ત્રણે જે દૃઢ નિશ્ચય ઉપર આવ્યા છો તેમાં દૃઢ રહેજો. ” આ પ્રમાણે ભલામણ કરી તેમણે પાંચે આત્માઓના વિચારો પોતાના પિતાશ્રી કમળશીભાઈ પાસે રજુ કર્યા અને તેઓ તે શુભ વિચારો સાંભળી ખુશ થયા અને બોલ્યા કે : “ હું પણ પોતાને ભાગ્યશાળી સમજું છું કે મારા એક જ પરિવારમાંથી પાંચ આત્માઓ ચારિત્ર ગ્રંથણ કરી સંયમના મહા-માર્ગે મહાપ્રરથાન કરવા તત્પર થયા છે. હવે હું તમને બધાને સંયમમાર્ગને સરળ કરવા મટે મારાથી બનતી બધી મદદ આપીશ. પરંતુ હાલમાં તમે બધા પૂજ્યશ્રીની પાસેથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, ત્યાગ આદિ સંબંધી તાલીમ લો અને સંયમી જીવન કેવી રીતે ઉજાગવવું બને તેનો પુરુષાર્થ કરો. ”

કમળશીભાઈની આવી ઉત્સાહનર્ધક તથા ધર્મ-જીવનમાં પ્રાણ પૂરનારી અપૂર્વ વાત સાંભળી ૧-કુંગરશીભાઈ, ૨-કુંગરશી-ભાઈના માતૃશ્રી હીરબાઈ, ૩-કુંગરશીભાઈની બહેન વેલબાઈ, ૪-વેલબાઈના સુપુત્ર હીરાચંદભાઈ તથા ૫-વેલબાઈના સુપુત્રી માનકુંવરબાઈ-આ પાંચ વ્યક્તિઓને* અપૂર્વ આનંદ પ્રાપ્ત થયે.

*આ પાંચ વ્યક્તિઓમાં ત્રણ વ્યક્તિ-૧. કુંગરશીભાઈ, ૨. જી. ભાઈ તથા ૩. માનકુંવરબાઈ બાળ-પ્રલયારી હતા.

સો ઠાકને હટાસેદિ અને દાવગન માત્રા સિદ્ધ થતા અને
આનંદ થયે એ સ્વાભાવિક છે.

પૂજ્ય પિતાશ્રી પોતાના કાર્મમાં સારી રીતે મદમત થવા
પડી તે પામે અધ્યાત્માએ! કમળશીમાઈને સાથે લઈ ધર્મરથને
નિરાજમાન પૂજ્યશ્રી રત્નામિદંજી સ્વામી પાસે આશ્વા અને
વિનયપૂર્વક ત્રિવિધ વંદના કરી, પૂજ્યશ્રીના આજ્ઞા પડી જણે
પોતાનું જીવન-અર્થ તેમની સેવામાં મમર્ષતા દેખ તેમ બધાની
વતી કુમરશીમાઈ કહેવા લાગ્યા કે

“ હે મુરદેવ ! આપની વૈરાગ્યોત્પાદક, કર્મકલકાટિની,
દૂષણ-વિમલકાંઠી, જ્ઞાનભાવ ભરેલી ધમ દેશના માનની પ્રથમ
મને વૈરાગ્યભાવ જાગ્યો અને પરિજ્ઞાએ અમે પામે આત્માએ ને
જીવન સામાયિક ચારિત્રરૂપ જાગરણી દીક્ષા લેવાની આવના
પણ થવાથી આપની સેવામાં અમે આશ્વા છીએ આ શુભ
સંકલ્પમાં મારા પૂજ્ય પિતાશ્રીની ખરા અતઃકરણની અનુગ્રા
તથા અનુમતિ છે હવે આપ અમાગ ભવતારક છે! અમારી
જીવનનોકાના કલ્પધાર છે! તો તમે જમને પણ ચારિત્રમાર્મમાં
રિધર કરો અને અમારા જીવનનું કલ્યાણ થાય એ રીતે ત્યાગ-
વૈરાગ્ય, જ્ઞાન-ધ્યાન, તાત્પર્ય આદિનો નિઃશય થાય તેવી તાલીમ
આપો-એવી અમારી આપને નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ છે ”

કુમરશીમાઈની વિનંતિ વણી સાંભળી, આ વાતમાં કેટલો
સત્તાય રહેલો છે તેની કસોટી તથા ખાતરી કરવા માટે પૂજ્યશ્રીએ
ત્યાં ઉપરિચિત કમળશીમાઈને સ્પષ્ટતાપૂર્વક પૂછ્યું કે “ કેમ આવકાજી ”

શું કુંગરશીભાષનું આ કથન બરાબર છે ? અને તેમાં તમે સહમત છો ? ” પૂજ્યશ્રીના આ પ્રશ્નના જવાબમાં કમળશીભાષણે કહ્યું કે : “ ગુરુદેવ ! તે વાત સાચી છે ; અને તે વાતમાં હું પૂર્ણ સમ્મત છું. ” આ સાંભળી પૂજ્યશ્રીએ કહ્યું કે : “ શ્રાવકજી ધન્ય છે તમને કે તમારા એક જ પરિવારમાંથી એક સાથે પાંચ ભવ્યાત્માઓ ચારિત્રમાર્ગે પ્રયાણ કરે છે અને તમે તેમના શુભ સંઘર્ષમાં સમ્મતિ આપો છો એટલું જ નહિ પણ ધર્મમાં મદદગાર થાઓ છો. ખરેખર તમે બાગ્યશાળી તેમજ પુણ્યશાળી છો કે આ પાંચે આત્માઓ સંયમમાર્ગે જહ, તપ, ત્યાગ, જ્ઞાન-બ્યાનાદિની સમ્યક્કરીતે આરાધના કરી આત્મ-કલ્યાણ સાધવાની સાથે તમારા કુળને તથા તમારા નામને ઉજાગ્રવળ બનાવી તમારી યશઃકીર્તિ ફેલાવશે. ”

આ પ્રમાણે કમળશીભાષણે કહ્યા બાદ પૂજ્યશ્રીએ પાંચે ભવ્યાત્માઓને ઉદ્દેશોધન કરતાં ફરમાવ્યું કે : “ તમે જે શુભ સંઘર્ષ કર્યો છે તે તમારા હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવ જાગ્રત થયો છે તેની પ્રતીતિ આપે છે. આ વૈરાગ્યભાવને જીવનપર્યંત ટકાવી રાખવા માટે તમારે સાધુવૃત્તિનો અભ્યાસ કરવો આવશ્યક છે. સાધુવૃત્તિનું પાલન વીરપુરુષોને માટે સરળ છે પરંતુ કાયર આત્માઓ માટે બહુ જ દુષ્કર છે. સાધુવૃત્તિને જીવનમાં મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા માટે સર્વપ્રથમ સામાયિક અર્થાત જીવનપર્યંત સમવૃત્તિ કેળવવી જોઈએ અને જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર તથા વીર્યાચાર એ પાંચ આચારોનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરવું જોઈએ. અન્તઃશુદ્ધિ કરવા માટે એ પાંચ આચારોનું પાલન અત્યાવશ્યક

છે. મહાશયને પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રવચન કરવો, અધિકાર દેવ,
 નિર્મલ-શુદ્ધ ગુણ તથા શિવપરિણત એવું બધું પ્રાપ્તે દલ પદ્મમહા
 રાજવી, રમ્ય મહાવચન તથા હૃદય-વિભોજન-વિરમણ વચન
 પરિપૂર્ણ પાઠના કનુ, આત્મ તથા નવલ તથા મેરુ કનુ
 અને આત્મવિજ્ઞાને જીવનમાં પ્રવેશવા તદુપ નિવાસ મર્ચિત અને
 રમ્ય શ્રુતિ એ આ પ્રવચનમાળાથી આજ્ઞાએ વિરેપ વ કરવી,
 રવાવનિભવ તથા હૃદયવિભવ કરવો, પ્રવચન જ્ઞાન અને પ્રવચન
 સેવાનો અભ્યાસ કરવો-એ જવા માધુર્ય જ્ઞાન નિવસો છે.
 આચાર વિના વિચાર કનુ જને છે એટલા માટે જ્ઞાનની માથે જ
 વિવા પરવે પરંતુ અને અવગુણોએ કાળજી કે ચરિત્ર ન
 માધુર્યના શુભાચાર મળ્યા છે. ચરિત્રના કેષવજ પ્રકાશની
 શિષ્યાના ન આવે તેની મનન મનુષ્ય અને સાત્યની રાજવી
 જોઈએ. સાધુ-જીવનમાં જે પામ્ય મહાવચનો પાપન કરવાનું કરવામાં
 આવે છે તેમ આત્મા-જ્ઞાન જ્ઞાન તમને સુવચનોદાતા અપુ છુઃ

समया मात्रमुद्यतु, मत्प्रमितेसु वा अग्रे ।

पानाहनाय विरल, मासलोवात दुकरं ॥ उ० म. १९ गा० २१

निष्कालम्भमतेर्णं, सुमायायविश्रुतं ।

भामिपदं दिय सद्य, निष्ठाउसेष दुकरं ॥ " १७

द्वयमेव वृणुमाहम्. अद्वयमेव शिवस्त्वं ।

अणवज्जोमज्झिमसस, गिग्गहाञ्चि दुक्कं ॥ .. २८

त्रिरां अथमचेरुम, वाममोगमग्न्या ।

उत्तम महामयं वीर्यं, धारयन् सुदुर्लभम् ॥ २९

ધણધનપેસવગ્ગેસુ, પરિગ્રહવિવલ્લજ્જણં ।

સંવારંભ-પરિચ્છાઓ, નિમ્મમત્તં સુદુક્કરં ॥ ૩૦ અ. ૧૯, ગાં ૩૦

ચલન્નિદ્ધે પિ આહારે, રાહંભોયણ-વલ્લજ્જણા ।

સન્નિદ્ધી-સંચઓ ચેવ, વલ્લજેયવ્વો સુદુક્કરં ॥ ૩૧

આ સૂત્રગાથાઓનો ભાવાર્થ એ છે કે-જગતમાં રહેલા પ્રત્યેક જીવાત્માઓ પ્રત્યે સમખુદ્ધિ રાખવી અર્થાત્ પ્રત્યેક જીવને પોતાના આત્મા સમાન માનવા અને તેમની કાષ્ઠપણુ રીતે-ત્રણુ કરણુ તથા ત્રણુ યોગથી-હિંસા ન કરવી. આ પ્રથમ અહિંસા નામનું મહાવ્રત જીવનપર્યંત પાળવું પડે છે.

જે પૂણું અહિંસક હોય તે જૂહું તો ખોલી જ કેમ શકે ? તે તો હમેશાં પૂણું સત્યવાદી હોય એટલે તેણે પ્રતિદિન પ્રિય, પથ્ય અને તથ્ય સત્ય વચન જ ખોલવાં જોઈએ. આ સત્ય નામનું મહાવ્રત પણ ત્રણુ કરણુ તથા ત્રણુ યોગથી જીવનપર્યંત સાવચેતી-પૂર્વક પાળવું પડે છે.

જે પૂણું અહિંસક તથા સત્યવાદી હોય તે ચોરી કરવાની કલ્પના પણ કરી કેમ શકે ? તે તો બીજાને પૂછ્યાં વિના દાંત ખોતરવાની સળી પણ લે નહિ. આ અચોર્ય નામનું મહાવ્રત પણ ત્રણુ કરણુ તથા ત્રણુ યોગથી જીવનપર્યંત પાળવું પડે છે.

અહમ્કાર્ય એ તો સંયમનું મૂળ છે અને બધાં વ્રતોમાં તેનું સ્થાન મહત્ત્વનું છે એટલે સંયમી પુરુષે પૂણું અહમ્કાર્યના પાલન માટે ઇન્દ્રિયોને ઉત્તેજિત કરે એવાં કામભોગનાં રસિક પદાર્થોનો

પગિયામ કરવો જોઈએ આ પૂર્ણ જ્ઞાનપર્વના નામનું મદ્યનત
પણ ત્રણ કનજ તથા ત્રણ યોગથી જીવનપર્વ ત પાળવું પડે છે

જેમજે મ માગ્નો ત્યામ કર્યો છે તે માધુપુરના સુવમના
નિર્વાદાયે જે વસ્ત્ર-પાત્ર આદિના પરિશ્રુત તથા સામવિદિન
પરિશ્રુત રાખે છે તદુપરાત તેમને પન-પાન, પત્રાગ, નોક-
ચાકર આદિ સસારસંજથી પ્રત્યેક વસ્તુ ઉપરનો મમત્વભાવ
છોડી દેવો પડે છે એટલું જ નહિ પણ સર્વ આ-ભ-અમા બનો
પતિયામ રૂપી નિર્મમત્વને ડેગવવું પડે છે આ નિષ્પરિશ્રુત
નામનું મદ્યનત પણ ત્રણ કનજ અને ત્રણ યોગથી જીવનપર્વ ત
પાળવું પડે છે

આ સિવાય સાધુપુરોએ જીવનપર્વ ત મરિમોજીનો
સર્વથા ત્યામ કરવો પડે છે રાત્રિના સમયે ત્રણ કનજ તથા ત્રણ
યોગથી જીવનપર્વ ત ચારે પ્રમાણના આધાર ન કરવાનું મન પણ
મદ્યુ મનુ પડે છે.

આ ઉપરાંત જાણીત પરિશ્રુતે તથા માથે આવે પડેલા
અનેક ઉપસર્જોને પણ સમતાપૂર્વક સદન કરવા પડે છે

આ પ્રમાણે પૂજ્યથી પ્રતિદિન દીક્ષાથી પાથે અધ્યાત્માઓને
સાધુરત્તિની ડેગવણીની તાલીમ ગરાગર આપવા સાગ્યા વૈરાગ્યનો
દમ લદવમા સામેપામ લીતરી જવાને કાળે કુમરથીમાઈ આદિ
પાને દીક્ષાર્થીએ યોગ મમત્વમા પૂજ્યથીની મૂતવાણીને સમજવા
સાગ્યા અને તેને જીવનમા પણ ઉનાગવાને મમત્વ જની રક્ષા
સામ્રીય જ્ઞાનનો અજ્ઞામ અવરિયત રીતે ચાલવા લાગ્યો કુમરથી-

ભાષ તથા માનકુંવરબાઈની પ્રજ્ઞા વિશેષ તીક્ષ્ણ અને તેજસ્વિની હોવાને કારણે ઉક્ત જ્ઞાન ઉપરાંત પ્રદ્વંદ્વ્યાદિ અને શાસ્ત્રાધ્યયનોનું સારું જ્ઞાન સંપાદન કરી શક્યા.

વૈરાગ્યની સાથે જ્ઞાનનો હવે સુમેળ થવાથી એ પાંચે ભવ્યા-ત્માઓની વિરક્તિ વિશેષ વધવા પામી અને સંસારનાં સંસ્કારો નિર્મૂળ થવાથી સંસારમાંથી નિષ્ક્રમણ કરવાની ભાવના તીવ્રભાવે પેદા થવા લાગી. હવે દીક્ષાર્થીઓના હૃદયમાં સંસારની ઋદ્ધિ, ધનવૈભવનો વિલાસ, સંબંધીઓનો સ્નેહસંબંધ વગેરે શદ્યરૂપે ખૂંચવા લાગ્યાં. હવે પાંચ મહાવ્રતો, પાંચ સમિતિ, ત્રણ શુષ્ઠિ, આહ્ય-અખ્યંતર તપ-સમાધિની સાધનામાં ચિત્ત પરોવાઈ ગયું. તેઓ હવે નિર્મમ, નિરહંકાર તથા નિઃસંગ બનવાના લક્ષણો ધરાવ્યાં અને પરિણામે તેમનામાં ત્રસ-સ્થાવર આદિ સર્વે ભૂતો-પ્રાણીઓ પ્રત્યે સમભાવ પેદા થવા પામ્યો હતો. હવે તેમની સમવૃત્તિ પણ પરાકાષ્ટાએ પહોંચવા પ્રયત્ન કરતી હતી. તેમને લાભાલાભ, સુખ-દુઃખ, નિંદા-પ્રશંસા, માન-અપમાન અને જીવન-મરણ પ્રત્યે પણ હવે સમભાવ પ્રગલ્ભો હતો. કષાય અગ્નિ બાળે સમવૃત્તિના શીતલ જલથી શમી ગયો હોય એમ તેમના જીવનની શાન્તિ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાતું હતું.

આ પ્રમાણે કુંગરશીભાઈ આદિ પાંચે દીક્ષાર્થી આત્માઓનાં જીવન જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ તથા શુદ્ધ વૈરાગ્ય ભાવનાથી વાસિત તથા ભાવિત થએલા બાળી તથા ચાતુર્ભાસનો સમય લમલગ પૂર્ણ થવા આવ્યો છે એમ બાળી પૂજ્યશ્રીએ દીક્ષાર્થીઓને દીક્ષા આપવાની અનુમતિ આપી.

ત્યારે આવક-સંઘને જાહેરરૂપે જાણવામાં આવ્યું કે-કુ મરણી બાઈ આદિ પાંચ જન્મ્યાતમાએ દીક્ષા લેવા ચાહે છે અને દીક્ષા લીધા પહેલાં પૂર્વ તૈયારીરૂપે નેઓએ જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર તથા તપ આદિ આર્તિક ગુણોની વધારાશક્તિ આરાધના પણ કરી ત્યારે શ્રી સંઘમાં અપૂર્વ આનંદ પ્રસરી ગયો અને તે પ્રસંગે જન્મજાતીબાઈ પાસે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની સમક્ષ વિધિવત્ અનુષ્ઠાન ભાગવામાં આવી શ્રી જન્મજાતીબાઈ તથા શ્રી સંઘે તે પાંચે જન્મ્યાતમાએને સર્વાવિરતિ ચારિત્રની દીક્ષા આપવાનો શુભ દિવસ વિક્રમ સંવત્ ૧૮૧૫ના કારતક વદિ ૧૦ના શુભ+ વારે મુકરર કર્યો *

+ શુભ વાર એટલે ગુરુવાર ગણાય છે

* વિક્રમ સંવત્ ૧૮૧૪ની સત્તમા દીરનવમી અમુક કાપને અતરે અમુક આર્ષાંશનો નજીબના રથને ચતુર્માસ સ્થિત થતા તેમની તરફ જૂન્યશ્રીની અનુજ્ઞાથી દીવના શ્રી સંઘે દૂતદ્વરે વિનયિત થઈને મોઝલા મેલ જૂન્યશ્રીને શુભ સંદેશ મળતા ચતુર્માસના રથાનેથી કાર્તિક વદિ ૧ના દિવસે વિદ્યાર કર્યો અને વચ વિદ્યાર કરી તેઓ દીક્ષાના નિશ્ચિત વિવેક પહેલાં દીવજ દર પધાર્યા

સામળવા પ્રમાણે આ આર્ષાંશ જૂન્યશ્રી હમણસજ મહારાજશ્રીના મુદિમ્ય જૂન્યદ્રજ રથાશ્રીના આજ્ઞાનુવતી મહાસતીજ બાળબલચારિણી રામકુવરબાઈ તથા બાળબલચારિણી આર્ષાંશ રૂપકુવરબાઈ આર્ષાંશના ઉત્તરોત્તર પરિવારના આર્ષાંશ રૂપજાઈ વચેરે આર્ષાંશ દત્ત

પ્રકરણ તેરમું : : નિષ્ક્રમણ

પૂજ્ય પિતાની તથા શ્રી સંઘ સમસ્તની લેખિત આજ્ઞા મળી ગઇ હતી માટે હવે સંસાર-નિષ્ક્રમણના વિલંબનું કશું કારણ હતું નહિ. ‘શુભસ્ય શીઘ્રમ્’ની કહેવત મુજબ વહેલાસર દીક્ષાની તૈયારીઓ તકામાર શરૂ થઇ. શ્રી સંઘે આ શુભ પ્રસંગે-વિ. સં. ૧૮૧૫ના કાર્તિક કૃષ્ણ દશમીનો માંગલિક દિવસ નિશ્ચિત કર્યો હતો. એ પુણ્ય ઘડી નજદીક આવતી જતી હતી. કમળશીમાઇ શ્રાવકના પુત્ર કુંગરશીમાઇ હવે વીરપુત્ર બનવા જતા હતા. શ્રી કમળશીમાઇનું કુટુંબ મહાવીર ભગવાનનું કુટુંબ-જગદુદ્ધાર માટે-બનવા જતું હતું.

આ શુભ સમાચાર વિજળી વેગે ગામ-પરગામ પહોંચી વળ્યા. આખો સાગરકાંઠો (કાંઠાળ પ્રદેશ) જયજયકારના નાદથી અને આનંદોત્સાહનાં આંદોલનોથી ગાંજી ઊઠ્યો હતો. જેમ જનૈયાઓ જનમાં જવા માટે લગ્નદિવસની રાહ જુએ છે તેમ ભાવિક જનો આ દીક્ષોત્સવના માંગલિક અવસરની રાહ જોવા લાગ્યા.

સમય અને ધરતી કાંઈની રાહ જોતા નથી. દિવસો ઉપર

દિવસો વ્યતીત થવા લાગ્યા ને કાર્તિક કૃષ્ણા દસમીનો પુણ્ય-
પ્રભાત ઊઘ્યો. તે પવિત્ર દિવસ દીવનગર માટે મહાપર્વ બની ગયો.
હતો. દીવનગરના શ્રી સંઘે દીક્ષોત્સવ સાનંદ-સૌહાર્ય જિજ્ઞવવા
માટે ખૂબ તૈયારીઓ કરી રાખી હતી. ગામ પરગામ દીક્ષોત્સવમાં
ભાગ લેવા માટે શ્રી સંઘે ઉપર આમંત્રણ-પત્રિકાઓ મોકલવામાં
આવી હતી. આ પ્રસંગે આસપાસના ગામ-પરગામથી-દૂર દૂરના
નગરોમાંથી-પ્રાન્તોમાંથી વિરલ યુરુદ્ધર્શન કરવા માટે તથા
દીક્ષોત્સવમાં ભાગ લેવા માટે માનવ-મૈદની ત્યાં ઊભટી પડી હતી.
લોકોના ઉત્સાહ અને પ્રેમનું માપ કાઢવું બારે મુશ્કેલ હતું.
મગલ પ્રભાતમાં આવિકાઓ ધાર્મિક મંગલગીતો ગાતી યુરુદ્ધર્શને
આવતી હતી આવક-સંઘ આજે અપૂર્વ આનંદમાં મશગૂલ હતો.
દીક્ષારથાન તરીકે દીવનગરની બહાર આવેલ સુદર ઉદ્યાન નિશ્ચિત
કરવામાં આવ્યું હતું. મગલમુહૂર્તે બધા દીક્ષારથીઓને મોટા
આગરપૂર્વક-વાજાઓના સરોવા સાથે-ધણા જ સન્માનપૂર્વક
મથારથાને લઈ જવામાં આવ્યા.

ત્યારે દીક્ષારથીઓને સસારમાંથી નિષ્ક્રમણ કરવા માટે
નગરમધ્યમાંથી લઈ જવામાં આવતા હતા ત્યારે તે વખતનું
દેવદુર્લભ દશવ ખરેખર અલૌકિક હતું દીક્ષારથીઓના મુખમંડલ
ઉપર તગ્વરતો વૈરાગ્યરંગ દર્શનાર્થીઓના હૃદયને પથ્થુ ગગી રહ્યો
હતો. જ્યાં લોકો એક સ્વરે તેમના ત્યાગ અને વૈરાગ્યની પ્રશંસા
કરતા હતા આખા નગરમાં જાણે ધર્મમય વાયુમંડલ પ્રસરી ગયું
હતું. જ્યાં લોકો આ આદર્શ પરિવારની ધર્મનિદાથી ખૂબ જ
પ્રભાવિત થયા હતા અને દીવનગરને ધન્ય માનતા હતા કે આજે

આ નગરમાંથી આવાં ભાવ-રત્નો પાક્યાં છે. એ ભાવ સાધુત્વ-સાધકોનાં દર્શન કરી સૌ પોતપોતાના જીવનને કૃતકૃત્ય તથા ધન્ય માનતા હતા.

જે બગીચામાં ભાવ-દીક્ષાર્થીઓને લાવવામાં આવ્યા હતા તે જ બગીચામાં તેઓના ભવતારક સદ્ગુરુ સંત-શિષ્યો સાથે આવી પહેલેથી બિરાજી રહ્યા હતા.

બધા દીક્ષાર્થીઓ આખરે મંગલમુહૂર્તે ગુરુદેવ પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી મહારાજશ્રીની સમીપ આવી પહોંચ્યા. બધાએ તેમને તથા અન્ય મુનિઓને ત્રિધિપૂર્વક વંદના કરી, નમસ્કાર કર્યા અને બે હાથ જોડી બધા વતી હુંગરશીખામ્બ વિનમ્રભાવે કહેવા લાગ્યા કે:

“ હે ભગવન! આ સકળ સંસાર જન્મ, જરા, મરણની વેદનારૂપી ભઠ્ઠીમાં બળી રહ્યો છે. સંસારના સમસ્ત પ્રાણીઓ વિવિધ પ્રકારની આધિ, વ્યાધિ તથા ઉપાધિઓથી પીડિત તથા સંત્રસ્ત છે. સંયોગનું સુખ ભોગવતાં વિયોગની વેદના માથે આવી પડે છે. હૃદયમાં રહેલી કામનાઓ મનુષ્યોને અતિ સંકટ પેદા કરી રહી છે. કોઇને સંસારમાં સાચું સુખ કે ખરી શાન્તિ નથી. પ્રત્યેક જીવાત્મા પોતાના જીવનને દુઃખોથી મુક્ત કરવા ચાહે છે. એટલા માટે અમે બધા આપના ચરણોની સેવામાં ઉપરિચિત થયા છીએ. કૃપા કરીને અમને આપના શ્રમણસંઘમાં આવવાની સ્વીકૃતિ આપો અને અમારા પથ-પ્રદર્શક બની અમારી જીવન-તૌકાને સંસાર-સાગરથી પાર ઉતારો. જે દીક્ષાને આપ જેવા મહાપુરુષોએ પોતે ધારણ કરી છે તે જ ભવતારિણી ભાગવતી દીક્ષા અમે પણ ધારણ કરવા ચાહીએ છીએ. ”

આ પ્રમાણે કલા બાદ બધા દીક્ષાર્થીઓ પ્રશાન ખૂણામાં બેસી અને ત્યાં બધું સર્વપ્રથમ પરિધાન કરેલા વસ્ત્રો તથા અવકારોનો ત્યાંમ કર્યો. બાદ મસ્તક ઉપરના અમુક ઘોડા કેટલાંક રાખી બાકીના ઠેસોનું વપન કરાવ્યા બાદ સાધુપુરુષોનો પાવનકારી, મર્યાદાવાળો સ્વેતરંગી સાધુવેશ ધારણ કર્યો તે સ્વેતરંગી સાધુવેશ પવિત્ર ખ્યાનના આદર્શનું સ્મરણ કરાવતો હતો અને આત્માને કષાય આદિ વિકારોથી મુક્ત કરી સ્વચ્છ-નિર્મળ બનાવવાની સાક્ષી આપતો હતો. આ પ્રમાણે સાધુપુરુષનો દિવ્ય વેશ ધારણ કરી બધા દીક્ષાર્થીઓ અત્યંત વિનય અને નમ્રતાની સાથે

● સાધુજનો વેશ

શિલપટ, પટેવડી અને મુખવસ્ત્રિકા

- ૧ કંઠથી નચેતુ પહેરવાતુ વસ્ત્ર તે 'શિલપટ' કહેવાય છે
- ૨ કંઠથી ઉપર ડાક મુખીનું ઘોડવાતુ વસ્ત્ર તે 'પટેવડી' કહેવાય છે
- ૩ મુખ ઉપર પોતાના મુખના આપધમાણુવાળું-આક પડવાળું ઢપડું અને તેમાં દોરો પરીની મુને બાધવામાં આવે તેને મુદપત્તિ અથવા મુખવસ્ત્રિકા કહેવામાં આવે છે

સાધ્વીજનો વેશ

- ૧ શિલપટ, ૨ કચ્ચો, ૩ પટેવડી, ૪ મુખવસ્ત્રિકા, ૫ મસ્તકબંધ

કચ્ચો-તે છાતીના બાજને મર્યાદાપૂર્વક ઢાકનાર વસ્ત્ર

મસ્તકબંધ-મસ્તક ઉપર સજા હાથના ચોરસ કપડાના કટકાને વાસો કરી બાધવામાં આવે છે તે

ચોર ઉપર પ્રમાણે સમજવું

ગુરુદેવ શ્રી રત્નસિંહજી સ્વામીની સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા અને કહેવા લાગ્યા કે:

“ હે પૂજ્ય ગુરુદેવ ! આપ સંસાર-સાગરમાંથી તરવા માટે ચારિત્રધારક બન્યા છો, અમે પણ આપના કલ્યાણકર માર્ગનું અનુસરણ કરવા ચાહીએ છીએ; માટે અમને પણ ચારિત્ર અર્થાત્ દીક્ષા આપી કૃતાર્થ કરો એ જ અમારો યાચના છે. ”

દીક્ષાર્થીઓની પ્રાર્થનાને ધ્યાનમાં લઈ પૂજ્યશ્રીએ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘની ઉપસ્થિતિમાં કમળશીભાઈની પુનઃ અનુમતિ લઈ મધ્યાહ્નના શુભ મુહૂર્તે ઉત્તરકાલ્યુની નક્ષત્રના શુભ ચોગે પાંચે દીક્ષાર્થીઓને ઇશાન ખૂણા તરફ બિભા રાખી શ્રીમુખે સર્વપ્રથમ માંગસિક્ક વચન સંભળાવ્યા બાદ સામાયિક સૂત્ર* વિધિવિધાન સહિત અદરાન્યું અર્થાત્ દીક્ષામંત્ર સંભળાવ્યો.

સામાયિક સૂત્રનો દીક્ષામંત્ર સંભળાવી ગુરુદેવે અનેક જીવોની રક્ષા કરવાના સાધનભૂત રળેદરણુ દરેકને આપ્યો. પછી આ બીષણુ પ્રતિજ્ઞાનું મહત્ત્વ મુખ્યત્વે દીક્ષિત આત્માઓને અને

*દીક્ષાવિધિ-

પ્રથમ ક્ષેત્રવિશુદ્ધિ કર્યા બાદ કેશલુંચનનો વિધિ, ત્યારબાદ સામાયિક ચારિત્રનાં વિધિસૂત્રોનું ઉચ્ચારણ-નવકારમંત્ર, તિક્ષ્ણતો (ગુરુવંદનાનો પાઠ), ધરિયાવહિ, તરસ [ઉત્તરી (ધરિયાવહિનો કાયોત્સર્ગ), લોગરસનો પાઠ બોલ્યા બાદ લાવ દીક્ષાર્થીઓનો સવિધિ વંદનવ્યવહાર. બાદ ૧૮ પાપોને નાશ કરનાર નિરવધ-પાપ રહિત-સામાયિક ચારિત્ર-કરોમિ મંત્રેનો પાઠ. ચાવજીવન ત્રણ કરણ અને ત્રણ ચોગથી પ્રત્યાખ્યાન, પછી ત્રણ નમોત્સાહ.

ગોણદહિએ જનસમાજને સમજાવવા માટે પૂજ્યપદીએ પોતાના હૃદયારા નીચે પ્રમાણે જણાવ્યા છે :

“ જૈનદીક્ષા એ કાઈ એ ચાર વર્ષની રમત નથી પણ ૫ જીવન એટલે આખી જિંદગીપર્યંતની એ સધમ-સાધના તલવારની ધાર ઉપર ચાલવાની આ કસરત છે. હાતી લોહાના ચણા ચાવવાની ચતુરાઈ છે. મીઠુના ધોમા. ■ બેસી અગ્નિની આચમાયી પસાર ચવાતુ ‘પમથિયું’ આલખન વગર આકાશમા અદર રહેલી નહતી દોરી ઉઠાવવાની દક્ષતા છે. આ કુશ્કરતા તે માત્ર ધરમારનો ત્ય કરવો, તૈયાર મળે તેમાથી જ શુદ્ધ આદાર લેવો. પ્રા: પાણી લેવું, પગે ચાલી પથ કાપવો, ચીત, તાપ સા કરવા, ઠેકનો લોચ કરવો, ઉધાડે પગે તથા ઉઘાડે મ રહેવું વગેરે બાકી ત્યાગ વ્યવહાર ચારિત્રની સાધના માટે. આ ઉપરાંત આત્મસ્થાન કથાર્થવિજય, ઇન્દ્રિય-દમ મનોનિગ્રહ, ઉપશમ આદિ અનેકવિધ આત્મ-દમનની પ્રવૃત્તિઓને લઈને સધમમાર્ગ વધારે કુશ્કર મણાય છે.

ધણા લોકો માન-પાન કીર્તિને ખાતર બાંધેલા કરે છે પણ સાચો તો ખરા વૈરાગ્યથી જ ચાલે છે. ‘લા ન દેકે વૈરાગ્ય વિન્ના’ એ વચન અર્થાત્તે જી મી ભગવા સૂત્રના પ્રથમ સતકના પ્રથમ ઉદ્દેશમા પણ કહ્યું છે કે ધરમારનો ત્યાગ કયો પણ અદરના આશવદારો એ રોકવા નથી એવા દબસેલી સાધુઓ ભરખીજરૂપ ચીકધ

કર્મ પાંધે છે. એટલા માટે આંતરિપુરો હપર જય મેળવવો
એ જ જાણ પદાર્થોના ત્યાગનું લક્ષ્ય હોવું જોઈએ.

આ દીક્ષા સામાન્ય દીક્ષા નથી. સંસાર-સાગરને પાર
હિતારનાર આ ભાગવતી દીક્ષાને અનાદિ કાળથી અનંત તીર્થ-
કરોએ, ચક્રવર્તીઓએ, ગાંડલિકાએ તથા બીજા અનેક મદાપુરુષોએ
ધારણ કરેલ છે. પ્રકૃષ્ટ પુરુષાર્થી આત્મા થયો હોય તો જ આ
દીક્ષાને ધારણ કરી શકાય છે. જેમણે સંસારને અસાર સમજી
અભિનિષ્કમણ ક્યું છે તેઓ સંસારના કોષપણુ પદાર્થોમાં અનુરાગ
રાખે નહિ પરંતુ તેમનું ધ્યાન એકમાત્ર ધર્મની આરાધનામાં જ
પરોવાએલું હોય. તેમનું જીવન ધર્મમય જ બની જવું જોઈએ.
ધર્મ એ જ તેમના જીવનનો મંત્ર અને ધર્મની આરાધના એ જ
એમની ધૂન હોવી જોઈએ.

આ દીક્ષા જીવનપર્યંત સંયમપાલન કરવાની દીક્ષા છે.
જે ભાવપૂર્વક તમે પાંચેય ભગ્યાત્માઓએ દીક્ષા-અંગીકાર કરી છે તે
ભાવમાં વૃદ્ધિ હોવી જોઈએ. જો તમારા હૃદયમાં સંસારની
માયાથી મુક્ત થવાની સાચી કલ્યાણભાવના હશે તો કઠિન માર્ગ
પણુ તમારા માટે સુગમ અને શ્રેયસ્કર બની જશે. હે દેવાનુપ્રિયો !
એટલા માટે હું પુનઃ પુનઃ કહું છું કે, દીર્ઘ દષ્ટિએ તમારા
આત્મહિતનો વિચાર કર્યો કરશો અને સંયમનું નિરતિચાર પાલન
ચાલ્ય તે માટે સતત પ્રયત્નશીલ અને જાગૃત રહેશો તો તમારું
કલ્યાણ થશે. "

પૂજ્યશ્રીની સમયોચિત સૂચનાઓનો દીક્ષાર્થીઓએ નતમસ્તકે
સ્વીકાર કર્યો અને વંદન-નમસ્કાર કરી બધાએ પોતાના .

સકલપુત્ર જાહેર કર્યો તેમજ ગુરુવાક્યને સ્વસ્તિ-અરાગર છે એમ કહી સિરોધાર્મ કર્યું. ત્યારબાદ ગુરુદેવે તે પાંચે દીક્ષિત બબ્બાત્માઓને શ્રી સદ્ય સમક્ષ નીચે પ્રમાણે નામ-સ્થાપનસરકાર કર્યો ૧-મુનિશ્રી કુમરસિદ્ધજી સ્વામી, ૨-મુનિશ્રી હીરાચંદ્રજી સ્વામી, ૩-આર્ષીજી હીરબાઈ મહાસતી, ૪-આર્ષીજી વેદબાઈ મહાસતી અને ૫-બાળમહાચારિણી મહાસતી માનકુવરબાઈ આ પ્રમાણે નામાભિધાનથી તેઓને હવે જિદગીપર્યંત ઓળખવાના છે એમ શ્રી ગુરુદેવે જાહેર કર્યું અને મુનિશ્રી કુમરસિદ્ધજી સ્વામીને તથા મુનિશ્રી હીરાચંદ્રજી સ્વામીને પોતાના સિધ્ધ તરીકે ગમ્મ્યા અને શેષ ત્રણ આર્ષીજીઓને ત્યાં હાજર રહેલા આર્ષીજીઓની દેખરેખ નીચે સોંપ્યા

આ પ્રમાણે દીક્ષાવિધિ કર્યા બાદ ગુરુદેવે નવદીક્ષિત સાધુ-સાધ્વીઓને નીચે પ્રમાણે કર્તવ્યશિક્ષા આપી -

જય શરે જય જિદ્ધ, જયમાસે જય સય ।

જયં મુજતો ખાલતો, પાષકમ્મ ન ઘણદ્ ॥ દશ૦ ૪- ૧

અર્થાત્-યતનાપૂર્વક-અત્યંત વિવેક અને સાવધાનીપૂર્વક ચાલવું, ખેસવું, સૂવું, આહાર કરવો, બાપણું કે વુ જે યતના-ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે અર્થાત્ પોતાના મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિને વિવેકની સાથે જોડી દે છે તે સાધુપુરુષ પાપકર્મો બાધતો નથી

એટલા માટે હે આત્મનધુઓ ! તમે સૌ ૨૨-પગના કદનાજી માટે પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ યતનાપૂર્વક કરજો માન, મિથ્યાત્વ અને

નિદાનરૂપ શલ્યોનો સર્વથા પરિત્યાગ કરજો. મનોહ કે અમનોહ વિષયો ઉપર રાગદ્વેષ ન કરજો. લૂપ્ત-સૂકું, બચેલું-વધેલું અને નિર્દોષ ખાન-પાન લાવી જીવનનિર્વાહ ચલાવજો. આદર-સત્કાર અને પૂજા-પ્રતિષ્ઠાની અભિલાષા ન રાખજો. જન્ત્ર, મન્ત્ર, તન્ત્ર કે ભવિષ્ય-ભાષણ આદિ સંસારના પ્રપંચકાર્યોમાં ન પડજો. લૌકિક લાભની પ્રાપ્તિ માટે કોઈ ગૃહસ્થ આદિની ખોટી પ્રશંસા ન કરજો તેમજ કોઈ આહારપાણી ન આપે અથવા ખીજી યોગ્ય વસ્તુને માટે મના કરે તો પણ તેમના ઉપર રુદ્ધ-નારાજ ન થજો તેમજ આપનાર ઉપર તુષ્ટ ન થજો. દ્વંદ્વમાં રાગદ્વેષની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિથી પૃથક્ રહેજો. દેવ, દાનવ કે માનવ તથા તિર્થંચદ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ ઉપસર્ગોને ધૈર્યપૂર્વક સહન કરવાં, કષાયોથી દૂર રહેવું, આર્તધ્યાન તથા રોદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરવો, કોઈની વિકથા ન કરવી, વ્રતો, સમિતિઓ તથા શુભિમાં હમેશાં દઢ રહેવું, આઠ મહોનો ત્યાગ કરવો, બ્રહ્મચર્યની નવ વાડોનું યથાવિધિ પાલન કરવું. દશ સાધુધર્મોની સદા આરાધના કરવામાં પ્રયત્નશીલ રહેવું, હમેશાં આત્માનું સંશોધન કરવું, હૃદયમાં કોઈ દિવસ કુત્સિત ભાવને ઉત્પન્ન થવા ન દેવો; આત્મિક નિર્બંજતાને કારણે જો કદાચિત્ સ્ખલના થઈ ગઈ હોય તો તત્કાલ તેની નિંદા-મહો કરવી અને જિન-આજ્ઞાનુસાર તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું તથા શત્રુ-મિત્ર ઉપર સમતાભાવ રાખવો, સંક્ષેપમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા તપ એ મોક્ષમાર્ગોની આરાધના કરવામાં હમેશાં જગત અને પ્રયત્નશીલ રહેવું. ”

ગુરુદેવે આ પ્રમાણે સાધુ-ધર્મની આવશ્યક હિતશિક્ષા આપ્યા

બાદ ને દુઃપ્રવૃત્તિઓથી આત્માનું અદિત યાચ છે તે પાપપ્રમણની પ્રવૃત્તિઓથી દૂર રહેવાની દિર્ઘચક્ષુ આપતા કહ્યું કે

“ ને સાધુ-સાધ્વીઓ ચારિત્ર મહત્ત્વ ક્યો બાદ પોતાના મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ધર્મવિકલ્પ બ્યવહાર કરવા લાગે છે તે પાપપ્રમણ કહેવાય છે. એટલા માટે તમે સૌ પાપપ્રમણતાથી હમેશાં નયના રહેજો

“ અતિ નિદ્રાશીન બનવું અથોત્ર ખાઈ-પીને સુખપૂર્વક સૂતા રહેવું, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય તથા રત્નાધિકનો વિનય ન કરવો, પણ તેમના ઉપર ક્રોધ કરવો, તેમને સત્ગુણ ન ગમવા, પદ્માવતી રક્ષા ન કરવી, સ્ત્રી તથા આસન આદિનો પ્રતિજ્ઞાબન અને પ્રમાર્જન ક્યો વિના ઉપયોગ કરવો, અવતરના પૂર્વક પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ કરવી, ક્રોધશીલ બનવું, યુરુનો તિન્દ્રાગ કરવો, માયાચારનું સેવન કરવું, નકામી ખૂન વાતો કરવી, અભિમાન કરવું, ઇન્દ્રિયો તથા મનનો નિયંત્ર ન કરવો, ડોષની રૂઢા મસ્કરી કરવી, જાત ત્યા ઉઠવું-બેસવું, દૂધ, દહીં, ઘી આદિ વિકૃતિને પેદા કરે એવા ઉત્તેજક પદાર્થોનું વારંવાર સેવન કરવું, તપશ્ચરણ પ્રત્યે અનુરાગ ન ગમવો, સૂર્ય અસ્ત થયા બાદ પણ ખાવું-પીવું, રવચ્છંદ વિદાર કરવો વિગેરે પાપપ્રમણના લક્ષણો છે. પાપ-પ્રમણ આ બધા તથા પરબધ બળને પોતાની પાપ-પ્રવૃત્તિઓથી બચાડે છે એટલા માટે આ દોષોનું કોઈ દિવસ આચરણ ન કરવું પણ પગમાર્થમા એકામ્ર, એકનિષ્ઠ અને તન્મય થઈને રહેવું એમા જ સાધુતાની શોભા છે.

“પ્રાત કાલ અને સાયંકાલ પ્રતિક્રમણ આદિ આવશ્યક ક્રિયાઓ નિયમિત કરવી. પ્રતિજ્ઞાબનના સમયનો બાંધક્રમ કરવો ન

જોઈએ. જ્ઞાનરૂપી ઘોડા ઉપર સવાર બની, તપરૂપી તર્રવાર હાથમાં લઈ કર્મરૂપ શત્રુઓ ઉપર પૂર્ણ વિજય પ્રાપ્ત કરવો.

“ આ પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર-રત્નત્રયનું યથોચિત પાલન કરવાથી સાધુત્વદશા શોભી ઉઠશે. સાધુત્વની શિક્ષાઓને જીવનમાં મૂર્ત સ્વરૂપ આપવાથી તમારા આત્માનું તે કલ્યાણ થશે જ પરંતુ સાથેસાથે જિનશાસનનો પણ ઉલ્લેખ થવાની સાથે સ્વ-પરતું કલ્યાણ અવશ્ય સાધી શકશો. ”

પૂજ્યશ્રીની આ હિતકારિણી શિક્ષાને એ પાંચે દીક્ષિત બળ્યાત્માઓએ આદરપૂર્વક શિરોધાર્ય કરી અને ભક્તિભાવપૂર્વક તેમને વંદન-નમસ્કાર કરી પોતાના જીવનને આજે ધન્ય અને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યા.

સારઆદ માનવમેદની પણ વંદન-નમસ્કાર કરી છૂટી પડી અને સંતો તથા સાધ્વીઓ પણ વંદનાવ્યવહાર કરી મથારથાને પધાર્યા.

—મકરણ ચાંદ્રુ : : ચારિત્ર-સ્વીકાર—

પૂજ્યશ્રીની પાસે મો ચતુર્વિંશ સંધ સમક્ષ સમમાવર્ત્તા-
આત્મિક શુદ્ધ દશામા-સ્થિત રહેવા તથા જ્યાં અશુદ્ધ પ્રવૃત્તિઓનો
ત્યાગ કરવારૂપ 'સામાયિક-ચારિત્ર'નો* પાત્રે દીક્ષિત બળ્યા
તમાઓએ અંગીકાર કર્યો જાડ, સાત દિવસને પ્રત્યક્ષ તૈમને પ્રથમ
છેદોપસ્થાપનીય નામનું ચારિત્ર આપવાનો વિધિ કરવામા આવ્યો.

પ્રથમ દીક્ષા લીધા જાડ વિચિત્ર મુતનો અભ્યાસ કરી,

સર્વ કોર્મોના નારા કરનાક એવું ચારિત્ર પાત્ર પ્રકારનું છે ૧-સામા-
યિક ચારિત્ર, ૨-છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩-પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર,
૪-સુદ્ધમસ પરાય ચારિત્ર, ૫-વધાખ્યાત ચારિત્ર હત્તરિક એટલે થોડા
વખત માટે કે વાવતરિક એટલે આખી જિંદગી માટે ને પહેલીવહેલી
મુનિદીક્ષા લેવામા આવે છે તે સામાયિક ચારિત્ર છે આ પછીના ચાર
એટો પણ સામાયિક રૂપ જ છે, પરંતુ કેટલીક આચાર અને ગુણની
વિશેષતાને લીધે તેમને જુદા પાડ્યા છે

x પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર પછી જીવનું છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર
સ્વીકાર કરવાની મુદ્દતના ત્રણ પ્રકાર છે, જ્ય-જ ૭ દિવસ મધ્યમ ચાર
માસ અને ઉત્કૃષ્ટ છ મસ આ માટે જુઓ રથાનાત સૂત્રનું ત્રીજું રથાન.

વિશેષ શુદ્ધિ ખાતર જે જીવનપર્યંતની ફરી દીક્ષા લેવામાં આવે છે તે, તેમજ પ્રથમ લીધેલ દીક્ષામાં દોષાપત્તિ આવવાથી તેનો છેદ ફરી, નવેસર દીક્ષાનું ફરીથી જે આરોપણ કરવામાં આવે છે તેને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે.

આ ચારિત્ર આપવાનો વિધિ કરાવતાં પૂજ્યશ્રીએ શ્રમણસંઘ સમક્ષ નવદીક્ષિતો પાસે પાંચ મહાવ્રતો તથા છઠ્ઠા અરાત્રિભોજન-વ્રતની પ્રતિજ્ઞાઓનું સ્વમુખે ઉચ્ચારણ કરાવ્યું તથા પાંચ મહાવ્રતોનું અરાત્ર પાલન થાય તે માટે પાંચ ભાવનાઓની સમજૂતી આપી.

પાંચ મહાવ્રતોની પ્રતિજ્ઞાઓ:

પ્રથમ મહાવ્રત-અહિંસાવ્રત:

પદમે ભંતે ! મહવ્યયે પાણાહવાયાઓ વેરમણં । સર્વં ભંતે ! પાણાહવાયં પશ્યક્ષામિ । સે સુહુમં વા વાયરં વા તસં વા થાવરં વા, નેવ સયં પાણે અહવાયજ્જા, નેવડન્નેદિં પાણે અહવાયાધિજ્જા, પાણે અહવાયન્તેડવિ અન્તે ન સમણુ-જાણેજ્જા, જાવજ્જીવાય તિવિહં તિવિદ્દેણં મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરન્તંપિ અન્નં ન સમણુ-જાણામિ, તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિન્દામિ ગરિદ્દામિ અપ્પાણં વોસિરામિ । પદમે ભંતે ! મહવ્વપ્પ ઉચ્ચદ્ધિઓમિ સર્વ્યાઓ પાણાહવાયાઓ વેરમણં ।

-દશ. અ. ૪-૧

અર્થાત્-હે બદ-ત ! જીવહિંસામાંથી વિરંમવું એ પ્રથમ મહાવ્રત છે. હે પૂજ્ય ! હું સર્વ પ્રકારની જીવહિંસાનો ત્યાગ

કરું છું. ડાહ પશુ પ્રાણ, પછી તે નાનો હોય કે મોટો હોય અથવા તો રથાવર હોય કે જગમગ હોય, પશુ હું જાતે તેની હિંસા નહિ કરું, ખીખ પાસે નહિ કરાવું કે ઝાઝ કરતો હશે તેને પશુ અનુમતિ નહિ આપું મરતા સુધી મન, વાણી, કાયા એ ત્રણેથી હું શુભકિસા નહિ કરું, નહિ કરાવું કે ડાહ કરતો હશે તેને હું અનુમતિ નહિ આપું હે બદન્ત ! મૂતકાળમાં કૈલી હિંસામાંથી પશુ હું પાછો ફરું છું, તેની નિંદા કરું છું, તેની મદી કરું છું, અને તે હિંસા કરનાર મારા આત્માનો ત્યાગ કરું છું હે બદન્ત ! સર્વ પ્રકારની શુભકિસામાંથી વિરમવારથી પ્રથમ મહામતમાં હું રિયત યાદું છું.

આ પ્રથમ મહામતની પાંચ ભાવનાઓ* આ પ્રમાણે છે :
 ૧લી ભાવના—નિર્મન્ય સાધુ-સાખી ડાહ જાતુને કમેશ ન થાય તે રીતે સાવધાનતાપૂર્વક (સાડાત્રણ હાથ આમળ નજર રાખીને) ચામે, કારણ કે બેદરકારીથી ચામે તો શુભ-જાતુની હિંસા થાય

૨જી ભાવના—નિર્મન્ય સાધુ-સાખી પોતાનું મન બરાબર તપાસે, તેને પાપયુક્ત, સંદોષ, સંક્રિં, કર્મબંધન હિપ્તબનાર તથા પ્રાણીઓના વધ, છેદ કે બેદ અને કલહ પ્રદેશ કે પરિતાપ યુક્ત ન થવા હે

* પાંચ મહામતોની પ્રવિશ્તાઓ તથા પ્રત્યેકની પાંચ ભાવનાઓ વિષે આચાર્ય સૂત્રના ભાવનાભિવ્યક્તમાં વિચાર કરવામાં આવેલ છે મૂળપાઠ માટે ત્યાં બેઈ હેતુ આ હિપ્તબદ દશવૈકલિક તથા પ્રશ્નભાષ્ય સૂત્રમાં પણ તેનો ઉલ્લેખ મળે છે

૩૭ ભાવના—નિર્ઘન્ય સાધુ-સાધ્વી પોતાની વાણીને યરાયર તપાસે; તેને ઉપર પ્રમાણે પાપયુક્ત કે સદોષ તથા કલ્પ, પ્રદોષ અને પરિતાપયુક્ત ન થવા દે.

૪થી ભાવના—નિર્ઘન્ય સાધુ-સાધ્વી વસ્તુમાત્રને યરાયર જોઈ તપાસી, સાફ કરીને લે કે મૂકે, કારણ કે બેદરકારીથી લે કે મૂકે તો જીવનંતુની હિંસા થાય.

૫મી ભાવના—નિર્ઘન્ય સાધુ-સાધ્વી પોતાનાં અન્નપાન પણ જોઈ-તપાસીને ઉપબોગમાં લે; કારણ કે બેદરકારીથી લે તો જીવનંતુની હિંસા થાય.

આટલું કરે તો આ મહાવ્રત શરીરથી યરાયર સ્વીકાર્યું, પાળ્યું, અમલમાં મૂક્યું કે જિતેશ્વરોની આજ્ઞા પ્રમાણે અનસ્યું કહેવાય.

—આચારાંગ સૂત્ર

આ અહિંસાવ્રતનો શાસ્ત્રકારોએ ખૂબ જ મહિમા વર્ણવેલ છે. શ્રી પ્રશ્નપ્રકરણ સૂત્રમાં અહિંસાને ભગવતી માતા તરીકે વર્ણવવામાં આવેલ છે. એ ભગવતી અહિંસા ભયભીત જીવોને શરણના સ્થાન જેવી છે. પક્ષીઓને આકાશના આધાર જેવી છે. તૃષાપુરને પીવાના પાણી જેવી છે. ભૂખ્યાને ભોજન જેવી છે. સમુદ્રની મધ્યમાં વહાણ જેવી છે. ઔષધ જીવોને આશ્રયના સ્થાન જેવી છે. રોગથી પીડાતા પ્રાણીઓને ઔષધના ળળ જેવી છે. અટ્ટીમાં મદદગાર સાથી જેવી છે. એવી વિશિષ્ટતરા એ અહિંસા છે. ત્રસ સ્થાવર જીવોને ક્ષેમ કરનારી અહિંસા છે.

પ્રશ્નપ્રકરણ સૂત્ર, સંવરદાર, અ. ૧૬.

અદિંસા મળતી પેડે સર્વ જૂતોની દિતકારિણી છે; અદિંસા જ સસારરૂપી મરજૂમિયા અમૃતનદી છે; અદિંસા કુંખરૂપી દાવાગિને શાન્ત કરનાર વરસતી વાદળી છે અને અદિંસા જ સંભારૂપી રામથી પીડિત લોકોને મારે પગ્મ ઓપવિ છે. આવા અદિસામતનું આત્મદિતેથી સાધોએ પ્રાણુ ન બોલે પણ પૃથ્વિ પાનન કરવું જોઈએ.

બીજુ મહામત સત્યમતઃ

બ્રહ્મવરે દુષ્ણે મતે ! મહાધ્વ મુસાધાયાઓ વેરમણ !
સરથ મતે ! મુસાધાય પચષ્ઠામિ । સં લોહા વા, હોહા વા,
મયા વા, દાસા વા નૈવ સર્વં મુસં વયજ્ઞા નૈવડગ્નેદિ મુર્સ
વાયાચિજ્ઞા, મુસ વયગ્નેડધિ અગ્ને ન સમણુજાણેજ્ઞા
જાણજ્ઞીયાય તિવિદં તિવિદેષં મજેણ વાયાવ કાવણં ન
કરેમિ ન કારવેમિ કરગ્મ પિ અગ્ને ન સમણુજાણામિ ।
તસ્સ મતે ! પદિક્કમામિ નિન્દામિ ગરિહામિ અપ્પાણ
લોસિરામિ । દુષ્ણે મતે ! મહાધ્વ ઉચ્છ્રિઓમિ સઘાઓ
મુસાધાયાઓ વેરમણ ॥

-દસ. ૪-૨

અર્થાત્-હે બદન્ત ! અસત્ય બોલવામાથી વિરમવું એ બીજુ મહામત છે. હે બદન્ત ! સર્વ પ્રકારની અસત્ય વાણીનો હું ત્યાગ કરે છું. ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી કે દસવામા હું જાતે અસત્ય નહિ બોલું, બીજા પાસે નહિ બોલાવું કે કોઈ બોલતો હશે તેને અનુમતિ પણ નહિ આપુ. મરતા સુધી મન, વાણી, કાયા એ ત્રણેથી હું અસત્ય નહિ બોલું, નહિ બોલાવું કે કોઈ બોલતો હશે તેને અનુમતિ નહિ આપું. હે બદન્ત ! જૂત-

કાળમાં બોલેલા અસત્ય વચનમાંથી પણ હું પાછો ફરું છું, તેની નિંદા કરું છું, તેની ગદ્દો કરું છું અને તે અસત્ય બોલનાર મારા આત્માનો પણ ત્યાગ કરું છું:

હે ભદ્રન્ત ! સર્વ પ્રકારના અસત્ય બોલવામાંથી વિરમવા-
રૂપ દ્વિતીય મહાવ્રતમાં હું રિયત થાઉં છું.

આ દ્વિતીય સત્યવ્રત નામના મહાવ્રતની પાંચ ભાવનાઓ
નીચે પ્રમાણે ભાવવી જોઈએ.

૧લી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી વિચારીને બોલે, કારણ કે
વગરવિચાર્યું બોલવા જતાં જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૨જી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી ક્રોધનો ત્યાગ કરે, કારણ કે
ગુસ્સામાં આવી જઈ જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૩જી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી લોભનો ત્યાગ કરે, કારણ કે
લોભમાં તણાઈ જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૪થી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી ભયનો ત્યાગ કરે, કારણ કે
ભયમાં આવી જઈ જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૫મી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી હાસ્યનો ત્યાગ કરે, કારણ કે
ટીખળ-મસ્કરીમાં જૂઠું બોલાઈ જવાય.

—આચારાંગ સૂત્ર, ભાવનાધ્યયન

આટલું કરવામાં આવે તો આ સત્યવ્રત આચર્યું ઠહેવાય.

સત્યવ્રતનો મહિમા શાસ્ત્રગ્રંથોમાં ખૂબ જ વર્ણવવામાં આવેલ
છે. શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણમાં તે સર્વં હુ મયંવં અર્થાત્ સત્ય એ તો
ભગવાન છે એમ ઠહી સત્યવ્રતની મહત્તા બતાવવામાં આવેલ છે.

સત્ય વચન નિર્દોષ મહાપવિત્ર મોક્ષના દેતુરૂપ છે, ઉત્તમ આત્માઓવડે બહુમાન્ય છે, સુમતિનો માર્ગ દર્શાવનાર અને મોક્ષના ઉત્તમપ્રત છે

પ્રશન્યાકરણ સૂત્ર, સવરદાર, અ ૨૭૭

સત્ય જો સર્વ જ્ઞાન અને ચારિત્રનું મૂળ છે. અહિંસારૂપ તથાવને અન્ય મતો પાળે છે તેમાંથી સત્યનો ભંગ થતાં આખી પાળ પૂરી બાક બધું નાશ પામે છે

આવા સત્યમતનું આત્મહિતૈષી સાધનોએ પૂર્ણ પાલન કરવું જોઈએ.

ત્રીશુ મહામત-અર્થોર્થમતઃ

અદ્યાયરે તત્ત્વે મતે ! મહદ્વષ્ય અદિન્નાદાણામો વૈરમણ ! સત્ત્વ મતે ! અદિન્નાદાણં પદ્મવક્ત્રામિ ! સે ગામે ષા, નગરે ષા, રણે ષા, અર્ણવે ષા, બહુ ષા, અર્ણુ ષા, પૂલ ષા, ચિત્ત મન્ત ષા, અવિષ્મમન્ત ષા, નૈવ સ્ય અદિન્ન ગિળ્હિજ્ઞા, નૈવડન્નેદિ અદિન્ન ગિળ્હિજ્ઞા, અદિન્ન ગિળ્હન્નેડમિ કાને ન સમણુજાણેજ્ઞા, ઝાવક્કીકાપ સિચિદે સિચિદેપં મજેજ ષાકાપ કાપણ ન કરેમિ ન કારવેમિ કરન્તપિ અન્ને ન સમણુજાણમિ ! તત્ત્વ મતે ! પઠિક્કમામિ નિન્દામિ ગરિહામિ મપ્પાણ ષં સિરામિ ! તત્ત્વે મતે ! મહદ્વષ્ય ડરદ્વિઓમિ સથ્યામો અદિન્નાદાણામો વૈરમણં ॥ -દશ ૬-૩

અર્થાત્—હે બદન્ત ! ન આપેલી વસ્તુ ચોરી લેવામાંથી વિરમવું જો ત્રીશુ મહાપત છે. હે બદન્ત ! હું સર્વ પ્રકારની

ચોરીનો ત્યાગ કરું છું. ગામ, નગર કે અરણ્યમાં, થોડું, બહુ, નાનું, મોટું, સજીવ કે નિર્જીવ એવું ન આપેલું કાંઈપણ હું જાતે નહિ ચોરી લઉં, ખીજા પાસે નહિ ચોરાવું કે કોઈ ચોરનું હશે તેને અનુમતિ પણ નહિ આપું. મરતા સુધી મન-વચન-કાયા એ ત્રણેથી હું જાતે ચોરી નહિ કરું, ખીજા પાસે નહિ કરાવું કે કોઈ ચોરી કરતો હશે તેને અનુમતિ પણ નહિ આપું. હે બદન્ત ! જૂતકાળમાં કરેલી ચોરીમાંથી પણ હું પાછો ફરું છું, તેની નિંદા કરું છું, તેની ગદ્યા કરું છું અને તે ચોરી કરનાર મારા આત્માનો પણ ત્યાગ કરું છું.

હે બદન્ત ! સર્વ પ્રકારની ચોરીમાંથી વિરમવારૂંપી તૃતીય મહાવ્રતમાં હું સ્થિત થાઉં છું.

આ ત્રીજા મહાવ્રત-અયૌર્યવ્રતની પાંચ ભાવનાઓ આ પ્રમાણે કહેલી છે:

૧લી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, વિચાર કરીને પરિમિત પ્રમાણમાં અવગ્રહ(વસ્તી) માગે.

૨જી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, માગી આણેલ અન્નપાન આચાર્ય આદિને જણાવીને તેમની પરવાનગીથી જ ખાય.

૩જી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, પ્રમાણસહિત (એટલે કાળ-ક્ષેત્રની હદ બાંધીને) અવગ્રહ (વસ્તી) માગે.

૪થી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, અવગ્રહનું (વસ્તીનું) વારંવાર પ્રમાણ નક્કી કરતા જાય.

૫મી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, સાધર્મિકોની આશ્રયતામાં—

તેમને માટે કે તેમની પાસેથી-પણ વિચારીને તથા પરિમિત પ્રમાણમાં જ વસ્તુઓ માગે.

-આચારામ સૂત્ર, ભાવનાધ્યયન.

આ અસ્તેયમતની મહત્તા શ્રી પ્રશ્નપ્રકરણ આદિ શાસ્ત્રોમાં ખૂબ જ ખતાવવામાં આવેલ છે આ મહાનત છે, શુચ્ચનત છે, પરદ્રવ્યના હરણુ પ્રત્યે વિરક્તિરૂપ છે, અપરિમિત અને અનત તુષ્ણારૂપ અને વસ્તુઓમાં મદાધ્યાત્મ્યારૂપ જે મન તે વડે થતું પાપ તેને સારી રીતે નિમ્મલ કરનારું, બાહ્ય અભ્યંતર પ્રધીને દાળનાર, તીથ કરોએ કહેલું, આશ્રય રહિત, નિર્ભય અને હિતમ પુરુષોએ માન્ય કરેલું છે. -પ્રશ્નપ્રકરણ સૂત્ર, સંવર્ણક, અ ૩૭૫.

“ જેઓ અસ્તેયમત પામે છે તેમના અનયો દુઃ થાય છે ”

ખીખતું સર્વસ્વ હરવાની વાત તો દુઃ રહી, માણસે તો ખીખએ ન આપેતું તથાપતુ પણ લેવું ન જોઈએ.

આવા અસ્તેયમતનું આત્મદિનેષી સાધકોએ પ્રયત્નપૂર્વક પાલન અવશ્ય કરવું જોઈએ

શોધું મહામત-પ્રશ્નપ્રકરણ :

અહાધરે ચઢરથે મંતે । મહુલ્લ મેહુલાઓ ધીરમણ ।
સલ્લ મંતે । મેહુણ પચ્ચક્કામિ । સે દિલ્લ વા, માણુસ ઘા,
તિરિક્કલ્લજોણિય ઘા, નેષ સય મેહુણ સેવિજ્ઞા, નેષડ્ડનેદિ
મેહુણ સેવાવિજ્ઞા, મેહુણ સેવન્તેડવિ અન્ને ન સમણુજ્ઞાણેજ્ઞા ।
સાયજ્ઞીયાપ તિવિદ્ધ તિવિદ્ધેણ મજેજં યાયાપ કાપણ ન
વરેમિ ન કારવેમિ વરન્તપિ અગ્નં ન સમણુજ્ઞાણામિ ।

તસ્ત મંતે ! પઢિક્કમામિ નિન્દામિ ગરિહામિ અપ્પાણં
વોસિરામિ । ચડત્થે મંતે ! મહવ્વપ્પ ઉવઢ્ઠિઓમિ સવ્વાઓ
મેહુણાઓ વેરમણં ॥ ૬૨. ૪-૪

અર્થાત્- ભદ્રન્ત ! મૈથુનમાંથી વિરમવું એ ચોથું મહા-
વ્રત છે. હે ભદ્રન્ત ! હું સર્વ પ્રકારના મૈથુનનો ત્યાગ કરું છું.
દૈવી, માનુષી કે પાશવિક કોઈ પણ પ્રકારના મૈથુનને હું જાતે
નહિ સેવું, બીજા પાસે નહિ સેવરાવું કે કોઈ સેવતા હશે તો તેને
અનુમતિ પણ નહિ આપું. મરતા સુધી મન, વાણી, કાયાથી હું
જાતે મૈથુન નહિ કરું, બીજા પાસે નહિ કરાવું કે કોઈ કરતો
હશે તેને અનુમતિ નહિ આપું. હે ભદ્રન્ત ! જૂતકાગમાં સેવેલ
મૈથુનમાંથી પણ હું પાછો કરું છું, તેની નિંદા કરું છું,
તેની ગણી કરું છું અને તે મૈથુન સેવનાર મારા આત્માનો
ત્યાગ કરું છું.

હે ભદ્રન્ત ! સર્વ પ્રકારના મૈથુનમાંથી વિરમવારૂં ચતુર્થ
મહાવ્રતમાં હું રિયત થાઉં છું.

આ ચોથા મહાવ્રત-અહાયર્યાવ્રતની પાંચ ભાવનાઓ આ
પ્રમાણે છે:

૧લી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, વારંવાર સ્ત્રી-પુરુષ સંબંધી
વાતો ન કરે, કારણ કે તેમ કરતાં ચિત્તની શાન્તિનો ભેદ
થાય અને કેવળી ભગવાને ઉપદેશેલા ધર્મથી બ્રહ્મ થવાય.

૨જી ભાવના—નિર્ગ્રન્થ સાધુ-સાધ્વી, સ્ત્રી-પુરુષના મનોહર અવયવો
જુએ કે ચિંતવે નહિ, તેમ કરતાં યાવત્ ધર્મથી બ્રહ્મ થવાય.

૩૯ ભાવના—નિર્મલ-ય સાધુ-સાધ્વી, પહેલા સેવેલીક કામકોડા
યાદ કરે નહિ, તેમ કરતા યાવત્ ધર્મથી બ્રહ્મ થવાય

૪૦ ભાવના—નિર્મલ-ય સાધુ-સાધ્વી પ્રમાણથી વધારે તેમજ
કામોદીપક અજપાન ન સેવે, તેમ કરતા યાવત્ ધર્મથી
બ્રહ્મ થવાય

૪૧ ભાવના—નિર્મલ-ય સાધુ-સાધ્વી, ઓ-પુરુષ, માતા, પશુ કે
નપુસકથી સહિત આસન કે સ્થાન ન વાપરે (સાધુજી-
ઓ, પશુ નપુસક સહિત અને સાધ્વીજી-પુરુષ, પશુ કે
નપુસકસહિત આસન-સ્થાન ન વાપરે) તેમ કરતા યાવત્
ધર્મથી બ્રહ્મ થવાય

આ પાંચ ભાવનાઓ ભાવવાથી મહામતના પાનનમાં
રિયગતા આવે છે

—આચારામ સૂત્ર, ભાવનાશ્વયન

આ ચોથા મહામત-બ્રહ્મચર્યમતનો મહિમા શાસ્ત્રમંથોમાં
ખૂબ જ વર્ણવવામાં આવેલ છે શ્રી પ્રમખાકરણ સૂત્રમાં બ્રહ્મ
ચર્ય-મતનું મહત્ત્વ ખૂબ જ બતાવવામાં આવેલ છે

બ્રહ્મચર્ય ઉત્તમ તપ નિયમ, શાન દશન, ચારિત્ર, સમ્પત્તિ
તથા વિનયના મૂળ કારણરૂપ ■ ચમનિયમ પ્રધાનયુક્ત છે દિગ્ભવત
પર્વતથી મહાતેજસ્વત છે આજ્ઞવયુક્ત સાધુજનોએ સેવેલું છે
મોક્ષમાર્ગરૂપ છે વિશુદ્ધ સિદ્ધિમતિના રચાનરૂપ છે શાશ્વત અવ્યાખ્યાય

*પહેલા સેવેલી એટલે દીક્ષા લીધા પહેલા તે પૂર્વ અગર પહેલા
કહેવાય છે

છે. પુનર્ભવ નહિ કરાવનાર છે યાવત્ અનેક ગુણે ઠરી સાદિત છે.
પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર, સંવરદ્વાર, અ. ૪થું.

ચારિત્રનું પ્રાણશૂત-મોક્ષનું એક શ્રેષ્ઠ સાધન એવું બ્રહ્મચર્ય-
વ્રત આચરીને મનુષ્યો દેવોવડે પણ પૂજ્ય છે. બ્રહ્મચર્ય આચર-
નારા મનુષ્યો દીર્ઘાયુષી, સુંદર આકૃતિવાળા, દૃઢ બાંધાવાળા,
તેજસ્વી તેમજ મહાવીર્યવાન થાય છે; માટે મનુષ્યે બ્રહ્મચર્ય-વ્રતનું
સેવન કરવા તત્પર રહેવું જોઈએ.

આવા બ્રહ્મચર્ય-વ્રતનું આત્મહિતૈષી સાધકોએ સમ્યક્પ્રકારે
પાલન કરી, સંયમ-સાધના સાધી આત્મકલ્યાણ કરવું જોઈએ.
પાંચમું મહાવ્રત-અપરિગ્રહવ્રત:

અદ્યાયરે પંચમે મંતે ! મહવ્વપ પરિગ્ગહાઓ વૈરમણં ।
સવ્વં મંતે ! પરિગ્ગહં પચ્ચક્ખામિ । સે અપ્પં વા, વહું વા,
અણું વા, થૂલં વા, ચિત્તમન્તં વા અચિત્તમન્તં વા । નેવ સયં
પરિગ્ગહં પરિગ્ગિણ્હેજ્ઞા, નેવડન્નેહિં પરિગ્ગહં પરિગ્ગિણ્હાવિજ્ઞા,
પરિગ્ગહં પરિગ્ગિણ્હન્તેડવિ અન્ને ન સમણુસાણિજ્ઞા । જાવ-
જીવાપ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાપ કાપણં ન કરેમિ
ન કારવેમિ કરન્તંવિ અન્નં ન સમણુજાણામિ । તસ્સ મંતે !
પહિક્કમામિ નિદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ । પંચમે
મંતે ! મહવ્વપ ઉવઢ્ઠિઓમિ સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વૈરમણં ॥

—દશ૦ ૪-૫

અર્થાત્-હે બદન્ત ! પરિગ્રહના સંબંધથી વિરમવું એ
પાંચમું મહાવ્રત છે. હે બદન્ત ! હું સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહનો

ત્યામ કરુ છુ. યોદ્ધ, જદુ, નાનું, યોદ્ધ, સજીવ કે નિર્જીવ એવા
 કરાનો પશુ હુ જાતે પરિમદ નહિ કરું, બીજા પાસે નહિ કરાવુ
 કે ડાક કરતો હશે તો તેને અનુમતિ પણ નહિ આપુ. મરતા
 સુધી મન, વાણી, કાયા એ ત્રણેયી હું જાતે પરિમદ નહિ કરુ,
 બીજા પાસે નહિ કરાવુ કે ડાક કરતો હશે તેને અનુમતિ પણ
 નહિ આપું. હે ભદ્રન્ત ! જનકાજમા કરેલ પરિમદમાથી પણ હુ
 પાછો ફરુ છુ, તેની નિંદા કરુ છુ, તેની મહી કરુ છુ અને તે
 પરિમદ કરનાર મારા આત્માનો પણ ત્યાગ કરુ છુ

આ પાંચમા મહાવ્રત-અપરિમદન્તની પાંચ ભાવનાઓ આ
 પ્રમણે છે. આ પ્રમાણે ભાવના કરવાથી વ્રતમા રિચરતા આવે છે.

૧લી ભાવના—નિર્મન્ય સાધુ-સાખી, કાનથી મનોહર શબ્દો
 સાંભળી, તેમા આસક્તિ, ગમ કે ચોક ન કરે, તેમજ ન
 ગમતા શબ્દો સાંભળી દેવ ન કરે, કારણ કે તેમ કરવાથી
 ચિત્તની શાન્તિનો ભેદ થાય અને કેવળી જમવાને ઉપદેશોના
 પર્મથી ભટ્ટ મવાય

કાનમા શબ્દ પડતા, અટકાવવા શક્ય નથી,

પરંતુ તેમા જે રાગદ્વેષ, તે બિશુએ ત્યાગવા.

૨છ ભાવના—નિર્મન્ય સાધુ-સાખી, આખી મનોહર રૂપો દેખી,
 તેમા આસક્તિ વચેરે ન કરે. તેમજ ન ગમતા રૂપો દેખી
 દે ન કરે

આંખે રૂપ ચડતા, અટકાવવા શક્ય નથી,

પરંતુ તેમા જે રાગદ્વેષ, તે બિશુએ ત્યાગવા

૩૭ ભાવના—નિર્ઝન્ય સાધુ-સાધ્વી, નાકથી મનોહર ગંધ સૂંધી, તેમાં આસક્તિ વગેરે ન કરે; તેમજ ન ગમતા ગંધ સૂંધી દ્વેષ ન કરે.

નાકે ગંધ આવતો, અટકાવવો શક્ય નથી;
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે બિહુએ ત્યાગવા.

૪થી ભાવના—નિર્ઝન્ય સાધુ-સાધ્વી, જીભથી મનગમતા સ્વાદ ચાખી, તેમાં આસક્તિ વગેરે ન કરે; તેમજ ન ગમતા સ્વાદ ચાખી દ્વેષ ન કરે.

જીભે સ્વાદ આવતો, અટકાવવો શક્ય નથી;
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે બિહુએ ત્યાગવા.

૫મી ભાવના—નિર્ઝન્ય સાધુ-સાધ્વી, મનગમતા સ્પર્શ અનુભવી, તેમાં આસક્તિ વગેરે ન કરે; તેમજ ન ગમતા સ્પર્શ અનુભવી દ્વેષ ન કરે.

ચામડીથી સ્પર્શ થતો, અટકાવવો શક્ય નથી;
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે બિહુએ ત્યાગવા.

—શ્રી આચારાંગ સૂત્ર, ભાવનાધ્યયન

આ પ્રમાણે પાંચમ મહાવ્રતની હિપરની પાંચ ભાવનાઓથી આત્માને ભાવિત કરવાથી વ્રતમાં સ્થિરતા આવે છે અને પરિણામે આત્મકલ્યાણ સાધી શકાય છે.

આ અપરિગ્રહ-વ્રતનો મહિમા પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમાં ખૂબ જ વર્ણવવામાં આવેલ છે.

“ જે અપરિગ્રહી છે, તેને સંતોષ છે. ”

આ પાત્ર મહાન્તો અને તેમની પચ્ચીસ બાવનાઓથી ભાવિત થએલા સાધુ-સાધ્વી શાસ્ત્ર, આચાર અને ધર્મમાર્ગ અનુસાર તેમને અરામર પાળી, જ્ઞાનીઓની આચારના આરાધક બને છે.

હિંદુ પાત્ર મહાન્તોનું પરિપૂર્ણ પાલન કરવા ઉપરાંત હકું અરાત્રિભોજનવ્રતનું પણ સાધુપુરુષે અવસ્ય પાલન કરવું પડે છે. આ હક્કા અરાત્રિભોજનવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આ પ્રમાણે લેવામાં આવે છે. હકું અરાત્રિભોજનવ્રત.

અહાશરે છટ્ટે મતે ! યપ રાદ્ભોયણામો ચેરમણ । સન્ધ મતે ! રાદ્ભોયણ પચ્ચક્ષામિ । સ્તે અસળ ઘા પાળ ઘા જાદમ ઘા સાદમ ઘા નેથ સય રાદ્ ભુજિજ્ઞા નેથડ્ગ્નેદિ રાદ્ ભુજાવિજ્ઞા રાદ્ ભુજતેડ્વિ અન્ને ન સમણુજાણેજ્ઞા । જાવજ્ઞીવાપ તિવિહ તિવિહેણ મખેણ ઘાવાપ કાવળં ન કરેમિ ન કારવમિ કરતપિ જન્ન ન સમણુજાણામિ । તસ્સ મતે ! પદિક્કમામિ નિશામિ ગરિહામિ અપ્પાણ ઘોલિધામિ । છટ્ટે મતે ! યપ ઉવટ્ઠિઓમિ સઘવામો રાદ્-ભોયણામો ચેરમણ ॥

દુષ્કેયાડ પચ મહાન્તયાદ રાદ્-ભોયણ-ચેરમણ હક્કાદ અસદિયટ્ઠિયાપ ઉવસપજ્જિતા ન વિહરામિ ॥ ૬૪ અ. ૪-૧

અર્થાત્—હે મહાન્ત ! રાત્રિભોજનથી વિરમવું એ હકું થત છે. હે મહાન્ત ! હું સર્વ પ્રકારના રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરું છું ખાન-પાન, મેઘો, મુખવાસ એ કશું હું તારે નહિ ખાઉં, ખીજીને નહિ ખવરાવું કે કોઈ ખાતો દશે તેને અનુમતિ પણ

નહિ આપું. મરતા સુધી મન, વાણી, કાયા એ ત્રણેથી હું જાતે રાત્રિભોજન નહિ કરું, જીજ્ઞાસા નહિ કરાવું કે કામ કરતો હશે તો તેને અનુમતિ નહિ આપું. હે ભદ્રન્ત ! જૂતકાળમાં કરેલ રાત્રિભોજનમાંથી પણ હું પાછો ફરું છું, તેની નિંદા કરું છું, તેની ગર્હ કરું છું અને તે રાત્રિભોજન કરનાર મારા આત્માનો પણ ત્યાગ કરું છું.

હે ભદ્રન્ત ! સર્વ પ્રકારના રાત્રિભોજનથી વિરમવારૂપી જટ્ટા વ્રતમાં હું સ્થિત થાઉં છું.

આ પ્રમાણે એ પાંચ મહાવ્રતો અને જટ્ટા રાત્રિભોજન-ત્યાગવ્રત-એ બધાંને આત્મહિત (મોક્ષ) ને અર્થે સ્વીકારીને હું વિહરું છું.

x

x

x

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીએ નવદીક્ષિતોને પાંચ મહાવ્રત તથા જટ્ટા રાત્રિભોજનત્યાગ વ્રતની પ્રતિજ્ઞાઓ અપાવી સાધુ-જીવનને સફળ બનાવવા માટે કયા સાધુગુણોને જીવનમાં પ્રગટાવવા જોઈએ તેની શાસ્ત્રાધારે સામાન્ય સમજૂતી આપતાં ફરમાવ્યું કે:

“જે સાધુપુરુષો ધર્મિક, ધર્મિષ્ઠ તથા ધર્મપૂર્વક આજીવિકા ચલાવનારા હોય છે તેઓ સર્વ પ્રકારની હિંસા વગેરે જ્ઞાનને આવરણ કરનારાં, બીજાને પરિતાપ આપનારાં તથા બંધનનાં કારણોરૂપ પાપકર્મોથી જીવનપર્યંત વિરત થએલા હોય છે.

“ધર-મારનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળેલા તે ભગવંત સાધુઓ ચાલવામાં, બેસવામાં વગેરેમાં સાવધાનીથી તથા મેઘ પ્રાણીને

કેસેરા ન થાય તેવી રીતે વર્તન કરનારા હોય છે. તેઓ ક્રોધ, માન, માયા અને સેબ વિનાના, શાન્ત, મોહ રહિત, મન્યી રહિત, શોક રહિત તથા અમૃતિત હોય છે

નિર્મન્ય સાધુપુરુષો કાસાના વાસણની પેઠે નિર્વેષ, શાખની પેઠે નિર્મલ, છવનો પેઠે અપ્રતિબદ્ધ, આકાશની પેઠે નિરાલબ્ધી, વાયુની પેઠે નિર્બંધ, સમુદ્રકણના પાણીની પેઠે નિર્મળ દ્વિધવાળા, કમળના પાનની પેઠે નિર્વેષ, કાચનાની માફક ઇન્દ્રિયોતુ રક્ષણ કરનાર, પક્ષીની માફક મુક્ત, જોડાના શીંગડાની પેઠે એકાદી, બારડ પક્ષીની પેઠે સદા જાગૃત, કાથીની માફક શક્તિશાળી, બળદની માફક બળવાન, સિંહની પેઠે દુર્ધર્ષ, મેરુપર્વતની પેઠે નિષ્કપ, સાગર જેવા ગહીર, અદમાળવી ચીમ્બ કાન્તિવાળા, સૂર્ય જેવા તેજસ્વી, કચનની પેઠે દેહીધ્મમાન, પૃથ્વીની પેઠે સર્વ રપરી સહન કરનારા તથા ઘી હોમેલા અગ્નિની પેઠે તપરતેજથી જ્વલત હોય છે '

—સુત્રકૃતામ સુત્ર ૨-૨-૨૩

x

x

x

હે નવદીક્ષિત સાધકો, તમે સૌ હિત સાધુગુણોને છવનમા અપનાવી, સાધુ-છવનને શોભાવી, ૨૧-૫૨નુ કથ્યાણુ સાધો એ જ મરી અતર્ગત ભાવના છે

ગુરુદેવની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરી તથા વદન-અવહાર કરી નવદીક્ષિતો સાધુત્વની શિક્ષા-દિક્ષા લેવામાં તન્મય બની મયા

—પ્રકરણ પંદરમું : : જન-દીક્ષા : સાધના-માર્ગ—

નાળ-દંસળ-સમ્પન્નં, સંજમે ચ તવે રયં ।

एवं गुण-समाउत्तं, संजयं साहुमालवे ॥ ૬૨. ૭-૪૯

શ્રી જિનામો કહે છે કે-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એવાં ગુણોથી જે પરિપૂર્ણ હોય એ જ ખરા સંયમી-સાધુ-પુરુષ કહેવાય.

જૈનશાસ્ત્રોમાં ઉપાસકોની બે કક્ષાઓ બતાવવામાં આવી છે. એક શ્રમણકક્ષા અને બીજી શ્રમણોપાસક-કક્ષા. બન્નેનું ધ્યેયબિન્દુ-લક્ષ્ય-સાધ્ય એક જ છે-મોક્ષપ્રાપ્તિ. અનગાર-સાધુ-સાધ્વીઓની માફક ગૃહસ્થ-ઉપાસકો (શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ) પણ મોક્ષના ઉપાસક બની શકે છે. બન્ને વર્ગોનું સાધ્ય એક જ હોવા છતાં બન્નેની સાધનામાં થોડી ભિન્નતા છે. શ્રાવકની અપેક્ષા શ્રમણની કક્ષા બિંચી છે માટે શ્રમણ-વર્ગની સાધના પણ બિંચા પ્રકારની છે. સાધ્ય શું છે ?

सर्वद्वय संवृतो भिक्षु, सर्वदुःखा पमुञ्चति ।

અર્થાત્ ઇન્દ્રિયો અને મન-બુદ્ધિના જે સવયવ રાખે છે તે બિંદુ સર્વં કુ જોયા મુક્ત થાય છે

આ શાસ્ત્રીય વચનમાં માધકર્તા સામ્ય અને સાધન બન્ને બતાવી આપવામાં આવેલ છે. માયાના પ્રથમ અરણ્યમાં માધન બતાવી બીજા અરણ્યમાં જીવનનું સામ્ય દર્શાવવામાં આવ્યું છે. જીવનનું સામ્ય ' સર્વં કુ જોયા મુક્તિ મેળવવી ' એ છે. જ્યાં જન્મ ત્યાં આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ છે અને જન્મનું ભાવિ જરા અને મરણ છે. આમ જ્યાં સુધી જન્મ-મરણની યજમાન થાયુ રહે છે ત્યાં સુધી આધિ, વ્યાધિ તથા ઉપાધિરૂપી કુ જોયા મુક્તકારો મળી શકતો નથી. આ પ્રમાણે સર્વં કુ જોયા મુક્તિ મેળવી આત્માને સ્વભાવમાં-આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર કરવે એ જ જીવનનું સામ્ય છે.

આત્મ-સ્વરૂપ

આત્માને સ્વભાવમાં સ્થિર કરવો-‘સ્વ’રૂપમાં મૂકવો એ જ જીવનનું લક્ષ્યબિંદુ છે એ જાણવા પછી સ્હેજે જાણા ઉદ્ભવે છે કે-આત્માનું ખરું સ્વરૂપ શું છે ? આ શક્યનું સમાધાન કરતાં શાસ્ત્રકારો કહેવાય છે કે

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપધેય એ આત્માના છ વિશિષ્ટ લક્ષણો છે. અનતજ્ઞાન, અનતદર્શન, અનતવીર્ય, અનતશક્તિમય આ આત્મા સત્-ચિદ્-આનંદમય છે. કુ ખ-મુખ, હૃદય-શોક, રતિ-અસતિ, ઉદ્દેશ-ઝઘાનિ એ જ્યાં આત્મસ્વરૂપ ઉપર જામેલો જામ છે, કાટ છે જન્મ, જરા, મરણ અને સંસાર-

પરિભ્રમણ એ શુદ્ધ આત્માનો સ્વભાવ નથી. એ તો નિત્ય છે, અખંડ છે, અવિનાશી છે, અમૃત છે.

તોહન્દિયગ્ગેઝ્ઝ અમુત્તમાયા,

અમુત્તમાયા વિ ય હોહ નિચ્ચો ।

અઝ્ઝત્થદ્દેહં નિયયસ્સ વન્ધો,

સંસારદ્દેહં ચ વયન્તિ વંધં ॥ ઉ. ૧૪-૧૯

આત્મા પોતે અમૃત હોવાથી ઇન્દ્રિયો દ્વારા જોઈ કે સ્પર્શી શકાતો નથી. વળી ખરેખર તે અમૃત હોવાથી જ નિલ ગણાય છે. આત્મા નિત્ય હોવા છતાં જીવાત્મામાં રહેલા અજ્ઞાનાદિ દોષોને લીધે તે બંધાય છે. આ બંધન એ જ સંસારપરિભ્રમણનું કારણ છે. આત્મિક દોષો:

કોહં ચ માણં ચ તદ્દેવ માયં ।

લોભં ચડત્થં અઝ્ઝત્થદ્દોસા ॥ સૂત્રકૃતાંગ, ૧-૬-૨૬

આત્મબંધન શું છે? આત્મા સ્વભાવે ઉન્નતિશીલ-પ્રગતિ-શીલ છે. આ સંસારથી અલગ થઈ રહેવાનો એનો મૂળ સ્વભાવ છે પણ એ પોતાનો સ્વભાવ છોડી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ દુષાયો જે આધ્યાત્મિક દોષો છે-તેને કારણે પરમાવમાં પડ્યો છે અને પરિણામે બાહ્યાવરણથી લપેટાઈ ગયો છે. આ ભવકૃપમાં આવી પડવાનું મુખ્ય કારણ તેનાં આત્મિક દોષો જ છે. શ્રી જ્ઞાતા-ધર્મકથાંગસૂત્રમાં (અં ૬) આત્મોન્નતિ તથા આત્માની અધોગતિ કેવી રીતે થાય છે તેનું સ્વરૂપ સમજાવવા માટે તુ'બ્બાતુ' ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યું છે. તુ'બ્બકું' હલકું' તેમજ તરવાના સ્વભાવવાળું

હોય છે અને એવા જ માટે તેને અગાધ નીરના તળિયે પણ મૂકી દેવામાં આવે તો પણ એ પાણીની સપાટી ઉપર જ આવી જાય છે કારણ કે તરવું એ વૃજાને મૂળ સ્વભાવ છે પરંતુ જો તે જ વૃજાને માટી તેમજ કપડાને ક્ષેપ ચડાવવામાં આવે, ફરી તેને સૂકવીને ખીજી વાર ક્ષેપ ચડાવવામાં આવે અને એમ ક્ષેપ અને કપડાને પટ આડેક વાર ચડાવીને પછી તે જ વૃજાને પાણીમાં નાખવામાં આવે તો તરવાના સ્વભાવવાળું તે જ વૃજા પાણીના તળિયે જઈ મેસી જશે, કારણ કે તેનો તરવાનો સ્વભાવ પરવરતુના સસર્મથી હણી નાખવામાં આવ્યો છે તે જ પ્રમાણે શિશ્વંમાં આત્માનો સ્વભાવ દિસા, અસત્ય ચોષ, મૈથુન, પરિમિદ, ક્રોધ, માન, માયા ભોજ આદિ કુસરકારોને લીધે બદલી જાય છે અને અધોગતિને પામે છે પણ ધીમે ધીમે વખત જતાં વૃજાના આવરણો-ક્ષેપો ગળતા જાય છે તેમ તેમ વૃજા પાણીમાં જી સુ આવતું જાય છે અને જો થડીએ બધા આવરણો વૃજા પરથી હટી જાય છે ત્યારે વૃજા સ્વતંત્રતાપૂર્વક પોતાના સ્વભાવ મુજબ પાણીની સપાટી ઉપર તરતું નજરે પડે છે એ જ પ્રમાણે જીવાંમાં અહિસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિમિદ, ક્રમા, મૃદુતા, સરળતા અને નિર્લોભતા આદિના આવરણથી દિસા વર્તેના આવરણો ધીરે ધીરે દૂર ચતા જાય છે અને જ્યારે બધા આવરણો દૂર ચાક જાય છે કે તરત જ આત્મા પોતાના અસલ સ્વભાવમાં આવી જાય છે અને અજરામરપણુ પામે છે

કર્મોવરણોની શક્તિ આત્માના મૂળ સ્વભાવો પ્રગટ થવા દેતી નથી આત્મા પોતાનો મૂળ સ્વભાવ છોડી પરભાવમાં

રમણુ કરી રહ્યો છે એ જ સંસારપરિબ્રમણુનું કારણ છે. શાસ્ત્ર-કારો પણ એ જ કહે છે કે:

કમ્મસંગેહિ સમ્મુદા, દુક્ખિયા ઘહુવેયણા ।

અમાણુસાણુ જોણિસુ, વિણિહમ્મન્તિ પાણિણો ॥ ઉત્ત. ૩, ગા. ૬

કર્મના પાશથી જકડાયેલા અને તેથી સંમૂઢ બનેલા જીવાત્માઓ અમાણુથી (નરક-તિર્યંચ) યોનિઓમાં જન્મ ત્યાં દુઃખનું વેદન કરી હણાય છે. આત્માના સ્વરૂપ ઉપર પડેલા નાખનારા આ કર્મો જ છે. આ કર્મો જ આત્માના દોષો છે, દુઃખનો છે. જ્ઞાનાવરણીય વગેરે શાસ્ત્રીય ભાષામાં કહેવાતા આઠ મૂળ કર્મો છે-જેમાં આત્માના દરેક નાના-મોટા દોષોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

જીવાત્માઓ પોતાની વાણી, વર્તન અને વિચારની પ્રવૃત્તિઓ વડે જે કર્મો બાંધે છે તે કર્મોના સારાં માઠાં ફળને ભોગવી શાન્તિ અને ધીરતાપૂર્વક તે કર્મોનો ક્રમિક વિનાશ કરતા રહે છે ત્યારે અતુકમે કર્મક્ષેપથી શુદ્ધિ પામતા પામતા મનુષ્યદેહને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જેમ ચોરી કરતાં પકડાયેલો-પાપકર્મ કરનાર-ચોર પોતાના કરેલા કૃત્યથી પીડાય છે અને કરેલાં કર્મોને ભોગવ્યા સિવાય તેનો છૂટકારો થઈ શકતો નથી, તે જ પ્રમાણે જીવાત્માઓ પણ આ લોક તથા પરલોકમાં પોતાનાં કરેલાં કર્મોવડે જ પીડાય છે અને તે કર્મોને ભોગવ્યા સિવાય છૂટકારો મળતો નથી. આ કર્મક્ષેપથી અતુકમે હલકા થતાં થતાં આત્માએ જેમ મનુષ્યજન્મ મેળવ્યો તેમ સર્વ કર્મોનો અતુકમે સમૂળ ઉચ્છેદ કરી પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં ને ખરા સ્થાને પહોંચી જવું એ જ આ આત્માનું લક્ષ્યબિન્દુ છે. કર્મોવરણોને દૂર કરી, સર્વ દુઃખોથી મુક્તિ મેળવવી એ જ માનવજીવનનો હેતુ છે.

આત્મશુદ્ધિના ઉપાયો:

આત્મિક દોષોથી અશુદ્ધ થએલા આત્માને શુદ્ધ રીતે કરવો અને તેનો આત્મવિકાસ રેવી રીતે સાધવો આ મહાપ્રજ્ઞના નિરાકરણ માટે શ્રી ભગવતી સૂચના 'આત્મશુદ્ધિના ઉપાયો.' વીર પ્રશ્નને નીચે પ્રમાણે જવાબમાં છે —

સદગે માળે ચ વિદ્યાણ, પદ્યજ્ઞાણે ચ સજ્જમે ।

અજ્ઞાસયે તયે લેષ, લોદાણે અવિરિય સિદ્ધિ ॥ ભગવતી

સાતસંગથી ધર્મમવશુ

જ્ઞાન મવશુથી જન્મે, વિજ્ઞાન જ્ઞાનથી જીમે,
વિજ્ઞાને પાપનો ત્યાગ, સવમ પાપ-ત્યાગથી
સધમે પાપનો રોધ, ને તેથી તપ સમવે,
તપથી કર્મનો નાશ અક્રિય અત્મ મુક્તિને

મનુષ્ય જ્યારે સાતસંગ કરી ધર્મનું મવશુ કરે છે ત્યારે તેનામાં જ્ઞાન હિતપત્ર થાય છે જ્ઞાન થયા પછી જ નિશિષ્ટ જ્ઞાન મેળવે ॥ એવા આત્મજન પછી વૈરાગ્ય રહુરે છે વૈરાગ્ય રહુયા પછી જ્ઞાનોની આરાધના થાય છે જ્ઞાનો મારણુ મ્યાં બાદ સધમ સિદ્ધ થાય છે સધમ જન્મ્યા પછી પાપજ્ઞાનો રોધ થાય છે અને ત્યાજબાદ તપમયોવડે કર્મ-માયાના આવરણો સિધિન થાય છે અને સર્વથા કર્મ રહિત થએલ શુદ્ધ ચૈતન્ય-આત્મા-સ પૂર્ણ સિદ્ધિને પામે છે

આ રીતે સાતસંગ તથા સદ્ધર્મથી મુક્તિ મુખીની સાધક માટેની આ વિકાસચેષ્ટી ॥ કર્મપૂર્વકે એક એક પમચિયું ચડવામાં

જોખમ નથી અને આત્મહિતની એકધારી સાધના થતી રહે છે. ક્રમ ઉત્તંધવામાં ખૂબ જોખમ અને પતનનો ભારી ભય રહેલો છે એટલે જ સમજણ અને વિવેકપૂર્વક આગળ વધવામાં શ્રેય રહેલું છે. 'વરં મે અપ્યા દન્તો સંજમેણ તવેણ ચ' - એ કથનાનુસાર વિવેક જાળવી તપ અને સંયમવડે આત્માને દમવો એ જ આત્મશુદ્ધિનો ખરો ઉપાય છે. આત્મદમન કર્યા વગર બંધનોવડે આત્મા પોતે બંધાઈ જશે.

મુક્તિનો માર્ગ:

सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि मोक्षमार्गः । -તત્ત્વાર્થસૂત્ર

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય એ જ જોના વિશિષ્ટ ગુણો છે એવા આત્માને બંધનથી મુક્ત કરી 'સ્વ'રૂપમાં પહોંચાડવાના ખીજા માર્ગો શું હોઈ શકે છે; દેવ-યુરુ-ધર્મ પ્રત્યે સાચી શ્રદ્ધા, સાચી પ્રતીતિ, આત્મસ્વરૂપનું સાચું જ્ઞાન અને ઉચ્ચ ચારિત્રની અભિવૃદ્ધિથી જ મુક્તિને પંથે પગમંડાણ થાય છે.

પણ એ ઉન્નત પથનો પ્રત્યેક પથિક કંઈ એક સરખો કેળવાયેલો કે ધડેલો નથી હોતો અને હોઈ પણ ન શકે. માણસ-માણસની યોગ્યતામાં તફાવત હોય છે; કારણ કે પ્રાણીમાત્રના કમ-બંધનમાં સમાનતા નથી હોતી. જેમ વ્યવહારમાં આપણે જોઈએ છીએ કે, કોઈ માણસ વિચક્ષણ શુદ્ધિવાળો હોય છે તો ખીજો કોઈ ખીલકુલ જડ હોય છે. આ જ વાત જુદી જુદી વ્યક્તિના આત્મિક ગુણોની તરતમતાની બાબતમાં સમજી લેવું જોઈએ.

પ્રાણીમાત્રમાં દેખાતી આ અસમાનતાને લક્ષ્યમાં રાખીને

પ્રભુ મદારીને પોતાના ધર્મોપાસકોમાં એ કક્ષાએ સખી છે. દરેક બ્રહ્મિ પોતાના સ્વમિસામર્થ્યનો ખ્યાલ રાખી ચોગ્ય કક્ષાનો મામું મદલ કરી શકે છે.

પ્રથમ કક્ષામાં આમારી-ચારિત્રના ઉપાસક આવેલાનો સમાવેશ થાય છે અને અન્યારી ચારિત્રધર્મના ઉપાસક મમજુવર્ગ બીજી કક્ષામાં મુકાય છે. બીજી કક્ષાના ઉપાસકોએ યતન, શક્તિ, ચારિત્ર ને તપ વગેરે આત્મિક શુભેાની વધારે ને વધારે પરિપૂર્ણતા ળવવાની દોષ છે જ્યારે ચૂદરથવર્મનો સંયમ સીમિત દોષ છે; પણ જન્ને માટે વિકાસનો મામું ખુલ્લો છે. આ મોક્ષમાર્ગે જઈ સૌ ળાઈ ળાઈ પણ જાતના બાલ જધનો વચરે પોતાનો આત્મ-વિકાસ સાધી શકે છે

સંયમની મહત્તા:

બીજા ળોછને બારેરૂપ ન થઈ પડતા જને ત્યા સુધી બીજાના ઉપકારક બનવું એ માનવજાતનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય છે અને આ કર્તવ્યનું થથાર પાલન સયમવડે જ થઈ શકે છે એટલા જ માટે સયમની સાધના કરવા ઉપર મદાપુરુષોએ બાર મૂક્યો છે.

સયમથી મનુષ્ય નિશ્ચિત કે જડ જની જતો નથી પરંતુ ળિલટો પુરુષાર્થો અને ચૈતન્યવાન જને છે રૂમ, માયા, મોહ ઇલાદિ આત્મદોષોથી ક્ષુભિત થયેલા ચૈતન્યને તે વાસનાથી દૂર કરવા માટે જે ઠાવિક, વાચિક અને માનસિક વૃત્તિને સમજણપૂર્વક નિયમમાં રાખવાની ક્રિયા તેનું નામ સંયમ

મનુષ્ય માત્ર સુખને ઇચ્છે છે એ વાત સાચ સાચી છે અને તે સ્વાભાવિક છે, પરંતુ સુખ ળોને માનવું એ જ અટપટો પ્રથ

છે. અહીં જ મનુષ્ય ચક્ષુરમાં પડી જાય છે. સંપત્તિ, શક્તિ, સત્તા-અધિકાર એ બધું રોગવનારાના અન્તઃકરણમાંથી પશુ દુઃખનો પોકાર આવે છે અને તેમ થવું સાવ શક્ય છે. વૃત્તિને છૂટી મૂકવાથી ધણી વાર સુખ, શાન્તિ કે આનંદ મળતાં હોય એમ આપણને અનુભવ થાય છે ખરો પરંતુ આપણું તે સુખ કાયમ ટકતું નથી; ઊલટું પરિણામે અધિક દુઃખપ્રદ જ થઈ પડે છે તેમ પશુ અનુભવાય છે. તેનું કારણ એ છે કે-વૃત્તિના વિલાસમાં સુખનો વિકાસ નથી પરંતુ પરિણામે સુખનો નાશ જ છે.

વળી માનવ શક્તિઓનો ઉપયોગ જો વૃત્તિની તૃપ્તિ અર્થે જ કરવાનો હોય તો એ તેનો સદુપયોગ નથી પરંતુ દુરુપયોગ જ છે. ખરી રીતે એ વિકાસના માર્ગે વૃત્તિની તૃપ્તિ થતી નથી અને શક્તિઓ વ્યર્થ વેડફાઈ જાય છે. શાસ્ત્રકારો આ વાતને વિશેષ સ્પષ્ટ કરે છે કે:-

સ્વર્ણમિત્તસુક્ષ્મા બહુકાલદુક્ષ્વા,

પગામદુક્ષ્વા અણિગામસુક્ષ્વા ।

સંસારમોક્ષસ્સ વિપક્ષભૂયા,

સ્વાળી અણત્યાણ ડ કામભોગા ॥ ડ૦ ૧૪-૧૩

અર્થાત્-કામભોગો ક્ષણમાત્ર સુખત્રાણા અને બહુ કાળ દુઃખ આપનારાં છે, તેમાં સુખનો લેશ પણ નથી. વળી સત્ય સુખની પ્રાપ્તિમાં તેઓ અંતરાયરૂપ હોઈ અનર્થની ખાણરૂપ છે.

આવા દુઃખપ્રદ કામભોગોની વૃત્તિને તૃપ્ત કરવા માટે શક્તિ-ઓને વ્યર્થ વેડફી નાંખવી હિતાવહ નથી. જો બધા પોતાની

શક્તિઓને આ પ્રમાણે વેગથી નાખે તો પરિણામે વિશ્વના ઇતર પ્રાણીઓનું શું ? આટલો વિચાર માનવને ન આવે તો તે સ્વાર્થ બધી રીતે પતન જ કરાવે છે. એટલે સુખની દૃષ્ટિએ પણ સુખમનું સ્થાન સર્વોચ્ચ છે.

આ આખું વિશ્વ એક કુટુંબરૂપ છે. નાના-મોટાં પ્રત્યેક જીવજંતુઓ પ્રત્યે કુટુંબભાવના-વાત્સલ્યભાવના રહે તો સૌ સુખ શાન્તિપૂર્વક રહી શકે. સૌ ડાઘને પોતપોતાના શરીર ક્ષત્યાદિ સાધનોના નિર્બીક માટે આવશ્યક સામગ્રીની અપેક્ષાએ વિશ્વમાંના પદાર્થો દરેકના ઉપભોગાર્થે ચોળાએલાં છે. સૌ ડાઘને તેને ભોગવવાને અધિકાર છે. સમ્રાટશુદિની ભાવનાથી ઉપયોગ કરતાં નેટપું વધુ બેવામાં આવે તેટલો જ બીજાની આવશ્યકતામા કાપ પડે તે સ્વાભાવિક છે. આટલી વસ્તુ લીધા પછી પણ વારસાથી મળેલું, પોતાના પ્રારંભથી આવી મળેલું કે પુરુષાર્થથી સંચિત કરેલું જે કાંઈ અધિક દ્રવ્યાદિ હોય તેને પોતાની જાતને અર્થે જ ભોગવનાર કરતા દાનેશ્વરી મનુષ્ય ઉચ્ચ કાદિનો છે એ વાત સાચી હરે છે. પરંતુ સમ્રાટશુદિની દૃષ્ટિએ-તત્ત્વ વિ ઇન્દ્રિયો સેન્દ્રિયો, અદિ-ન્તત્ત્વ વિ દિવર્ણ (હિત. ૬-૪૦)-દાતા કરતાં સંયમી વધુ શ્રેષ્ઠ છે. દાની પાસે સમ્રાટ હોય ■ બ્યારે સંયમી પુરુષ પાસે કશું પણ હોતું નથી. સંયમીની આવશ્યકતાઓ પણ ઘણી જ ઓછી હોય છે અને તેઓ વિશ્વમાંથી જલ્દી થોડું લઈ પોતાના વિચાર, વાણી અને વર્તનવડે પ્રાણીસમાજના હિતમાર્ગે જીવન માપન કરે છે. સંયમ-સાધનામાં તેમનો આત્મવિશ્વાસ અને આત્મસંતોષ વધતો જ જાય છે. સંયમી-પુરુષ વિવેકશીલ-શાંતિ હોવા બ્લેષ્ટ, કારણ કે

અવિવેકપૂર્વક પાળેલો સંયમ પણ ઘણી વાર વિકૃત થઈ જાય છે અને પરિણામે તે હિતપ્રદ થવાને બદલે હાનિપ્રદ પણ નીવડે છે.

આવા સંયમી પુરુષે અહિંસા અને સમતા એ બે ગુણો અવશ્ય કેળવવા ધટે. અહિંસા અને સમતા એ બન્ને પરસ્પર એવાં સહાયક અને પોષક અંગો છે કે જે અહિંસક સમભાવી ન હોય તો તે સાચો અહિંસક બની શકતો નથી અને સમભાવવૃત્તિ પણ પૂર્ણ અહિંસકવૃત્તિ વિના સાધ્ય નથી.

અહિંસા શા માટે ? આ પણ એક પ્રશ્ન છે. આનો ખુલાસો એ છે કે-અહિંસા નિરૂપણ દિદ્ધા, સત્ત્વભૂષણ સંજમો-દશ ૧-૬. સર્વ પ્રકારનાં પ્રાણીઓને કોઈપણ પ્રકારનું દુઃખ ન થાય તે રીતે સંયમ કેળવવો એ અહિંસાનું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ, ભગવાન મહાવીરે બતાવેલ છે.

જગતનાં નાનાં મોટાં સર્વ પ્રાણીઓ જીવનને ધમ્મી રહ્યા છે. જે જે સ્થિતિમાં તે યોગ્યતા હોય તે તે સ્થિતિમાં તેમના વિરોધક ન બનતાં સહાયક થવું એ પ્રત્યેક સંયમી પુરુષનું આવશ્યક કર્તવ્ય છે અને તેમ કરવામાં સંયમ અને સુખ બન્નેની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે કે સંયમી પુરુષને પણ પોતાનો નિર્વાહ કરવા માટે ખાવું-પીવું ઇત્યાદિ અનિવાર્ય ક્રિયાઓ કરવી જ પડે છે અને તેમાં સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓની હિંસા પણ થાય છે, પરંતુ આવી હિંસાથી થતું પાપ સંયમને રોકતું નથી. 'જયં મુંજન્તો માસન્તો પાવહમ્મે ન વંઘદ્'—દશ. ૪.

અર્થાત્ યતનાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરનાર સંયમી પુરુષને પાપ-કર્મ લાગતું નથી. કહેવાનો સારાંશ એ છે કે-હિંસા ન કરવી

તેટલામા જ અદિસાનો પૂરો અર્થ સમાજેલો નથી. અદિમકૃતિમાં દિસકભાવનાનો અભાવ અને વિરોધ તથા સંયમનો સદ્ભાવ જન્મે રહેલા છે. દિસાનો નિષેધ અને સંયમનું વિધાન જો જન્મે અદિસકૃતિનાં મુખ્ય અંગો સમજવા જોઈએ. સંયમી પુરુષ પૂર્ણ અદિસક દોવાની સાથે સંયમનો અધિકારી તો હોય જ.

આવી અદિસકૃતિ ડેળવવા માટે અમલ, અચોક્ષ, અસહ-અર્થ-વાસના અને પ્રાપ્ત વસ્તુઓને રાખી મૂકવાની પરિમલભુદ્ધિ જો પાને વસ્તુઓને સંયમી પુરુષે સર્વથા ઊઠી રેવી ધટે.

સાથે! વિજય

જેનધર્મમા ખીળું મુદો કરતા આત્મસમાપ ઉપર વધુ ખાર આપવામાં આવ્યો છે --

જા સદસ્તં સદસ્સાળં, સગમે દુઃસ્ય જિજ્ઞે ।

યગ જિજ્ઞેઽ અપ્પાળં, વસ સે પરમો જજ્ઞો ॥ ઉત્ત૦ ૧-૩૪

અપ્પાળમેવ જુઝ્ઝાહિ, કિં તે જુઝ્ઝેજ યજ્ઞઞો ।

અપ્પાળમેયમપ્પાળ, જજ્ઞતા સુદમેદય ॥ ઉત્ત૦ ૧-૩૫

પંચિન્દ્રિયાણિ કૌદ, માણ માય તદેવ લોદ ચ ।

દુઃસ્ય ચેય અપ્પાળં, સઘ્ય અપ્પે જિષ જિય ॥ ઉત્ત૦ ૧-૩૬

દુર્નય સમાપમા લાખો પોદાઓને ડતે, વેના કરતા એકમે પોતાને ડતે, તો તે જય ઉત્તમ છે

પોતાની જાન સાથે જ લડવુ જોઈએ. બહારનાઓ સાથે

હડીને શું વળવાનું છે ? પોતાના બળથી પોતાની જાતને છતનારોઃ સુખી થાય છે.

પાંચ ઇન્દ્રિયો, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ; તથા સૌથી વિશેષ દુર્જય એવું પોતાનું મનઃ એ જિતાયાં એટલે બધું જિતાયું સમજવું.

આત્મસંત્રામમાં આત્મવિનય પ્રાપ્ત કરવો એ સર્વશ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે બીજાં સંત્રામોમાં પ્રાપ્ત કરેલા વિનયમાં એક વ્યક્તિના જયની સામે ધણી માનવ-સમાજનો પરાજય અને જીવનનો ભોગ થતો હોવાથી તે ભૌતિક વિજયથી પ્રાપ્ત થતો સંતોષ સુખપ્રદ તથા સ્થાયી પ્રાપ્ત થતો નથી અને તે પ્રાયઃ વેરવર્ધક હોવાથી પરિણામે વહેલો કે મોટો તે વિજય હોવા છતાં પરાજયરૂપે પલટો પામે છે. આ કારણે જ જૈનદર્શન આત્મવિનયને જ સાચો વિનય માને છે અને તે આધ્યાત્મિક વિનયમાં જ વિશ્વના પ્રત્યેક પ્રાણી-જોના અભય, સુખ અને શાન્તિ સુરક્ષિત છે. આ આત્મિક વિનયને પ્રાપ્ત કરવા માટે આધ્યાત્મિક શસ્ત્રો જ વાપરવાં જોઈએ એવું શાસ્ત્રકારોનું દ્રઢમાન છે.

સદ્ધં નગરં કિંચ્છા, તવ-સંવરમગ્ગલં ।

સ્વન્તિં નિરુણ-પાગારં, તિગુત્તં દુષ્પર્ધસયં ॥ ઉત્ત૦ ૧-૨૦

‡ સરખાવો આચારાંગ સૂત્ર ૧-૫-૩-૨—સયા રીલં સુપેહાણ સુણિયા મવે અકામે અસંજ્ઞે, ઇમેણ ચેવ જુજ્ઞાહિ, કિં તે જુજ્ઞેણ વજ્જાધો । સુ. ૧૫૪.

ધણુ પરક્રમં વિદ્યા, જીવં ત્વ દરિય સયા ।

ધિરં ચ કેયળં વિદ્યા, સજ્જેણ પલ્લિમન્યય ॥ ઉત્ત૦ ૧-૨૧

તથનારાયજુત્તેણ, મિત્તૂળં કમ્મ-કંચુર્યં ।

મુળી ધિગય-સંગામો, મધાઓ પરિમુચ્ચય ॥ ઉત્ત૦ ૧-૨૨

શ્રદ્ધારૂપી નમરને દ્વાભારૂપી મળજીવન કિદ્દો બધાવી તપ અને સયમને તેના આમળા બનાવી, વજ્ર મુક્તિ (મન, વાણી અને કાયાનુ નિયમન)થી તેને સુરક્ષિત અને અન્યેય કરી, પરા ક્રમરૂપી ધનુષ્ય ઉપર સદાચારૂપી પશુક ચડાવી, કૃતિરૂપી મુઠ્ઠાથી તે ધનુષ્યને પકડી, સત્યવડે તેને ખેંચી, તપરૂપી બાણથી ક્રમરૂપી કવચને બેદનારો બુદ્ધિ સંમાનનો અત લાવી, સંસાર-ભાવી મુક્ત થાય છે.

આત્મવિન્યય પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉપર ને આધ્યાત્મિક શસ્ત્રો બતાવ્યા છે તેમા સયમ અને તપ એ બે અમોઘ શસ્ત્રો છે. સત્યામદ-સમામના ખરેખર આ આધ્યાત્મિક શસ્ત્રો છે.

તપશ્વર્ષી એટલે બૂખ્યા રહેવું અને દેહને કેવળ દમી નાખવો તેમ નહિ પણ ને ક્રિયાનો સબધ વૃત્તિની શુદ્ધિ સાથે જ હોય છે, ને તપશ્વર્ષીથી કોઈપણ વ્યૂત્ક્રિયાઓ ઉપર કાળૂ મેળવાય છે, જીવનનો વિકાસ થાય છે, ચૈતન્યની શુદ્ધિ થાય ■ તે જ સાચી તપશ્વર્ષી છે. આ તપશ્વરણના વિષયમા વૈદ્યકીય, સામાજિક તથા આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ને મંચન નૈનદર્શને કરેલ છે તે બાગ્યે જ બીજે રમ્પે જોઈ શકાશે, અને તેનું પ્રધાન કારણ દીર્ઘતપસ્વી પ્રણુ મહાવીર પોતે જ છે. તેમણે આ જીવન-તત્ત્વ ઉપર ખૂબ

મંથન કરી તપશ્ચરણનો એવો સરળ માર્ગ ઠાક્યો છે કે જે આ તપ:સાધનાના માર્ગે સૌ કોઈ જમ શકે છે અને આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. જૈનદષ્ટિએ તપશ્ચર્યા એટલે ધૂણી તપાવવી, ઉઘે મસ્તકે રહેવું-એવા અજ્ઞાનજન્ય અને વિવેકશૂન્ય પ્રયોગોમાં પર્યાપ્ત થતી નથી-એટલે જ પ્રભુ વીરે ભિન્ન ભિન્ન સંસ્કારો અને ભિન્ન ભિન્ન વૃત્તિવાળા મનુષ્યો માટે શારીરિક, સામાજિક અને આધ્યાત્મિક એ ત્રણે દષ્ટિએ લાભ જ પ્રાપ્ત થાય અને સહજ રીતે તપ:સાધના થઈ શકે એ રીતે તપશ્ચર્યાના ભિન્ન ભિન્ન વિભાગો યોજાયા છે. જેવાં કે-પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય-સેવા, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ : એ હ આખ્યંતર તપ છે અને ઉપવાસ, ઊણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રક્ષપરિભ્રમ, કાયાકલેશ અને એકાંતસેવન : એ હ બાહ્ય તપ છે.

જે સંયમી પુરુષ આ બન્ને પ્રકારના તપને વિવેકપૂર્વક આચરે છે તે પંડિત સાધક કર્મબંધનથી જલ્દી છૂટી શકે છે.

આટલું જૈનદષ્ટિએ જીવનનું ધ્યેય, તેની પ્રાપ્તિના માર્ગે, સાધકનું જીવન, તેના કઠોર નિયમોપનિયમો વિષે પ્રાસંગિક વિવેચન કરી હવે શ્રમણસંસ્કૃતિના સાધક મુનિશ્રી કુંગરસિંહજી મહારાજશ્રી આદિના શ્રમણ-જીવનની સાધના તરફ આપણે દષ્ટિપાત કરીએ.

—પ્રકરણ સોળમું : : સદ્ગુરુશરણ—

ચિદ્ધા વિશ્વ ચ પુણે ચ, નાદ્મો ચ પરિગદ્ધ ।

ચિદ્ધા ણ અન્તગ સોય, નિરયેવસો પરિષ્વ ।। સુચ ૧-૧-૭

સુસ્તુસમાણો ડવાસેજ્ઞા, સુન્નસન્ન સુતચસ્તિય ।

ધીરા જે અસપન્નેસી, ધિરમન્તા નિદ્ધિયા ॥

નિદ્ધે દીપમપાસન્તા, પુરિસાદાણિયા નરા ।

તે ધીરા ચન્ધણુમ્મુક્કા, નાવર્લસન્તિ જીવિય ॥

અનિદ્ધે સદુપાસેસુ, આરમેસુ અનિસ્તિય ।

સન્ન ત સમયાતીય, જમેય લવિય વહુ ॥ સુચ ૧૧-૩૩ ૩૫

વિવેક અને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવા પછી, અધિકારી સાધુ-પુરુષ
ધન-સપત્તિ, પુત્રો, સર્વાસંગી, મમતા અને શોક તથા તથા
સસારથી નિરપેક્ષ બની સચમી બને, અને સુદર પ્રજાવાળા,
સપૂર્ણ તપસ્વી, પરાક્રમી, આત્મજ્ઞાનના વાહુક, ધૃતિમાન તથા
નિતેન્દ્રિય એવા સદ્ગુરુ સર્વ શોધી તેમની ઉપાસના કરે,
કારણ કે જ્ઞાનપ્રકાશ પ્રાપ્ત કરવા મૃદ-સસારનો ત્યાગ કરનારા
ઉત્તમ સત્પુરુષો જ મુમુક્ષુ બનેલા પરમ શરણ છે તેઓ સર્વ

બંધનોથી મુક્ત હોઈ, જીવિતની તેમજ વિપયોની આઠાંક્ષા વિનાના, તથા સર્વ પ્રકારની પાપી પ્રવૃત્તિઓથી રહિત હોય છે. એવા સદ્-ગુરુનું શરણુ સ્વીકારીને સંયમમાર્ગમાં પુરુષાર્થ કરવો એ જ જીવનશુદ્ધિનો ખરો માર્ગ છે.

x

x

x

સંત કુંગરસિંહજીસ્વામી રતનત્રયના પરમ આરાધક ગુરુદેવ રતનસિંહજી મહારાજના પૂનિત ચરણનું શરણુ સ્વીકારી તેમની આજ્ઞાનુસાર આત્મસાધના સાધવા લાગ્યા. ગુરુદેવ પણ આ શિષ્ય-રતનને શાસ્ત્રજ્ઞાનનો અધિકારી પાત્ર સમજી સૂત્રજ્ઞાન આપવાની સાથે ચારિત્રગુણના વિકાસ અર્થે વિનય, શ્રુત, તપ તથા આચારની આરાધના કરવાની દિલશિક્ષા આપવા લાગ્યા.

ગુરુદેવ ખરેખર અજ્ઞાનતિમિરનાશક જ્ઞાનભાવ છે. તેમના પ્રતાપથી જ જ્ઞાનકિરણ પ્રાપ્ત થાય છે અને સંસારનું સ્વરૂપ સમજી, વૈરાગ્ય પામી આત્મશાન્તિના માર્ગે જઈ શકાય છે. આવા સ્વ-પર-કલ્યાણ કરનાર ગુરુદેવને કોટિશઃ વંદન હો ! ગુરુદેવનો મહિમા અગાધ-અપાર છે. સંત કુંગરસિંહજીસ્વામી આવા જ્ઞાની-ધ્યાની-તપસ્વી-ગુરુદેવની ચરણસેવા કરવામાં અને તેમની આજ્ઞાને શિરો-ધાર્ય કરવામાં પોતાના આત્માને ધન્ય અને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યા.

સદ્ગુરુનું શરણુ સ્વીકાર્યા બાદ સંત કુંગરસિંહજીસ્વામી વિનય-શ્રુત-તપ-આચારની સમ્યક્પ્રકારે આરાધના કરવા લાગ્યા અને ગુરુદેવનો પ્રેમ સંપાદન કરવા લાગ્યા. શાસ્ત્રમાં કલ્યા પ્રમાણે તેમને વિનયનું ફળ પણ મળ્યું.

‘ શ્રદ્ધાવાન, વિનયશીલ, મેધાવી, અપ્રમત્ત, વૈરાગ્યવાન, સત્ત્વ વ્રતા, સમયી, તપસ્વી અને ગુરુની કૃપા તથા આશાનો વાણુક એવો મુમુક્ષુ શિષ્ય ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા તથા ધીર્મજ્ઞોને પશુ દોરવા શક્તિમાન થાય છે, કાંત્ષુ કે, પૂજ્ય, શાની, પ્રસિદ્ધ અને કૃપાવંત આચાર્યો જેના હપર પ્રસન્ન થાય છે, તેને અર્થવાણી, વિપુલ વિદ્યા આપે છે લોકમા તેની કીર્તિ થાય છે અને પૃથ્વી જેમ સર્વ પ્રાણીઓનું રહેઠાણ છે તેમ તે જ્યાં કર્તવ્યોનું રહેઠાણ બને છે તેનું જ્ઞાન પૂજ્ય છે, તેના સચરો દર્શા જાય છે અને કર્તવ્યની સપત્તિથી તે બધાને મનમમતો થાય છે. તપ, આચાર અને સમાધિથી સુરક્ષિત એવો તે મહાતેજસ્વી શિષ્ય પામે મહામતો પાળવા શક્તિમાન થાય છે.’

સત કુમરસિ હજરવામીએ શાન્તિ-જ્ઞાનનું સપાદન કરવા માટે માન, ક્રોધ, પ્રમાદ, રોમ અને આતરપ જે પાપ બાધક કારણોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને ધર્મ-શાસ્ત્રમાં સુશિક્ષિત બનવા માટે સતત હિન્દિયનિમ્મલી બન્યા, હસનશીલ સ્વભાવનો લામ કર્યો, મર્મભેદી વચન ન બોલવાનો નિયમ કર્યો, સુશીલ બન્યા, વિપરીત આચારનો લામ કર્યો, રસલ પટતાને દૂર કરી, સલાચરણમાં તત્પર રહેવા શાન્તિ અને ક્રોધી સ્વભાવનો ત્યાગ કર્યો. આ પ્રમાણે સુશિક્ષિત બનવા માટે તેમણે સતત પ્રયત્ન કર્યો એટલું જ નહિ સુવિનીત શિષ્ય બનવા માટે નીચેનાં સદ્ગુણોને પશુ જીવનમાં જિતારવાનો સક્રિય પ્રયત્ન કર્યો

૧-ઉદતાપનો ત્યાગ, ૨-ચચલચત્તિનો ત્યાગ, ૩-કપટભાવનો ત્યાગ, ૪-કુતૂહલચત્તિનો ત્યાગ, ૫-તિરસ્કારચત્તિનો ત્યાગ, ૬-ક્રોધ-

ભાવનો ત્યાગ, ૭-મિત્રતાથી વર્તનાર પ્રત્યે સદ્ભાવ, ૮-શાસ્ત્રમાં પારંગત બનવા છતાં નિરભિમાનવૃત્તિ, ૯-નિરહંકારી, ૧૦-છિદ્રાન્વેષણ ન કરવું, ૧૧-કોષ ઉપર ગુરુસે ન થવું, ૧૨-અપ્રિય વ્યક્તિનું પણ ભણું ચાહવું, ૧૩-ટોટોરીસાદ ન કરવો, ૧૪-ખાન-દાની સામવધી અને ૧૫-એકાગ્રવૃત્તિ કેળવવી.

આ પ્રમાણે સુવિનીતતાનાં ૧૫ ગુણોને કેળવવાનો તેમણે ખૂબ પ્રયાત્ન કર્યો અને સદ્ગુરુની ચરણસેવા કરી, ઇન્દ્રિયોનું દમન કરી, તપસ્વી બની, પોતાની સદ્ગ્રવૃત્તિદ્વારા પ્રિયંકર અને પ્રિયવાદી બની શાસ્ત્રજ્ઞાનના અધિકારી બન્યા.

આ પ્રમાણે વિનયદ્વારા ગુરુદેવનો પ્રેમ સંપાદન કરી, અપૂર્વ શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવી, ચારિત્રગુણને જીવનમાં ખીલવી તથા સહિષ્ણુતા, સુમુક્ષતા, ધર્મજિજ્ઞાસા, નિઃસંગતા, નિર્ભ્રમતા આદિ સાધુગુણોને કેળવી સંત કુંઝરસિંહજીસ્વામી પણ ગુરુદેવની કૃપાથી જ્ઞાની, ધ્યાની તથા તપસ્વી સંતપુરુષ બની શક્યા.

ગુરુ-શિષ્યનો આ ત્રિશુદ્ધ ધર્મ-સંબંધ અનેક ભગ્ય જીવોને માટે સસ્યમાર્ગે લઇ જનારો અને સુખશાન્તિ આપનારો સિદ્ધ થયો.

જે ગુરુદેવ રત્નસિંહજી મહારાજે શિષ્યરત્ન કુંઝરસિંહજી સ્વામીને રત્નત્રયનું દાન આપી મોક્ષમાર્ગના આરાધક બનાવ્યા તે ગુરુદેવને ઠાટિયઃ વંદન હો !

પ્રકરણ ૧૭ મું : આંતર તપઃસાધના

વિષયાશાષણાતીતો નિરાશ્મ્ભોઽપરિગ્રહઃ ।
જ્ઞાનધ્યાનતપોરક્તપદ્ધતી સઃ પ્રશસ્યતે ॥

ઈન્દ્રિયબન્ધ વિષયભોગોની જરા પણ વાસના કે લાલસા ન રાખવી, સાંસારિક આરંભ-સમારંભની પ્રેમ પણ પ્રવૃત્તિ ન કરવી, સાંસારિક પદાધીર્માં ભ્રમત્વશુદ્ધિ ન રાખવી, પરંતુ જ્ઞાન-ધ્યાન આદિ આંતર-તપમાં તન્મય બની જે આત્મ-સાધના સાધે છે તે જ ખરો તપસ્વી છે.

વિવેકશીલ સાધુપુરુષ ધર્મનું રહસ્ય સમજી ધરખારનો ત્યાગ કર્યા બાદ, કાચબો જેમ પોતાના અંગો પોતાના સરીરમાં સમેટી લે છે, તેમ તે સર્વ પાપવૃત્તિઓને તથા હાથ-પગ વગેરે કર્મેન્દ્રિયો અને પાંચે યાત્રિન્દ્રિયો સહિત મનને અને તેમના દોષોને પોતામાં સમેટી લે છે. તે સર્વપ્રકારની સુખ-શીલતાનો ત્યાગ કરે છે અને કામવાસનાઓથી છિપરાન્ત થઈ, આસક્તિ વિનાનો બની, મોક્ષ-માર્ગમાં જ પ્રવળ પુરુષાર્થ આદરે છે. ખરેખર આ વીરત્વ ધર્મવીર સાધુપુરુષનું છે.

આવે ધર્મવીર સાધુપુરુષ પ્રાણીઓની થોડી પણ હિંસા કરતો નથી, વિશ્વાસઘાત કરતો નથી, જૂઠું બોલતો નથી, ધર્મનું ઉલ્લંઘન મન, વાણી કે કાયાથી કરતો નથી પરંતુ તે તો જિતેન્દ્રિય યષ્ઠ, આત્માનું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરતો વિચરે છે. તે સંયમી પુરુષ થોડું ખાય છે, થોડું પીવે છે તથા થોડું બોલે છે. તે ક્ષમાયુક્ત અને નિરાતુર બની, સદા પ્રયત્નશીલ અને સંયમમાં સદા જાગ્રત રહે છે, તથા સર્વ પ્રકારની પાપ પ્રવૃત્તિઓનો પરિત્યાગ કરી, તિતિક્ષા તથા તપશ્ચર્યાને પરમ ધર્મ સમજી, ધ્યાન-યોગ આચરતો મોક્ષપર્યંત આત્માને શુભ ભાવનાથી ભાવિત કરતે વિચરે છે.

યોગ્ય માર્ગે કરેલું તપ પણ જો કીર્તિની કામનાથી કરાયું હોય તો તે પણ શુદ્ધ નથી, પરંતુ જો તપ આંતરદોષોની શુદ્ધિ કરવા માટે કરવામાં આવે છે તે જ ખરું તપ છે.

×

×

×

સંસારનો ત્યાગ કર્યા પછી આત્મસાધક હુંગરસિંહસ્વામીએ આંતર-શુદ્ધિ, શાસ્ત્રાધ્યયન અને આકરી તપસ-સાધનાનો મહા-માર્ગ ગ્રહણ કર્યો.

બાહ્ય યુદ્ધો લડવા સહેલાં છે એટલું આંતર-યુદ્ધ લડવું સહેલું નથી. તપ-ત્યાગનાં વ્રતો નિરતિયાર પાળવાં-એ ખુદશી તરવાર ઉપર ચાલવા કરતાં યે વધારે કપરું કામ છે. એટલે જ કહ્યું છે કે: 'ત્યાગનો માર્ગ શૂરાનો છે, ત્યાં કાયરોનું કામ નથી.*'

*શૂર સંગ્રામ કો દેખ માગે નહીં,

દેખ માગે સોઈ શૂર નાહીં ।

જમતને જીવનની એકમાત્ર ચાવી ત્યાગ છે ત્યાગ-તરવાર વિના જીવન-સપ્તમામા વિજય પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી લામરૂતિ કેળવ્યા વિના જમતના ઝંઝાવાતો વચ્ચે અધુનમ ઊભા રહેવું પ્રાય દુષ્કર છે

માનવ-જીવનના ઇતિહાસમા, મુક્તિના સોપાને ચડવા મથતી માનવજાતિની મહાગાથામાં સસાગ-ત્યાગનો આદર્શ સુવર્ણાક્ષરે અંકિત રહેશે

એ સાચી વાત છે કે-માયા વાદી આપવાની વોરતાને આ પ્રસંગ નથી ઠાપી મહાયુદ્ધના વિજય-માનનો આ ઇતિહાસ નથી પરંતુ આત્માની સાથે ખેડતા મુદ્દા આવા મુદ્દી કરતા મહાન હોય છે

માયા વાદી આપવા કરતાં ચે જીવનની ક્ષણે ક્ષણે જાગૃત રહી-મુક્તેશ્વ દાવિ વહિયુદ્ધગીરી અર્થાત્ જમત સપ્તમી-જીવન જીવી તપવર્ષાઓ કરવી, આતરજીવનને ઝાણૂમા આણુવું, કામ, ક્રોધ, માયા હોમ આદિ વર્ણિયુઓને દહીવા-આદિ આતર તપ તપવામા ઓછો લાભ કે ઓછી સક્રિયતાની જરૂર નથી પડતી

કામ ઓ' ક્રોધ મદ લોભ છે જ્ઞાના,

મંદા ધમધાન તદેં ચેત માહી ॥

શીલ ઓ સૌંચ સતોષ છાદી મય,

નામ સમશેર તદેં સૂંચ માઝે ।

ચહે કપીર કોઈ જ્ઞાપિ દે શરમા,

કાયરી મીઠું તદેં તુરત માઝે ॥-કપીરદાસ

થોડા વખતની ઉત્તેજના કે આવેશથી આ સંયમમાર્ગ સધાતો નથી. સહિષ્ણુતા, ધીરતા અને સંયમવૃત્તિ હોય તો જ આ સંયમમાર્ગે આરૂઢ થઈ શકાય છે.

સામાન્ય જીવન-વ્યવહારમાં જેમ અનેક મુશ્કેલીઓ સહન કરવાની હોય છે, તેમ જેમને આત્માનું હિત સાધવું છે, તેમને આ સંયમમાર્ગે જતાં કેટલીય મુશ્કેલીઓનો વીરતાપૂર્વક સામનો કરવાનો હોય છે. જે સાચો વૈરાગ્યવાન તથા તીવ્ર મુમુક્ષુ હોય છે તે જ આ સંયમમાર્ગને દીપાવી શકે છે.

સંયમી પુરુષને શરીર પડતાં સુધી રણસંગ્રામમાં મોખરે રહેનારા વીર-પુરુષની ઉપમા અપાય છે. આવો રણધીર મહામુનિ જ પારગામી થઈ શકે છે. સંયમીજીવનની સુવાસથી સુવાસિત થએલો આત્મા જ સ્વ-પરતું કલ્યાણ સાધી શકે છે. સંયમથી જીવન ધન્ય બને છે.

સાધુત્વનો સ્વીકાર કર્યો પહેલાં જ સાધુ-જીવનનાં આચાર-વિચારો તથા નીતિ-નિયમો તેમ જ ક્રિયાકાંડોનો હુંગરસિંહસ્વામીએ સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમાં જે પાંચે પ્રતધારીઓમાં હુંગરસિંહ-સ્વામી તથા માનકુંવરબાઈ મહાસતીજી વધારે તીક્ષ્ણબુદ્ધિના હોવાથી તેઓ બન્નેએ ઉપરના આચાર-વિચારોના અભ્યાસ ઉપરાંત ષડ્-દ્રવ્યાદિ તેમ જ શાસ્ત્રના અધ્યયનોનું ટૂંક સમયમાં સારું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું. સાધુત્વનો સ્વીકાર કર્યાબાદ સ્વામીશ્રી હુંગરસિંહ મુનિએ વિદ્યુત્ ગતિએ સૂત્ર-સિદ્ધાન્તોનો અભ્યાસ પ્રારંભ કર્યો. પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી સમા જ્ઞાની તારક-આત્માની યુરુકૃપા અને

પોતાની સતત ભયૂતિ તેમ જ શાસ્ત્રાભ્યાસની પૂરેપૂરી જિજ્ઞાસાને લઈને કુમરસિંહસ્વામી વિજ્ઞાપ્યેએ અભ્યાસમાં આમળ વધવા લાગ્યા.

નવા સૂત્રાભ્યાસ સાથે જૂના અભ્યાસને વધારે તાજે રાખવામાં સમયનો સફળપ્રયોગ કરવા લાગ્યા ન જાયેતું જાયતું, જાયેનાને શોધવું અને શોધેલા તત્ત્વને જીવનમાં ઉતારવું એ તેમનો જીવન ક્રમ બની ગયો હતો. આ રીતે વાચન ચિંતન તથા નિદિધ્યાસન કરવાના પરિણામે એ સમયના સૂત્રાભ્યાસીઓની મધુનામાં કુમરસિંહ સ્વામીની પશ્ચુ મધુના થવા લાગી. ખરેખર જ્ઞાન અને ચારિત્ર શીમાબદ્ધ હોતા નથી. શાસ્ત્રોના ગૂઢ અર્થ તથા સૂક્ષ્મતાનો તેઓ સરસ રીતે રહસ્યેદ્ધાટન કરી ઉઠેલ કરી શકતા અને કેટલાક સૂત્રોના મૂળપાઠ તથા તેનો અર્થ તેમણે કદાચ કયો હતો.

આ રીતે કુમરસિંહસ્વામીએ આત્મી નાની ઉંમરમાં વિનય, વિવેક, વિરક્તિ તથા યુક્તપાને લીધે શાસ્ત્રસાગરમાંથી જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્ર એ સ્વતંત્રપણે પ્રાપ્ત કરવાનો સાથે શાસ્ત્રમાં પારમત બન્યા. તેમની સ્મરણશક્તિ દિનપ્રતિદિન સતેજ જનતી જતી હતી. જ્ઞાનસ્વ ફલ વિશિષ્ટ એ ઉક્તિ અનુસાર મુનિશ્રી શાસ્ત્રાભ્યાસના મહત્ત્વ ચિંતનના પરિણામે એકાએક સાધક-દશામાં ઊતરી પડ્યા.

જીવનમાં તપ તથા સાધન મૂર્તિમત્ત હોવા છતાં પણ તેમને પોતા નામાં તપ-ત્યાગની ઊજ્જ્વલ જ લાગવા લાગી. ચૌવનાવસ્થામાં હજી કંઈક વધારે તપસ્ સાધનાની જરૂર હોય તેમ તેમને લાગ્યું. આદાર અને નિદ્રા એ બન્ને સાધકદશામાં બાધકરૂપ છે તેમ પોતાને લાગતા રાત્રિની નિદ્રાનો ત્યાગ કરવાનો તેમણે દૃઢ સંકલ્પ કર્યો.

અને નિદ્રા ઉપર કાળૂ મેળવવા માટે સ્વાદેન્દ્રિય ઉપર જય મેળવ
ખોરાક ઉપર સંયમ કેળવવો, મિતાહારી બનવું આદિ પાળ્યતે
તેઓશ્રી ખૂબ જ સતર્ક અને સાવધાન રહેવા લાગ્યા.

સંયમના માર્ગને સરળ કરવા માટે ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કાં
અનિવાર્ય આવશ્યક છે. અને ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કરવા માટે સર્વપ્ર
સ્વાદેન્દ્રિય ઉપર કાળૂ મેળવવો જોઈએ. જિહ્વા ઉપર જય ૩
થતાં જ ખાવાની લાલસા સ્વતઃ શમી જાય છે અને રસવૃત્તિ
ખાવાની આસક્તિ ઓછી થતાં માનસિક શુદ્ધિ સરળતાપૂર્
વી શકાય છે.

આહાર ઉપર અંકુશ મૂકતાં જ નિદ્રા સ્વતઃ ઓછી થવા
નિદ્રા ઉપર વિજય મેળવવો એ તો સાધકોનું આવશ્ય
ર્થ છે. આ નિશા સર્વમૂતાનં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી । અર્થ
ગત જ્યારે સ્વપ્ન હોય છે ત્યારે સાધકો તો જાગૃત જ હોય ।

જીભ ઉપરનો કાળૂ, ઓછી નિદ્રા, મિતાહાર, મિતભાષા
કાન્તરથાનસેવન એ બધાં તપસ્સ-સાધનાના આવશ્યક સાધ
; એમ સમજી સ્વામીશ્રીએ પોતાનો મનોભાવ ગુરુદેવને જણાવ્યો

જ્ઞાન-સાગર ગુરુદેવને શિષ્યની આ હિમ્મ મનોદશાથી આ
માનંદ થયો અને તેમાં પોતાની સમ્મતિ આપી સાધક શિષ્ય
તપસ્સ-સાધના કરવાની પ્રેરણા તથા પ્રોત્સાહન આપ્યાં.

સારપછી તો રાત્રિના ભાગમાં એક સામાન્ય પાથરણ

એકદમ જીભા થઇ જતા. ક્યારેક એક પગે જીભા રહે તો ક્યારેક
ટફાર રિયર રહે કોઇક વાર પ્રમાદને દૂર કરવા કાનમાં દોરી
બાધતા તેમજ પગ સાથે દોરી બાધતા અને પદ્માસન આદિ
આસનો કરી પ્રમાદનુ પ્રજ્ઞાસન કરતા.

આ આતર-તપ પાછળ ટેટલી જાગૃતિ, ટેટલી ત્યાગભાવના
તથા ટેટલી સુચ્છુવૃત્તિ રહેલી છે તેનો આંક કોણ કાઢી શકે? જહારના
વિજયો જોઇ માનવો તેનો આંક કાઢી શકે છે પરંતુ આતર-
વિજયનો આંક કાઢવા માટે તો આતર-ચક્ષુઓ જોઇએ ચમ
ચક્ષુઓથી અતરશુદ્ધિના દર્શન થી રીતે થઇ શકે.

સ્વાધ્યાયની સિદ્ધિ અર્થ તેમણે રાત્રિ-જાગરણનો માર્ગ
અગીકાર કર્યો વિવદાત્તસ્ય વિનિવર્તે તે, નિરાહારસ્ય દેહિન । અર્થાત્
વિષયોથી નિવૃત્તિ મેળવવા માટે તેમણે ઉપવાસ, એકાસન, જીવો-
દરી આદિ અનાહાર-મિતાહારનો પ્રયોગ પ્રારંભ્યે.

આવી રીતે સાડાપાંચ વર્ષ સુધી આ આતર-તપની તેમણે
એરન્ધિ સાધના કરી અને આ સર્ણ પ્રયોગને અતે તેમણે
આત્મવિશુદ્ધિ કરી, અક્રમજળ, એકામતા, દૃઢતા આદિ આત્મિક
શુદ્ધિ, કેળવી, સૂત્રસિદ્ધાન્તના અઠગ અભ્યાસની સાથે જ્ઞાન અને
ચારિત્રનો સુદર સુમેળ મેળવ્યો.

* પૂન્યશ્રીના કન સહાર વરધામા વિધિવા દત્તા તેમા દોરી બાધી
તેનો ૮૩૦ અન્ન રવાને બાધતા સુરખાને-કામુગિનો હયા કુતા, મુગિનો
સયા જાગરંતિ-સાવાર્ણગ

જે રીતે હુંગરસિંહસ્વામીએ જ્ઞાનની આરાધના કરવાની સાથે આંતર-તપની સાધના કરી તે જ પ્રમાણે વેલખાઇ મહા-સતીએ સામાન્યરૂપે અને બાળવ્યઙ્ગ્યારિણી માનકુંવરબાઇ મહાસતી-છએ વિશેષરૂપે જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રની સમ્પૂર્ણ આરાધના કરી પોતાના આત્માને મોક્ષાભિમુખ બનાવ્યો.

x

x

x

પરોપકારાય સતાં વિમુક્તયઃ ।

સન્તપુરુષો સ્વ-પરહિત કાળે જ જન્મે છે અને પરોપકારમાં જ પોતાની જીવન-યાત્રા પૂર્ણ કરે છે. મુનિશ્રી હુંગરસિંહસ્વામીએ સ્વ-પરહિત કાળે જન્મ ધારણ કર્યો અને આત્મધર્મ તથા સમાજશ્રેયને ખાતર જીવ્યા.

ત્રેવીશમા વર્ષની જીગતી ઉંમરે ભાગવતી દીક્ષા ધારણ કરી, પોતાના પૂજ્ય ગુરુદેવની છત્રછાયામાં રહીને થોડા વર્ષના સતત પરિશ્રમે ધર્મશાસ્ત્ર, દર્શનશાસ્ત્ર, તત્ત્વજ્ઞાન તથા ખીજાં અનેક વિષયોનું જે જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું તે તેમણે જગતની સેવામાં સમર્પી દીધું.

વર્ષો વીતતાં ગુરુદેવ રત્નસિંહજીએ શિષ્યરત્ન હુંગરસિંહ-સ્વામીમાં નવીન પ્રતિભા તથા અપૂર્વ ઓજસવિતા નિહાળી. એમને આ જીવન જોગીમાં માત્ર દાર્શનિક કે ધર્મનાયક તરીકેનાં દર્શન જ ન થયાં. એ સદૃશું તો એમનામાં હતું પણ એથીએ વિશેષ કાંઈ હજી વધુ ઊંડી તેજસ્વી ભાવના દર્શાવવાનું સાધન તેમને માનતા હતા. એમની પોતાની ઇચ્છા તો કદાચ અનેક

વર્ષના લાખા કાળ સુધી મૌનના મદાસામરમા પોતાની જીવન નોકા વહેતી ચૂકવા પછી તે અપભાષી, તેજસ્વી પ્રતિભાસપત્ર સિધ્ધે મનોમથનપૂર્વકે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યથી રતનત્રયનો ને અખૂટ ભંડાર મેળવ્યો હતો તેનો જન્મતના જીવોને લાભ આપે અને ધાર્મિક પ્રવચનોપડે લોભને ડોનાવનારી શક્તિનો વધુ ઉત્કર્ષ સાધે-એ દશે એટલે પૂજ્ય ગુરુદેવની આજ્ઞાને શિરો ધાર્યું કરી તેમણે ઉપદેશ-જીવનનો આરંભ કર્યો

ઉપાશ્રયોમા ન્યારે મુનિવર્ષ જોલના હતા ત્યારે લેખી એમના સચોટ વચનોની સરળતા, એમની ઉદાહરણ આપવાની શક્તિ, એમની ભાષાશુદ્ધિ, એમની અભીર વાણી તથા એમનું વાક્યાનુષંગ એ બધું સામળીને આશ્ચર્યચક્ષિત થઈ જતા હતા અને શિષ્યા વિચિત્ર પરાક્રમ એ પ્રસિદ્ધ ઉક્તિ પ્રમાણે ગુરુદેવ તનસિ હજી એમની સરળ શાસ્ત્રમગ્નતા વાણી સામળી ચિત્તની પ્રસન્નતા અનુભવતા હતા, પણ મદાસામરમા આ વિદ્યારક્ષેત્ર સંકુચિત અને નાનું સામગ્ર્ય હતું. એમના અંતરમા તે ખૂબ પરિશ્રમથી કરી જૈનધર્મની વિજય-પ્રવચ્ચ શરૂાવવાની મહેન્ટા જાગી હતી સૌ એમને જ્ઞાની માનતા, સંધળા એમને વિદ્વાન્ તરીકે ઓળખતા પરંતુ તેઓથી પોતાની જાતને હળુ સામાય જ્ઞાની જ સમજતા હતા આમ પોતાને સામાન્ય જ્ઞાની માનવા છતાં તેમણે ગુરુદેવની આજ્ઞા શિરોધાર્યું કરી પોતાના ઉપદેશક જીવનનો આરંભ કર્યો હતો

દીક્ષા-અગીકાર કર્યો જાદ ચત્તારમૂત તદુપાસનીયેં દલો ચયા ક્ષોરમિવામ્બુમધ્યાત્—એ ઉક્તિ પ્રમાણે જેમ હસલો નીર-ક્ષીરનો વિવેક કરી ક્ષીર-પાન કરે છે તેમ મદાસામરમા હુ મરમિહરવામીએ

ગુરુદેવ તથા અન્ય વિદ્વાન્ મુનિવરો પાસેથી આગમ-સૂત્રોનો સાર ગ્રહણ કર્યો અને અનેક વર્ષોની મૂક જ્ઞાન-તપસ્યા કરી બાદ તેમણે બહુજનહિતાય-બહુજનસુખાય-ધણી લોકોના કલ્યાણ અર્થે ઉપદેશ આપવાનો આરંભ કર્યો.

સૌરાષ્ટ્રના આંગણે જાણે ધર્મચક્ર મંડાયે હોય તેમ જ્યાં મહારાજશ્રી કુંગરસિંહસ્વામીની પધરામણી થતી ત્યાં ધર્મજ્ઞિજ્ઞાસુ નર-નારીઓ મોટી સંખ્યામાં એકત્રિત થતા અને તેમની પ્રભાવશાલિની પ્રેરક અને રોચક ધર્મવાણી સાંભળી ધર્મનીતિના માર્ગે વળતા. સદ્ભાવના અને શુભ દષ્ટિથી પ્રેરાયેલો ધર્મોપદેશ અલેખે-નિબંધ જતો જ નથી. ઉપદેશ આપનારને તો લાભ છે જ પરંતુ સાંભળનાર વિચાર કરે તો તે ઉપદેશ તેને માટે પણ ફળ છે અને તે દ્વારા મીઠાં ફળ મેળવે છે. મહારાજશ્રી કુંગરસિંહસ્વામીની રસભરી ધર્મવાણી ઉપર અનેક ભવ્ય જીવે મધુકરની માફક મુઝબ બની ગયા હતા અને છેવટે તેમની પાસે પ્રવાચરણ, નિયમ, પ્રત્યાખ્યાન ગ્રહણ કર્યાં હતાં અને કેટલાક મોક્ષાભિલાષી ભવ્યા તમાઓ તેમની પાસે પ્રવ્રજિત થઈ કલ્યાણમાર્ગે વળ્યા હતા, જેમનું વિશેષ વર્ણન આગળ આલેખવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૧૮ સુ' : સંયમસાધના અને ગુરુ-વિદ્યાગ

સંયમ-માર્ગ મદજુ કરી બાદ સંત કુંઘરસિંહજી મહારાજ તથા માનકુંવરબાઈ આચોજી યાન, દશેન તથા ચારિત્ર-એ રતનપત્ની સમ્મત આરાધના કરી રહ્યા છે અને સૌરાષ્ટ્રાદિ દેશમાં સુખ-સમાધિપૂર્વક વિચરણ કરી રહ્યા છે. તેમનાં યાન, મહા, શાન્તિ, ક્ષમા, નિર્બોભતા આદિ સદ્ગુણો તથા આચાર-વિચારોના કદક પાલનનાં યથોપાય આરે તરફ મવાઈ રહ્યાં છે.

સંયમ-સાધનામાં જે સાધુપુરુષ પરક્રમ કરે છે, ગુરુદેવની આશામાં રહી જે વિનયાદિ ગુણોને જીવનમાં રથાન આપે છે અને જગતનાં પ્રપંચોથી દૂર રહી જેઓ કામજાની મારક હિન્દિયોને કામૂમાં રાખે છે તે જ સાધુપુરુષ પોતાના જીવનને સુખ-શાન્તિમય તેમજ ધન્ય બનાવી શકે છે. શાસ્ત્રકારોએ ખરા 'અનુમાર' ની વ્યાખ્યા કરતાં કીક જ કહ્યું છે કે:

અળગારે ડઝજુકડે, નિયાગપદિવન્ને, અમાયં કુઝ્યમાણે
વિચાદિય । નાપ સદ્દાપ નિવસન્તો, તમેષ અણુપાલિયા;
વિચદિત્તુ વિસોત્તિયં પળયા ચીરા મહાચીદિ ।

અર્થાત્ જે સરળ હોય, સુચ્છ હોય અને અદંબી હોય તે જ સાચો અનગાર છે. જે શ્રદ્ધાથી માણસ ગૃહત્યાગ કરે તે જ શ્રદ્ધાને, શંકાઓ અને આસક્તિ છોડી, હંમેશાં દ્વંદ્વાવી રાખતી બેધરો. વીર પુરુષો એ મહામાર્ગે જ ચાલેલા છે.

उवेहमाणे कुसलेहि संवसे,
अकंतदुक्खी तसथावरा दुही ।

अलंसप सव्वसहे महामुणी,

तदा हि ते सुस्तमणे समाहिष ॥ આચારાંગ અ. ૧૬

અર્થાત્ સુખદુઃખમાં સમભાવ રાખી, જ્ઞાની પુરુષોનાં સંગમાં રહેવું અને અનેક પ્રકારનાં દુઃખથી દુઃખી એવા સ્થાવર-જંગમ પ્રાણીઓને પોતાની ક્રોધ પશુ ક્રિયાથી પરિતાપ ન આપવો. આમ કરનારો તથા પૃથ્વીની પેઠે અધુન સહી બેનારો મહામુનિ ઉત્તમ 'શ્રમણ' કહેવાય છે.

विउ नप धम्मपयं अणुत्तरं,

विणीयतण्हस्स मुणिस्स ज्ञायओ ।

समाहियस्सऽग्गिस्सिद्धा व तेयसा,

तन्नो य पन्ना य जसो य षड्ढ्ह ॥ આચારાંગ અ. ૧૬

અર્થાત્ ઉત્તમ ધર્મપદને અનુસરનારો, તૃપ્ત રહિત, ખ્યાન અને સમાધિયુક્ત તથા અગ્નિની શિખા જેવા તેજસ્વી તથા તપસ્વી એવા તે વિદ્વાન્ ભિક્ષુનાં તપ, પ્રજ્ઞા અને યશ વૃદ્ધિ પામે છે.

तदा विमुक्कस्स परिम्वारिणो,

धिईमओ दुक्खमस्स भिक्खुणो ।

ચિસુઝર જસિ મલ પુરેકદ,

સમીરિયે રુપ્પમલ ષ ઝોરુણા ॥ આચારાગ અ૦ ૧૬

અર્થાત્ એ પ્રકારે કામચુષોભાથી મુક્ત રહી, વિવેકપૂર્વકે આચરણ કરતા તે કૃતિમાન અને સદનયીસ ભિક્ષુના, પૂર્વે કરેલા તમામ પાપકર્મ, અગ્નિથી નેમ ચાદીનો મેલ દૂર થઈ જાય તેમ સાફ થઈ જાય છે.

સત કુમરસિંહસ્વામી પણ પોતાના સાધુપદને શૈભાવવા માટે તથા સાધકે કમ્પા માટે સયમની સમ્યક્ સાધના કરવામાં સદા સતર્ક અને જાગૃત રહેવા લાગ્યા. સયમની સુમધ કેને આકર્ષિત કરતી નથી ? આ જુવાન યોગી પુરુષની સયમ-સાધનાએ જનસમાજને પોતાની તરફ આકર્ષિત કર્યો એટલું જ નહિ પણ તેમના તપ, પ્રણા અને યજ્ઞ ચક્રમાની મારફતે વૃદ્ધિમત થવા લાગ્યા.

સત કુમરસિંહસ્વામીને દીક્ષા આપ્યા બાદ ગુરુ રત્ન સિંહસ્વામીને અન્ય શિષ્યો પણ થવા હતા ગુરુદેવનો સત કુમરસિંહસ્વામી ઉપર અનન્ય વાતસલ્યભાવ હતો એ વાતસલ્યમા મોહ ન હતો પરંતુ શિષ્યના આત્મકલ્યાણની બાવના હતી ગુરુદેવ આ નવા પ્રતિભાશાળી અને પુણ્યશાળી શિષ્યરત્નના જીવનવિકાસ અર્થે, તેમની આત્મોન્નતિ અર્થે વધારે સાવધાન રહેતા હતા અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય, ધાર્મિક બ્યવહારમાં તથા વ્યાખ્યાનાદિમા કુમરસિંહસ્વામીને કુશળ ચએલા જોઈ તેમને જુદા જુદા સતો સાથે જુદો વિદ્યાર પણ કરાવતા હતા.

જ્યાં જ્યાં કુંગરસિંહસ્વામીનો વિહાર થતો ત્યાં ત્યાં શાન્તિ-સમાધિની જાણે અમૃતધારા વહેતી. માનવસમાજ તેમના સંસર્ગ દરમ્યાન વૈર-વિરોધ ભૂલી જતો. આ સંતપુરુષની ઓળ-સ્થિતિ અને પ્રભાવોત્પાદક ધર્મવાણી સાંભળ્યા બાદ માનવસમાજ તપ, ત્યાગ, પ્રત્યાખ્યાન કરી આત્મકલ્યાણ સાધતો અને જીવન-શુદ્ધિના માર્ગે પ્રયાણ કરતો. ખરેખર ખરા ધર્માત્મા સંતપુરુષોની સંતવાણીનો પ્રભાવ જનસમાજ ઉપર પડ્યા વગર રહેતો જ નથી.

આ પ્રમાણે અનેક ભવ્યાત્માઓ કુંગરસિંહસ્વામીના પાવનકારી દર્શનનો લાભ લઈ આંખને પવિત્ર કરતા, એમની પ્રેરક ધર્મવાણી સાંભળી કાનને પવિત્ર કરતા અને તેમના જીવન-માંથી ટપકતા સંયમ-ભાવને જોઈ પોતાના જીવનને પણ સંયમ-શીલ-ચારિત્રયુક્ત બનાવી પવિત્ર બનાવતા.

ગુરુદેવ, શિષ્યરત્નના ધર્મ-પ્રભાવનાના ઉત્સાહપ્રેરક સમાચાર સાંભળી આત્મસંતોષ પામતા અને આવો સુશિષ્ય મળવા બદલ જીવનને સમાર્પિત ધન્ય માનતા.

આવી રીતે ક્યારેક સાથે તો ક્યારેક ગુરુદેવથી જુદા એમ કુંગરસિંહજીસ્વામી વિહાર કરી રહ્યા હતા; પરંતુ કેને ખબર હતી કે એક એવો દિવસ નજદીક આવી રહ્યો હતો કે જ્યારે હમેશાંને માટે આ ગુરુ-શિષ્યને જુદા પડનારું હતું? જે જુદાઈ પછી આ ભવે ફરી ક્યારેય મળવાપણું જ ન હતું.

આમ ગુરુ-શિષ્યો પૃથ્વીપટ ઉપર સ્વ-પરના ઉદ્ધાર માટે વિચરતા હતા. એકદા પોતાના દેહત્યાગનો સમય નજીક આવ્યો

નવણી ગુરુથીએ પોતે આશ્રયી, પ્રતિક્રમી, નિંદી, નિ સ્ત્ય ધર, સર્વ હવે સાથે ખમતખામજી કરી, સમાધિભાવ પ્રગટ કરી, પડિતરીયે ફેરવી, પડિતમરણ આપી, નિદગી સજી કરી, ઔદારિક દેવનો ત્યાગ કરી રવર્મવાસી બન્યા.

આત્મમજાણના સાચક પરમ કારણિક જમદિતૈથી ગુરુ દેવનો વિષેયમ સ્તોને આકરો લાગ્યો છતા કુમરસિંદજી મહારાજ મહાનુ જ્ઞાનના બાવો પ્રગટ કરી, ગુરુના વિષેયમને પસઢાવી સંવર્મર્મ રિધર ધમા અને ગુરુદેવ પ્રત્યે આત્મજ્ઞગૃતિ રાખી સદાને માટે તેઓને ઉપકાર જાનતા રહ્યા.

અનાદિ કાળથી ચાલી આવતા આ અટ્ય નિયમને પસઢાવ વાગુ કામ પામર મનુષ્યની શક્તિની મર્યાદા બદારતુ છે એમ જાણનાર આવકવર્ગે પણ આધાસન લીધુ અને ધર્મધ્યાન એ જ હવનતુ સાચુ પાથેય છે એમ સમજી તે તરફ વળ્યા.

પ્રકરણ ૧૯ મું : તરણ-તારણ વિહાર અને દીક્ષા

ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ પછી સંત હુંગરસિંહસ્વામી ગુરુ-
ભાષણો સાથે સ્વ-પરદેશ્યાણુ સાધતાં જનપદવિહાર કરી રહ્યા
હતા. ગુરુદેવનો વિયોગ યયા બાદ આત્મોદ્ધાર સાથે પરદેશ્યાણુ
કરવાનું મહાન ઉત્તરદાયિત્વ પોતા ઉપર આવી પડ્યું હતું. સંત-
સમુદાયમાં તથા શ્રી સંઘમાં સમાધિભાવ જળવાઈ રહે એ માટે
પોતે સાવધાન રહેતા હતા. સંયમ-સાધનામાં સાવધાન રહેવાને
દારણે પોતે, પોતાની સાથે રહેલા સંતો તથા પોતાના ગુરુદેવની
આજ્ઞા-આરાધક સાધુ-સાધ્વી તથા શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ જ્ઞાન તથા
ધર્મ-ક્રિયામાં વિશેષ પ્રગતિશીલ બની શક્યા હતા.

આ પ્રમાણે જનપદકેશ્યાણુ કરતાં તથા ધર્મમાર્ગે લોકોને
વાળતાં પૂજ્યશ્રી હુંગરસિંહસ્વામી સંત-પરિવાર સાથે ગ્રામાનુ-
ગ્રામ વિહાર કરતાં વિક્રમ સંવત ૧૮૨૬ માં ગોંડળ જેવા
ધર્મકેન્દ્રમાં પધાયો.

આજની માફક તે વખતે પણ ગોંડળ એ મુખ્ય ધર્મકેન્દ્ર
હતું. ધર્મોપદેશનાં ગોંડળની પ્રસિદ્ધિ ખૂબ જ થયેલ હતી.

જન્યથીની મમકેન્દ્ર ગોડળમાં પધરામણી ચતા માનવસમાજમાં
 નપૂર્વ આનંદ પ્રસરી ગયો પૂજ્યથીની પ્રભાવોત્પાદક ધર્મવાણી
 નામળા અનેક ભવ્યાત્માઓ વૈરાગ્ય પામી તપ-તપ મના માર્ગે
 જ્યાં હતો અને તેમના સસમનો લાભ લઈ આત્મકલ્યાણ
 માંથી શક્યા હતા

x

x

x

વિ સ ૧૮૨૬ માં મણેશજી નામના સાધુ મુનિરાજ
 પધરીની કઠોર તપશ્ચર્યા તથા જ્ઞાન-આરાધનાની પ્રશસા
 નામળા ધારાજીથી વિહાર કરી તેમને મળવા ગોડળ આવ્યા

સાસારિક જીવનમાં ખેતી ખેડવાના બ્યવસાયથી જીવનની
 કષ્ટઆત કરનાર આ મણેશજી મુનિએ સસારનો ત્યાગ કર્યો જાન
 માપુ' જીવન ખેડ્યું હતું-કડક તપશ્ચર્યા અને દેહદમનથી

તેમણે કઠોર તપશ્ચર્યા કરી અભિમદો ધારી કે જે અભિમદો
 પાત્ર કરવા આ પચમકાળ માટે ખરેખર દુષ્કર અને વિપત છે

તેમણે દીક્ષા તો લીંબડીમાં શામજી વોરાને ત્યાંથી મહારાજશ્રી
 કપુરચંદજી સ્વામી પાસે લીધી હતી સયમ સાથે સૂત્રજ્ઞાન પણ
 તેમણે કપુરચંદજી મહારાજશ્રી પાસે મેળવ્યું હતું પરંતુ જેમને જે
 કઠોર તપસ સાધના સાધવી હતી તે માટે બીજા કોઈ સાધક-
 પુરુષના સહકારની જરૂર લાગતા ગુરુદેવ કપુરચંદજી મહારાજની
 જાન મેળવી તેઓ એમ્સા સમર્થ ગુરુની-સાધક પુરુની-શોધમાં
 રતા હતા ધારાજીના પોતાના ચાણુભોસભા તેમણે પૂજ્યથી
 કુમરસિદ્ધરવામીનું જાતિ ઉચ્ચ પ્રકારનું સૂત્રજ્ઞાન, તેમની કઠોર

તપશ્ચર્યા, સાડાપાંચ વર્ષ સુધીનો નિદ્રા-ત્યાગ વગેરે હકીકત સાંભળતાં તેઓ ગોંડળ આવ્યા અને પોતાને શિષ્ય તરીકે સ્વીકારવા મહારાજશ્રીને વિનંતી કરી.

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહસ્વામીએ વિચાર-વિનિમય, પૂછપરછ તથા ખાત્રી કર્યા પછી સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે ગણેશજી*મુનિને પોતાના શિષ્ય તરીકે સ્વીકાર્યા.

x

x

x

ત્યારબાદ વિ. સં. ૧૮૩૨માં ગોંડળસ્થાને પૂજ્યશ્રી પાસે વીરજીસ્વામી નામના શિષ્ય થયા. ૨૧ વર્ષની નાની ઉંમરમાં જ સંસાર પ્રત્યે વિરક્તિ-ભાવ પેદા થતાં આ મુનિશ્રીએ દીક્ષા લીધી હતી. સાંસારિક-જીવનમાં તેઓશ્રી જાતે દશાશ્રીમાળા વણિક હતા. જ્ઞાને સામાન્ય હોવા છતાં તેમનો વૈરાગ્યભાવ ધણો જ ઉત્કટ તેમ જ પ્રશંસનીય હતો. તેઓશ્રી ખાસ કરીને કાળા, ખાંટ, વાઘરી, મુસલમાન આદિ જાતોમાં દારુ, માંસ-મદિરા આદિ કુવ્યસનોનો ત્યાગ કરાવવા માટે વિશેષરૂપે હિપદેશ આપતા અને અહિંસાધર્મનો પ્રચાર કરતા હતા. રાજ્યાધિકારીઓને તથા ખેડૂતવર્ગને અહિંસા-ધર્મની સમજાવતી આખી અગિયારસ-અમાવાસ્યા આદિ તિથિઓ પળાવી મૂંગા પ્રાણીઓને રાહત અપાવતા. આ પ્રમાણે જૈન-ધર્મના પ્રાણુભૂત અહિંસાતત્ત્વનો પ્રચાર કરવા માટે તેઓશ્રી ખૂબ જ રસપૂર્વક પ્રયત્ન કરતા હતા.

જીનાગઢના નવાખ સાથેના પરિચયમાં આવવાનો તેમનો

* ગણેશજી મુનિના વિશેષ જીવન-વૃત્તાન્ત માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં. ૩

જીવન-પ્રસન્ન થણે જ બોધપદ, રાગક તેમ જ ધર્મપ્રેરક છે.*

x

x

x

પૂજ્યશ્રીએ જનપદવિહાર કરતા એકદા માગજીરવામીને દીક્ષા આપી પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા.

વિ સ. ૧૮૩૬માં પૂજ્યશ્રીનું ચાણુમોસ જામનગરમાં હતું. જામનગરના આવકો સૂત્ર-સિદ્ધાન્તમાં તથા ધાર્મિક-ગ્રાંથમાં વિશેષ જણાવેલ ગણ્યાતા હતા આ મહાનગરીમાં પૂજ્યશ્રી પોતાની મધુર વાણી તથા ઉચ્ચ પ્રતિભાશાળી વ્યાખ્યાનસૈદ્ધીથી શ્રોતાઓને મનોમુગ્ધ કરતા હતા અને વીતરાગ-માર્મનું દર્શન કાવતા હતા. તેમના ગાન-ક્રિયાની સુવાસ દૂર-દૂર પ્રસરી હતી કચ્છમાં પણ પૂજ્યશ્રીની યસ કોર્તિ દેલાવા પામી હતી.

કચ્છમાંથી રવજીભાઈ નામના એક મુમુક્ષુ જેમનું મન સદાગ્રી તદ્દન ઊઠી મધુ હતુ-જેઓ વૈરાગ્યદશામાં આરૂઢ થયા હતા અને જેમના હૃદયમાં દીક્ષા લેવાના મનોભાવ જાગ્યા હતા- તેઓશ્રી પૂજ્યશ્રીની સેવામાં આવ્યા અને સંયમની પૂર્વતૈયારીરૂપે મુજાકયાસ તથા જીવમનો બોધપદ લેવા લાગ્યા.

એ સમય દરમ્યાન કચ્છમાં વાઙ્મી મામના રહેવાસી શ્રી બ્રેધરાજભાઈ નામના એક વર્ણિકજનુ તથા તેમના પુત્ર ડાહ્યાભાઈ એમ બન્ને પિતા-પુત્ર વૈરાગ્યદશાને પ્રાપ્ત થતા પૂજ્યશ્રીની મુશુ-માયા સામળી તેમની સેવામાં જામનગર આવ્યા અને પોતે જેવા સદ્ગુરુની શોધમાં હતા તેવા જ તરણુ-તારણુ સદ્ગુરુનું શરણુ મળતા તેમણે પોતાના દીક્ષા લેવાના મનોમત ભાવો ગુરુદેવને જણાવ્યા.

* વીરજી મુનિશ્રીના વિશેષ જીવન-વૃત્તાન્ત માટે જુઓ પત્રિકા ૧૪

પૂજ્યશ્રીએ તે જન્મે દીક્ષાર્થીએને સાધુ-જીવનનાં નિયમોં તથા સૂત્ર-સિદ્ધાન્તનું જ્ઞાન સંપાદન કરવાનું કહ્યું. ગુરુદેવની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરી જન્મે શાસ્ત્રાભ્યાસમાં જોડાયા અને સાધુ-જીવનનાં નિયમોંનું યથાશક્તિ પાલન કરવા લાગ્યા.

x

x

x

આતુર્ભાસનો સમય પૂર્ણ થતાં-તે પછી થોડા સમયને આંતરે-દીક્ષોત્સવની ચર્ચા ચાલી રહી હતી-તે અરસામાં નેણશી-ભાઈ નામના ઠગના રહેવાસી એક મુમુક્ષુ પૂજ્યશ્રી પાસે દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાએ આગ્યા.

નેણશીભાઈ જણેલ-ગણેલ તથા સંસ્કારી હતા. તેઓશ્રી ધણા વખતથી વૈરાગ્યની મનોદશા ભોગવી રહ્યા હતા. તેમની ધર્મ જાણવાની જિજ્ઞાસા અને મુમુક્ષુતા ધણી જ દિઠકટ હતી. ગુરુદેવની ગુણુપ્રશંસા સંભળી તેઓશ્રી જામનગર આવ્યા અને પૂજ્યશ્રીની સેવામાં રહી સંયમની સાધનાનો યોગપાઠ શીખવા લાગ્યા. નેણશીભાઈ જ્ઞાતિએ વીશા ઓશવાળ વણિક હતા.

x

x

x

આતુર્ભાસની સમાપ્તિ બાદ અમુક સમયે આ સર્વે દીક્ષાર્થી-ઓને પૂજ્યશ્રીએ પોતાના શ્રીમુખે જામનગરમાં દીક્ષા આપી હતી. રવજીસ્વામીને પૂજ્યશ્રીએ પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા. મેધરાજજી-સ્વામીને રવજીસ્વામીના શિષ્ય બનાવ્યા. ડાહ્યાજીસ્વામીને મેધરાજજી મુનિના શિષ્ય બનાવ્યા અને નેણશીસ્વામીને ડાહ્યાજીસ્વામીના શિષ્ય બનાવ્યા હતા. ડાહ્યાજી મહારાજશ્રીએ વિ. સં. ૧૮૪૦ માં

દીક્ષા લીધી હતી અને ચાર વર્ષ સુધી સંયમ-પયોગ પાળ્યો. વિ. સ. ૧૮૪૪ માં ગણાજીસ્વામીનું ચાતુર્માસ યોગળમાં હતું. માદમીના કાન્ધુસર તેમને આ કાન્ધુભંજુર દેહ વધારે વખત દેહશે નહિ એમ સામતા, પોતે જે સાધુ સાથે ચાતુર્માસ રહ્યા હતા તેમને કહી તથા પૂજ્યમીની આજ્ઞા મંજારી, અનરુનપ્રત આદ્યું હતું અને ૭૮ દિવસના દીર્ઘ અનરુન પછી, આ કાન્ધુ-ભંજુર દેહને છોડી, કાળધર્મ પામ્યા માત્ર ચાર વર્ષમાં જ તેમણે સંયમ-સાધનાદ્વારા માનવભવ સુધારી લીધો. તેમણે સંયમી-જીવનમાં ઉપ તપશ્ચર્યા-ઉપવાસાદિ તપશ્ચર્યા કરી હતી અને તેમણે સંયમી-જીવનનો પશ્ચોત્તરો જામ સૂઠ તથા છાંય ઉપર જ માળ્યો હતો. આપુ તેમનું તેજસ્વી તપસ્વીજીવન હતું દૂર સમયમાં જ જીવન છૂતવાનું એમને માટે સમ્પૂર્ણ હતું.

નેજીશીસ્વામી સાએ-સ્વામ્યાયના પરિણામે જીવનમાં પાર-મત બન્યા હતા અને બહુશ્રુત તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા. નેજીશીસ્વામીને ૧૫ અનેક શિષ્યો થયા હતા *

x

x

x

વિ. સ. ૧૮૪૩માં પૂજ્યમી કુમરસિદ્ધસ્વામીનું ચાતુર્માસ પ્રાગમ્ભામાં હતું. ત્યાં પૂજ્યમીની યોગશિલ્પની ધર્મવાણી સાબળી ત્યાંના રહેવાસી પુજ્યભાઈ નામના એક વહિકાનકુને વૈરાગ્યમાત્ર પેદા થતાં પૂજ્યમીએ તેમને સંયમી-જીવનની શિક્ષા આપી. વિ. સં. ૧૮૪૪ માં દીક્ષા આપી અને તેમને મેધરાજજી મુનિના શિષ્ય બનાવ્યા.

પુંનહસ્તાગી માત્ર છ વર્ષ સંયમ-પર્યાય પાળી, છેવટે ૭૮ દિવસ મુધી અનયનયત આદરી સ્વર્ગવાસી થયા દતા. તેમણે સંયમી-હવનમાં એકાંતર ઉપવાસ, હૃદ-અદ્ભુત, ચોલા, ગામખમણ આદિ હ્રમ તપશ્ચર્યા કરી હવનને સાર્યક તથા સદ્ગુણ જનાવ્યું હતું.✕

✕

✕

✕

આ પ્રમાણે આત્મહત્યાબુની સાથે ચતુર્વિધ ક્ષીસંધનું+ કલ્યાણ સાધવા માટે પૂજ્યશ્રીજે ખૂબ પ્રયત્ન કર્યો હતો અને શુદ્ધેવને અપાતું 'તરણ-તારણ' પદને સાર્યક જનાવ્યું હતું.

✕ પુંનહસ્તાગી વિષે જુઓ પરિશિષ્ટ નં. ૬

+ સાધુ-સંધના કલ્યાણ સંબંધી દ્વંદ્વિતનો પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં ખ્યાલ આપવામાં આવેલ છે, પરંતુ સાધ્વીજોના દીક્ષા-સંસ્કાર તથા તેમના કલ્યાણ સંબંધી વિશેષ દ્વંદ્વિત 'મહાસતીજી માનકુંવરજી' આર્યાજીના પ્રકરણમાંથી ભેઈ લેવી.

—મકરણ ૨૦ મું : સંયમયાત્રા—

પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞામા અનેક સાધુ-સંતો તથા સાધ્વિઓનો પરિવાર આત્મકલ્યાણ સાધતો આમાનુષાંગ વિચરી રહ્યો. ગુરુદેવની ધર્મદેશનાના પ્રભાવથી યુગ પ્રમાણે અનેક ભવ્યાત્માએ ઇવન-રૂઝમાં અર્થે સંસારનો ત્યાગ કરી સાધુમાર્ગ અંગીકર્યો હતો એ આપણે યોગધીરમા મકરણમાં જોઈ ગયા.

પૂજ્યશ્રી હિમવિહારી હતા એટલું જ નહિ પરંતુ પશ્ચાત્તિર્નિર્મથી અને આત્મશ્રદ્ધાળુ હતા. તેઓ પોતાના ગુરુદેવ પરંપરાનુસાર ત્યાં ત્યાં વિચરતા ત્યાં ત્યાં મોઢ વખતે જ મદારના ભાગમાં હિતરતા હતા તો મોઢ વખતે ગામમાં નિહિતરવા સાવક રથાન મળતાં ત્યાં પણ હિતરતા.

એક વખત તેઓશ્રી પોતાના સંતો સાથે ઝાલાવાડમાં વિદ્યા કરતાં કરતાં યાનમદ પાસે પધાયા, ત્યાં નજીકના ભાગ એક ધાર જેવા પ્રદેશમાં ગુફા હતી. ત્યાં પોતાના સંત-પરિ-

*આ ઊંચી ટકરીપ ધાર અને તેમાં સામાન્ય ગુફા આજ યાનના પશ્ચિમ દરવાજા બહાર થોડે દૂર છે, જેમાં લગભગ બારથી પ

જગ્યાએ પરઠવવા બહાર નીકળ્યા. લઘુનીત પરઠી, યુવાના દાર પાસે બેઠા રહી, ડેઠથી રાત્રિ પાડી છે તે જોવા આકાશ તરફ નજર કરી.

પૂજ્યશ્રીએ આ સ્થાન ભવજનક હોવાથી નિદ્રામાં પડેલા સતોને બહાર પરઠવવા મોકલવા કરતા પોતે જ જવું ઠણ છે એમ વિચારી સતપ્રેમને કારણે જમાઆ નહિ અને પોતે જ બહાર આપ્યા અને આકાશના નક્ષત્રમંડળને જોવા લાગ્યા. સૂત્રાનુસાર જૈન-જ્યોતિષનુ પશુ પૂજ્યશ્રીને પણ સાકું યાન હતું.

એ વખતે ગુરુદેવે હોઠા મમકાવતા તથા અગ્નિ સજમાવીને બેઠેલા બે ચેડીવાતોને જોયા પૂજ્યશ્રીને જોતા તેઓએ હોઠા નીચે મૂકી દીધા. તેમન પૂછતા પૂજ્યશ્રીને જણાવું કે યાનના આવકાએ પોતાની રક્ષા કરવા માટે આ ચૈદ્રવિપતોને આ રીતે બેસાડ્યા છે. પોતાને માટે થતા અગ્નિકાવના આ આરભથી પૂજ્યશ્રીને ધણ જ દુઃખ થયું.

આ ઘટના વિશે વિચાર કરતા ગુરુદેવને લાગ્યું કે સમય બદલાવા લાગ્યો છે. મામ બહારના સ્થાનો કે જંગલમાં રહેવાથી અત્રેમનું કારણ ઉપજવા સંભવ છે, માટે દવેથી જ્યાં જ્યાં વિચરવું ત્યાં મામની અદર જ ડોષ નિર્દોષ સ્થાન સોધી કિતરવું.

(તે સમયમાં આજની મારક કરેક મામમાં ખાસ બંધાવેલા જોનાના ધર્મસ્થાનો નહિ હોય તેમ આ ઉપરથી જણાય છે.)

આ પ્રમાણે વિચાર કરી રાત્રિ-પ્રતિક્રમણનો સમય થતા સુધી પૂજ્યશ્રી શસ્ત્ર-સ્વાધ્યાયમ્મ તથા ધ્યાનમાં મગ્ન રહ્યા. પ્રતિક્રમણનો સમય થતાં સૌ સતોએ પ્રતિક્રમણ ઠયું અને વીતરામ-

દેવની સ્તુતિ કરી. પ્રાતઃકાળ થતાં પૂજ્યશ્રીએ સર્વે સંતોને રાતે બનેલી ઘટના કહી સંબળાવી અને પોતે કરેલ નિર્ણય પણ જણાવ્યો. પૂજ્યશ્રીને નિર્ણય સાંભળી બધા સંતોએ પોતાની સમ્મતિ પ્રગટ કરી, પૂજ્યશ્રીને જણાવ્યું કે જેવી આપની ઇચ્છા. આપની આજ્ઞા અમને શિરોધાર્ય છે.

પ્રાતઃકાળની સાધુ-ચર્ચા વિધિવત્ પાળ્યા બાદ સાધુસંતો સાથે પૂજ્યશ્રી ત્યાંથી વિહાર કરી ચાન ગામમાં પધાર્યા અને નિર્દોષ સ્થળની આજ્ઞા માંગી ઊતર્યા. જે સ્થાને પૂજ્યશ્રી વગેરે ઊતર્યા હતા તે સ્થાન એક કૈનેતરનું હતું. તેને કાષ્ઠએ ખોદી સમજાવવાથી તેણે કહ્યું કે—“આપ અમારા મકાનમાં આજ્ઞા મેળવી ઊતર્યા છો એ કીક છે. પરંતુ આપના ગયા બાદ અમારે મકાનમાં ગાર કરાવવી પડશે કારણ કે આપના ઉતરવાથી અમારું મકાન અપવિત્ર થયું છે.” દરેક જમાનામાં પ્રજાના ધર્મદ્વેષભરેલાં અંધતા અને અજ્ઞાનનાં નમૂનાઓ મળી રહે છે. આ પણ તે પ્રકારનો એવો જ નમૂનો છે.

પૂજ્યશ્રીએ તેની ભ્રમણા ભાંગવાને તથા સત્ય વરત સમજાવવાને ઘણો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તે સમજ્યો નહિ. પૂજ્યશ્રીને પ્રસ્તુત મકાન આરંભનું કારણ જણાયાથી તેનો ત્યાગ કરી, બીજું મકાન ચાચી તેમાં રહ્યા. પેલા અંધશ્રદ્ધાળુ ગૃહસ્થે મકાનમાં ગાર કરાવી અભડાયેલા મકાનને પવિત્ર બનાવ્યું અને એ રીતે પોતાની અધર્મમૂલક અંધશ્રદ્ધા તથા અજ્ઞાનતાનું પોષણ કર્યું.

આ વસ્તુની જાણ થતાં પૂજ્યશ્રીને લાગ્યું કે—સમય બદલાતો જાય છે. આવાં આરંભનાં કાર્યો અમારા નિમિત્તે થાય તે કરતાં

તે આવકોએ ધર્મક્રિયા કરવા માટે જવાબેલા ચોક્કસ ધર્મરથાને
જ્યાં હોય ત્યાં સમ્માતરની રજા મેળવી જીતરવું વધારે સારું છે.
પોતાનો આ વિચાર તેમણે સાચેના સતેને જણાવ્યો અને મોંએ
તે વાતને અનુમોદન આપ્યું.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી સતપરિવાર સાથે ગ્રામાનુગ્રામ વિહારના
અનુભવો ઉપરથી સંયમયાત્રામાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ તથા ભાવ પ્રમાણે
યોગ્ય પરિવર્તન કરતા અનુક્રમે ગોડળ તરફ વિહાર કરી ગયા.

આ વખતે ગોડળની રાજગાદી ઉપર નામદાર હકિત સાહેબ
શ્રી કુંભાજી રાજ્યતંત્ર ચલાવતા હતા ગોડળમાં તે વખતે દસ
શ્રીમાળા રથાનકવાસી સાધુમાર્ગી અનુયાયી જોનોના સમજમ ૧૨૦૦
ધરની સંખ્યા મળ્યાતી હતી ગોડળનો જીનસધ ધર્મરાધનામાં
પ્રવીણ અને પ્રતિષ્ઠિત હોયો જોનોનું રાજ-હરગારમાં પણ પશ્ય
જ માન હતું.

— પ્રકરણ ૨૧ મું : : ગોંડળ-ધર્મકેન્દ્ર

ગોંડળના જૈનો પૂર્વપુણ્યોદયે ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિથી સુખી અને સાધનસંપન્ન ગણાતા હતા. તેઓ માત્ર શ્રીમંત હતા એટલું જ નહિ પણ શ્રીમંતાઇનો સદુપયોગ પણ કરી બાંધુતા હતા. તેઓ દયા, દાનાદિ કાર્યોમાં સમયે સમયે ધનનો સહવ્યય કરતા અને સાઠાર્યોમાં સૌની મોખરે રહી પોતાની ધાર્મિક વૃત્તિનો પરિચય આપતા.

ગોંડળ જૈન સંઘની કર્તવ્યપરાયણતા અને ધર્મપાલનની દૃઢતા અનુકરણીય હતાં. ત્યાંના જૈન સંઘની સંત-સાધ્વીઓ પ્રત્યે ભવ્ય ભાવના તથા બક્તિ અપૂર્વ હતી.

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહસ્વામી સંતપરિવાર સાથે આમાતુઆમ ધર્મબોધ આપી જનકલ્યાણ કરતાં ગોંડળ પધાર્યા. પૂજ્યશ્રીની પધરામણી ચતાં આવકસંઘના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. પૂજ્યશ્રી માટે ગોંડળ આવવાનો આ પહેલો જ પ્રસંગ ન હતો. ચારિત્ર અંગીકાર કર્યા બાદ પોતાના ગુરુદેવની સાથે અનેક વખત ચાતુર્માસ નિમિત્તે પધારેલા અને ગુરુદેવના વિયોગ પછી પણ પૂજ્યશ્રીએ અત્રે કેટલાંક ચાતુર્માસ પણ કરેલાં હતાં, એટલે

ગોઝળના આવક-આવિકાઓ જીવજીવના ઉચ્ચ જ્ઞાન, ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર, વિશુદ્ધ સંધ્ય તથા સારમભિત પ્રભાવશાલી વ્યાખ્યાનાદિ સદ્ગુણોથી અગ્રાવ ન હતા. આ જ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી પશુ ગોઝળના આવક-સંધની સાથુ પ્રાચીની અપૂર્વ ભક્તિ, તેમની ધર્મોપદેશનાની ભારના, જ્ઞાન-ક્રિયામાં રુચિ, તેમનો પારસ્પરિક પ્રેમભાવ, સંધનું સમાન, સંધનો રનેદ-સદ્ભાવ તથા વાતસલ્ય ભાવ આદિ ગુણોથી પરિચિત હતા.

આવા ધર્મના સુદર જગીયારપ ગોઝળમાં પૂજ્યશ્રી સંતો સાથે પધારો. પૂજ્યશ્રીની ગોઝળમાં પધરામણી ઘણાના શુભ સમાચાર સાંભળી તેમની આજ્ઞાનુરતી નીજ સંતો તથા સાધીઓ પશુ ગુરુદેવના દેશનાથે અનુક્રમે ઘોડા કિવસોમાં ગોઝળ પધારો.

પૂજ્યશ્રીના દીક્ષેત્સવ બદ સાધુ-સાધ્વીઓનું આગું સુદર સમ્મેલન આજ સુધી ક્યારે ન થયું ન હતું. પૂજ્યશ્રીની પ્રભાવોત્પાદક ધર્મવાણીની અમૃતધરાદારા ચતુર્વિધ શ્રી મંધમા ધર્મપ્રાચુનો સચાર કરી રહ્યા હતા. સાધુ, સાધ્વી, આવક તથા આવિકા ધર્મોપદેશ સાંભળી પોતાના જીવનને પવિત્ર અને ધન્ય માનતા હતા.

પૂજ્યશ્રી વીતરામભાષિત અને મણુપરમશિત સૂત્રો તથા પ્રમાણિત શાસ્ત્રોના પ્રમાણપૂર્વક યુગવધી બિજાબિજા વિષયો ઉપર ધર્મ-વ્યાખ્યાનો આપતા હતા. પૂજ્યશ્રીના આવા સમયોચિત સુધારક-વિચારનાં ધાર્મિક વ્યાખ્યાનોથી ચતુર્વિધ શ્રી મંધમા ખુબ જાગૃતિ આવી હતી.

પૂજ્યશ્રીનાં પ્રેરક તથા ઉત્સાહવર્ધક ધર્મ-વ્યાખ્યાનો સાંભળી ગોઝળ શ્રી સંધના આગેવાન આવેશના હૃદયમાં એવી ધર્મભાવના

જન્યુત થઈ કે: “ આવા યુગપુરુષ સમર્થ જ્ઞાની મદાત્માની શક્તિનો વ્યવસ્થિતરૂપે લાભ લેવાય તો સમાજસુધાર સાથે ધર્મનો ધણો સારો પ્રચાર થાય અને જનસમાજનું શ્રેય પણ અધિક સાધી શકાય. સંગઠન વિના મદાત્ કાર્યો સફળ રીતે નાંધી શકાતાં નથી. સંગઠન કરવા માટે-શક્તિનો સંયમ અને સમન્વય કરવા માટે-ઘોષ જગ્યાને કાર્યના કેન્દ્રરૂપે નિયત કરવાની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે. પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણા મળતી રહે અને તેમની કાર્યસાધક શક્તિનો લાભ આખા સમાજને મળે અને આ ઉદ્યોગી કાર્યમાં આપણે યથાશક્તિ મદદરૂપ બનીએ તો તેમાં સમાજ, ધર્મ તથા સઠળ શ્રીસંઘનું કલ્યાણ રહેલું છે. ”

ગોંડળ શ્રીસંઘના મુખ્ય આવદાને આ જાતનો ધર્મવિચાર આવતાં તેમણે ગુરુદેવની સેવામાં જઈ સવિનય પ્રાર્થના કરી કે: “ હે ગુરુદેવ ! આપના પ્રેરક અને રોચક ધર્મોપદેશથી અગે ખૂબ જન્યુત થયા છીએ. આપશ્રી જેવા પુણ્ય-પ્રભાવશાળી મહા-પુરુષોના શુભ પ્રયત્નથી જ સમાજ જન્યુત થાય છે; સમાજમાં અવેલ પ્રમાદ દૂર થાય છે અને સમાજમાં ચેતન આવે છે; માટે ધર્મ-પ્રચારની આ શુભ ધડીએ આપશ્રી સમાજની જન્યુતિ અને ધર્મોદ્ધારની શુભ પ્રવૃત્તિ પ્રારંભવા માટે ફરીથી ઝુંબેશ ઉઠાવો. આપના આ સત્કાર્યમાં અમે પણ આપને સક્રિય-યથાશક્ત્ય અવશ્ય મદદગાર થઈશું. આપ આપના આજ્ઞાનુવર્તી સંતો તથા સાધ્વી-સમુદાયને પણ એ જ જાતની આજ્ઞા આપો અને આ ધર્મકાર્યને વ્યવસ્થિત કરવા માટે સમાજના ચતુર્વિધ શ્રીસંઘના કેન્દ્રસ્થાનરૂપ આ ગોમંડળને મુખ્ય સ્થાન આપો. ”

ગોમડળ શ્રીસધની આ વિનંતિ સાબળી ગુરુદેવ વિચારમા પડ્યા, તેમને લાગ્યું કે-ધર્મ-સમાજના અનેક કાર્યો ચતુર્વિધ શ્રી સધના સપૂર્ણ સદગર વિના સફળતાપૂર્વક સાધી શકાતા નથી ગોમડળનો જૈન સધ ધર્મકાર્યોને સફળતાપૂર્વક પાર પાડવા માટે સપૂર્ણ થોડા અને શક્તિમાન હોતો

ગોમડળના આવકસધની આમદભરી વિનંતિને ધ્યાનમા લઈ પૂજ્યશ્રીએ પોતાના સતો તથા સાધ્વી-સમુદાય સાથે ધર્મપ્રચારની યોજના સળધી વિચાર-વિનિમય કર્યો અને બધાની સમ્મતિ એક થતા પૂજ્યશ્રીએ ગોડળને ચતુર્વિધ શ્રીસધના ધર્મકાર્યના કેન્દ્રધ્યાન તરીકે નહીં કહ્યું આવક-સમાજને આ ઉત્સાહપ્રદ નામચાર જણાવતા કહ્યું કે “ વાતો કરવામા નિપુણ થવું તે એક વાત છે અને વાતો પ્રમાણે સક્રિય કાર્ય કરવું તે બીજી વાત છે. વાતો કરવી સહેલી છે “પરંતુ કર્તવ્યનું પાલન કરવું મુશ્કેલ છે. કર્તવ્ય બળવવાની મુશ્કેલીના સમયે દઢ રહી રહેતા પૂર્વક કર્તવ્ય બળવવું એમાં જ જીવનોદેસની સિદ્ધિ રહેલી છે કર્તવ્યનું જરાબર પાલન થાય તો જ બોધેલું વચન ખરેખર પાળ્યું કહેવાય ”

ગુરુદેવનો આ કર્તવ્ય-સંદેશ સાબળી આવક-સમાજે લગામ આપ્યો કે “ હે પૂજ્ય ગુરુદેવ ! અત્યારે તો આપશ્રી ગોડળ શ્રી સધના સધ, સમાજન, સદ્ભાવ આદિ પ્રત્યક્ષ જોઈ રહ્યા છો અને આપ જેવા કરુણાસિંહ પ્રતાપી ગુરુદેવની દયામય કૃપાદ્રષ્ટિથી અમે સધનું સમાજન જરાબર બળવી રાખવા શક્તિમાન થઈશું એવો અમને વિશ્વાસ છે. ”

આ પ્રમાણે પારસ્પરિક વિચાર-વિનિમય કરી, ધર્મકાર્યની યોજનાને મૂર્તસ્વરૂપ આપવાનો દૃઢ નિર્ણય કરી ત્રિ. સં. ૧૮૪૫માં ધર્મ-સમાજના કાર્યના કેન્દ્રસ્થાન તરીકે ગોંડળને* નક્કી કર્યું.

આ વ્યવસ્થાથી સાધુ-સાધ્વી તથા શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનાં હૃદય પ્રસન્ન થયાં. જેમ જેમ ધર્મ-યોજનાના આ સમાચાર ફેલાતા ગયા તેમ તેમ ચતુર્વિધ સંઘમાં ઉત્સાહ અને આનંદનું વાતાવરણ ફેલાવા લાગ્યું.

અનેક ગામ-નગરના શ્રાવકો તે વખતે પૂજ્યશ્રીના દર્શનાર્થે ગોંડળ આવ્યા. શ્રાવક-સંઘે દર્શનાર્થીઓના પ્રેમભર્યો સત્કાર કર્યો. પૂજ્યશ્રીના દર્શન કરી સૌ કૃતકૃત્ય થયા. સૌ શ્રાવકોની વિનંતિ થતાં પૂજ્યશ્રીએ દરેક સાધુ-સાધ્વીને જુદે જુદે સ્થળે ચાતુર્માસ ગાળવાની અને સમાજમાં ધર્મજગૃતિ આણવાની આજ્ઞા આપી. ગોંડળ શ્રીસંઘના અતિ આગ્રહથી અમુક સાધુ-સંતો સાથે પૂજ્યશ્રીએ ગોંડળમાં જ ચાતુર્માસ ગાળવાનું નક્કી કર્યું. અને ખીજા સાધુ-સાધ્વીઓને યથાયોગ્ય સ્થાને ચાતુર્માસ નક્કી કરી

*પૂજ્ય પ્રતાપી મૂળચંદ્રજીસ્વામીને સાત શિષ્યો હતા. તેઓ ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં પોતપોતાના સંતપરિવાર સાથે વિચર્યા હતા, પૂજ્ય મૂળચંદ્રજીસ્વામીનું ધર્મસમાજકાર્યનું કેન્દ્રસ્થાન અમદાવાદ હતું. અતુલમે ત્યાંથી તેમના શિષ્યો, તેમના પ્રશિષ્યો અને તેમના પ્રશિષ્યના શિષ્યો છૂટા થઈ જુદે જુદે સ્થળે કાઠિયાવાડમાં ધર્મજગૃતિ કરીને ધર્મકાર્યના કેન્દ્રસ્થાનો નક્કી કર્યા હતાં. તે કેન્દ્રસ્થાનો 'સંઘાડા' અગર સંપ્રદાય તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામ્યાં હતાં. મહાપુરુષોએ હૃદય આરામથી ધર્મસમાજનાં કાર્યોને વ્યવસ્થિતપણે ચલાવવા માટે કેન્દ્રસ્થાનો નિયત કર્યાં હતાં.

આપ્યા શેષકાળનો સમય પૂર્ણ થતા પૂજ્યશ્રીના આઠાનુવર્તી સતો અને સાધ્વીઓ પોતપોતાના નિર્ધારિત ચાતુર્માસના રચાન તરફ વિદ્યાર કરી ગયા.

આ રીતે પૂજ્યશ્રી તથા તેમના આઠાનુવર્તી સતો તથા સાધ્વીઓ જુદા જુદા રચણે વિદ્યાર કરી શેષકાળ અને ચાતુર્માસ ગાળવા સાગ્યા તેમજ વીતરાગનો ધર્મ ઉપદેશી-ધર્મભાવના પ્રગટાવી શાસન-જ્યોતનો પ્રકાશ ફેલાવવા સાગ્યા.

વિ. સં ૧૮૪૫ બાદ પૂજ્યશ્રીના શીશુખેથી અનેક સાધુ-સાધ્વીઓ દીક્ષિત થયા હતા આ સિવાય અનેક મામ-નગરોમાં સખ્યાબંધ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ મતધારી બન્યા હતા.

પૂજ્યશ્રીની ધર્મપ્રેરણાથી સમાજમાં મત-નિયમ, પ્રત્યાખ્યાનો આદિ ધર્મકરણી સારી રીતે થઈ સ્ત્રી હતી અને જૈનેતરોમાં પણ ડેહલાઈ ફાકે, માસ, જુમાર, પરબીમમન આદિ કૃત્યસતોનો ત્યાગ કયો હતો. આ બધું પૂજ્યશ્રીના ઉર્માવિહારનું તેમના પુરવ-પ્રભાવનું તથા તેમની સમયસૂચકતાનું જ સુદર પરિણામ હતું.

પ્રકરણ ૨૨ મું : શોભેચંદ શાહ : એક આદર્શ શ્રાવક

વિહરદ્ધ વસુદ્ધ મહાપ્પા

અર્થાત્-મહાત્મા પુરુષો ધર્મપ્રચારાર્થે વસુદ્ધા ઉપર વિચરે છે. આ સૂત્રાનુસાર મહાપુરુષ શ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી સંતપરિવાર સહિત આમાનુગ્રામ વિહાર કરતાં કરતાં એકઠા દીક્ષાભૂમિ દીવ-નગરમાં પધાયો. ત્યાં જનસમાજને અદ્વિંસા, સત્ય, અયૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ આદિ વ્રત-નિયમોના પાલન વિષે પ્રેત્સાહિત કરી પ્રભાસ-પાટણ તરફ વિહાર કર્યો. તે સમયે પાટણ સારી સ્થિતિવાળું નગર હતું. પાટણ ખરેખર એક સમૃદ્ધ પટ્ટન-પત્તન*

*કહેવાય છે કે તે વખતે પ્રભાસ-પાટણમાં સ્થાનકવાસી જૈનોના ૭૦ ધરોની સંખ્યા હતી. ત્યાં સાધુ-સાધ્વીઓના ચાતુર્માસ યતાં. વિ. સં. ૧૮૬૫થી ૧૯૩૧ સુધીના ૬૭ ચોમાસા કરનારની નામાવલી પણ મળી છે. અત્યારે ત્યાં એક પણ સ્થાનકવાસી જૈનધરની સંખ્યા નથી. ફક્ત સ્થાનકવાસીનાં જો ધર્મસ્થાનકો રહેલાં છે. ત્યાં વર્તમાનમાં સ્થાનકવાસી સમાજ ન હોવાનું કારણ ધાર્મિક મતભેદને કારણે સ્થાન સમાજમાં કન્યા ન પરણાવવાથી ધીરેધીરે સ્થાન સમાજ બીજી માન્યતામાં ભળતો ગયો અને પરિણામે અત્યારે સ્થાનકવાસી સમાજ ત્યાં કેવળ નામશેષ રહી ગયો.

(નમર) હવે, ત્યાં પણ અમુક સમય રહી પૂજ્યશ્રીએ ત્યાંના આવકમંધમા આરો ધર્મપ્રકાશ પાડ્યો હતો.

પાટણથી વિદાગ કરી ઠાણિયાવાડ તરફ આવવા માટે પૂજ્યશ્રી પોતાના સતો સાથે પાટણ અને વેરાવળ વચ્ચે આવેલ બીડ-ભંજનન ઝડાદેવના ઝડાને અનુસાર મેળવી રોકાયા.

વેરાવળનિવસી મહાભાગ્યશાળી પ્રુવવંત શેઠ શેલેચંદ્ર+ કરસનજી સાથે શૈયાદિ નિષ્પિચે પ્રતિદિન દરિયાકાંઠે બીડભંજન સુધી આવતા. જાણે પણ તેઓશ્રી નિયમાનુસાર ત્યાં આવેલા અને પછા ફરતી વખતે બીડભંજનમાં થોડો વિશ્રામ સેવા બેઠા. અજીનક તેમનું ધ્યાન ગુરુદેવ પૂજ્યશ્રી કુંજ-સિંદણ મહારાજશ્રી પ્રત્યે મધુ, ગુરુદેવે દર્તા જ તેમના હૃદયમાં અનંદદ આનંદ થયો; અને ગુરુદેવ પાસે આવી વંદનાવિધિ કરી, સુખસાતા પૂછી તેમની સેવામાં બેઠા.

શેઠજીની ભવ્ય મુખમુદ્રા જોઈ ગુરુદેવે આ ઠોઠ ભગવાનમાં

+કરસનજી સાહેબે ચાર પુત્ર હતા- ૧ શેલેચંદ્ર, ૨ કાનજી, ૩ દેવચંદ્ર અને ૪ સહજચંદ્ર.

શેલેચંદ્રસાહેબ	કાનજીસાહેબ	દેવચંદ્રસાહેબ	સહજચંદ્રસાહેબ
સ્વામીભાઈ	તેમનો	તેમનો	તેમનો
ધિલાભાઈ	પરિવાર અઘાપિ	પરિવાર અઘાપિ	પરિવાર અઘાપિ
	વેરાવળમાં છે	વેરાવળમાં છે.	ડેભરપટણમાં છે.

(નિઃસંવાન હતા)

આ ધિલાસાહેબનો વિરુધા ધર્મપત્ની મેસરબાઈ વિ. સ. ૧૯૫૮માં સાતમી વયમાં ત્યાંથી વંશ જોડે થયો છે

તથા સુલભબોધિનો અધિકારી પુણ્યાત્મા હોવાની કલ્પના કરી તેમનો પરિચય પૂછ્યો.

શેઠજીએ પોતાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપતાં જણાવ્યું કે :
‘ પોતે સામે જ દેખાતા વેરાવળ શહેરના રહીશ છે, પોતાનું નામ શોભેચંદ કરસનજી શાહ છે તથા જ્ઞાતિએ વીશા ઝોસવાળ વણિક છે ’ એમ કહ્યું.

શાહનો પરિચય સાંભળી પૂજ્યશ્રીને આ આર્યપુરુષની વિનમ્ર ભાષા તથા ભવ્ય સુખાકૃતિ જોતાં તેમની કુલીનતા વિષે શંકા ન રહી.

આવો ભાગ્યશાળી પુણ્યાત્મા ધર્મ પામે તો ધર્મપ્રચારનું કેટલું સંગીન કાર્ય થઈ શકે ? આ વિષે વિચાર કરતાં પૂજ્યશ્રીએ પ્રસંગોપાત્ત ફુલ્ભ માનવજીવન, અહિંસા-સત્ય આદિ ધર્મતત્ત્વોના સામાન્ય વિવેચન સાથે શેઠજીને ધર્મોપદેશ આપ્યો. શેઠજી, ગુરુદેવની અમૃતસમી ધર્મવાણી સાંભળી અતિ ઉદ્ધાસમાં આવી ગયા અને નમ્રભાવે કહેવા લાગ્યા કે : “ પૂજ્યશ્રી ! પાટણથી રવાના થઈ આપ વેરાવળ નહિ આવતાં અત્રે કેમ રોકાયા ? આપ જેવા મહાપુરુષ વેરાવળ પધારે તો ઘણા ભવ્યાત્માઓનો ઉદ્ધાર થાય. ”

પૂજ્યશ્રીએ શાન્તિથી જવાબ આપ્યો કે : “ શેઠજી ! અમે તો અનગાર છીએ એટલે અમારા માટે તો સર્વ સ્થળો સરખાં જ છે. વેરાવળ પણ આવીએ; પરંતુ ત્યાં આવીએ છીએ તો કેટલાક આત્મજીવોએ ધર્મમતભેદના ક્ષુલ્લક કારણે દ્વેષપ્રત્યુદ્ધિ લાવી ઉપસર્ગ ઊભા કરે છે અને અમારા નિમિત્તે તેઓ દ્વેષી બની કષાય સેવે છે અને પાપ જાંધે છે. આ કારણે જ અમે ત્યાં આવતા નથી. બીજું કશું કારણ નથી. ”

પૂજ્યશ્રીની આ વાત સાંભળી, ધર્મમતભેદને કારણે આવા મહાત્મ પ્રતિભાશાળી પુણ્યમાને હેગન કરનાગની કુલ્લક વૃત્તિથી શોભેચ્છ શાદને હાદિકે હુ ખ યયુ તેમને સામ્યુ કે—આવા મહાત્મા પુરુષના જો વેરાવળમા પુનિન પમર્તા યાય તો જનસમાજને ધણે જ લાભ મળે આ પ્રમાણે વિચાર કરી તેમણે પૂજ્યશ્રીને વિનંતિ કરી કે ‘ મહાત્મનુ ’ આપ મતસમુદાય સાથે અવશ્ય વેરાવળ પધારો આપની પધમભણી યવાથી વેરાવળનો આગ્યોદય થશે અને અનેક સુમુક્તુ જીવોને આત્મશાન્તિ પ્રાપ્ત થશે આપની તથા સર્વે સતપુરુષોની સુખ-સમાધિ તથા શાન્તિ જળવામ તે માટે હું અવશ્ય પ્રયાસ કરીશ

શેઠજીની આમદભરી વિનંતિ સાંભળી પૂજ્યશ્રીએ અવસર જોઇ વેરાવળ પધારવાનો ભાવ પ્રગટ કર્યો શેઠજી આ સાંભળી ખૂબ જ હર્ષિત થયા તેમના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ યુરુદ્ધેવને વદન કરી તેઓથી વેરાવળ ગયા અને પૂજ્યશ્રીની વેરાવળમાં યવાની પધમભણીની વધામણી શ્રીસધને આપી

ખીજે દિવસે પ્રાતઃકાળ થયા બાદ પૂજ્યશ્રી પોતાના મત પરિવાર સાથે વેરાવળ તરફ પ્રયાણ કરવાની તૈયારીમા હતા ત્યાં જ ધર્મોત્સાહી સુમાવક શ્રી શોભેચ્છ શાદ પોતે પોતાના કુટુંબ તથા શ્રીસધ-પ્રાવક-પ્રાવિકાના સમૂહ સાથે પૂજ્યશ્રીનો ભાવભીનો સત્કાર કરવા આવી પહોંચ્યા સૌએ પૂજ્યશ્રીને તથા સતોને વદન-નમસ્કાર કરી સુખશાન્તિના સમાચાર પૂછ્યા અને પછી તથાથી બધા સાથે મનજ ગીતો ગાતા તથા જવજવકારનાં શબ્દો હોવા તા વેરાવળ તરફ રવાના થયા

થોડી વારમાં સૌ નગર નહક આવ્યા અને નગરમાં સન્માન-
પૂર્વક પૂજ્યશ્રીની સંતપરિવાર સાથે પધરામણી કરાવી શેઠશ્રીએ
પોતાની દુકાનના મકાનમાં જિનરવાની પોતાના નોકરદ્વારા આજ્ઞા
અપાવી. પૂજ્યશ્રી તથા સંતો તે રથાનમાં અનુજા મેળવી જિનયો
અને ત્યાં શેષકાળ ગિરાવ્યા.

પૂજ્યશ્રી પ્રતિદિન પોતાની પ્રભાવોત્પાદક વ્યાખ્યાનવાણીનો
ધર્મલાભ આપી રહ્યા છે. શોભેચંદ શાહ પણ ધર્મપ્રભાવનાનો
આવો દુર્લભ અવસર વારંવાર નહિ મળે એમ સમજી શ્રોતાઓને
સાકરની દહાણી તથા કોષ્ટક વાર કોરી સુધીની દહાણી આપી
ઠ્ઠેન ધર્મની ખૂબ જ પ્રભાવના કરવા લાગ્યા. ધર્મપ્રભાવના
કરવી એ પણ શાસનસેવા જ છે એમ સમજી શોભેચંદ શાહ
તન, મન તથા ધનથી ઠ્ઠેન ધર્મની પ્રભાવના કરી શાસન-
સેવા કરવા લાગ્યા.

×

×

×

શોભેચંદ શાહ વેરાવળ નગરમાં એક પ્રતિષ્ઠિત ધનિક
વ્યાપારી હતા. તેમનો વ્યાપાર ધણો જ વિસ્તૃત હતો. કેવળ
સ્વદેશમાં જ નહિ પણ અરબસ્તાન આદિ પરદેશોમાં પણ તેમનો
વ્યાપાર ફેલાએલો હતો. પૂજ્યશ્રીના સંસર્ગથી તેમજ તેમના
પ્રભાવથી તેમણે વ્યાપારતૃષ્ણાનો સંક્ષેપ કર્યો એટલું જ નહિ
પણ સદ્ધર્મ પામી શ્રદ્ધાપૂર્વક બાર વ્રતો પૂજ્યશ્રી પાસેથી
અંગીકાર કર્યાં. સુવ્રતોનું પાલન કરવું અને સામાયિકાદિ આવશ્યક
અંગોનું નિયમિત સેવન કરવું એ સાચા શ્રાવકનું ઠર્તવ્ય છે.

આદર્શ શૂદ્રય આવકનું ઇવન યેન મતમય દેવ ■ તે વિરે
શાખકારોએ ઠીક જ કહ્યું છે ૩

અગારી સામાજ્યર્થગાર્જન, સદ્દો વાવળ વાસવ ।

પોતદં કુદઓ વચ્ચ, વગરાય જ દાવવ ॥ ૩૦ ૫૦ ૧૩

વયં સિવાયા-સમાજને, મિત્રિવાસે વિ સુખવ ।

સુધર્મ દુષ્ટિવાયાઓ, મચટે મચ્છસત્તોમય ॥ ૩૦ ૬૦ ૨૫

અર્થાત્-શૂદ્રય-આવક સામાજિકારિક આવરણ અંગેનું
મદાપૂર્વક પાતન કરે છે અને પ્રતિભાસ જનને પાખીઓખા એક
પાખી પણ પોષક વિના ખાતી જવા દેતા નથી.

આ પ્રમાણે મમજ્જપૂર્વક શૂદ્રયાવાસમા પણ સુનતી
(સદાચારી) રહેનારો આવક આ મલિન શરીરનો ત્યાગ કરી
આખરે હિતમ મતિને પામે છે

x

x

■

આવકનાં બાર મતોને અગ્રીકાર કરવા એટલે અદિસા,
હત્ય, અયોર્થ, અદ્યયન, અપરિમલ આદિ જીવન-મતોની આરા-

સામાજિક એ નૈનરસાંજની આત્મચિત્તની ક્રિયા છે યોગસાધનનું-
સમકાલ ડેળવવાની આ ક્રિયા કુદરતેએ પ્રાચ પ્રતિદિન કરવાની હોય છે
આ ક્રિયા શુદ્ધ રીતે કરતા આત્મસાદા ત્યાર થય છે અને પરિણામે મોક્ષ
પણ ફેળવી શકાય ■ સામાજિક માત્ર એક જ કલકની ક્રિયા છે અને
પોષક ક્રિયા એ આખી અદ્વૈતાર્થિ (રત્રિ-દિવસ) આત્મચિત્ત કરવાની
ક્રિયા છે. પોષકને દિવસે વપવાસ કરી સૈમ્ય સુખાસને જેસી આત્મ
ચિત્તવન કર્યા કરવનું સાસવિધાન છે

ધના કરવી. આ એક એક વ્રતની સમ્યગ્ આરાધનામાં વિશ્વશાંતિની, માનવજીવનની વ્યવસ્થાની તથા જગદુદ્ધારની ચાવી રહેલી છે. જીવન-કલ્પમાં તથા 'આજનું' જગત્ વિશ્વશાંતિની પ્રાપ્તિ માટે અનેક જાતનાં શ્રદ્ધાં મારે છે પરંતુ તેને કાદ રરતો સૂઝતો નથી; શાંતિનું આશાકિરણ તેને દેખાતું નથી. પરિગ્રહ-મમત્વબુદ્ધિ એ જ આજના કલેશનું ખીજ છે એ વાતને જમત્ હજી પણ સમજી શક્યું નથી. જૈનધર્મની સંસ્કૃતિ-તો ૨૫૪ કહે છે કે જગત્ જ્યાં સુધી અહિંસાના અમોઘ સાધનદ્વારા વિશ્વશાંતિ તથા અનેકાન્તવાદ-દ્વારા વિશ્વાત્મક્યના સફળ પ્રયોગ તરફ પાછું નહિ વળે ત્યાં સુધી જગતમાં શાંતિ તથા ઐક્ય સ્થાપિત કરવાં લગભગ અશક્ય છે. જૈનધર્મે પાપનાં ખીજ-અશાંતિનાં મૂળ હિંસામાં, પરિગ્રહમાં, અપ્રમાણિકતામાં, અપ્રત્યક્ષ-વૈભવ-વિલાસમાં જોયાં અને જગતને વિશ્વ-વ્યવસ્થા સાચવવા માટે, વિશ્વશાંતિને સ્થાપવા માટે તથા ઈહલોક-પરલોકના કલ્યાણ માટે પ્રેમ-અહિંસા, સત્ય, અયૌર્ધ, પ્રત્યક્ષ, અપરિગ્રહ આદિ જીવનમૂલ્યો માનવ-સમાજ આગળ ધર્યો. ખરેખર વિશ્વશાંતિ સ્થાપિત કરવા માટે વ્રતનિયમોનું પાલન આવશ્યક છે. આત્મકલ્યાણ માટે વ્રતનિયમોને અંગીકાર કરવાં અત્યાવશ્યક છે. સાચો શ્રાવક સુવ્રતી હોય છે.

બસે વિપત્તિઓનાં વાદળાં તૂટી પડે, ખાવા-પીવાનાં શ્રદ્ધાં હોય છતાં પણ જે પોતાની ઉદાર પ્રકૃતિને સાચવી, સદાચારને તિલાંજલિ આપતો નથી તે જ સાચો સુવ્રતી કહેવાય છે. નીતિકારોએ સુવ્રતીઓનું વ્રત કેવું હોય છે તે વિશેષે-કે-કહ્યું છે કે:—

પ્રિયા ન્યાયા વૃત્તિર્મલિનમસુમદ્ગોડ્યસુજરમ,
 અસન્તા નામ્યર્યાઃ સુદદપિ ન ચાચ્યસ્તનુધન ।
 વિષ્ણુચ્ચે સ્યેય પદમનુવિષેય ચ મહતાં,
 સતા યનોદિષ્ટં વિષમમસિધારાત્તમિદમ્ ॥

અર્થાત્ આપત્તિ-વિપત્તિ પડવા છતાં પણ પોતાનું મરતક જીવું રાખવું, મહાપુરુષોના પમશે આસવું, ન્યાયોપાનિત આજીવિકામાં પ્રેમ રાખવો, પ્રાણનારા યાવ તો પણ પાપકર્મમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી, દુર્જનો પાસે મોઢ પણ ચોળની વાચના ન કરવી, નિર્ધન મિત્રો પાસે હાથ ન લગાવવો-સનનનોને આવું કઠિન અસિધારાત્ત મોઢે શીખવું ? પ્રજનો જવાળ નો સ્પષ્ટ છે કે સનનનોમાં આ સદગુણો રવામાવિક ન હોય છે

શોભેચ્ચ સાદમા આ સદગુણો જણે રામાવત પ્રગટયા હતા તેઓથી ખરેખર યુષ્ઠીયન આવક હતા

મહાપુરુષોએ ધર્મની જે સીમા નથી છે એ ધર્મસીમાનું હિંમન ન કરવું એ તેમનું મહામત-જીવનવત હવું

ન્યાયવૃત્તિ રાખવી, પ્રામાણિક બાવું એ તો સુવતી તરીકે તેમનો મુદ્રાલેખ હતો જા મુદ્રાલેખને તો તેઓથી પ્રાણથી વધારે પ્રિય ગણના હતા જે સુવતીઓ હોય છે, જેમનો આત્મા ધર્મ રમથી રગાએલો હોય ■ એવા ધર્મવીરો જ ધર્મવતનું પાલન

*આવકો મોટે ન્યાયોપાનિત આજીવિકા કરવી એકએ એમ રાસમા કહેવામાં આવ્યું છે -

ધર્મિયા ધર્મિયામન્દા ધર્મોદ્દેશના ધર્મણ ચ વિર્તિ કલ્પમાને વિદરદ ।

અર્થાત્-આવક ધાર્મિક હોય છે, ધર્મમાં આનંદ માનનાર હોય છે, ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર હોય છે અને ધર્મશ્રવક આજીવિકા કરતા વિચરે ■

ખરાખર કરી શકે છે. જે શ્રાવક સાચો વ્રતધારી છે, સદ્ધર્મી છે તે શ્રાવકશિરોમણિ પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ ધર્મનો નાશ થવા દેતો નથી. શોભેચંદ શાહ પણ એવા દૃઢ વ્રતધારી શ્રાવક હતા.

x

x

x

બીડબંજનમાં થએલો અકસ્માત સત્સંગ પોતાના જીવન-પરિવર્તનમાં આટલો મહત્ત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવશે તેની શોભેચંદ શાહને કલ્પનાએ ન હતી. સત્સંગથી થતા લાભનું આથી વિશેષ દૃષ્ટાન્ત બીજું શું હોઈ શકે ! સત્સંગનો, મહિમા શાસ્ત્રમાં અપૂર્વ બતાવ્યો છે.

સનજનોની પર્યુપાસનાનું ફળ ધર્મશ્રવણ છે. જ્યારે મુમુક્ષુ સાચા ધર્મનું શ્રવણ કરે છે ત્યારે તેનામાં જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, જ્ઞાન થયા પછી જ વિશિષ્ટ જ્ઞાન મેળવે છે. એવા આત્મજ્ઞાન પછી વૈરાગ્ય સ્ફુરે છે, વૈરાગ્ય સ્ફુર્યો પછી વ્રતોની આરાધના થાય છે. વ્રતો ધારણ કર્યાબાદ સંયમ સાધ્ય બને છે. સંયમ જન્મ્યા પછી પાપવૃત્તિનો નિરોધ થાય છે અને ત્યારબાદ તપશ્ચરણદ્વારા કર્મ-માયાનાં આવરણો શિથિલ થાય છે. અંતે સર્વથા કર્મરહિત થએલું શુદ્ધ ચૈતન્ય સંપૂર્ણ સિદ્ધિને પામે છે.

આ સૂત્રકથનાનુસાર શોભેચંદ શાહે પૂજ્યશ્રીની સેવા-પર્યુપાસના કરી, શ્રવણ કરી તથા વ્રત-નિયમો અંગીકાર કરી આત્મ-શુદ્ધિનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો.

શેઠજીની તથા વેરાવળવાસીઓની આગ્રહભરી વિનંતિથી પૂજ્યશ્રીએ આ સાલનું આતુર્માસ વેરાવળ ગાળવું એમ નક્કી થયું.

પૂજ્યશ્રી સંતપરિવાર સહિત સૌપકાળ પૂરો થતા મગલાપુરી (ભાંમરોજ) તરફ પધાર્યા અને ત્યાં ખૂબ ધર્મપ્રચાર કર્યો. પૂજ્યશ્રી ની પ્રતિભાસાથી બ્યાખ્યાનસૌવીધી જૈન-જૈનેતર લોકો તેમના તરફ આકર્ષાયા હતા. પૂજ્યશ્રીની બ્યાખ્યાનસાક્ષાતની સાથે સુત્ર મહાદિત્ય તથા અનુભવજ્ઞાનનો સુદર સુમેળ થયો. દોરાયી તેમણે બ્યાખ્યાન બધું જ સારમર્જિત, રસયુક્ત તથા પદ્ય ઘટ્ટ હટ્ટ તેમની બ્યાખ્યાનવાણી સામળી ભામરોજમા પણ શોધોએ મત-મત્યાખ્યાન, નમનિષ્ઠો ધારણ કર્યા હતા આ પ્રમાણે ત્યાં પણ ખૂબ ધર્મપ્રભાવના થઈ ભામરોજનિવાસી ગોસામીવા નારણજીભાઈ તથા તેમના પુત્ર રવજીભાઈ વગેરેએ પૂજ્યશ્રીના મત્તમ મથી બાર મતો સમજી તથા મહાપૂર્વક અગીકાર કર્યા હતા આ આવકોએ ભામરોજમા પણ ધર્મપ્રભાવના કરવા માટે શોભેચક શીઠની માફક જ સાધધર્મના પ્રચારની શ્ર્મિસ ઉઠાવી હતી.

ભામરોજમા આ પ્રમાણે જૈન ધર્મનો વિજયપ્તજ ૧૨કારી ચાતુર્મોસ વેરાવળતું નક્કી થયું હતું એટલે ચાતુર્મોસ પહેલાના મુખ્યમા પૂજ્યશ્રી આસપાસના અમુક અમુક સ્થળોએ વિચરી, ધર્મપ્રભાવના કરી, ચાતુર્મોસ માળવા વેરાવળ મદરે પધાર્યા.

ચાતુર્મોસના દીર્ઘ સમયમાં પૂજ્યશ્રીએ બ્યાખ્યાનવાણીનારો અમોઘ અમૃતવાસ વરસાવી જૈન-જૈનેતર લોકોના હૃદયને દયાન બનાવ્યા હતા અને અનેક આત્માઓ ધર્મરેએ ગાયાં હતા અનેક આવક-આવિકાઓએ મત-નિયમ ધારણ કરી ધર્મવૃત્તિનો પરિચય આપ્યો હતો.

શોભેચંદ શાહ વ્રતધારી શ્રાવક તો બન્યા હતા, પરંતુ પૂજ્યશ્રીના વિશેષ ધર્મપ્રભાવ તથા સત્સંગથી તેમણે શારીરિક કારણોની અડચણ ઊભી ન થાય અને વૃદ્ધાવસ્થાને લાંબ કાંઈ કારણે ન બની શકે તો તે સાગાર-હૃદ રાખી કાયમને માટે છટ્ટે છટ્ટના પારણા કરવાનું અર્થાત્ એ દિવસ ઉપવાસ કર્યા બાદ પારણું કરવું એવું વ્રત પૂજ્યશ્રી પાસે અંગીકાર કર્યું હતું. છટ્ટા પારણું પણ તેઓ વ્રણો જ સાદો અને નીરસ ખોરાક ગ્રહણ કરતા અને કાંઈક વાર વિગય* વિનાનો ખોરાક પણ લેતા. આ વ્રત-નિયમ શોભેચંદ શેઠે ૩૫ વર્ષ સુધી બરાબર પાળ્યો હતો. વ્રત-નિયમના નિરતિચાર પાલનથી જીવનની શુદ્ધિ થાય છે એ સૂત્રકથનના પ્રમાણે શોભેચંદ શેઠે પણ વ્રત-નિયમના પાલનથી જીવનની શુદ્ધિ કરી હતી.

પૂજ્યશ્રીના આતુર્ભાસ દરમ્યાન રથજે રથજે ખાસ સંદેશ-વાહકો મોકલી શોભેચંદ શાહ પોતાના ધર્મબંધુઓને પૂજ્યશ્રીના દર્શન તથા તેમની ધર્મવાણીનો લાભ લેવા આમંત્રણ મોકલતા અને આવેલા ધર્મબાંધુઓનો યથાયોગ્ય આતિથ્ય-સત્કાર કરતા.

અતિ શ્રીમંત હોવા છતાં, શ્રીમંતાઇનું અભિમાન શોભેચંદ શેઠના જીવનને રૂપરચું ન હતું. આ જ તેમની મોટાઇ હતી. તેઓ ગરીબ કે શાહુકાર પ્રત્યે સમાન દષ્ટિએ જોના અને પોતાના આંગણે આવેલા ધર્મબંધુઓનું કાંઈ પણ પ્રકારના ભેદભાવ વિના આતિથ્ય કરતા.

* વિગય અર્થાત્ શરીરમાં વિકૃતિ પેદા કરે એવાં ધી-તેલ આદિ કામોત્તેજક પદાર્થો.

કોઇક વાર તેમના છટના પારથાને દિવસે અચાનક કોઇ ધર્મજન તેમના ઘેર આવી જતા તો તેમની સાથે જ પોતે જમવા બેસતા આવેલા અતિથિનું મિષ્ટાન્ન વગેરે સરસ ભોજનથી આતિથ્ય કરતા ત્યારે પોતે તો લૂખસકે સાફ જ ભોજન હેતા ! આ પણ તેમના જીવનની સહૃદયતા અને સાદાઇનો નાકર નમૂનો છે

તેમનું હૃદય ધર્મ કસોડીના સમયે રજાયી પણ કઠોર હતું અને દયા દાનાદિ કરવાના પ્રસન્ને કુસુમથી પણ વધારે મૃદુ હતું નીતિકારોએ ઠીક જ કહ્યું છે કે—

यन्नादपि कठोराणि, मृदुनि कुसुमादपि ।

लोकोत्तराणां चेतासि, को हि विशातुमर्हति ॥

નીતિકારોના આ કથનાનુસાર શોભેચ્છ સાફ એક આદર્શ ન મરિક હતો તેમનું હૃદય કોમળ અને દયાળુ હતું. ખીમતા કુ ખ જોઇ તેમનું હૃદય રડી બિંદુ-દરી જતું ખરેખર નેઓખી પુણ્યાત્મા હતો

यस्य चित्तं द्रव्यभूतं, कृपया सर्वजन्तुषु ।

स धन्य सख्तो पुण्य ॥

જેનું ચિત્ત-હૃદય જગતજીવોને કુ ખી જોઇ દયાઈ જતી જાય છે તે સત્જન ખરેખર સસારમા પુણ્યશાળી તેમજ સ્વનામધન્ય છે

ગરીબ બાપ્તઓને અન્ન-વસ્ત્રાદિ દ્વારા સહાયતા આપવી, કુ ખીજનોના કુ ખોને દૂર કરવા, હોતે ત્યાહ લોકોને આર્થિક સહકાર

પ્રોત્સાહિત કરવા તેમજ દાન, શીલ, તપ તથા ભાવનાની વૃદ્ધિ થાય તેવાં ધર્મકાર્યોમાં તન, મન, ધનથી યોગ આપવો-એ તે શોભેચંદ શાહનાં દૈનિક કર્તવ્યો બની ગયાં હતાં.

ગુપ્તદાનમાં શાહને ખૂબ જ શ્રદ્ધા હતી. થોડું આપવું અને યશઃકીર્તિના બધુમાં વધારે ફૂંકવા એ નીતિથી તેઓશ્રી વિરુદ્ધ હતા. કોઈ પોતાના ઘેર છાશ લેવા આવે ત્યારે છાશ સાથે કોરી તેના હાથમાં નાંખી દેવી અથવા ધૂપી રીતે ગરીબ બાઈઓને ત્યાં અનાજ, ઘી, ગોળ આદિ ખાદ્ય સામગ્રી પહોંચાડી આપવી અને તે અનાજની સાથે કોરીઓ પથુ મોકલી આપવી એ તેમના ગુપ્તદાનનાં પ્રકારો હતાં. જ્યારે છાશ લેનાર પોતાનું હાથ ખાલી કરતો ત્યારે જ છાશ લેનારને શોભેચંદ શાહની દાન-શીલતા તથા તેમના હૃદયની વિશાળતાનો ખ્યાલ આવતો. સુપાત્ર-દાનની સાથે ગુપ્તદાન કરવાની રીતિથી લોકોના હૃદયમાં શોભેચંદ શાહનું અપૂર્વ સ્થાન હતું.

આજનાં જમાનામાં શ્રીમંતો-જેઓ થોડું આપી વધારે જગત આમળ ગાંધ સંભળાવે છે-જેઓ માનપત્ર આદિના દંભથી પોતાના આપેલા દાનનાં યશોમાન ગવરાવે છે તેવા યશઃકામી શ્રીમંતોને માટે શોભેચંદ શાહનું ગુપ્તદાન આપવાનું જ્વલંત દષ્ટાન્ત કેવળ બાંધવા જેવું જ નહિ પણ જીવનમાં ઉતારવા જેવું છે.

શોભેચંદ શાહ જેમ માનવરક્ષા કરવામાં પ્રયત્નશીલ હતા તેમ ઠોર આદિ બીજાં નાનાં મોટાં મૂક પ્રાણીઓ પ્રત્યે પણ

તેમને ખૂન જ અનુકૂળ હતી પણ-પક્ષીઓની રક્ષા કરવા ચા
તથા અનાજ આદિ વસ્તુએ નો સંલ્પ્ય કરવામાં તેઓશ્રી પા
પાની કે તા નદિ દયા-ધર્મનું પાલન કરવામાં તેમનું ચિ
ખરામર ચોરેતું હતું

આમ શોભા હૃદયમાં દયા અને મહેતુ હોવા પ્રત્યે પ્રભાવ
ઓતપ્રોત થઈ ગઈ હતી દૂરમાં મૈત્રીભાવના, પ્રભાવભાવન
કેશ્યાભાવના તથા માનવસંભાવનાએ તેમના જીવનમાં મૂલસ્વરૂપ
ધારણ કરી હતી. ખરેખર તેમના જીવનમાં સદાચાર અને સા
વિચારનો સુદર સમન્વય થયો હતો મહેતાય છે કે

યૌવન ધનસપત્તિ, પ્રમુસ્વમચિયેક્ષિતા ।

વૈકલ્પમપિ અનર્થાય, વિમુચ્ચ ચતુષ્ટયમ્ ? ॥

અર્થાત્-યૌવન, ધનસપત્તિ, સત્તા તથા અવિવેક એ આ
અનર્થના કારણ છે શોભેચ્છ શોભની પાસે ધનસપત્તિ, શૈકષ્ટ્ય
આદિ હોવા છતાં તેમના જીવનમાં અવિવેક નહિ હોવાને કારણે
તેઓશ્રીએ ધનસદ્ધમાં તથા શૈકષ્ટ્યની ઉપયોગ પોતાની 'મીઠા' તા
ખતાવવા માટે નહિ પણ જનકલ્યાણ સાધવામાં કયો આ પ્રમાણ
તેમના જીવનમાં ધન અને સત્તાવારનો વિરત દુર્લભ મયોગ હો
મદાપુષ્પના પ્રતાપે જ પ્રાપ્ત થઈ શક્યો હતો

શોભેચ્છ શૈકષ્ટ્ય ધર્મપ્રેમી જ હતા એમ નહિ પણ
સમાજપ્રેમ તથા દેશપ્રેમ પણ તેમની રસમમાં વ્યાપ્ત થયેલો હતો
સમાજહિત તથા દેશકલ્યાણ કરવાની ભાવનાથી પણ તેમને
આત્મા ભાવિત થયેલો હતો

શોભેચંદ શેઠ જીવ-અજીવ આદિ નવતત્ત્વના સ્વરૂપના જાણકાર હતા. નય-નિલેપકારા પ્રત્યેક વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. જાણે શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા તુંગીયાના શ્રાવકોના જીવનનું અનુકરણ શાહજી કરતા હતા. તુંગીયાના શ્રાવકોની માફક આ નાના શ્રાવક શાહજી પણ ગુરુકૃપાને પરિણામે જીવાજીવ આદિ ધર્મસિદ્ધાન્તોના જાણકાર બન્યા હતા. તેમને પાપ-પુણ્યનો ખ્યાલ હતો; શાથી પાપકર્મ બંધાય છે, કેવી રીતે તેને રોકી શકાય, કેવી રીતે તેને ખંખેરી નાખી શકાય, - સારીરિક આદિ ક્રિયાઓમાં કંઈ શુભ છે કે અશુભ છે તેમજ જીવન-વ્યવહારનાં વિવિધ સાધનોમાંથી કયાં સ્વીકાર્ય કે અસ્વીકાર્ય છે, એ બધું તેઓ સમજી શકતા હતા. તેઓ કોઈ પણ કાર્યમાં બીજાની આશા ઉપર નિર્ભર ન હતા તથા કોઈથી ગાંજ્યા જાય તેવા પણ ન હતા. જૈન સિદ્ધાન્તમાં તેઓ ચુસ્ત હતા. જૈન સિદ્ધાન્ત ઉપર હાડોહાડ ત્રેમ વ્યાપેલો હોવાથી તેઓ એમ કહેતા કે: “ જૈન સિદ્ધાન્ત જ અર્થરૂપ કે પરમાર્થરૂપ છે, બાકી બધું અનર્થરૂપ છે. ”

જૈનધર્મનું સત્ય સ્વરૂપ, સત્સમામમ, ગુરુકૃપા તથા શાસ્ત્રના વાચન-મનનના પરિણામે શાહજી જાણી શક્યા હતા. ધર્મસ્વરૂપ જાણ્યાબાદ આત્મસ્વરૂપને ઓળખી તેઓથી સત્ય વસ્તુને શ્રદ્ધાપૂર્વક અપનાવતા, અહિંસાદિ ગુણોનો વિકાસ કરતા અને ચારિત્રનું વિશુદ્ધભાવે પાલન કરતા.

આ પ્રમાણે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપની સમ્યગ્ આરાધના દેરી શાહજી આદર્શ શ્રાવક બન્યા હતા. આ બધો ..

પરમોપકારી પૂજ્યશ્રી કુમરસિંહસ્વામીના સત્સમનો તથા તેમની પયુષાસનાનો હતો.

શોભેચંદ શાહના હૃદયની હિદયતા તથા તેમના ચારિત્રાદિ ગુણોની છાપ જોનો તેમ જ જોનેતરો ઉપર ધણી જ જાડી પડી હતી. મોઢો પ્રાતઃકાળમાં શોભેચંદ શાહના નામોચ્ચારમાં તથા તેમના નામરમત્યુમાં જીવનની સફળતા તથા શુભ સંકલ્પસિદ્ધિની કલ્પના કરતા હતા. ખરેખર સમજનો તથા સતપુરોનો યશઃકીર્તિ ચોતરફ પ્રસરે એ સ્વાભાવિક જ છે.

કહેવાય છે કે-વેરાવળના વદાણુવટીઓ શોભેચંદ શાહનું નામરમરણ કરી દરિયાઈ યુસાફરી ખેડતા તેમના નામનું ઉચ્ચારણ કરી વદાણું સરર માટે રવાના થતા અને ભરદરિયે તોફાનમાં સપડાઈ જતા ત્યારે આ સત્યવાદી આવકનું નામરમરણ કરી તોફાનમાંથી બચી જતા શોભેચંદ શાહની ધર્મપ્રતિજ્ઞા આદર્શી બધી પ્રખ્યાતિ પામી હતી.

સૌરાષ્ટ્રના ધણા ગામોમાં તે સમયે નૂતનવર્ષના પ્રારંભે ચોપ ગામ પ્રથમ નામ જમા બાળુ શોભેચંદ કરસનજી શાહનું લખવામાં આવતું. અદ્યાપિ પણ આ રિવાજ ક્યાંક જોવામાં આવે છે.

શોભેચંદ શાહના સદ્ગુણોની તથા તેમની ધર્મપરાયણતાની સુવાસ દેશ-વિદેશમાં પ્રસરી હતી સૌરાષ્ટ્રના ખૂણે ખૂણે તેમની યશઃમાયા ચલાતી. સાધુ-સાખી તથા આવક-આવિકા-ચતુર્વિધ સંધમાં તેમનું નામ જીભના ટેરવે રમતું હતું.

દિવસો બતીત થતા પૂજ્યશ્રી કુમરસિંહસ્વામીનું વેરાવળના

આંગણે યજ્ઞેશુ પ્રથમ ચાતુર્માસ આ પ્રમાણે અતિ સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ થવા આન્યું ત્યારે શોભેચંદ શાહે પૂજ્યશ્રીને નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ કરી કે: “ હે ગુરુદેવ ! જ્યાંસુધી આપના આ શિષ્યશ્રાવકનું આયુષ્ય પહોંચે ત્યાંસુધી સંતપુરુષ અથવા સાધ્વીજના દર્શન વિના આ શિષ્યનો દિવસ ખાલી જવો ન જોઈએ, એવી મારો નમ્ર માંગણી છે. ” પૂજ્યશ્રીએ જવાબમાં ફરમાવ્યું કે: “ શ્રાવકજી ! તમારા હૃદયના ભાવ ધણી ઉચ્ચ છે. અમે તે વિષે ખ્યાલ રાખશું અને સમય પરત્વે જેની અનુકૂળતા હશે તે પ્રમાણે તમારા હૃદયગત ભાવને પરિપૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન કરશું. ”

પૂજ્યશ્રીએ આ આદર્શ શ્રાવકની વિજ્ઞાપિતે ધ્યાનમાં લીધી હતી અને તે પ્રમાણે સંત-સાધ્વીજના દર્શનનો લાભ તેમને મળે તેવો પ્રયત્ન પણ ગોઠવ્યો હતો.

ધન્ય છે પુણ્યશ્લોક પૂજ્યશ્રીને કે જેમણે સંત-શિષ્યની વિજ્ઞાપિતે ધ્યાનમાં લઈ સંતદર્શનનો લાભ આપ્યો અને ધન્ય છે તે સંત-શિષ્ય સુશ્રાવક શોભેચંદ શાહને કે જેમણે સંત-સાધ્વીજના પાવનકારી દર્શનનો લાભ લઈ પોતાના જીવનને ધન્ય અને અત્યંત પવિત્ર બનાવ્યું.

ચાતુર્માસ પૂર્ણ થતાં ગુરુદેવ સંતો સાથે ભાવમીના શ્રાવકાનું હૃદય ધર્મભાવે આકર્ષી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

દૃઢધર્મી શોભેચંદ શાહ:

સુશ્રાવક શોભેચંદ શાહ ધર્મપાલનમાં કેવા દૃઢ હતા તે તેમના જીવનવૃત્તમાં આપણે આગળ જોઈ મળ્યા, પરંતુ તેમની ધર્મ-ધર્મગતિ

કેવી સતેજ હતી અને ધર્મ-પાલનમાં તેમની કેવી હલતા હતી બતાવતો એક પ્રસંગ તેમના જીવનમાં બની ગયો હતો ને [અત્રે હસેખ કરવો પ્રાથમિક જણાય છે]

શોભેચ્છ શાહ પૂજ્ય ગુરુદેવ કુ ગર્ગસિંહજી મહારાજાધીના સં સમાગમથી ધર્મબોધ પામ્યા અને અનેક બબ્બ જીવોને પણ ધર્મ આરાધક બનાવ્યા ધર્મની જાગૃતિ વિરોધ રહે એ દૃષ્ટિએ આવ આવીશ્યોને ધર્મ-ધ્યાન તથા ધર્મક્રિયા કરવા માટે તેમણે પોતા જગ્યામાં એક ધર્મસ્થાનક બંધાવવાનું શરૂ કર્યું. પરંતુ એમાં વહુવિજ્ઞાનિ એ નિયમાનુસાર ધર્મદેવના કારણે કોઈ વ્યક્તિ રાજ્ય-અમલદારની સાથે ગળી જઈ આ ધર્મસ્થાનક બંધાવવા વિષ્ણુ (બાધા) લીધું હતું. છાહે તે વ્યક્તિને તથા રાજ્ય-અમલદાર શાન્તિપૂર્વક સમજાવવાનો થયો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તેમાં તેમ સફળતા ન મળી આખરે શાહને પોતાના ધર્મ-ધ્યાન તથા ધર્મ ક્રિયામાં પણ વિષ્ણુ-બાધા) હિપરિચિત થશે એવા સંયોગો જણાત તેમણે ધર્માર્થ પ્રાપ્તિ ત્યજેલું-એ નીતિવાક્યને અનુસરી પોતાના કુટુંબ સાથે વેરાવળ છોડી મામરોળ રહેવા ગયા મામરોળના નવાજ સાહેબે શાહનું અતિ સન્માન જણવ્યું.

કેટલાક સમય જ દ અરબસ્તાનના આરબો અજુરનો માલ સહ પ્રતિવર્ષની મારફત શોભેચ્છ કરસનજી શાહને વેચવા માં વેરાવળ આવ્યા, પરંતુ બ્યારે તેમને અખર પડી કે શાહજી તે મામરોળ રહેવા ગયા છે તો તેઓ પણ પોતાના અજુરના વદાપ

જુનાગઢના નવાખને પરદેશના માલની વેરાવળની જકાતમાં સારી આવક થતી હતી પરંતુ આ વર્ષે અરબસ્તાનના આરબો વેરાવળ માલ ન વેચતા માંગરોળ ચાલ્યા ગયા અને ત્યાં શોભેચંદ શાહને પોતાનો માલ વેચ્યો આ કારણે વેરાવળના જગાતખાતાને પરદેશના માલની જકાતની આવક જે પ્રતિવર્ષ થતી તે ઘણી ઓછી થઈ. જુનાગઢના નવાખને તથા દીવાનને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી ત્યારે આવક ઓછી થવાનું કારણ તપાસતાં માલમ પડ્યું કે ધર્મકાર્યમાં વિઘ્ન (બાધા) ઉપસ્થિત થવાને કારણે શોભેચંદ શાહ માંગરોળ રહેવા ચાલ્યા ગયા છે અને તેમના આડતીયા અરબસ્તાનના આરબો પણ પોતાના માલ લેખ માંગરોળ ગયા અને તેથી તેમના માલની જકાત ન મળવાના કારણે આવક ઓછી થઈ છે. પોતાના રાજ્યમાંથી આવા સમૃદ્ધ અને સખી ગૃહસ્થ વ્યાપારી કેવળ ધર્મપાલનમાં વિઘ્ન પડવાને કારણે અન્ય રાજ્યમાં ચાલ્યા જાય એ અનુચિત છે એમ લાગવાથી નવાખે તથા દિવાને પોતાના ખીજા અમલદારને ખાસ માંગરોળ શાહજી પાસે મોકલ્યો અને તેમને કોઈ પ્રકારની અશાન્તિ નહિ થાય તેમજ તેમના ધર્મ માટે કે ધર્મસ્થાન માટે ઇચ્છાનુસાર વર્તન રાખવામાં આવશે એવી ખાત્રી આપી શાહજીને તેમના કુટુંબ સહિત પાછા લાવ્યા અને અતિ સન્માનપૂર્વક (વેરાવળમાં) તેમના ઘેર પહોંચતા કર્યા.

ત્યારબાદ શોભેચંદ શાહે ધર્મકરણી કરવા માટે ધર્મસ્થાનનું કાર્ય પૂરું કર્યું અને ધર્મધ્યાન તથા ધર્મક્રિયા કરતાં આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા લાગ્યા.

ધન્ય છે ધર્મની રક્ષા માટે જામનો પણ ત્યાગ કરી ધ
પરાયણતાનો પરિચય આપનાર દહધર્મી સુધાવક શોભેચ્છ શાહને

“અધાપિપર્વત વેરાવળમા જે સ્થાનકનાસી સમાજ ધર્મજ્ઞાન, જ્ઞાન, ધર્મક્રિયા વગેરે કરી રહ્યો છે તેના મૂળ લાભદાતા કારણ તે શોભેચ્છ શો
હાને જાય છે. અત્યારે વેરાવળમા આવકવર્ષની ધર્મજ્ઞાન કરવાના વિ
રેલીબધ મકાનો છે તે બધા શાહ શોભેચ્છ કરસનજી વરકૃષી આ
ચલેલા છે અને ત્યાના સ્થાનકનાસી સમાજનો ચાલતો વહીવટ પણ બે
આગ્રહાણી શાહના નામે ચાલી રહ્યો છે. આ શાહજીના પુત્ર
સ્વમામ અને પરમામના આવકવર્ષમા થણુ જ માન લેવું.

પ્રકરણ ૨૩ મું

બાળપ્રલયારિણી મહાસતી માનકુંવરબાઈ આચારી

અધુવં ડીવિઅં નચ્ચા, સિદ્ધિમગ્ગં વિઆણિયા ।

વિણિઅદ્વિજ્જ મોગેસુ, આડં પરિમિઅમવ્વણો ॥ ૬૨૦ ૮-૩૪

મનુષ્ય-જીવનનું આયુષ્ય બહુ ટૂંકું છે માટે જ પ્રાપ્ત થયેલું જીવિત પણ અનિત્ય છે. માત્ર આત્મસંસિદ્ધિનો માર્ગ જ નિત્ય છે અને તેથી શાશ્વત સિદ્ધિને શોધતો સાધક આમ વિચારીને દુરત જ ભોગોથી નિવૃત્ત બને.

ઉઘલેલો દોહ મોગેસુ, અમોગી નોવલ્લિવ્વહ ।

મોગી મમહ સંસારે, અમોગી વિવ્વમુચ્છહ ॥ ૬૦ ૨૫-૪૧

કામભોગોથી કર્મબંધન થઈ જીવાત્મા મલિન થાય છે પણ ભોગર્હિત જીવાત્મા શુદ્ધ થઈ કર્મથી લેપાતો નથી. ભોગી સંસાર-માં ભમે છે અને ભોગમુક્ત સંસારથી મુક્ત થાય છે. સારાંશ કે-ભોગીને જ બંધન છે, અભોગીને બંધન હોતા નથી.

આયાચયાદિ ચય સોગમહં, કામે કમાદી કમિયં શુ દુક્કં ।
હિંદાદિ દોસં વિણવ્વજ્જ રાગં, પવં સુદ્ધી દોદિસિ સંપરાપ ॥

એટલા માટે તપશ્ચ-શુવડે સરીરને કસીને સુક્રમારતા દૂર કરે, એ રીતે જેમણે કામભોગેને ઓળંગ્યા છે તેમણે કુ અસુક્રને પણ ઓળંગ્યો છે એમ સમજવું જેમણે પદાર્થો પ્રત્યેના રામદેવ દુઃ ક્યાં છે તે આ સસારમા સુખી થાય છે

X

X

X

બાલકુવનથી પ્રારંભી સયમી કુવનની સાધના પર્વત પૂજ્ય શીના સત્ત સાનિધ્યમા આવવાનો, તેમના ધાર્મિક સરકાર તથા ધર્મશિક્ષણથી સરકારી તથા શિક્ષિત થવાનો, શુદ્ધેવના શીખ્યે શાશ્વત્તાન પ્રાપ્ત કરવાનો અને પૂજ્યશ્રીની યોગ્ય પુષ્પાસના કરવાનો બાલકુવનમારિણી મહામતી માનકુવરનામ આપાંજીને સૌથી વિશેષ જાણ મળ્યો હતો.

બાલકુવનમા વેતજાએ માનકુવરનામના દર્શન કર્યામાં સામાન્ય ધર્મના સરકારનીએ રોધ્યા હતા પૂજ્યશ્રીએ રત્નસિદ્ધ મહારાજશ્રીએ વિશેષ ધર્મસરકારના હિતમ બીજીને રોપી ધર્મ વાણીની અમૃતવર્ષાથી સિંચ્યા હતા, શુદ્ધેવે તે બીજીને નિષ્ક્રિય ધર્મજળથી પોષ્યા હતા અને માનકુવરનામજે પોતે વૈરાગ્યથી તેમજ તપરતેજથી એ ધર્મબીજીને ખૂબ વિકસાવ્યા હતા.

બાલકુવનમારિણી મહામતી માનકુવરનામ આપાંજી બહુ જ પ્રતિભાસંપન્ન તથા તેજસ્વિની હતા તેમની શુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હતી આકૃતિર્ગુણઃ કથયતિ । એ કથનાનુસાર બાલક આકૃતિ-૨૫-કાંતિ સદર હતી તેમ તેમની અદરની પ્રકૃતિ પણ બદ હતી ધર્મ પ્રત્યે

તેમની અભિરુચિ સવિશેષ હતી અને એ કારણે જ તેમનું હૃદય બાળપણથી જ ધર્મરંગથી રંગાયેલું હતું. પૂજ્યશ્રી રત્નસિંહજી મહારાજશ્રીની ધર્મવાણી સાંભળ્યા બાદ અને ગુરુદેવ કુંગરસિંહજી મહારાજશ્રીની અગાઉ વર્ણવાયેલી ધર્મપ્રેરણાથી પ્રેરિત થયા બાદ સંસાર પ્રત્યે તેમને વિરક્તિભાવ પેદા થયો હતો. અને ઉત્કટ વૈરાગ્યભાવપૂર્વક તેમણે, તેમના માતૃશ્રી વેલબાઈએ અને પૂજ્યશ્રીના માતૃશ્રી હીરબાઈએ પૂજ્યશ્રીની સાથે જ ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી.

ખરેખર જેમનો આત્મા વૈરાગ્યભાવથી વાસિત થયેલો હોય છે તે સંસારમાં રાચી શકતો નથી. તે તો સંસારને એક પ્રકારનું કેદખાનું સમજે છે. પીંજરામાં પુરાયેલા પક્ષીને જેમ ક્યાંય ચેન પડતું નથી તેમ વૈરાગ્યવાસિત આત્માને સંસારમાં ક્યાંય સુખ-શાન્તિનો અનુભવ થતો નથી. તે તો સંસારભાવથી મુક્ત થઈ, અનગાર બની, આત્મસાધના કરી આત્માનંદમાં જ તક્ષીન રહે છે.

ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કર્યા બાદ મહાસતીજી હીરબાઈ આચાર્ય તથા મહાસતીજી વેલબાઈ આચાર્ય તથા બા. બ્ર. મહાસતીજી માનકુંવરબાઈ આચાર્ય જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરતાં આત્મ-સાધના કરવા લાગ્યા. બા. બ્ર. મ. માન-કુંવરબાઈ આચાર્ય તો પ્રથમથી જ જોજસ્વિની હતા પરંતુ દીક્ષા-અંગીકાર કર્યાબાદ તેમની પ્રતિભા વિશેષ તેજસ્વિની બની હતી. પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજી મહારાજની માફક તેમણે પણ સૂત્રાભ્યાસ પ્રારંભ કર્યો હતો અને વાચના, પૃચ્છના, પર્યટના, ધર્મકથા તથા

નાધુ-જીવનના આચાર-વિચારોનું તથા નિયમોનું તેઓથી વધારાવિધિ મુક પાલન કરતા હતા જ્ઞાત્યર્થનું તેજ તેમના મુખ-મંડલ ઉપર પ્રકાશિત હતું સંયમની રક્ષા અર્થે તેમણે રસાસાદ ઉપર વિનય મેળવ્યો હતો તપશ્ચરણદ્વારા સરીરની સુકુમારતા દૂર કરી હતી અને કામવામના ઉપર કાળૂ મેળવ્યો હતો આ પ્રમાણે ઈન્દ્રિયભયના પરિણામે તેમના જીવનમાં તેજસ્વિતા, ક્રમાવૃત્તિ, સંયમવૃત્તિ, સદિપ્તતા નિમગ્નતા, નિર્મમતા, પરીવહો તથા ઉપમર્જોને જીતવાની શક્તિ આદિ ગુણો પ્રમથા હતા

બા જ મહાસતી માનકુવરગાઠ આપોજીમાં પ્રથમથી જુદિ-પ્રતિભા તે હતી પણ સામ-સ્વાધ્યાય તથા તપશ્ચરણના પરિણામે તેમનામાં અપૂર્વ તેજસ્વિતા પ્રગળી હતી આ તેજસ્વિતાથી તેમની વ્યાખ્યાનવાણીને પ્રભાવ જૈન-જૈનેતર સમાજ ઉપર થયો જ પડતો હતો સુમતુ કહ, વિધવિધ વિધોને ન્યાયપૂર્વક અમળવવાની શૈલી શ્રીતાઓના જીવનને રામે એવી પ્રતિપાદનશક્તિ અને સામ્રાધારે કહેવામાં આવેલી રાચમ, પ્રેરક અને બોધક વ્યાખ્યાનવાણી શ્રીતાઓના મન ઉપર મનોહર અમર ઉપગતી શક્તી હતી તેમના સદુપદેશનુ અવશ્ય કરી અનેક ભગ્યાત્મઓ વન-પ્રત્યાખ્યાન, તપ, ત્યાગ તથા જ્ઞાન-ધ્યાનના માર્ગે મહી જીવન-કલ્યાણ સાધી રહ્યા હતા

બા જ મ. માનકુવરગાઠ આપોજી જેમ સામ્રાજ્યાસમાં આમજ વધેલા હતા તેમ વિનય, આચાર તથા તપ આદિ સદ્ ગુણોને જીવનમાં મૂર્તસ્વરૂપ આપવામાં આમજ વધેલા હતા પોતાથી મોટા આર્યાજીઓની આજ્ઞા પોને સિરોધાર કરવામાં અને તેમની

વિનયપૂર્વક સેવા-સુશ્રૂષા કરવામાં પોતાને ધન્ય અને કૃતાર્થ સમજતા.

ત્યાં સુધી સુવર્ણ તાપ-કપ-છેદની કસોટીએ ચડતું નથી ત્યાં સુધી તેની ખરી કોમલ અંકાતી નથી. આ જ પ્રમાણે બા. બ્ર. મહાસતી માનકુંવરબાઈ આર્યાજીના શીલવ્રતની પરીક્ષા થઈ હતી અને તેમાં તેઓશ્રી કેવી રીતે શુદ્ધ સુવર્ણની માફક શુદ્ધ શીલની રક્ષા કરવામાં ઉત્તોર્ણ થયા હતા તે ઉગ્રજ્ઞ પ્રસંગનો અત્ર ઉલ્લેખ કરવો પ્રાસંગિક છે.

કોઈ એક વખત જનપદવિહાર કરતાં બા. બ્ર. મહાસતી માનકુંવરબાઈ આર્યાજી, અન્ય આર્યાજીઓની સાથે એક નાન ગામમાં પધાર્યાં. તે ગામમાં એક વણિક આવકતું ઘર હતું. તે વણિકના ડેલીજંધ ઘરમાં કામ કરનાર માણસની અનુચ્છા લઈ તેઓ ત્યાં ઊતર્યાં. ગામના લોકો બપોરના સમયે મહાસતીજીન વ્યાખ્યાનવાણીનો લાભ લેવા આવ્યા હતા. મહાસતીજીન ધર્મદેશના સાંભળવા એક સાધારણ ગરાસદાર પણ આવેલ મહાસતીજીનું તેજસ્વી મુખમંડલ તથા રૂપલાવણ્ય જોઈ મૂઠમતિની શુદ્ધિ બગડી અને તેના હૃદયમાં વિકારરૂપ શેતા વાસ કર્યો.

તે વિષયાંધ મનુષ્ય પોતાનું બાન બૂલી ગયો અને જત જતાં પેલા આવકને એકાંતમાં બોલાવી કહેતો ગયો કે: "અ ઉપદેશ આપનાર બાઈને ક્યાંય જવા દઈશ નહિ અને રાત્રે બા વાગ્યા પછી હું આ રથાને આવીશ. આ વાત જો કોઈને પ્રમ કરીશ તો યાદ રાખજે તને હું જીવતો રહેવા દઈશ નહિ." તે વણિક આવક આ વાત સાંભળી મૂંઝાયો. શું કરવું તેની કાંઈ

સૂઝ પડી નહિ તે તો કિ કર્તવ્યમૂઢ બની ગયો. અત્યારે મખ્યાદ પછીના ચાર વાગ્યા હતા. હજી ત્રણેક ઠંઠાક દિવસ બાકી હતા. મહાસતીજીને આ વખતે વિદાર કરવાની સલાહ પશુ કેમ અપાય ? જાને ધમ ત્હાની કટોકટીની પગભાથી તે પસાર થઈ રહ્યો હોય એમ તેને લાગ્યું. આ ધમમકગ્મભાથી અશ્વિશુદ્ધ બચવાનો તે સત્ય માર્ગ શોધવા લાગ્યો.

તે મૂખ માનવીની મતિ ઠાંધના ઉપર નહિ બને આ સસાર ત્યાગી શાનાદિ આ પાક બાગચાસ્યાથી મહામતીના રૂપને જોઈને નમડી. શુ મનુષ્ય આપણા દુઃખ ન પતિ. થઈ શકેનો હશે ?

જેમના પવિત્ર દર્શનથી ચતુ પાવન થાય જેમની ઉપદેશ વાણી સાંભળી કર્ણ પવિત્ર થાય અને જેમની પકુપાતના મરવાથી જીવન ધન્ય થાય તરી આ પવિત્ર મૂર્તિ જોઈ આ મનુષ્યમા દુર્જનતા પ્રગળી ? એના જીવનનો પાક કેવો હશે ? એની મતિ શી થશે ?

આવા ધર્મસંકટમા અને મનોમથનમા પડેલા તે વશિક આવકને સતીજીના તપરતેજના પ્રભાવે કે પ્રુણથોએ એક વાત માફ આવી કે-પરમપ્રતાપી પૂજ્યચો કુ મરસિહજી મહારાજ મુનિમંડળ સંહિત અહીં નજીકના જ કેાઈ મામમા વિચરી રહ્યા છે. જેમની સેવામાં જઈ આ દહીકત કહું અને ઉપરિચિત થએલ આ જગિય પ્રશ્નનો ઉકેલ આણું.

આ ખ્યાલ ધ્યાનમાં આવતા જ તે વશિક આવક ઘેડી ઉપર સવાર થઈ પૂરપાટ દોડ્યો અને હાથે હાથે તે ગુફેર

પાસે પહોંચી ગયો અને નમસ્કાર કરી, હૃદયની ચિંતા પ્રગટ કરી.

ગુરુદેવે શ્રાવણની સઘળી વાત અથેતિ સાંભળી કહ્યું કે: તમે ચિંતા ન કરો. અમે હમણાં જ આવીએ છીએ. તે સમય દરમ્યાન તમે મહાસતીની રક્ષા કરો. આટલું કહી ગુરુદેવે સંતોને લખ તે ગામ તરફ વેગપૂર્વક પ્રયાણ કર્યું. ત્રણિક શ્રાવણ મારતી થોડીએ પોતાના ગામ આગ્યો અને ગુરુદેવ પણ અતિ વેગે પોતાના સંતો સાથે આવી પહોંચ્યા. હજી એકાદ કલાક દિવસ બાકી હતો. પૂજ્ય-શ્રીને સંતશિષ્યો સાથે અચાનક ડેલામાં આવેલા જોઈ મહાસતીજી તથા ખીજ આચારીઓએ સત્વિધિ નમન કર્યાં. પૂજ્યશ્રીએ તેઓને પાંચ મિનિટમાં બેટ બાંધી વિદાર કરવા માટે તૈયાર થવાની આજ્ઞા આપી. કારણની પૃષ્ઠાવિના સતીજી તથા અન્ય આચારીઓ. પૂજ્ય-શ્રીની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરી તૈયાર થયા એટલે પૂજ્યશ્રી, સંતો અને સાધ્વી-સમુદાય ત્યાંથી ઉઘ્ર વિદાર કરી નજીકમાં ખીજી ગામ હતું ત્યાં થોડીવારમાં પહોંચી ગયા અને તે ગામમાં સાધ્વી-ઓને મહાગ્નવાળા મહાનમાં રાખી પોતે નજદીકન (ખ્યાલ રાખી શકાય તેવા) ખીજ મહાનમાં આજ્ઞા મેળવી (પૂજ્યશ્રી તથા સંતો) હૃતયાં અને આખી રાત સાવચેતી રાખી. ખીજે દિવસે સવારે ત્યાંથી હરકત ન આવે તેવી રીતે જુદા જુદા ગામે વિદાર કર્યો. ત્યાંથી વિદાર કરતી વેળાએ બનેલી ખીના મહાસતીજીને કહી સંભળાવી અને જ્યાં જ્યાં વિચરવું થાય તે તે સ્થાને ત્રણી જ સાવચેતી રાખવા ખાસ બલામણુ* કરી.

*પૂજ્યશ્રીએ ત્યાંથી જુદો વિદાર કરતી વેળા મહાસતીજીને એવી સલાહ આપી હતી કે: તમે જ્યારે જ્યારે વિદાર કરો ત્યારે મુખે તથા

અહીં પેલા મરાસીયાને જ્યારે મદાસની છ બીજા આમર્તા વિદા કરી મવા છે એવા સમાચારની માંતે જાણ થઈ ત્યારે તે કોષથી સાસમેળ થઈ ગયો અને વણિક પામે આવી તેને ખૂન થમકાવવા લાગ્યો. વણિકે કહ્યું કે “ભાણુ, મેં તેમને રાત્ર આપી નથી, પણ તેમના મુકદેવ અત્રે આવેલ અને તે તેમને તેડી મવા.”

મરાસીયાનું વિચારવિષ જ્યારે જીતરી મધું અને જ્યારે તે સ્થાન્ત થયો ત્યારે તેને આત્મભાન થયું કે વિચારદૃષ્ટિથી તેણે કેટલું જાણું અનિષ્ટ કયું છે. આ આત્મભાન થતાં જ તેની વિચારશ્રેણી બદલી અને પોતાના દુષ્ટ વિચાર માટે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે : “હાથ રે ! મેં કાંઈ ઉપર નહિ અને એક સતી માખી ઉપર કુદૃષ્ટિ કરી ! મારા જેવો પાપાત્મા બીજો કોણ હશે !” પોતાના પશ્ચાત્તાપભર્યા સંબંધે તેણે તે વણિક આવકને રહ્યા અને દુષ્ટ ભાવના માટે પેતાનો હૃદયતાપ પ્રગટ કર્યો. વણિકે જવાબમાં કહ્યું કે “ભાણુ ! તમે નશીબદા કે જાણી મવા.” તે વખતે મરાસીયાએ તે વણિકભાષને સાક્ષી રાખી સૂચું સાચું જોઈ કયું કે :

“હે સુરદેવ ! હું તમારો સાક્ષીએ આજથી પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે મારો પરણેતર પત્ની સિવાયની જામતની કોઈ પણ સ્ત્રી

હાથે મને કોલસા વાળી ચોપડોડો કે એવી તમાર. રૂપદાપદ્મ ઉપર કોઈ વિષવાદ મનુષ્યને મોહ કે વિચારદૃષ્ટિ પેદા ન થાય. રૂબરૂની આ દિવસલાદને મદાસની છએ પેલાના આત્મચાલ્સપ જણી નમતાપૂર્વક શિરચાપંચ કરી દલી. ધન્ય છે એ ઉપકારી મહાપુરુષ મુકદેવને અને ધન્ય છે એ મુકદેવની આજ્ઞાપાલક મદાસની છને. આ બીજા રૂબ-પરંપરાથી સંભળાવી આવી છે.

મારા માટે માતા કે બહેન સગાન છે. હે ! ત્રણ લોકના નાય !
મારી વિકૃતદષ્ટિથી બાંધેલ પાપ માટે મને ક્ષમા આપજો. '

આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા લઇ ગરાસીઓ પોતાને ઘેર ગયો અને
તે વણિકને પણ ગરાસીયાની આ પ્રતિજ્ઞાથી શાન્તિ વળા.

x

x

x

બા. બ્ર. મહાસતી માનકુંવરબાઇ આચારી, સાધ્વીગંડળ સાથે
આમાનુષામ વિહાર કરી, ધર્મોપદેશ આપી જનસમાજને ધર્મમાર્ગે
વાળતા હતા. મહાસતીજીની મીઠી ધર્મવાણી સાંભળી અનેક લોકો
તપ-ત્યાગ, મત-મત્યાખ્યાન તથા જ્ઞાન-ધ્યાનના માર્ગે વળ્યા હતા
અને આત્મકલ્યાણ સાધતા હતા. બા. બ્ર. મહાસતી માનકુંવરબાઇની
ધર્મદેશનાથી અનેક બહેનોએ ભાગવતી-દીક્ષા અંગીકાર કરી
પોતાના જીવનને પવિત્ર તેમજ ધન્ય બનાવ્યું હતું.

ગોંડળના રહીશ સંઘાણી વાલજી વશરામની પુત્રી ડાહીબહેનને
મહાસતીજીના સંસર્ગથી વૈરાગ્યભાવ પેદા થયો હતો. આ સંઘાણી
કુટુંબ ધણું જ ખાનદાન તથા આર્થિક સ્થિતિએ સુખી તેમ જ
સાધનસંપન્ન હતું. ડાહીબહેનને અંતઃકરણથી વૈરાગ્યભાવ પેદા થયો
હતો. તેમના કુટુંબીજનોએ તેમને અનેક યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓથી
સમજાવીને સંસારમાં રાખવા માટે ધણો પ્રયાસ કર્યો હતો. પણ
જ્યાં પ્રબળ વૈરાગ્ય હોય ત્યાં તર્કો કે યુક્તિઓ શું કામમાં આવે ?
એટલે કુટુંબીજનોએ ડાહીબહેનને વૈરાગ્યભાવમાં નિશ્ચળ જોઇ દીક્ષા
લેવાની અનુમતિ આપતાં તેમણે કૌમાર અવસ્થામાં પૂજ્યશ્રી
કુંગરસિંહજી મહારાજની અનુસાપૂર્વક મહાસતીજી બા. બ્ર. માન-

કુવરબાઈ આપોજી પાસે દીક્ષા અગોમર કરી અને તે બા જી ડાહીબાઈ આપોજી તરીકે પ્રસિદ્ધિમા આવ્યા અને સુયમની સાધના સાધી આત્મકલ્યાણ કરવા તત્પર થયા *

x

x

x

આ ઉપરાંત ચેદરડાના રહીસ બદાણી કુટુંબની ત્રણ બહેનો- (૧) જ્યોતી પૂજ્યશ્રીના સાસારિક કુટુંબી જ હતી)ને પણ પ્રતાપી મહાસતીજના સમાગમમા આવવાથી સસાર પ્રત્યે તીવ્ર વૈરાગ્ય બાવ પ્રગળ્યો હતો.

આ ત્રણ બહેનોના નામો અને તેમની બહુવા યોગ્ય નીના નીચે પ્રમાણે છે -

૧ રતનબાઈ, ૨ તેમની પુત્રી કુમારી હડવીબેન, ૩ રતન બાઈના યુવાન પુત્ર શુભરી મહેસ-તેમની વિધવા પત્ની નાથીબાઈ પોતાના યુવાન પુત્રનું અવસાન થયા બાદ બા જી મહાસતી માનકુવરબાઈ આપોજીના સમાગમમા આવતા રતનબાઈનું મન ધર્મમાર્ગે વળ્યું હતું અને તેમણે પુત્રવધુ તથા પુત્રીને પણ જી જ પ્રકારના ધર્મ-સરકા મા વૃદ્ધિ કરાવી છેવટે ત્રણેને આ અસાર સસારનો પરિવાગ કરી બાગવતી દીક્ષા મહણ કરવાના બાવ બમત થતા તેઓએ કુટુંબીજનોની દીક્ષા માટે અનુરૂપા મામી કુટુંબીજનો રતનબાઈને દીક્ષાની અનુમતિ આપવા તો રાજી થયા પરંતુ હડવીનાઈ તથા નાથીબાઈને કોઈ રીતે અનુરૂપા આપવા

*આ બાળબ્રહ્મચરિણી ડાહીબાઈ આર્ચાંજના ઉચ્ચરાત્તર પરિવારમા થતા આર્ચાંજનો થયા છે.

તૈયાર ન થયા; એટલું જ નહિ પણ નણુંદ-ભોજનને (યોગ્યતા
જોયા વિના) દીક્ષા ન અપાય એ દૃષ્ટિએ જન્મેને એક જોરડામાં
પૂરી જરાબર કળને રાખવામાં આવ્યા.

સંસ્કાર અને જીવનની જાગૃતિને સમયનાં બંધન હોતાં નથી.
પુત્રો, પુત્રવધુ અને પોતે એક સાથે જ દીક્ષા લેવી એવી રતનબાઈની
અડગ મનોભાવના હતી, એટલે ત્રણે દીક્ષાર્થીઓએ બદાણી કુટુંબની
અનુજ્ઞા ક્ષણે રીતે મેળવવી એ વિચારણામાં રતનબાઈ રાતદિવસ
નિર્ગમન કરતા હતા.

એક દિવસ રતનબાઈએ માવાણી કુટુંબના અમુક બાઈઓને
આ બાળતમાં મદદ કરવાને કહ્યું અને તેઓએ ધર્મમાર્ગના આ
કાર્યમાં પોતાથી જનતી મદદ આપવાની ' હા ' પાડી.

ધન, સંપત્તિ, જમીન કે દેશ કળને કરી શકાય છે પરંતુ
હૃદય એક એવી વસ્તુ છે કે જે સત્તાથી કે બળજબરીથી તાબે
કરી શકાતું નથી. બાહ્ય બંધનો આત્માને કચડી શકતાં નથી.
ક્યારેક એવાં બંધનો કે બહારની સખ્તાઈ કે બળજબરી માનવીના
નિશ્ચયને વધારે દઢીબૂત બનાવે છે અને તેના આત્મનિર્ણયની
સત્યતા વિષે વધારે પ્રતીતિ કરાવે છે.

કુટુંબ તરફથી થતું નિયમન નાથીબાઈ તથા કડવીબાઈના
મનોભાવને દબાવી શક્યું નહિ. દિનપ્રતિદિન વૈરાગ્ય પ્રત્યેની તેમની
મનોભાવના વધારે દઢ બનવા લાગી. સંસારત્યાગ સિવાય તેમને
બીજો કયાંય એન પડે તેમ ન હતું.

એક દિવસ તક મળતાં રતનબાઈએ પુત્રવધુ તથા પુત્રીને

આ બંધનમાંથી મુક્ત કર્યા અને માવાણીની મદદથી ગીરમાં એક ચારણના નેસમાં તેમને લઈ જવામાં આવ્યા.

માનવીની પ્રમુખ ઇચ્છા આગળ ટેાડી પણ વિધન (બાધા) દેખી શકતું નથી. અસંભવિત જણાતી વસ્તુ પણ અસંભવિત મની જાય છે અને સાદસરકામિ અને સહનરકામિ સમજાને પ્રમુખ બની જાય છે.

બદાણી કુટુંબે રતનબાઈને પુત્રી તથા પુત્રવધુની બંધન-મુક્તિ સંબંધમાં પૂછપરછ કરી પણ જવાબ ન મળતાં આસપાસના મામેમાં તપાસ કરી-કરાવી પરંતુ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. છેવટે કુટુંબે રતનબાઈને કહ્યું કે-તમારી બધાની દીક્ષા સેવાની ઇચ્છા જાવના છે તેની અમને દહે ખાત્રી થઈ છે. આટે અમે તમને દીક્ષા સેવાની અનુમતિ ખુશીથી આપશું. દહે બંને બહેનો આ છે તે કહેા ?

રતનબાઈએ જવાબમાં કહ્યું કે “ પ્રથમ અમારી ત્રણેની રત્ન પત્રદારા લખી આપો. ” છેવટે બદાણી કુટુંબે ત્રણેને દીક્ષા આપવાની અનુમતિરૂપે આગ્રાપત્ર લખી આપ્યું. એટલે ત્રણ દિવસ પછી તે બંને બહેનોને ચારણના નેસમાંથી પાછા લાવવામાં આવ્યા અને દીક્ષા આપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

તે વખતે મેદરડાના રહેવાશી પાચીબાઈ નામના એક બહેન પણ લખા વખત થયા દીક્ષા સેવાના લાવવાળા હતા. તેમણે પણ સાથે જ દીક્ષા સેવાનું નક્કી કર્યું. અને પૂન્યપ્રી કુંગરસિદ્ધજી મહારાજની અનુગ્રા મળાવી ચારે બહેનોને દીક્ષા આપવામાં આવી. આ ચારે આર્થોજીઓ બા. ય મહાસતીજી માનકુવરબાઈ

આર્યાજીની શિષ્યાઓ* થઇ.

x

x

x

આ સિવાય મહાસતીજી વેલબાઈ આર્યાજીના નામથી પણ પૂજ્યશ્રીની હાજરીમાં તથા આશામાં પ્રેમકુંવરબાઈ આર્યાજી આદિ ઘણી શિષ્યાઓ થઇ હતી.+

x

x

x

બા. બ્ર. મહાસતી માનકુંવરબાઈ આર્યાજીના સહબોધી જુડીબાઈ (તે ધોરાજીવાળા કામદાર વનમાળી ચાંપશીના સંસાર-પક્ષે ભાસીયા થતા હતા) તથા તેમના પુત્રી બા. બ્ર. ગંગાબાઈએ ઉત્કટ વૈરાગ્ય પામી તેમની પાસે ભાગવતી-દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. (અને સંગમ પાળી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું) દીક્ષા ગ્રહણ કરતી વખતે ગંગાબાઈ આર્યાજીની ઉંમર ૧૧ વર્ષની હતી.

બા. બ્ર. ગંગાબાઈ સ્વામીની બુદ્ધિ ઘણી જ તીવ્ર હતી અને તેમની ધારણાશક્તિ પણ ઉત્તમ હતી. તેમણે ખંતપૂર્વક સૂત્રાભ્યાસ સારી રીતે કર્યો હતો અને એક વિદુષી સાધ્વી તરીકે

* બા. બ્ર. કડાબાઈ મહાસતીજીને જમનાબાઈ આર્યાજી, મેસીબાઈ આર્યાજી વગેરે પરિવાર થયો હતો.

+ મહાસતીજી વેલબાઈ આર્યાજીની અનેક શિષ્યા થઇ હતો અને તેમનો પણ ઉત્તરોત્તર પરિવાર ચાલેલો છે. (જેમાંના અમુક આર્યાજીના નામ આ ગ્રંથાંતે છે: પ્રેમકુંવરબાઈ આર્યાજી, હમદબાઈ આર્યાજી, ચાંપાબાઈ આર્યાજી, કમરબાઈ આર્યાજી, જસોદાબાઈ આર્યાજી, બા. બ્ર. રાજકુંવરબાઈ આર્યાજી, જીવીબાઈ આર્યાજી, વાલબાઈ આર્યાજી આદિ શિષ્યા-પ્રશિષ્યાઓ અનેક હતા)

સારી પ્રતિક્ષા મેળવી હતી તેમણે પોતાની યાનદક્ષિણા લાભ જનમમાજને આપી ધર્મોદ્યોત મારી રીતે કર્યો હતો. તેમણે ધણા લાખા વર્ષો સુધી સયમ-ચર્ચા પાત્રો હોય. તેમને અનેક દિવ્યાઓ તથા પ્રદિવ્યાઓ મળી હતી. હેવટે જુદાવસ્થામાં તેમણે મામરોળ મંદિરમાં ગિરવાસ કર્યો હતો. જીવનની અંતિમ અવસ્થામાં તેમને ઠેક તથા વાસના મામમ યુમદા મળેલ અને તેમણી માદગી વધવા પામી હતી પરંતુ તેઓએ તો યાનભાવે દેહદુ ખને સદન કરતા હતા અને યાન-ધ્યાનમાં નિમગ્ન રહેતા હતા મદાસતીજની સેવા-સુધુષા કરવાના ભાર્ય સાખીઓ તથા આલિંગ્યો રાત્રિ-જાગ-જી કરતી અને ધર્મરાધના કરવાની માથે મદાસતીજની સેવા-સુધુષા કરતી હતી. એક વખત રાત્રિએ સાખીઓને તથા આલિંગ્યો-ઓને નિદ્રાનુ ઓધું આપી જતા ઉદગ્યઓ મદાસતીજના યુમદાને ફોલવા લાખ્યા પરંતુ ક્ષમામૂર્તિ મદાસતીજએ આ ઉપસર્મને યાનતભાવે સદન કર્યો અને આત્મ-સમાધિભાવમાં તટીન બની ગયા. ઉદગ્યાના ફોલવાથી થતા અવાજને સામળી એક આલિંગ્યો મહેન જાગી ઊઠી અને તેણે મદાસતીજના શરીરને નિષ્કેષ જોતાં વ્યાકુળ થઈ જઈ સાખીજીઓને તથા આલિંગ્યોને જાગત કર્યો. મદાસતીજનું શરીર નિષ્કેષ જોઈ જવાને ઉદ્દેશ થયો પરંતુ થોડી-વારમાં તો મદાસતીજે કાયેતસર્ગ પારી આપ્યોજી તથા આલિંગ્યો-ઓને કહ્યું કે-“ આ શરીરને ઉદરનો ઉપસર્ગ હતો. હું કાયેતસર્ગમાં હતી એટલે ઉદરને વ્યાજાત કર્યો સિવાય દેહની અનિત્યતા આદિના વિચાર કરી હું સદન કરતી હતી. ” આ કથન સામળી મદાસતીજની સદિપ્તના સમતાં તથા ક્ષમાની સો કે.પ્ર પ્રશ્ન કરવા લાખ્યા.

ઘોડા દિવસ બાઈ સર્વ જીવોને ખમાવી, આલોચી, પ્રતિક્રમણ કરી, નિંદી, નિઃશ્વય બની મહાસતીજી ગંગાબાઈ આર્યાજીએ વિ. સં. ૧૯૦૯ના આસો વદિ અમાવાસ્યાને દિવસે ઔદારિક દેહનો ત્યાગ કર્યો હતો.

આ આર્યાજીનો પ્રભાવ તે સમયમાં ઘણો સારો ગણાતો હતો. તેમના સત્ય-શીલ, જ્ઞાનધ્યાનાદિ સદ્ગુણોથી જૈનસમાજ આકર્ષાયો હતો.*

×

×

×

બા. ધ. મહાસતીજી માનકુંવરબાઈ આર્યાજીની જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપની સમ્યગ્ આરાધનાની સુવાસ આરે તરફ દેક્ષાઈ રહી હતી. મહાસતીજીની પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા સાંભળી કચ્છમાંથી આવેલા આર્યાજી માણેકબાઈ તથા આર્યાજી કેશરબાઈ વગેરે આર્યાજી પૂજ્યશ્રીની અનુગ્રામાં શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પ્રમાણે બળી જઈ તેમની સાથે વિચરવા લાગ્યા.×

આ જ અરસામાં પૂજ્ય મૂળચંદજી સ્વામીના શિષ્ય વીઠ્ઠલ-સ્વામી, તેમના શિષ્ય હરખજીસ્વામી (તેમના શિષ્ય ભૂખણજી સ્વામી) મોરળીમાં સ્થિરવાસ રહ્યા હતા. ત્યારે તેમના આર્યાજી ગણબાઈ આર્યાજી વગેરે પણ પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજી મહારાજશ્રીની અને બા. ધ. મહાસતીજી માનકુંવરબાઈ આર્યાજીની પ્રશંસા

* તેમના ઉત્તરોત્તર પરિવારમાં લક્ષ્મીબાઈ આર્યાજી તથા મોતીબાઈ આર્યાજી આદિ યથા હતા, અને તેમનો પણ પરિવાર ચાલેલો છે.

×

આ આર્યાજીનો પણ પરિવાર ઉત્તરોત્તર ચાલેલો છે.

સાંભળી, તેઓ પોતાના યુરુનો આઘા મેળવી સાહચર્ય નિયમાનુસાર પૂજ્યધીજીની અનુક્રમાર્માં આવીને વિચર્યો દતા

આ મહાન્ પ્રતાપી બા જી મહાસતીજી માનકુવરબાઈ આર્પીજીએ સયમસાધના કરવાની સાથે અનેક આત્માઓને પણ કસ્યાણુ સધારી પોતાના જીવનને ધન્ય અને પવિત્ર બનાવ્યું હતું *

* બા જી મહાસતીજી માનકુવરબાઈ આર્પીજીને આ પ્રકરણમાં ભતાવેલ આર્પીજીઓ સિવાય પણ કુવરબાઈ આર્પીજી વગેરે બીજા પણ શિષ્યા તથા પ્રશિષ્યા થયા હતા

મહાસતીજી હીરબાઈ આર્પીજી ૫૮ દિવસનો સયસે કરી સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા (આ આર્પીજી પૂજ્યશ્રી કુચરસિદ્ધસ્વામીના સહચારીપમે માતૃશ્રી થતા હતા)

મહાસતીજી વેસબાઈ આર્પીજી-૧૫ દિવસનો સયસે કરી સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા (આ આર્પીજી પૂજ્યશ્રી કુચરસિદ્ધસ્વામીના સહચારીપમે જાહેન થતા હતા)

બા જી મહાસતીજી માનકુવરબાઈ આર્પીજી ૫૬ લગભગ ૮૦ વયે જી આરિત્ર પાળી જિ સ ૧૮૬૪ના અષાઢ વડી ૧૨ ને દિવસે સાત પ્રહરનો સયસે કરી સ્વર્ગવાસી ભન્યા હતા (આ આર્પીજી પૂજ્યશ્રી કુચરસિદ્ધસ્વામીના સહચારીપમે બાણેજી થતા હતા)

પ્રકરણ ૨૪ મું : જનપદ-કલ્યાણ

વિ. સં. ૧૮૫૪માં પ્રતાપી પૂજ્યશ્રી હુંગરસિંહજી મહારાજની આજ્ઞાનુવર્તિની મહાસતીજી વેલગાઇ આર્યાજી આદિ ઠાણા પોરબંદરમાં ચાતુર્માસાર્થે પધાર્યા હતા. મહાસતીજી પ્રતિદિન ધર્મોપદેશ આપી લોકોને સદ્ધર્મનો સંદેશ સંભળાવી રહ્યા છે. લોકો પણ ધર્મદેશના સાંભળી વ્રત-નિયમ, તપ-ત્યાગ આદિ અનુષ્ઠાનો અંગીકાર કરી ધર્મારાધન કરી રહ્યા છે.

પોરબંદરમાં શાહ દેવચંદભાઈ નામના શ્રાવક રહેતા હતા. તેમના ધર્મપત્ની કેસરબાઈની કુક્ષીએ કરતુરબાઈ અને હેમકુંવરબાઈ નામની કન્યાઓ જન્મી હતી. આ બન્ને બહેનો સંસ્કારવાળી તથા સુશીલા હતી. જન્મથી જ ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગ હોવાને કારણે તે બન્ને બહેનો મહાસતીજીના દર્શન-ઉપદેશશ્રવણ કરવા માટે દરરોજ જતી હતી. મહાસતીજીના ધર્મોપદેશના પ્રભાવથી તેમજ તેમના સંસર્ગથી આ બન્ને બહેનોને સંસાર પ્રત્યે વિરક્તિભાવ પેદા થયો. ચાતુર્માસ દરમિયાન બન્ને બહેનોએ સાધુજીવનનાં નિયમોનો તથા શાસ્ત્રજ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો. દીક્ષાને પાત્ર બણતાં

જન્મે બહેનોને દીક્ષા દેવાનું નક્કી થતા ગોડળમાં મિરાજમાન પૂજ્યશ્રી કુમરસિંહસ્વામી તથા પડિત મુનિશ્રી નેણસીસ્વામી આદિ સતોને પોરતદરમાં દીક્ષા દેવા માટે પધારવાની વિનંતિ કરવામાં આવી

ચાતુર્માસ સમાપ્ત થતા બાદ પૂજ્યશ્રી સંતપરિવાર સાથે ગોડળથી વિદાર કરી ગ્રામાનુગ્રામ સદમનો સદેશ સભગાવતા પોરતદર સુખશાતાપૂર્વક પધારો અને તે જન્મે દીક્ષાથી બહેનોને દીક્ષા આપી કસ્તુરબાઇને વેનગાઇસ્વામીની શિષ્યા બનાવ્યા અને દેમકુંવરબાઇને માનકુંવરબાઇ મહાસતીજની શિષ્યા બનાવ્યા

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી તથા તેમના આશાનુવર્તી સાધુ-સાધ્વીજીઓએ અનેક રથાને વિચરી, ધર્મદેશના આપી અનેક આત્માઓને પ્રબોધ્યા તેમાં અનેક બન્યાત્માઓએ-સાધુ તથા સાધ્વીજીએ પૂજ્યશ્રીના સ્વહસ્તે તથા પૂજ્યશ્રીની આશાથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તેમજ અનેક શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ધર્મમાર્ગ ગ્રહણ કરી પૂજ્યશ્રીના જનુયાળી બન્યા હતા

x

x

x

આ પ્રમાણે જનપદ કલ્યાણ કરતા તથા સંયમમાત્રાપૂર્વક ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા પૂજ્યશ્રી સંતપરિવાર સાથે વિ. સ. ૧૮૫૬ની સાલમાં ધોરજી પધારો અને ત્યાં જ ચાતુર્માસ કર્યું. આ ચાતુર્માસમાં પણ ખૂબ જ ધર્મ-પ્રભાવના થઈ આ ચાતુર્માસમાં બીમજીભાઈ નામના એક સરકારી, વૈરાગ્યવત તથા ધર્મપ્રેમી યુવાન શ્રાવક પૂજ્યશ્રીના પરિચયમાં આવ્યા અને પૂજ્યશ્રીની

પ્રતિભાષી પ્રભાવિત થઈ વૈરાગ્યદશાને પ્રાપ્ત થતાં વિ. સં. ૧૮૬૦માં તેમણે ગુરુદેવ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

આ જીમણમાઈ ધોરાજીના રહેવાસી હતા. તેમના પિતાશ્રીનું નામ ચાંપશીમાઈ તથા માતૃશ્રીનું નામ ઝમકુળાઈ હતું. તેમને જન્મ વિ. સં. ૧૮૪૨માં થયો હતો. પૂજ્યશ્રીના પરિચયમાં આવતાં તેમને વૈરાગ્યભાવ પેદા થયો એટલે અમુક માસ સુધી પૂજ્યશ્રીની સેવામાં રહી ધાર્મિક અભ્યાસ કરવાની સાથે સંયમી જીવનની તેમણે તાલીમ લીધી.

વિ. સં. ૧૮૬૦માં પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી તથા આંખાજીસ્વામી+ વગેરે સંતોનું માંગરોળ ખંદર પધારવું થયું.

*કામદાર કુટુંબ તેમાં દેવચંદ દેવશી

દામોદર

કમળશી

જદવજી

મેધજી

ચાંપસી

અમરશી

લીમજી

જગજીવન

(દીક્ષિત થયા તે)

ખીમા

(આ પુરુષે પણ દીક્ષા લીધી)

કામદાર દામોદર દેવચંદનો પરિવાર ગોંડળમાં, કામદાર જદવજી દેવચંદ અને મેધજી દેવચંદનો પરિવાર ધોરાજીમાં, પૂ. લીમજીસ્વામી તથા ખીમાજીસ્વામી એ બંને ધોરાજીમાં સંતસમાગમથી પ્રતિબોધ પામ્યા હતા.

+આ આંખાજીસ્વામીને પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામીએ સ્વસુખે દીક્ષા આપી હતી અને તેમને મોટા મેજીશીસ્વામીના શિષ્ય બનાવ્યા હતા.

ત્યાં પૂજ્યશ્રીએ ભીમજીઆજીને સ્વપુએ દીધા આપી અને તે
આંખાજીસ્વામીના સિધ્ધ જનામ્યા

આમજી જતા આ ભીમજીસ્વામી સૂત્ર-સિદ્ધાન્તના મહાગુ
બદ્ધમુત, ક્રેશમે વ્યાખ્યાતા તથા ગુરુદેવની સેવામાં ધણે વખ
રહી તેમની કૃપાના ભાજન જન્યા હતા પડિત મુનિશ્રી ભીમ
સ્વામી જાન તથા ચારિત્રના પ્રભાવથી જૈન તેમજ જેને
મમજીને પોતાની તરફ ખૂબ જ આપી સહ્યા હતા તેઓશ્રી
ખૂબ જ ચરતી તથા મહાગુની તરીકે પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હ

આ ગુની, તપસ્વી, ચરતી પડિત મુનિશ્રીને વિનય-ગુ
અતિ પ્રશંસનીય હોય. આ મહાપુરુષ આમજી જતા પૂજ્યશ્રી
ઉત્તરાધિકારી જન્યા હતા.

x

x

x

પૂજ્યશ્રી સાધુ, સાધ્વી, શાવક તથા શાવકા-એ ચતુર્વિં
સંધર્માં સુખ-શાન્તિ તથા મ-જ-પ રહ્યા કરે અને ધર્મોદ્ધો
વિશેષ પ્રમાણમાં થયો રહે એ વાતનો દીગદૃષ્ટિએ વિચાર કર
વિ. સં. ૧૮૪૫ની સાયથી ચતુર્વિંધ શ્રી સધને દિનકારો ગાનશિક્ષ
આપતા રહેતા હતા પરંતુ સમય-પરિવર્તનનો પ્રભાવ આધાર-
વિચારોમાં પણ પડવાને કારણે બંધિયમાં તેનું પરિણામ વિપરીત
ન આવે તેટલા માટે વિ સં. ૧૮૬૧ની સાનમાં ગોડળ જેવ
ધર્મ-દ્રશ્યને પોતાના આગાહુતી સાધુ-સાધ્વીઓને એકત્રિત

*૫. મુનિશ્રી ભીમજીસ્વામીના વિશેષ જીવનકૃત વલણ માટે જુએ
પરિચિત નં. ૭ મું.

કર્મા. આ વખતે પૂજ્યશ્રી, ખીજ સંતો તથા આર્યાજી ગણુખાધ તથા બા. ધ. માનકુંવરખાધ વગેરે સાધુ-સાધ્વીજી લગભગ ૪૫ની સંખ્યામાં એકત્રિત થયા હતા. એકત્રિત થએલ સાધુ-સાધ્વીજીના આચાર-ચિત્તારની સુધારણા કરવા માટે પૂજ્યશ્રીએ સૂત્ર-સિદ્ધાન્તની આજ્ઞાઓને બાધા ન પહોંચે એ રીતે યુગદ્વિષ્ટિએ કેટલીક કલમો બાંધી હતી, જેમાંની મુખ્ય કલમોનો સાર નીચે મુજબ હતો:

૧. પૂજ્યશ્રીથી આજ્ઞાનું પાલન.
૨. દીક્ષાના ઉમેદવારની ચિકિત્સાનો કાળ.
૩. સંસારી આત્માના પરિચયમાં બહુ ન આવવું તેમજ સાંસારિક વાતનો ત્યાગ.
૪. દીક્ષાસમયે દીક્ષિત માટે ઉપધિ-ઉપકરણ વગેરેનું પરિભાણ નક્કી કરવું.
૫. સંસારીઓને ત્યાં ઉપધિ-ઉપકરણો ન રાખવાં.
૬. પાત્ર આદિને ઘોળા રંગ સિવાય બીજો રંગ ન ચડાવવો.
૭. પાનાં-પુસ્તક સાચવવાના ડબ્બા આદિ ઉપર ચિત્ર-વેશ વગેરે ચીતરવું નહિ તેમજ ચીતરાવવું નહિ.
૮. સંતો તથા સાધ્વીઓના અન્યોન્ય સ્થાન-મર્યાદા રાખવી.
૯. બાપા-સમિતિનો વિવેક ખરાખર જાળવવો.
૧૦. સંસારી લોકો સાથે શુભ વાતોનો ત્યાગ.
૧૧. સાધુ-સાધ્વીજીએ (અમુક વય તથા અમુક મર્યાદા સુધી)

વિગમવાળી-વિકૃતિ પેદા કરનારી-વસ્તુનો ત્યાગ કરવો.

૧૨ પોતાના તથા અન્ય ગુરુકુળના સાધુ-સાધ્વીઓમાં સંપન્ન-સુમેળ રાખવો.

૧૩ મન તથા ઇન્દ્રિયોને છૂટી આત્મસામ પ્રાપ્ત કરવો.

આવી અનેક કથનો ધરી સાધુ-સાધ્વી, આવક તથા આવિકા-એમ ચતુર્વિંશતી સંપત્તિ કલ્યાણ સાધવાનો પૂજ્યશ્રીએ પ્રણ સતીય પ્રયત્ન કર્યો હતો.

x

x

x

પ્રામાન્યપ્રાપ્ત ઉમ્મ વિદાર કરી, જૈનધર્મનો વિજયસ્વજ દરકાવતાં પૂજ્યશ્રી સતપરિવાર સંદિત જ્ઞાનનગરમાં પધાર્યા ત્યાં કચ્છના રહેવાસી શ્રી દેવરાજભાઈ તથા તેમના સરકારી પ્રુજ શ્રી ડાહ્યાભાઈ પૂજ્યશ્રીની ગુણપ્રણસા સાબળી તેમની સેવામાં દીક્ષા લેવાના બાનથી આવ્યા અને ઘોડો સમય પૂજ્યશ્રીની પાસે રહી વિદ્યાભ્યાસ કર્યો અને દીક્ષા લેવાનું નક્કી કર્યું.

પરંતુ ધેર્યાંધિ વહુવિજ્ઞાનિ એ બેકાંક્ષિત અનુસાર ડાહ્ય ધર્મ-દ્વેષી વ્યક્તિએ આડીઅવળી વાતો કરી દીક્ષા ન લેવા વિષે ડાહ્યા-ભાઈને બરમાળ્યું પરંતુ ડાહ્યાભાઈ સરકારી તેમજ વૈરાગ્યવત્ત હોવાને કારણે ડાહ્યાના બરમાળ્યા બરમાળા નહીં. તેઓશ્રીનું હૃદય વૈરાગ્યરંગે રંગાયેલું હોવાથી તેઓશ્રીએ પૂજ્યશ્રીની પાસે આવી બદારથી સાબળેલી સાચી-ખોટી વાતો કહી સંબળાવી ગુરુદેવે ડાહ્યાભાઈનું દીક્ષા લેવાનું મન તો દૃઢ જણાવ્યું છતાં તેમના મનમાં ડાહ્ય પ્રકારની કુચકા રહેવા ન પામે એ ખાતે સાબળેલી વાતોનું

સ્પષ્ટીકરણ કરી તેમની શંકાને નિર્મૂલ કરી નાંખી. સંસાર-સાગર-
ને પાર કરવાની ઇચ્છાવાળા આ બન્ને દીક્ષાર્થી પિતા-પુત્રને ગુરુદેવે
સ્વમુખે જામનગરમાં દીક્ષા આપી અને તેમને બન્નેને પંડિત
મુનિશ્રી ભીમજીસ્વામીના શિષ્ય બનાવવામાં આવ્યા.

ડાહ્યાજીસ્વામીની બુદ્ધિ ધણી જ તીક્ષ્ણ અને તેજસ્વિની
હતી તથા તેમની સ્મરણશક્તિ પણ ધણી જ તીવ્ર હતી. તેઓશ્રી
જ્ઞાન-ધ્યાન, તપ-ત્યાગ તથા સ્વાધ્યાય કરવામાં જ તત્ક્ષીન રહેતા
હતા. તેઓશ્રી કોઈ વખત ગુરુદેવ સાથે તો કોઈ વખત ભીમજી
મહારાજશ્રી સાથે વિહાર કરતા હતા અને વિનમ્રભાવે બન્ને
ગુરુદેવોની સેવા-ભક્તિ કરતા. વિનીત શિષ્યની સેવા-ભક્તિ કોઈ
કાળે અદ્ધળ જતી નથી. શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે:-

પુજ્ઞા જસ્ત પસીયન્તિ, સંવુદ્ધા પુલ્લસંયુયા ।

પસન્ના લાભદૃક્સંસિ, વિડલં અદ્વિયં સુયં ॥ ૩૦ ૧-૪૬

અર્થાત્ પૂજ્ય, જ્ઞાની, પ્રસિદ્ધ અને કૃપાવંત આચાર્યદેવો
જેમના હિપર પ્રસન્ન થાય છે તેને અર્થવાળી-કલ્યાણકારી વિપુલ
વિદ્યા આપે છે.

સૂતના આ કથનાનુસાર ડાહ્યાજીમુનિએ ગુરુદેવોનો પ્રેમ
વિનય-ભક્તિદ્વારા સંપાદિત કર્યો હતો. ગુરુદેવો પણ ડાહ્યાજીમુનિને
શાસ્ત્રમાં પારંગત બનાવવા માટે જ્ઞાન-દાન આપતા અને તેમની
જ્ઞાન-શક્તિનો વિકાસ કરવા માટે ઘણી જ મહેનત લેતા હતા.

એક વાર પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી, પં. મુનિશ્રી ભીમજી
સ્વામી તથા ડાહ્યાજીસ્વામી આદિ સંતપરિવાર સાથે ગ્રામાનુગ્રામ

વિદાર કરી રહ્યા હતા. તે અરસામાં એક સમયે ઠાઠ મામમા પડિતવય* બહુશ્રુત પૂજ્યશ્રી અજરામરજીસ્વામીનું મિલન* થયું હતું. બન્ને આચાર્યવરોએ અસ્પરસ સંતોષ તથા દર્શનપૂર્વક સમુતા-પ્રશુતાના પ્રમાણથી વદન-વ્યવહાર તથા મુખ-સાન્તિના વ્યવહારો જાળવ્યા હતા અને તેઓથી બન્ને સંતપરિવાર સાથે જ્ઞાન-ધ્યાન તથા સમાધિના ઉત્તમ લાભપૂર્વક એક જ સ્થાને કેટલાક દિવસો સાથે નિરાળ્યા હતા.

ઠાઠ વખત પૂજ્યશ્રી કુ રસિદજીસ્વામી તો ક્યારેક પૂજ્યશ્રી અજરામરજીસ્વામી તો ક્યારેક બીજા સતો પોતાની જ્ઞાન-વાણીનો લાભ સમાજને આપતા હતા.

એક વાર પૂજ્યશ્રી અજરામરજીસ્વામીએ પૂજ્યશ્રી કુંભરસિદજીસ્વામીને કહ્યું કે-પૂજ્ય મહારાજશ્રી ! આપના સિધ્ધ ડાહ્યાજી મહારાજની તીમ રમરજી-સકિત વિશે મેં ધણુ સાંભળ્યું છે આપની આજ્ઞા હોય તો કું તેની ચિકિત્સા કરી જોઈ*. પૂજ્યશ્રીએ ખુશીથી જા પાડી એટલે પૂજ્યશ્રી અજરામરજી મહારાજે પોતાની પાસે સંસ્કૃત ભાષામાં જે ૪૦ શ્લોકો લખેલા હતા તે ડાહ્યાજીસ્વામીને

* આ રીતે જ પૂજ્યશ્રી કુંભરસિદજીના વિદાર દરમ્યાન કમ્પ્ર-કાઠિયાવાડ-ગુજરાતમાં વિચરી રહેલ અનેક સાધુ-સતોનો સમાગમ થયો હતો અને પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક વિચાર-વિનિમય થયો હતો.

પૂજ્યશ્રી કુંભરસિદજીસ્વામીની પૂજ્યશ્રી અજરામરજીસ્વામી દીક્ષા પર્વાયમાં નાના હતા. પૂજ્યશ્રી કુંભરસિદજીસ્વામીની દીક્ષા વિ સ. ૧૮૧૫ના કાર્તિક વદ ૧૦ ને દિવસે થઈ હતી અને પૂજ્યશ્રી અજરામરજીસ્વામીની દીક્ષા વિ સ. ૧૮૧૯ની સાલમાં થઈ હતી.

આપતાં કહ્યું કે: “ મુનિરાજ ! હું તથા પૂજ્ય મહારાજશ્રી વ્યાખ્યાનમાં બેસીએ છીએ. તમે આ શ્લોક લખ જુદા બેસો અને દિવસભરમાં જેટલા શ્લોકો કંઠસ્થ કરી શકો તેટલા કરો. ” ગુરુ-આજ્ઞા શિરો-ધાર્ય કરી ડાહ્યાજી મુનિ એકાન્તમાં જઈ બેઠા અને બીજી તરફ વ્યાખ્યાનનો પ્રારંભ થયો.

વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થતાં ડાહ્યાજી મુનિ બંને પૂજ્યશ્રી પાસે આવ્યા. પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજને પૂછ્યું કે: “ કેમ ડાહ્યાજી મુનિ ! કેટલા શ્લોકો કંઠસ્થ થયા ? ” ડાહ્યાજી મુનિએ વિનમ્રભાવે જવાબ આપ્યો કે: “ ગુરુકૃપાથી બધા શ્લોકો યાદ થઈ ગયા છે. ” એટલે પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજશ્રીએ ૪૦ શ્લોકો તેમના મુખેથી સાંભળી લીધા. આ પ્રમાણે ડાહ્યાજી મુનિની રમરણુશક્તિની પરીક્ષા લીધા બાદ પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજશ્રીએ ઘણા જ પ્રસન્ન થઈ પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામીને કહ્યું કે: “ પૂજ્ય મહારાજશ્રી ! આ મુનિની રમરણુશક્તિ ઘણી જ તીવ્ર છે, કંઈ પણ ઘણો સુમધુર છે અને ઉચ્ચાર કરવાની શૈલી પણ શુદ્ધ અને સુંદર છે. ”

આ ઉપરાંત પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજશ્રીએ ડાહ્યાજી મુનિના સૂત્ર-જ્ઞાનની પણ અમુક પ્રશ્નો પૂછી ચિકિત્સા કરી સંતોષ વ્યક્ત કર્યો હતો અને પૂજ્યશ્રીને કહ્યું હતું કે: “ આ આત્મા (ડાહ્યાજી મુનિ) કોઈ પૂર્વભવમાં ઘણું જ્ઞાન પામી પડવાઈ (પતિત) થઈ અહીં આવ્યો હોય તેમ જણાય છે; નહિંતર આવી તીક્ષ્ણ ઉત્તમ બુદ્ધિ ન હોય. ”

વિહાર કરી રહ્યા હતા. તે અરસામા એક સમયે ડાઈ ગામમ પડિતવર્ષ^{*} બહુમુત પૂજ્યશ્રી અજરામરછસ્વામીનું^૧ મિલન* થયું હતું. બન્ને આચાર્યવરોએ અસ્પરસ સંતોષ તથા હર્ષપૂર્વકે લઘુતા-પ્રજુતાના પ્રમાણથી વદન-વ્યવહાર તથા સુખ-શાન્તિના વ્યવહારો જળળ્યા હતા અને તેઓશ્રી બન્ને સંતપરિવાર સાથે જ્ઞાન-ધ્યાન તથા સમાધિના ઉત્તમ લાભપૂર્વકે એક જ રથાને કેટલાક દિવસો સાથે ગિરાળ્યા હતા.

ડાઈ વખત પૂજ્યશ્રી ૬^૨ રસિદછસ્વામી તો ક્યારેક પૂજ્યશ્રી અજરામરછસ્વામી તો ક્યારેક બીજા સંતો પોતાની જ્ઞાન-વાણીનો લાભ સમાજને આપતા હતા.

એક વાર પૂજ્યશ્રી અજરામરછસ્વામીએ પૂજ્યશ્રી કુંજરસિદછસ્વામીને કહ્યું કે-પૂજ્ય મહારાજશ્રી ! આપના શિષ્ય ડાલાછ મહારાજની તીવ્ર રમરણ-શક્તિ વિષે મેં ઘણું સાંભળ્યું છે આપની આગ્રા હોમ તો કું તેની ચિકિત્સા કરી જોઈ^૨. પૂજ્યશ્રીએ ખુશીથી હા પાડી એટલે પૂજ્યશ્રી અજરામરછ મહારાજે પોતાની પાસે સંસ્કૃત ભાષામા જે ૪૦ શ્લોકો લખેલા હતા તે ડાલાછસ્વામીને

* આ રીતે જ પૂજ્યશ્રી કુંજરસિદછના વિહાર દરમિયાન કચ્છ-ઠાકિયાવાડ-ચૂડાવમા વિચરી રહેલ અનેક સદુ-સંતોનો સમાગમ થયો હતો અને પરસ્પર પ્રેમપૂર્વકે વિચાર-વિનિમય થયો હતો.

પૂજ્યશ્રી કુંજરસિદછસ્વામીથી પૂજ્યશ્રી અજરામરછસ્વામી દીક્ષા-પર્યાયમા નાના હતા. પૂજ્યશ્રી કુંજરસિદછસ્વામીની દીક્ષા વિ. સ. ૧૮૧૫ના કાર્તિક વદ ૧૦ ને દિવસે થઈ હતી અને પૂજ્યશ્રી અજરામરછસ્વામીની દીક્ષા વિ. સ. ૧૮૧૬ની સાલમા થઈ હતી.

આપતાં કહ્યું કે: “ મુનિરાજ ! હું તથા પૂજ્ય મહારાજશ્રી વ્યાખ્યાનમાં બેસીએ છીએ. તમે આ શ્લોક લઈ જુદા બેસો અને દિવસભરમાં જેટલા શ્લોકો કંઠસ્થ કરી શકો તેટલા કરો. ” ગુરુ-આજ્ઞા શિરો-ધાર્ય કરી ડાહ્યાજી મુનિ એકાન્તમાં જઈ બેઠા અને બીજી તરફ વ્યાખ્યાનનો પ્રારંભ થયો.

વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થતાં ડાહ્યાજી મુનિ બંને પૂજ્યશ્રી પાસે આવ્યા. પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજને પૂછ્યું કે: “ કેમ ડાહ્યાજી મુનિ ! જેટલા શ્લોકો કંઠસ્થ થયાં ? ” ડાહ્યાજી મુનિએ વિનમ્રભાવે જવાબ આપ્યો કે: “ ગુરુકૃપાથી બધા શ્લોકો યાદ થઈ ગયા છે. ” એટલે પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજશ્રીએ ૪૦ શ્લોકો તેમના મુખેથી સાંભળી લીધા. આ પ્રમાણે ડાહ્યાજી મુનિની રમરણશક્તિની પરીક્ષા લીધા બાદ પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજશ્રીએ ઘણા જ પ્રસન્ન થઈ પૂજ્યશ્રી હુંગરસિંહજીસ્વામીને કહ્યું કે: “ પૂજ્ય મહારાજશ્રી ! આ મુનિની રમરણશક્તિ ઘણી જ તીવ્ર છે, કંઠ પછી ઘણો સુમધુર છે અને હિન્મત્ત કરવાની શૈલી પણ શુદ્ધ અને સુંદર છે. ”

આ ઉપરાંત પૂજ્યશ્રી અન્જરામરજી મહારાજશ્રીએ ડાહ્યાજી મુનિના સૂત્ર-જ્ઞાનની પણ અમુક પ્રશ્નો પૂછી ચિકિત્સા કરી સંતોષ વ્યક્ત કર્યો હતો અને પૂજ્યશ્રીને કહ્યું હતું કે: “ આ આત્મા (ડાહ્યાજી મુનિ) કોઈ પૂર્વભવમાં ઘણું જ્ઞાન પામી પડવાઈ (પતિત) થઈ અહીં આવ્યો હોય તેમ જણાય છે; નહિંતર આવી તીક્ષ્ણ ઉત્તમ બુદ્ધિ ન હોય. ”

આ પ્રમાણે જન્ને પૂજ્યવયો અમુક મમય સાથે રહ્યા પછી અન્યત્ર વિદ્યાર કરી મયા જન્ને પૂજ્યવયો તથા તેમના આત્માતુરતા સંત-શિષ્યો વચ્ચે જે રસેદ-સદ્ભાવ તથા પ્રેમભાવ હતો તે ખરેખર પ્રશસનીય તેમજ આદરણીય હતો.

આ કાષ્ઠાશ્રવામી અદ્ય મમયમાં યજ્ઞો જ સાધ્યાભ્યાસ કરી રહ્યા હતા તેમજ પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા મેળવી મી ચદ્રપ્રતિષ્ઠાવને વિરતારથી દબો(અર્થ) લખવાનો પ્રારબ્ધ કર્યો હતો. પરંતુ તે કાષ્ઠ કારણવશાત્ જરૂર પૂરક લખાયા બાદ જ ધ નેવા પામેય

આ ઉપરથી કાષ્ઠાશ્ર મુનને આખ્યાત્મિક જ્ઞાન તદ્દ પદ્માર્ચના દ્વિપાત્રોમતુ જ્ઞાન, ચરણ-કન્ધુને લગતુ ચરિતાત્રયોમતુ જ્ઞાન હોવાની સાથે મણિતાત્રયોમ તેમજ ન્યોતિપચાત્ર આદિનુ જ્ઞાન પણ ઉચ્ચ પ્રકારનુ હતુ એમ જણાય છે

x

x

x

વિ. મ ૧૮૬૮માં સાધુ-મનો વચ્ચે મુકેદેવને ધ્યાન ન પડે તેવી રીતે મનોમાર્મિન્ય ચાલતુ હતુ આમ થવાનુ કારણુ તે અગ-સામાં રામચદ્ર નામની વ્યક્તિને દીક્ષા આપવા વિષેનો પ્રસંગ હતો. ઉક્ત વ્યક્તિને દીક્ષા આપવા માટે પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા મયા વવામાં આવી પરંતુ પૂજ્યશ્રીએ આ દીક્ષા-પ્રમગને કારણે સમતુ અભેદ ન થાય તેમજ સાધુસભા વચ્ચે પારસ્પરિક સમાધિ અને શાન્તિ પૂર્વવત્ જળવાઈ રહે તે માટે વિ. સ. ૧૮૬૮ના ફાગણ

* ચદ્રપ્રતિષ્ઠા સૂચના જ્ઞાના જરૂર પાના સાબળવા પ્રમાણે અભ્યારે માત્રેશના જ દારમાં સુરક્ષિત છે

વદિ ફને દિવસે પૂજ્યશ્રીએ કેટલાંક નિયમો નિર્ધારિત કર્યો; જેમાં ચતુર્વિધ શ્રીસંઘમાં બેઠ ન પડે, સાધુ-સંતો વચ્ચે બેઠ ન પડે તથા દીક્ષાર્થી વ્યક્તિને સંયમ તથા જ્ઞાનવૃદ્ધિમાં સહાયભૂત બને એવી યોગ્ય વ્યક્તિ-સાધુપુરુષની નીચે રાખવા સંબંધી આદિ સંઘ-સંગઠનને લગતાં નિયમો નક્કી કરી પોતાના આજ્ઞાનુવર્તી-સાધુ-સાધ્વીઓને તેનું બરાબર પાલન કરવાની આજ્ઞા આપવામાં આવી. બ્યારે સાધુ-સાધ્વીઓએ પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞાનુસાર નિયમોનું પાલન કરવાની વાત માન્ય રાખી ત્યારે દીક્ષાર્થી રામચંદ્રજીને દીક્ષા આપવામાં આવી અને તેમને ગાંગજીસ્વામીના શિષ્ય બતાવવામાં આવ્યા.

આ હૃદયેષ ઉપરથી પૂજ્યશ્રી સંઘ-સંગઠન સાધવા માટે કેટલા બધા સાવધાન અને પ્રયત્નશીલ હતા તેનો ખ્યાલ આજે છે.

x

x

x

વિ. સં. ૧૮૬૮માં પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામીની આજ્ઞાનુસાર મહાપુરુષ પંડિતવર્ય મુનિશ્રી ભીમજીસ્વામી આદિ સંતોનું ચાતુર્ભીસ ધર્મકેન્દ્રસ્થાન ગોંડળમાં હતું. ત્યાં તેઓશ્રી ગોંડળના ભાવિક શ્રાવક-શ્રાવિકાને તથા ધર્મપિપાસુ જૈનેતર સમાજને પોતાની જ્ઞાનવાણીનો લાભ આપી રહ્યા હતા.

તે ચાતુર્ભીસમાં પૂજ્યશ્રીના પ્રબોધથી અરડોષના રહીશ શ્રી નેણુશીભાઈ તથા તેમના નાનાભાઈ કાનજીભાઈ-આ ભાતૃદય-તુ હૃદય વૈરાગ્યથી વાસિત થયું અને તેમણે મહાપુરુષ ભીમજીસ્વામી પાસે થોડો સમય જ્ઞાનાભ્યાસ કરી, પોતાના વડિલોની આજ્ઞા મેળવી, દીક્ષા મદ્દલ્ય કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

આ જન્મે દીક્ષાથી* બાધ્યોને પૂજ્ય ગુરુદેવ કુંઝરસિંહજી સ્વામીની અનુગ્રા મંગાવી વિ. સ. ૧૮૬૬ના માગસર શુદ્ધિ ૧૩ ને દિવસે જોડળમાં જ અતિ લેસાદપૂર્વક દીક્ષા આપવામાં આવી અને તેમને જન્મેને* પડિતવર્ષ બીમજીસ્વામીના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા.

x

x

x

વિ. સ. ૧૮૬૬માં આજ્ઞાજીસ્વામીના શિષ્ય હેમચંદ્રજી સ્વેશ્વરીએ રતનાર્થનવાસી રાજપુત યાત્રિના શ્રી વદ્દમાનજી તથા તેમના પુત્ર જેસમજીને દીક્ષા આપવા માટે પૂજ્યશ્રી કુંઝરસિંહજી મહારાજશ્રી પાસે અનુગ્રા મંગાવી અને પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા મળતા તેમને જન્મેને દીક્ષા આપવામાં આવી.

મુનિશ્રી જેસમજીજી મહારાજશ્રીના જી સારીપક્ષના ખીજા મોટાભાઈ ભગવતીદાસજી હતા એમણે પશુ વૈરાગ્યપૂર્વક માળવામાં દીક્ષા લીધી હતી, પરંતુ પાછળથી પૂજ્યશ્રી કુંઝરસિંહજીસ્વામીના સત-પરિવારમાં જેસમજીસ્વામી સાથે જાહેરી પરંપરા-પદ્ધતિ પ્રમાણે મળી ગયા હતા.

x

x

x

(વિ. સં. ૧૮૬૬માં રાજકોટમાં પુંજભાઈ, ડોસાભાઈ તથા કુંવરભાઈ આ ત્રણેને મહાગુરુશ્રી શ્રી મૂળજીસ્વામી, કે જેઓ

* પૂજ્ય નેશ્વરીસ્વામી તથા હાથમાય શ્રી જાનજીસ્વામીના વિરોધ ઇવનવત્ત બહુવા માટે જુઓ પરિચિત નં ૮ મુ.

x૫ જેસમજીસ્વામીના વિરોધ ઇવનવત્ત માટે જુઓ પરિચિત નં ૬ મુ.

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામીના શિષ્યપરિવારમાં મોટા નેણુશી-
સ્વામીના શિષ્ય હતા-તેમના ધર્મોપદેશથી વૈરાગ્ય પેદા થતાં દીક્ષા
લેવાના બાવ થયા. આ વૈરાગ્યવંત દીક્ષાર્થીઓને દીક્ષા આપવા
માટે પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા મંગાવવામાં આવી અને તેમની આજ્ઞા
મળતાં તે ત્રણેને દીક્ષા આપવામાં આવી અને પુનઃજીવસ્વામીને
તથા ડોસાજીસ્વામીને પોતાના શિષ્ય બનાવવામાં આવ્યા.

x

x

x

આ પ્રમાણે પ્રતાપી પૂજ્યશ્રીએ આમાનુગ્રામ ઉગ્ર વિહાર
કરી તથા ધર્મોપદેશની અમૃતધારા વરસાવી ખૂબ જ જનપદ-
કલ્યાણ કલ્પે હતાં.

પૂજ્યશ્રીએ ગોંડળને ધર્મકાર્યના કેન્દ્રસ્થાન તરીકે નિશ્ચિત
કર્ચા બાદ તેની નીચે નીચેના નગરો અને ગામો સંગઠિત થએલાં
હતાં. ગોંડળ, રાજકોટ, જામનગર, પોરબંદર, માંગરોળ, વેરાવળ
બંદર, પ્રભાસપાટણ, દીવ બંદર, ધોરાજી, જેતપુર આદિ અનેક
નાનામોટા નગરો તથા ગામો ગોંડળની સાથે ધર્મકાર્યની
ચોજનામાં સન્નિભલિત હતાં.

પૂજ્યશ્રી આ બધાં નગરોમાં શેષકાળ અને ચાતુર્માસકાળમાં
અનેક વાર વિચર્યા હતા. આ ઉપરાંત બીજાં અનેક નગરો તથા
ગામોમાં વિહાર કરી જૈન ધર્મનો વિજયધ્વજ ફરકાવ્યો હતો.

અનશન પર્યંત પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવે બાસઠ ચાતુર્માસો સૌરાષ્ટ્ર-કચ્છ
વજોરેનાં શહેરો તથા ગામોમાં કર્યાં હતાં, જેની બધાની સાલવાર
નોંધ કે માહિતી મળતી નથી, છતાં ગોંડળ, માંગધ્રા, પોરબંદર

વએરેની ડેહીઠ તુટત ને ધો મળી આવે છે તેનો મામાન્વ ઉદ્દેશ આગળ કરવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી કૃમ્મસિંહસ્વામીએ સૌગટ (સોગ), દાધાન, મોદિલવાડ, જાતાવાડ એટલે જનજન આખા શાકિયાવાડ, કચ્છ તથા ગુજરાતના ડેહલાઠ બાગોમાં હિમ વિદાર કરી નેત તથા નૈનેત સમાજમાં ધર્મ-પ્રચાર ધણી સાગ પ્રમાણમાં કર્યો હતો અને પોતાના જ્ઞાન-ચાન્નિની પ્રતિભાની જાણ જનસમાજ ઉપર ખૂબ જ પાડી હતી.

પ્રકરણ ૨૫ મું : સ્થિરવાસ

વિ. સં. ૧૮૭૧ એવ્ર શુદ્ધિ ૧૫નો દિવસ નજીક આવતો હતો. તે વખતે ગોંડલને આંગણે ઠાઠિયાવાડની મહાનગરીઓના, ગામોના તથા નાનાં ગામડાંઓના આવક-સંધો તથા સાધુ-સાધ્વીઓનો સમુદાય ઊતર્યો હતો-કંદાળ તરફનો પશ્ચ સંધ-સમુદાય આવેલ હતો.

એ સૌ આવેલા હતા પુરુષસિંહ પૂજ્યશ્રી ડુંગરસિંહજી-સ્વામીને વિનંતિ કરવા. શેની વિનંતિ ? આજે આ પુરુષસિંહને દીક્ષા લીધા લગભગ ૫૬ વર્ષો થયા હતા. એમની અવસ્થા લગભગ ૭૮ વર્ષ વ્યતીત કરી ચૂકી હતી.

આ ૫૬ વર્ષ દરમિયાન આ મહાપુરુષે ઠાઠિયાવાડનાં નગરોમાં, ગામોમાં તથા નાનાં ગામડાંઓમાં ધર્મદીપક પ્રગટાવ્યો હતો, જૈન ધર્મનો વિજયધ્વજ ફરકાવ્યો હતો, ધર્મદેશનાની અમૃતધારા વરસાવી હતી, અનેક જીવ્યાત્માઓના હૃદયોમાં વૈરાગ્યભાવ પ્રગટાવ્યો હતો. આ સાધુપુરુષે કંઠાર વ્રતોનું નિરતિયાર પાલન કરી, અસહ્ય ઉપસર્ગો-પરીપક્ષો સહી જીવન-સાધના પૂરી કરી હતી.

એમણે જીવનમાં મીઠાશ ઘૂટી હતી એએઓ કંવાચને પીતા શીખ્યા હતા. એમના ઉપાસનમાં પણ કંવાચમાવતા નીતરતી હતી. એમણે વિરોધીએના વિરોધો સમાધાન દતા-પ્રેમથી અને પોતાની સહુતાથી

૫૬-૫૬ વર્ષ એમણે જીવનને તપોમય, ય નમય, શ્રદામય તથા આરિત્રમય બનાવવા માટે એકનિઃ આત્મસાધના સાધી હતી અને જીવન-સાધનાનો સદેશ તેમણે સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ તથા ગુજરાતના ખૂણે ખૂણે હિમ વિહાર કરી તથા અસહ્ય મકાદે સહીને પણ સમજાવ્યો હતો અને એ રીતે પોતાના જીવનને કર્તવ્યપાત્ર દ્વારા ધન્ય બનાવ્યું હતું. ૭૮ વર્ષની જુદાવરણા સુધી એમણે શુભનિદ્રા, શુભનિદ્રા-અનેક શોભાના કંવાચ તથા સુખ માટે હિમ વિહારો કર્યા હતાં એમનું શરીર હવે યાકમ્બ હતું-જદ યજ્ઞ હતું, ૭૮ એમના આત્મામાં જુદતા આવી ન હતી એમનું કર્મકંડ તપોમય જીવન, જીવનની હેતુથી ધરી સુધી કર્મકંડ અને તપશ્ચરી હતું હતું.

■

x

x

આને ગામેગામના આ મહાસયો-મહાજનો ગુરુદેવને વિનંતિ કરવા આજ્યા હતા. એમના હૃદય બોલતા હતા, એમના સુખ મૌન હતાં આ પુરુષસિંહને કેમ કહેવું કે આપ જદ યયા હો !

આટલી જુદાવરણાએ પણ નેએ જીવનને ખેડી રહ્યા હો, જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણ સદ્વિધે શ્રી સપત્તી દિત્રમનામાં જ નેએ ગાળી રહ્યા હો, નેમના હૃદયમાં સાધુ-સાધી, આવક-વિકાસની સમાધાની જ-તેમના જીવન-સુધારાની જ ચિંતા

રહેલી છે તેમને કેમ કહેવું કે આપ વૃદ્ધ થયા છો, હવે આપ પરિભ્રમણ બંધ કરો ?

વિ. સં. ૧૮૭૦ની સાલથી પૂજ્યશ્રીને ગામેગામના શ્રી સંઘો પોતાને ત્યાં સ્થિર થવાને વિનવી રહ્યા હતા અને આ યુરુપસિંહ એ વિનંતિને “ભવિષ્યમાં વાત” કહી આગળ ઠેલી રહ્યા હતા.

×

×

×

વિ. સં. ૧૮૭૧માં ગોંડલ-ધર્મકેન્દ્રસ્થાને સાધુ-સાધ્વી સંઘનું મહાસંમેલન મળ્યું હતું અને આ ભવ્ય પ્રસંગે શ્રાવક-સંઘો પણ એકત્રિત થયા હતા. પ્રત્યેક નાના-મોટા મામોના સંઘોની એ જ વિનંતિ હતી કે: ગુરુદેવ પોતાના ગામે સ્થિરવાસ કરે અને આ મહાસ્થાવર ગુરુદેવના સ્થિરવાસથી પોતાનો સંઘ પ્રવિત્ર અને ધન્ય બને.

ગોંડલના શ્રાવકસંઘે સર્વપ્રથમ આગેવાની કરી ગુરુદેવને પ્રાર્થના કરી કે: “પૂજ્યશ્રી ! આપનું શરીર, આપની વૃદ્ધાવસ્થા જોતાં હવે વિદ્યાર કરવાને લાયક રહ્યું નથી. અમારી આપશ્રીને વિનમ્ર વિનંતિ છે કે હવે આપ ગોંડલમાં જ સ્થિરવાસ કરો અને આ ધર્મકાર્યના કેન્દ્રને વધારે સ્થિર કરો. પ્રત્યેક ગામના સંઘો પણ આપને એ જ વિનંતિ કરવા આગ્રહ છે; પરંતુ આપને વિનંતિ કરવાનો-આપને વિશેષ આગ્રહપૂર્વક અહીં જ સ્થિરતા કરવાની વિનંતિ કરવાનો-પ્રથમ હક્ક ગોંડલ શ્રી સંઘનો

સુરદેવે હસતાં હસતાં જવાળ આપ્યો કે: “ દેવાનુગ્રિયો ! આ શરીર ચાલે છે ત્યાં સુધી તો ચાલવા દો ” અને ફરી કંઈક વિચારી કહ્યું કે: “ છતાંયે ચતુર્વિધ શ્રી સંધનો આમદ હું પાછો નહિ દેહુ. આ વિષે પૂર્વાપર પૂર્ણ વિચાર કર્યો પછી હું મારો અંતિમ નિર્ણય જાણાવીશ તેમજ અન્ય સંધોને પણ મારા અંત-ર્ગત ભાવો જાણાવીશ. ”

ત્યારબાદ પૂન્યશ્રીએ પોતાના સંતોનો અભિપ્રાય સીધો, આ સંતોને આ વૃદ્ધ પુરુષસિંહે અનેક વર્ષો સુધી સંવત્સરોમાં સાથ આપ્યો હતો, તેમની સાર-સંભાળ રાખી હતી, તેમના આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે સતત જાગૃતિ રાખી હતી; ક્યારેક તેમના શિષ્યસાચાગી કે સાધુ-આચાર્યો યોદ્ધા પણ શિષ્યતાની મધ્ય આવર્તા કડવાસ વઢોરીને પણ પ્રેમભાવે તેમને હિપાસન આપ્યો હતો અને ઈર્ષ-દોષમાં પડતાં તેમને જગાડ્યા હતા.

આ વૃદ્ધકાવ તેજસ્વી મહાપુરુષ પ્રત્યે જ્યાં સાધુસંતો; તથા સાધ્વીઓને પિતાથી પણ અધિક પ્રેમ હતો. સુરદેવ પ્રત્યે સૌના હૃદયમાં જન્મવંત આદરભાવ અને પૂન્યભાવ હતો.

પૂન્યશ્રીના જન્મ લક્ષાદ્દ ઉપર અવિશ્વાસપૂર્ણ પરિભ્રમને સીધે તરવરતી યાત્રાની કન્યસીએ નિદાણી ચતુર્વિધ શ્રી સંધના હૃદયમાંથી એક જ જ્વનિ નીકળતો હતો કે: સુરદેવને હવે પૂર્ણ વિશ્વાસની આવશ્યકતા છે. પમપાળા વિદ્યા કરવાની યજ્ઞિ હવે આ વૃદ્ધત્વને પામેલા શરીરમાં રહી નથી. સૌએ પૂન્યશ્રીને રિયર-વાસ કરવાનો નમ્રતાપૂર્વક આમદ કર્યો.

શ્રાવકોના સંધો વિચાર-સમિતિમાં વિચાર ચલાવી રહ્યા હતા. પ્રથમ તો સૌએ ગુરુકૃપાનો લાભ પોતાના ગામને જ સાંપડે એવી શુદ્ધ ભાવનાપૂર્વક આગ્રહ કર્યો.

માંગરોળ, વેરાવળ, પોરણદર, દીવગંદર આદિ ઠંઠાળ તરફથી આવેલા શ્રાવકો તરફથી માંગરોળના આગેવાન શ્રાવક શ્રીમાન શેઠ રવજી નારણજી ગોશળીયાએ શ્રાવક-સંઘને છેવટે પૂર્વાપર પરિસ્થિતિનો ખૂબ જ વિચાર કર્યા બાદ સલાહ આપી કે: “ પૂજ્યશ્રી આટલી વૃદ્ધાવસ્થાએ ખીન્ને ક્યાંય વિદાર કરવાનો પરિશ્રમ લે એના કરતાં તેઓશ્રી અત્રે જ સ્થિરવાસ કરે તે સારું છે. આ ઉપરાંત ચતુર્વિંશ સંઘના ધર્મદાર્યની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવાની દૃષ્ટિએ પણ ગોંડલ વિશેષ અનુકૂળ સ્થાન જણાય છે. ”

સૌ સંધોએ આખરે ગોશળીયાજીની વાતને અનુમોદન આપ્યું એટલે ગોશળીયાજીએ પૂજ્યશ્રીને સર્વવતી વિનંતિ કરી કહ્યું કે: “ ગુરુદેવ ! આપનો અપૂર્વ લાભ લેવાનો કોને આગ્રહ ન હોય ? અમારી તો ઇચ્છા હતી કે આપને માંગરોળ લઈ જવા, પરંતુ આપની વૃદ્ધાવસ્થા જોતાં અમે સૌએ મળીને આપશ્રી અહીં જ સ્થિરવાસ રહો એવું વિચાર્યું છે. ”

પૂજ્યશ્રીએ આ પ્રમાણે ચતુર્વિંશ શ્રી સંઘનો એટલે કે સાધુ-સાધ્વી તથા શ્રાવક-શ્રાવિકાનો-સૌનો ગોંડલ જ સ્થિરવાસ કરવા વિષેનો આગ્રહ જોતાં વિ. સં. ૧૮૭૧ ચૈત્ર શુક્લા ૧૫ના દિવસે પૂર્વાપરની પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી, ખાસ કોઈપણ કારણ ઉપસ્થિત

“ મારા આત્મસ્વરૂપ સાધુ-સાખી અને શાવક-શ્રાવિકાઓ ।
આપની સૌની ઇચ્છાને માન આપી અને મને પોતાને પશુ ૫૬
અને દિનપ્રતિદિન અચક્રત થતા આ દેહને જોઈ દહે વધારે કે
ઓછા પ્રવાસ ખેડી રામાય એમ નહિ લાગતા મારુ શેષ જીવન-
કોઈ ખાસ કારણ ઉપરિચિત ન થાય તો-ગોડનમા રિયર થઈને
બચીત કરુ તેમ ઉચિત જણાતા ગોડનમા રિયર રહેવાનો મારો ભાવ
પ્રદર્શિત કરુ ■ આ નિશ્ચયથી રખે કોઈ સધ એમ માને કે
ગોડન પ્રત્યે મને વિશેષ ભાવ છે અને બીજા સધો પ્રત્યે ઓછો
ભાવ છે મારે મન તો સર્વે સધો સમાન જ છે

“ સૌની ઇચ્છા અને અભિપ્રાય જાણ્યા પછી જ ગોડન ચલુ
વિંધ સધના એવની દૃષ્ટિએ વિશેષ અનુકૂળ સ્થાન જણાયાથી મે
પશુ ગોડન રિયરતાપૂર્વક રહેવાનુ કારણુ ■

ગુરુદેવનો રિયરવાસ સખધી નિર્જીવ સાબળી સૌને સતો ।
તથા દર્ષ થયો ત્યારનાઢ પૂજ્યશ્રીની ધર્મોત્થાન તથા સધોત્થાન
સખધી ધર્મદેસના સાબળી-ધર્મ તથા સધના ઉત્થાન માટે સક્રિય
પ્રયત્ન કરવાનો નિશ્ચય કરી-સૌ છૂટા પડ્યા ગોડનના નર-નાગી
ઓના દર્ષનો પાર ન હતો તેમનો આત્મિક ઉદ્ધાસ આજે માગર-
તરગોત્રી મુક ઊછળતો હતો પોતાના આગળે રિયરવાસ કરતા
ગુરુદેવની તન-મન તથા હૃદયથી સેવા-સુશ્રવા કરવાનો, ધર્મક્રિયા
તથા ધાર્મિક કામોના લાભ લેવાનો જાણે સૌએ નિર્જીવ કયો

જહારગામથી આવેલા શાવકોએ ગુરુદેવને જાણપૂર્વક વદના
કરી, સુખસાના પૂજી, શાવક સધની રમ્મ મેળવી વિદાય લીધી,

સ્થિરવાસ ક્યાં પછી પણ ગુરુદેવ પ્રતિદિન પ્રાતઃકાલમાં વ્યાખ્યાનવાણીનો લાભ જનસમાજને આપતા અને બાકીનો આખો દિવસ જ્ઞાન-ધ્યાનમાં, શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાયમાં, સાધુ-સાધ્વી તથા શ્રાવક-શ્રાવિકાના હિતચિંતનમાં, ધર્મસલાહ આપવામાં વ્યતીત કરતા હતા.

વિ. સં. ૧૮૭૧નું ચાતુર્માસ ચાલી રહ્યું છે. ગોંડળને આંમણે જ્ઞાન-ધ્યાનની, ધર્મકરણીની, દાન-ધર્મની બાજુ રેલ આવી હતી. ગોંડલમાં બાજુ ધર્મોત્સવ ઊજવાઇ રહ્યો હતો. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા તપના પ્રભાવથી જૈનશાસન દીપ્તિ રહ્યું હતું. આ સલધર્મનો લાભ જૈનો તેમજ જૈનેતરો બક્તિભાવપૂર્વક લઇ રહ્યા હતા.

સૌરાષ્ટ્રમાં આજે ગોંડલ ખરેખર ભાગ્યશિરોમણિ ગણાતું હતું. ગોંડલના કીર્તિમંદિર ઉપર બાજુ સોનાનો કળશ ચડ્યો હતો.

આ પ્રમાણે હૃદયમાં ધર્મોત્સાહ વધારતું, કર્મદોષને કાપતું, ધર્મભાવનામાં વૃદ્ધિ કરતું, શાસનની શોભા વધારતું, પૂજ્યશ્રીની તથા સંઘની યશકીર્તિ પ્રસરાવતું ગોંડળનું તે સ્મરણીય ચાતુર્માસ આનંદોક્લાસપૂર્વક પૂર્ણ થયું.

x

x

x

દિવસો વ્યતીત થવા લાગ્યા. પૂજ્યશ્રીના યશસ્વી શેષ જીવનમાં પણ અસમાધિ થાય તેવો અવાંછનીય પ્રસંગ ઉપસ્થિત થવાનો લખાયો હશે. પૂજ્યશ્રીના કેટલાક શિષ્યો-સાધુસંતો વચ્ચે છેલ્લા ત્રણચાર વર્ષ થયાં કંઈક મતભેદ ચાલતો હતો. પૂજ્યશ્રી પણ આ વાતથી અજાત ન હતા, પરંતુ હવે તે મતભેદ ઉગ્ર બનતો જતો હોય-કડવાશના કારણરૂપ બનતો હોય-તેમ પૂજ્યશ્રીને લાગ્યું.

સાધુ-સંતોન વચ્ચે નજીવા કારણોસર મતભેદ ચાલતો હતો. આ મતભેદને નિર્મૂળ કરવા માટે પૂજ્યશ્રીએ પ્રયત્ન પણ કર્યો હતો. પૂજ્યશ્રીએ એક દિવસ સાત્તના નિયમાનુસાર સતોને બોનાવીને પ્રેમપૂર્વક સમજાવતાં કહ્યું કે:

“ મારા આત્મનંદુઓ ! આપણે તો માયાના બંધનો તોડી, સંસાર છોડી આત્મ-કલ્યાણ અર્થે નીકળ્યા છીએ. હુમ્મહુ કુનિ બોને મોઢ કે રાગદેવ વધારે તેવો મતભેદ બોલો કરનો એ આપણને શોભે ખરું ? જો આપણે ભવતારિણી સાધુતાને અંગીકાર કર્યાનાં નજીવી મમતાની માયાળળમા અટવાઈ જઈએ તો જે આત્મ-સાધના સાધવા માટે આપણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો, કોર સાધુમત અંગીકાર કર્યું તે હૃદયમિદ્ધિને તો સાધી શકતા નથી.

“ આત્મનંદુઓ ! આપણે જે અમણુપદ સીધાપુ” છે તે આત્મા ની સાધના માટે સીધું છે તો પારસ્પરિક મતભેદમા, ક્ષેત્રકંઠાસર્મા આત્મશક્તિને વેડફી દેવી તે આત્મસાધક અમણોને માટે શોભારપદ નથી. અમણુપદની માર્યકતા તો ઉપશાન્તિ પારણ કરવામા છે. મહાવીર ભગવાને પણ આપણને એ જ આત્મા આપી છે કે.

જો ઉચ્ચસમૃદ્ધ તસ્મ અરિય આરાદના, જો ન ઉચ્ચસમૃદ્ધ તસ્મ નરિય આરાદના, મમ્હા અપ્પણા જેવ ઉચ્ચસમ્મિયથ્થં સ કિમાહુ મંતે ઉચ્ચસમં । ઉચ્ચસમસાર સામણ્ણં । જૂદકકપ.

અર્થાત્-જે બીજને ખમાવીને શાન્ત થઈ જાય ■ તે સાધુ આત્માની-સાધુત્વની આરાધના કરી શકે છે પરંતુ જે બીજને ખમાવતો નથી તે સાધુત્વની આરાધના કરી શકતો નથી. સા

માટે જીનને ખમાવવું જોઈએ ? એ પ્રશ્નના જવાબમાં બ્રહ્માને
ધરમાણ્યું છે કે-આમણ્યનો-સાધુત્વનો સાર ઉપશાન્તપણું છે.
એટલા માટે સાધુએ ઉપશાન્તવૃત્તિ ધારણ કરવી જોઈએ.

“ આત્મજંધુઓ ! ભગવાનની કલ્યાણ કરનારી આ વાણીને
હૃદયમાં ધારણ કરો અને પારસ્પરિક ક્ષમાપના આપી વચેલી
બૂલોને બૂલી જાઓ. એમાં જ આત્માનું કલ્યાણ રહેલું છે.
ક્ષમાપના આપવાથી હૃદયને પશ્ચાત્તાપ અને ક્લેશકંઠાત્ ગટી
જાય છે. વૈરની શાન્તિ ક્ષમાથી જ થાય છે. તમે સૌ ક્ષમા-
ભાવ ધારણ કરો અને પારસ્પરિક મતભેદને બૂલી જઈ આત્મ-
સાધનામાં તદ્દલીન બનો.

“ આપણા અંતરાત્મામાં જે મલિન ભાવની વૃદ્ધિ અને
પ્રુષ્ટિ કરવામાં આવે તો વસ્તુ, વસ્તુના ભાવ પ્રમાણે ઉપજે અને
લય પામે અર્થાત્ તે સંયોગ-વિયોગરૂપે પરિણમે, પરંતુ તે નિમિત્તે
બાંધેલાં ઠમો તો આપણા આત્માએ જ ભોગવવાં પડે. એટલા માટે
તમને સૌ સંતોને મારે એ જ હિત-સલાહ આપવાની છે કે તમે
વસ્તુતત્ત્વના સ્વરૂપને બરાબર સમજો અને રાગદ્વેષને વશીભૂત થઈ
નહોવા કારણસર મતભેદને મદત્ત્વ આપો નહિ તેમજ તેને બધારે
પણ નહિ; એમાં જ આત્માનું કલ્યાણ તથા ચતુર્વિધ શ્રી સંધન
પણ કલ્યાણ રહેલું છે. ”

હિતબુદ્ધિએ પૂજ્યશ્રીએ આપેલી આ અમૂલ્ય શિક્ષાની તથા
તેમની હિતસલાહની, પોતાની વાતને વળગી રહેનારા ‘સંતો’ પ
કંઈ અસર પડી નહિ. ખરેખર પ્રતાપી પૂજ્યશ્રીના યશસ્વ
જીવનમાં આ દુઃખદ પ્રસંગ હતો.

— પ્રકરણ ૨૬ : : ભાવિનું નિર્માણ —

‘ યજ્ઞાવિ તદ્ભવિષ્યતિ ’-‘ કાલસ્ય ગદગતા ગતિઃ ’

સમય સમયનું કામ કરે છે. ભાવિના યજ્ઞેસ નિર્માણ ટાળી શકાતી નથી. જેમણે જૈનશાસનના અવ્યુદય માટે, સાધુ-સમાજની ઉત્કર્ષ માટે તથા આવકસમના એમ માટે અહોનિશ દિતકામના જ સેવી હતી એવા પૂજ્યશ્રી કુંભરશિંહજીસ્વામીને ગોડસર્મા રિયસ્વાલ કંપી પછી આ વૃદ્ધાવસ્થાએ ગોડળ છેડ્યું પડે તે ઠોણ કંપી શકે ? પરંતુ જે કલ્પનાની જવાબદારી વરતે બનવા પામે તેનું નામ જ ભાવિનું નિર્માણ.

સાધુ-સાધુ વચ્ચેના મતભેદો વિશેષ ઉગ્ર થવા લાગ્યા અને પક્ષભેદો પડવા લાગ્યા. માવડો પણ પક્ષભેદમાં જેંઆયા અને આ રીતે પક્ષભેદ પડતાં ચતુર્વિધ શ્રી સંઘમાં રામદેવના કારણે જોઈ થઈ લાગ્યા.

શુરદેવ સમાજની આ વિષમ પરિસ્થિતિ જોઈ વિચારમાં પડ્યા. કેની જૂથ છે ? ઠોણ સાચું છે ? કેને કપડો આપવો ? વગેરે ચચોરપદ વિષયોનું વિશ્લેષણ કરવાથી અને કાવાદાવાના

ઠાઠવને ડહોળવાથી આ બગડતું જતું વાતાવરણ સુધરે તેમ જણાતું નથી. એટલે આ અવસ્થામાં તો સૌથી સારી વાત તો એ છે કે—સંસારવર્ક્ષ કષાયોમાં પડવા કરતાં પ્રેમભાવે રાગ-દ્વેષની પ્રવૃત્તિમાંથી છૂટા થવું. છૂટા થઇ જતાં જ રાગદ્વેષ સ્વતઃ શમી જશે અને સહવાસને લીધે ઊભા થતાં કલેશ-કંકાસનાં કારણો પણ સ્વતઃ નાબૂદ થશે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી એક દિવસ પૂજ્યશ્રીએ મતાગ્રહી સંતોને પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું કે: “ એક બીજા વચ્ચેના મતભેદો કોઇપણ ઉપાયે ટળી શકે એવા ન જ હોય તો આપણો બધાનો સંબંધ તો ધર્મનો છે. તમે આજ સુધી મારી આજ્ઞામાં તમારી ઇચ્છાપૂર્વક જ વિચરતા હતા. કોઇની પાસે બળજબરીથી આજ્ઞા પળાવી શકાતી નથી. ધર્મના રાજ્યમાં તો આજ્ઞા પ્રેમથી જ પળાવી શકાય. હવેથી મારી આજ્ઞા પ્રમાણે તમારાથી વર્તી શકાતું નથી તો તમારી જેવી ઇચ્છા. તમારા આત્માને સુખ ઊપજે તે રીતે વર્તો. મારી પાસે તો પ્રેમબળ સિવાય બીજું કોઇ બળ નથી. ”

ગુરુદેવની આ હિતસલાહની પણ કંઇ અસર થઇ હોય તેમ લાગ્યું નહિ. ખરેખર જ્યાં પોતાની જ વાતને પકડી રાખવાનું મમત્વ હોય છે ત્યાં સત્ય કથન પણ નિષ્ફળ નીવડે છે.

ગુરુદેવને પરિસ્થિતિનો પૂર્વાપર વિચાર કરતાં લાગ્યું કે— જ્યાં દિનપ્રતિદિન અસમાધિ વધતી જતી હોય, કષાયનું બીજ-રોપણ થતું હોય, કર્મબંધનનાં ચર ચડતાં હોય, જ્યાં ધાર્મિક

ભાવનાનો હોય થતો હોય અને ચતુર્વિધ શ્રી સંપત્તિ અથ
જોખમમાં મુકાવું હોય ત્યાં વધારે વખત રહેવું તે અશાન્તિરૂપ
અણુાય વળી સાધુઓમાં પડેલા પક્ષભેદને કારણે શ્રાવણમાં પણ
પક્ષો પડતા હોય તેમ જણાય છે કેટલાકના ભાવમાં પણ ફેરફાર
થએસો જણાય છે કેટલાક સાધુ-સતો મારી આઠામાં રહેતા
હતા તેઓ જાનો સાથે રહેવા છતાં આઠા માન્ય રાખતા
નથી આ કારણે અન્ય સાધુ-સાધ્વીઓ મતામઢી આત્મજનુઓ
પ્રત્યે દ્વેષભાવ સેવી કર્મ બાધી રહ્યા છે આ બધાં અસમાધિ
તેમજ અશાન્તિના કારણો છે, એટલા માટે આના કારણોમાંથી
ફર થવું એ જ એક માત્ર શાન્તિનો તેમજ સમાધિનો ઉપાય છે

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીએ આત્મનિષ્ઠા કરી પોતાનો અતર્ગત
ભાવ પોતાની આઠામાં વર્તતા યુનિવરોને જણાવ્યો. સર્વે
સતોએ યુરુદેવના આદેશને સિરોધાર્ય કર્યો અને પૂજ્યશ્રીને
જાનો આપતા કહ્યું કે " યુરુદેવ ! અમે તો આપશ્રીની આઠાનુ-
સાર જીવનપર્યંત વર્તવાને તૈયાર છીએ અમે તો અમારું જીવન
આપની સેવામાં સમર્પિત કર્યું છે આપ નિશ્ચિત રહેા આપશ્રીની
કૃપા હોય ત્યાં વિદ્યાર કરવાને અમે તૈયાર છીએ આપશ્રી
આદેશ આપેા એગ્લી જ વાર છે "

x

x

x

યુરુદેવે મજીરભાવે યુનિવરોને અન્યત્ર વિદ્યાર કરવાની તૈયારી
કરવાનો આદેશ આપેા અને વિદ્યારની વાત વિષે વિશેષ જિજ્ઞાસો
ન થાય તેનો ખ્યાલ રાખવાની ચેતવણી આપી

યુરુદેવની આઠાનુસાર યુનિવરોએ વિદ્યાર કરવા માટે પૂજ્યશ્રી

માટે ડાળા તૈયાર કરી અને બીજ દિવસે પ્રભાતે પૂજ્યશ્રીને ડાળામાં બેસાડી તે ધર્મસ્થાનકને* છોડી ગોમટા બાજુ વિહાર કર્યો.

સંતો પૂજ્યશ્રીને ડાળાદ્વારા લઘુ અનુક્રમે ગોમટા પધાર્યા. તે વખતે ગોમટામાં દશાશ્રીમાળી વણિક સ્વલ્લરામ વગેરે જૈનોના ધરો ઠીક પ્રમાણમાં હતાં તેમજ જૈનેતરોનાં ધરો પણ સારા પ્રમાણમાં હતાં, એટલે પૂજ્યશ્રી થોડાં દિવસ ત્યાં રોકાવાનું ઉચિત ધારી સંતપરિવાર સહિત રોકાયા.

x

x

x

પૂજ્યશ્રીના અન્યત્ર વિહાર કરી ગયાના સમાચાર ગોંડળના વાતાવરણમાં ફેલાતાં ગોંડળ શ્રી સંઘ ચિંતાસાગરમાં ડૂબી ગયો. આસપાસના સ્થળોમાં પણ આ ચિંતાજનક સમાચાર વીજળી વેગે પ્રસરતાં સંઘમાં વિશેષ ખળભળાટ ઉત્પન્ન થયો.

બીજ દિવસે ઉપસ્થિત થએલી પરિસ્થિતિ વિષે વિચાર કરવા માટે તથા ગોંડળ શ્રી સંઘની લાજ કેમ રાખવી તેના વિચાર કરવા માટે ગોંડળના આગેવાન આવકો+ એકત્રિત થયા અને પ્રસ્તુત પ્રશ્નનું

* તે ધર્મસ્થાનક એટલે આવકસંઘને ધર્મધ્યાન-ધર્મક્રિયા કરવાનું કેન્દ્ર—જે પાછળથી સંઘાણી ધર્મસ્થાનક (ઉપાશ્રય) તરીકે ઓળખાયું હતું. અને ત્યાંની નિશાએ રહેનાર સાધુ-સાધ્વીજી, આવક-આવિકાઓને ચતુર્વિધ સંઘ પણ તે નામે જ ઓળખાવા લાગ્યો.

+ એકત્રિત થએલ આવક-સંઘમાં નીચેના આવકો મુખ્ય હતા—

૧. કામદાર દામોદર દેવચંદ, ૨. શ્રી માવજી દેવકરજી. ૩. ગો. સંઘજી મંગળ, ૪. પીપરીયા વીરજી ગોરધન, ૫. સંઘાણી વાલજી વચરોડી.

નિરાકરણ સાવવાની મંજીર વિચારણા કરી. ગોડળના માવો, સાધુઓ વચ્ચે થોડા વખત થયાં ચાલકાટ ચાલતો હતો અને પરિજામે મનોખાસિ-ય પણ વધવા પામ્યું હતું એવીના ભણતા હતા; પરંતુ એકાએક આવો ચિંતાબનક પ્રસંગ ઉપરિચિત થશે એમ તેમણે સ્વપ્નમાં પણ ધાકું ન હતું ।

ગોડળના માવક-સંધની રિયતિ આ કારણે વધારે કોંઈ જતી જવા પામી હતી. ગુરુદેવ તો શાન્તિ અને સમાધાનની દૃષ્ટિએ ગોડળ છોડી અન્યત્ર વિદાર કરી ગયા હતા પરંતુ આમાં ગોડળ મી સંધની પ્રતિજ્ઞા થી ?

તે ગોડળ મી સંધને પૂજ્યશ્રીએ વિ. ધ' ૧૮૪૫ માં ધર્મ-સમાજના કાર્યના મુખ્ય કેન્દ્રસ્થાન તરીકે મહત્વપૂર્ણ માન આપ્યું હતું તથા તે ગોડળ સથે જ ગોડળમાં પૂજ્યશ્રીને રિયરવાસ સ્થેડાનેા આગ્રહ કરવામાં આવેલાનીમયોં ભાગ લીધો હતો આને તે જ ગોડળ-ધર્મકેન્દ્રને છોડી પૂજ્યશ્રી અન્યત્ર વિદાર કરી ચાલ્યા

૧. કાકારી રવજી શાલા, ૭. શ્રી રેલ્વે વજાન, ૮. કચરા વાવજી, ૯. છપ્પ કોચરાજ, ૧૦. જુદું એચદ, ૧૧. વધા વસનજી, ૧૨. મેરી ખીખા કેસવજી, ૧૩. માધાણી મદરજી મણેરા, ૧૪. કાકારી ગોસા મીડા, ૧૫. પારેજ મૂળજી રીરાજ, ૧૬. ગોસા દરિયાજી વજીજી, ૧૭. એકા પીતાબર, ૧૮. હેમચંદ્રી ભગવાન, ૧૯. ચીતલીયા મનજી કેસવજી, ૨૦. દોશી ગોડળ અખીચદ, ૨૧. દોશી મદવજી ગજા, ૨૨. જાદેરીજી ખેતા ગોસા, ૨૩. કચરા હરમચી, ૨૪. તળચી ગોવર્ધન, ૨૫. ગાધી પીતાબર દાયા, ૨૬. મૂળજી છવજી, ૨૭. ખીખા છવજી, ૨૮. ખીખા કરસનજી, ૨૯. ચીમજી દાયા, ૩૦. પીતાબર પ્રેમજી, ૩૧. મૂળજી માવણી આદિ.

મયા તેમાં ગોંડળના ચતુર્વિધ શ્રી સંધનું શૂપણ શું? બકારના જગતમાં આ ઘટનાનો શો અર્થ થશે? જગતમાં ગોંડળસંધના વિવેક વિષે, જૈનધર્મના અનુરાગ વિષે કેવી કેવી દૃષ્ટનાઓ થશે? કાઠ્યાવાડના સંધોમાં ગોંડળ સંધને નીચે જોવા જેવું નહિ થાય? ગોંડળસંધની ઉજ્જવલ ધર્મકીર્તિને તથા તેની પ્રાપ્ત-પ્રતિષ્ઠાને બદો નહિ લાગે?

આ બધી વાતો વિષે જિંડો વિચાર કરી એકત્રિત થજેલા ગોંડળના શ્રાવક-સંધે છેવટે નિર્ણય કર્યો કે: ગુરુદેવને ગમે તે ભોગ ગોંડળમાં પાછા લાવવા અને સંધવતી પૂજ્યશ્રીને વિનંતિ કરવા જવા માટે સૌ શ્રાવકોએ મળીને શ્રી દામોદર દેવચંદ કામદાર. માવજી દેવકરજી, ગોડા સંધજીભાઈ મંગળ તથા પીપરીયા વીરજી-ભાઈ ગોવર્ધન-એ ચાર આગેવાન શ્રાવકોને નીમ્યા અને પૂજ્યશ્રીને જિતરવા માટે નવાગઢમાં* દરબારી મકાનમાં† ઉતારવાની ગોઠવણ કરવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

આ સમય દરમિયાન પોરબંદર, વેરાવળ, માંગરોળ, જામનગર,

* ગોડળની નાની બનર તરફનો બધો ભાગ ગોંડળ-નવાગઢ તરીકે ઓળખાય છે.

+ તે દરબારી મકાનને હાલમાં ‘રામળાના ડેલા’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ ‘રામળાનો ડેલા’ ગોંડલ-નવાગઢ દેરાસર શેરીમાં છે. આ સ્થળે અમુક કાળ રહ્યા પછી દરબારની બારી-જે કામદાર દામોદર દેવચંદના મકાન પાસે આવેલ હતી-ત્યાં પણ અમુક સમય રહ્યા હતા. ત્યારબાદ ગોંડળ નવાગઢમાં શ્રાવકોએ ધર્મધ્યાન કરવા માટે લીધેલ સ્થાનમાં પૂજ્યશ્રી છેવટ સુધી બિરાજ્યા હતા.

જોતપુર વગેરે દૂર દૂર રથજોના આવક આગેરાનેને આ ખજાર પડતાં તેઓ પણ આવી પહોંચ્યા. તે બધા સાથે મળી આવક-સમુદાય પૂજ્યશ્રીની સેવામાં જોમટા આવ્યો.

જોમટાના આવક શ્રી રવજીરામેક આ આવકવુંદનો અતિ સ્નેહભાવે આવબીનો સત્કાર કર્યો

બહારના આવકસમુદાયે જોડલની ધટના વિષે કિતગીરી જાહેર કરી અને પૂજ્યશ્રીને ત્યાં સુખસાતા રહે તેવે રથાને પધરામણી કરવાની વિનંતિ કરી.

પરંતુ જોડળના આવક-સથે જોમટામાં એકજિત સ્થેક સથે સથેને નમતાપૂર્વક વિનંતિ કરી કે. “ પૂજ્યશ્રી પુના જોડળમાં જ પધારે એ માટે આપ સૌ અમારી વિનંતિમાં સાથ દુરાવે. આપ સૌ જાગૃતતા હોય કે પૂજ્યશ્રીની આપને ત્યાં પધરામણી થાય તો ધર્મકરણીનો લાભ મળે પરંતુ જોડળ રહેવાની-રિથર થવાની વાત પહેલાં નહીં થઈ મધ્ય છે. હવે જોડલ-સધની પ્રતિજ્ઞા આપ સૌએ સાચવવાની છે. ”

બહારના આવક-સથેએ જવાબમાં જણાવ્યું કે: “ ભાઈઓ ! પૂજ્યશ્રીને ત્યાં શાન્તિ-સમાધિનો ભગ થતો જણાયો, ત્યાં રહેવાથી અસમાધિ વધતી નથી લાગી અને એ કારણે તેઓશ્રી ત્યાંથી અત્રે પધાર્યા તો હવે તેમને ત્યાં રહેવાનો આમદ કરવો અરથાને છે. પૂજ્યશ્રીએ પણ જોડળ રિથરવાસ રહેવાની વાત જાહેર કરેલી ત્યારે પણ આવા મોઢ કારણસર વિહાર કરવાની

હૂટ રાખેલી. હવે તેમને જે રીતે સુખ-શાતા ઊપજે તે રીતે તેઓઓ કરે એમાં જ સૌનો આનંદ છે.”

ગોંડળના શ્રાવકોએ પુનઃ આગ્રહ કરતાં કહ્યું કે: “ ગોંડળમાં અમુક સંતો કે સાધ્વીઓ ગુરુદેવની આગ્રાને શિરોધાર્ય કરતા નથી તેમજ તેમના પક્ષમાં અમુક શ્રાવકો પણ લગેલા છે અને તે કારણે અસમાધિનું વાતાવરણ ઊભું થયું છે એ વાત સાચી છે; પરંતુ એ કારણે પૂજ્યશ્રીનો અન્યત્ર વિહાર થવાથી ગોંડળના સેંકડો શ્રાવકો તથા શ્રાવિકાઓ કે જેમના હૃદયમાં ગુરુદેવ પ્રત્યે અપૂર્વ શ્રદ્ધાભાવ તથા ભક્તિભાવ છે તેમના દિલ્લ અતિથય દુભાય છે તેનું શું ? વળી એક વાત એ પણ વિચારવા યોગ્ય છે કે-ગોંડળની (જે મુખ્ય કેન્દ્ર છે તેનો) આ રીતે પ્રતિક્ષા જશે તો ચતુર્વિધ શ્રી સંઘનું આખું બંધારણ છિન્નભિન્ન થઈ જશે અને વાતાવરણ પણ વિકૃત બની જશે, એટલા માટે આ પ્રશ્ન વિષે દીર્ઘદર્શિતાપૂર્વક ઊંડો વિચાર કરો આપ સૌ કોઈ તોડ કાઢો અને સંઘનું શ્રેય થાય તેવું કોઈ નિરાકરણ કરો એવી અમારી વિનંતિ છે.”

ગોંડળ સંઘની આ વાત ઉપર વિશેષ વાટાઘાટ તથા વિનિ-મય કરવા માટે સર્વે શ્રાવકો પૂજ્યશ્રીને વંદન કરી અન્ય સ્થળે એકત્રિત થયા અને પૂર્વાપર પરિસ્થિતિની ખૂબ જ ચર્ચા કરી બાદ બધા એકમતે એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા કે: પૂજ્યશ્રી ફરી ગોંડળ પધારે એમાં જ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની તથા જૈનશાસનની શોભા છે. આ પ્રમાણે નિર્ણય કરી સર્વે શ્રાવકોએ ત્યાંથી ઊભા થઈ, ગુરુદેવ પાસે આવી વિનંતિ કરી કે: “ ગુરુદેવ ! બધી રીતે

પૂર્વાપર પરિસ્થિતિનો વિચાર-વિનિમય કરતાં અમને લાગ્યું છે કે આપ ફરી ગોંડળ પધારો. એમાં જ સઘની તથા શાસનની શોખા છે અને આપને અસમાધિનું ડાઘપણ કારણ ઉપરિચિત ન થવા દેવાની અહીં આવેલ આવક-સંધ ખાતી આપે છે.”

શુરહેવે આવક-સંધની વિનંતિનો મજીરતાપૂર્વક જવાબ આપતા કહ્યું કે “ સઘવતી ઘએલી વિનંતિને હું માન્ય રાખું છું. તમે બધા વીતરાગમાર્ગના જલજ્વાર છો અને ધર્મપ્રેમી આત્મા છો. સકળ સઘની ઇચ્છાને માન આપતા મને પણ આનંદ થાય છે.

“વીતરાગ દેવે પણ શ્રી સ્થાનામસૂત્રખાના ચોથા સ્થાનમા ચાર પ્રકારના આવકોનું વર્ણન કરેલ છે તેમાં પ્રથમ પ્રકારના શુદ્ધસપ્ત આવકોને કમ્પાવિશમમાને અર્થાત્ સાધુ-સાધ્વીઓના માતા-પિતા સમાન વર્ણવેલ છે. માતા-પિતા જેમ પોતાના બાળકોની માર-સંભાળ રાખે છે તે જ પ્રમાણે આવકો તથા આવિકાઓ પણ સાધુ-સાધ્વીઓની સંસ્મરણ સખનાર છે. એટલું જ નહિ પરંતુ આવક-આવિકા અને સાધુ-સાધ્વી મળીને જ ચતુર્વિધ સંધ થાય છે. એ સઘની વ્યવસ્થા અર્થે થતા નિયમોપનિયમોનું પાલન નાનાથી માઠી મોટા સુધી-મહાપુરુષ ગણાતા સાધુવર્ગે કે નાનામા નાના આવકો પણ-પાળવા જ જોઈએ. એમાં જ શુદ્ધ-શાસનની શોખા છે અને ધર્મની પ્રગતિ છે. એટલે સઘે મળીને સઘએય માટે કરેલો નિયુગ્મ મને માન્ય છે, પરંતુ તમારે પણ મારી એક વાત સ્વીકારવી પડશે.”

આવકોએ હાથ જોડી કહ્યું કે “ શુરહેવ ! એ આપ શુ બોલ્યા ? આપની ડાઘ પણ આપણા અમને ધિરસાવણ છે-મંજૂર છે.”

ગુરુદેવે મંભીરતાપૂર્વક કહ્યું કે: “ મારી એક જ વાત છે અને તે એ છે કે-જે કારણે મારે ગોંડળ છોડવું પડેલ તે સંત્રાંધી કોષ પશુ જતની રાગદ્વેષમરી હીલચાલ થતી ન જોઈએ પરંતુ બનેલી બીનાને ઉદારભાવે જતી કરી દેવી. બસ મારી આ એક જ શરત છે. ”

ગુરુદેવના હૃદયની આવી વિશાળતા તથા ઉદારતા જોઈ શ્રાવક-સંધને પૂજ્યશ્રી પ્રત્યે વિશેષ પૂજ્યભાવ પ્રગયો અને સૌ તેમની આજ્ઞાનું અક્ષરશઃ પાલન કરવા કબૂલ થયા.

x

x

x

પૂજ્યશ્રી શ્રાવક સંધને સંધધર્મનો મર્મ સમજાવી રહ્યા હતા ત્યાં રથની ધુધરમાળ વાગતી સાંભળી સૌને આશ્ચર્ય થયું. શ્રાવકોમાંના કેટલાકે બહાર આવી જોયું તો રથમાંથી કોષ બહાર નીકળી ધર્મસ્થાનક તરફ આવી રહ્યું હતું.

આ હતા ગોંડળના રાજમાતાજી !*

પૂજ્યશ્રીએ ગોંડળમાંથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો છે એવા સમાચાર જ્યારે તેમના જાણુવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમને પારાવાર દુઃખ થયું. આવા સંતશિરોમણિ મહાત્મા ગોંડળને છોડી બીજે જાય,

*દરબારશ્રી કનુજસાહેબના માતૃશ્રી “ મજકુંવરબા ” નામે હતા. તેઓશ્રીના જૂની માતાજીનું નામ “ કસીબા ” હતું અને તેઓશ્રીના પિતાશ્રીના મોટાભાઈ “ મુળીજસાહેબની ” રાણી “ અદીબા ” કરીને હતા. આ ત્રણમાંથી કોષ એક રાજમાતા છે. પરંતુ બનતાં સુધી “ અદીબા ” કે “ કસીબા ” બેમાંથી એક હોવાનો સંભવ છે. (ગણેશજીસ્વામીની બીનામાં પણ આ બંને નામ આવે છે. જુઓ પરિશિષ્ટ ત્રીજું)

તે ગોંડળના દુર્ભાગ્ય નહિ તો બીજું શું ? સંતસમાગમ અને સન્તદર્શનનો લાભ કંઈ જોછો છે ? ગોંડળના તો એ સદ્ભાગ્ય દર્તાં કે આવા મહાપુરુષનો લાભ તેને મળી રહી હતો. એ ધર્મલાભ આપનાર સંતશિરોમણિ-એ પારસમણિ હાથમાંથી જાણે છૂટી જતો હોય તેમ રાજમાતાને લાગ્યું. તેમણે પૂન્યશ્રીની પાસે જઈ ગોંડળ ફરી પધારવાની વિનંતિ કરવાનો અને તેમનાં પાવન દર્શન કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને રાજ્યના એક કાર્યકર કે જ્યોત્સ્નેન દત્તા તેમને પોતાના મનોભાવ જણાવ્યા જ્યારે તેમને ખબર પડી કે પૂન્યશ્રીને વિનવવા આવશે ગોમટા ગયા છે ત્યારે તેમણે પણ તે જ વખતે ગોમટા જવા માટે પ્રયાણ કર્યું.

ધર્મરયાનકર્મા આવી રાજમાતાએ પૂન્યશ્રીના દર્શન કર્યાં અને ગોંડળ પુનઃ પધારવાની આમ્રદશરી વિનંતિ કરી.

સહુ સંધ્યા આગેવાનોએ રાજમાતાજીને કહ્યું કે “ અમે પણ એ અર્થે જ આવ્યા છીએ અને હવેની વાત છે કે પૂન્યશ્રીએ પણ પુનઃ ગોંડળ પધારવાની વિનંતિ માન્ય રાખી છે ”

આ શુભ સમાચાર સાંભળી રાજમાતાને અનહદ આનંદ થયો. ગોંડળના ભાગ્ય શુભરૂપે ફરતાં તેમને દેખાયાં.

ગોમટાના આવશે એ રાજમાતાને શોભે તેવો આતિથ્યસત્કાર કર્યો અને માતાજી દિલ્લાસભ્યો વધને પાછા ગોંડળ આવ્યા.

બીજે દિવસે પૂન્યશ્રીએ પોતાના સંત-પરિવાર સાથે ડોળાથી ગોંડળ તરફ વિદાર કર્યો. ગોંડળના આવશે તથા જદારમામના આવેલા આવશે પણ ગોમટાથી પૂન્યશ્રીની સાથે આવ્યા.

પૂજ્યશ્રી પુનઃ ગોંડળ પધારે છે તે શુભ સમાચાર પ્રસરતાં ગોંડળનું આકાશ જાણે ફરી ચમકી ઊઠ્યું. લોકોના આનંદનો પાર ન હતો. આજે ગોંડળનો ભાગ્યોદય થયો હતો.

પૂજ્યશ્રીનો ભાવભીનો સત્કાર કરવા માટે ગોંડળનો જન-સમૂહ ઉલટ્યો. ગુરુદેવને સન્માનપૂર્વક ગોંડળ પધરાવ્યા અને પૂજ્યશ્રી તથા સંતો દરબારી ડેલામાં આજ્ઞા લઇને ઊતર્યા.*

બહારથી આવેલા શ્રી સંઘોનો પણ ગોંડળ શ્રી સંઘે ખૂબ આદરસત્કાર કર્યો. આવેલા શ્રાવકો બે ત્રણ દિવસ પૂજ્યશ્રીની વ્યાખ્યાનવાણી તથા દર્શનનો લાભ લઈ યથાસ્થાને ગયા.

*પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞામાં વર્તનાર સાધુ-સાધ્વીજીઓ ઉત્તરોત્તર પૂજ્ય હુંગરસિંહજીસ્વામીના પરિવારમાં ગણાય અને શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ગોંડળ નવાગઢ-મોટા સંઘ તરીકે જોળખાય છે અને તે ચતુર્વિધ સંઘ ગોંડલ સંઘાડાના સંઘ તરીકે પણ ગણાય છે. ગોંડળ નવાગઢ ધર્મસ્થાન શ્રાવકોએ પોતાને ધર્મક્રિયા કરવા માટે વિ. સં. ૧૮૭૩માં વસાવ્યું. પછી તેનો ૧૯૦૩-૧૯૦૪માં સુધારો કર્યો હતો અને એમ સુધારોવધારો થતાં છેલ્લો સુધારો ૧૯૪૫માં થયો.

—પ્રકરણ ૨૭ મુ : : : નમત-અવન—

જો પુણ્યરતાવરરત્નકાલે, સંપેદ્ય અપ્પગમપ્પવણ ।
 કિં મે વટ કિં ચ મે કિચ્ચસેસં, કિં સક્કણિજ્ઞં ન સમાયરામિ ॥
 કિં મે પરો પાસદ્ કિં ચ અપ્પા, કિં વાડદ્ અલ્લિઞ ન વિચજ્ઞયામિ ।
 રથેય સમ્મ અણુપાસમાણો, અણાયથ જો વટ્ઠિયથ કુઝ્ઞા ॥
 જાથેય પાસે વદ્દુ પ્પટ્ઠસ, કાવણ વાયા અદ્દુ માણસેજં ।
 તથેય ધીરા વટ્ઠિસાહરિજ્ઞા, આદ્દમ્મો સિપ્પમિય વસલ્લીજં ॥
 અસેરિસા જોગ-ઝિદ્દિયસ્સ, ધિરેમ્મો સપ્પુરિસસ્સ નિચ્ચ ।
 તમાદ્દુ લોપ્પ વટ્ઠિયુદ્ધજીવી, સો ઝીમ્મદ્ સમ્મજોવિવણ ॥
 અપ્પા અલ્લુ સવર્વં રક્ષિયમ્મો, સન્નિવિપ્પિદિં સુત્તમાદિપ્પિદિં ।
 અરક્ષિમ્મો માદ્દપદં ડયેદ્, સુરક્ષિમ્મો સઠ્ઠદુદ્ધાજ મુચ્ચદ્ ॥
 —દશવૈકલિક ચૂલિકા ૨, ૨૯૦ ૧૨-૧૬

અર્થાત્ સન્નિવા પ્રથમ અને અતિમ પ્રકરમા દમેશ પોતાની
 નાતનુ નિરીક્ષણ કરવુ કે “મે છુ અથુ” છે, મારે હજુ છુ
 કરવાનુ બાકી છે, મારાથી થાય તેવુ હુ છુ નથી કરતા, ક્યે

દોષ બીજાઓ મારામાં જુઓ છે; કયો દોષ મને પોતાને દેખાય છે, અને કયો દોષ હું જાણુવા છતાં ત્યાગતો નથી ? ”

આ જાતનું ધરાવતું આત્મ-નિરીક્ષણ કરનારો સાધુપુરુષ આગામી દોષોનું નિવારણ કરી શકે છે. જે જાગ્રતમાં તેને મન, વાણી, કાયાથી ક્યાંક દુરાચરણ થયેલું લાગે, તે જાગ્રતમાં તે તરત પોતાની જાતને ઠેકાણે લાવી દે-જાતવાન અથવા લગામની સૂચનાને ઝડ સ્વીકારી ઠેકાણે આવી જાય છે તેમ.

જે જિતેન્દ્રિય અને ધૃતિમાન સાધુપુરુષ આ પ્રમાણે આત્મ-નિરીક્ષણની પ્રવૃત્તિ કરે છે તે જગતમાં ‘ જાગ્રત-સાધુપુરુષ ’ છે; અને તે જ સાચું સંયમી-જીવન જીવે છે એમ કહેવાય.

સર્વે ધ્વન્દ્રિયોને વિષયોમાંથી નિવૃત્ત કરી, આત્માનું નિરંતર રક્ષણ કયાં કરવું જોઈએ; કારણ કે તેનું જો રક્ષણ ન કર્યું તો તે જન્મ-મરણને માર્ગે વળે છે; અને તેનું ધરાવતું રક્ષણ કર્યું હોય તો તે સર્વ દુઃખોમાંથી મુક્ત થાય છે.

x

x

x

ગોંડળમાં સ્થિર થયા બાદ પૂજ્યશ્રી આંતર-જીવનને વધારે પડતું ઠંડોળવા લાગ્યા. આત્મસાધનામાં તફલીન બની ‘ જીવન-જાગૃતિ ’ માટે સતર્ક-સાવધાન રહેવા લાગ્યા. ચતુર્વિધ શ્રી સંધને ધર્મમાર્ગે લઈ જવાની તેમના માથે મોટી જવાબદારી રહેલી હતી પરંતુ જીવન-સંધ્યાના સમયે આત્મ-નિરીક્ષણ કરી જીવનશુદ્ધિ સાધવાનો અને જીવન-જાગૃતિનો વિજયસંદેશ સમસ્ત સંધને સંભળાવવાનો અવસર આવી પહોંચ્યો છે એમ જાણી

તેઓથી સમાધિભાવ ધારણ કરી આત્મશાન્તિપૂર્વક શાન્ત-સ્વાધ્યાય, આત્મ-ચિંતન તથા આત્મશુદ્ધિ પરત્વે વિશેષ ધ્યાન આપવા લાગ્યા. અને વિનય, શ્રુત, તપ અને આચારની નેટલી આરાધના વિશેષ પ્રમાણમાં થઈ શકે તેટલી કરવા લાગ્યા. સદર્મ્ય એ જ છવનચેવરકર પરમ તત્ત્વ છે એટલા માટે પૂજ્યશ્રી સદર્મ્યની સમ્યગ્ આરાધના કરવામાં વિશેષ ભગૃતિ સેવવા લાગ્યા.

ધમ્મારામો નિરાત્મ્યે, ઉચ્ચગતં મુળી ચરે ।

ઉત્તરાં અં ૨, ના. ૧૫

અર્થાત્ જ્યાં મોટા પ્રકારનો આરંભ-સમારંભ કરવામાં આવતો નથી એવા ધર્મશીખી ભગીયામાં મુનિવરોએ ધ્વનિયોને શાન્ત કરી વિચરણુ જોઈએ.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી આત્મધર્મની આરાધના કરવાની સાથે પોતાની આત્મામાં રહેતા સાધુ-સાખીઓને તથા આવક-આવિકાઓને પણ ધર્મારાધના કરવાની પ્રેરણા આપવા કરતા હતા

×

×

×

પૂજ્યશ્રી ગોંડળ કરી પધારીને સ્થિર થયા છે એવા શુભ સમાચાર મળવાથી દૂર દૂરના સ્થળોએથી પૂજ્યશ્રીને વંદન કરવા આવકોના ટેલેટોર્ણા ગોંડળમાં જિતરવા લાગ્યા. આજની મારક રેન્વેટ્ટની ત્યારે સમવડતા ન હતી છતાં અનેક દિવસોના મારગના રસ્તા કાપી લેતો આવવા લાગ્યા. આ રીતે પૂજ્યશ્રીના સ્થિરવાસ દરમ્યાન અનેક આવક-આવિકાઓ કાઢિવાવાડથી તો ઠીક પરંતુ કુચ અને ગુજરાતના આવકો પણ પૂજ્યશ્રીના દર્શનને તથા તેમની પ્રેરક ધર્મવાણીને લાભ લેવા માટે આવવા લાગ્યા.

વિ. સં. ૧૮૭૪ માં કાર્તિક શુક્લામાં કચ્છ-મુંદ્રાના તથા ગાંડવી બંદરના આવક-શ્રાવિકાઓ પૂજ્યશ્રીના દર્શન તથા ધર્મલાભ માટે ગાંડળ આવેલા. તેઓએ તન, મન, ધનથી પોતે ધર્મનો મહાન લાભ લેવાળો અને જૈનધર્મની પ્રભાવના પણ સારી રીતે કરી.

મુંદ્રાના આવક શ્રી દેવકરણુ શામજીએ તથા ગાંડવીના આવક શ્રી વાઘજી બાણજીએ ગાંડળ નવામઠ* ધર્મ-સ્થાનકને સમય પ્રમાણે સારી ભેટ પણ આપી હતી.

આ રીતે દૂર-દૂરના નગરો તથા ગ્રામોમાંથી આવક-શ્રાવિકાઓ પૂજ્યશ્રીને વાંદવા અવારનવાર આવ્યા કરતા હતા.

પૂજ્યશ્રી પોતાની વૃદ્ધાવસ્થાને નહીં ગણતા સદાને માટે જ્ઞાન-ધ્યાન, તપ-ત્યાગ તથા વ્યાખ્યાન-વાણીમાં તન્મય રહેતા હતા. પોતાની આજ્ઞામાં રહેતા સંત-શિષ્યોને સૂત્રોના જ્ઞાનની વિવિધ પ્રકારની સમજાવતી આપી વાચના આપતા અને એ રીતે સંતોને શાસ્ત્રના અભિલાષી તથા અભ્યાસી બનાવતા હતા.

જે પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી સંતોને શાસ્ત્રના ચારે અનુયોગપૂર્વકની કેળવણીથી કેળવી રહ્યા હતા તે જ પ્રમાણે પ્રસંગોપાત્ત સાધ્વીઓને પણ શેષકાળ તથા ચાતુર્માસ દરમ્યાન સુયોગ મળતો તો તેમને પણ પોતે સૂત્રની વાચના આપતા અને દ્વિતમરેલી ધર્મશિક્ષાઓથી શિક્ષિત બનાવતા હતા.

સાધ્વી-સમુદાયમાં બાળશ્વક્ષયારિણી મહાસતીજી માનકુંવરબાઈ

* ગાંડળમાં મોટાસંઘને ધર્મધ્યાન, ધર્મક્રિયા કરવાનું જે ધર્મસ્થાનક (હયાશ્રય) છે તે બાળના ભાગને નવાગઢથી જોળખવામાં આવે છે.

આર્પણને ધર્મશિક્ષાથી ડેળવવા માટે પ્રસંગે પ્રસંગે તેમણે ધણી જ મહેનત લીધી હતી અને સાંઝાઝાસ, સવમ-સાધના વ્યાખ્યાન-વાણીમાં તથા જ્ઞાનદર્શિમાં મહાસતીજીની પ્રતિમા તથા તેજસ્વિતા વિશેષ પ્રગટે અને સમાજને જ્ઞાનલાભ વિશેષ મળે એ હિતિએ પૂજ્યશ્રીએ ધણીવાર આતુર્ભાસના રથજામાં સાથે રાખી તેમને સારી રીતે ધર્મશિક્ષાથી ડેળવી, એક પ્રતિમાસપન, તેજસ્વિની આદર્શ સાખીજી બનાવ્યા હતા.

પૂજ્યશ્રીના પરિચયના પરિણામે જા જ મહાસતી માનક વરે બાપ્ત આર્પણમાં પૂજ્યશ્રીના ધીરતા, મહીરતા, હિંદારતા, નિ સમતા, સુતારાધના આદિ સદ્ગુણો ઊતર્યા હતાં વેદનાર્ધ મહાસતીજી પણ પૂજ્યશ્રીની જાતીય દેખરેખ તથા સાવધાનીથી સાંઝાઝાનમાં કુછળ બની છાયા હતા આ જ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીએ સ્વ-દિશ્યો હિંદારત પ્રસિધ્ધો આદિ સતપરિવારને તથા આર્પણના સાખી-પરિવારને પરિશ્રમપૂર્વક સાંઝાઝાન આપી સુસરકારી, સાંઝાઝા તથા જીવનના બિડા અઠવાસી બનાવ્યા હતા.

માત્ર પોતાના જ શિષ્ય-પરિવારની જ નહિ પરંતુ સમસ્ત સવમધારી સતો અને આર્પણો પોતાના આત્મભાતુ હંધ્યાણે ડેમ સાધી રહે અને શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ તથા અન્ય બબ્બાત્માઓ પણ પોતાના જીવનનો વિકાસ ડેમ સાધી રહે તે એમના જીવન-વિકાસમાં પોતે સદાયજૂત ડેમ ચાલ રહે તે એ લક્ષ્યનિન્દુને દિદિ સમક્ષ રાખી તેઓથી હમેશા ચિતન કરતા અને વધાસમયે આત્મભોમ પણ આપતા.

શ્રી ચતુર્વિધ સંઘના ધર્મકાર્યની વ્યવસ્થા કરવામાં કે અન્ય કોઈ ધાર્મિક કાર્ય પરત્વે ક્યારેક વિવેકહીન માનવીના જીવન-પ્રસંગમાં પણ આવવું પડતું. કોઈક વાર કોઈના કર્ણકંઠ શબ્દો પણ સાંભળવા પડતાં. આવા પ્રસંગે ગુરુદેવ હમેશાં હસતું મુખ રાખી સામાને સાંભળી લેતા અને તેમની કટુતાને અમૃત માની ગળી જતા. ‘ગમ ખાવી’ અને ‘શાન્તિ સ્થાપવી’ એ તેમનો જીવનમંત્ર હતો. આમ છતાં ક્યારેક સાચી વ્યક્તિ વધારે ઉગ્ર બની જતી તો પૂજ્યશ્રી શાસ્ત્રના વાક્યોથી તેને ક્ષિતભરેલી સલાહ આપતા અને તેને શાન્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરતા. બનતાં સુધી તેને શાન્ત કરી, તેણે પોતે જૂઠું કરી છે તેની પ્રતીતિ કરાવી, ફરી જૂઠું ન થાય તેની સાવચેતી આપતા.

આ પ્રમાણે અપકારનો બદલો ઉપકારથી વાળવાની મહા-પુરુષોની નીતિને ચરિતાર્થ કરતા નીચેના દાખ્યના આદર્શને જાણે પૂજ્યશ્રીએ પોતાના જીવનમાં વણી લીધો હોય તેમ જણાઈ આવતું.

‘સનજન ચિત્ત કણ ના ધરત, દુર્જન જન કે બોલ;
પત્યર મારો આંખ પે, તઉ ફલ હેત અમોલ.
સનજન ઐસો ચાહિયે, નેસો માકો દ્વધ;
અવગુન ઉપર ગુન કરે, તો જાનો કુળ શુદ્ધ.’

ભાવાર્થ—સનજનો—સત્પુરુષો ક્યારેય દુષ્ટ મનુષ્યના વચનને મનમાં લાવતા નથી. આંખના ઝાડ ઉપર પત્યર મારવામાં આવે પણ તે તો તમને અમૃત સમાન મીઠું ફળ જ આપશે. જે પ્રમાણે

માતાનું દૃષ અવયુષ્ય ઉપર પણ ચુલ્હારી નીવડે છે તે જ પ્રમાણે સત્પુરો પણ અપમાર ઉપર ઉપકાર કરે છે. આ જ ખાનદાનીની નિશાની ॥

સાધુચર્યામા સતત સાવધાની સેવતા આ સંતમહાપુરો પોતાની દિનચર્યા અને રાત્રિચર્યાનું પર્યન્વેષણ કરી પોતાના જીવનને તાપી જોવાનું ક્યારેય જૂલતા નહિ જીવનશુદ્ધિ માટે તેઓથી સતત જાગૃતિ સેવતા આત્મનિરીક્ષણ કરી તેઓથી આત્મરોધન કરતા અને ઘણેલા દોષોનું નિવારણ કરવામાં સદૈવ તત્પર રહેતા હતા.

પોતાના અનુભાગી સંતોને, સાધ્વીઓને, શાવક-શાવિકાઓને આત્મદિવતા માર્ગે ચલાવનાર-સત્ય રસ્તે દોરનાર પોતે તો કયાં જૂલતા નહોતા ને ? આચાર્યનું નિરૂદ્ધ ધરાવનાર ડોહને ક્યારેય અન્યાય તો કરી જોસતા નહોતા ને ? ડોહને જૂન વિના ઉપાસ્ય આપતા તો નહોતા ને ? અનાયાસે ડોહના આત્માને રામદ્રોષ ઊપજાવતા તો નહોતા ને ? આવી અનેક સામાન્ય જણાતી વાતોની પણ આત્મસાક્ષીએ ચકાસણી કરતા અને પૂર્વોપર વિચાર કરી જૂલથી પણ ડોહની લાગણી ન દુભાવ તે માટે સાચવેત રહેતા. આમ છતાં છદ્મરથ સફળ ડોહ જૂલને પાત્ર છે એવું સમજનાર, પોતે ક્યારેક ખ્યાલ વિના જૂલવશ થઈ જતા અને તે જૂલ ન્યારે તેઓથીના ખ્યાલભૂત આવી જતી ત્યારે તેઓ સંતો, સાધ્વીઓ તથા શાવક-શાવિકાઓ સમક્ષ પોતાની જૂનને કઢી, જતાવી, આંધોચી, નિંદી અને પ્રતિક્રમણ કરી પ્રાયશ્ચિત્તદાતા શુદ્ધિ કરી શેતા હતા. પૂજ્યમીના આત્માની આ ટેટલી જમી નિરોધતા તથા

૥ દત્તી તે આ ઉપરથી જાણી શકાય છે.

દાય પોતાના સાધુ-સાધ્વીઓમાં કોઈની બુદ્ધ થઈ જતી આનુસાર તેમને સમજવતા, કળ્યાણતા અને યોગ્ય ત આપી તેમના આત્માને શુદ્ધ કરતા અને સાધુ-સંતો સાધ્વીઓ પણ પોતાની બુદ્ધ થતી તો ગુરુદેવની સમક્ષ હરી લેતા અને પૂજ્યશ્રી શાસ્ત્રાનુસાર જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપતા ધાર્ય કરી લેતા અને આત્મશુદ્ધિ સાધતા.

રેખર વિશુદ્ધભાવે પ્રાયશ્ચિત્ત લેનાર તથા પ્રાયશ્ચિત્ત આપ- ને આત્મશુદ્ધિના સાધક છે. શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—
 ૧ ણં પાપચ્છિન્નં પઢિવજ્જમાણે મગ્ગં મગ્ગફલં ચ વિસોદ્ધેહ
 ૨ વિધિપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત લેનાર જીવ કલ્યાણમાર્ગ તથા તેના વેશોધન કરે છે. પ્રાયશ્ચિત્તથી જીવાત્માને શો લાભ પ્રાપ્ત ? તે વિશે બગવાને પણ ફરમાવ્યું છે કે—

૧ યચ્છિન્નકરણેણં પાવકમ્મવિસોદ્ધિં જણયદ્, નિરદ્યયારે
 મવદ્, સમ્મં ચ ણં પાપચ્છિન્નં પઢિવજ્જમાણે મગ્ગં ચ
 ૨ જં ચ વિસોદ્ધેહ, આયારં ચ આયારફલં ચ આરાદ્ધેહ ।

—ઉક્ત ૨૯-૧

મર્થાત્-પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાથી પાપની વિશુદ્ધિ થાય છે અને અતિચારોથી રહિત થવાય છે; અને શુદ્ધ મનથી પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને જીવાત્મા કલ્યાણના માર્ગ અને તેના ફળની વિશુદ્ધિ તથા ક્રમથી ચારિત્ર અને તેના ફળ(મોક્ષ)ને પદ શકે છે.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી પ્રાચલિતદ્વારા પોતાનું તથા પોતાના સંતપરિવારનું જીવન સુદ જનાવતા સાધુઓ તથા સાધ્વીઓની યથેચ્છી જૂથો કે તેની વિસુદ્ધિ માટે આપવામાં આવેલું પ્રાચલિત યોગ્ય સાધુ સિવાય (જેમને જાવિધ્વમાં આચાર્યપદની પદવી આપવી હોય તેવા શુચ્ચવાન યોગ્ય સાધુ) ડાહ્યને જાણ કરતા નહિ, જાહેરમાં તેની દીકા કરતા નહિ તેમજ પ્રત્યેક સાધુ-સાધ્વીઓનું ચારિત્ર પાસન નિરતિચારપણે ચાલે તે માટે પૂજ્યશ્રી ખૂબ જ ખ્યાલ રાખતા. સંવત્ર-પાસન પરત્વે પૂજ્યશ્રી ખૂબ જ જાગૃતિ સેવતા. પૂજ્યશ્રીનું દિલ સામરસમ વિદ્યાળ અને મળીર હતું,

આદાર, વજ્ર, પાત્ર અને સ્વાધ્યાયના નિમિત્તરૂપ પુસ્તક અર્થે જે પ્રકારે જે જે સંતોનું તથા સાધ્વીઓનું ખ્યાન રાખવું પડે તે પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી ખ્યાલ ખ્યાલ રાખતા અને જેઓ શાસ્ત્રાભ્યાસમાં આમળ વખ્યા હોય કે જેઓ સમાજ તથા શાસનોત્તરિમાં આમળ વખ્યા હોય કે વધે તેવા હોય તેમનું વિશેષ ખ્યાન રાખતા અને તપસ્વી, ખ્યાની મહાત્માઓની જ્ઞાતિ-જ્ઞાન્તિ કેમ જળવાય તેનો ખ્યાલ રાખી દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા કરવાની પૂજ્યશ્રી ઝીવટ રાખતા. પૂજ્યશ્રીની સમયસૂચકતા તથા વિચક્ષણતા ખરેખર અપૂર્વ હતી.

પૂજ્યશ્રી જોડણમાં રિચર ખિરાજમાન હોવા છતાં એ ત્યાંથી અનેક મી સંધોની મતિ-વિધિ નિહાળતા અને ચતુર્વિધ મી સંધમાં ધમોલોત તથા ધર્મજ્ઞાતિ વિશેષ કેમ ચાલે તેનો અદ્વનિર્ણ ખ્યાલ રાખી યોગ્ય સૂચનાઓ પણ આપતા.

પૂજ્યશ્રીએ ચતુર્વિધ મંધર્માં ધર્મગ્રંથ કેમ વધે ? સંતો

પ્રત્યે શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનું બહુમાન-સેવાભક્તિ કેમ વધે? શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ જીવાદિ તરવોના જ્ઞાનને શી રીતે પામે? આત્મશ્રદ્ધા-વાળા, પડ્મબોના જ્ઞાતા તથા વ્રતપાલનમાં દૃઢ, સદ્દેવ, સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મ-જૈન ધર્મ પ્રત્યે અટલ શ્રદ્ધાશીલ, દૃઢધર્મી તથા શ્રાવકનાં ગુણોથી વિભૂષિત કેમ બને? એ માટે જીવનપર્યંત સતત પ્રયત્ન કર્યો હોય.

જૈનોની માફક જૈનેતરોમાં પણ દયા, દાન, સત્ય, અયૌર્ય, ક્ષણચર્ય, તૃણાનિરોધ આદિ સામાન્ય નીતિધર્મનો ઉપદેશ આપી જૈનેતરોમાં પણ જૈન ધર્મ પ્રત્યે અભિરુચિ પેદા કરી હતી.

આમ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની સેવામાં પૂજ્યશ્રીએ પોતાનું જીવન સમર્પ્યું હતું અને સ્થિરવાસ કર્યો પછી પણ સંઘ-શાસનના અવ્યુદય માટે તેઓશ્રી સદા ચિંતન, મનન તથા યથાશક્ય પ્રયત્ન કરતા હતા.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી ધર્મ તથા સમાજની ઉન્નતિનાં કાર્યો કરવાની સાથે આત્મોન્નતિની સાધના કરવામાં સતત જાગ્રત રહેતા હતા. જિનાગ્રા અનુસાર તેઓશ્રી સાધુ-પ્રમાચારીનું યથાત્રિવિ પાલન કરતા હતા તથા શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય, તપ-ત્યાગ, જ્ઞાન-ધ્યાન આદિમાં તદ્દલીન રહેતા હતા. જિન-પ્રવચનમાં તેમને અપૂર્વ શ્રદ્ધા હતી. તેમેવ સત્ત્વ નિસ્સંક્રિયં જં જિગેર્હિં પવેદ્યં-વીનરાગભાષિત શાસ્ત્રો જ પ્રમાણભૂત છે, તે જ સત્ય અને નિઃશંકિત છે એવી તેમની આત્મશ્રદ્ધા હતી. જિન ભગવાનની વાણીનું ચિંતન, મનન તથા નિદિધ્યાસન કરવામાં તથા તેને જીવનમાં ઊતારવાથી આત્મકલ્યાણ થઈ શકે એવી તેમની ખાતરી હતી. અને એટલા જ માટે શાસ્ત્ર-

સ્વાધ્યાય કરવામાં જ નિમગ્ન રહેતા હતા અને તેમાં તેમને અપૂર્વ આનંદ આવતો હતો.

જે જિનામયો આત્માના શુદ્ધ સુષોને ખીલવનાર છે, જૈન-ધર્મના મૂળ તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન કરનારો છે, કર્મપ્રકૃતિને વિશ્લેષ કરનાર છે તથા વીતરાગદ્વેષદ્વારા રચાનકવાસી જૈનોને વારસામાં મળેલ છે તે ૩૨ આગમસૂત્રો નીચે પ્રમાણે —

૧૧ અંગ સૂત્રો

૧. શ્રી આચાર્ય સૂત્ર
૨. શ્રી સૂત્રકર્તા સૂત્ર
૩. શ્રી રથાનામ સૂત્ર
૪. શ્રી સમવાયમ સૂત્ર
૫. શ્રી વ્યાખ્યા-પ્રગતિ સૂત્ર (ભગવતી સૂત્ર)
૬. શ્રી દ્વાતાધર્મકથા સૂત્ર
૭. શ્રી ઉપાસક દર્શન સૂત્ર
૮. શ્રી અંતકૃત સૂત્ર
૯. શ્રી અનુત્તરોપપાતિક સૂત્ર
૧૦. શ્રી પ્રમખ્યાકરણ સૂત્ર
૧૧. શ્રી વિપાક સૂત્ર

૧૨ ઉપાંગ સૂત્રો

૧. ઓપપાતિક સૂત્ર
૨. રાજપ્રમીય સૂત્ર
૩. દ્વવાભિમત સૂત્ર
૪. પ્રણાપના સૂત્ર
૫. જંજૂડીપ્રગતિ સૂત્ર
૬. ચન્દ્રપ્રગતિ સૂત્ર
૭. સૂર્યપ્રગતિ સૂત્ર
૮. નિરવાવલિકા સૂત્ર
૯. કાપવકંસિયા સૂત્ર
૧૦. પુષ્પિકા સૂત્ર
૧૧. પુષ્પચૂલિકા સૂત્ર
૧૨. વણિદદતા સૂત્ર

૪ ઉદસૂત્ર

૧. દશાનુતરકથા સૂત્ર
૨. જૂદકથા સૂત્ર
૩. બ્યવહાર સૂત્ર
૪. નિશીથ સૂત્ર

૪ મૂલસૂત્ર

૧. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર

૨. દશવૈકાલિક સૂત્ર

૩. નંદી સૂત્ર

૪. અનુયોગ દ્વાર

જાત્રીશમ્ભુ આવશ્યક સૂત્ર

આ જાત્રીશ જિનાગમેમાંથી પૂજ્યશ્રીએ કેટલાક આગમેને સૂત્રથી, અર્થથી અને રહસ્યાર્થથી ઠંઠાત્ર કર્યાં હતાં અને બાકીના આગમેનું વાંચન, ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરેલ હતું. આ જિનાગમેનું સતત જાગૃતિપૂર્વક પોતાના સંયમી જીવન દરમ્યાન પૂજ્યશ્રીએ અનેક વાર પુનરાવર્તન કર્યું હતું અને પાન કરી આત્મપ્રદેશમાં જિતાર્યું હતું. પૂજ્યશ્રીએ જે ઉત્તમ શ્રદ્ધાપૂર્વક શાસ્ત્રીય જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું તે જ રીતે સમજણપૂર્વક અનેક સંતો તથા સાધ્વીજીઓને ઉદ્ધાર દિલથી જ્ઞાન-દાન આપ્યું હતું. પ્રસંગોપાત્ત જ્યારે કોઈ વ્યક્તિએ પૂજ્યશ્રીને શાસ્ત્રીય ગૂઢ પ્રશ્નો પૂછતા તો તે પ્રશ્નોનો પૂજ્યશ્રી સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી અને શાસ્ત્રના આધારે ઘણો જ સારો ઉત્તરરૂપ ઉકેલ કરી પ્રશ્નકર્તાઓની શંકાનું સમાધાન કરતા.

પૂજ્યશ્રીને ૩૨ જિનાગમે પ્રત્યે અચલ અને અનન્ય શ્રદ્ધા-ભક્તિ હતી. તેઓશ્રી નિશ્ચયરૂપે એમ માનતા હતા કે- જિનાગમેમાં પ્રરૂપેણ વીતરાગભાષિત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ રતનત્રયનું સમ્યગ્ આરાધન એ જ આત્માને તારવાનો સાચામાં સાચો મહાન પ્રયોગ છે. આ પ્રયોગની સિદ્ધિ અર્થે પૂજ્યશ્રી સંયમ-સાધનાને અંગે કરાતાં કાર્યો, શરીર-શાન્તિનો અમુક સમય તથા શારીરિક કારણની ઉપરિચિતિ સિવાયનો શેષ

સમય સૂત્ર-સિદ્ધાન્તની વાચના, પૂઝ્છના, પર્ચટના, ધર્મકથા તથા અનુગ્રેક્ષામાં તેમજ શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય કરવામાં વ્યતીત કરતા હતા શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય પૂજ્યશ્રીની આત્મશાન્તિ તથા સમય-સાધનામાં પરમ સદાયબૂત સિદ્ધ થયેા હતા.

ભગવદ્વાણી ખરેખર ભવનારિણી છે શાસ્ત્રકારો પશુ એ જ વાતની ઉદ્ધેધોપશ્ચા કરે છે ૩-

इच्छेद्यमि बुधाकसम गणिपिद्वगे अणता भाषा,
अणता अभाषा, अणता द्वेक अणता अद्वेक, अणता कारणा,
अणता अकारणा, अणता जोषा, अणता अजोषा, अणता
भवसिद्धिया, अणता अभवसिद्धिया, अणता सिद्धा,
अणता असिद्धा पण्णता ।

x

x

x

इच्छेद्य बुध, कसमे गणिपिद्वगऽतीव काले अणता जीवा
आणाप आरादित्ता चाउरत सत्सारकतार धीर्हर्षस्तु, इच्छेद्य
जाव पडुवज्जकाले परिता जीवा-जाव धीह्वयति इच्छेद्य जाव
अणागप काले अणताजीवा-जाव-धीह्वर्हस्सति ।

x

x

x

(આ હાદસાગીમા-ઉપગ્રામા, છેદસૂત્રો, મૂનસૂત્રો તથા આવશ્યક સૂત્રમા) આ જિનાગમોમા અનંત ભાવો, દેતુઓ, કારણો, પ્રમાણો આદિ ભરેલા છે આવી અનંત ભાવોથી ભરેલી ભગવદ્વાણીનું સમ્યક્ આરાધન કરી અનંત જગ્ય છવેા ભવાટવીને પાર કરી મળા છે, પાર કરી રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં પશુ પાર કરશે.

આવી ભવતારિણી જિનવાણીનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કરી પૂજ્યશ્રીએ શાસ્ત્રસાગરમાંથી અનેક ધર્મગુણુરતનોને હંસની માફક વિવેકબુદ્ધિપૂર્વક ગ્રંહણ કરી આત્મસાધના સાધી ૨૪-૫૨-૬૬યાણુ કરવા તત્પર બન્યા હતા.

પૂજ્યશ્રીએ આ પ્રમાણે શાસ્ત્રસ્વાધ્યાયરૂપ તપ કરવાની સાથે બીજી પણ અનેક બાહ્યાભ્યાંતર તપશ્ચરણુ કર્યું હતું અને શરીરને તપાવીને આત્માની વિશુદ્ધિ કરી હતી.

સંક્ષેપમાં પૂજ્યશ્રીએ પોતાના સંયમી જીવનને જાગ્રત રાખી, જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરી, અજ્ઞાન-મોહને દૂર કરી, રાગ-દ્વેષની પ્રવૃત્તિને ઓછી કરી, સદ્ગુરુ તથા જ્ઞાનવૃદ્ધ મહાત્માઓની સેવા કરી, અજ્ઞાનીઓના સંગનો પરિત્યાગ કરી, એકાગ્રચિત્તથી સત્શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય, શાસ્ત્રાર્થનું ચિંતન, મનન તથા નિદિધ્યાસન કરી ચિત્તની સ્વચ્છતારૂપી ધૃતિ કેળવી હતી. સંયમ-સાધનામા સદા જાગ્રત એવા પૂજ્યશ્રીએ આત્મોન્નતિ સાધવાની સાથે ચતુર્વિધ શ્રી સંધની તથા જૈન શાસનની પણ ખૂબ ઉન્નતિ સાધી હતી.

— પ્રકરણ ૨૮ : : જીવનસંધ્યા —

પ્રભાતે સૂર્ય લીઝે છે એ ઉદયમાન સૂર્યના કિરણો મોખળ અને આહલાદક હોય છે મધ્યાહ્ને સૂર્ય તપે ■ ત્યારે એનો પ્રતાપ ઉમ્મ અને તેજોમય હોય છે સંધ્યા-એ દિવસ અને રાત્રિનો સંક્રાન્તિકાળ છે આ સંધ્યાસમયે સૂર્યનું તેજ નિરતેજ અને ઉદાસીમયું લાગે છે અને છેવટે રાત્રિ આવે છે ત્યારે સૂર્ય અસ્ત પામે ■ માનવ-જીવનને પણ કેટકે ખાતા જેવું કંઈપી સકાપ

માનવી જન્મે છે એવું બાળપણ જીમતા સૂર્યના કિરણ જેવું છે એવું યોવન મધ્યાહ્ને તપતા સૂર્ય જેવું ■ એની વૃદ્ધા વરધા સંધ્યાના ઓસરતા તેજ જેવી છે અને મૃત્યુ અસ્ત થતા સૂર્ય જેવું છે

જન્મ, જરા અને મરણના ક્રમને બદલાવી શકાતો નથી. એક દિવસ જવાતું જ છે-એ વાત મિથ્યા ધવાની નથી આવવું અને જપ્ત એ કુદરતના અચલ નિયમો છે

માનવી-જીવનની બાળપણો, કંપનાઓ, મહેંગડાઓ અને ભોમલાલસાઓ એક દિવસ અચાનક ભાંગીને છુટ્ટો થવાની જ છે

માત્ર સાથ પુરાવવાના છે કરેલાં કર્તવ્યોનાં ફળો.

x

x

x

પૂજ્યશ્રી હુંગરસિંહજીસ્વામીને એક દિવસ લાગ્યું કે—
જીવનનું દીવેલ ખૂટવા લાગ્યું છે, જીવન-સંધ્યા પણ જાણે વિદાય
લઈ રહી છે; અને રાત્રિનો પ્રગટ અંધકાર આવવાની આગાહી
થઈ રહી છે. શરીરની શક્તિ ક્ષીણ થતી હોય એમ લાગે છે. હવે
આલવામાં, ખોલવામાં, સ્વાધ્યાય કરવામાં પણ પરિશ્રમ પડતો
હોય તેમ જણાય છે. ખરી પડવાની અણી ઉપર આવેલા વૃક્ષના
પાંદડા જેવી આ વૃદ્ધ દેહની સ્થિતિ છે. અને ખરી પડતાં કેટલી
વાર લાગે ? પ્રભુ મહાવીરે ગૌતમસ્વામીને પોતાનો જીવનસંદેશ
આપતાં ફરમાવ્યું છે કે:—

દુમ-પત્તપ પંડુયપ જહા, નિવડહ રાહગણાણ અશ્વપ ।

પવં મણુયાણ જીવિયં, સમયં ગોયમ ! મા પમાયપ ॥

કુસંગે જહ ઓસવિન્દુપ, થોવં ચિટ્ટહ લંબમાણપ ।

પવં મણુયાણ જીવિયં, સમયં ગોયમ ! મા પમાયપ ॥

હહ હત્તરિયન્નિ આડપ, જીવિયપ વહુપશ્ચવાયપ ।

વિહુણાહિ રયં પુરે કહં, સમયં ગોયમ ! મા પમાયપ ॥

ઉત્ત૦ ૧૦-૧-૨-૩

અર્થાત—મનુષ્યનું જીવિત દિવસ જતાં પીણું થઈ ખરી
જતા ઝાડના પાન જેવું અને દામની અણી ઉપર લટકી રહેલા
ઝાડળના ટીપા જેવું ક્ષણિક તથા થોડો કાળ રહેનારું છે. વળી તે
અનેક વિધ્નોથી ઘેરાયેલું છે; માટે હે ગૌતમ ! એક ક્ષણ પણ
પ્રમાદ ન કર અને પૂર્વે એઠાં કરેલાં કર્મોને ખાંખેરી નાંખ.

x

x

x

પૂજ્યમી મહાતીર ભગવાનના આ જીવનસંદેશમાંથી પ્રેરણા મેળવી પોતે ઠાઠ નિર્ણય ઉપર આત્મા અને દુરત ભાવક-સંધને તેમણે સૂચના કરી કે " દરેક રથને એ ખગર પહોંચવા લેઈએ કે ચાલુમાંસ રથે થતા જ દરેક સાધુ-સાખી સુખ-શાન્તિપૂર્વક આ તરફ વિદાર કરી પધારે "

પૂજ્યમીની આજ્ઞા સિરોધાર્પ કરી ભવકસંધે સર્વ રથને હિતા સમાચાર મોકલી આપી પોતાની દગલ ખસા કરી પૂજ્યમીના સમાચાર મળતા બધાખગ સાધુ-સાખીઓએ ગોડળ તરફ વિદાર કયો અને લગભગ બધાખગ સાધુ-સાખીઓ રાગથ્ય શુદ્ધિ ૨ સુધીમા પૂજ્યમીની આજ્ઞામા આવી વસ્યા અને પૂજ્યમીની વિનય ભક્તિ કરવા લાગ્યા.

જનતમ દિરમા જ્ઞાન-દીવડી સતત બળતી રહે તે અર્થે એક પછી એક એ જ્ઞાન-દીવડી દીવેલ પૂનારા આવતા જ રહ્યા.

* સાધુ-સંતની ઉપસ્થિતિ-શ્રીમદ્દેવામી, મૂળદેવામી, નામદેવામી, ધર્મસિદ્ધદેવામી મોહા, આળાદેવામી ભીમદેવામી દેવમયદેવામી, હવરાજદેવામી, નેશ્વરીદેવામી નાના, કાનદેવામી, વર્ધમાનદેવામી મોહા, ધુન્દદેવામી, ડોસાદેવામી, સામદેવામી વગેરે સતે.

સાખીજ મહાસતીજની ઉપસ્થિતિ-બા જ મહાસતીજ માનકુ વરખાઈ દેવામી, બા જ મંડવીખાઈ દેવામી, નાથીખાઈ દેવામી, બા જ ડાહીખાઈ દેવામી, જુડીખાઈ દેવામી, બા જ અંજાખાઈ દેવામી લક્ષ્મીખાઈ દેવામી, છવીખાઈ દેવામી, પ્રેમકુવળખાઈ દેવામી, બા જ રાજકુ વરખાઈ દેવામી, જમનાખાઈ દેવામી, અવલખાઈ દેવામી, રતનખાઈ દેવામી, અમરખાઈ દેવામી આદિ આખીજો પૂજ્યમીની આજ્ઞામા ગોડળમા તે વખતે પધારા હતા.

છે અને ભવિષ્યમાં પણ આવતા જ રહેશે. 'એક આવે-એક જાય' - એ જગતના સનાતન નિયમના હોઠાચત્રના આધારે માનવ-જીવનની નૌકા સંસારસાગરમાં સુખરૂપ વહી રહી છે.

પ્રત્યેક મહાપુરુષ પોતાની વ્યવસ્થાને વ્યવસ્થિત રીતે આમળ ધપાવવા માટે, પોતાના જીવનકાર્યની પૂર્તિ કરવા માટે, પોતાના જીવન-સંદેશને કાર્યરૂપમાં પરિણત કરવા માટે તથા પોતાની અધૂરી રહેલી યોજનાઓને પાર પાડવા માટે પોતાની પાછળ યોગ્ય વ્યક્તિને તૈયાર કરી પોતાનું જીવનતંત્ર તેમને સોંપતા જાય છે.

પૂજ્યશ્રીએ પોતાની ગેરહાજરીમાં પોતાનું સ્થાન બરાબર સંભાળી શકે તથા શોભાવી શકે તેમજ પોતાના પૂજ્ય-આચાર્યપદના ઉત્તરદાયિત્વને યોગ્યતાપૂર્વક વહોરી શકે એ દષ્ટિએ ભીમજીસ્વામીને તેમણે તૈયાર કર્યા હતા.

ભીમજીસ્વામી આચાર્યપદને દરેક રીતે યોગ્ય હતા. તેમનામાં આચાર્યપદને શોભાવી શકે એવાં જ્ઞાન, ધ્યાન, ચારિત્ર, ક્ષમા, વિવેક, વૈરાગ્ય, નમ્રતા, વ્યવહારપદ્ધતા, ધર્મદક્ષતા આદિ અનેક અપૂર્વ સદ્ગુણોનું તેમના જીવનમાં અનન્ય આરોપણ થએલું હતું.

ગુરુદેવને આજે પોતાના માથેથી સંઘવ્યવસ્થાની જવાબદારીનો ભાર પોતાના ઉત્તરાધિકારીને સોંપવાનો ખ્યાલ આવ્યો અને ભીમજીસ્વામીના મસ્તકે સંઘવ્યવસ્થાની જવાબદારી મૂકવાનો પોતે ને વિચાર કરી રાખેલો તે એકત્રિત થએલા સર્વ સાધુ-સંતો તથા સાખીઓને જણાવ્યો.

ગુરુદેવના સમયાનુકૂળ નિર્ણય પરત્વે કાંઈ કહેવા નહોતું.

હવે નહિ એટલે સર્વે સાધુ-સાધ્વીએ એમના નિર્ણયનું સકર્ષ સમર્થન કર્યું.

આ પ્રમાણે સત-પરિવારની સમ્મતિ મેળાયા બાદ ગુરૂદેવે જોડણના આવક સંબંધે બોલાવીને પોતાનો નિર્ણય જણાવતા કહ્યું કે, “દેવાનુગ્રિયો ! સમજન છેત્તી અવસ્થાએ મારું આ શરીર પહોંચ્યું છે તે તમે સૌ જાણો જ છે. આ અવસ્થાએ પહોંચ્યા બાદ આ શરીર કેટલો વખત હવે ટકશે તેનો બરાસો શો ?

“હવે પછીથી ચતુર્વિંશ શ્રી સંધનો કાર્યમાર-એ હું હિપાદી રહ્યો છું તે-સત બીમજી મુનિશ્રી સભાએ અને મારા પછી પૂજ્ય આચાર્યપદે તે પ્રતિષ્ઠિત થાય એવી મારી હૃદયમત આવના છે.

“સત બીમજી મુનિશ્રી હજી હંમરે માવ ૩૫ વર્ષના જ છે, અન્ય સંતો કરતા દીક્ષાપર્ણાએ પણ તે નાના છે, છતાં તેઓથી સ્વભાવે રિયર તેમજ શાન્ત છે. તેમના શાન્ત-ધ્યાન, ક્ષમા, વિનય-વિવેક વગેરે સદ્ગુણો મોટીથી જોઈતા નથી. તેમનામાં રહેલા કેટલાંક નૈસર્ગિક હૃદય ગુણોને જોઈ તથા સંધના કાર્યને મારા પછી તેઓ સારી રીતે સંભાળી શકશે એવી તેમનામાં કાર્યશક્તિ તથા શુદ્ધિ-પ્રતિભા જોઈ મે તેમને પહેલેથી એ રીતે જ કેળવ્યા છે એટલે આચાર્યપદને સારી રીતે દીપાવી શકશે એવો મને વિશ્વાસ છે.”

ગુરૂદેવનો સમવાતુરૂપ તથા દીર્ઘદર્શિતાપૂર્વક કરેલો નિર્ણય સામગ્રી આવકસંધ અતિ દર્શોવેશમાં આવીને કહેવા લાગ્યો કે, “ગુરૂદેવ ! આપે સમવાતુસાર જ નિર્ણય કરેલ છે, તેમજ પૂજ્ય-આચાર્યપદ મારે વોમ્બ વ્યક્તિ ગૂરૂ છે આપનો નિર્ણય અમને સૌને મનૂર છે.”

ની લામણી દુભાણી હોય, હવેચલાને કારણે કોઈનો વાંક કાઢ્યો હોય કે કડુવચન કલા હોય તો તે સર્વ માટે ક્ષમા માગુ અને ક્ષમા આપુ છું.

“ હવે પછી તમે બધા જેમ મારી આજ્ઞાનું પાલન કરતા હતા તેમ તમારા નવા આચાર્યની આજ્ઞાનું જરાબર પાલન કરો. તેઓશ્રી જેમ કહે તેમ વર્તો. અન્યોન્ય એક-બીજા સંપન્ન પ્રમથી રહેજો. શાન્તિ અને સમાધિ ધારજો. મુનિશ્રી ભીમજીસ્વામી પશુ વિશાળ હૃદયના તેમજ ક્ષમા-શાન્તિ-સમાધિ આદિ ઉચ્ચ ગુણોના ધારક હોવાથી અને પૂર્ણ ખાતરી છે કે તેઓશ્રી તમને બધાને મારી માથે જ નાજવશે અને તમારા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય, તપ આદિની સવમયાવામાં પૂર્ણ મદદગાર થશે વધારે શું કહું ?

‘ વીતરામદેવ તમને સોને શુરુધર્મને શોભાવવાની જોનશાસનને શોભાવવાની તથા શાન્તિના માથે ચઢી ક્ષ્યાણુ-સાધનાને સાધવાની પ્રેરણા અને શક્તિ આપે અને તમે સૌ સવમધર્મને શોભાવી ચતુર્વિધ શ્રી સધનુ શ્રેય સાધીએ જ મારી અતરની અભિલાષા. ” આટલું બોલી પૂજ્યશ્રી વિરામ પામ્યા.

પૂજ્યશ્રીની આ દિત-શિક્ષા તથા નિદાય-વાણી સામળી સતો અને સાખીઓ મદમદિત બની ગયા અને સૌ ઊભા થઈ નમ્રતાપૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે “ કૃપાળુ ગુરુદેવ ! આપની આજ્ઞા અમને સિરસાવણ છે અને આપની આજ્ઞાનુસાર પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામીની અગ્રણ્ય જરાબર પાલન કરીશું ” આ પ્રમાણે સાધુ-સાધ્વીસરે પૂજ્યશ્રીને ખાતરી આપી અને વધાવિધિ વદન કરી

યથાર્થાને સૌ બેઠા. સારણાદ પૂજ્યશ્રીએ શ્રાવક-શ્રાવિકા સંધને હિતશિક્ષા આપતાં કહ્યું કે :

“હે દેવાનુબ્રિયો ! આજ દિવસ સુધી જે રીતે તમે જૈન શાસનને શોભાવતા આવ્યા છો તથા સંધવ્યવસ્થાને સંભાળતા આવ્યા છો તે જ રીતે હવે પછી પણ શાસનોદ્ધાર તથા સંધ-સેવાનું કામ કરતા રહેશો. તમારા નવા આચાર્ય ભીમજી મુનિની આજ્ઞાનું પાલન કરજો. ધર્મધ્યાન તથા ધર્મક્રિયા નિયમિત કરજો, ધર્મવૃદ્ધિ તથા જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે પ્રયત્નો આદરજો અને સંતો તથા સાધવીઓના ગમ્માવિયા-માતપિતા બની તેમના સંયમની રક્ષા કરજો.”

પૂજ્યશ્રીનાં આ હૃદયોદ્ધારો સાંભળી શ્રાવક-શ્રાવિકાએ પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરી અને સંધ તથા ધર્મના ઉત્થાન-કાર્યમાં તેઓ સદા જાગૃત રહેશે અને સંધધર્મને દીપાવશે એવી ખાત્રી આપી, સૌ ગુરુદેવને તથા સંતપરિવારને સવિધિ વંદન કરી, સુખશાતા પૂછી બારે હૃદયે પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

x

x

x

પૂજ્યશ્રીએ સંધ-પ્રવૃત્તિની જવાબદારીનો બાર પંડિત મુનિ શ્રી ભીમજીસ્વામીને સોંપી પોતે આધ્યાત્મિક જીવનમાં પ્રવેશ કર્યો. આધ્યાત્મિક જીવન-શોધન કરી આત્મ-શાંતિ પ્રાપ્ત કરવી એ એમનું ચરમ લક્ષ્ય હતું. આ લક્ષ્યની સિદ્ધિ માટે તથા ‘સ્વ’-રાજ્યની પ્રાપ્તિ માટે કર્મશત્રુઓ સાથે આંતર્યુદ્ધ કરવાની વિશેષ તૈયારી કરવાની હતી. પૂજ્યશ્રીએ જીવનપર્યંત કષાયો સાથે, કર્મ-શત્રુઓ સાથે, અંતર્વૃત્તિઓ સાથે ‘જીવનયુદ્ધ’ ખેલ્યું હતું. પૂજ્ય-

શ્રીનેા રૂઢ અર્થ-શીર્ષ' યર્થ મયેા હતેા પરંતુ તેમનેા આત્મા અર્થ' યયેા નહોતેા. તે તેા વીરાત્મા બન્યેા હતેા. આત્મગુણ આગળ સર્વ બયેા નિર્બળ બની જાય છે. આને આત્મગ્રસિષ્ટ પૂજ્યમી આધ્યાત્મિક સાધનો-સમા-સંયમ-તપ-તિતિક્ષા-તપામ આદિ દ્વારા કર્મ-શત્રુઓને પરાસ્ત કરવા તત્પર બન્યા હતા.

આધ્યાત્મિક શત્રુઓ સુસન્નિવૃત્ત યદ્ય કર્મશત્રુઓ માટે આત્મશુદ્ધ ખેડવા માટે શ્રવન-સંખ્યાએ પહોંચેલ આ વૃદ્ધ કામ-વિન્નેતા શુરહેવે સંધ-પ્રવૃત્તિની બધી જવાબદારી નવા આચાર્ય ભીમશસ્ત્રવામીને સોંપી કેમર બાધી અને આત્મ-વિજય પ્રાપ્ત કરવા માટે કટિબદ્ધ થયા.

— પ્રકરણ ૨૯ : : આત્મ-શુદ્ધિના માર્ગે —

[આધ્યાત્મિક જીવનશોધન]

આત્માનાત્માના વૈત્તિ, મોહત્યાગાદ્ય આત્મવૈત્તિ ।
 તદેવ તસ્ય ચારિત્રં, તત્ત્વજ્ઞાનં તથા દર્શનમ્ ॥
 આત્માજ્ઞાનમર્થં દુઃસ્વમાત્મજ્ઞાનેન હન્યતે ।
 તપસાપ્યાત્મવિજ્ઞાન-હીનૈચ્છેતું ન શક્યતે ॥
 અયમાત્મૈવ ચિદ્રૂપઃ, શરીરી કર્મયોગતઃ ।
 ધ્યાનાગ્નિદગ્ધકર્મા તુ, સિદ્ધાત્મા સ્યાન્નિરજ્જનઃ ॥
 અયમાત્મૈવ સંસારઃ, કલાયેન્નિવ્રત્યનિર્જિતઃ ।
 તમેવ તદ્વિજેતારં, મોક્ષમાહુર્મનીષિણઃ ॥ —યોગશાસ્ત્ર
 નાયમાત્મા બલહીનેન લભ્યઃ । —ગીતા

વાસ્તવિક રીતે તો આત્મા પોતે જ સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ, સમ્યગ્-
 દર્શનરૂપ અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ છે. એટલે કે સાચું જ્ઞાન મેળ-
 વવું (નવે તત્ત્વોના પ્રભુ, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવોને બાંધવા તે જ્ઞાન),
 બાંધીને તેની ઉપર વિશ્વાસવૃત્તિ હિતપત્ર કરવી તે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ
 (સમકિત) અને મોહાદિ વિભાવભાવોનો ત્યાગ એટલે કે નિવૃત્તિ

અને સત્ય વસ્તુની પ્રવૃત્તિ મત-પ્રત્યાખ્યાનવડે કરવી તે ચ રિત

આત્માએ ઉત્પન્ન કરેલું અજ્ઞાન એ આત્મા યું નવડે ક્ષય કરે,
જ્ઞાન સંદિત તપદ્વારા કર્મોની જોડણી નિર્જરા થઈ શકે છે તેટલી
જ્ઞાન સંદિત તપદ્વારા થઈ શકતી નથી

ચેતન સ્વભાવી આત્મા જ કર્મના સળધથી શરીરી થાય છે
પરંતુ તે જ આત્મા જ્ઞાનાગ્નિથી પોતાનાં કર્મો જાળી નાખે છે,
ત્યારે નિરંજન, નિરાકાર અને સિદ્ધ બને છે

દ્રોષ, માન, માયા, લોભ એ ચાર કષાયો અને પાંચ ઇન્દ્રિયો
વડે જિતાયેલો આ આત્મા જ સસારી છે, અને તે કષાયો અને
ઇન્દ્રિયોને છૂતનારો આત્મા જ મોક્ષમાત્રી છે, એમ શુદ્ધિમાન પુરુષો
કહે છે

‘દેહાધ્યાસ-પતનંતુ મુક્તિ કારણ’

દેહાધ્યાસ અથવા આસક્તિભાવ આત્માને અવનતિના
માર્ગે લઈ જાય છે આત્મા સ્વભાવતઃ શિષ્યમાત્રી છે, પરંતુ રામ
દેવાત્મક પ્રવૃત્તિઓથી આત્મા કર્મચૂર બની અધોમાત્રી બને છે
લગ્ન હો વરમળ આત્મા એ જ પરમાત્મા છે એ શાસ્ત્રીય ઉક્તિ
પ્રમાણે આત્મામા પરમાત્મપદને ગ્રાસ કરવાનું સામર્થ્ય હોવા છતાં
દ્રવ્ય કર્મોવરણોને તથા બાવકર્મોને કારણે આત્મા ચેતાનું બાન
પણ જૂલી મરે છે

‘આત્મ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ

આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ (એક સિદ્ધાન્તના રહેલા વાય્ય, વાયક-
ભાવોને એક પદથી અનેક પદમાં રહેલા વાય્ય, વાયકભાવોને

નળુવા) આત્મજ્ઞાન દ્વારા જ થાય છે. જ્યાં મુખી બેદજ્ઞાન જીવનમાં પ્રગટતું નથી ત્યાંમુખી આત્મ-સ્વરૂપ બરાબર સમજી શકાતું નથી. દેહાધ્યાસ અથવા આસક્તિભાવને કારણે જ શરીર અને આત્માને અલિખ માનવામાં આવે છે અને સંસાર-સુખને જ સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ માનવામાં આવે છે; પરંતુ આ એક ભ્રમણા છે; બેદજ્ઞાન ન પ્રગટવાને કારણે જ આ ભ્રમણા પેદા થયેલ છે. શાસ્ત્રકારોએ આસક્તિભાવને અથવા દેહાધ્યાસવૃત્તિને આત્મજ્ઞાનનું બાધક કારણ બતાવેલ છે. આધ્યાત્મિક શુદ્ધિ માટે જીવનમાં બેદજ્ઞાન-વિવેકજ્ઞાન પ્રગટાવવું અત્યાવશ્યક છે. સંસારવર્ધનનું મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ અર્થાત્ બિલટી (વિપર્યય) સમજ છે અને સંસારનાશનું કારણ સમ્યક્ત્વ અર્થાત્ ખરી સમજ છે. બિલટી સમજ હોવાને કારણે સંસાર જે વાસ્તવમાં દુઃખરૂપ છે તેને સુખરૂપ માનવામાં આવે છે અને મોક્ષને સુખરૂપ માનવામાં આવતું નથી. આ બિલટી સમજ દૂર કરવા માટે જીવનમાં બેદજ્ઞાન પ્રગટાવવું આવશ્યક છે. આ બેદજ્ઞાનને ખીજા શબ્દોમાં કહીએ તો આધ્યાત્મિક જ્ઞાન કહી શકાય. જ્યાંમુખી આધ્યાત્મિક જ્ઞાન પ્રગટે તદિ ત્યાંમુખી આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ થતી એ ઝાંઝવાનાં જળ સમાન છે.

આત્મિકજ્ઞાન:

“ જ્યાં લગી આત્મા-તત્ત્વ ચીન્થો નહિ,
ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી;

* એટલે નિશ્ચયથી આત્મા અને શરીર જુદા છે અને બરાબરથી આત્મા એ જ શરીર અને શરીર એ જ આત્મા છે. જે એમ ન હોય તો પ્રાણાતિપાત-હિંસા પ્રથમ પાપનો સંભવ હોઈ શકે નહિ.

માનુષાર્થ તારો એમ એમ મથે;
માવકાની જેમ રૂઢિ વૃદ્ધિ "

આ નાના પદમા આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની મહત્તા જતાવવામાં આવી છે. જ્યાંસુધી આત્મ-સ્વરૂપ સમજવામાં આવે નહિ ત્યાંસુધી જ્યાં સાધનાઓ નિમ્નજ નીચે છે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનએ તો અન્ત-છંદનનો જ્ઞાન-દીપક છે. જો આ જ્ઞાનદીપ જુગાઈ જાય તો આપું જગત અંધકાન્ધ્ય જની જગ જીવનને સિદ્ધ, ભુદ્ધ અને મુક્ત જતાવવા મારે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવું અનિવાર્ય છે. વાસ્તવમાં આધ્યાત્મિક શુદ્ધિદારા જ પરમાત્મ-પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્ઞાનાર્થવના કર્તાએ જ્ઞાનાર્થવમાં મોક્ષ-પ્રાપ્તિ મારે આત્મ-જ્ઞાનપૂર્વક તપ કરવાની શિક્ષા આપના ઠીક જ કહ્યું છે ?

આત્માયત્નં વિષયવિરત તત્ત્વચિન્તાવલીન
નિત્યાંપાર સ્વહિતનિરત નિર્વૃતાનન્દપૂર્ણં ।

જ્ઞાનારુદ્ધ જ્ઞાનયમતવોષ્ઠ્યાનલ્લધાવકાશ,
હૃત્પ્રાત્માન કલય સુમતે ! દિવ્યબોધાધિપત્યમ્

હે સુશુદ્ધ ! આત્માને સ્વાધીન કરો, વિષય-વાસનાથી વિરક્ત જનો, તત્ત્વોનું ચિંતન કરવામાં તન્મય જનો, સાસારિક પ્રવૃત્તિઓ થી દૂર રહો, આત્મ-કલ્યાણમાં તલીન રહો, નિતાકૃત આનંદથી આત્માને પરિપૂર્ણ કરો, જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરો, જ્ઞાનત્યાગ, મનોનિમ્નક, તપશ્ચરણ, આત્મધ્યાન આદિ સત્પ્રવૃત્તિ કરો. આ પ્રમાણે સદ્-ભાવનાઓથી પોતાના આત્માને અર્પિત કરવાથી દિવ્ય-મોક્ષ-સ્વરૂપજ્ઞાનની તમે અધિભરી જની શકશો.

હૃદય શ્લોકમાં આત્મિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાથી શ્રી હામ

પ્રાપ્ત થાય છે એ સંદેષમાં અત્રે બતાવવામાં આવેલ છે.

આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો અધિકારી:

હવે અત્રે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો અધિકારી કોણ બની શકે એ વિષે વિચારવું પ્રાસંગિક જણાય છે.

ખરી રીતે આત્મ-સ્વરૂપ જાણવું એક સરખું છે; પરંતુ અધિકારીના બેઠ્ઠી આત્માના પણ ત્રણ બેઠો છે.

૧. બહિરાત્મા ૨. અંતરાત્મા ૩. પરમાત્મા

‘બહિરાત્મા’નું લક્ષણ બતાવતાં સૂત્રગ્રંથમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે:

આત્મશુદ્ધિઃ શરીરાદી, ચસ્ય સ્યાદાત્મચિન્નમાત્ ।

વહિરાત્મા સ વિદ્વેયો, મોદનિવ્રત્તચેતનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—જે વ્યક્તિ, શરીર, પુત્ર, ધન, માતા-પિતા, પતિ-પત્ની તથા સાંસારિક પદાર્થોમાં આત્મશુદ્ધિ રાખે છે અર્થાત્ પોતાના આત્માને સાંસારિક પદાર્થોથી બિન્ન માનતા નથી પરંતુ મોહ-મમતાની નિદ્રામાં જે ગરત રહે છે તેવી વ્યક્તિને ‘બહિરાત્મા’ કહેવામાં આવ્યો છે.

‘અંતરાત્મા’ કેવો હોય છે તેનું લક્ષણ બતાવતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે:

વહિર્માવાનતિક્રમ્ય ચસ્યાત્મન્યાત્મનિશ્ચયઃ ।

સોઽન્તરાત્મા મતસ્તજ્ઞૈર્વિભ્રમધ્વાન્તભાસ્કરૈઃ ॥

અર્થાત્—જે પુણ્યાત્મા સાંસારિક બાહ્ય-પદાર્થોમાંથી મોહભાવને છઠ્ઠાવી લે છે અને આત્મામાં જ આત્માનો નિશ્ચય કરી લે છે

તે સારી રીતે સમજો છે કે-આત્મા બિન્ન છે અને બાહ્ય પદાર્થો પણ બિન્ન છે આત્મા તો નિત્ય છે અને આ બોધ્ય પદાર્થો અનિત્ય છે આવી ભાવનામાં તદ રહેનારો 'અતરાત્મા' કહેવાય છે

અતરાત્માને ઓળખ્યા બાદ પરમાત્મપદ્મનું સ્વરૂપ સરળતા પૂર્વક જાણી શકાય છે 'પરમાત્મા તુ લક્ષણ મનાવતા કહેવામાં આવ્યું' છે ।

નિર્લેપો નિષ્કલઃ શુદ્ધા નિષ્પન્નોઽસ્ત્યન્તનિર્વૃત્ત ।

નિર્લેપસ્તથ શુદ્ધાત્મા પરમાત્મેતિ ઘણિત ॥

જે જીવાત્મા નિર્લેપ એટલે આવગળ-કર્મ રહિત છે, અલ્પ રીતી છે, શુદ્ધ છે, રાગદ્વેષાદિ વિકારોથી રહિત છે, સિદ્ધસ્વરૂપ છે, જે અત્યન્ત નિર્વૃત્ત છે, અવિનાશી સુખરૂપ છે, નિર્લેપ-જેમાં કાંઈ બેદ નથી એવું શુદ્ધ સ્વરૂપ 'પરમાત્મા'નું છે

બહિરાત્મા, અતરાત્મા, પરમાત્મા આ ત્રણ આત્માની સ્થિતિ । બહિરાત્મા એ આત્માની અધ-સ્થિતિ છે, અતરાત્મા એ આત્માની અધ્યમ સ્થિતિ છે અને પરમાત્મા એ આત્માની પ્રવૈચ્છ સ્થિતિ છે

આત્મોદ્ધારનું સાધન ધર્મારાધન

આત્માને અધ-સ્થિતિમાંથી ઉઠારવો હોય તો આત્મોદ્ધાર રવો આવશ્યક છે બહિરાત્મામાંથી અતરાત્મામાં જવાનો એક માત્ર ઉપાય 'ધર્મારાધન' છે કારણ કે ધર્મમાં જ ઉદ્ધાર કરવાની શક્તિ રહેલી છે 'ધર્મનું' પાલન કરવાથી જ બહિરાત્મા અતરાત્મા બને છે અને અતરાત્મા પરમાત્મા બની શકે છે

આત્માને ઝોળખો:

આત્મસ્વરૂપ સમજ્યા વિના આત્મોદ્ધાર થઈ શકતો નથી
ટલા માટે શાસ્ત્રકરો પોઠારી-પોઠારીને કહે છે કે સર્વપ્રથમ
આત્માને ઝોળખો, ભેદજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરો ' એ જ આત્મ-વિનય-
મૂળ મંત્ર છે.

આત્મધર્મ તથા આત્મોદ્ધારનો માર્ગ જતાવતાં શાસ્ત્રકારોએ
૫૪ શબ્દોમાં કહ્યું છે કે:

અપ્પા ચેવ દમેયન્વો, અપ્પા હુ ચ્છલુ દુદ્ધમો ।

અપ્પા દન્તો સુહી દોદ્ધ, અસ્સિં લોપે પરત્થ ય ॥

ઘરં મે અપ્પા દન્તો, સંજમેણ તવેણ ચ ।

માહં પરેહિં દમ્મંતો, વંધનેહિં ઘહેહિં ચ ॥

૩૦ ૧-૧૫-૧૬

અર્થાત્-પોતાના આત્માને સમજવો તથા દમવો બહુ મુશ્કેલ
છે પરંતુ જોણે આત્મસ્વરૂપ જાણી લીધું છે અને આત્માને દમી
લીધો છે તે જ આ લોક તથા પરલોકમાં સુખી થાય છે.

ખીજાં સાંસારિક બંધનો કે વધ-દમનાદિથી મારા આત્માને
દમવામાં આવે તેના કરતાં હું પોતે જ મારા આત્માને સંયમ
અને તપદ્વારા દમું એ વધારે સારું છે.

આ સૂત્રગાયમાં શાસ્ત્રકારોએ પોતાના આત્માને ઝોળખવો,
આત્માને ઝોળખી, સાંસારિક પદાર્થોમાં મોહિત આત્માને દમવો
અને કામ-ક્રોધ-માન-માયા-લોભ આદિ પડ્ડરિપુઓદ્વારા આત્મા
દુષ્ટાઈ ન જાય તે માટે આત્માને સંયમ-તપદ્વારા જીતવો એ જ
સુખી થવાનો માર્ગ છે.

જેન ધર્મનો મર્મઃ આધ્યાત્મિક ધર્મઃ

આત્માને જોળખી સંયમ-તપ-અદિંસા આદિ આધ્યાત્મિક સાધનોદ્વારા આત્માનો ઉદાર કરવો એ જ આધ્યાત્મિક ધર્મ છે અને આધ્યાત્મિક ધર્મ એ જ જૈનધર્મનો મર્મ છે.

જૈનદર્શનનું મૂળ પ્રયોજન મોક્ષ છે. આત્માની સંદેશિયતિ એ જ દુઃખનું મૂળ છે. જ્યાં સુધી આત્માને દેવત્વનું છે ત્યાંસુધી તેને અંતિમ દુઃખપ્રકૃતિ કે સુખપ્રાપ્તિ યવાના જ નથી, તેથી આત્માનું સ્વાભાવિક સ્વરૂપ શું છે અને તેને દેહ દ્વારા કારણે પ્રાપ્ત થયો. ■ એ જાણવું અને તે જાણી તેને દૂર કરવાનો ઉપાય યોજવો એ જ મનુષ્યજીવનનો પરમ પુરુષાર્થ છે. જૈન દર્શનનું એવું મંતવ્ય છે કે—એ જાણુ જાણવાનો ઉપાય ‘સદમ’ સિવાય બીજો કોઈ નથી. ‘સદમ’ એટલે કેવળજ્ઞાની પુરુષોએ વર્ણવેલું બાવોનું યથાર્થ સ્વરૂપ. જેના આત્મા ઉપરથી મોહનીય, આવરણીય અંતરાય વગેરે કર્મબંધનો દૂર થવાથી જેને આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાન-સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થઈ છે તેવો પુરુષ જ્યાં બાવોને યથાતથ જાણી તથા વર્ણવી શકે છે તેથી કેવળજ્ઞાની જિન ભગવાને વર્ણવેલ બાવો જાણવા, તેમાં શ્રદ્ધા કરવી અને તે પ્રમાણે આચરણ કરવું એ જ આધ્યાત્મિક ધર્મ છે, એ જ મોક્ષમાર્ગ છે.

x

x

x

‘આધ્યાત્મ’ શું છે ? આત્મ-સાક્ષાત્કાર :

આધ્યાત્મિક પુરુષો ‘આધ્યાત્મ’ નું સ્વરૂપ જતાવતા કહે છે કે—આત્માને જોળખો, આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરો અને ‘સ્વ’રૂપ સમજી ‘પર’ રૂપનો ત્યાગ કરો એ જ આધ્યાત્મિકતા છે. આધ્યાત્મિકતા

કાંઈ બહારથી આવનારી વસ્તુ નથી. એ તો પોતાના જીવનમાંથી પુરુષાર્થદારા પ્રગટાવવાની વસ્તુ છે. આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરી પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવો એ જ પરમ-પુરુષાર્થ છે.

‘અધ્યાત્મ’ની વ્યાખ્યા કરતાં અધ્યાત્મયોગી આત્મ-દંધનજીએ ઠીક જ કહ્યું છે કે:

‘ નિજ સ્વરૂપ જે ક્રિયા સાધે
તેહ ‘અધ્યાત્મ’ કહીએ રે. ’

અર્થાત્-ખાલ્ય ઔપાધિક તથા પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ તરફથી મનને પાછું ખેંચી ‘સ્વ’ સ્વરૂપ તરફ વાળવાની જે ક્રિયા તે અધ્યાત્મ ક્રિયા છે. દૂંકમાં આત્મસ્વરૂપમાં તન્મય બની જવું એ જ આધ્યાત્મિકતા છે. આત્માનો આત્માદારા જ ઉદ્ધાર કરવો એ જ આધ્યાત્મિકતાનો મૂલમંત્ર છે.

*અપ્પા કત્તા વિકત્તા ચ, સુહાણ દુહાણ ચ ।

અપ્પા મિત્તમમિત્તે ચ, સુપ્પટ્ઠિઓ દુપ્પટ્ઠિઓ ॥ ૩૦ ૨૦-૩૭

અર્થાત્-આત્મા જ સુખ-દુઃખનો કર્તા તથા હર્તા છે. તેમજ આત્મા જ પોતાનો મિત્ર તેમજ શત્રુ છે.

શરીર અને આત્માનું ભેદ-વિજ્ઞાન:

આ સંસારમાં અનેક પ્રકારની માન્યતા અને ભિન્નતા જોવામાં

* ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં નાત્માનમવસાદયેત્ ।

આત્મૈવ હ્યાત્મનો વન્ધુરાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥—ગીતા

અર્થાત્-આત્માદ્વારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરો; આત્માનું પંતન ન કરો. ખરી રીતે આત્મા જ પોતાનો બંધુ છે અને આ આત્મા જ પોતાનો શત્રુ છે.

આવે છે કેટલાક લોકો તો સરીરને જ બધું મારી બેઠા છે તેઓ કહે છે કે-જો કાંઈ છે તે આ સરીર જ છે સરીર સિવાય બીજું કંઈ નથી જો કંઈ છે તે આ પચશૂત પૂતળામાં જ છે કેટલાક લોકો એથી પણ આગળ વધેલા છે તેઓ કહે છે કે જ્યાં વરો પ્રાણો જ સર્વેશ છે પ્રાણ જ તે 'હું' છું આજનું વિજ્ઞાન મન સુધી પહોંચ્યું છે પણ બચવાન કહે છે કે તું સરીર નથી પ્રાણ નથી મન નથી કે બોત્તિક વિજ્ઞાન નથી પણ એ બધાથી પર છે તે જ તું-આત્મા સેહ છે એ આ માનો સાક્ષાત્કાર કરેલો એ જ સાચું તત્ત્વજ્ઞાન છે

‘ હું કાણ છું ? ક્યાંથી થયો ? ’ શું સ્વરૂપ મારું છે ખરું ?

કેના સંબંધે વળમળા છે, રાખું કે એ પરિહર ? ’

હકત પ્રશ્નોત્તર નિરાકરણ આત્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ જ્યાં સુધી બધામાં આવડું નથી ત્યાં સુધી ચર્ચા સકતું નથી એટલા માટે આત્મહિતેથીએએ આત્મચિંતન, આત્મમનન તથા આત્મનિરવનું જ નિદિધ્યાસન કરવું જોઈએ-એમાં જ આત્મકરણાણું રહેલું છે

x

x

x

બહિર્દર્શિ અને અન્તર્દર્શિ

જ્યારે બહિરાત્મા દેહાસક્ષિત તથા બહિર્દર્શિનો લાગ કરી અન્તર્દર્શનમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેની અન્તર્દર્શિ બુદ્ધિ છે અન્તર્દર્શિ પ્રવૃત્તિ જ નો સાંસારિક પદાર્થો સારશૂત તથા સુખપ્રદ તેને જણાતા હતા તે જ પદાર્થો પીગ દેનારાં જણાય છે અને નો આધ્યાત્મિક સુખને કલ્પિત અને નિરસાર માત્રો દેાય છે તે જ આધ્યાત્મિક સુખને ખરું સુખ માને છે હઠિમાં વિશ્રમ-અન્તઃ

પડવાને કારણે જ ખરી વસ્તુ ખોટી અને ખોટી વસ્તુ ખરી જણાય છે. અન્તઃચક્ષુ ખુલતાં જ આત્માની પ્રતીતિ થાય છે. જ્યાં સુધી અન્તર્દષ્ટિ ખુલતી નથી ત્યાં સુધી આધ્યાત્મિકતા જીવનમાં પ્રગટી શકતી નથી. જ્યારે વિવેકદષ્ટિ ખુલે છે ત્યારે તે એમ માનવા લાગે છે કે:

वह्निर्विषयसम्बन्धः, सर्वः सर्वस्य सर्वदा ।

अतस्तद् भिन्नचैतन्य-बोधयोगौ तु दुर्लभौ ॥

પદ્મર્નાદિ મુનિ

અર્થાત્-જાણજગતનાં શરીર, ભોગ્ય પદાર્થો આદિનો સંબંધ થવો તો સહજ સુલભ છે પરંતુ જાણ પદાર્થોથી વિભિન્ન આત્માનું જ્ઞાન તથા આત્માનું ધ્યાન મહામુશ્કેલીએ પ્રાપ્ત થાય છે એટલા માટે આત્માનું જ્ઞાન-ધ્યાન કરવું એ જ મારા માટે હિતાવહ છે.

વિવેકશુદ્ધિ તથા ભેદજ્ઞાનશક્તિ પ્રગટ્યા વિના આત્માની આવી અનુભૂતિ થઇ શકતી નથી.

x

x

x

આધ્યાત્મિક જીવનશોધન:

અત્રે એક મહાપ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે કે અમૂર્ત આત્માની ઉપલબ્ધિ તથા તેની અનુભૂતિ કરવા માટે કુળ્કર પ્રયત્નો શા માટે કરવામાં આવે છે? પરોક્ષ આત્માની આરાધના કરવા માટે પ્રત્યક્ષ સુખોપભોગોનો ભોગ શા માટે આપવામાં આવે છે?

આ પ્રશ્નનો સંક્ષેપમાં એ જ ઉત્તર આપી શકાય કે- આધ્યાત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે આધ્યાત્મિક જીવન-શોધન તથા આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું આવશ્યક છે. જો આત્મતત્ત્વ જ

માનવામાં ન આવે તો આધ્યાત્મિક સુખનાં ભોક્તા કેમ હોઈ શકે ? એવા મારે આત્મતત્ત્વ છે અને એ આત્માને આધ્યાત્મિક સુખની આવાવસ્થા પશુ છે સાસારિક ભોજોપભોજોમાં ને સુખ કદપવામાં આવે છે તે વાસ્તવમાં તુષ નથી પરંતુ ડુંખરપ છે, મારણ કે તે શૃષ્ટિક સુખરપ ■ આત્મનૃતિક સુખ તો આધ્યાત્મિકતામાં જ રહેલું છે

આધ્યાત્મિક સુખ

આ આધ્યાત્મિક સુખ આત્મામાં જ રહેલું છે ત્યારે આત્મા પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં આત્મરમણ કરે છે તે વખતે તેને ને સુખ મળે છે તે સુખ અનિર્વચનીય અને અમેઝર છે

આ આધ્યાત્મિક સુખ—પ્રાપ્તિના ત્રણ ઉપાયો છે—દાન, દર્શન અને ચારિત્ર અથવા ઉચ્ચાર, વિચાર અને આચાર આ ત્રણમણ સમ્યક્ આરાધન કરવાથી આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે

જો આધ્યાત્મિક સુખને પ્રાપ્ત કરવું હોય તો તેના સાધન રૂપ આધ્યાત્મિક ધર્મને ત્રણ કલ્પનમાં રચાવે આપણે જોઈએ આત્મચિંતન સિવાય સાસારિક બધી ચિંતાઓને ચાકડે ચૂકી દઈ એવો આધ્યાત્મિક વિચાર કરવો જોઈએ કે

ચતુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમન્વિતા

માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો

દાનિત કે મરણે નહિ નૃનાધિકતા

બવ મોણે ત્રણ વર્તે શુદ્ધ સ્વભાવ જો —રાજય ૬

આધ્યાત્મિક વિચારશુદ્ધિ વિના સમત્વ, નિર્મમત્વ આદિ ગુણો પ્રગટી શકે નહિ એટલા માટે આત્મિક શુદ્ધિની સર્વપ્રથમ આવશ્યકતા રહે છે.

આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ કર્યા વિના આત્માની ઉપલબ્ધિ તથા આધ્યાત્મિક શુદ્ધિ થઈ શકતી નથી એટલા માટે અત્રે આત્મજ્ઞાનનાં સાધનો વિશે વિચાર કરવો પણ આવશ્યક છે.

આત્મજ્ઞાનનાં સાધનો :

આત્મિક ગુણો એ જ આત્મજ્ઞાનનાં સાધનો છે. આત્મિક ગુણો અનેક છે એટલા માટે આત્મજ્ઞાનના સાધનો પણ અનેક છે. ક્ષમા, માર્દવ, આર્જવ, લઘુતા, સત્ય, સંયમ, શુચિતા, બ્રહ્મચર્ય, લાગ આદિ દશ યતિધર્મગુણો એ પણ આત્મિક ગુણો જ છે. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા, આરિતકથ એ પાંચ સમ્પદત્વ ગુણો પ્રગટ્યા વિના જ્ઞાનગુણો પ્રગટતાં નથી અને જ્ઞાનગુણો પ્રગટ્યા વિના ચારિત્રગુણો જીવનમાં ખીલતાં નથી. એટલા માટે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ-ગુણોનો વિકાસ કરવો, તેની પ્રાપ્તિ કરવી એ જ આત્મજ્ઞાનનાં સાધનો છે.

આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્ય આદિ અનંત શક્તિઓ રહેલી છે. આ શક્તિઓ આત્મજ્ઞાનનાં વિધાતક કર્મોનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ થતો નથી ત્યાંસુધી ખીલતી નથી.

આસુરી-શક્તિ અને દૈવી-શક્તિ અર્થાત્ કર્મ અને ધર્મ :

આત્મામાં કર્મશક્તિ અને આત્મિકશક્તિ વચ્ચે હંમેશાં

સંધર્ષણ દ-દયુદ્ધ ચાલ્યા જ કરે છે. કર્મશક્તિ એ આસુરી શક્તિ સમાન છે અને આત્મિક શક્તિ એ દૈવીશક્તિ સમાન છે. આસુરી શક્તિનો વિનાશ કરવા માટે દૈવીશક્તિની ઉપાસના કરવી અત્યંત વચ્ચે છે. આત્મિક શક્તિનો વિકાસ ન થાય ત્યાં સુધી કર્મશક્તિએ બળવતી રહે છે પરંતુ આત્મામાં દૈવીશક્તિ-આત્મિક શક્તિ પ્રગટતાં કર્મશક્તિ નિર્બલ બનતી જાય છે. દૈવીશક્તિઓ-આત્મિક શક્તિઓ કહ્યું છે તે વિશે વિવેચન કરતાં ગીતામાં કહ્યું છે કે:—

અમય સત્વસંશુદ્ધિર્જ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિ ।

દાન દમઘ્ન યજ્ઞઘ્ન, સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ॥

અર્હિંસા સત્યમમોઘસ્ત્યાગા શાન્તિરપૈશુનમ્ ।

દયા ભૂતેષ્વલ્લોભુર્વ્યં, માર્દવં દૂરિચાપહમ્ ॥

તેજઃ ક્ષમા ધૃતિ શૌચમદ્રાઘો મતિમાનિતા ।

અશક્તિ સત્પદં દૈવીમભિજ્ઞાતસ્ય ભારત ! ॥ —ગીતા

નિર્મંપતા, સત્વસંશુદ્ધિ, દાન, દમ, સ્વાધ્યાય, તપ, આર્જવતા, અર્હિંસા, સત્ય, ક્ષમા, ત્યાગ, શાન્તિ, દયા, અલ્પોપતા, માર્દવતા, તેજસ્વિતા, ધૈર્ય આદિ દૈવી પ્રકૃતિના-આત્મિક શક્તિનાં લક્ષણો છે.

આ આત્મિક શુભો એ કર્મશુભોને પરાજિત કરવા માટે અમોઘ આધ્યાત્મિક શસ્ત્રો છે. પ્રત્યેક ધર્મશાસ્ત્રોમાં આ આધ્યાત્મિક શુભોને જીવનમાં પ્રગટાવવા માટે વધતા-ઓછા પ્રમાણમાં ઉપદેશ આપવામાં આવેલ છે. જ્યાં સુધી જતા આત્મિક શુભો જીવનમાં પ્રગટતા નથી ત્યાંસુધી આસુરી શક્તિ-કર્મશક્તિ પરાસ્ત થઈ શકતી નથી. આ આસુરી શક્તિ વિશે ગીતામાં કહ્યું છે કે:—

દમ્ભો વર્ષો અભિમાનઘ્ન, ક્રોધઃ પારુષ્યમેવ ચ ।

અજ્ઞાનં ચાભિજ્ઞાતસ્ય, પાર્થ ! સમ્પદમાસુરીમ્ ॥ ગીતા
દંભ, દર્પ, અભિમાન, ક્રોધ, નિર્દયતા, અજ્ઞાનતા આદિ
આસુરી શક્તિ-કર્મશક્તિનાં લક્ષણો છે.

આધ્યાત્મિક દોષો:

ક્રોધ, માન, માયા તથા લોભ એ ચાર કષાયોને શાસ્ત્રકારો-
એ આધ્યાત્મિક* દોષો તરીકે વર્ણવ્યાં છે.

આ આધ્યાત્મિક દોષોથી આત્માને શું નુકશાન થાય છે તે
વિષે સૂત્રમાં લખ્યું છે કે:

કોહો પીઠં પળાસેહ, માળો વિળયનાસળો ।

માયા મિત્તાણિ નાસેહ, લોહો સઠ્ઠવિળાસળો ॥

દશ. અ૦ ૮, ગા. ૩૮

ક્રોધ પ્રીતિનાશક છે, માન વિનયનાશક છે, માયા મિત્રતા-
વિનાશક છે અને લોભ સર્વવિનાશક છે.

આ ચાર કષાયોમાં ક્રોધનું સ્થાન સર્વપ્રથમ છે. આ ક્રોધ
આત્માનો મહાશત્રુ છે. આ મહાશત્રુ કેટલો બધો બચકર છે તે
વિષે ગ્રન્થોમાં લખ્યું છે કે:

*કોહં ચ માળં ચ તદેવ માયં

લોભં ચરત્ય ઘજ્જત્યદોસા ॥

શ્રી સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-

ચાર કષાયો જ ખરી રીતે આધ્યાત્મિક દોષો હોવાથી સંસાર-
વધક છે.

કોહો અપ્પીદકરો ડમ્બેયકરો ય સમ્મદ્ધિદલ્લો ।

ચેરણુવધજ્જલ્લો જલ્લો વરણુવગ્ગલ્લસ્સ વગ્ગલ્લસ્સ ॥

કોહથા નિવ્વણન્તિ પુત્તં મિત્તં શુદ્ધં કલ્લત્તં ષ ।

જગ્ગથે જગ્ગર્ણી અપ્પિ પિ, નિગ્ગણા કિં ષ ત કુણન્તિ ॥

અર્થાત્ ક્રોધ અપ્રીતિકર, હિંસકર અને સદ્ગતિનો વિનાશક છે. તે ક્રોધ વેરાવનધનો બાપ છે અને સદ્ગુણરૂપી વનને ભરખી-જૂત કરનાર છે. ક્રોધાધ પુત્રને, મિત્રને, ગુરુજનોને, કસત્રને, જનકને જનનીને પણ હણનાર થાય છે ક્રોધાગ્નિ જ્વીળને જ બાળતી નથી પરંતુ જે ક્રોધ કરે છે તેને ચેતાને તો અવસ્થ બાજે છે દૂઠામા ક્રોધ અનેક ગુણોનો જનક હોવાથી તેને સુભાગ્યશુદ્ધારા યાન્ત કરેલાં જોઈએ

ક્રોધાધનો સામાન્ય અર્થે સંસાર થાય છે, અર્થાત્ ક્રોધ, માન, માયા તથા લોભ એ ચાર ક્રોધો સંસારની રૂઢિ કરે છે. સામાન્ય ક્રોધ પણ છે ૩

કોહો ષ માણો ષ અણિગ્ગદ્ધિયા,

માયા ષ લોહો ષ પવહ્હમાણા ।

વત્તાદિં ષ્ષ કલિણા કસાયા,

સિચ્છતિ મૂલ્લાદ્ પુણ્નમ્મલ્લસ્સ ॥

દશમ અ ૮, ગા. ૪૦

અર્થાત્ ક્રોધ તથા માનનો નિગ્રહ કરેલાં ગુરુજન છે અને માયા તથા લોભ દિનપ્રતિદિન વધતા જાય છે. સંકેપર્મા આ ચારે ષ ક્રોધો સંસારના મૂળને સિચ્છન કર્યા કરે છે.

મુમુક્ષુ આત્માઓએ સંસારની અસારતા જાણી આ ચારે ષ

કષાયોને છૂટવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કષાયોને છૂટવાનો ઉપાય બતાવતાં શાસ્ત્રકારોએ ફરમાવ્યું છે કે:

उवसमेण हणे कोहं, माणं महवया जिणे ।

માયમઝ્જવમાવેજં, લોહં સંતોસઓ જિણે ॥

અર્થાત્ ક્રોધને ક્ષમાદારા છૂટવો જોઈએ, મૃદુતા-નમ્રતાથી અભિમાનને છૂટવો જોઈએ, સરળતાથી માયાને છૂટવી જોઈએ અને સંતોષથી ક્ષોભને છૂટવો જોઈએ.

ઇન્દ્રિયજય અને મનાનિગ્રહ:

આ ચતુર્વિધ સંસારવર્દ્ધક કષાયો પાંચ ઇન્દ્રિયોને લક્ષ્યાવ્યાપિના છૂટી શકાતા નથી. સોનાને પિગાળવું હોય તો પ્રજ્વલિત અગ્નિ જ જોઈએ. ન છૂટાયેલી ઇન્દ્રિયો મનુષ્યને અધઃપતનના માર્ગે લઇ જાય છે. નિતેન્દ્રિય પુરુષ જ કષાયોને છૂટી શકે છે. ઇન્દ્રિયોની સર્વથા અપ્રવૃત્તિ એ કાંઈ ઇન્દ્રિયજય ન કહેવાય. ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાંથી રાગદ્વેષ આદ્યા જાય તો પછી ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ પણ ઇન્દ્રિયજય જ છે. વાસ્તવમાં વિષયક્ષોભુપતા અને આસક્તિ ભાવના જ દુઃખોત્પાદક છે. કામાણુગિધિપ્પમ્મં ચુ વુક્ક અર્થાત્ વિષયાસક્તિથી જ દુઃખ પેદા થાય છે. એટલા માટે—

जे इन्द्रियाणं विषया मणुजा, न तेषु भावं निखिरे कयाह ।
न यामणुजेषु मणंऽपि कुञ्जा, समाहिकामे समणे तवहती ॥

૩૦ ૩૨-૨૧

અર્થાત્ સમાધિની ઇચ્છાવાળા તપસ્વી બિશુએ ઇન્દ્રિયોને પ્રિય લાગતા કે અપ્રિય લાગતા વિષયોમાં રાગદ્વેષ ન કરવો જોઈએ.

ધન્વિધોને છતવા માટે સર્વપ્રથમ ધન્વિધજન્ય વિષયસુખમાં
જે આસક્તિભાવ છે તેને દૂર કરવો જોઈએ.

મનઃશુદ્ધિ:

આ ધન્વિધોનો વિજય મનઃશુદ્ધિવડે જ થઈ શકે તેમ છે.
મનઃશુદ્ધિ વિના અંતરશુદ્ધિ થઈ શકતી નથી. મનોવિજય પ્રાપ્ત
કરવાથી ક્રોધામયિતતા પ્રાપ્ત થાય છે અને સંયમ-પાસન સરળતા-
પૂર્વક થઈ શકે છે. મનોનિમગ્ન કરવો એ આત્મશુદ્ધિનું સાધન છે.
એટલા માટે ચંચલ ચિત્તને કાબૂમાં રાખવું અત્યાવશ્યક છે. મુમુક્ષુ
આત્માએ આખા જગતમાં ભટક્યા કરનારા મનરૂપી વાદિરાને
મથનપૂર્વક નિયંત્રણમાં લાવવો જોઈએ. શ્રી ઉત્તરાખ્યયન સૂત્રમાં
કહ્યું છે કે-આ મનરૂપી અથ શાકસિક, બધંકર, કુષ્ટ અને
આમથી તેમ દોડનારો છે માટે તેને ધર્મસિક્ષારૂપી જમામવડે
કાબૂમાં રાખવો જોઈએ.

રાગ-રોષનો ક્ષય કેમ થાય ?

મનઃશુદ્ધિ કરવી હોય તો રાગ-રોષનો વૃત્તિને છતવી આવ-
શ્યક છે. રાગો વ દોષો વિ ચ વચ્ચવીર્વ-રાગ અને રોષ એ બન્ને
કર્મબીજો છે. આ કર્મબીજોનું આરોપણ કેવી રીતે થાય છે ?
તે કર્મબીજો ત્યારે ફળરૂપે પરિણમે છે ત્યારે આત્માને ટેકડું
ફાળ સહેડું પડે છે અને રાગ-રોષનો મૂલોગ્નેહ કરવાથી તેનું
આત્મસુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે વિષે સૂત્રકારોએ કીક જ કહ્યું છે કે-
રાગ-રોષ ઉત્પત્તિનું મૂળ કારણ :

જહા ય અબ્દપ્પયજા ચક્ષાના, અબ્દ વક્ષાગપ્પમદં જહા ય

એવે મોહાયયણં ચ તળહા, મોહં ચ તળહાયયણં ષયન્તિ ॥
રાગો ય દોસોઽવિ ય કમ્મવીયં, કમ્મં ચ મોહપ્પમવં ષયન્તિ ।
કમ્મં ચ જાહમરણસ્સ મૂલં, દુક્ખં ચ જાહમરણં ષયન્તિ ॥

ઉ. અં ૩૨, ગા. ૬-૭

અર્થાત્ જેમ બગલી ઇંડામાંથી પેદા થાય છે અને ઇંડું
બગલીમાંથી પેદા થાય છે તેમ (સંસારવર્ણક) મોહનું ઉત્પત્તિ-
સ્થાન તૃણા છે અને તૃણાનું ઉત્પત્તિસ્થાન મોહ છે. રાગ અને
દ્વેષ એ કર્મના બીજ છે; અને તેનું ઉત્પત્તિસ્થાન મોહ છે. કર્મ
જ જન્મ-મરણનું મૂળ છે અને જન્મ-મરણ એ જ દુઃખ છે.

આ પ્રમાણે દુઃખપરંપરાનું મૂળ કારણ મોહ તથા રાગ-
દ્વેષ છે. જે નિર્મોહી તથા રાગ-દ્વેષથી વિરત થઇ જાય
છે તે જન્મ-મરણનાં દુઃખથી મુક્ત બની આત્મિક
સુખને પામે છે. સૂત્રકારે દુઃખમુક્તિ અને સુખપ્રાપ્તિને સરળ માર્ગ
બતાવ્યો છે કે:

*દુક્ખં હયં જસ્સ ન હોહ મોહો,
મોહો હો જસ્સ ન હોહ તળહા ।
તળહા હયા જસ્સ ન હોહ લોહો,
લોહો હો જસ્સ ન કિંચણાહં ॥ ઉં ૩૨-૮

અર્થાત્ જેને મોહ નથી તેનું દુઃખ ગયું, જેને તૃણા

* મગડત્તયાણે જીવે ઇગગં જગયહ ઇગગચિત્તેર્ણ

જીવે મળગુત્તે સંજમારાહણે મહ્ ૧ । ઉં અ. ૨૯-૫૩

નથી તેનો મોહ મરો, જેનામા લોભ નથી તેની તૃષ્ણા મરૂ અને
જેને લોભ નથી તેને ઝાંઝ નથી.

સમત્વ અને નિર્મમત્વ:

આ પ્રમાણે રાગદ્વેષને છૂટવા માટે મુમુક્ષુ હૃદયે નિર્મોહી,
નિર્મમત્વી, નિર્લોભી તથા નિરતૃષ્ણ જનવું જોઈએ. સંસાર પ્રત્યે
મમત્વ-મારાપણું-આત્મીયતા ધૂટવું નથી, વિરક્તિભાવ જીવનમાં પ્રમટ્તો
નથી આત્મીયતા ગમદ્વેષના પીત્ત નષ્ટ થઈ શકતા નથી આસક્તિભાવ દૂર
થાય તો રાગદ્વેષજન્ય દુઃખ પણ દૂર થાય. જીવનમાં વૈરાગ્યભાવ,
ભેદ-વિદ્યાન, સમભાવ, નિર્મમભાવ પેદા થાય તો રાગદ્વેષ પાતળી
થઈ શકે, ઝોટલા માટે નિર્વોણપદ્ધતી આગ્રહાવાળા મનુષ્યોએ
પ્રમાદ કયો વિના 'મમત્વ' વડે રાગદ્વેષથી સજીને છૂટવો જોઈએ
સમભાવના જે રાગદ્વેષના વિષને ઉતારનારું અમૃત છે. આત્માના
સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતા જીવનમાં 'સમત્વ'નો સાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે.

આ 'સમત્વ' નિર્મમત્વ પ્રાપ્ત થવાથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે
છે. જીવનમાં નિર્મમત્વ-નિર્મોહભાવ પ્રમટ્તાવવા માટે અનિલ-અસરજી-
સંસાર-જેકલ-આત્મ-અશુચિત્વ-આશ્રવ-સવગ-નિર્લેપ-ધર્મ-
રોહ તથા બોધિદુર્લભત્વ-આ જ્ઞાન ભાવનાઓનું અવલંબન લેવું
જાવશક છે.

ભાવના :

આ પ્રમાણે જ્ઞાન ભાવનાઓવડે અવિચ્છાદપણે મનને સુવા-
સિત કરતો સાધુપુરુષ નિર્મમત્વ પ્રાપ્ત કરી, સર્વભાવોમાં સમત્વ
પ્રાપ્ત કરે છે. વિષયોમાંથી વિરક્ત થયેલા અને સર્વત્ર "સમજુદિ" પ્રાપ્ત
કરીને સુવાસિત થયેલા ચિત્તવાળા સધુ-પુરુષોનો જ

કષાયરૂપી અગ્નિ શાન્ત થાય છે; અને યોધિરૂપી દીપક ઉગ્ગમણ થાય છે.

ઇન્દ્રિયનિગ્રહનાં સાધનો:

રાગ, દ્વેષ તથા મોહ ને દુઃખોત્પત્તિનાં મૂળ કારણો છે તેને નિર્મૂળ કરવા માટે શાસ્ત્રકારોએ ને ઉપાયો બતાવ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે:

રસા પગામં ન નિસેવિયઞ્ચા, પાયં રસા દિત્તિકૂરા નરાણં ।
દિત્તં ચ કામા સમભિદ્વન્તિ, દુમં જહા સાડફલં વ પક્ષ્મી ॥
જહા દ્વચ્ચગ્ગી પડરિન્ધણે દ્વણે, સમાલભો નોયસમં ઉવેદ્ ।
પ્વિન્દિયગ્ગીઽપિ પગામભોદ્વણો, ન વંભયારિસ્સ દ્વિયાયકદ્દસદ્ ॥
વિવત્તસેજ્ઞાસણગ્ગન્તિયાણં, ઓમાસણાણં દમિદ્વિન્દિયાણં ।
ન રાગસત્તૂ ધરિસેદ્ ચિત્તં, પરાદ્વિઓ વાહિરિવોસદ્દેહિં ॥

—૭૦ ૩૨, ૧૦-૧૧-૧૨

અર્થાત્ દૂધ, દહીં વગેરે દીપ્તિકર-કામોત્તેજક રસો યથેચ્છ ન સેવવાં, કારણુ કે જેમ સ્વાદુ ફળવાળા વૃક્ષ તરફ પક્ષીઓ ટોળાખંધ દોડી આવે છે તેમ દીપ્ત મનુષ્ય તરફ કામવાસનાઓ દોડી આવે છે. જેમ બહુ કાષવાળા વનમાં પવન સહિત સળગેલો દાવાગ્નિ શાન્ત થતો નથી, તેમ યથેચ્છ આહાર કરનાર બ્રહ્મચારી-નો ઇન્દ્રિયાગ્નિ શાન્ત થતો નથી.

અતિ આહાર કાષ્ટને હિતકર નથી, એકાન્તમાં રહેનારા, જોષ્ઠાં ખાનારા અને ઇન્દ્રિયોત્તુ દમન કરનારા પુરુષોને જ રાગરૂપી શત્રુ નથી નમાવી શકતો; પરંતુ ઔપધોથી વ્યાધિની પેઠે પોતે જ પરાન્નિત થઇ જાય છે.

ખાન-પાનનો સયમ

આ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયજ્વલ પ્રાપ્ત કરવા માટે ખાન-પાનના સયમ, શયનાસનનો ખ્યાલ તથા દેહદમન કરવાની સાથે બ્રહ્મચર્ય-વીરક્તિ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે એટલા માટે શાસ્ત્ર કારો આ વિષે એતરથી આપતા રહે છે :

સદા ચિરાલાયસદસ્ત સૂતે, ન મૂસગાણ ચસદ્વી પસત્યા ।
 યમેષ્વ રૂચીનિહયસ્ત મદ્યે ન યમચારિસ્ત ક્ષમો નિવાસો ॥
 ન રૂચ-લાઘવ-વિલાસ-દાસ, ન અપિય-રૂચિય પેદિય વા ।
 રૂચીણ ચિસતિ નિયેસરસા, રૂઢું વચસ્તે સમણે તવસ્તી ॥
 બ્રહ્મણ ચેવ બ્રહ્મણ ચ, અચિન્તણ ચેવ અકિન્તણ ચ ।
 રૂચીજનસ્તારિયજ્ઞાનજુગ્મ દિવ સયા યમવપ રયાણ ॥

ઉ- ૩૨-૧૩-૧૫

અર્થાત્ નિલાઢીના રહેલાથી ૫ મે ઉદરોએ રહેવું એ જેમ
 રહાપથ્યમરેતુ' નથી તેમ બીઓવાળા મકાનમાં બ્રહ્મચારીએ રહેવું
 સલામતીમરેતુ નથી આત્મરોષિક સાધુ-પુરુષે બીઓના રૂપ,
 લાવણ્ય, વિલાસ, દેશ, મજ્જુલ વચન, અમમરોહ અને કટાક્ષ
 વગેરેનું મનમાં ચિંતન ન કરવું, તેમનું કીર્તન ન કરવું, તેમની
 અભિલાષા ન કરવી તેમજ તેમને રાગપૂર્વક નીરખવા ન હોય સદા
 બ્રહ્મચર્યમાં-આત્મરમણમાં તન્મય રહેવા ઇચ્છતા પુરુષોને આ
 નિયમ દિતરહે છે તથા ઉત્તમ ખાન પ્રાપ્ત કરવામાં મદદરૂપ છે
 પ્રમાદત્યાગી

આ ઉપરાંત આત્મશુદ્ધિ અર્થે મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા

તથા વિદ્યા આ પાંચે પ્રમાણે સંસારવર્ધક હોવાથી તેમનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

ચાર કલ્યાણ-સાધનો :

આ પ્રમાણે આત્મહિતૈષી સાધક કપાયોને, ઇન્દ્રિયોને તથા મનને જીતવા માટે ખાનપાનમાં સંયમ રાખે છે, બ્રહ્મચર્યની રક્ષા કરે છે, પાંચ પ્રમાણોનો ત્યાગ કરે છે તથા 'કમ સ્થાઓ બને ગમ સ્થાઓ' ના નિયમનું યથાવિધિ પાલન કરે છે. જ્યારે બીજા આત્માઓ સન્માર્ગગામી બને છે ત્યારે તેઓ સાંસારિક ક્ષણિક વિષય-સુખોમાં રાગતા નથી પરંતુ વિનય, સૂત્ર, આચાર અને તપ* એ ચાર કલ્યાણ-સાધનોને અપનાવી આત્મહિત સાધે છે.

આત્મસાધક મહાત્માઓનું ધ્યેય હમેશાં મોક્ષ-પ્રાપ્તિ હોય છે. મોક્ષ એ જ એમને પરમ પુરુષાર્થ હોય છે. આ મોક્ષ-સાધ્યને સિદ્ધ કરવા માટે તેઓ ધર્મ-સાધનનો આશ્રય લે છે. કર્મોનો ક્ષય કે ક્ષયોપશમ આત્મજ્ઞાનથી થાય છે. પરંતુ આત્મજ્ઞાન તો ધ્યાનથી સિદ્ધ થાય છે. એટલા માટે ધ્યાન એ પણ આત્માને માટે અત્યંત હિતકર છે.

‘ધ્યાન’ અને ધર્માનુપ્રેક્ષા :

ધ્યાનનો સામાન્ય અર્થ મનને એકાગ્ર કરી નિદિધ્યાસન કરવું. આત્માનું સૂક્ષ્માવલોકન નિરીક્ષણ એકાગ્ર ધ્યાનથી સિદ્ધ થાય છે. ‘ધર્માનુપ્રેક્ષા’ એ ધ્યાનનો વિષય હોવો જોઈએ.

* વિણ્ણ સુણ ય તવે, આચારે નિચ્ચ પંદિઆ ।

અમિરામયંતિ અપ્પણં. જે ભવંતિ જિહંદિયા ॥-દશ૦ ૯-૧

ધ્યાનનો પ્રવાહ ચાલુ રાખવા માટે જોડણી કે તૂટતા ધ્યાનને ધ્યાનતર સાથે જોડવા માટે ત્રૈવીભાવના, પ્રમેદભાવના, કારુણ્ય-ભાવના અને માધ્યસ્થ્યભાવના—આ ચાર ભાવનાઓ રસાયનરૂપ છે.

આ ધ્યાનની સિદ્ધિ અર્થે યોગીપુરુષો વીરાસન, પદ્માસન, ભદ્રાસન, પર્વકાસન, વજ્રાસન, દંડાસન, કાયોત્સર્ગ આદિ આસનોનો પ્રયોગ કરે છે.

આત્મશુદ્ધિનાં માર્ગો :

આ પ્રમાણે સમત્વ, નિર્ગમત્વ, સમ-દમ, તપ, ત્યાગ દાન-ધ્યાન આદિ આત્મશુદ્ધિમાર્ગો આત્મા તક્ષીન—તત્ત્વમય બની જાય છે ત્યારે આત્મસિદ્ધિ અને જીવનશુદ્ધિનો માર્ગ અતિ સરળ બની જાય છે. આ વિકાસમાર્ગમાં નીચેના ચાર વિશુદ્ધિસ્થાનો બહુ જ ઉપયોગી નીવડે છે :

હૃદયજા દયા સંજ્ઞમ વંમચેરં, વહ્ન્યાણમાગિસ્સ વિસૌદ્ધિઠાર્ણ ।

અર્થાત્ અલ્પચર્ચ, દયા, પાપશીલતા અને સંયમ એ ચાર વિશુદ્ધિસ્થાનો, કસાણેમધુક ધ્રુવશુ સાધકને વિકાસમાર્ગમાં ઉપયોગી સહાયકો છે. આત્મશુદ્ધિના આ માર્ગે—ઉક્ત આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમાનુસાર—તે પ્રવાણ કરશે તેઓ સ્વકલ્યાણ સાધવા સાથે પરકલ્યાણ સાધી શ્રેષ્ઠ આત્મિક સુખને પામશે એ નિઃસંશય છે.

ઈત્રીકરણામુદિતોવેચાળી, સુસદુઃસપુન્ડ્યાપુન્ડ્યવિદયાળી માવનાતથિતપ્રમાવનમ્ ।

યોગસૂત્ર ૧-૩૩

✕ પૂન્યથી કુન્નરસિંહજી મદારાજ આધ્યાત્મિક જીવનશુદ્ધિના માર્ગે જઈ એકાન્તિક અને આત્મન્તિક આત્મસુખને પ્રાપ્ત કરવા

ચાહતા હતા અને એટલા જ માટે આત્મ સ્વરૂપને સમજીને વૈરાગ્યપૂર્વક બાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી અને મુનિધર્મ જીવનને સાર્થક તથા સફળ બનાવવા માટે કષાયવિજય, ક્રોધવિજય, મનોનિગ્રહ, આત્મધ્યાન કરવામાં સવિશેષ સતર્ક રહ્યા અને ઉત્તરાવસ્થામાં તો અધ્યાત્મમાં એવા તસ્લીન બની ગયા કે જાણે તેઓશ્રી અધ્યાત્મયોગી હોય ! ખરેખર પૂજ્યશ્રીના સર્વાંગીણ જીવન-વિકાસ ઉપર વિચાર કરીએ છીએ તો જણાય છે કે પૂજ્યશ્રીનું જીવન આધ્યાત્મિક હતું. પૂજ્યશ્રી આધ્યાત્મિક જીવનકળા-ધર્મકળા ને પ્રબળ પુરુષાર્થદ્વારા સંપાદિત કરી શક્યા હતા અને આત્મસાધનામાં સફળ પણ બની શક્યા હતા.

શાસ્ત્રકારોએ સર્વા કલા ધર્મકલા જિજ્ઞાસુ અર્થાત્ બધી કળાઓમાં ધર્મ કળા-આત્માને ઝોળખવાની કળાને શ્રેષ્ઠ કળા કહેલી છે. આ જીવનકળા જ સાચી કળા છે. જો આત્મ-તત્ત્વને આધ્યાત્મિકતાને જીવનમાં સ્થાન ન આપ્યું તો જીવન સાર્થક તેમજ સફળ બની શકતું નથી.

કળાવિહીન જીવન નિષ્ફળ અને 'નિકૃષ્ટ' હોય છે. પણ પ્રમાદી ન બનતાં જે આજીવિકાના નિર્વાહ અર્થે પણ શિલ્પ કળા શીખે છે તે સાધારણ 'કીક' છે. પરંતુ જે જીવન 'જીવી' જાણવા માટે આત્મસાધનાની-આધ્યાત્મિકતાની ધર્મકળા શીખે છે અને આત્મસાધના સાધવામાં જ તત્પર રહે છે તે ઉત્તમ છે. પણ જે મહાપુરુષો આત્મસાધનાની ધર્મકળા પોતે શીખ્યા બાદ બીજાને પણ તે ધર્મકળા શીખડાવે છે અને 'જન' માંથી-જ્ઞાન અને ચારિત્રની શક્તિ આપી-જેન બનવાની ધર્મકળા શીખડાવે છે તે 'સર્વોત્તમ' છે.

પ્રથમ ઠાટિના મનુષ્યો ક્રીટ-પતમવત્, બીજી ઠાટિના મનુષ્યો પશુ પક્ષીવત્, ત્રીજી ઠાટિના મનુષ્યો મનુષ્યવત્ અને ચોથી ઠાટિના મનુષ્યો દિવ્ય જીવન જીવે છે.

પહેલી બે ઠાટિના મનુષ્યો બહિર્જાતિવાળા હોય છે અર્થાત્ તેમનું ધ્યેય 'અર્થ' અને કામ' હોય છે તેઓ બહિર્જાતના સુખ-સાધનો જોવામાં અને તેનો જ સુખોપભોગ કરવામાં આસક્ત રહે છે જ્યારે ત્રીજી-ચોથી ઠાટિના મનુષ્યો બહિર્જાતીય પરાક્રમુખ જાતી અન્તર્જાતમાં જ એકાન્તિક અને આત્મન્તિક આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે 'ધર્મ' અને યોગ્ય' એ બે જ પદ્મ પુરુષાર્થને લક્ષ્ય રાખી નિરાદિન આત્મસાધના કરે છે અને આધ્યાત્મિક જીવન વ્યતીત કરે છે.

એક સામાન્ય સિદ્ધકલા શીખવા માટે કેટલો પરિશ્રમ, કેટલી સાધના અને કેટલો સતત અભ્યાસ તથા ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરવાની આવશ્યકતા રહે છે ? તો જે ધર્મકળા-જીવનકળા-આત્મશીધનની વસ્તુ છે-તેને સપાદિત કરવા માટે કેટલી સધમ-સાધના, તીવ્ર વૈરાગ્યશક્તિ, તપ-ત્યાગ, જ્ઞાન-ખ્યાનની આરાધના, આચાર-વિચારની શુદ્ધિ અને જીવન-જ્ઞશક્તિની આવશ્યકતા રહેતી હશે તેનો સામાન્ય ખ્યાન બારી શકે છે.

પૂન્યશ્રી કુંજરસિદ્ધજી મહારાજ ચોથી ઠાટિના એક સાધક મહાત્મા હતા. તેમણે ચોતાલુ જીપૂર્ણ જીવન આત્મસાધના અને જનકલ્યાણ-સાધનારૂપ ધર્મકળાની ઉપાસના કરવામાં અને તેનો જ પ્રચાર કરવામાં વ્યતીત કર્યું હતું.

પૂન્યશ્રીની સુદીર્ઘ સર્વથી જીવનની 'સાધના'એ તેમને

ધર્મે જીવનના કુશળ કલાકાર અને 'સંયમ-રથવિર'—ધર્મનાયક બનાવી દીધા હતા.

ખરેખર પૂન્યશ્રી એક અધ્યાત્મયોગી હતા. તેમણે આત્મ-શુદ્ધિને લક્ષ્યમાં રાખી 'ધર્મ' અને 'મોક્ષ' એ બે પુરુષાર્થોની ખૂબ જ સાધના કરી હતી અને પરિણામે સ્વ-કલ્યાણ સાથે પર-કલ્યાણ સાધી પોતાનું આધ્યાત્મિક જીવન સૂક્ષ્મ અને ધન્ય બનાવ્યું હતું. આવા અધ્યાત્મયોગી મહાપુરુષનું ઉદાત્ત અને ઉન્નત યશસ્વી આદર્શ સંયમી જીવન જગજગતોનું કલ્યાણ કરવામાં સદાયક બનેા એ જ પ્રાર્થના અને અંતરેચ્છા છે.

પ્રકરણ ત્રીશમું : અનશનપત્ર અને સમાધિપરણ

કૃમિજાલજાતકીર્ણે, જર્જરે દેહપજ્જરે ।

મર્યમાને ન મેલમ્ય, યતદત્વય જ્ઞાનવિપ્રદઃ ॥

અર્થાત્ હે આત્મનૃ' તુ જ્ઞાનરૂપી દિવ્ય શરીરને ધારણ કરનાર છે તો પછી સેઠડો કીડાઓથી ભરેલા આ જર્જરિત દેહરૂપી પાંખરાનો નાશ થવાથી તારે સા માટે ડર તુ જોઈએ ?

આગમર્તુ સર્સતત્તઃ પ્રક્ષિપ્તો દેહપજ્જરે ।

નાસ્ત્મા વિમુચ્યતેઽપ્યેત મૃત્યુભૂમિપતિં વિના ॥

અર્થાત્ કમરૂપી શત્રુએ મર્મથી લઈ અત્યાર સુધી દેહરૂપી જોતખાનામાં આત્માને પકડી રાખ્યો હતો. મૃત્યુરૂપી રાજા સિવાય બીજા કોની શક્તિ છે કે તે આ જોતખાનામાંથી છોડાવી શકે ?

આ પ્રમાણે મહાપુરુષોએ 'મૃત્યુ'નું આકાશ્ય વર્ણવેલ છે. અને મૃત્યુ એ તો જીવન પરિવર્તન કરાવનાર સન્નિવ્રત છે, એમ બતાવી તેથી બધા પામવાનું કશું કારણ નથી એમ જણાવેલ છે.

પરંતુ જે બહિરાત્મા હોય છે, જે શરીર અને આત્માને અભિન્ન જાની-શરીરસુખને જ આત્મસુખ માની તેમાં ૨૨૫/૫૨૫.

રહે છે, અને પરપદાર્થોમાં—અદિર્જગતનાં રંગરાગમાં જ—ને આસક્ત રહે છે તેવા અદિર્દષ્ટિ પામર આત્માઓને ‘મૃત્યુ’ એક ભયંકર વસ્તુ માસે એ સ્વાભાવિક છે. જીવન—પર્યંત જેમણે પાપ-પ્રવૃત્તિઓ આદરી હોય, પોતાના સ્વાર્થને સાધના માટે પર-પ્રાણીઓને પીડા આપી હોય, અને કૂર કમોં કરવામાં જેણે પાછું વાળી જોયું ન હોય તે મૃત્યુ શબ્દ સાંભળતાં જ થરથર ઠાંપી ઊઠે, તેનાં માત્ર ઢીલાં થઇ જાય અને તેનું શરીર શિથિલ થઇ જાય એ સ્વાભાવિક છે. ખરેખર પાપાત્માઓનાં પાપનો ઘડો ભરાઇ જાય છે ત્યારે તેનું દુષ્પરિણામ ધણું જ ભયંકર આવે છે અને મૃત્યુ ક્ષણેક્ષણે ડાંબે છે.

પરંતુ જે અંતરાત્મા હોય છે, જે શરીર અને આત્માને બિન્ન માની દેહાધ્યાસને છોડી દે છે અને આત્માની શુદ્ધિ માટે સદા જાગ્રત રહે છે, તથા જે અંતર્જગતમાં આત્મોદ્ધારની અદ્વે-લક જગાવે છે તે મૃત્યુથી ભય પામતા નથી પરંતુ મૃત્યુને પોતાના સન્નિવ્રત માની ગ્રેમપૂર્વક ભેટે છે. જેણે મૃત્યુને જીતી લીધું છે—જે મૃત્યુજય છે—તેને શાનો ભય હોય. ખરી રીતે તો દેહાસક્તિ જ ભયનું પ્રધાન કારણ છે પરંતુ મૃત્યુજયી મહાત્માઓ તો દેહ અને આત્માને સર્વથા બિન્ન માને છે, અને મૃત્યુને જીવન-પરિવર્તનનું કારણ માને છે.

શરીર જીર્ણ-શીર્ણ થતું હોવાને કારણે નાશવંત છે અને આત્મા સન્નિવ્રાનંદ તથા અજરામર હોવાને કારણે અવિનાશી છે. આત્મા દેહી છે અને શરીર દેહ છે. આત્મા દેહરૂપી ગૃહમાં નિવાસ કરે છે. આત્મા જે શરીરને છોડવા ચાહે તો છોડી શકે

છે. શરીર પ્રત્યે આસક્તિ રાખવાને કારણે જ આત્માને જ
જન્મ-માંતરો સુધી દુઃખો સહન કરવા પડે છે. શરીર અને આત્મા
ભિન્ન છે, એવું બોદ્યાન પેદા થાય ત્યારે જ મૃત્યુ હિપર વિ
મેળવી શકાય છે. જેમને અંતરમા બોદ્યાન પેદા થાય છે તે
એમ માને છે કે

घासांसि क्षीर्णानि यथा विहाय, मयानि गृह्णाति तरोऽपरम् ।
तथा शरीराणि विहाय क्षीर्णान्मयानि सयाति मयानि वै ।

ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ અશ્વત્થામાને સંબોધીને કહે છે કે
અશ્વત્થામા ! તું શરીરને જ સર્વસ્વ માનીને બેઠો છો. પરંતુ
શરીર તો વસ્તુ સમાન છે. જે પ્રમાણે કૃષ્ણ શીર્ષ વચ્ચેના વસ્તુઓ
ત્યાગ કરી નવા વસ્તુો પરિધાન કરવામાં આનંદ આવે છે, તે
પ્રમાણે દેહી-આત્મા પણ શરીરથી વચ્ચેના ત્યાગ કરી બીજા
શરીર-વસ્તુ ધારણ કરે છે.

આ પ્રમાણે કવચ-પરિવર્તન કરવામાં મૃત્યુ તો સન્મિત્ર
મારક પરમ સહાયક છે તો પછી તેથી શા માટે ડરવું નોંધ્યો

નોંધો! આત્મ-સ્વરૂપને સમજે છે તેમને આત્માની અમર-
અમરતા વિશે જરા પણ શંકા હોયી નથી. તેમણે તો એ
મત્તવ્ય હોય છે કે

मैत्रं छिन्दन्ति शस्त्राणि, मैत्रं वहति पायकः ।

म चैत्रं छेदयन्त्थापो, म शोषयति मादकः ॥

આ આત્માને કશો છેદી-મેરી શક્તિ નથી, અગ્નિ તેને નાળી
કાઠો નથી, જથ તેને કુખાડી શકતું નથી અને પવન તેને શીધી

શકતો નથી કારણ કે આત્મા તો અનર-અમર છે. આ પ્રમાણે જે મહાત્માઓ શરીર અને આત્માને સર્વથા બિન્ન માની, દેહ-સંક્રિતો પરિયાગ કરી આત્માનંદમાં જ અલમસ્ત રહે છે તેમને મૃત્યુથી ડરવાતું કશું કારણ નથી. મૃત્યુનથી મહાત્માને વળી બય શાનો ?

જે જન્મે છે તેતું મૃત્યુ તો અવશ્યભાવી છે, પરંતુ જેઓ પૌતાના જીવન-હેતુને સફળ કરે છે તે મૃત્યુનયને પામે છે. શાસ્ત્ર-કારોએ આને જ 'પંડિત-મરણ' કહેલ છે. આવું પ્રશંસનીય પંડિતમરણ પ્રાપ્ત કરવા માટે શું કરવું જોઈએ ? તે વિષે શાસ્ત્રમાં ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે :

શુત્તેષુ યાવિ પઢિવુદ્ધજીવી, ન વીસસે પંડિપ આસુપન્ને ।
ઘોરા મુહુત્તા અવલં શરીરં, મારુંહપક્ષીવ ચરડપમત્તે ॥

ઉ. અ. ૬

અર્થાત્ ગાઢ મોહનિદ્રામાં પડેલાં મનુષ્યોની વચ્ચે વિવેક-શીલ મુમુક્ષુએ સદા જાગ્રત રહેવું તથા કોઈપણનો વિશ્વાસ ન કરવો; કારણ કે કાળ નિર્દય છે અને શરીર અગળ છે એમ સમજી ભારંડ પક્ષીની પેઠે સદા અગ્રમત્ત અને જાગ્રત રહેવું.

×

×

×

જન્મ અને મરણ જીવનની એ એ અનિવાર્ય ઘટનાઓ છે.

*સરખાવો—

ન જાયતે મ્રિયતે વા કદાચિત્ નાયં મુક્ત્વા મવિતા વા ન અન્યઃ ।

જ્ઞો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણો ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥—ગીતા

જે જન્મે છે તે મરે તો છે જ, પરંતુ સાધારણ માનવીના અને મહાપુરુષોના મરણમાં ય ભેદ હોય છે સાધારણ મનુષ્ય 'મૃત્યુ'થી ડરે છે, એ મૃત્યુમાંથી ડાઘી રીતે બચી જવા હચકે છે ત્યારે મહાપુરુષો મૃત્યુથી ડરતા તો નથી પરંતુ મૃત્યુને ય તોએ આમ તણ આપે છે-મૃત્યુને ધર્મહત માની સ્વેચ્છાપૂર્વક નોતરે છે

જૈનશાસ્ત્ર જ્ઞાને ક્રમશઃ અકામમરણ-બાધમરણ અને બીજાને સકામમરણ-સમાધિમરણ-પડિતમરણ ત્રણથી સંબોધે ■

અકામમરણ એટલે પોતાને ન મરતું હોય છતાં પ્રાપ્ત થતું મરણ આ અકામમરણ કામામક્ત, કુરકર્મી તથા અજ્ઞાની હોવાને પ્રાપ્ત થાય છે આ બાલહવેા હવન દરમ્યાન પ્રત્યક્ષ દેખાતાં માસારિક સુખોમા જ પોતાનું હવન વ્યતીત કરે છે તેઓ એમ માને છે કે " આ વિષયભોજો તો પ્રત્યક્ષ છે, પણ પરશોક મેણે દેખ્યો છે ? મારે બધા બાહે છે તેમ ચાલતું જ દીક છે " આવેા નિશ્ચય કરી તે ભોજામક્ત ભોજો પછી પોતાના ભોજો ખાતો મમે તેવા અકર્મ આવરે છે તથા સ્થાવર-જંગમ અનેક પ્રાણીની હિંસા કરે છે પોતાના સુખ ખાતર કોઈ પણ પાપકર્મ કરતા તેઓ અચકાતા નથી તેઓ મમે તેવું અસત્ય બોલે છે, મમે તેવા કપર આવરે છે તથા મમે તેવી નિંદા કરે છે સુગ અને મસિતુ અદ નિંદા મેવન કરનારા તે સહ પુરુષો અનેક કુકર્મોથી પ્રાપ્ત કરતા કામભોજોને જ એવરૂપ માને છે તથા મન, વચન અને કાયાથી કામિની-કામનમા મુલ્લિંત રહે છે આમ તેઓ અજ્ઞાત તેમજ બાલ જન્મે પ્રકારની મહિનતા એકઠી કરે છે

આ પ્રમાણે અપચીત કામભોજો ભોગવતા ભોગવતા અ તે

જ્યારે તેમનું શરીર રોગો અને વૃદ્ધાવસ્થાથી ઘેરાઈ જાય છે ત્યારે તેમને મૃત્યુનો તથા ત્યારપછી પ્રાપ્ત થનારી પોતાની કારમી સ્થિતિનો ભય લાગવા માંડે છે. તે વખતે દૂર કર્મો કરનારા અશીલ-દુઃશીલ લોકોને પ્રાપ્ત થતાં નરકસ્થાનો અને ત્યાં ભોગવવી પડતી યંત્રચુએ તથા કર્મ અનુસાર પ્રાપ્ત થયેલા નવા સ્થાને જતાં થતો પરિતાપ-એ બધા વિષે પોતે સાંભળેલી વાતો તેમને યાદ આવે છે. પછી સપાટ રસ્તો છોડી ખાડોટકરાવાળા રસ્તે ગાડું લઈ જતાં ધરી ભાંગવાથી પસ્તાતા ગાડાવાળાની પેઠે તે બાલજીવે પણ શોક-સંતાપ કરે છે.

આમ, પોતાની મરણ પછી થનારી સ્થિતિની કલ્પનાથી ભયભીત બનેલા તે મૂઠ પુરુષોને મરણનો અત્યંત ભય લાગે છે, તેથી તેઓ દાવમાં હારેલા જીગરીની પેઠે, પરવશપણે અનિચ્છાએ મરે છે. આનું નામ અકામમરણ*

આથી વિપરીત સકામમરણ-સમાધિમરણ કેને પ્રાપ્ત થાય છે? કોણ સ્વેચ્છાપૂર્વક મૃત્યુને આહ્વાન આપી શકે છે? તે વિષે શાસ્ત્ર-કારો દરમિતે છે કે:

મરણંડપિ સપુણ્ણાણં, જહા મેયમણુસ્સુયં ।

વિષ્ણસપ્ણામણાઘાયં, સંજયાણ વુત્તીમઝો ॥

૩૦ ૬-૧૮

અર્થાત્ જે પુરુષશાલી તથા સંયમી સાધુપુરુષોએ પોતાનું જીવન જ્ઞાતીપુરુષોએ જતાવેલ ધર્મમાર્ગે વ્યતીત કર્યું હોય છે તેઓનું મરણ પ્રસન્નતાભરેલું તથા આધાત વિનાનું હોય છે;

* જીવો દત્તરાધ્યયન સૂત્ર અં ૫મું, શ્લોક ૩ થી ૧૬ સુધી.

મરણ કે તેમને નિશ્ચિત હોય છે કે મરણ એ તો અનિવાર્યનો સર-
વાળો દોવાથી તેઓ હિંચ અથવા પરમગતિને અવશ્ય પામવાના છે.

સેસિ સોયા સપુજ્ઞાણ, સજ્જયાણ વુછીમજો ।

ન સતસંગિત મરણન્તે, સીછયંતો વહુસ્સુયા ॥

તુલિયા વિસેસમાદાય, દયા-ધમ્મરસ યન્તિય ।

વિવ્વસીપજ્ઞ મેદાવી, તદ્દાધુવણ અવ્વણા ॥

તમ્મો કમ્મે અભિવ્વેય, સહુદી તાલિસમન્તિય ।

વિણવજ્ઞ સોમદરિસ, મેય દેહસ્સ કલ્લય ॥

મહ કાલમિમ સપ્પે, આયાયાય સ્સુસ્સય ।

સકામમરણં મરં, તિણ્દમત્તયર મુજી ॥

વસરા૦ ૫-૨૯-૩૧

આવી રીતે સીસવાળા બહુશ્રુત માણસો મરણ આપ્યે માસ ન
પામતા હોવાથી તથા મરણ વખતે ધીરજ યુમાવ્યા વિના પ્રસન્ન
રહેતા હોવાથી, તેમજ મરણ સકામમરણ-સમાધિમરણ કહેવાય છે.

આખી જિંદગી દયાધર્મને અણીશુદ્ધ પાળનાર મેધાવી પુરુષ
દોષ વખત આપ્યે, શ્રદ્ધાપૂર્વક, શુદ્ધ સમક્ષ, લોભદર્પને ત્યાગ
કરી, દેહના પડવાની વાટ જોતો તૈયાર રહે છે અને ત્રણ પ્રકાર-
માંથી એક પ્રકારના સકામમરણથી મરે છે.

x

x

x

૧-સકામપ્રત્યાખ્યાન-મરણ પર્વત આહવાદિને ત્યાગ કરવો તે
૨-ઈત્યરિત મરણ-આહાર ત્યાગ કરવા ઉપરાંત દાવવાચાલવાના
ક્ષેત્રની પણ મર્યાદા બાંધવાનો હોય છે.

૩-પાદોપમમન-આહારત્યાગ ઉપરાંત કારીરિક ચેષ્ટાભાવનો ત્યાગ કરી
પાદપ-વૃક્ષની નેમ નિશ્ચિત રહેવાનું હોય છે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાની જનો મૃત્યુથી ગભરાઈ જતા નથી. પણ તેજે તો મૃત્યુને પણ ગફોત્સવ માને છે. મૃત્યુથી તો અજ્ઞાની જનો ગભરાય છે. જ્ઞાની જનો તો એમ કહે છે કે બધી વસ્તુઓ મૃત્યુ પછી જ સારી લાગે છે. કલ્યાણનો માર્ગ મૃત્યુ જ છે. દલ્પવૃક્ષની તો કલ્પના જ કરી શકાય છે, પણ મૃત્યુ તો પ્રત્યક્ષ જ દલ્પવૃક્ષ છે. મૃત્યુથી તો જેવું ચાહો તેવું ફળ મેળવી શકાય છે કારણ કે મૃત્યુસમયે જેવા ભાવ રાખવામાં આવે છે તે ભાવ પ્રમાણે ફળ મળે જ છે.

ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે : 'મૃત્યુસમયે જે ભાવને રાખી આત્મા કલેવરનો ત્યાગ કરે છે, મર્યા બાદ આત્મા તે જ ભાવોને પ્રાપ્ત કરે છે.'

જે પ્રમાણે કાચા ઘડાને આગમાં પકવ્યા બાદ જ તેમાં પાણી રહી શકે છે તે જ પ્રમાણે મૃત્યુનો તાપ સહ્યા બાદ જ આત્મા સુખ પામી શકે છે. અનેક વર્ષો સુધી તપશ્ચર્યા કર્યા બાદ જે સુખ તપસ્વી પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે સુખ સમાધિમરણદ્વારા સહજ રીતે જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે,

x

x

x

પૂન્યશ્રી કુંગરસિંહજી મહારાજ સંયતાત્મા-જાગ્રતાત્મા હતા. આત્મસિદ્ધિ અને જીવનશુદ્ધિ કરવા માટે તેમણે જીવનપર્યંત સંયમ-સાધના કરી હતી અને પોતાના જીવનને ધન્ય અને સફળ બનાવ્યું હતું. તેમને જીવનની અંતિમ ઘડી જણાતાં જીવનની અંતિમ સાધના કરી લેવી જરૂરી લાગી.

તેમણે લગભગ ૮૪ વર્ષ ઉપરાંતની અવસ્થાએ પહોંચેલી
તાતાની એકદમ અસક્ત અને અશુભીશીલ વૃદ્ધ કાયા જોઈને
વિચાર કર્યો કે-આ જર્જરિત દેહદારા સંવત્સર-સાધનામાં હવે
કેટલા વખત સુધી સહાયતા મળી શકે એમ છે ? આ કાયા હવે
કેટલા દિવસ દેહવાની હતી ? મૃત્યુ આવવાનું તો છે જ, તો પછી
તે જ એને નિમંત્રણ શા માટે ન આપવું ? સાતઠ્ઠાંની પક્ષ
જ આશા છે કે :

“ લાભંતરે જીવિયં વૃદ્ધતા,

વચ્છા પરિણાય મહાવર્ધસી । ૩૦ ૪-૭

અર્થાત્ જ્યાંસુધી સરીર સખજ છે ત્યાંસુધી તેનો ઉપયોગ
'યમયમ' સાધવામાં કરી શકે. પછી જ્યારે તે એક અસક્ત
પ્રાણી ત્યારે માટીના ઢેશાની પેઠે તેનો સ્વેચ્છાપૂર્વક ત્યાગ
કરી દેવો.

ધર્માદ્યને શિરોધાર્ય કરવાનો આ શુભાવસર છે એવો
વિચાર પૂન્યથીના હૃદયમાં ઉદ્ભવ્યો. આ વિચાર ઉદ્ભવતાં જાણે
પ્રાણી મૃતકાળનું જીવન તેમને નજર સામે તરવા લાગ્યું. સંસાર-
ભરમા ઢૂળી રહેલ પોતાને ઉમારવા માટે પોતાનો બાકુ પકડેલા
રહેવ રત્નસિંહજીવવાની તેમને વાદ આપ્યા. એ ગુરુદેવે પોતાને
ધર્મનોકામાં બેસાડી મોક્ષના માર્ગે મૂક્યો હતો. પૂન્ય ગુરુદેવનું
મરણ યતાં પોતાનાં નવજિ ગુરુદેવના બાવચરણે નખી પડ્યાં.

આને જે કંઈ જીવનનું ધર્મભાગ્ય પોતે મેળવ્યું છે તે
પૂન્ય ગુરુદેવના પ્રતાપે પ્રાપ્ત થયું છે અને સંસાર છોડ્યા પછી
કંઈ ઉપાધિ રહી છે તે આદાર તથા વસ્ત્ર-પાત્ર આદિ ઉપ-

કરણોની છે. આ ઉપકરણો* પણ સંયમ-સાધનાના સહાયકરૂપે છે, મમત્વસ્વરૂપ તો નથી,

પરંતુ હવે એટલી ઉપાધિ પણ છોડી દઉં તો હું નિરુપાધિક બની જાઉં.

આવા ઉચ્ચ ભાવ જાગૃત યતાં ગુરુદેવે પોતાના સંત-શિષ્યોને પોતાની સમીપ બોલાવી તેમને હૃદયગત ભાવ જણાવ્યા અને આ-ગ્રવન અનશન-વ્રત આદરવાની ઇચ્છા દર્શાવી.

સંત-શિષ્યોએ પૂજ્યશ્રીના મનોભાવ જાણી કહ્યું કે: “ગુરુદેવ ! હજી થોડો સમય વ્યતીત થવા દો. અમને તો હજી એવું શરીર લાગતું નથી. આપ તો જ્ઞાનધ્યાનમાં જ મગ્ન છો અને અધ્યાત્મ-જ્ઞાનધ્યાનમાં તદલીન છો એટલે આપના પરિણામે ઉચ્ચ અને સારાં જ છે.”

પૂજ્યશ્રીએ જવાબમાં કહ્યું કે: “સંતો ! તમને એમ લાગતું હશે પરંતુ મારા દેહની સ્થિતિને હું સમજી શકું તેટલો ખ્યાલ તમને ન જ આવે. આ ક્ષણભંગુર કાયાનો ભરોસો શો ? પાકા પાંદડાંને ખરી પડતાં વાર શી ?”

સંતોએ કહ્યું: “ગુરુદેવ ! એ વાત તો દીવા જેવી સ્પષ્ટ જ છે કે

अज्ञंऽपि वदथं च पायं वा, कंबलं पायपुच्छयं ।

तंऽपि संजम-सज्जद्धा, धारयन्ति परिहरन्ति य ॥

न सो परिग्गहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ।

मुच्छा परिग्गहो वुत्तो, इइ वुत्तं મહેસિણા ॥

આપને શરીરસ્થિતિનો જે ખ્યાલ આવે તે અમને ન જ આવે.”

ગુરુદેવે કહ્યું: “ મારી શારીરિક અવસ્થાનો ખ્યાલ કરીને જ હું અનસન મત આદરવાની ઇચ્છા કરી રહ્યો છું.”

સંતો બોલ્યા “ જેવી ગુરુદેવની આજ્ઞા અને ઇચ્છા.”

આ પ્રમાણે વાર્તાનાપ યથા પછી પૂજ્યશ્રીએ તે દિવસે સિખ પરિવારને સઘમ-સાધનાનો અતિથ સંદેશ સંબળાવતા કહ્યું કે

“પ્રિય આત્મનપુત્રો! જે સઘમની સાધના માટે, જે ધર્મના પ્રચાર માટે તથા જે સઘ-શાસનનું એવ સાધવા માટે તમે સંસારનો પરિત્યાગ કરી સાધુતાનો વેશ ધારણ કર્યો છે તેને પ્રાણના ભોગે પણ શોભાવળે સઘમસાધનામાં ન્યમત રહેળે સધનું એવ સાધળે. ધર્મનો પ્રચાર કરળે નવા આચાર્યની આજ્ઞાને સિરાધાર્ય કરળે પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં સઘમ-વિવેક રાખળે અને આત્મદિત સાધળે. એવી એક પણ પ્રવૃત્તિ ન કરળે કે જેથી તમારા પોતાના આત્માની અને સંધ તથા ધર્મની શોભા ઓછી થાય ખાનપાનમાં, હાવા-બેસવામાં, બેસવા-ચાવવામાં સાધુધર્મનો વિવેક રાખળે અને પાપ પ્રવૃત્તિઓથી સદા દૂર રહેળે. એ જ મારે તમને સૌને બલામણુ દેવાની છે.”

આ પ્રમાણે સિખપરિવારને દિતસલાહ આપી પૂજ્યશ્રીએ તે આખો દિવસ આત્મચિંતનમાં ગાળ્યો આ શુભ દિવસ વિ સં. ૧૮૭૭ ના શમણુ શુદ્ધિ ૧૩નો હતો

ત્રણ પ્રહર રાત્રિ વ્યતીત થઈ અને પ્રતિક્રમણનો સમય યતી પૂજ્યશ્રીએ અન્ય સંતો સાથે પ્રતિક્રમણ ક્યું અને પછી ૮૪ વર્ષ

ઉપરાંતની અવસ્થાએ પહોંચેલા આ વૃધ્ધ વીર આત્મયોદ્ધાએ સર્વ માયા-મમતા છોડી એક વીરપુરુષની અદાથી મૃત્યુને આમંત્રણ આપ્યું.

પૂજ્યશ્રીએ સંતશિષ્યોને પાસે બોલાવી કહ્યું કે: “હે સંતો! હવે હું અનશન વ્રત આદરું છું” આટલું કહી પૂજ્યશ્રી સ્વમુખે બોલવા લાગ્યા કે:

નમસ્કાર મન્ત્ર

નમો અરિહંતાણં ।
 નમો સિદ્ધાણં ।
 નમો આયરિયાણં ।
 નમો ઉવજ્જાયાણં ।
 નમો લોપ સંન્ન-સાહુણં ।

મંગલ

ચત્તારિ મંગલં ।
 અરિહતા મંગલં ।
 સિદ્ધા મંગલં ।
 સાહુ મંગલં ।
 કેવલિપણ્ણત્તો ધમ્મો મંગલં ।

શરણુ

ચતારિ સરણં પવજ્જામિ
 અરિહંતે સરણં પવજ્જામિ
 સિદ્ધે સરણં પવેજ્જામિ
 સાહુ સરણં પવજ્જામિ

ચૈવલિપ્પજ્ઞત ધમ્મ સરર્ણ વચ્ચજ્ઞામિ

સિદ્ધાણ જમો કિધા સંજ્ઞયાણ ચ માવજો ।

અર્થાત્ સર્વપ્રથમ અરિહન્ત તથા સિદ્ધ બ્રહ્માને તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુસમૂહ-એ પંચ પરમેશ્વરોને નમનરૂપ નમસ્કાર કર્યો. ત્યારબાદ આત્માને પવિત્ર તથા મહત્તમ બનાવવાના બાલે મ મહોચ્ચાર કર્યો અને અન્તે ચતુઃશરણુ બોલી પૂજ્યશ્રીએ સત-શિષ્યોને કહ્યું કે “હું અચિત્ત પાણીના આભારે ત્રણ આઠા રતા પ્રત્યાખ્યાન કરી યાવજીવન સામારી સ્થપારો કરું છું.” એમ કહી પૂજ્યશ્રીએ શાસ્ત્રવિધિ અનુસાર સામારી અનુચન વત આદ્યું.

સામારી સ્થપારો કરતાં પૂજ્યશ્રીએ ચોતાના આચરેલા મેક્ષ માર્મના પ્રકારોમાં કોઈ પણ કોય સાચો કોય તો તેની નીચે પ્રમાણે સમ્યક્ આલોચના કરી હતી અને આત્માને નિઃશય તથા વિશુદ્ધ બનાવ્યો હતો.

૧. જ્ઞાનાચાર—જ્ઞાનના આઠ આચરોના સંબંધી ખન, વચન તથા

* જ્ઞાનના ૮ આચારે

કાલે વિનદ બહુમાને, ટવદાશે વદ અગ્નિદ્વજને ।

વજ્રગ મત્ય તદુમણ, બહુવિદો નાણમણારો ॥

૧ કાલે—મયાસમયે સુત્રનું પાઠન-પાઠન કરે કાલે કાલ સમાચરો-પ્રત્યેક કાલે ચલાવે કરવા

૨ વિનદ—વિનય જેનણાસનનું મૂળ વિનય છે વિનય-વર્મનું સમ્પદ પાઠન કરવું.

૩. વહુમાને—બહુમાન જ્ઞાનશાલા-બહુશ્રીવીનું બહુમાન કરવું.

૪ ટવદાશે—વપમાન વપ, વિધિરૂપક આથ વિત આદિ વપનું ચેવન કરવું.

૫ અગ્નિદ્વજને—અગ્નિદ્વજ, જ્ઞાનશાલા-વિવાયુકેને અવધૂપાદ ન કરવો.

સાધારી કામ પ્રકારનો દોષ લાગ્યો દોષ તો
જમંબેથી કુકુત-પાપ મિથ્યા થાયો.

૨. દર્શનાચાર—દર્શનના આ- આચારો મંજૂરી મળ, યમન
તથા સાધારી કામ પ્રકારનો દોષ લાગ્યો દોષ તો
તલસંબેથી કુકુત-પાપ મિથ્યા થાયો.

૩. ચારિત્રાચાર—ચારિત્રમાં પાંચ મહાવત અને તેની રૂપ બાલ-
નાળી, છઠ્ઠી અસાચિતોજનમનરૂપ પાંચ

૪. વચન—વચન-ચાલના અર્થન, રસ, રાગ, અક્ષર, પદ, અનુ-
રૂપ, વિચાર, વિંગ, કાલ આદિ આચરણચાલના નિયમ પ્રમાણે
ચાલપાન કરવું. ન્યૂન-વિકલ વિચરિત પ્રાપ્ત કરવી નહીં.

૫. કાવ્ય—ચાલના મયાતમ અર્થ કરવાં. મનાકરિત અર્થ કરવા નહિ.

૬. તદુપદ—મૂળપદ અને અર્થ દુષ્ટ અને સત્ય બંને-બાધાને તથા સાંજી-
સંજાને.

* દર્શનના ૮ આચાર

નિરસંધિગ નિર્લજ્જિય, નિર્લિંગનિવૃદ્ધા ભમૂઝદિદ્વીપ ।

ઉપયુક્ત વિચિત્રણે, વચ્ચવણમાણે અદ્ધ ॥

૧. નિરસંધિ—તીતરામવાપિત સૂત-સિદ્ધાન્તમાં સંકાપુદ્ધિ ન રાખવી.

૨. નિર્લજ્જિય—અન્ય ધર્મની કાંક્ષા ન રાખવી.

૩. નિર્લિંગનિવૃદ્ધા—ધર્મકરણીમાં સંદેહભાવ ન રાખવો.

૪. અમૂઝદિ—મૂઝદિ ન રાખવી, પણ જિનેન્દ્રકવિત ધર્મમાં દ્વંદ્વ અજ્ઞા-
ભક્તિ રાખવો.

૫. ઉપયુક્તવૃત્તિ—ધર્માચરણ કરનારને પ્રાત્સાદિત કરવો.

૬. સ્થિરીકરણ—ધર્મથી વિચલિત થતા લોકોને ધર્મમાં સ્થિર કરવા.

૭. વત્સલભાવ—સર્વ પ્રત્યે સહુભાવ રાખવો, વત્સલભાવ રાખવો.

૮. પ્રભાવના—જેન ધર્મની પ્રભાવના કરવી, ધર્મ-પ્રચાર કરવો.

કેશલિપણ્ણત ધમ્મ સરણ પવજ્ઞામિ

સિદ્ધાણ જમો કિષા સંજ્ઞયાણ ચ ભાવજો ।

અર્થાત્ સર્વપ્રથમ અરિહન્ત તથા સિદ્ધ ભગવાનને તથા આચાર્ય, હિષાખ્યાય અને સાધુસમૂહ—એ પણ પરમેશ્વરને નમનરૂપ નમસ્કાર કર્યો ત્યારનાં આત્માને પરિત્ર તથા મમતમય બનાવવાનાં ભાવે મમસોચ્ચાર કર્યો અને અન્તે ચતુરશ્ચ બ્રોધી પૂજ્યશ્રીએ સત-શિષ્યોને કહ્યું કે “ હું અચિત્ત પાશુનીના આચારે તથા આહારના પ્રત્યાખ્યાન કરી વાવજ્ઞાન સામારી સચારે કરું છું ” એમ કહી પૂજ્યશ્રીએ શાસ્ત્રવિધિ અનુસાર સામારી અનશન વ્રત આદ્યું

સામારી સચારે કરતા પૂજ્યશ્રીએ પોતાના આચરેલાં ત્રીણ માર્મનાં પ્રકારોમા ઠાણ પણ દોષ સાચો દોષ તો તેની નીચે પ્રમાણે સમ્યગ્ આલોચના કરી હતી અને આત્માને નિઃશય તથા વિશુદ્ધ બનાવ્યો હતો

૧ જ્ઞાનચાર—જ્ઞાનના આદ્ય આચારોના સંબંધી મન, વચન તથા

* જ્ઞાનના ૮ આચાર

કાલે વિનય વદુમાણે, હવદાશ તદ્દ બલિહરવ્યે ।

વચન મત્ય તદુમાણ, બદ્ધવિહો માણમાચારો ॥

૧ કાલે—મધ્યાહનયે સુરતુ પાકન-પાકન કરે કાલે કાલ તમાચરે—પ્રત્યેક કાલે ચલાકાએ કરવા

૨. વિનય—વિનય વૈનશાસનનું મૂળ વિનય ૬ વિનય-ધર્મનું સમ્યક પાલન કરવું

૩ વદુમાણે—બદુમાન જ્ઞાનદાતા-બદુસુતીનું બદુમાન કરવું

૪ હવદાશ—હવમાન તથા વિધિપૂર્વક આચરિત્ત અર્થે તપશ્ચ સેવન કરવું

૫ બલિહરવ્યે—અનિહર, સ નદાતા-વિદ્યારુનો અવશ્યુવ ર ન કરવો

તપ સંબંધી ત્રિકરણ ત્રિયોગથી કાઢ પ્રકારનો
દોષ લાગ્યો હોય તો તત્સંબંધી દુષ્કૃત-પાપ
મિથ્યા થાઓ.

૫. વીર્યાચાર—ઉલ્લિખિત જ્ઞાનના ૮, દર્શનના ૮, ચારિત્રના ૮
અને તપના ૧૨ એમ કુલ ૩૬ પ્રકારના આચારોનું
પાલન કરવામાં બળ-વીર્ય-શક્તિ ફેરવતાં તેમાં
ત્રિકરણ-ત્રિયોગથી કાઢ પ્રકારનો દોષ લાગ્યો હોય
તો તત્સંબંધી દુષ્કૃત-પાપ મિથ્યા થાઓ.

આ પાંચે ય આત્મગુણોમાં સ્થિર કરાવનાર આચારોમાં
દીક્ષાપર્યાયના પ્રારંભથી અણપિ પર્યંતના સમય દરમિયાન (ગૌણ
દૃષ્ટિએ અનાદિ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં આજ સુધીના
સંસાર કાળમાં) જે જે અપરાધો-દોષો થયા હોય તે તે સર્વ
અપરાધો-દોષોની હે સિદ્ધ ભગવાનો ! વિહરમાન તીર્થ કરો અને
કેવળી ભગવાનો ! આપ બધાની સાક્ષીએ ખરા અંતઃકરણપૂર્વક
ક્ષમા-યાચના કરું છું. હે કૃપાળુ દેવો ! મને ક્ષમા આપજો.

ત્યારબાદ પ્રત્યેક જીવાત્માઓ-પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ,
વનસ્પતિકાયિક જીવો, દીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, નારકી
દેવો, સમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, સંજ્ઞી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જીવો,
સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો, સંજ્ઞી મનુષ્યો, આર્યો, અનાર્યો, મિથ્યાત્મીઓ,
આવરતઓ, સમઠિતીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ, સાધુઓ અને સાધ્વી-

અભ્યંતર તપના છ પ્રકાર—

૧. પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨. વિનય, ૩. વૈયાટક્ય, ૪. સ્વાધ્યાય, ૫. ધ્યાન
અને ૬. વ્યુત્સર્ગ.

સમિતિ તથા ત્રણ યુક્તિ-૧૭ પ્રકારના સંયમ સંબંધી. આ પ્રમાણે ચારિત્રના મૂળક આચારો સંબંધી ત્રિકરણ-ત્રિયોમયી ક્રોધ પ્રકારનો દોષ સાચો હોય તો તત્સંબંધી દુષ્ટ-૫૫ મિથ્યા થાયો.

૪. તપ-આચાર—જાલ અને અશ્વત્થ એમ બારે પ્રકારના

• ચારિત્રના ૮ આચાર

વનિહાન યોગનુષ્ઠો, પંચદિ સમિતિરિ સિદિ યુક્તિરિ ।

દન ચરિતાધારો, બહુભિદો દોર તાપશ્ચો ॥

અર્થાત્ પ્રશ્નિધાન-પાપ મહાત્મન તેની ૨૫ ભાવનાઓ, અશત્રિ ભોજનવતરૂપ પાપ સમિતિઓ તથા ત્રણ યુક્તિ-આ આઠ પ્રવચનસાદા એ ચારિત્રાચારના ૮ ભેદો બાજુવા.

† તપના ૧૨ આચાર

સો તવો દુખિદો યુષ્ઠો, જાહિરખજરો તદ્દા ।

જાહિદો છમ્મિદો યુષ્ઠો, શ્વ ભગ્વતરો તવો ॥

જનસણકુળોપરિયા, મિત્રસાવરિયા ચ રસપરિધાનો ।

કાવકિલેસો સંજાળવા ચ, રવજો તવો દોર ॥

પાપખિલેસ વિગમો, વેવાવજ તદેવ સજ્જામો ।

જાળ ચ નિવસમ્મો, પસો ભમ્બનરો તવો ॥

અર્થાત્ તપના એ પ્રકાર છે ૧. અશ્વત્થ તપ અને ૨ જાલ તપ, આ બન્ને પ્રકારના તપના પ્રત્યેકના ૬ ભેદ છે.

આઠ તપના છે પ્રકાર—

૧ અનરજન, ૨ ભિજોદરી, ૩ શિશુચરો, ૪ રસપરિધાન, ૫, કાપકચેરા અને ૬. પ્રતિસહીનતા

તપ સંબંધી ત્રિકરણ ત્રિયોગથી કાઢ પ્રકારનો
દોષ લાગ્યો હોય તો તત્સંબંધી કુબૃત-પાપ
મિથ્યા થાયો.

૫. વીર્યાચાર—ઉલ્લિખિત જ્ઞાનના ૮, દર્શનના ૮, ચારિત્રના ૮
અને તપના ૧૨ એમ કુલ ૩૬ પ્રકારના આચારોનું
પાલન કરવામાં બળ-વીર્ય-શક્તિ ફેરવતાં તેમાં
ત્રિકરણ-ત્રિયોગથી કાઢ પ્રકારનો દોષ લાગ્યો હોય
તો તત્સંબંધી કુબૃત-પાપ મિથ્યા થાયો.

આ પાંચે ય આત્મગુણોમાં સ્થિર કરાવનાર આચારોમાં
દીક્ષાપર્યાયના પ્રારંભથી અઘાપિ પચીતના સમય દરમ્યાન (ગૌણ
દૃષ્ટિએ અનાદિ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં આજ સુધીના
સંસાર કાળમાં) જે જે અપરાધો-દોષો થયાં હોય તે તે સર્વ
અપરાધો-દોષોની હે સિદ્ધ ભગવાનો ! વિહરમાન તીર્થ કરો અને
કેવળી ભગવાનો ! આપ બધાની સાક્ષીએ ખરા અંતઃકરણપૂર્વક
ક્ષમા-યાચના કરું છું. હે કૃપાળુ દેવો ! મને ક્ષમા આપજો.

ત્યારબાદ પ્રત્યેક જીવાત્માઓ-પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ,
વનસ્પતિકાયિક જીવો, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, નારકી
દેવો, સંમૂર્ચિત્તમ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, સંસ્રી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જીવો,
સંમૂર્ચિત્તમ મનુષ્યો, સંસ્રી મનુષ્યો, આર્યો, અનાર્યો, મિથ્યાત્વીઓ,
આવરતઓ, સમક્રિતીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ, સાધુઓ અને સાધ્વી-

અભ્યંતર તપના છ પ્રકાર-

૧. પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨. વિનય, ૩. વૈયાકૃત્ય, ૪. સ્વાધ્યાય, ૫. ધ્યાન
અને ૬. વ્યુત્સર્ગ.

જો આદિ કર્મધારી અનંત આત્મમનુષ્ય ! મે તમે બધા આત્માઓ સાથે આ ભવમાં અને પરભવોમાં એવેરની છુદ્ધિ રાખી, વેરવૃત્તિ રાખી, મમત્વછુદ્ધિ રાખી, આસક્તિભાવ રાખી, રામ દેવ ધારણ કરી અનેક કર્મબંધનોથી મારો આત્મા બંધાયો હોય તો તે ક્રોધ દૂર કરવા માટે હે વિશ્વમા રહેલા અનંત આત્માઓ ! મારા તરફથી થએલી અવગાની, ક્ષતિઓની અને બૂલોની ઉદારભાવે ક્ષમા આપો અને મારું તમેજો કાષ્ટ પણ અદ્વિત કમું હોય તો તે બધાની તમેજો કુ શુદ્ધ છુદ્ધિથી અને અતરાત્રમાથી ક્ષમા આપુ છું. મને મારું અભયપદ સાપડે અને તમે બધા મારા તરફથી અભય બનો. એ જ માગ અંતરની ઇચ્છા છે. માગ અતરમા પણ એ જ મૈત્રી ભાવના સદા સર્વાંદા જગત નહે કે :

હામેમિ સઘ્વે જીવા, સઘ્વે જીવા સર્વેષુ મે ।

મિત્તી મે સઘ્વમૂષસુ, ઘેર મંજસુ ન જગદ ॥

અર્થાત્ હું સર્વે નાના-મેટા જીવાત્માઓને ક્ષમા આપુ છું બધા જીવાત્માઓ પણ મને ક્ષમા આપો. મારે સર્વે બૂલ-પ્રાણીઓ પ્રત્યે મૈત્રીભાવ છે; મારે કોઈની સાથે વૈરભાવ નથી.

ક્ષમા આપવી અને ક્ષમા માગવી એ તો માધુષ્યરોગ પ્રથમ કર્તવ્ય છે. ક્ષમા માગવામાં હૃદયની નમ્રતા-મન્યતા પ્રગટ થાય છે અને ક્ષમા આપવામાં હૃદયની ઉદારતા-વિશાળતા પ્રગટ થાય. ■ સર્વશૂદ્ધ પ્રત્યે સમભાવ પ્રગટવો અને રામદેવભાવને ઊડી વિશ્વજયકૃત્વ મૈત્રીભાવ પ્રગટવો એ ક્ષમા-ગુણ જીવનમાં પ્રગટ્યા વિના મુશ્કેલ છે. આત્મેક્ય અને વિશ્વમૈત્રીના ગુણો ક્ષમાગુણમાં સમાજેના છે. રાજાકારોએ દસ વતિધર્મોમાં એટલા જ માટે ક્ષમા-

શુશ્રુને સર્વપ્રથમ રથાન આપેલ છે. ક્ષમાશીલ બની પોતે નિર્ભય બનવું અને બીજાને નિર્ભય બનાવવા એ જીવનની ઉચ્ચદશા છે. ત્યાંસુધી હૃદયમાં વેરભાવના વસેલી હોય છે ત્યાંસુધી જીવનમાં નિર્ભયતા પ્રગટી શકતી નથી. એટલા માટે ક્ષમાશુશ્રુને જીવનમાં પ્રગટાવી આત્મશુદ્ધિ સાધવી એ સાધક-પુરુષોનું કર્તવ્ય છે. ક્ષમા માંગવાથી અને ક્ષમા આપવાથી શો લાભ થાય છે ? એ વિષે ભગવાને દુરમાબ્યુ છે કે—

શ્રમાવણયાપ્ત ણં પલ્હાયણભાવં જણયદ્, પલ્હાયણભાવમુવ-
ગદ ય સત્ત્વપાણમૂયજીવસત્તેસુ મેત્તીભાવમુપ્પાપદ્, મેત્તીભાવ-
મુવગપ યાચિ જીવે ભાવવિસ્તોદિ કાહણ નિલ્ભપ ભવદ્ ॥

હૃ ૨૯-૧૭

અર્થાત્ ક્ષમા માંગવાથી ચિત્તમાં પ્રસન્નતા થાય છે અને ચિત્તમાં પ્રસન્નતા થવાથી જીવાત્મા જગતના સર્વ પ્રાણી, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ એ ચારે પ્રકારનાં જીવોમાં મિત્રભાવ ઉત્પન્ન કરી શકે છે અને તે મિત્રભાવને પામી પોતાના ભાવની વિશુદ્ધિ કરી આખરે નિર્ભય બને છે.

શાસ્ત્રાજ્ઞાને ધ્યાનમાં રાખી અંતિમ જીવનશુદ્ધિ કરવા માટે પૂજ્યશ્રી સર્વે જીવાત્માઓ પ્રત્યે શુદ્ધ ભાવપૂર્વક ક્ષમાપાત્રના કરી અને અંતરમાં રહેલા થોડા પશુ શલ્યને દૂર કરી ચિત્તની શુદ્ધિ કરી આત્માને નિર્મલ બનાવ્યો.

આ પ્રમાણે આત્મશુદ્ધિ કર્યા બાદ પરમાત્મા પ્રત્યે એ મૃત્યુંજયી મહાવિજેતા પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે: હે પરમાત્મા ! આપ સર્વશ્રુ-સર્વદર્શી છો એટલે અમારે, હું ને અનશન ને

ભાવે આદરું છું તે આપના ગ્લાનર્માં તો જણાયેલ જ છે તો પણ આપની સાક્ષીએ સામારી અનસનવત સ્વીકારું છું. અનસન વતર્માં ત્રેવીશ વસ્તુઓનો લાભ કરવાનો હોય છે પરંતુ કાળની કઠિનતાને કારણે, ઔદારિક સરીરના સ્થાયણની નબળાઈને કારણે નત્તા પ્રાપ્તિ-સમાધિ રહે તે શુભભાવે અદરની મુશ્કેલી રાખ્યા વિના એક અર્થિત પાણીનો આગાર-હટ રાખી અત્યુક સ્થાન, સમ્પા, વજ્ર અને વૈશ-વૃત્ત કરાવવાનો આગાર રાખું છું; અને આદાર, સરીર, ઉપકરણ, પાપરથાન આદિના પ્રલાપ્તિ કરું છું.

આદાર—અનતકાળથી અસારસુધી જે જે સ્થાને જે જે મરે. કર્યા તે તે ભવોમાં આદાર સદા નિમિત્તે ઓન્દિવથી પચેન્દિય જીવોના પ્રિય પ્રાણો લૂટી તેમનાં સરીર-જોખાને રાધી અગર અનેક ક્રિયાઓ કરી બોલન તરીકે લીધા છે અને રસારવાદ નિમિત્તે તેમજ વિકારપુષ્ટિ નિમિત્તે કષાયરસ રહી અનેક કર્મો જાપ્યા છે તેમજ આ ગાણુ જન્મમાં અવિરતિ અવરથામાં અને સદમ લીધા પછી આદારના દોષો લાગ્યા હોય અને કર્મ જપ્ત થયા હોય તે કર્મોથી મુક્ત થવા માટે તથા આદારસંગ્રાનો ઉચ્છેદ કરી અનાદાર સિદ્ધિના સદૃષ્ટિ બિંદુએ પહોંચવા માટે હે પરમાત્મનું આપની સાક્ષીએ ઉપર પ્રમાણેનો આગાર રાખી યાવજીવન અનસન વત આદરું છું.

સરીર—મુખ્યત્વે ઔદારિક અને વૈદિક અનત સરીર અનંત ભવોમાં પારણ કર્મો જ અને તે સરીરના પોષણ તેમજ રક્ષણ

કરવા માટે અણપિપર્યંત ચીકણાં કર્મો બાંધ્યાં છે અને બાંધાયા હોય તે કર્મોથી મુક્ત થવા માટે તથા શરીર આશ્રિત બધી સંજ્ઞાઓનો ઉચ્છેદ કરી અશરીર-સ્થિતિના લક્ષ્યબિંદુએ પહોંચવા માટે હે પરમાત્મનું! આપની સાક્ષીએ ઉપર પ્રમાણેનો આગાર રાખી યાવજીવન અનશનવ્રત આદરું છું.

ઉપકરણ—મનુષ્ય અને દેવાદિના ભવોમાં ઉત્પન્ન થઈ અનેક સંસારવર્ધક સાધનો મેળવ્યાં, નવાં બનાવ્યાં તથા પ્રાપ્ત થયેલ સાધનોની રક્ષા કરવા નિમિત્તે અનેક ભવોમાં કપાયરસ રેડી ચીકણાં કર્મો બાંધ્યાં છે. તે કર્મોથી મુક્ત થવા માટે અને ચાલુ ભવમાં અવિરતિ-પણે તથા સંયમ ઉપકરણના મમત્વને કારણે કર્મ-બાંધન થયું હોય તેથી મુક્ત થવા માટે તથા તત્સંબંધી સંજ્ઞાઓનો મૂલોચ્છેદ કરવા માટે તથા અપરિગ્રહીના લક્ષ્યબિંદુએ પહોંચવા માટે તે સર્વ ઉપરથી મમત્વ ઉતારી હે પરમાત્મનું! આપની સાક્ષીએ ઉપર પ્રમાણેનો આગાર રાખી યાવજીવન અનશન-વ્રત આદરું છું.

પાપસ્થાન—એકેન્દ્રિયથી માંડી પંચેન્દ્રિય સુધીના અનેક ભવોમાં ઉત્પન્ન થઈ અનેક સંજ્ઞાઓ નિમિત્તે અદારે પાપ-સ્થાનકોનું સેવન કરી મહાન્ ચીકણાં કર્મો બાંધેલા છે, અને આ ભવમાં અવિરતિ-સવિરતિભાવમાં

પાપરચાનોની સેવનાથી કર્મબંધ થવા હોય, તે કર્મબંધનોને તોડવા માટે તથા તે સમ્રાજ્યોનો મૂલો-ચ્છેદ કરવા માટે તથા અપાપભાવની રિયતિના સદેવ-નિંદુએ પહોચવા માટે હે પરમાત્મનૃ! આપની સાક્ષીએ ઉપર પ્રમાણે આમાર રાખી યાવજીવન અનસન-વત આદરે છું.

આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીએ પરમાત્માની સાક્ષીએ અચિત્ત પાણી તથા શરીરની વૈપાદત્યનો આમાર રાખી તથા અમુક ઉપકરણની છૂટ રાખી ઉપકરણોની, અદારે પાપરચાનોની તથા પાપ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોના ત્રિકરણ-ત્રિયોએ અર્થોત્ નવ પ્રકારે સેવવું નહિ, સેવશવધુ' નહિ અને સેવનારને અનુમોદન મન, વચન અને કાયાથી આપવું નહિ, એ જ્ઞાનવાણુ આસન-વત અંગીકાર કર્યું.

વિ. સ. ૧૮જીના શમણ શુકલા ચતુર્દશીના મંગલ પ્રભાતે આ મહાપુરથે મૃત્યુને આહવાહન આપી આત્મ-સાધના માટે-જીવનની અતિમ સાધના માટે યાવજીવન અનસન-વત અંગીકાર કર્યું.

પૂજ્યશ્રીના આત્મસાધના કારણરૂપ અને સમાધિ-મરણના હેતુરૂપ યાવજીવન અનસન-વત આદર્શોના સમાચાર પ્રાતઃકાળે ગોલધર્મા વિજળી વેગે ફેલાઈ ગયા.

શુક્રદેવના દર્શન માટે આવક-આવિકાઓનાં ટોલેટોનાં ગોડળની શેરીએ શેરીએ ઉભરાવા લાગ્યા. મદાનુ વિન્નેતાને જાને તેવા પૂજ્ય શ્રીના આ સૌર્યબયો-તીરત્વબયો-મર્મરવરૂપ અનસન વતના સમાચાર ગોડળ સમે પણ સૌરાષ્ટ્ર તથા દાહાર વગેરેના અન્ય શરદેશમાં તથા ગામોમાં પહોચાડી દીધાં.

ગોંડળના આંગણે બાણે મહાપર્વોત્સવ ઉજવાતો હોય એવું ધાર્મિક વાતાવરણ ફેલાઈ ગયું હતું. પૂજ્યશ્રીએ અંગીકાર કરેલ અનશન-વ્રતની જેમ જેમ ખજાર પ્રસરતી ગઈ તેમ તેમ ઠાકિયાવાડના ઘણા શહેરો તથા ગામોના તેમ જ કચ્છ-ગુજરાતના શ્રાવક શ્રાવિકાઓ ગુરુદેવના પૂનીત દર્શને આવવા લાગ્યા.

સાધુ-સંતો અને સતી સાધ્વીઓ પણ ગુરુદેવના દર્શનનો તથા તેમની સેવાનો લાભ લેવા માટે ઉગ્ર ત્રિદાર કરી પૂજ્યશ્રીની સેવામાં આવવા લાગ્યા.

ગોંડળ ખરેખર આજે મહાધર્મકેન્દ્ર બની ગયું હતું. સાધુ-સંતો તથા શ્રાવક શ્રાવિકાઓનો બાણે ગોંડળમાં ધર્મ-મેળો ભરાયો હતો. અપૂર્વ ધર્મસમ્મેલન થયું હતું. પૂજ્યશ્રીના અનશન દરમ્યાન અનેક સંતો ગુરુદેવના ચરણે ભેસી જુદી-જુદી સેવાના લાભ લઈ રહ્યા હતા. કેટલાક સંતો વારાફરતી પૂજ્યશ્રી પાસે સૂત્રોનાં સ્વાધ્યાય કરતા હતા. કેટલાક સંતો સવારે, મધ્યાહ્ને તથા સાંજના વૈરાગ્ય-પ્રેરક ધર્મવાણી સંભળાવી રહ્યા હતા. કેટલાક સંતો પૂજ્યશ્રીની સેવાશુશ્રૂષા કરી રહ્યા હતા. સાધ્વીજીઓ પૂજ્યશ્રીના દર્શનનો લાભ લેવા હિપરાંત શ્રાવિકા સમાજને અનેક રીતે ધર્મબોધ આપી તથા સ્વાધ્યાય-સ્તવન આદિ સંભળાવી ધર્મલાઝ આપતા હતા.

એક પછી એક દિવસો વ્યતીત થવા લાગ્યા. ગોંડળના તથા બહારથી આવેલા જૈનો પૂજ્યશ્રીના દર્શનનો લાભ લેતા જ હતા પરંતુ જૈનેતરો પણ એટલી જ સંખ્યામાં દર્શન-લાભ લઈ પોતાને કૃતકૃત્ય અને ધન્ય માનતા હતા. ગોંડળના નામદાર દરબારશ્રીએ તથા તેમના રાજકુટુંબે પણ પૂજ્યશ્રીના દર્શનનો લાભ લીધો હતો.

ખદારથી આવેલા આવક-આવિકા તથા અન્ય અતિધિઓને આતિથ્ય-સત્કાર જોડી શી સુધ પ્રેમપૂર્વક કરતો હતો.

આ રીતે સાઠ દિવસના વદણા વાપા સૂત્ર-સ્વાધ્યાય અને જ્ઞાન-ધ્યાનમાં નિમગ્ન થએલ પૂજ્યશ્રીના અનસનઘતના બે માસ વ્યતીત થયા. સાઠમે દિવસે પૂજ્યશ્રીને શરીરની સ્થિતિમાં ફેફસાં જલ્પતા સ્પર્શત થતા આમાર રાખેલ અચિત્ત પાણીને પશુ તેમણે ધાવજીવન ત્યાગ કર્યો.

વાચકો ! આપણે તો માત્ર કથાનક વાંચીને કે સાંભળીને આનંદિત થઈશું પરંતુ સ્વાનુભવ અને વાચનશ્રવણ બન્ને ભિન્ન વસ્તુ છે. પૂજ્યશ્રીના ત્યાગનો અનુભવ તો તેમને આત્મા તથા જ્ઞાની પુરુષો જ જાણી શકે.

આ નિયમ ધામી પછી તે રાત્રિ પશુ સમાધિપૂર્વક-શાતા-પૂર્વક વ્યતીત થઈ અને વિ સં. ૧૮૮૭ના વૈશાખ શુક્લ પુર્ણિમા રૂં પ્રભાત લીગ્યું.

પૂજ્યશ્રીના સંસાર ઉપન્ના અસ્તિત્વનું આ આખરી પ્રભાત હતું ! પૂજ્યશ્રી ઉવડ સુધી જ્ઞાન-ધ્યાનની દસામાં તક્ષીન હતા. આત્મસાધનામાં તન્મય હતા. અંતિમ શ્વાસ સુધી તેઓ સૂત્રની વૈરાગ્યપ્રેરક વાણી સાંભળવામાં સતત હતા.

શ્રી ચતુર્વિધસંધ પૂજ્યશ્રીની સેવામાં ઉપરિષ્ઠિત હતા. સૂત્ર-સ્વાધ્યાયની ધૂન લાગી હતી અને પૂજ્યશ્રીના દિવ્યાત્માએ જેમ પિંજર ઊઠી પખી ચાલ્યું જ્ય તેમ પિંજર સમા આ ઔદારિક રહેનો અને શુભમશ્વર સંસારનો લાગ કર્યો.

પૂજ્યશ્રીના સ્વર્ગમગનના સમાચાર પ્રસરતાં ચોતરફ મમ-

ગીની ફેલાઈ ગઈ. આકાશમાં ગતિ કરી રહેલ સૂર્ય પણ જાણે શોકમાં ડૂબી ગયો હોય તેમ વાદળામાં થોડીવાર ફૂંખી ગયો. પૃથ્વી પર જાણે ધનધોર અંધકારપટ પથરાઈ ગયો.

જેન જગતનો તેજસ્વી સૂર્ય જાણે અસ્ત થયો. જ્ઞાનનો પ્રદાશવંત દીપક જાણે ઓલવાઈ ગયો.

પૂજ્યશ્રીના દેહાવસાનથી સૌના હૃદયમાં આઘાત પડેાંચોઃ ચતુર્વિધ શ્રી સંધના મુખમંડળ ઉપર ઉદાસીનતા પથરાઈ ગઈ; પરંતુ પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવ પાસેથી મળેલા જ્ઞાન-વૈરાગ્યમય બોધ-વચનોનું રમરણ કરી સૌએ પોતાના આત્માને શાન્તમાવમાં આરોપ્યો અને પૂજ્યશ્રીનો અમર આત્મા અક્ષયમુખને પ્રાપ્ત કરે એમ સૌએ હૃદયેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી, પૂજ્યશ્રીના જીવન-સાક્ષ્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

जीवितान्मरणं श्रेष्ठं, परोपकृतिवर्जितात् ।

मरणं जीवितं मन्ये, यत्परोपकृतिश्चमम् ॥

x

x

x

સુલભાઃ પુરુષા લોકે, સાધકઃ સાધુકારિણુ ।

અસાધુષુ પુનઃ સાધુર્દુર્લભઃ પુરુષો મુવિ ॥

અર્થાત્ પરોપકાર વગરનું જીવન જીવવાઃ કરતાં મરણ જ શ્રેષ્ઠ છે; કારણ કે પરોપકાર કરતાં કરતાં જેનું મૃત્યુ થઈ જાય તે તો મૃત નહિ જીવિત જ છે.

સજ્જનો ઉપર સજ્જનતાનો વ્યવહાર કરનારા લોકો સંસારમાં ઘણા મળી આવે છે પણ અસાધુ-દુર્જનો પ્રત્યે પણ સજ્જનતાનો વ્યવહાર કરનાર સાધુ-પુરુષો સંસારમાં ડાઘ વિરલ જ હોય છે.

ખદારથી આવેલા આવક-આવિકા તથા અન્ય અતિથિઓનો આતિથ્ય-સતકાર યોગ્ય થી સઘ પ્રેમપૂર્વક કે તે હોતો.

આ રીતે સાઠ દિવસના વઢણ વાપા સૂત્ર-સ્વાધ્યાય અને જ્ઞાન-ધ્યાનમાં નિમગ્ન થએલ પૂજ્યશ્રીના અનશનયતના બે માસ વ્યતીત થયા. સાઠમે દિવસે પૂજ્યશ્રીને શરીરની સ્થિતિમાં ફેફસાર જણાતા સૂમોરત થતા આગાર રાખેલ અચિત્ત પાણીનો પશુ તેમજે યાવજીવન ત્યાગ કર્યો.

વાચકો ! આપણે તો માત્ર કથાનક વાંચીને કે સામળીને આનંદિત થઈશું પરંતુ રાત્રીનુભવ અને વાચનઅવશ્ય બન્ને ભિન્ન વસ્તુ છે પૂજ્યશ્રીના ત્યાગનો અનુભવ તો તેમના આત્મા તથા જ્ઞાની યુરુપે જ જાણી શકે.

આ નિયમ ધારી પછી તે રાત્રિ પશુ સમાધિપૂર્વક-જ્ઞાતા પૂર્વક વ્યતીત થઈ અને વિ સ ૧૮૮૭ના વૈશાખ શુકલા પૂર્ણિમા ર્થે પ્રજાત બિંબુ.

પૂજ્યશ્રીના સસાર ઉપગ્ના અસ્તિત્વનું આ આખરી પ્રજાત હતું. પૂજ્યશ્રી ઉવટ સુધી જ્ઞાન-ધ્યાનની રસમમાં તક્ષીન હતા આત્મસાધનામાં તન્મય હતા અતિમ આસ સુધી તેઓ સૂત્રની વૈરાગ્યપ્રેરક વાણી સંભળવામાં સતકે હતા.

શ્રી ચતુર્વિંશતી પૂજ્યશ્રીની સેવામાં ઉપસ્થિત હતો સૂત્ર-સ્વાધ્યાયની ધૂન લાગી હતી અને પૂજ્યશ્રીના દિવ્યાત્માએ જેમ પિન્નર ઊઠી પછી ચાલતું જાય તેમ પિન્નર સમા આ ઔદારિક રહેતો અને હાથજમણે સારનો લાભ કર્યો.

પૂજ્યશ્રીના સ્વર્ગગમનના સમાચાર પ્રસરતા ચોતરફ મન

એક તરફ વાજીવના સરોદાથી ગોંડલ ગાજતું હતું
બીજી તરફ 'જય જય નંદા' કરતા લોકોના જયનાદોથી આ
જાણે પડધા પાડતું હતું.

છેવટે મહાપ્રસ્થાનની છેલ્લી ઘડી જાણે આવી પહોંચી. પૂ
શ્રીના મૃતદેહને શણગારેલી માંડવીમાં પધરાવવામાં આવ્યો.
'જય જય નંદા'ના જયનાદો સાથે અગ્નિસંસ્કારને માટે નગર બ
સ્મશાનયાત્રા પહોંચી. લોકોની મહામેદની વચ્ચે ચંદનકાષ્ઠ અ
દ્વારા પૂજ્યશ્રીના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો.

જૈનો અને જૈનેતરોની મહામેદનીએ એક વખત ફરી
જય નંદા'નો જયનાદ કયો અને પાવક અગ્નિ પૂજ્યશ્રીના દે
પ્રભળી રહ્યો. જન્મ્યું તેનો નાશ થવાનો જ છે. એનો
સચોટ પુરાવો લોકોએ પોતાની આંખ સામે નિહાળ્યો અને
દ્રશ્યે અનેકાના હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવ પ્રગટાવ્યો.

છેવટે શરીર-શુદ્ધિ કરી આવક-સંધ પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્
વગેરે સંતો ધિરાજતા હતા ત્યાં ધર્મસ્થાને આવ્યા અને
નિહરણનો કાયોત્સર્ગ-વિધિ કયો. પછી પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વા
સંસારની અનિત્યતા વિષે ધર્મબોધ આપતાં કહ્યું કે:

“આપણી નજર સામે દેખાતો આ દ્રશ્યમય સંસાર ખરે
દુઃખમય અને અનિત્ય છે. આ મહેલાતો, આ સુખોપલો
સાધનો, આ મહા ઐશ્વર્યભર્યો ધનભંડારો, આ આપણું શ
એ સૌ વસ્તુઓ અનિત્ય છે, નાશવંત છે, નામ તેનો નાશ
એ વાત તો અનેક વાર આપણે સાંભળતા આવ્યા છીએ.

પ્રકરણ ૩૧ મું : મૃત્યુ-મહોત્સવ

‘ન સંતસન્તિ મરણાન્તે સીલવન્તા ઘડુરસુયા’-૩૦ ૬-૨૧
શીલવન્ત અને બહુશ્રુત સતપુરણે મરણ આગ્યે ત્રાસ પામતા નથી.

જેમણે મૃત્યુને કૃતી લીધું છે તેમને મૃત્યુનો ત્રાસ કે ભય શી હોય ? અને મૃત્યુજથીના મરણના શોક શી હોય ? સદાચાર, સત્ય અને કૃપા-સાધના એ જ જેમણે કૃપાવત્ત હોય તેવા મહાપુરુષોને માટે તો મૃત્યુ પણ એક મહોત્સવરૂપ છે પૂજ્યશ્રી પોતાનું કૃપાન કૃપી જાણ્યા હતા આવા મૃત્યુજથી મહાપુરુષના મૃત્યુ પાછળ શોક ન હોય, ઉદ્વિગ્નતા ન હોય પણ મહોત્સવ હોય !

જાણે આ બધી વસ્તુને સમજતો હોય તેમ શ્રુત વાદજમથી બહાર આવ્યો અને પૃથ્વી-પદ ઉપર ફરી ચમકી રહ્યો.

x

x

x

જોડજની ઝેરીએ ઝેરીએ-જામણે જામણે પૂજ્યશ્રીના સ્વર્ગ-ગમનના સમાચાર પહેળી વળ્યા અને લોકોના દે જોડોળા આ મહાપુરુષના ભગ્ય દેહને જેથી વખત જોઈ લેવા દોડ્યા.

પૂજ્યશ્રીના મૃતક દેહના નિહરણ માટે જે કલમ યત્ની પ્રતિદાને છાને એવી તૈયારીઓ થવા લાગી.

એક તરફ વાહનના સરોદાથી ગોંડલ ગાજતું હતું તેા ખીજી તરફ 'જય જય નંદા' કરતા લોકોના જયનાદોથી આકાશ જાણે પડધા પાડતું હતું.

છેવટે મહાપ્રસ્થાનની છેલ્લી ધડી જાણે આવી પહોંચી. પૂજ્ય-શ્રીના મૃતદેહને શણગારેલી માંડવીમાં પધરાવવામાં આવ્યો અને 'જય જય નંદા'ના જયનાદો સાથે અગ્નિસંસ્કારને માટે નગર બહાર સ્થાનગાત્રા પહોંચી. લોકોની મહામેદની વચ્ચે ચંદનઠાકા આદિ દ્વારા પૂજ્યશ્રીના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો.

જૈનો અને જૈનેતરોની મહામેદનીએ એક વખત ફરી 'જય જય નંદા'નો જયનાદ કયો અને પાવક અગ્નિ પૂજ્યશ્રીના દેહને પ્રજ્વળી રહ્યો. જન્મ્યું તેનો નાશ થવાનો જ છે. એનો જાણે સચોટ પુરાવો લોકોએ પોતાની આંખ સામે નિહાળ્યો અને આ દ્રશ્યે અનેકોના હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવ પ્રગટાવ્યો.

છેવટે શરીર-શુદ્ધિ કરી આવક-સંધ પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામી વગેરે સંતો બિરાજતા હતા ત્યાં ધર્મસ્થાને આવ્યા અને ત્યાં નિહરણુનો કાયોત્સર્ગ-વિધિ કયો. પછી પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામીએ સંસારની અનિત્યતા વિષે ધર્મબોધ આપતાં કહ્યું કે:

“આપણી નજર સામે દેખાતો આ દ્રશ્યમય સંસાર ખરેખર દુઃખમય અને અનિત્ય છે. આ મહેલાતો, આ સુખોપભોગનાં સાધનો, આ મહા ઐશ્વર્યભર્યાં ધનભંડારો, આ આપણું શરીર એ સૌ વસ્તુઓ અનિત્ય છે, નાશવંત છે, નામ તેનો નાશ છે. એ વાત તો અનેક વાર આપણે સાંભળતા આવ્યા છીએ.

“છતાંય સાંસારિક મોહ-મમતા છૂટતી નથી, એ એક આશય છે. મારા આત્મ-સ્વરૂપસમા મંતો-સાખીઓ અને આવક-આવિકાઓ! જ્ઞા અનિત્ય અને સ્થુભગેચ્છર સંસારને હોડી સત્યવશુની-જ્ઞાન, ઈશ્વર, ચારિત્ર અને તપની આરાધના કરે. આત્માના સત્ય સ્વરૂપને સમજો. એમાં જ કલ્પનની સાચી સાચકતા છે.

“ગુરુદેવ તો સ્થૂળ દેહે આપણી મૌની વચ્ચેથી ગયા. એમને આપણી સૌની ઉપર અનહદ ઉપકાર છે. એ ઉપકારને ખસો આપણે વાળી રાહીએ તેમ નથી. છતાંયે આપણે જો તેમણે આપેલી દિતસિદ્ધિ તથા મામંદશ્વંદ અનુસાર વર્તીશું તો કંઈક અંશે અશ્વસુખ થયા ગણાઈશું અને પૂજ્યશ્રી પ્રત્યે આપણે પ્રકૃષ્ટ પૂજ્યભાવ છે અને સાચો મદ્દભાવ છે તેની પ્રતીતિ થશે”

પૂજ્યશ્રીશ્રી આ સારમંતિત સંક્ષિપ્ત પ્રવચન સાંભળી તથા તરે સંતો તથા સાખીઓના ઈશ્વર કરી આવક-સંધ પોતપોતાને સ્થાને ગયો.

— પ્રકરણ ૩૨ મું : જીવન-સમીક્ષા —

સંસાર એક રંગમય છે. તેના ઉપર સમયચક્રના અનેક રૂપેરી પડદાઓ પડે છે અને ઉપડે છે. એનો નયો ક્યાંય આદિ કે અંત. ત્યારે જ તો એક લેખકે ઠીક જ કહ્યું છે કે:

‘ માણસો તો આવે છે અને ચાલ્યા જાય છે
પણ હું તો યુગપ્રવાહ હોવાથી નિરંતર વહ્યા જ કરું છું. ’

આ યુગ-પ્રવાહના વહેણમાં પ્રત્યેક ક્ષણે, પ્રત્યેક પળે વિવિધ જાતના અનેક જીવ-જંતુઓ, પામર પ્રાણીઓ, પશુ-પક્ષીઓ અને તુચ્છ કીટાણુઓ જીવન ધારણ કરે છે અને નાશ પામે છે. એ પામર પ્રાણીઓના જન્મ-મરણની તો શી ગણતરી ? પણ એ બધાથી જુદો તરી આવતો અને વિવેકશક્તિવડે આ જાતના જીવોમાં એક અનેરું સ્થાન ધરાવતો માનવ-સમુદાય પણ આ યુગપ્રવાહના વેગમાં તણાઈ જન્મ ધારણ કરે છે અને અદ્ય કાળ માટે જ આ રંભભૂમિ ઉપર પોતાનો પાઠ ભજવી, પોતાની જીવન-લીલા સંકેલી લઈ ચાલ્યો જાય છે-નહિ, નહિ, એને ચાલ્યા જવું પડે છે; કેમકે જવું કે ન જવું એ એની સત્તાની બહારની વાત

છે. આવા આચમતા માનવ-સમુદાયની સંખ્યાનો પણ ક્યાંય છેડો નથી.

યુમે-યુમે આવી અનેક વ્યક્તિઓ આ પૃથ્વી પર આવી ચાલી ગઇ તેમના જન્મ-મરણથી થોડા વખત માટે એક નાનકડા સમુદાયને બંધે હોય-શોકનો અનુભવ થયો હોય પણ પછી સમયના વહેણમાં એ સુખ-દુઃખના સંસ્પર્શો એસરી ગયા-વિસરાઇ ગયા અને અન્તે એમનાં નામો વિરમૃતિના ગર્ભમાં સદાને માટે વિલીન થઇ ગયા. આવા અમશ્વિત પામી પ્રાણીઓમાં કે'ક વિરલા જ એવા સાચા માનવ-નરપુત્ર-માનવઅર્થમાં માનવ હોય છે કે જેઓ મૃત્યુજાળી બની અમર બની જાય છે. જેમણે મરમરણ મનુષ્યો યુગ-યુગાન્તરો સુધી ક્યાં કરે છે.

અનેક યુમે જે જે મહાપુરુષો આ પૃથ્વી-પટ ઉપર પાક્યા છે તેઓ બધા આપણા જેવી વ્યક્તિઓ હતી. તેઓએ પોતાનું જીવન કર્તવ્યોના પાતળથી, સમાચારના સેવનથી, સમયમર્મની સાધનાથી અને તિતિક્ષા તથા તપશ્ચર્યા આદિ અનુષ્ઠાનોથી ઉચ્ચ અને આદર્શ બનાવ્યું હતું અને પોતાનો જીવન-આદર્શ જમત સમક્ષ ઉપરિચિત કર્યો હતો.

આને તેઓને આ જોતિક કાવાથી છૂટા પડ્યા ચતાન્દિઓ-સદસાન્દિઓ વીતી ગઇ છે છતાં તેમનો જીવન-આદર્શ તો તેવો જ જીવન્ત અને જ્વલન્ત છે. તે દરમ્યાન આપણા પૂર્વજોની કે'લીએ પેટીઓની એક હારમાળા બધાઇ ગઇ છે કે જેમણે આપણને સ્મરણ પણ નથી છતાં તે દિવ્યભાઓના નામો આજની ધડી સુધી મનુષ્યની જીભને ટેવે રહેલાં છે. તેમનાં નામણું સ્મરણ કરતાં મનુષ્યો પોતાનાં

મરતકો નમાવી દે છે. પ્રત્યેક મંગલ-પ્રભાતમાં એ પુણ્યશ્લોક મહા-
પુરુષોનાં નામનો ગપ થાય છે. ત્યારે એનાથી એકદમ વિપરીત
આપણા નિકટ સહવાસમાં-ખૂબ પરિચયમાં રહેલા આપણા વડવાઓ,
બાપદાદાઓ તથા સર્ગારોહીઓનાં નામો, તેમની જન્મતિથિઓ
કે મૃત્યુતિથિઓ થોડો વખત પસાર થતાં તુરંત જ આપણે ભૂલી
જઈએ છીએ; પણ આ વિસ્મૃતિ આવા પ્રાતઃરમરણીય પુણ્યશ્લોક
મહાપુરુષોનાં નામો ભુલાવી શકી નથી અને ભુલાવી શકશે પણ નહિ.
કારણ કે—

Lives of the great men all remind us
we can make our lives sublimed.

અર્થાત્ આવા મોક્ષાર્થી મહાપુરુષોની જીવનરેખાઓ આપણા
જેવા પામર પરંતુ સુમુક્ષુ અને જિજ્ઞાસુ જીવોના અજ્ઞાન-અંધકાર-
અછાદિત જીવન માટે જ્યોતિર્ધર (torch bearer) ની માફક પથ-
પ્રદર્શકરૂપ થઈ પડે છે, આપણા પ્રાણોમાં પ્રેરણા અને સત્યપ્રવૃત્તિ-
ઓનો પ્રાણુવાયુ ફૂંકે છે. જીવનમાં જ્યોતિ પ્રગટાવે છે અને આત્માનો
અજ્ઞાન-અંધકાર દૂર કરી સત્ય-પ્રકાશ બહુ દોરી જાય છે.

x

x

x

અત્યારે ક્રાંતિયુગમાંથી પસાર થતા આર્યાવર્તનું સમુત્થાન
કરવા માટે સચ્ચારિત્ર અને સદ્જ્ઞાનના સખળ આલંબનની સવિશેષ
આવશ્યકતા ઊભી થઈ છે. જડવાદી જમાનામાં ઉત્પત્તિના શિખર
સુધી પહોંચી ન શકવાના અનેક કારણોમાં સદ્જ્ઞાનનો અભાવ તથા
ચારિત્રશિથિલતા પણ એક પ્રધાન કારણ છે. આવી અવસ્થામાં

જ્ઞાન-પ્રમાર અને ચારિત્ર્યશુદ્ધિ થાય તેવા પ્રયત્નોને પ્રથમ સ્થાન આપવું જોઈએ.

પ્રત્યેક યુગમાં જ્ઞાન-ચારિત્ર્યનો યુગસંદેશ સંબળાવવાના કામને જ યુગનિર્માતા મહાપુરુષોએ પોતાનો જીવનોદ્દેશ માન્યો હોય છે. ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાની-ખ્યાની ચારિત્ર્યચાતુર્યથી, મહાપુરુષો જ જગતને મહાન આરોગ્યદર્શન નીચડે છે; કારણ કે વાસ્તવમાં મહાપુરુષો જ સાન્નિદ્ય હોય છે, તેઓ અર્વાચીન જીવિત હોય છે ત્યાં સુધી તેમનું ઉત્કલ્પસ ચારિત્ર્ય-ચરિત્ર જગતને કર્તાવ્યના પાઠો બજાવે ॥ અને જનમમાજમા અખૂદ ઉત્સાહ, નવજીવન, નવચેતન અને નવપ્રાણ પૂરે છે અને તેમની અનુપરિચિત્તિમાં તેમના જીવન-વૃત્તાન્તો પણ જનસમાજમાં સારિત્રક પ્રાણ પૂરે છે અને આડે રસ્તે ચડેલા જનસમૂહને કર્તાવ્યનો માર્ગ બતાવી જનતા-કલ્યાણ માધે છે

x

x

x

પુનઃપ્રાપ્તિ દુનરસિદ્ધિસ્વામી પણ સૌરાષ્ટ્રના એક મહાન સંત-મહાત્મા હતા મહાન વિમૂર્તિ હતા તેમના આદર્શ જીવનમાંથી મુમુક્ષુઓને સમય-સાધવાનો જીવનસંદેશ સાપડી શકશે અને તે દ્વારા જીવન-કલ્યાણ સાધવાનો તેમનો માર્ગ સરળ મનસે એ આશાએ તેમની જીવનરેખા આપવાનો અર્થ પ્રવાસ કરવામાં આવ્યો છે આ જીવનરેખા જનસમાજનું કલ્યાણ સાધવામાં થોડી પણ સાર્થક સિદ્ધિ મળે તો લેખકોનો મમ સાર્થક જ છે. શુભમસ્તુ.

— પ્રકરણ ત્રીશમું :: : ઉપસંહાર —

અતિદિન માનવીઓ તો કરોડો જન્મે છે, જીવે છે અને મરે છે પરંતુ મરીને ય અમર થનારા તો થોડાક જ—વિરલા નીકળે છે.

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી એ થોડા વિરલ મહાપુરુષોમાંનાં એક હતા. તેઓશ્રી સાધારણ કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા, સાધારણ—સંસ્કાર—શિક્ષાથી શિક્ષિત અને સંયમ—દીક્ષાથી દીક્ષિત થયા હતા; પરંતુ અસાધારણ માનવી તરીકે તેઓશ્રી જીવી ગયા, આત્મ—કલ્યાણ સાથે લોક—કલ્યાણ સાધી ગયા અને પોતાના જીવનને અમર બનાવી ગયા.

એમનો જન્મ વિ. સં. ૧૭૬૨માં થયો હતો. તેમણે સંસાર—લાગ વિ. સં. ૧૮૧૫માં ક્યો હતો. તેમને પૂજ્ય આચાર્ય—પદવી વિ. સં. ૧૮૪૫માં આપવામાં આવી હતી અને તેમણે દેહાવસાન વિ. સં. ૧૮૭૭ના વૈશાખ શુકલા ૧૫ને દિવસે થયું હતું. આ તેમની જીવનનોંધ પ્રમાણે તેમણે સર્વ આયુષ્ય ૮૪ વર્ષ ઉપરાંતનું ભોગવ્યું હતું. તેમણે ૬૨ વર્ષ, ૫ માસ અને ૨૦ દિવસ જેટલો જીવનનો સુદીર્ઘકાળ સંયમ—સાધના કરવામાં તથા જન—કલ્યાણ સાધવામાં વ્યતીત કર્યો હતો.

તેમણે પૂજ્ય આચાર્યપદે ૩૨ વર્ષ સુધી રહી ચતુર્વિધ મધ્યું સંજન નેતૃત્વ કર્યું હતું.

આ ૬૨ વર્ષ ઉપરાંતની દીક્ષા-પર્યવશા-સંવત્સરનામાં પૂજ્યશ્રીએ સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યક્ચારિત્ર-આત્મતત્ત્વની સમ્યક્ આરાધના કરી સ્વ-સ્વધર્મ તો સાધ્યું હતું પણ હિમ વિદ્યા કરી સદર્શ-સદેશ જનસમાજને સમજાવી અનેક ભક્તિમાર્ગોને મધ્યમમાર્ગે વાળી દીક્ષા આપી હતી શ્રાવણ-શ્રાવિકાસધને જામત કરી ધર્મભાન કે । પુ હતું ઉ-માર્ગમાર્ગી આત્માઓને અસુનત્વામ કરાવી સન્માર્ગે ચડવ્યા હતા અને કોનો તેમજ કોનેતરોમા પણ બહિંસા, સત્ય, અયોર્ધ, બ્રહ્મચર્ય, અપન્નિહ, મત પ્રત્યખ્યાન, તપ-ત્યાગ નિતિશા બહિ ધર્મશુદ્ધિનો તથા જૈનધર્મના મોક્ષિક હોત સિદ્ધાન્તોનો પ્રચાર-પ્રસાર કરી જૈન ધર્મનો વિજય-જ્વલ કર્યો-કાર્યાવાડ તથા મુજરાતમા રોપી ફરશાબો હતા.

પૂજ્યશ્રી કર્મકાંડ, નિપુણ, સાધના અભ્યાસી તથા હિમ તપરવી હતા તેઓની જાણ-બુદ્ધિચારી, શુદ્ધિચારી, વિનયવાન તથા વૈરાગ્યવાન હતા જીવન-સાધના કરવામા તેઓશ્રી હિસાદી, હિમશી તથા સ્વ મધી દત્તા જનતાલાલ કરવામાં વિમલ-બ્યાખ્યાની, ધર્મ-પ્રચારક, પ્રભાવ-સાળી, પગકાંથી તથા હિમવિદારી હતા. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપના પુનમ આરાધક, સામનોદારક, વસ્ત્રની મુમપ્રધાન સાધુપુરુષ હતા. ખરેખર પૂજ્યશ્રી તે મુમતા અનેક સદ્ગુણામૃત સતતિરોમણિ પ્રદાતા હતા. પૂજ્યશ્રીનું વચરવી જામત સંવત્સરી જીવન જોતા તો એવી પ્રતીતિ થાય ■ કે તેઓ જાણે એક દેવભવ હતી, પુનઃ

માનવબલ પામી, સદ્ધર્મની સમ્યગ્ આરાધના કરી તે જ ભવમાં મોક્ષ મેળવનાર+ પુણ્યાત્મા કેમ ન હોય ?

હવે પછી પૂજ્યશ્રી જેવા મહાત્મા-મહારથી પાંદે સારે ખરા પરંતુ તેઓશ્રી પૂજ્ય બીમજીસ્વામીને આચાર્યપદે સ્થાપી પોતાની જીવન-જ્યોત તેમને સોંપતા ગયા હતા એ ચતુર્વિધ શ્રી સંધના સદ્ભાગ્ય હતાં.

પૂજ્યશ્રીનો સ્થૂલ દેહ અસારે નથી પરંતુ તેમનું અક્ષર-અક્ષય યશઃશરીર તો અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે. જે દિવસે પૂજ્ય-શ્રીનો સ્થૂલ દેહ પડ્યો તે સ્વર્ગગમનની સ્મરણીય તિથિ આને પણ ચતુર્વિધ સંધમાં જીવન-પ્રેરણા પ્રેરે છે અને તે દિવસે ઉત્તરોત્તર સાધુ-સાધ્વીઓનાં ચાતુર્માસ નિયત થતાં આવે છે અને એ રીતે પૂજ્યશ્રીને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પવામાં આવે *છે.

પૂજ્યશ્રીએ પ્રગટાવેલી ધર્મજ્યોત સદા જ્વલંત રહે એ જ શુભ ભાવના.

+સાંભળવા પ્રમાણે આચાર્યકૃત સિદ્ધપાહુડ ગ્રંથમાં એકવતારી બનનાર આત્માઓનાં નામ, દીક્ષાપર્યાય, આચાર્યપદ, સર્વ આયુષ્ય બતાવવામાં આવેલ છે તેમાં પૂજ્યશ્રી હુંગરસિંહજી મહારાજશ્રીનું નામ પણ ગણનામાં છે.

* પૂજ્ય શ્રી. બા. પ્ર. હુંગરસિંહજી મહારાજના ઉત્તરોત્તર પરિવારમાં થયેલ અને હાલ જે વિદ્યમાન છે તે સાધુ-સાધ્વીજીઓ ગોંડલ સંપ્રદાય તરીકે ઓળખાય છે.

પરિશિષ્ટો

- પરિશિષ્ટ ૧ હું.....પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજ
 પરિશિષ્ટ ૨ જીં.....મહારથી શ્રી મૂળચંદજી મહારાજ
 પરિશિષ્ટ ૩ જીં.....તપસ્વી શ્રી ગણેશજી મહારાજ
 પરિશિષ્ટ ૪ થું.....વીરપુત્ર વીરજીસ્વામી
 પરિશિષ્ટ ૫ મું.....મુનિશ્રી નેણશીસ્વામી મોટા
 પરિશિષ્ટ ૬ હું.....તપસ્વીશ્રી પુંજીસ્વામી
 પરિશિષ્ટ ૭ મું.....પૂજ્યશ્રી લીમજીસ્વામી
 પરિશિષ્ટ ૮ મું.....પૂજ્યશ્રી નેણશીસ્વામી
 પરિશિષ્ટ ૯ મું.....પૂજ્યશ્રી જેસંગજીસ્વામી
 પરિશિષ્ટ ૧૦ મું.....તપસ્વી મુનિશ્રી દેવચંદ્રજીસ્વામી
 પરિશિષ્ટ ૧૧ મું.....મુનિશ્રી તેજસિંહજીસ્વામી

શુરુદેવ ગુણુ-ગાથા (ઢાળો, ચોપાઈ આદિ)

પૂજ્યપાદ-મક્તામર-સ્તોત્રમ્ (પાદપૂર્તિ)

ગુરુત્રર્યાષ્ટકમ્

પરિશિષ્ટ પહેલું : : પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજ

જન્મ : વિ. સં. ૧૭૦૨

દીક્ષા : વિ. સં. ૧૭૧૬ આસો શુદ્ધ ૨૧

દીક્ષાપર્યાય : ૪૩ વર્ષ

સ્વર્ગવાસ : વિ. સં. ૧૭૫૯ અશાઠ શુદ્ધ ૫

અઢારમી શતાબ્દીના પ્રારંભમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાં જે ત્રણ મહાપુરુષો ક્રિયોદ્ધારક તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા તેમાં પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજશ્રી પણ એક મહાપુરુષ હતા. વિ. સં. ૧૭૦૧માં* અમદાવાદ પાસે આવેલા સરખેજ નામના ગામમાં જૈનધર્મી ભાવસાર કુટુંબમાં તેમનો શુભ જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીનું નામ જીવણદાસ કાળીદાસ હતું અને તેમની માતૃશ્રીનું નામ ડાયયાઇ હતું.

પ્રથમ તેમને યતિવર્ગનો અને પછી એકવ્રપાત્રી સાધુઓનો પરિચય થયો હતો, પરંતુ જ્યારે તેમને સત્ય સ્વરૂપ સમગ્રાયું ત્યારે પૂ. ધર્મદાસજીએ ૧૫ વર્ષની જિગતી તરુણવયમાં ૧૭* જણાઓની

* કોઈ ૧૭૦૩માં આસો શુદ્ધ ૧૧ના રોજ જન્મ થયાનું કહે છે.

* કોઈ ૭ ગણાની સાથે દીક્ષા લીધાનું કહે છે.

સાથે વિ. સં. ૧૭૧૬માં આસો શુદ્ધ ૧૧ના શુભ દિવસે અમદાવાદની પાલિકાદની વાલીમાં પ્રબળ વૈરાગ્યપૂર્વક ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હતું અને ત્યારબાદ જૈનશાસનનો ઉલ્લેખ કરવા માટે તથા સાત ધર્મનો સંદેશ જાહેર કરવાને સંબંધિતવા માટે તેમણે સતત પ્રયત્ન કર્યો હતો.

પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજશ્રીએ બિનબિન દેશમાં વિદ્યા કરી જૈન-ધર્મનો પ્રચાર કરતાં હતા જ્યાંને દીક્ષિત કરી પોતાના શિષ્યો બનાવ્યા હતા. તેમણે દેશદેશ જૈનધર્મનો મહિમા ધણી જ વધાર્યો હતો. પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજ ૪૩ વર્ષ સુધી સંયમ-પદોધનુ ભરાબર પાલન કરીને વિ. સં. ૧૭૫૬ના અઠાડ શુદ્ધ ૫ની રાત્રે પાંચ વાગે કાળધર્મ પામ્યા હતા પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજશ્રી તે વખતના એક પ્રખર ધર્મસુધારક અને ક્રિયોદાયક મહાત્મા-મહાપુરુષ હતા +

* કાલ ૧૭૫૧ કામલ શુદ્ધ ૧ ને દિવસે સ્વર્ગમગ્ન થયું હતું, એમ કહે છે.

+ પૂજ્યશ્રી ધર્મદાસજી મહારાજશ્રીના વિરતુત જીવન-પરિચય માટે રવ. વા. મો. યાદગૃહ 'ઐતિહાસિક નોંધ' વર્ષ ૫. મુનિશ્રી મહિલાશ્રી મહારાજશ્રીકૃત 'જૈનધર્મનો પ્રચીન સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' પૃ. ૨૧૪ એક લેવું.

પરિશિષ્ટ બીજું : મહારથી શ્રી મૂળચંદ્ર મહારાજ

જન્મ : વિ. સં. ૧૭૨૨

દીક્ષા : વિ. સં. ૧૭૪૦

આચાર્યપદ : વિ. સં. ૧૭૬૪ ચોપ શુદ્ધિ ૧૫

સ્વર્ગવાસ : વિ. સં. ૧૮૦૩

દીક્ષાપર્યાય ૬૩ વર્ષ

પૂન્યશ્રી ધર્મદાસજીના ૯૯ શિષ્યો પૈકી બાવીશ મહારથી શિષ્યો બન્યા હતા અને તેમનો પરિવાર આગળ ચાલ્યો હતો. આજે વર્તમાન સમયે પાંચનો પરિવાર વિદ્યમાન છે. આ બાવીશ મહારથી મુનિવર્યોમાં મૂળચંદ્ર મહારાજશ્રી પણ એક હતા.

વિ. સં. ૧૭૨૨ માં અમદાવાદમાં તેમનો શુભ જન્મ થયો હતો. તેઓશ્રી જ્ઞાતિએ દશાશ્રીમાલી વણિક હતા. વિ. સં. ૧૭૪૦ માં અઢાર વર્ષની ભિગતી ઉંમરે તેમણે દીક્ષા ધારણ કરી હતી અને જિનાગમોનું ઘણું જ સારું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું. આ ઉપરાંત જૈનેતર ધર્મનાં મન્ત્રો તથા તેનાં સિદ્ધાન્તો બહુત્રામાં પ્રવીણતા મેળવી હતી. વિ. સં. ૧૭૬૪ માં ચોપ શુદ્ધિ ૧૫ ને શુભ દિવસે અમદાવાદમાં શ્રી સંઘે આસ્ટોડીવાના ધર્મસ્થાનકમાં

આચાર્યપદ આપ્યું હતું. આચાર્યપદે પ્રતિષ્ઠિત યથા બાદ તેમણે અમદાવાદને જ ધર્મ તથા સમાજના કાર્ય માટે કેન્દ્રસ્થાન બનાવ્યું હતું. તેમણે પોતાના પ્રભાવોત્પાદક જ્ઞાન તથા વૈરાગ્યની ડાપ અનેક ભક્ષાત્માઓ ઉપર પાડી હતી. તેમની પાસે જેન ટાસનને દીપાવે એવા માત સુસિધ્ધો યથા હતા, જેમનાં નામ આ પ્રમાણે છે :

૧ યુસાબચંદ્રસ્વામી, ૨ પંચાણ્ડસ્વામી, ૩ વનાજી સ્વામી, ૪ હનંદજીસ્વામી, ૫ વજારણીજીસ્વામી, ૬ વીઠ્ઠલજીસ્વામી તથા ૭ બુખજીસ્વામી.

આચાર્ય મુળચંદ્રજીસ્વામી ઉત્તગધિધારી તરીકે પંચાણ્ડસ્વામીને આચાર્યપદે સ્થાપી વિ. સ. ૧૮૦૪ માં અમદાવાદમાં સંધારો કરી ૮૧ વર્ષની વયે ૧૩ વર્ષ સુધી સંપ્રમપર્ણપત્ર બરાળા પાલન કરી કાગધર્મ પામ્યા.

પૂજ્યશ્રી પંચાણ્ડસ્વામી પછી કાળના સંદોગો પ્રમાણે કાઠિયાવાડમાં ધર્મપ્રચારને કારણે બિમબિલ ધર્મ તથા સમાજના કાર્યનાં કેન્દ્રસ્થાનો સ્થપાયા હતાં.

તે પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી પંચાણ્ડસ્વામીના શિષ્યનન શ્રી રતન સિંદજીસ્વામીના સુદિપ્ત શ્રી દુર્ગરસિંદજીસ્વામીએ ગોણને ધર્મ તથા સમાજના કાર્યના કેન્દ્રસ્થાનરૂપ બનાવ્યું હતું અને ત્યારથી ગોણ ધર્મના કેન્દ્રસ્થાન તરીકે વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામ્યું.

પરિશિષ્ટ ત્રીજું : : તપસ્વી શ્રી ગણેશજીસ્વામી

દીક્ષા : વિ. સં. ૧૮૨૦ ફાગણ સુદ ૩

સ્વર્ગગમન : વિ. સં. ૧૮૬૫ પોષ સુદ ૨ બુધવાર

સૌરાષ્ટ્રમાં હાલારં પ્રાન્તની સીમા ઉપર આવેલ રાજકોટ શહેરથી ચાર ગાઉ દૂર ' ખરેડી ' નામે ગામ આવેલ છે. ત્યાં હસા-શ્રીમાલી જ્ઞાતિના સંઘરાજભાઈ શાહ નામના વણિક રહેતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ ' ગણીબાઈ ' હતું. આ દંપતીથી બે પુત્રો જન્મ્યા હતા. મોટા પુત્રનું નામ લાલજી અને નાના પુત્રનું નામ 'ગણેશજી' હતું. આ બન્ને ભાઈઓ માતૃપિતૃભક્ત અને સેવાપરાયણ હતા. આ આખું કુટુંબ જૈનધર્મી શ્રાવક-સંખ્યામાં ગણાતું હતું પરંતુ તે કુટુંબમાં ધાર્મિક સંસ્કારો ન હોવાને કારણે ધર્મતત્ત્વથી અનભિચર હતા.

ગણેશભાઈ તે ગામના એક સુખી સદૃશદરથને ત્યાં ખેતીનું કામ કરવા મસારાથી-એટલેકે આખું વર્ષ ખાતું-ખીતું, જુગડાંલતાં શેઠ ઉપર અને વર્ષાન્તે અમુક દરાવેલી રોકડી રકમ આપવી તે-સાથી તરીકે રચ્યા હતા.

આ જ ખરેડી ગામમાં ઘેલામાઘ કે જેઓ જ્ઞાતિએ દશામોમલી વણિક અને ધર્મે જૈનધર્મી હતા—તેમને ગોવર્દન નામનો પુત્ર હતો. આ ગોવર્દનમાઘ ધાર્મિક મરકારવાળા હતા. જૈનધર્મની રીતમાત તથા ડેટલીક ક્રિયાઓને જાણનાર તથા આસ્તિક જીવવાળા હતા. ડોઘ પ્રમુખે મણેસમાઘ ઘેલામાઘને ઘેર આપ્યા. ઘેલામાઘએ સપ્રેમ બેસાડ્યા અને પ્રસન્નો થઈ રહ્યો—સત્વ-અસત્વ આદિ ધર્મ સંબંધી વાતનીત કરી. ધર્મધર્મી સામજવાદી મણેસમાઘને ધર્મ પ્રત્યે અભિરુચિ પેદા થઈ ત્યાજ્ય દ ઘેલામાઘએ મણેસમાઘને સું કામ કરો છો વગેરે ડેટલીક દર્શાવત પૂછી, જેનો મણેસમાઘએ સત્વ દર્શાવત કહી જવાબ વાળ્યો. આ પ્રમાણે ઘેલામાઘ, મણેસમાઘ તથા ગોવર્દનમાઘ વચ્ચે ધર્મરેનેદ-સંબંધ જન્મ્યો. મણેસમાઘ વધાવધારી ઘેલામાઘને ત્યાં જવા સાગ્યા અને વધાવસાએ ઘેલામાઘ ધર્મની મહત્તા મણેસમાઘને સમજાવવા સાગ્યા કે—માયું સુખ ધર્મમાં છે. ધર્મની આરાધનામાં જ આત્માનું કલ્યાણ રહેલું છે. ધર્મરંમણી મણેસમાઘનું હૃદય રંગાવા સામ્યું. ધર્મવૃત્તિનો જીવનમાં હૃદય ધવાના પરિણામે તેમને જોયો વિચાર હૃદયમાં કે—આ મસારે અસાર છે, મનરના કાન જેવો, મનવાના વાત જેવો અને જળના પાણી જેવો અસ્થિર છે. મહાધુરોલીએ આ હૃદય માનવ-અવતાર મળ્યો છે મારે તેનો સદુપયોગ કરી લેવો જોઈએ. આ પ્રમાણે દેવતા કરી લેમણે પોતાના હૃદયની બાવના ઘેલામાઘને જાણવનાં મળ્યું કે આ સંસારમાં સાચા સુખો તો સાધુ-સંતો છે અને તેઓ જ આત્માનું કલ્યાણ સાધી રહ્યા છે, મારે મારી હઝા પજી સંસારનો મોહ છોડી, રીક્ષા લઈ સાધુ-સંતની સેવા કરવાની છે. આ વાત

(મિત્ર) ધેન્નાભાઈએ હિતસલાહ આપતાં કહ્યું કે-તમારા હૃદયમાં
 ભાવના છે તે અવશ્ય રૂળશે પણ તે માટે તમે હિતાવળ કરશો
 હિ. ધીરે ધીરે બધું અનુકૂળ થઈ રહેશે. આ સાંભળી ગણેશભાઈએ
 કહ્યું કે-મને જીવનનો ભરોસો નથી માટે મારે તો તુરતમાં દીક્ષા
 લી છે તો તે વિશે તમે યોગ્ય પ્રતિષ્ઠા કરી આપો. ધેન્નાભાઈએ
 કહ્યું કે-જો તમારે દીક્ષા લેવી જ છે તો મારા મત પ્રમાણે તમે
 શ્રીગડી જાઓ. ત્યાં કપુરચંદળ મહારાજશ્રી પિરાજે છે. તેમની
 પાસે દીક્ષા લેશો. શ્રીગડીમાં શામજીભાઈ વોરા છે ત્યાં જિતરજો.
 આ પ્રમાણે નક્કી કરી ગણેશભાઈએ માતા-પિતાની રજા મેળવી
 શ્રીગડી જવાનો નિર્ણય કર્યો. ધેન્નાભાઈએ શામજીભાઈ વોરા ઉપર
 ચીઠ્ઠી લખી આપી. તે ચીઠ્ઠી લઈ ગણેશભાઈ શ્રીગડી આવ્યા અને
 શામજીભાઈને ત્યાં જિતર્યા અને બસામણનો ઠાગળ તેમને આપ્યો.
 ઠાગળ વાંચીને શામજી વોરાએ કહ્યું કે-તમે તો વૈરાગી જેવા લાગો
 છો. તમારી ઇચ્છા શું દીક્ષા લેવાની છે? આ પ્રશ્નના જવાબમાં
 ગણેશભાઈએ દીક્ષા લેવાનો પોતાનો મનોમત ભાવ જણાવ્યો. ત્યારબાદ
 શામજી વોરા તેમને કપુરચંદળ મહારાજશ્રી પાસે લઈ ગયા. ત્યાં
 ગણેશભાઈએ વંદન-નમસ્કાર કરી બધી હકીકત કહી. કપુરચંદળ
 મહારાજશ્રીએ ગણેશભાઈને કેટલોક સમય બથ્થાવ્યા બાદ શામજી
 વોરાના ઘેરથી જ વિ. સં. ૧૮૨૦ ના ફાલ્ગુન શુક્રવા તૃતીયાના
 શુભ વારે પૂર્વ ભાદ્રપદ નક્ષત્રના યોગે કપુરચંદળ મહારાજશ્રીની
 પાસે દીક્ષા આપવામાં આવી. દીક્ષા અંગીકાર કર્યા બાદ ગણેશજી-
 સ્વામી ઠાગળપૂર્વક સંયમતું પાલન કરવા લાગ્યા અને ગુરુજી
 પાસેથી સૂત્રજ્ઞાન સંપાદન કરવા લાગ્યા. જેમ જેમ જ્ઞાન શીખતા

ગયા તેમ તેમ ચારિત્ર-પાત્રની ક્રિયામાં પણ આગળ વધવા લાગ્યા.

મહેશજીરવામીના ગુરુ કપુરચંદજી મહારાજશ્રીના આચારોમાં તથા તેમની ડેટલીક ક્રિયાઓમાં થોડો ફેરફાર જોવામાં આવવા છતાં મહેશજીરવામી ગુરુજી તથા અન્ય મુનિઓ પ્રત્યે દ્વેષભાવ કે અણુમત્રે જરા પણ મનમા લાવતા નહિ તેઓ તો મનમાં એવી ભાવના ભાવતા હતા કે-મારે તો મારા આત્માનું કલ્યાણ સાધવા માટે કોરે ક્રિયા તથા આકરી તપશ્ચર્યાઓ કરવી છે તો જો મને સાનુકૂળ સંયોગો મળે તો મારો સયમમાર્ગ સરળ બને, આ ભાવનાથી પ્રેરાઈને તેમણે ગુરુજીને પોતાની મનોભાવના પ્રગટ કરી પ્રાર્થના કરી કે-આપ મને રાજ-પુશીધી ગજ આપો તો કોઈ ઘાની અને ક્રિયા-શીલ સતપુરુષની સેવા કરી તેમની પાસે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તથા તપ-ન્યાયનો આગમના કરવાની મારી મનોભાવના છે. આ સામળી ગુરુજીએ વિચાર્યું કે-મહેશજી મુનિએ દીક્ષા લીધા બાદ આગ ચાટીમાં આથે ક્યાં તેમણે તેઓ ચારિત્રક્રિયાનું કડક પાલન કરવાનો ધમકાવણા છે એ જુ મરાજન જોઈ રહ્યો છું. અને એ જુ તેમને તેમની હચ્છા પ્રમાણે ઉચ્ચ ચારિત્રક્રિયામાં પ્રગતિશીલ બનવા માટે અટકાવીશ તો તેઓ અમારા સંસ્ત્રેષોમાં રહી ક્યાં બધાય તેવા બ વમા કે અટપટમાં ઉતરી જશે તો તેમના આત્માનું અદિત થશે અને અમમાધિ ધણી વધી જશે આ પ્રમાણે વિચાર કરી ગુરુજીએ કહ્યું કે-તમારી જેમ હચ્છા હોય તે પ્રમાણે પુશીધી જુદા વિચારો તેવા ઘાનો અને મનચારિત્રગીલ મંત-મહાત્માની રૂપ કરો અને તેમની આઠામાં રહી આત્મકલ્યાણ કરો. પણ આમે એટલી વાત જ્ઞાનમાં રાખતા કે આ પંચમ કાળ કળિકાળ

છે. તેમાં કદાચ તમને ક્યાંય શાન્તિ થાય એવું ન દેખાય તો પાછા તમે મારી પાસે આવજો. ગુરુજીની કિતસલાહને શિરોધાર્ય કરી, ગુરુ આદિ સાધુ-સંતોને વંદન-નમસ્કાર કરી તેમની અનુગ્રા મળવાથી જ તેઓ જુદા વિચરી ગયા અને જ્ઞાની તથા સમ્યક્ચિત્ત-શીલ સંતની શોધમાં નીકળી પડ્યા. વિ. સં. ૧૮૨૪ની સાલનું ચાતુર્માસ દોષ સંત-મહાત્મા સાથે ચુડામાં (રાણપુર-ચુડા જાલા-વાડમાં) ગાળ્યું અને ત્યાં ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરી એકાએક વિદાર કર્યો અને આઠ માસ સુધી ઉપવિદાર કરી ઘણા સાધુ-સંત-મહાત્માઓના પરિચયમાં આવી વિ. સં. ૧૮૨૫નું ચાતુર્માસ ધોરાજી (દોષ સંત-મહાત્માની સાથે) ગાળ્યું.

ધોરાજીના ચાતુર્માસમાં ગણેશજીસ્વામીએ ધોરાજીના આવકો તથા શ્રીમત્ ગામોમાંથી દર્શનાર્થે આવતા આવકો પાસેથી પૂજ્ય શ્રી કુંગરશીસ્વામી મહાજ્ઞાની, ધ્યાની, સમ્યક્ચિત્તશીલ તથા તપસ્વી છે, આ ઉપરાંત તેમણે નિદ્રાનો પણ સાડાપાંચ વર્ષ સુધી ત્યાગ કર્યો છે ઇત્યાદિ ગુણ-પ્રશંસા સાંભળ્યા બાદ ગણેશજીસ્વામીએ નક્કી કર્યું કે-પૂજ્યશ્રી કુંગરશીસ્વામીને મળવું. આ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કરી ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયા બાદ તેઓ પૂજ્યશ્રી કુંગરશીસ્વામીને ગોંડલ આવીને મળ્યા. થોડા દિવસ સહવાસ કર્યા બાદ પોતાને ખાતરી થતાં તેમણે પૂજ્યશ્રીને વિનંતિ કરી કે-હે દયાનિધિ ! આપ મને શિષ્ય તરીકે સ્વીકારો અને મારા આત્માનું કલ્યાણ કરો. ગણેશજીસ્વામીની આ યાચના-વિનંતિ સાંભળીને પૂજ્યશ્રીએ પ્રથમ તો તેમને કહ્યું કે-હે મુનિ ! તમે તમારા ગુરુજીથી એકલા પડ્યા અને જુદા

યર્ષા તે વાન તમે વ્યાજગી કરી નથી. વળી જાણે તમે મૃગ
ને મૃગી દીધા અને કાસે કું તમને સિખ્ય તરીકે સ્વીકારું' અને
તે મને મૃગી રો તો તે મારું કહેવાય નહિ. આ વાત મર્મજ્ઞા
પ્રેમજીએ પોતાની જાનેલી જાણી દર્શાવત પૂજ્યશ્રી લમણ નિવેદન
'કે-કું' મારા યુગ્મજીની રજા મેળવી તેમના કહેવાથી જ
તે પડ્યો છું' અને આપ ખાત્રી મળજો કે હું આપને યુગ્મ
જી બાદ આપની આગળ પૂર્ણ પાલન કરીશ. આ વાત
તે ક્યાં નાક પૂજ્યશ્રીએ કપુર્યંદજી મદાગજીની તપાસ કરાવી
તે જવાબ મેળાવ્યો અને તેમના તરફથી ન તોપકારક જવાબ
આ બાદ સૂચની રીત મમાલે ગણેવજીને સિખ્ય તરીકે સ્વીકાર્યા.

પૂજ્યશ્રીની સેવામાં સિખ્યપણે ગ્રી ગણેવજી મુનિ હવે જ્ઞાન-
ન અને તપક્રિયામાં શ્રદ્ધિ કરવા લાગ્યા. તપશ્ચર્યામાં તેઓ
જો તપસીન રહેતા. તપ-સાધના કરતા મારે તેઓ જોગાતર
તાસ કરવા લાગ્યા. પારખાના દિવસે પશુ ધણી વાગ આપંચિય
અને જોગ વાર પારખાના દિવસે જુદી જુદી જાતના અભિ-
પશુ ધારણ કરતા. તેઓ જનતા સુધી પારખાના દિવસે પશુ
સવાળો આદાર પ્રાપ્ત બેતા નહિ તેમણે પોરજંદરમાં એક વાર
નહિનાના ઉપવાસ કર્યા હતા. આ ઉપરાંત તેઓ ધણી લાંબા
સુધી જોગાંતર ઉપવાસના પારણે હાથ અને મુંદ ઉપર
હતા. આ ઉપરાંત તેમણે છક્ર, અક્રમ અને આદિ, ૫૬૨
દિ ઉપવાસના શોક સંખ્યાજીપ કર્યા હતા.

અમ અનુક્રમે સમય જતા મવત ૧૮૬૦ની આવખા શનીરમાં
જો ધણી યવાથી તેમજ તપશ્ચરણથી કામા જોપાઈ જવાથી

વિદ્યાર કરી શકાય એવી શરીર-શક્તિ નહિ જણાતાં આત્મબળથી વિદ્યાર કરી ૧૮૬૦ની સાલમાં ગોંડળ પધાર્યા અને તે ચાતુર્માસ ગોંડલમાં જ ગાળ્યું. પૂજ્યશ્રી કુંગરશાસ્ત્રામીની અનુચ્છા લઈ દાયમ સ્થિરવાસ તરીકે ગોંડલ રહેવાનું નક્કી કર્યું. શારીરિક સ્થિતિ સારી ન હોવા છતાં તેઓ દાયમ એકાંતર ઉપવાસ તો કર્યે જ જતા હતા. વચ્ચમાં તેમણે ૨૧ ઉપવાસો પણ કર્યા હતા. કેટલીક વાર પારણાના દિવસે હાથમાં જરા થોડો લાકડાનો વેર નાંખીને પી જતા. કોઈ વાર લોટને હાથમાં લેળવી પી જતા. કોઈ વાર કેરીનું અથાણું હાથમાં ધોળી પી જતા અને કેટલીક વાર સ્થિરવાસ દરમ્યાન જુદા જુદા અભિગ્રહો પણ ધારણ કરતા હતા. આ અભિગ્રહ સંબંધી જે દાખલાઓ નીચે મુજબ છે:-

એક સમયે ગણેશજીસ્વામીએ એવો અભિગ્રહ ધારણ કર્યો કે-અમુક ખોળે (માંડબુજીયો) દાળીયા બનાવી વેચે છે તે ખોળે બે મને દાળીયાના ફેતરાં વહોરાવે તો મારે લેવાં અને ત્યારબાદ હાથની સાથે પારણું કરવું. આવો અભિગ્રહ ધારણ કરી પારણા-દિનથી હંમેશાં મુનિશ્રી તે ખોળની દુકાને જઈને ઊભા રહે. ખોળે મુનિશ્રીને દાળીયા-મમરા-ધાણી વગેરે લેવાનો આગ્રહ કરે પણ અભિગ્રહ અનુસાર ન મળતાં પાછા વળે. આમ અમુક દિવસ વ્યતીત થયાં પણ ભોગ ન બન્યો. તેટલા દિવસ સળંગ ઉપવાસ કર્યો. વળી અભિગ્રહની સિદ્ધિ અથે ત્યાં ગયા. તે દિવસે ખોળે કોષે ભરાયો કે-હું દરેક વસ્તુ માટે મુનિશ્રીને આગ્રહ કરું છું પણ તેઓ કાંઈ લેતા નથી તો આજે દાળીયાના ફેતરાં જ આપું કે નેથી અહીં આવતાં જ બૂલી જાય. આ પ્રમાણે વિચાર કરી

તેણે મુનિશ્રીને દાણીયા-મમરા આદિનો આગ્રહ કર્યો પણ જ્યારે તેમણે તેની ના પાડી ત્યારે તેણે કહ્યું કે-કાંઈ નથી હેતા તો ત્યો આ દાણીયાના ફેતરા. આ પ્રમાણે તેણે દાણીયાના ફેતરા દેવા માટે સીધા અને મુનિશ્રીએ અભિગ્રહ અનુમાર વસ્તુ મળતાં પોતાનું પાત્ર આગળ ક્યું અને થોડા ફેતરા તેમણે વહોર્યો મથાસ્થાને આવી મુનિશ્રીએ ફેતરાનો જુઓ છાશમા ભેળવી પારણું ક્યું.

બીજા કાંઈ સમયે તેમણે એવો કટ્ટસાધ્ય અભિગ્રહ ધામ્યુ કર્યો કે-દાથી સુદમા ગોળ લઈ પાત્રમાં મૂકે અને ગોળનો ધણી તે ગોળ લેવાની રત્ન આપે તો છાશની સાથે તેનું પામ્યું કંવુ. આવો કઠોર અભિગ્રહ તેમણે કર કર્યો. ને સમયે ગોકળમાં દાથીખાતુ નાગજીના ડેમામાં હતું ત્યાંથી મચીડો અવરાવવા દાથીને રોજ દરબારમકમાં બધા જવામાં આવેનો ત્યાં રસ્તામાં અણેશજીસ્વામી પારખાના દિવસથી જીભા રહેવા લાગ્યા દાથી મથા પછી મુનિશ્રી પાછા મથાસ્થાને આવે એમ કરતા કેટલાક દિવસોને અંતરે વચલી શરીના નાકે ગોળનું માત્રુ લઈ કેઈ આપાગી ગોળ લેમવા ત્યાં જ લેમ. તેની નજીક અણેશજીસ્વામી આવીને જીભા હતી. તે વખતે ત્યાંથી દાથી નીકળ્યો તેણે પોતાની સંદર્થી માદામાલો ગોળના ખીસામાલો જુરો પડેશે એક ટૂંકડો પડ્યો હતો તે ઉપાડ્યો અને સાધુ તરફ યુખ વાળ્યું. ત્યાં સાધુજીએ પોતાનું પાત્ર લેઈ મૂક્યું. દાથીએ તે ગોળનો ટૂંકડો પાત્રમાં મૂક્યો ને માલતો ચરો. પછી માડાવાળાની પાસે ગોળની આડા માંગી. તે ધણીએ રત્ન આપી એટલે તે લઈને ઉપાશ્રમે આવ્યા અને ગોળનું પારણું ક્યું.

આ પ્રમાણે બીજાં પણ છૂટક છૂટક અભિગ્રહો તેમણે ધારણ કર્યો હતાં. એમ કરતાં વિક્રમ સંવત ૧૮૬૪ની સાલ આવી. સાધુ-સાધ્વીઓનાં ચાતુર્માસ નિયત થયાં. તેમાં પૂજ્યશ્રી કુંગરશીસ્વામીનું ચાતુર્માસ પોરબંદર નિશ્ચિત થયું અને ગણેશજીસ્વામી, ગાંગજીસ્વામી તથા ધર્મસિંહજી મુનિ હા. ૩ તથા અમુક આચાર્યજીઓનું ચોમાસું ગાંડલમાં નક્કી થયું. પૂજ્યશ્રીએ જ્યારે પોરબંદર જવા માટે વિદ્યાર કર્યો તે વખતે ગણેશજીસ્વામીએ નમ્રભાવે કહ્યું કે-હે પૂજ્ય ગુરુદેવ ! આપના શિષ્ય જન્યા પછી આજ દિવસ સુધી જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરેની આરાધના આપની આજ્ઞાનુસાર કરી છે. હવે આપની રજા મેળવવા છઠ્ઠું છું કે-આ શરીર એકદમ કૃથ થઈ ગયું છે, હવે શરીર વિશેષ લાંબું ચાલી શકે તેમ નથી. આયુષ્ય હશે તો જ પુનઃ આપનાં દર્શન થશે એવી સ્થિતિ છે. એટલા માટે આપશ્રી આજ્ઞા આપો તો સમય જણાતાં અનશન વ્રત આદરવાની અંતરેચ્છા છે. આ સાંભળી ગુરુદેવે ત્રણે હાથાને હાજર રાખી કહ્યું કે-ગણેશજીની અનશનવ્રતની છઠ્ઠા છે તો તમે તેમને સમય અને સંયોગ જોઈ મદદરૂપ બનજો. પછી ગણેશજીને સંબોધીને પૂજ્યશ્રીએ ફરમાવ્યું કે-તમે પણ સમય અને સંયોગ વિચારી યોગ્ય લાગે તેમ કરજો. છત્વાદિ બલ્લામણુ કરી પૂજ્યશ્રી પોરબંદર ચાતુર્માસ કરવા પધાર્યો.

અત્રે ગાંડલમાં ગણેશજીસ્વામી આદિ હા. ત્રણ ચાતુર્માસાર્થે સ્થિત છે. ચાતુર્માસનાં દિવસો વ્યતીત થતાં એકાંતર ઉપવાસના ક્રમ પ્રમાણે આસો વદ ચોથનો દિવસ ઉપવાસનો હતો. તે દિવસે ગણેશજી મુનિએ ચર્ચાવિદ્યારો ઉપવાસ કર્યો અને પંચમીએ એકલી

હાથથી પારણું કહ્યું. જૂનો ચઢવિહારો ઉપવાસ અને સાતમનું પાણું
 પણ એકથી હાથથી કહ્યું. અને આમનો ઉપવાસ ચઢવિહારો
 કયો અને નવમીએ ન તા સાકરના દુઢાથી પારણું કહ્યું. દશમી,
 એકાદશી એમ બન્ને દિવસે ચઢવિહારો ઉપવાસ કર્યા. બારસને
 દિવસે બીજા મુનિઓએ પારણું કરતા વિષે આગ્રહ કર્યો પણ
 તેમણે જણાવ્યું કે-હાલમાં મારો પારણું કરવાનો ભાવ નથી.
 જ્યારે મને મહા જણ્યારો ત્યારે જોઈશું. આમ કરતા ચાર ચઢ
 વિહારો ઉપવાસ થયા. ત્યારપછી મણેશજીસ્વામીએ પોતાની સાથે
 રહેલા સતોને પાસે બોલાવ્યા અને માગજી મુનિને કહ્યું કે-
 આયુષ્યનું અસ્થિરપણું છે, વળી રહેનો કંઈ બરાસો નથી મટિ
 મારી હમણા યાવજીવન અનશન-મત આદરવાની છે તો તમે મને
 યાવજીવન અનશન-મતના પ્રત્યાખ્યાન આપો આ સામળી બન્ને
 મુનિઓએ સંધના મુખ્ય વિવેકશીલ આવડાને બોલાવી મણેશજી
 મુનિનો અનશન આદરવાનો નિર્ણય જણાવ્યો. તે વખતે ત્યા
 ચાણુભાઈ રહેલા આચાર્ય પણ પધાર્યા. ચારે તીથે મળી મણેશજી-
 સ્વામીને કહેવા લાગ્યા કે-આ પંચમકાળમાં શારીરિક સંધવશ્યની
 નબળાઈ છે અને તેમાં આકરું અનશન-મત આદરવું અર્થે કષ્ટ-
 સાધ્ય ■ મટિ સંધારાનો વિચાર આપ માટી વાળો એ ઇષ્ટ છે.
 શરીરે નિર્જળ પણ આત્મબળે બળવાન એવા મણેશજીસ્વામીએ
 જવાબ આપ્યો કે-મારો આત્મા બળવાન ■ એટલે મને વીત-
 રામદેવ અને શુરદેવના પ્રતાપથી જરા પણ હરમત આવશે નહિ.
 મેં આ માગજી મુનિને કહ્યું છે કે-મને અનશન-મતના પ્રત્યા-
 ખ્યાન આપો પણ તેઓ આપતા નથી તો હવે શુરદેવની તો મેં
 આઠા પ્રથમથી જ મેળવી છે તો તમે બધા કહે તો હું મારી

જાતે અનશન-વ્રતના પ્રત્યાખ્યાન લઉં. આ સાંભળી શ્રી ચતુર્વિધ સંઘે તપસ્વી મુનિને પ્રાર્થના કરી કે-આપ એક એક ઉપવાસ ખુશીથી ભેળવો પણ યાવજીવન અનશન-વ્રતના પ્રત્યાખ્યાન ઉતાવળથી કરો નહિ. શ્રી ચતુર્વિધ સંઘની વિનંતિને માન્ય રાખી કારતક શુદ્ધ એકમ સુધીના બીજા ત્રણ ઉપવાસ ભેળવ્યા. આ ત્રણ ઉપવાસ પૂર્ણ થતાં તેમણે પુનઃ અનશન-વ્રત ગ્રહણ કરવાની અંતરેચ્છા જણાવતાં કારતક શુદ્ધ બીજાને રવિવારે અતુરાધા નક્ષત્રે ૭ મુહૂર્ત દિવસ ચાચા પછી શ્રી ચતુર્વિધ સંઘની સાક્ષીએ મુનિશ્રી ગાંગજીસ્વામીએ ગણેશજીસ્વામીની અતિ જિજ્ઞાસાથી તેમની આજ્ઞા અનુસાર યાવજીવન અનશન-વ્રતનું પાણીના આગારે પ્રત્યાખ્યાન કરાવ્યું.

ગણેશજી મુનિની બંને સન્તો શાન્તિ તથા સમાધિ ભિપન્ને એ રીતે આત્મભાવે સેવાશુશ્રૂષા કરવા લાગ્યા. ગણેશજી મુનિએ અનશન-વ્રતના પ્રત્યાખ્યાન કર્યાના સમાચાર દેશના ખૂણે-ખૂણે ફરી વળ્યા. પૂન્ય શુરુદેવ કુંગરશી મહારાજશ્રીને પણ પોરખંદર એ વિષેનો સંદેશ મળ્યો. સંધારાના સમાચાર સાંભળી અનેક ગામના માનવીઓ તપસ્વીના દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા.

તે વખતે ગોમંડળમાં નામદાર દરબારશ્રી દેવાજી દરબાર રાજ્ય કરતા હતા. દરબારશ્રીને આ સમાચાર મળતાં તપસ્વી મહાપુરુષના દર્શને તેઓશ્રી પધાર્યા હતા. તેમજ દેવાજી દરબારના ભાબી અદીળા તથા તેમના પત્ની કરીળા વગેરે પણ દર્શનાર્થે આવ્યા હતા. તપસ્વી મહારાજશ્રીના તપગ્રભાવમાં વધારો દેરવા અર્થે

(ગોમંડળના) આવકો તરફથી અંબાડ તથા જીવદયાનાં અનેક શુભ કાર્યો વિશેષ રૂપે કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ ઉપરાંત પોરબંદરથી આવેલ અનેક ભાવિક આવકો પૈકીના જીવનભાષ માસજમાઈ નામના આવક પણ કુટુંબ સહિત દર્શનાર્થે આવેલ અને તેમણે પણ ઉદારતાપૂર્વક દ્રવ્યનો સહવ્યય કરેલ હતો.

આ પ્રમાણે અનશન-વ્રત મદ્ય કર્પાના દિવસો શાન્તિ તમા સમાધિપૂર્વક વ્યતીત થતાં કારતક શુદ્ધ ૧૫ આવી. આઠમીસની સમય પૂર્ણ થતાં પૂન્યથી શુરોદેવ કુંભરશીરવામી પોરબંદરથી ઉપ વિહાર કરી થોડા સમયમાં ગોંડળ પધારી અને મણેશજીસ્વામીને દર્શન આપીને તથા શાન-ધ્યાનની આરાધના કરાવી તેમના અન-શન-વ્રતને શીભામ્યું હતું. પૂન્યમીની ઉપરિથિતિથી મણેશજી સ્વામીના આત્માને અપૂર્વ સંતોષ થયો હતો. આ ઉપરથી પૂન્ય-મીને પોતાના અધિકારનું, પોતાના કર્તવ્યનું તથા પોતાની જવાબ-દારીનું ઝેદનું બધું જાન હતું તે ૨૫૯ જણાઈ આવે છે. વાસ્તવમાં ૨૬-૫૨ આત્માને તારે એ જ તરજુતારજુ મદાપુરુષોનું કર્તવ્ય હોય છે.

તપરથી મણેશજીસ્વામી યડતે પરિજામે અનશન-વ્રતનું સમ્પદ પ્રકારે આરાધન કરતાં દિવસો વ્યતીત કરો રહ્યા છે. આ પ્રમાણે દિવસો વ્યતીત થતાં પોષ શુદ્ધ બીજ ને બુધવારને દિવસે એક મુદ્દત જતાં તપરથી મુનિએ આ વિનયર દેહનો ત્યાગ કર્યો. તેમનું અનશન-વ્રત ૬૦ દિવસ સુધી મામ્યું હતું (કારતક શુદ્ધ ૨ ને રવિથી પ્રારંભ થતાં પોષ શુદ્ધ ૨ ને બુધવાર દરમ્યાન એક લિધિ પટતાં ૬૦ દિવસ થયા); નાકી તો અનશન-વ્રત અંગીકાર કર્યો પડેલાના ૭ દિવસો ઉપવાસ જેવા જ હતા.

તપસ્વી ગણેશજીસ્વામીનું સ્વર્ગગમન થયા પછી આવક-સમાજે તેમના મૃતદેહ માટે ૩૩ ખાનાની માંડવી કરી વાળંત્રના સરોદ સાથે તે મૃતક દેહનું નિહરણ કર્યું હતું. આ પ્રમાણે તપસ્વી ગણેશજીસ્વામીના સ્થૂલ દેહનો વિલય થયો પરંતુ તેમનું અક્ષર યશસ્વી જીવન તો અમર જ યજ ગયું. આ પ્રમાણે તપસ્વી મહા-પુરુષનું યશસ્વી જીવન સફળ થયું.*

* આ મહાપુરુષની જૂના સમયની પદ્ધતિ પ્રમાણે ઢાળો પણ રચાયેલ છે.

પરિશિષ્ટ ચોથું : : વીરપુત્ર વીરલક્ષ્વામી

જન્મ વિ. સ. ૧૮૧૨

દીપ્તિ વિ. મ. ૧૮૩૨

સ્વાર્થગમન વિ. સં. ૧૮૮૦ એવ મુદ્ ૭ સીમવાર

પૂન્યથી હું મર્યાદાઓ મુનિ-મંડળ સદિન આપાનુષાધ
નિમી ૧૬મ દના, તે કામવાન પૂન્યમોના મદવ સ તથા સત્ત્વમથી
વીરલક્ષ્મી નામના એક કલાધીમાલી વળિએ ૨૦ વર્ષની ઉંમરે
પ્રજ્ઞા વેરામ્બ પેઠા વધે અને કોડો સમય પૂન્યથીની સેવામાં ગદી
સંવત્સરમાં જ સામાન્ય ધ્યાન તથા ચારિત્રતા નિવર્તેનું અનુપમ
મિલતી વિ. મ. ૧૮૩૨માં ચોડલાવાને તેમણે પૂન્યથીની પાસે
સર્વવિરતિ ચારિત્ર અર્થોદ્દીપ્તિ દીક્ષા પામી હતી. આ મુનિથીને
સિદ્ધાન્તધ્યાન વિગેર પ્રમાણમાં ન હતું, પણ મુકેદેવની કૃપાથી
તથા પોતાના કૌશલપ્રયત્નો સંવત્સરમાં નિવર્તેનું સામાન્ય ધ્યાન
મેગમું હતું. તેમનો ત્યાગ અને વેરામ્બ ઉચ્ચ ગ્રાહીનો હતો, તેઓ
પોતાની પાસે વસ્ત્ર, પુરતક આદિ ઉપકરણો અતિ-નમ્ર પ્રમાણમાં
રાખતા હતા. તેઓ મુકેદેવની સાથે ૩ ગ્રામ વાર અન્ય મુનિવરો

સાથે જ્યાં જ્યાં વિચરતા ત્યાં ત્યાં જનસમાજને પોતાની શક્તિ તથા મતિઅનુસાર સામાન્ય બોધ કરતા અને ધર્મનીતિ સમજાવતા. આ લોકમાં ઠરેલાં સત્કાર્યો અને દુષ્ટકાર્યો જાનેનાં આ લોક તથા પરલોકમાં કેવાં સારાં-નરસાં દ્રવ્યો મળે છે તે વસ્તુતત્ત્વ સમજાવવા માટે મુનિશ્રી પોતાની પાસે નારકીના દુઃખ-દશ્યના ચિત્રો રાખતા અને તે લોકોને જતાવીને સ્વરૂપ સમજાવતા. સામાન્ય નાના ગામ-ડામાં હોય તો ચોરે જોડીને અથવા જ્યાં લોકોનું આવામમન વિશેષ થતું હોય ત્યાં સાધુમાર્ગની રીત પ્રમાણે અનુચિત લક્ષ મધ્યસ્થજો બિરાજી લોકોને ધર્મનીતિનો બોધ આપતા. અને દયા-સત્ત્વ-અર્ચાર્ય-અભયાર્ય અને તૃષ્ણાને તોડી મંત્રોપવૃત્તિ ધારણ કરવાની લોકોને પ્રેરણા આપતા. આ રીતે તેમણે ધર્મોપદેશ આપી કાળી-ખાંટ-વાવરી-મુસલમાન આદિ અજ્ઞાની કામના સંખ્યા-બંધ લોકોને દારુ-માંસ-શિકાર આદિ વ્યસનોનો પરિત્યાગ કરાવ્યો હતો. આ ઉપરાંત જેડૂતવર્ગને પણ ધર્મનીતિનો બોધપાઠ સમજાવી અગિયારસ-અમાવાસ્યા આદિ તિથિઓના દિવસે જળદોષ ઉપર ધોંસરું ન નાખવાના જેડૂતવર્ગ પાસે નિર્ગમો કરાવ્યાં હતાં.

એક દિવસ વીરજીવવામી અન્ય મુનિવરો સાથે આમાનુષામ વિહાર કરતાં જુનામદ પધાયો. ત્યાં દીવાનને ધર્મનીતિનો બોધ આપી ધર્મના માર્ગે વાળ્યા હતા તેથી દીવાન તેમને ચુરુજી તરીકે બહુમાન આપતા હતા અને તેઓશ્રીની વાતને માન્ય પણ રાખતા હતા. એક વાર દયાના કાર્ય માટે મુનિશ્રીએ દીવાનને કહ્યું કે-મારે તમારા નવાજને મળવું છે. આ સાંભળી દીવાને જવાબ આપ્યો કે-સમય આવ્યે નવાજની સાથે આપનો મેળાપ કરાવી આપીશ.

એક વાગ સમય ભેટને દીવાને નવાજનેવાન કરી કે-પ્રદાનિદ' એક જોત યદત્મા આપને મગવા ચહે છે નવાને પૂછવું કે- 'કદા ચે વૃક્ષ દોષ જવન વાગ કુછ કોરી રહ્યું છે?' દીવાને જવાબ આપ્યો કે એ સતયદાત્મા પોતાની પાસે ઠેરી કે કો ન દિ ડુનિવાની ખાસ રાખતા નથી કાચુ કે તેઓ તે એકભરેલા પદાર્થ ત્યાંથી દોષ છે આ સામગ્રી નવાને એમ કહી મગવતી ના કહ્યું કે-જ્યાં કુછ નથી છે જ્યાં જવા જતા? આ વાત સામગ્રી દીવાન ત્યાં મોત રહ્યા અને મુશ્કેલી પામે વધાવસરે આવી ત્યાંથી છોડી દેલી. આ કથન સામગ્રી વી દુસ્વામીએ લિખાને કવુ કે-કેવળ વાગ નવાન કે વા નીકળે અને તમે આ જામ્બુ નીકળે તે કુ ને વખતે તેમને મગાવ.

ત્યા જાદ કેવાક દિવસે પછો નવાન દીવાનની સાથે બે ઘોડાની માદીમા ભેસીને કે જા નીમ્બા અને નોકર્મા વચ્ચે માદી પસાગ થઈ આ વખતે શ્રાવણને ધર્મખન કવવાતુ સ્થાન સુખ એ ખ્યાલ અને ત્યાં વી દુસ્વામી આદિ મળે ઉત્તરો દત્તા તે ધર્મ સ્થાન પામેથી ઘોડામાદી નીમ્બાતી ભેડ વીગદુસ્વામી પેતે ઉપક જે જોડા રાખતા દોષથી ખાસ દેરે મુશ્કેલી એથીકુ જતામ્બુ કવુ તેમજ જામ્બુ ભરી દત્તી તે એથીકુ જલ જલ માદી જવાના ગળા ઉપર આવીને ઉભા એમ્બે નવાજના દેવથી માદીવાને માદી જીમ્બી રાખી અને નવ જ પસે આવીને મુનિમી બો વા કે કદા જાવ કરી જાવે છે? આ પ્રમાણે કહી પેલી ગામની ઘેલી એથીકાપે જન રી દત્તી તે નવ જને જતાવી (કેવી એમ્બે તામ જૂની ભાવામા રાખને ઠેરી દેવાય છે) અને કવુ કે-દવારે વજ હે રેણી કોરી છે? આ

સાંભળી જાણે નવાખમાં સદ્ભુક્ષિ પેદા થઇ હોય તેમ નવાખ બહુ-
માનપૂર્વક ગાડીથી હેઠા ઊતરી અને દીવાનને સાથે લઇ વીરજીવવામી
સાથે ધર્મસ્થાનકમાં આવીને બેઠા ત્યારે વીરજીવવામીએ નવાખને
'ફકીર' કોણ કહેવાય એ વાત સંક્ષેપમાં સમજાવી કે દુનિયાની
માયા અને લક્ષ્મી-ઓ-પુત્ર-રાજ્ય આદિની જરા પણ સંપત્તિ
જેમની પાસે નથી અને જેમણે શીકરની ફાકી કરી લીધી છે તે જ
સાચા ફકીર છે.

ફકીરની આ વ્યાખ્યા સાંભળી નવાખ ખૂબ ખુશ થઇ
દીવાનને કહેવા લાગ્યા કે ऐसे फकीर तो यह संत ही है, ऐसे संतको
कुछ दिया जाना चाहिए । नवाखनी આ વાત સાંભળી મુનિએ કહ્યું
કે-आप मुझे देना चाहते हैं तो मैं कुछ मांग लूं । नवाखે જવાખ
આખો કે-साइ बापु मांग लो । ત્યારે મુનિએ કહ્યું કે-आपके सारे
राज्यमें अगीयारस और अमावास्या का अगता पाला जाय और त्रैलोक्य को
बिश्वास दिया जाय । આ વાતની નવાખે રાજપુશીથી કબૂલાત
આપી અને આખા રાજ્યમાં એ બે દિવસ અગતો પળાય તેવી
બલામણુ કરી અને સંતપુરુષને નમન કરી ત્યાંથી ગયા. ત્યારબાદ
દીવાને આખા રાજ્યમાં તે બન્ને દિવસોનો અમતો પઞાવવાનો
અમલ કરાવ્યો.

એકદા પૂજ્યશ્રી કુંગરશીસ્વામીએ વીરજી મુનિને કહ્યું કે-
હે મુનિ ! તમારી વૃદ્ધાવસ્થા થઇ છે અને તમે આજ દિવસ
સુધી પુસ્તક-પાનાં રાખ્યાં નથી તો તમારા નામ ઉપર હું એકાદ
સારું સૂત્ર ચડાવું કે જે તમારી સેવા કરે તે સાધુજીને તમે આપી
શકો. એમ કહી સારામાં સારું એટલે સુંદર અક્ષરોથી લખાયેલું

ભગવતીસૂત્ર વીરજીસ્વામીના નામે ચઢાવી દીધું. આ ધટના બન્યા બાદ તે જ દિવસે રાત્રિના સમયે તેમને વિચાર આવ્યો કે-
 જે ઉપાધિ મેં અત્યાર સુધી રાખી નથી તે ઉપાધિ જીભી થઈ
 અને તે ઉપર મારું નામ પણ ચઢાવવામા આવ્યું. વળી તે સૂત્ર
 મારી સેવા ઠાઈ કરે એ બહાનાથી રાખવું અને સેવા કરનારને
 તે બામનની સાસયમા નાખવો અને જે સેવાથી સત્ય સાબ પ્રાપ્ત
 થાય છે તે યુમાવી દેવો. આ વાત મારા ગળે ઉતરતી નથી.
 આ વિચારમા તે વિચારમા તેમને આખી રાત જાંધ ન આવી.
 પ્રાતઃકાળે પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી પૂન્યથી પાસે વીરજીસ્વામી
 આવી નમ્રતાપૂર્વક કહેવા લગ્યા કે-ગુરુદેવ, મારા નામે આપે
 દિતશુદ્ધિએ ભગવતીસૂત્ર ચઢાવું છે તેથી મારું મન ખિન્ન થયું
 છે અને તેથી મને ગદ્ગદ રાત્રે નિદ્રા પણ આવી નહિ. મેં બહાનો સાગ
 કર્યો છે પણ આપે ભગવતીસૂત્ર મારા નામે ચઢાવી મને એક ઉપાધિ
 વળગાડી છે. મને ઠાઈ વસ્તુ પ્રત્યે મમતા પેદા થાય એવી વસ્તુ
 નોંધતી નથી મારે મને એ ઉપાધિમાંથી મુક્ત કરો તો મારા
 આત્માને શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય. પૂન્ય ગુરુદેવે વીરજી મુનિની આ વાત
 માન્ય રાખી અને ભગવતી સૂત્ર ઉપરથી તેમનું નામ કઢાવી નાખી
 તેમના આત્માને શાન્તિ આપી. વીરજી મુનિ આવા તિષ્ઠગિરી,
 નિલોંબી અને નિર્મોચી હતા.

પૂન્યથી કુમરજીસ્વામી પાસે નાથાભાઈ નામની એક
 વ્યક્તિએ દીક્ષા લીધી હતી. પૂન્યથીએ મોઝુએ તેમને દીક્ષા આપી
 હતી અને તેમને વીરજી મુનિના નામના સિખ્ય બતાવ્યા હતા.
 નાથાભાઈને દીક્ષાના દિવસે જ સ્વાભાવિક રીતે જ એવો વિચાર

મનમાં હિંમતો ઠે આ દેહ સાડાત્રણ વર્ષ ટકી શકશે એટલે આ સમગ્ર દરમ્યાન આત્માની નેટલી શુદ્ધિ થાય અને સુખ-શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય તેટલી કરી લેવી જોઈએ. આ પ્રમાણે વિચાર કરી તેમણે અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યાઓ કરી આત્મ-સાધના કરી હતી. જ્યારે સમયનો પરિપાક થયો અર્થાત્ સવાત્રણ વર્ષ અને બે માસ લગભગ વ્યતીત થયાં ત્યારે તેમના શરીરમાં અશક્તિ ધણી જ વધી જવાથી ગુરુદેવની આજ્ઞા મેળવી તેમની પાસે અન-શન-વ્રતના પ્રત્યાખ્યાન લીધાં અને એક મહિના સુધી અનશન-વ્રત પૂર્ણ થતાં ઔદારિક દેહનો ત્યાગ કરી તેઓ સ્વર્ગવાસી બન્યા.

વીરજીસ્વામીએ વિ. સં. ૧૮૩૨ ની સાલમાં સંયમમાર્ગ લીધો હતો અને વિ. સં. ૧૮૮૦ ની સાલમાં જ્ઞાન-ધ્યાન-તપ-ત્યાગ આદિની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરતા ગોંડલમાં ગિરાજતા હતા ત્યારે શરીરમાં રોગ-વ્યાધિ ઉત્પન્ન થતાં શરીર ખૂબ જ કૃશ બની જવાને કારણે અનશન-વ્રત આદરવાનો સમય અને સંયોગ જોતાં તેમણે સાગારી સંચારો આદર્યો. આ વખતે પૂજ્ય ગુરુદેવ કુંભરશીસ્વામીનો સ્વર્ગવાસ થઈ ગયેલ હોવાથી તેઓશ્રી ન હતા.

છેવટ વિ. સં. ૧૮૮૦ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૭ ને સોમવારે વીરજી-સ્વામીએ ૪૮ વર્ષ ઉપરાંતનું ચારિત્ર સમ્યક્ પ્રકારે પાળી આ વિનશ્વર દેહનો પરિત્યાગ કર્યો.

પરિશિષ્ટ પાંચમું : મોટા નેણુશીસ્વામી-ડાયાલ સ્વામીના શિષ્ય

દીક્ષા વિ. સ ૧૮૪૦

અહીં મહાત્મા પૂજ્યમી કુચથી મહાતાજમીના સદવાસમાં આવી સાઆજ્યાસી તથા સિદ્ધાન્તના પારમાર્થી બન્યા હતા તેઓએ મદ્યશુદ્ધિ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા તેઓ દરેકના સહવાસમાં આવી શુદ્ધિને પ્રદાન કરનાર-શુદ્ધાતુરમી હતા તેમણે સાઆજ્યાસ સ્વપર્યાય સંસ્કૃત વ્યાકરણ-કાવ્યાદિનો પણ અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેથી સિદ્ધાન્ત-સૂત્રોની દીક્ષા, વૃત્તિ, શૂલ્ક, નિકુર્મિ આદિમાં રક્ષતા પ્રાપ્ત કરી હતી તથા સિદ્ધાન્તોનાં રહસ્યોનાં જાણકાર બન્યા હતા સિદ્ધાન્તોની ચર્ચા કરવામાં તેઓએ પ્રવીણ હતા પોતાના જ્ઞાન-પ્રભાવથી તેમણે અનેક ભવ્ય-શુભોના હૃદયમાં ધર્મ-સરકારો રેલી તેમને સરકારી જનામ્યા હતા તેમને નીચે લખેલા શિષ્યો થયા હતા-

૧ ધર્મસિદ્ધ મુનિ (મોટા), ૨ નામજી મુનિ, ૩ આજિાજી મુનિ, ૪ નજી મુનિ, ૫ ધર્મસિદ્ધ મુનિ (નાના), ૬ મેષજી મુનિ

આ છ શિષ્યો પૈકી મોટા ધર્મસિંહજી મુનિને તથા આંખાજી મુનિને પૂજ્યશ્રી હુંગરસિંહજી મહારાજે શ્રીમુખે દીક્ષા આપી નેણશી મુનિના શિષ્યો બનાવ્યા હતા અને ખાકીના શિષ્યોને નેણશી-સ્વામીએ પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા મેળવી દીક્ષા આપી હતી. તેમાં મોટા ધર્મસિંહજી મુનિ મહા વિદ્વાન, પંડિત, વ્યાખ્યાની અને સમયગળની શુરદેવની આજ્ઞાના ધારક બન્યા હતા.

છ શિષ્યોનો શિષ્યપરિવાર નીચે પ્રમાણે ચાલ્યો હતો.

મોટા ધર્મસિંહજી મુનિને ૧ વાલજીસ્વામી અને ૨ જીવરાજ-જીસ્વામી એમ બે શિષ્યો થયા હતા.

નાગજીસ્વામીને શામજીસ્વામી નામના એક શિષ્ય થયા હતા.

આંખાજીસ્વામીને ૧ પૂં બીમજીસ્વામી અને ૨. હેમચંદ્રજી-સ્વામી. (એમનો પરિવાર વિદ્યમાન છે.)

હેમચંદ્રજીસ્વામીને વર્દમાનજીસ્વામી, જોસંગજીસ્વામી અને તેજસિંહજીસ્વામી નામે શિષ્યો હતા. તેજસિંહજીસ્વામી વિષે પરિશિષ્ટ ૧૧ મું જુઓ.

મૂળજીસ્વામીને ૧. પુંજીજીસ્વામી, ૨ ડોસાજીસ્વામી અને ૩. કચરાજીસ્વામી એમ ત્રણ શિષ્યો થયા હતા.

પુંજીજીસ્વામીનો પરિવાર પણ હાલ વિદ્યમાન છે.

પરિશિષ્ટ છઠું : : તપસ્વી શ્રી પુનઃસ્વામી.

દીક્ષા : વિ સં. ૧૮૪૪

સ્વર્ગગમન વિ સ ૧૮૫૦ આસો સુદ ૮

ધ્રાંગધ્રામા દસામીમાલી વણિક યાત્રિમા શ્રી રવાભાઈ નામના એક ભાવક રહેતા હતા તેમની ધર્મપત્નિનું નામ વેણીમાઈ હતું. તેમની કુક્ષીએ એક પુત્રનો જન્મ થયો અને તેમણે નામ પુનઃસ્વામી રાખવામા આવ્યું. ઝળઝળે પુનઃસ્વામીએ યૌવનવયમાં પૂજ્યશ્રી કુંગરસિદ્ધસ્વામીના સમાગમમાં આવતાં (વિ સ ૧૮૪૩નું) ચાતુર્માસ પૂર્વકુંગરસિદ્ધસ્વામીનું ધ્રાંગધ્રામા હતું) તેમનો ધર્મબોધ સામન્યો અને પરિણામે તેમને વૈરાગ્યભાવ પેદા થતાં વિ. સં. ૧૮૪૪ની સાલમા તેમણે પૂજ્યશ્રીની પાસે ધ્રાંગધ્રામા દીક્ષા લીધી. પૂજ્યશ્રીએ તેમને મેધરાજજી મદારાજશ્રીના શિષ્ય જનાબા પુનઃસ્વામી મદારાજશ્રીને શાસ્ત્રીય જ્ઞાન સામાન્ય હતું પરંતુ તપશ્ચર્યામાં તેઓ ખૂબ જ તક્તીન રહેતાં તેઓ થોડો સમય એકાંતર ઉપવાસ કર્યો બાદ છટ્ટ છટ્ટના પારણા કરવા લાગ્યા તત્પચાત્ અહમ અહમના પારણા કર્યા બાદ ચાર ચાર ઉપવાસે પારણા કરવા લાગ્યા તેમણે વચગા માસખમણ

તપ પશુ કયું હવું. સંવત ૧૮૪૪માં તેમણે મેઘરાજસ્વામી સાથે
 પાંકાનેર ચાતુર્માસ કયું હવું. ત્યાં પણ અનેક વિચિત્ર તપ કર્યા
 હતાં. વચમાં જો માસના ઉપવાસ એક સાથે કર્યા હતા. ત્યારબાદ
 સંવત ૧૮૪૫માં પૂજ્યશ્રી હુંગરશીસ્વામીની સાથે ગોંડલ ચાતુર્માસ
 કયું હવું. ત્યાં પણ અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા કર્યા ઉપરાંત અઢી
 માસના ઉપવાસ કર્યા હતા. આ પ્રમાણે તપશ્ચરણ કરતાં સંવત
 ૧૮૫૦ની સાલમાં તેમણે દ્રાંગદ્રા ચાતુર્માસ કયું હવું. ત્યાં તેમણે
 અષાડ વદિ પથી માસખમણના પ્રત્યાખ્યાન કર્યાં. તે માસખમણના
 પારણાને દિવસે પારણું નહિ કરતાં બીજું માસખમણ ભેળવ્યું.
 ત્યારબાદ સંચારાના ભાવ ઉત્પન્ન થવાથી તેમણે આશ્વોચી-પડિચ્છમી-
 નિંદી-નિઃશય થઈ સંચારાના-અનશન-વ્રતના પ્રત્યાખ્યાન કર્યા.
 આ સંચારો જો માસખમણ ઉપરાંત ૧૮ દિવસ સુધી ચાલ્યો હતો.
 એકંદરે તેઓ ૭૮ મા ઉપવાસે ઔદારિક દેહ છોડી સ્વર્ગવાસી બન્યા
 હતા. તેમણે લગભગ છ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય પાળ્યો હતો તે દરમિયાન
 તેમણે એક ઉપવાસ, ૭૬, અઠ્ઠમ, ચોક્કાં સંખ્યાખંધ કર્યાં હતાં
 અને ૧૨ માસખમણ કર્યા હતાં. જો માસના એક વાર અને અઢી
 માસના એક વાર અને છેવટે ૭૮ દિવસ એમ એ મહાપુરુષે
 અનેકવિધ તપશ્ચરણ કયું હવું.

પરિશિષ્ટ સાતમું : : પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામી

જન્મ વિ. સં ૧૮૬૨

દીક્ષા વિ સ ૧૮૬૦

આચાર્યપદ વિ સ. ૧૮૭૭

સ્વર્ગગમન વિ સ. ૧૯૧૫ પોષ શુ. ૫ રાત્રિવાર
દીક્ષાપર્યાય ૫૫ વર્ષ

ધોરાજીમાં પ્રસિદ્ધ કામદાર કુટુંબમાં આપણીમાઠ જન્મવજી નામે આવક રહેતા હતા તેમની પત્નીનું નામ જમકુમાર હતું. આ દંપતીને ત્યાં વિ સ. ૧૮૪૨ની સાતમા આ મહાપુરુષનો જન્મ થયો હતો નામવચથી જ ભીમજીમાઠને ધમ પ્રત્યે ખૂબ જ અભિરુચિ હતી પણ જ્યારે તેઓ તરુણવયના થયા અને વિ સ. ૧૮૫૬ની સાલમા પૂજ્યશ્રી કુમરજીસ્વામીના સસર્ગમાં આવ્યા ત્યારે સસાર પ્રત્યે ઉદાસીનતા પેદા થવાથી વૈરાગ્યભાવ પેદા થયો અને સત-સમાગમમા ગ્દી પૂજ્યશ્રીની પાસે ધાર્મિક અભ્યાસ કરવાની સાથે સાધુજીવનના આચાર-વિચાર સખંધી માણી અને તાલીમ મેળવવા લાગ્યા.

વિ સ. ૧૮૬૦ પૂજ્યશ્રી આચારુમામ વિદાર કરતા અમુક

સંતશિષ્યો સાથે માંગરોળ પધાર્યા અને ભીમજીભાષ્ટને ત્યાંના ભાવિક શ્રાવકોના અત્યાગ્રહથી પૂજ્યશ્રીએ સ્વમુખે તેમને સ્વાં દીક્ષા આપી અને આંબાજીસ્વામીના શિષ્ય બનાવ્યા.

ભીમજી મુનિની પ્રજ્ઞા ધણી જ તેજસ્વિની હતી. સૂત્ર-સિદ્ધાંત જાણવાની તેમની પ્રમળ જિજ્ઞાસા જોઈ પૂજ્યશ્રીએ ઘણો સમય પોતાની સાથે રાખી તેમને સૂત્રજ્ઞાન સમપ્ત્યું. અને તેમણે પણ વિનય અને ખંતપૂર્વક શાસ્ત્રનાં રહસ્યો પૂજ્યશ્રી પાસેથી શીખી લીધાં. આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી પાસેથી સિદ્ધાંતવાણીને સાપેક્ષાપૂર્વક નય-નિક્ષેપ આદિથી સારી રીતે જાણી શક્યા હતા અને પરિણામે સ્વસમય તથા પરસમયના જ્ઞાતા બની શક્યા હતા. જ્ઞાનની આ પ્રમાણે આરાધના કરવાની સાથે ધનિષ્ઠો ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવા માટે આહારાદિમાં પણ રક્ષવૃત્તિ રાખતા હતા. ઉપરાંત તેઓએ વિનય-ક્ષમા-ઉદારતા-વિશાળતા-ગંભીરતા આદિ ગુણોને સારી રીતે જોળ્યા હતા.

ભીમજી મુનિએ દેશ-વિદેશમાં વિચરી અનેક ભવ્ય જીવોને પોતાના અગાધ જ્ઞાનનો ખૂબ લાભ આપી ધર્મનીતિના માર્ગે વાળ્યા હતા અને તેમના જીવનનો સુધાર કર્યો હતો. તેમણે લગ-લગ ૪૧ વર્ષો સુધી પૂજ્યશ્રી સાથે, ગુરુભાષ્ટો સાથે કે ખીમ પોતાના શિષ્યસંતો સાથે જીદા જીદા સ્થાને વિહાર કરી ખૂબ જ ધર્મ-પ્રચાર કર્યો હતો.

પૂજ્યશ્રી કુંગરશીસ્વામીએ પોતાની હાજરીમાં જ તેઓની યોગ્ય લાયકાત જોઈ જ્ઞાન-ચારિત્રની પ્રતિભાથી પ્રભાવિત બનેલા નીહાળી તેમને પૂજ્યપદવી સુપ્રત કરી હતી.

વિ. સં. ૧૯૦૧ ની સાલમાં પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામી પોરબંદર પધાર્યા અને ત્યાંના ધર્મશ્રેષ્ઠી આવડોએ પૂજ્યશ્રીને વિકાર કરવામાં ધણી તકલીફ છે એની બહુ ચર્તા સ્થિરવાસ રહેવા માટે અતિ આગ્રહભરી વિનંતિ કરી. સંધની આ વિનંતિને માન્ય રાખી પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામી ત્યાં સ્થિરવાસ રહ્યા અને તેમના સ્થિરવાસ દરમિયાન તેમની સેવામાં પ્રાપ્ત તેમના શિષ્ય નેણસીસ્વામી વગેરે સંતો અને ઉપાધ્યાય પદને પ્રાપ્ત થયેલા પંડિત કાનજીસ્વામી વગેરે સંતો રહી પૂજ્યશ્રીના જ્ઞાનનો અપૂર્વ સામ્રાજ્ય લેના હતા. પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામીએ પોતાના પછી પૂજ્ય-પદથી શાભાવી શકે એવા સુશિષ્ય નેણસીસ્વામીને સાધુ-સાધ્વી વગેરેને લગતું કાર્ય સોંપ્યું હતું. ૧

પૂજ્યશ્રીએ પોરબંદરમાં અનુક્રમે ચૌદ આલમસ સુખસાન્તિ-પૂર્વકે જાળ્યા અને આ હોર્ધકાળ દરમિયાન તેમણે પોતાના ઉચ્ચ જ્ઞાનનો સામ્રાજ્ય ત્યાંના માવજ સંધને આપ્યો અને તેને જ્ઞાનવાન, શ્રદ્ધાવાન અને ચારિત્રવાન બનાવ્યો. આ બાજુ પૂજ્યશ્રીના શિષ્યરત્ન નેણસીસ્વામી પણ ભમ્મ છવેને ધર્મબોધ આપી ભાવિત કરતા હતા. નેણસીસ્વામીને દરેક રીતે સુયોગ્ય સમજી પૂજ્યશ્રીએ પોતાના પછી પૂજ્ય-પદથી તેમને આપવાનો પણ સૂચના આમળથી કરી દીધી હતી.

સમય જતાં વિ. સં. ૧૯૧૫ ના કારતક વદિ ૧ ના દિવસે રાત્રિના સમયમાં એ વાગે પૂજ્યશ્રીને છાતીમાં એવો સખ્ત દુઃખાવો થયો કે બહુ ઘડીમાં છવ હવે દરેક જ નહિ. ઘડીરની આવી ભયંકર સ્થિતિ બહુતા પૂજ્યશ્રીએ વિચાર્યું કે આ મુજબ

અવસર આત્માના લાભનો છે તો અનશન-વ્રતના પ્રત્યાખ્યાન કરી લેવા એ જ મારા આત્માની શુદ્ધિ અર્થે યોગ્ય છે એમ જાણી તેમણે યાવજીવન અનશન-વ્રતના પાણીના આગારે પ્રત્યાખ્યાન કરી લીધા. (ત્યારે રાત્રિનો સમય હતો એટલે સાધુ-સાધ્વીઓને ચારે આહારોના પ્રત્યાખ્યાન હોય છે પણ કદાચ રાત્રિના દેહ ન પડે તો બાકી જેટલો સમય દેહ ટકે તેમાં દિવસના ભાગમાં પાણી લેવાનો આગાર રાખ્યો હતો.) પૂજ્યશ્રીને ત્યારે છાતીનો દુઃખાવો ધણો હોવા છતાં સંતો સૂતા હોવાથી કાપને જગાડ્યા ન હતા. થોડો સમય છાતીમાં બહુ વેદના રહી પણ પછી તે વેદના ધીરે ધીરે ઓછી થતી ગઈ અને પ્રાતઃકાળમાં પ્રતિક્રમણનો સમય થતાં સુધીમાં તો પીડા શાન્ત થઈ ગઈ. સાધુ-સંતોએ પ્રાતઃકાલીન પ્રતિક્રમણ કયો બાદ પૂજ્યશ્રીએ રાત્રિસમયે બનેલી સ્થિતિ તથા પોતે યાવજીવન અનશન-વ્રત અંગીકાર કર્યાના સમાચાર સંતોને આપ્યા. આ વાત સંભળી સંતોએ વિનયભાવે કહ્યું કે:-ગુરુદેવ ! અમને જમાડવા તો હતા. અમને સેવાનો લાભ આપ્યો હોત તો સારું થાત. ગુરુદેવે જવાબ આપ્યો કે-હું તમને જગાડી શકું એવી સ્થિતિમાં ન હતો. ત્યારે મરણાંત કષ્ટ ઉપસ્થિત થયું હતું. સંતોએ પૂજ્યશ્રીએ ગ્રહણ કરેલા અનશન-વ્રતની વાત શ્રાવકસંઘને કહી બતાવી અને પૂજ્યશ્રીના અનશન-વ્રતની વાત કારતક શુદ્ધ બીજને રવિવારે પ્રકાશમાં આવી.

પૂજ્યશ્રી પોતાના અનશન-વ્રતને ઉચ્ચ પરિણામે જ્ઞાનાદિકની આરાધના-સાધના કરવાની સાથે સમતાપૂર્વક આદરી રહ્યા હતા.

પૌરબંદર શ્રી સુધે રાજગોટ, ગેઝિલ, વેરાવળ, માંમરેજ, જુનામલ, જોતપુર, જામનગર આદિ અનેક રથજોડે પૂજ્યશ્રીના અનશન-વતના સમાચાર મોકલવા માટે ખાસ સંદેશવાહી મોકલ્યા. આ અનશન-વતના સમાચાર સાંભળી પૂજ્યશ્રીની આત્મા રહેલા સતી અને સાધ્વીઓ હ્રિમ્ વિહાર કરી પૌરબંદરના આમણે પૂજ્યશ્રીની સેવામાં ઉપસ્થિત થવા લાગ્યા.

તે વખતે પૌરબંદરમાં જાણે સાધુ-સંમેલન થયું હોય તેમ નેશ્વરીસ્વામી, જ્ઞેસ ગજસ્વામી, દેવજસ્વામી, પુળજસ્વામી, બોડાજસ્વામી, હીરાચ દજસ્વામી, દેવાજસ્વામી, વર્દમાનજસ્વામી, દેવશીસ્વામી, હેમચ દજસ્વામી આદિ સાધુ-સાધ્વીજના ૩૮ ઠાણા વિહાર કરી પધાર્યા હતા અને ઉપાખ્યાય કાનજસ્વામી તથા કાળાજસ્વામી ઠા. ૨ તો પૂજ્યશ્રીની હાજરીમાં પ્રથમથી જ હતા એટલે કુલ ૪૦ ઠાણાની સંખ્યા હતી. આ બધા સાધુ-સાધ્વીઓ પૂજ્યશ્રીના દર્શનનો લાભ સેવા ઉપરાંત જ્ઞાન-આનંદ તપ-ત્યાગનો જાણે પૌરબંદરમાં ધર્મયુગ આરંભે હોય એમ જણાતું હતું.

પૂજ્યશ્રીના અતિમ દર્શનાર્થે અનેક માનના સંખ્યાબંધ આવક માલિકાઓ પણ આવેલ હતા. તે બધાનું પૌરબંદર શ્રી સુધે વિવેકભયુ' માન-સન્માન સાચવ્યું અને આવનાર વ્યક્તિઓએ પણ તન-મન-ધનથી સારી રીતે પૌરબંદરના આમણે લાભ લીધો હતો.

પૂજ્યશ્રીના અનશન-વત દરમ્યાન રચાનિક બાહ્યજો-વૈષ્ણવો, રાજધના અમલદારો પણ પૂજ્યશ્રીના દર્શનનો અવારનવાર લાભ સેતા હતા અને જોનેતરો પણ પૂજ્યશ્રીનાં ગુણોનું માન માનથી-કાબ્યથી અને સંસ્કૃત શ્લોકો જનાવી ગાઈ રહ્યા હતા પૌરબંદરના ખુદ

મહારાણા સાહેબ પણ પૂજ્યશ્રીના અનશન-વ્રતની ખીના સાંભળી, આશ્ચર્ય પામી ઉત્સાહ અને ધર્મલાગણીપૂર્વક પૂજ્યશ્રીના દર્શને આવ્યા હતા અને દર્શન કરી પોતાને કૃતકૃત્ય અને ધન્ય માનતા હતા.

પૂજ્યશ્રીના દર્શનાર્થે કમ્બ દેશના સાધુજી કરમચંદજીસ્વામી તથા હેમચંદજીસ્વામી આદિ ઠા. ૪ જેઓ ધોરાજીમાં ચાતુર્માસાર્થે સ્થિત હતા તેઓ પણ ચાતુર્માસ પૂર્ણ થતાં વિહારમાં આ વાત સાંભળી દર્શનનો લાભ લેવા માટે પોરબંદર આવ્યા હતા. કરમચંદ્રજી મહારાજશ્રીએ તો પૂ. ભીમજીસ્વામીની લાવણી પણ બનાવેલ છે.

અનશન-વ્રત ગ્રહણ કર્યે અનુક્રમે જ્ઞાન-ધ્યાનમાં મગ્ન શાન્તિ-સમાધિવંત પૂજ્યશ્રીને ૪૮ દિવસો વ્યતીત થયાં. અને ઓમણપચાસમે દિવસે શરીર ચાલી શકે એમ નહિ જણાતાં પૂજ્યશ્રીએ પાણીનો પણ ત્યાગ કરી ચારે આહારના ત્યાગરૂપ અનશન-વ્રત આદ્યું. આ જ દિવસે પૂજ્યશ્રીનો અમર આત્મા આ વિનશ્વર દેહનો પરિત્યાગ કરી, સમાધિ-મરણ પામી સ્વર્ગગામી થયો. આ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીનું અનશન-વ્રત ૪૯ દિવસ સુધી ચાલ્યું અને વિ. સં. ૧૯૧૫ના પોષ શુદ્ધ ૫ ને શનિવારને દિવસે સ્વર્ગમગ્ન થયું.

પૂજ્યશ્રીએ ૫૫ વર્ષનો દીક્ષાપયોય પાળ્યો હતો અને કુલ આયુષ્ય ૭૩ વર્ષનું ભોગવ્યું હતું. તેઓ પૂજ્યશ્રી કુંગરશીસ્વામી બાદ આચાર્ય-પૂજ્યપદવી ઉપર ખીજે નંબરે આવ્યા હતા. તેમણે પોતાની પૂજ્ય-પદવી યથાયોગ્ય શોભાવી હતી. તેમજ પૂ. કુંગરશી મહારાજશ્રીએ ફેલાવેલી કીર્તિમાં વિશેષ વૃદ્ધિ કરી હતી. પોતાની પૂજ્ય-પદવી દરમ્યાન અનેક સાધુ-સાધ્વીઓ દીક્ષિત થયા હતા.

જ્યારે પૂજ્ય બીમજીસ્વામી કાળધર્મ પામ્યા ત્યારે તેમના દેહની અંતિમ ક્રિયા પોરણદર યાવક સંધ અને અન્ય મામના યાવક સંધોએ મળી ધણી જ ઉત્તમ પ્રકારે કરી હતી. તે જ વખતે શ્રી ચતુર્વિંધ સંધે મળી પૂજ્ય બીમજીસ્વામીની આશ્વિનુષ્ઠાર આચાર્ય પૂજ્ય-પદવી નેણશીસ્વામીને આપી. ત્યારથી પૂજ્ય નેણશીસ્વામી ચતુર્વિંધ સંધના નેતારૂપ મણાયા હતા.

પૂજ્ય બીમજીસ્વામીને પોતાના ૭ શિષ્યો નીચે પ્રમાણે હતા —

૧. દેવરાજજીસ્વામી, ૨. ડાયાજીસ્વામી. (આ બન્ને પિતા-પુત્ર હતા.) ૩. નેણશીસ્વામી. ૪. કાનજીસ્વામી. (આ બન્ને સમા બાઈઓ હતા.) ૫. રાધવજીસ્વામી, ૬ ખીમાજીસ્વામી અને ૭. દેવચંદ્રજી તપસ્વી.

નોંદ :—ખીમાજીસ્વામી પૂજ્ય બીમજીસ્વામીના સંસારી કામ દાર કુકુંબના હતા તેઓ પૂં બીમજીસ્વામીના બચીબ થતા હતા. દેવચંદ્રજીસ્વામીના વર્તાવ વિશે પરિશિષ્ટ ૧૦ જુઓ.

પરિશિષ્ટ આઠમું : પૂજ્યશ્રી નેણશીસ્વામી તથા ઉપાધ્યાયશ્રી કાનજીસ્વામી

પૂજ્ય નેણશીસ્વામી જન્મ...વિ. સં. ૧૮૪૯

દીક્ષા...વિ. સં. ૧૮૬૯ માગશર શુ. ૧૩

આચાર્યપદ...વિ. સં. ૧૮૧૫ પોષ શુ. ૧૫

સ્વર્ગગમન...વિ. સં. ૧૯૨૨ કારતક શુ. ૧૫

દીક્ષાપર્યાય...૫૨ વર્ષ ઉપરાંત

ઉપાધ્યાય કાનજીસ્વામી જન્મ...વિ. સં. ૧૮૫૨

દીક્ષા...વિ. સં. ૧૮૬૯ માગ. શુ. ૧૩

ઉપાધ્યાયપદ...વિ. સં. ૧૮૧૫ પોષ શુ. ૧૫

સ્વર્ગગમન...વિ. સં. ૧૯૧૮ જેઠ શુ. ૨

દીક્ષાપર્યાય...૪૯ વર્ષ ઉપરાંત

ગામડળની પૂર્વ દિશામાં ચાર ગાઉના અંતરે ગોંડળ દર-
બારોની રાજગાદીરૂપ ગણુતા અરડોધ નામના ગામમાં દશા-
શ્રીમાળી વણિક શાંતિમાં શ્રી નેણશીમાધનો જન્મ વિ. સં. ૧૮૪૯
ની સાલમાં અને શ્રી કાનજીમાધનો જન્મ વિ. સં. ૧૮૫૨ ની

સામ્રાજ્ય કરે. હવે, આ નવું-બેઠકના વિનયી આગેવાનને
 સામ્રાજ્યના માથેનાં પંચામોઢાં પડ્યા કરતા હતા. આગેવાન
 તેમજ ૩૩ ના ૩૩૯૧ અને માવનમંથન મજાનું હતું. વિ. સં.
 ૧૯૧૦ માં ૧૧૦ નદિ દ્વારા તે ૧૯૧૮ ના ૧૧૦ માં મજાનું
 મજારો. ૨ કાલે પંચામોઢાં ૧૧૦ માં નામું નવું મોડું મજાનું
 અને મોટું નામું આપાર મોડું તેમજ ૧૧૦ મોડી મજાનું મજા.
 સામ્રાજ્યના નામુંમેથી વિનય મંકર ઉપસ્થિત થતાં તથા આગેવાન
 માથેનાં મોઢાં-મજાનું મજાનું વિનય મોડું તેમજ આગેવાન
 માથેનાં મોડાં નમજાર કરી મોડાં મોડાં આપ્યા.

આ ૧૧૦ (વિ. મં. ૧૯૧૮) મોડાં માથેનાં મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 કરેલ હતું. તેમજ પીતામહવાળીના મજા મોડાં-મજાનું સામ્રાજ્ય
 મોડી કાઢી પોતાના અનુમોદ સાથે અનેક સામ્રાજ્યના
 મજાનું મોડાં મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 હતા. આ મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું મજાનું
 રમણપુર જીમ્મટસ્વામીએ ૧૧૦ આ દીક્ષાર્થી અને આદ્યોને

: પૂજ્યશ્રી નેણુશીસ્વામી, ઉપાધ્યાયશ્રી કાનજીસ્વામી] ૪૦૭

દીક્ષા આપવા વિષેની આજ્ઞા પૂજ્યશ્રી કુંગરશી મહારાજશ્રી પાસેથી મંગાવી અને પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞા મળતાં જ તે જાને બાઇઓને ગોડળ શ્રી સંઘના સહકારથી વિ. સં. ૧૮૬૯ ના માગશર શુદ્ધ ૧૩ ને શુભ દિવસે મહારાજશ્રી ભીમજીસ્વામીએ ઉત્સાહપૂર્વક દીક્ષા આપી. તે જાને બાઇઓ જેમ સંસારમાં બાઇઓ હતા તેમ સંન્યાસ-અવસ્થામાં પણ પૂજ્ય ભીમજીસ્વામી જેવા ગુરુદેવની છત્રછાયામાં ગુરુ-બાઇઓ તરીકે દીક્ષિત થયા.

દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ નેણુશીસ્વામી તથા કાનજીસ્વામી ગુરુદેવની પાસે વિનયપૂર્વક શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા લાગ્યા. તેમજ કેટલોક સમય પૂજ્યશ્રી કુંગરશી મહારાજશ્રીની સેવામાં રહીને પણ અતિ ઉમંગ અને ઉદ્દાસપૂર્વક વિશેષ શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યો. ચારબાદ શાસ્ત્રજ્ઞાનનો વિશેષ અનુભવ પ્રાપ્ત થાય તેમજ અનેક જ્ઞાની-જ્ઞાની તપસ્વી-યોગી મહાત્માઓના સંસર્ગમાં આવી શકાય અને તેમનાં પણ દર્શન-જ્ઞાન તથા ચારિત્ર આદિનો અપૂર્વ લાભ પ્રાપ્ત થાય એ દષ્ટિએ પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામીની આજ્ઞા લઈ તેઓ મારવાડમાં પણ થોડો સમય પધાર્યા હતા અને ત્યાંથી સારો અનુભવ મેળવી પાછા ગુરુદેવની સેવામાં હાજર થયા હતા. ત્યારબાદ કેટલાક સમય પછી કચ્છ-કાઠિયાવાડ તથા ગુજરાતમાં પણ ગુરુની આજ્ઞા લઈ વિચર્યા હતા. આ પ્રમાણે દૂર-દૂર પ્રાંતોમાં વિહાર કરી તેમણે રતનત્રયની આરાધના સારી કરી હતી.

પૂ. નેણુશીસ્વામીનું સિદ્ધાન્ત-જ્ઞાન ઉચ્ચ પ્રકારનું હતું. તેમની કંઠકળા પણ સારી હતી. તેઓ સ્વભાવે શાન્ત-દાન્ત-મંભીર અને સરલ હૃદયના હતા.

સ્વર્ગવાસ પછી અતુલ્ય વિ. સં. ૧૯૧૮ ની સાલમાં પૂજ્યશ્રી નેણુશીસ્વામી વગેરે સંત-સાધ્વીઓ ગોંડળ એકત્રિત થયા અને ત્યાં બધાના આત્મભાસ નિયત થયાં તેમાં પૂજ્ય નેણુશીસ્વામીનું આત્મભાસ ગોંડલ નક્કી થયું અને પંડિત ઉપાધ્યાય શ્રી કાનજીસ્વામીનું આત્મભાસ ધારી નક્કી થયું. પંડિત કાનજીસ્વામી ઠા. ૨ ધારી તરફ આત્મભાસ કરવા વિહાર કર્યો અને બગસરા સુધી પહોંચ્યા ત્યાં પંડિત શ્રી કાનજીસ્વામીને અચાનક માંદગી થઈ ગઈ અને ત્યાં સં. ૧૯૧૮ ના જોઈ શુદ્ધ ૨ ને દિવસે સાગારી સંચારો કરી તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થયા,

વિ. સં. ૧૯૧૮ નું આત્મભાસ પૂર્ણ થતાં પૂજ્યશ્રી નેણુશીસ્વામી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે આલી શકે એવી તેની શારીરિક સ્થિતિ ન જણાતાં શ્રી ગોંડળ શ્રાવક સંઘે સ્થિરવાસ માટે પૂજ્યશ્રીને વિનંતિ કરી અને પૂજ્યશ્રી તે વિનંતિનો સ્વીકાર કરી સ્થિરવાસ તરીકે ગોંડળમાં બિરાજ્યા. સ્થિરવાસ દરમ્યાન પૂજ્યશ્રીએ પોતાના જ્ઞાનાદિનો અપૂર્વ લાભ ધણા જ સારા પ્રમાણમાં ગોંડળ શ્રાવક સંઘને આપ્યો હતો અને ધર્મશાસનની શોભા અને ધર્મોદ્યોતમાં વૃદ્ધિ કરી હતી અને ગોંડળના શ્રી સંઘે પણ પૂજ્યશ્રીની સેવાનો અલભ્ય લાભ લીધો હતો.

વિ. સં. ૧૯૨૧ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૧ ને દિવસે પૂજ્યશ્રી નેણુશીસ્વામીએ પોતાના પરિવારના સાધુ-સાધ્વીઓમાં સમાધિભરેલું શાન્ત વાતાવરણ રહે તેટલા ખાતર પોતાના ગુરુદેવ પૂજ્યશ્રી જીમજીસ્વામીની સૂચનાનુસાર શાન્તિપ્રદ રોજકામ કરવામાં આનંદ પૂરું કે જે સંઘને સુખસમાધિરૂપ બન્યું હતું.

પૂજ્યશ્રી નેજીરીસ્વામીજીં કરીસ્વાસ્થ્ય વિ. સં. ૧૯૨૧ ના વર્ષા-તે સથડવા પામ્યુ હતાં. તે વખતે પૂજ્યશ્રીએ પોતાના પછી આચાર્યપદે જેસમજીસ્વામીને સ્થાપિત કરવાની મલામજી શ્રી ચતુર્વિધ સધને આપી દીધી હતી. પૂજ્યશ્રીની તખીયત વિશેષ સથડતાં તેમણે વિ. સ. ૧૯૨૨ ના કારતક શુક્ર ૧૫ ને દિવસે આમોચી, પડિછમી, નિંદી, નિંદશ્મ બની સાગારી સંધારો કયો અને તે જ દિવસે સ્વર્ગવાસી બન્યા.

પૂજ્ય નેજીરીસ્વામીએ કુલ આયુષ્ય ૭૩ વર્ષનું ભોગમ્યુ. તેમનો જન્મ ૧૮૪૬ મા, દીક્ષા ૧૮૬૬ મા અને કાળધર્મ ૧૯૨૨ મા થયેલ. પંડિત કાનજીસ્વામીએ કુલ આયુષ્ય ૬૭ વર્ષનું ભોગમ્યુ. તેમનો જન્મ ૧૮૫૨ મા, દીક્ષા ૧૮૬૬ મા અને કાળધર્મ ૧૯૧૮ મા થયો.

પૂજ્ય નેજીરીસ્વામીએ પોતાની પૂજ્ય-પદવી દરમ્યાન અનેક સાધુ-સાખીઓને સ્વક્રમે દીક્ષા આપી હતી અને તેમની આદાથી અન્ય સત-સાખીઓને દીક્ષા પણ આપવામાં આવી હતી. પૂજ્ય નેજીરી-સ્વામીને નીચેના પોતાના ૪ શિષ્યો થયા હતા. ૧. પૂજ્ય દેવજીસ્વામી, ૨. નારજીસ્વામી, ૩. મોહનજીસ્વામી અને ૪. હેમચંદ્રજીસ્વામી.

પંડિત શ્રી કાનજીસ્વામીને કાળાજીસ્વામી નામે એક જ શિષ્ય થયા હતા.

પરિશિષ્ટ નવમું : : પૂજ્યશ્રી જસંગજીસ્વામી.

જન્મ...

દીક્ષા...વિ. સં. ૧૮૬૯

આચાર્યપદ...વિ. સં. ૧૯૨૨

સ્વર્ગગમન...૧૯૩૫ના અષાઠ વદિ ૧૦

દીક્ષાપર્યાય...૬૬ વર્ષ

પૂજ્યશ્રી જસંગજીસ્વામી સંસારાવસ્થામાં રતલામ શહેરના નિવાસી હતા. જ્ઞાતિએ રાજપુત હતા. તેમના પિતાશ્રીનું નામ વર્ધમાનસંગ હતું, અને તેના પોતાના બીજા એક ભાઈ હતા તેમનું નામ ભગવતીદાસ હતું. ભગવતીદાસે માળવામાં દીક્ષા લીધી હતી. આ બંને પિતા-પુત્રને પૂજ્ય બીમજીસ્વામીના ગુરુ ભાઈશ્રી હેમચંદ્રજી મહારાજશ્રીને જોગ થતાં વૈરાગ્યભાવ પેદા થતાં પૂજ્યશ્રી કુંભરશા મહારાજની આજ્ઞા મેળવી તેમને બંનેને વિ સં. ૧૮૬૯માં દીક્ષા આપવામાં આવી હતી.

જસંગજીસ્વામી ધણા જ સરળ સ્વભાવી અને શાન્ત પ્રકૃતિના હતા. તેમનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન સામાન્ય હોવા છતાં તેઓ સમયસર અને ધર્મવ્યવહારમાં કુશળ હતા. તેમના પ્રતિ સાધુ-સાધ્વીઓ બહુમાનની દૃષ્ટિએ જોતા અને શ્રાવકસંઘમાં પણ તેમનું ધણું

સ-માન હતું. તેઓ તપસવી પણ હતા. એકાંતર ઉપવાસો કરવા ઉપરાંત વચ્ચેમાં છૂટ-ખટ્ટમ આદિ પણ કરતા. પારણામાં નીરસ આદાર રેતા. ધણીવાર પારણામાં થોડી છાશમાં થોડો ડીણો લાકડાનો વેર ઉપયોગમાં લેતા અને કેટલીક વાર છાશમાં બાજરાનો મોટ ભેળવી પી જતા.

વિ. સં. ૧૬૨૧માં પૂન્યશ્રી નેલુછીસ્વામીનો દેહોત્સર્ગ થયા બાદ પૂન્યશ્રીની આઘાનુસાર જોસંગજીસ્વામીને પૂન્ય-પદવી આપવામાં આવી હતી. પોતે પૂન્ય બનવા છતાં પદવીના ભારથી તેઓ આંતરિક ભાવે પૃથક્ રહેવાનું જ પસંદ કરતા હોવાથી પોતાના અધિકારનું બધું કાર્ય તેઓ પૂન્ય નેલુછીસ્વામીના વિનીત, ત્રિવેદી, શાસ્ત્રાની મહાપુરુષ દેવજીસ્વામી મારફત જ કરાવતા. તેમને ઠાઠ સાધુ-સાધ્વી કે આવક-ભાવિકા ઠાઠ પણ ધર્મકાર્ય વગેરે સંબંધી પ્રશ્ન પૂછતાં તો તેઓ એમ કહેતા કે એ વિષે દેવજી મુનિને પૂછો. તે મારાવતી તમોને બધો જવાબ આપશે. અને પૂન્યશ્રી ને વાત કહેવી હોય તે વાતની સૂચના દેવજીસ્વામીને આપતા. આવો શુરુ-શિખ-સંબંધ તેમના વચ્ચે હતો. મહાપુરુષ દેવજીસ્વામી પૂન્ય જોસંગજીસ્વામીને શુરુ દૃષ્ટ્ય માનતા અને તેમની આદા પ્રમાણે તેઓથી વર્તતા.

પૂન્યશ્રી જોસંગજીસ્વામી માલવામાં રતલામ સુધી વિચર્યા હતા ત્યારે પાછા ફરતાં મુનિશ્રી ભગવતીદાસજી પણ તેમની સાથે કાઠિયાવાડમાં આવ્યા હતા અને પૂન્યશ્રી જીમજીસ્વામીની આઘાનુસાર જિંદગીપત્ર સાથે રજા હતા. છેવટે તે ભગવતીદાસજી મુનિ મંત્રરોજમાં અનુચન-પત આદરી સ્વર્ગવાસી થયા હતા.

પૂજ્ય જોસંગજીસ્વામીને અનેક શિષ્યો થયા હતા. પૂજ્ય જોસંગજીસ્વામી વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે પોરબંદરમાં રિયરવાસ રહ્યા હતા. છેવટે માંદગી પેદા થતાં જો દિવસનું અનરણ-પ્રત આદરી વિ. સં. ૧૯૩૫ના અષાઢ વદિ ૧૦ના દિવસે પોરબંદરમાં સ્વર્ગવાસી થયા.

આ પૂજ્ય જોસંગજીસ્વામીને એક તેજસિંહ નામના ગુરુભાઈ હતા. તે સંબંધમાં પરિશિષ્ટ ૧૧મું જુઓ.

સન્માન હતું. તેઓ તપસ્વી પણ હતા. એકાંતર ઉપવાસો કરવા ઉપગત વચ્ચમાં છટું-મટુંમ આદિ પણ કરતા પારણામાં નીરસ આહાર લેતા ઘણીવાર પારણામાં થોડી જાણમાં થોડો ઝીણો લાકડાનો વેર ઉપયોગમાં લેતા અને કેટલીક વાર જાણમાં જાળરાનો ભોટ ભેળવી પી જતા.

વિ સ. ૧૬૨૨માં પૂજ્યશ્રી નેજીસીસ્વામીનો દેહોત્સર્ગ થયા બાદ પૂજ્યશ્રીની આજ્ઞાનુસાર જેસમજીસ્વામીને પૂજ્ય-પદવી આપવામાં આવી હતી. પોતે પૂજ્ય બનવા છતાં પદવીના ભારથી તેઓ આતરિક ભાવે પૃથક્ રહેવાનું જ પસંદ કરતા હોવાથી પોતાના અધિકારનું મધુ ગર્ભ તેઓ પૂજ્ય નેજીસીસ્વામીના વિનીત, ત્રિવેદી, સામંતની મહાપુરુષ દેવજીસ્વામી મારફત જ કરાવતા. તેમને કોઈ સાધુ-સાધ્વી કે માવક-માવિકા કોઈ પણ ધર્મગ્રામ વગેરે સખધી પ્રમ્ન પૂછતા તો તેઓ એમ કહેતા કે એ વિષે દેવજી મુનિને પૂછો. તે મારાવતી તમોને મધો જવાબ આપશે અને પૂજ્યશ્રી જે વાત કહેવી હોય તે વાતની સૂચના દેવજીસ્વામીને આપતા. આવે! યુરુ-સિમ્ધ-સખધે તેમના વચ્ચે હતો. મહાપુરુષ દેવજીસ્વામી પૂજ્ય જેસમજીસ્વામીને યુરુ દુલ્લ માનતા અને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે તેઓથી વર્તતા.

પૂજ્યશ્રી જેસમજીસ્વામી માલવામાં રતલામ સુધી વિચર્યા હતા ત્યારે પાછા ફરતા મુનિશ્રી બમવતીનાસજી પણ તેમની સાથે કાઠિયાવાડમાં આવ્યા હતા અને પૂજ્યશ્રી શ્રીમજીસ્વામીની આજ્ઞાનુસાર નિહગીર્ણત સાથે રહ્યા હતા. હેવરે તે બમવતીનાસજી મુનિ મંત્રરોજમાં અનંતન ઘત આદરી સ્વર્ગવાસી થયા હતા.

આદ્યુ'. તે બન્ને ધર્માત્માઓ અનેક પ્રકારનાં વ્રત-નિયમ-ઉપ-
વાસ-પૌષધ આદિ અનેક ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા.

દેવચંદ્રભાઈ તો અનેક ઉપવાસો-પાપધો કરતા હતા. તેમાં
તેમણે એક આસને ૧૧ પૌષધો કર્યા હતા. તેઓ હમેશાં શ્રાવકના
તથા મનોરથો ચિંતવતા હતા. તેમની ઇચ્છા વૈરાગ્ય માર્ગે જવાની
બહુ જ હતી પરંતુ ચારિત્રને આવરણ કરનાર હેતુઓ ઊભાં થતાં
તે બાવના સફળ થઈ શકી નહિ. એમ વધો જતાં જ્યારે તેમની
ઉંમર ૬૦ વર્ષની થઈ ત્યારે વૈરાગ્યભાવના તીવ્ર થઈ અને પ્રયત્ન-
પૂર્વક કુટુંબીજનોની રજા મેળવી જામનગરથી નીકળ્યા. તે સમયે
પૂજ્યશ્રી બીમજીસ્વામી પ્રભાસપાટણમાં ખિરાજતા હતા. ત્યાં આવી
તેમણે વિ. સં. ૧૮૯૦માં પૂજ્યશ્રી પાસે દીક્ષા લીધી.

દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ તેમણે ગુરુદેવ પાસે એવો નિયમ
કર્યો કે-મારું જીવન દરેક ત્યાંસુધી મારે કાષ્ટ ભગતની સુખડી
ખાવી નહિ, ફરસાણ-સેવ-ગાંઠીયા આદિ તળેલી ચીજો પણ ખાવી
નહિ. અને જે દિવસે ભોજન કરવું તે દિવસે કેવળ એક જ
વખત જમવું. આ પ્રકારના નિયમ તેમણે ધારણ કર્યા.

આ ઉપરાંત તેમણે એક ઉપવાસથી માંડી અનેક ઉપવાસોની
તપશ્ચર્યા કરી હતી. આ પ્રમાણે સમય જતાં સં. ૧૮૯૯ ની
સાલમાં પૂજ્ય બીમજીસ્વામી, તપસ્વી શ્રી દેવચંદ્રસ્વામી આદિ ઠા.
ગોંડલ પધાર્યા. તે વખતે કાગળ મારાસ ચાલતો હતો. તે
મહિનાની ચૌદશે તેમણે વિગય સંહિત આહાર કર્યો અને મનમાં
નિશ્ચય કર્યો કે હવે શારીરિક સ્થિતિ ઘણી નબળી થઈ ગઈ છે
માટે ગુરુદેવની આજ્ઞા મેળવી અનશન-વ્રત આદરવું યોગ્ય છે.

પરિશિષ્ટ દશમું : : તપસ્વી મુનિશ્રી દેવચ દ્રહસ્વામી

જન્મ...વિ. સં. ૧૮૩૦

દીક્ષા . વિ. સ. ૧૮૬૦

સ્વર્ગોગમન વિ સં ૧૮૯૬ શ્રાવણ વદ ૫ શુક્રવાર.

હાલાર પ્રાન્તમા જામનગર સહેરમા વીસામીમાસી શાંતિમા દેવદશાષ્ટ અને તેમના પર્મપત્ની જેઠનાઇની કુક્ષીએ વિ સં ૧૮૩૦મા પુત્રનો જન્મ થયો હતો, જેનું નામ દેવચંદ્ર પાડવામાં આવ્યું હતું. બાલ્યવયથી જ તેમના જીવનમા ધાર્મિક સંસ્કારો ઉત્પન્ન હતા તેમના જીવનમાં વૈરાગ્યની ભાવના જાગી હતી લગ્ન કરવાની તેમની ઇચ્છા ન હોવા છતાં માતાપિતાના મેદ તેમજ અત્યામદને વશ થઈ તેમને લગ્ન કરવું પડ્યું હતું. કુલાવરણમા તેઓ બાળ મતધારી જન્યા હતા. જ્યારે તેમની ઉંમર ૩૨ વર્ષની થઈ ત્યારે સળેડે સર્વથા પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય-મત આચરવાની જાણને ઇચ્છા થઈ હતી. તે અરસામા મદન બાબુશાણી પૂજ્યમી કુન્દ-રશીસ્વામી સિધ્ધપરિવાર સંદિત તથા પદામી પૂજ્યમીની વૈરાગ્યપ્રેરક પર્મદેશના સાંભળી તે જાને આત્માઓના વિચાર ધણી જ સુદદ થયા અને જીવનની પાસેથી ચાલજીવન બ્રહ્મચર્ય મત

પરિશિષ્ટ અગિયારમું : મુનિશ્રી તેજસિંહસ્વામી

દીક્ષા વિ. સં. ૧૮૯૯

સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૯૧૨ જેઠ શુદ્ધ ૭ મંગળવાર

ગોંડલમાં દશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિમાં ઠાઠારી કુટુંબમાં રવજીભાઈ નામના એક શ્રાવક રહેતા હતા. તેમને તેજસિંહ નામનો એક પુત્ર હતો. આ તેજસિંહભાઈ સંગદોષથી અનેક જાતના વ્યસની બન્યા હતા. કેટલાક કાળ પછી તેઓ સાધુ-મહાત્માઓના સહવાસમાં આવ્યા અને ધર્મ પામ્યા. કહેવત છે કે ‘અતિ બગડી ગએલ માનવ સુધરે તો ખૂબજ સુધરે’ તેજસિંહભાઈ વિષે આ કહેવત ચરિતાર્થ થઈ. અનુક્રમે તેમણે વિ. સં. ૧૮૯૯ માં પૂજ્ય ભીમજી-સ્વામીના ગુરુભાઈ હેમચંદ્રજીસ્વામી પાસે પૂ. ભીમજીસ્વામીની અનુજ્ઞાથી દીક્ષા લીધી અને દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ અનેક જાતની જ્ઞાનધ્યાનને લગતી પ્રવૃત્તિઓ કરવા લાગ્યા.

વિ. સં. ૧૯૧૨ ની સાલમાં મહાત્માશ્રી જેસંગજીસ્વામી સાથે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતાં માંગરોળ બંદર પધાયી. સાં પોતાના ૨૭

આ પ્રમાણે મનમાં નિર્ધાર કરી પ્રથમ ગુરુદેવની આજ્ઞાપૂર્વક ચા
ઉપવાસો કર્યા અને પારણાના દિવસે ગુરુદેવ પાસે જઈ વિનંતિ
કરી કે-મને પારણ કરવાની છાજ નથી પણ વાવજીવન
અનશન-મત આદરવું છે. તે વખતે ગુરુદેવે તથા બીજા સતો અને
શ્રાવણોએ અનશન-મતની કઠીનતા સમજાવી, પરંતુ તપસ્વી કુનિ
તો પ્રતિદિન એક-એક ઉપવાસ ઉમેરવા લાગ્યા. એમ કરતા કામજી
વડિ ૭ ને દિવસે ગુરુદેવની આજ્ઞા મળતા ગુરુદેવની પાસે અચેત
પાણીના આમારે અનશન-મત આદરું તેમણે સાત વખતો, એક
પાટ અને તેને ફરતી બે બે છાંયની જગ્યા મોકળા રાખી હતી
આ અનશન-મત દરમિયાન ઉપ તપશ્ચર્યા જોઈ વૈરાગ્યભાવથી પ્રેરાઈ
તથા આવકે કપડોઓ વાવજીવન સંબંધે અજ્ઞાનમત આદરું
હતું. આ સિવાય લોકોએ જુદા જુદા નિયમો મહાજી કર્યા હતા.

સંધ્યાના સમયે પૂજ્યશ્રી બીમજીસ્વામી, નેજીશીસ્વામી,
કાનજીસ્વામી, પુળજીસ્વામી, જોસમીસ્વામી તથા ડોસાજીસ્વામી વગેરે
સતો ઉપસ્થિત હતા.

આ અનશન-મત સંવત્ ૧૮૬૬ ના કામજી શુક્ર ૧૫ શુક્રવાર
થી વૈશાખ વદ ૫ ને શુક્રવાર સુધી ૬૬ દિવસ સુધી ચાલ્યું હતું.
વચમાં એક તિથિનો સંવ થતા ૬૫ દિવસો થયા હતા એટલે
વૈશાખ વદ ૫ ને દિવસે તેમણે રજૂ થઈ દેહનો ઉત્સર્ગ કર્યો.^૧

* આ મહાપુરુષના સંજયમાં જુદી પદ્ધતિ પ્રમાણે લોકો રચાયેલ છે

ਸੁ ਰ ਠੇ ਵ - ਸੁ ਭੁ ਆ ਥਾ

ચરીરની કૃષ્ટતા જોઈ તેમને અનુસનના ભાવ પેદા થયા તેમણે પ્રથમ તો અદારાજીથી જોડાઈ અશ્વવામી પાસે તેર ઉપવાસો મંદિરે ગયા અને તે દરમ્યાન પૂન્યથી જીમશ્વરવામીની આજ્ઞા પોરન જરૂરી મળાવી પૂન્યથીએ પ્રસન્ન જોઈ ગાયં કરવું એવી આજ્ઞા આવતાં તેર ઉપવાસમાં જીળ ૩૮ ઉપવાસો ભોળવવામાં આવ્યા.

તે સમય દરમ્યાન નેશુછીસ્વામી તથા કાનશ્વરવામી વગેરે પણ ત્યાં પધાયો. મુનિશ્રી તેજસિદ્ધે ૫૧ ઉપવાસ બાદ યાવજીવનનું અનુસન-વ્રત આદર્યું. તે પાંચ દિવસ ચાલ્યું અને કુલ ૫૬ દિવસ થયા એટલે ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૧ ને શુક્રવારને દિવસે અનુસન વ્રતના ભાવે ઉપવાસો આદર્યા અને સ. ૧૬૧૨ ના જોડ શુદ્ધ ૭ ને મંગળવારે તેમનું ઐદિક જીવન સમાપ્ત થયું. આવશેએ મૃતક દેહનો નિહરણ મહોત્સવ સારો કર્યો હતો નવ દિવસ સુધી માહસાની જળ જાંધ રખાઈ અને અખાડ પાળવામાં આવ્યો હતો.

તેજાશ્રીનો ૧૩ વર્ષનો દીકાપયોય હતો તે દરમ્યાન તેમણે જીકાન્તર ઉપવાસ, ૭૬, અશ્વમ આદિ ઉપવાસો ઉપરાંત ૨૧ ઉપવાસ, અનેક માસખમણ, ૩૮ દિવસના ઉપવાસ, ૪૧ ઉપવાસ અને ૪૬ ઉપવાસ સુધીની ઘોર તપશ્ચર્યા કરી હતી.

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી

ગુણ-ગાથા

[રચનાકાળ-વિ. સંવત ૧૮૬૬ જેઠ વદી ૧૩]

રચનાર-આયોજી કમરખાઈ મહાસતીજી

રાગ-સુખ વાતઘડી કિતકારક છું ધ્યાન દહને ધારજે.

પૂજ્ય કુંગરસિંહજી વંદના લેજો પ્રેમ ધરીને મારી-એ ટેક.

શ્રી ગુરુ પદ-પંઠજી નામી, ગુણ ગાઉં મન આનંદ પામી;
શુભ-મતિ વચન દીઓ સ્વામી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૧
એ તો સોરઠ દેશતણા વાસી, મંગલાપુરી શુભ સુંદર જાસી;
કૃપ-વિકૃપ દીવખંદર લારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૨
ગિરિસિંહ મન ઉદાસ બયો, સંયમ લેવા ઉજમાળ યથો;
સંધજી અનુજ શોભે બારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૩
તા કમળજી ગુણખાણી, માતા હીર દહે મધુરી વાણી;
પ્રત ધારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૪

- તારન તુમ સ્વામી પ્રત્યક્ષ લયો, એક જીભે કરી ગુણ અદ્ય કહ્યો;
તુમ હીર કુંખે ધન્ય અવતારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૧૬
- ભાણેજી તુમ સંયમ ધારી, માનકુંવરખાષ્ટ બાલખલ્લચારી;
જેન મારગ જોણે અજવાળી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૧૭
- પુત્રી સાથે વૈરાગ્ય ભીની, વેલખાષ્ટ પથ સંજમ લીની;
સંધારો કરી ગયા ગતિ સારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૧૮
- તુમ દર્શન મુજ લાગે પ્યારો, આ અરજ સુણી મુજને તારો;
તુમ રટના અહોનિશ છે પ્યારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૧૯
- પંચાનન શરણુ ત્રણો જ્યારે, જંભુકતણો બય નહિ ત્યારે;
તેમ તુમ શરણુ છે મમ ભારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૨૦
- ઠંત્યાદિક સમર્થાષ્ટ સાંધ, લલ્લુતાષ્ટ ધારીને કહું કાંધ;
દિન દિન છે એ વિનતિ મારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૨૧
- સુખ દેન કમર સમર્થ સ્વામી, વારવાર કહું તુમ શિર નામી;
અરજ સુણી લીયો સુધિ સારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૨૨
- બાસઠ જ્યેષ્ઠ તેરસ સારી, પક્ષ ક્યામ ગોંડલ થુમ વાર લહી;
મેં તો ગુણ ગાયા ઉલટ ધારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વંદના લેજો મારી. ૨૩

[૨]

ગોંડળમાં પૂજ્યશ્રીને સ્થિરવાસની વિનંતિ કરતી વખતે
વિ. સં. ૧૮૭૧ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ ને દિવસે બનાવેલ
[રચયિતા-માંગરોળનિવાસી ગોશળીયા સ્વજી નારણજી]

માય સુણી વચ્છતણી વાણી, સંસાર કુખમ-કુખમ જણી,
 રાએ નદિ મન સંસારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી
 ભમની વિચારે ગુણવંતી, ભમનીધુવાની શુભ મતિ,
 માનકુંવર બાળબહારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી
 જન સર્વે વિચાર કીયો, ઉદાર પ્રણામી દિન ભયો,
 સીસાજે હિમ્મત મતિ સારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી
 અદાર પદર કાર્તિક વદમા, દસમી શુભ વાર બપોર સમે
 હિતરા દાસગુની નક્ષત્ર મારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી
 દીવળદરમા સજ્જમ લીધો, નિજ આતમ કારજ મિદ કીધો,
 હિતમ એક કાળ કીયો મારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી
 મુનિ સખતા ગુણરસના દરિયા, પચ્ચ સમિતિ મુનિ ગુણ બરિયા,
 એ તો બાલપણેથી બહારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી ૧૦
 મુનિ પાચ વર્ષ નિદાને તજી, સખાએ પાસો દીધો વરજી,
 મેઢા જાવે અહનિંશ સારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી ૧૧
 તપસ્વામા કાષ્ઠાઈ અતિ, ગુણ બદ્રિક ને વળા સરસ મતિ,
 શુભ ગુણરી જાડ બસિદારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી ૧૨
 રત્નસિંહજી ગુરુવર મળીયા, મનચિંતિત મનોરથ રળીયા;
 જેણે માયા સંસારની વિસારી પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી ૧૩
 સાધુમે સસિવત્ સોઢે, દેખતા સુર નર મન મોઢે,
 નેત્રનિપુણ સરખા સિખતારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી ૧૪
 મુનિ મણેશજી જેવા જેવા, તપસ્વાએ દિનદિન વધતા વેવા,
 સંચારો કરી ગયા મતિ સારી, પૂજ્ય કુંગરસિંહજી-વદના લેજો મારી ૧૫

(રમયિતા-ભાગેશનિવાસી ગોશળીયા રવજી નારજી)

- તેજવંત તમે તપકે પૂરે, હુંગરશીસ્વામી ગુણવંત; ૧
- મુલક-મુલક મેં છાપ તુમારી, એસે ધર્મ હે દયાવંત. ૧
- ચાલાકી ચતુરાઈ તુમારી, સળસે સુખ-મધુક જતી; ૨
- શ્રી પ્રભુજી કી મહેર તુમ પર, હુદ્દા હોવે સાધ જતી. ૨
- શોભા અપરંપાર આપકી, આત્મ-ભાવી હે અવધૂત; ૩
- સંતમાંહી સવાઈ તુમચી, જગ જીવે કમળશી કે સુત. ૩
- સંજમ-પાલક ઝાની ધ્યાની, જીવે ગિરિસિંહજી શ્રીકાર; ૪
- શિષ્ય હુવા સુધક તુમારા, દિન દિન રાખો ઉતસે પ્યાર. ૪
- વીર-સ્વામી કી બાત વિચારો, એ બાતનમેં નાહિ ફેરફાર; ૫
- જીવદયાનું કાર્ય જ્યાં દેખે, બળવે હૃદયે લાવી મહેર. ૫
- માનકુંવર હે મન કે મીઠે, હુવે અક્ષય કે અવતાર; ૬
- અવિચળરહો ગુણ ઝલ્હિ આપકી, તેજમર છે આપ દીકાર. ૬
- દેખી માનવ વશ હુએ તુમારે, તપ તુમારા અતિ ભારી; ૭
- પુરત પધારો નવાગઢ મેં, અલખેલા હુવા અવતારી. ૭
- નવાગઢમાં નયને નીરખું, શ્રાવક-જનકું દેવી સાજ; ૮
- સંજનન સહુને સંતોષીને, જૈન-શાસન કી રાખો લાજ. ૮
- ચાર તીર્થમાં આપ ગિરાજે, તપ્ત પર શોભે શ્રીકાર; ૯
- નામ આપનું અમર બનાવો, જ્યાં સુધી રહે જગ-વ્યવહાર. ૯
- તેજ તમારા અવિચલ તપજે, જ્ઞાન દર્શને ચારિત્ર યતિ ! ૧૦
- અમ હૃદયની એ જ આશ છે, સત્ય-ધર્મની કરો પ્રતિ. ૧૦

[રાગ-ખ્યાત]

સન્નિવૃત્તી શુભ માતૃકું સમરુ, અવિચળ લો તુમારો રાગ,
 પૂજ્ય કુમરશી તમારી હિંમર, દીર્ઘ બને કરો શુભ કાળ ૧
 સુત કમળશી કે કુળમે સોહે, હીરમાછ તુમારી માળ,
 લઘુ વયે છને દયા આછ મન, સયમ લછને મારે કાળ ૨
 સદ્ગુરુ સાચે સૂત હી વાચે, જ્યુ વત્સે અસાડો માળ,
 વીર સરીખા શિષ્ય આપના, કર્મ કારે જેમ તેતર-માળ ૩
 ભાણેછમે સંજમ લછને, સસાર-સમુદ્રે બાધી પાળ;
 માનકુંવર-વાણી અમૃત સુણી, સમણીમહિ એ શિરતાળ. ૪
 વસ્ય શિષ્યણી નકુ ગાંધ, દરશન માહુ છુ દિસ આળ;
 સેવક દરણે આમેા મરણે, અનુરાખીલ્યો અમારીલાળ ૫
 મોડળ-માત્ર કહે સ્થિરવાસ રહે, સુખ દેને કુ મોરી હે સાળ,
 સંવત અદાર એકાતર ને, ચૈત્ર માસે કરે નિવાળ. ૬
 તિથિ તેરસ ને શુકલ પક્ષધર, જુન જુન છવેા છમે મદારાળ
 મનસ-પુરમેા આવક-કુળમે રવછ કહે મહો મોરી બાળ. ૭

[૩]

વિ સ. ૧૮૭૨ માં પૂજ્યશી જોખટા પધારો ત્યારે ત્યાં
 અનેક મામતા થી સધી વિનંતિ કરવા આવેલ. જોડળના આવશે
 પણ પૂજ્યશીને પાછા મોડળ આમદપૂર્વક લછ જવા મારે વિનંતિ
 કરવા આવેલ તે પ્રસંગે બનાવેલ

(રચયિતા-ભાંગરાળનિવાસી ગોશળીયા રવજી નારજી)

તેજવંત તમે તપકે પૂરે, કુંગરશીસ્વામી ગુણવંત;
 મુલક-મુલક મેં છાપ તુમારી, એસે ધર્મો હે દયાવંત. ૧

માલાકી ચતુરાષ્ટ તુમારી, સળસે સુખ-મુશ્કુલ જતી;
 શ્રી પ્રભુજી કી મહેર તુમ પર, દુસ્સા હોવે સાધ જતી. ૨

શોભા અપરંપાર આપકી, આતમ-ભાતી હે અવધૂત;
 સંતમાંહી સવાઈ તુમચી, જગ જીવો કમળશી કે સુત. ૩

સંજમ-પાલક જ્ઞાની ધ્યાની, જીવો ગિરિસિંહજી શ્રીકાર;
 શિષ્ય હુવા મુલક તુમારા, દિન દિન રાખો ઉનસે પ્યાર. ૪

વીર-સ્વામી કી ખાત વિચારો, એ ખાતનમેં નાહિ દેરકાર;
 જીવદયાનું કાર્ય જ્યાં દેખે, બળવે હૃદયે લાવી મહેર. ૫

માનકુંવર હે મન કે મીઠે, હુવે અક્ષલ કે અવતાર;
 અવિચળ રહો ગુણુ ઋદ્ધિ આપકી, તેજબર છે આપ દીકાર. ૬

દેખી માનવ વશ હુએ તુમારે, તપ તુમારા અતિ ભારી;
 ધુરત પધારો નવાગઢ મેં, અલખેલા હુવા અવતારી. ૭

નવામઢમાં નયને નીરખું, શ્રાવક-જનકું દેવી સાજ;
 સંજનન સહુને સંતોષીને, જ્ઞેન-શાસન કી રાખો લાજ. ૮

ચાર તીર્થમાં આપ ગિરાજો, તખ્ત પર શોભે શ્રીકાર;
 નામ આપતું અમર બનાવો, જ્યાં સુધી રહે જગ-વ્યવહાર. ૯

તેજ તમારા અવિચલ તપજો, જ્ઞાન દર્શને ચારિત્ર યતિ !
 અમ હૃદયની એ જ આશ છે, સત્ય-ધર્મની કરો પ્રગતિ. ૧૦

ગોમટામા રમ રવજી આવે, ન્યું તારનમે શોભે ચદ,
યું અભયેલા આપ બિરાગે, ગાદી પર શોભે સતવત ૧૧

[૪]

[વિ સ ૧૮૭૪ ના આશ્વિન માસમાં બનાવેલી સન્મ્રાય]

જનકે-સુતા હું નામ ધરાઈ—એ દેશી

પ્રથમ જિનેશ્વર જન્મ-ગુરુ વહી, પ્રથમી સદગુરુ રાજ,
મન દરખ પરી ચિત્ત આવે કરી, ગારુ મુનિ મહારાજ

પડિત ગુરુ વહો

વ હો વહો વહો પડિત ગુરુ વહો એ આકર્ષી
નાની વયમા વૈરાગ્ય પામી, મ સાર છેડી દીધો,
ધણ-કણ-કચન-ભાયા છોડી, સજ્જમ મારમ લીધો પડિત* ૧

તપ-તેજે કરી અધિકા દીધે, જેમ રવિ તેજ અપાર,
ઠસિને પેરે સીતનકારી, તેમ સમતાએ શ્રીકાર પડિત* ૨

દેશ-વિદેશમા કીરતિ અધિકી, આચારમા વળી પૂરા,
નામ તમારુ સદુ જન ગાહે, સજ્જમમા થયા રૂમ પડિત* ૩

વાણી પ્રમારી મીઠી સાકર, રવાદ ઉપજે સાંભજતાં,
દિનદિન પ્રમારા દર્શન દેખ્યા, પાપ જાય તેમ દળતા. પડિત* ૪

પુન્યજી આપ છે સરતરુ સરીખા, શોભો તારામા જેમ માદ,
તેમ સાધુમાદિ શોભો તમે, ન્યુ દેવનમે ઈદ પડિત* ૫

મંત્રીર ગુણે કરી ગુણવતા, છે મોટા મુનિરાજ,
રતન-ચિંતામણિ સરીખા સોહે, કીધા ઉત્તમ કાજ પડિત* ૬

એહ અરજ સુણજોને સ્વામી, સેવકની અરદાસ;
કુંઝરશીસ્વામી ગુણ ગાયાં, પામો હરખ ઉદાસ, પંડિત૦ ૭
સંવત અષ્ટગજના વરસે, સાલ સુમેતેર સાર;
આસુ માસે ગોંડળ ગામે, કરી સજાયા હિતકાર, પંડિત૦ ૮

[૫]

[વિ. સં. ૧૮૭૪ના પહેલા શ્રાવણ શુદ્ધ ૫ મે આ સજાયા પનાવેલ
રાગ-ફૂલવાડી અતિ બલી મન ભમરા રે-એ દેશી

પારસનાથ પ્રણમી કરી, વંદી ગુરુ ગુણધાર;

પૂજ્ય કુંઝરશીસ્વામીનાં, ગુણ ગાથું ગુણ-ઉદાર.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે.

પૂજ્યના ગુણ અનેક છે, કેમ કહું જીભડી એક ?

અંશ માત્ર ગુણ કહું હવે, સાંભળજો સુવિવેક.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૧

સોરઠ-દેશમાં દીપતા, દીવળંદર સુખકાર;

કમળશી નામે વસે, હીરગાદ તસ નાર.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૨

તસ સુત ત્રિરસિંહ દીપતા, પુણ્યવંત જીવ ઉદાર;

ત્રેવીશ વર્ષમાં આદ્યો, શુદ્ધ સંજમ-આર.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૩

પંચ મહાવ્રત આદ્યો, પાળે પંચ આચાર;

પાંચ સમિતિ કરી દીપતા, ત્રણ ગુણ ગુણધાર.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૪

ચરવીર સુસંધમી, છકાપના પરમ દયાળ,
સાત બય જેણે તન્યા, આઠ મદ દીધા ટાળ.

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૫

અલીર ગુણે કરી દીપતા, સમતાદિક ગુણ-ધાર;
જેને સેવ્યાથી પામીએ, શાનાદિક અપાર

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૬

શીતળ વદન સોહામણા, ચંદ્ર પરે સુખદાય,
જેના દર્શન દેખતાં, કુળ દારિદ્ર નાય

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૭

પથમ આરે નણીએ, મહા મોટા મુનિરાજ,
ચોથા આરાની વાનગી, સારે આતમ-કાજ.

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૮

તસ શિખ મોટા દીપતા, વીરજસ્વામી ગુણવંત,
ભાણેજી અતિ દીપતી, માનકુંવર મતિવંત.

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૯

નાની વયમા આદયો, શુદ્ધ સયમ ભાર,
માનકુંવર સુરતરુ સમ, સોભે પૂનમચંદ

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૧૦

તેમ સમણીમણે દીપતી, ન્યુ દેવનમે" ઇદ,
તસ ચેલી દીપે ધણ, કાંઈ આદિ સતી-જંદ

પૂજ્ય ગુણ-ગીત્રીઆ રે. ૧૧

બ્રાહ્મીની પરે આદર્યો, શુદ્ધ શીલ-આચાર;
સેવક ભરતક્ષેત્રે વસે, ગોંડળ-ગ્રામ મોજાર.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૧૨

સંવત અઢાર ચમોત્તરે, પેલો શ્રાવણ માસ;
પંચમ તિથિ સોઢે બલી, કીધી મન ઉલાસ.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૧૩

પૂજ્ય કુંગરસિંહ પસાયથી, કીધી એક સજ્જાય;
દર નેડી કવિ એમ કહે, ગુણ ગાતાં સુખ થાય.

પૂજ્ય ગુણ-ગીરુઆ રે. ૧૪

[૬]

રાગ-જીવે હો જીવે વીરો વાલહો-એ દેશી

વંદું હો વંદું મહારા સદ્ગુરુ રે, કુંગરમિહ અણુગાર ને;
નામે હો નામે નવ નિધિ સંપન્ને જી, લહીએ ભવ-જળ પાર ને.
વંદું હો ૧

માતા હો માતા હીરબાઈ જાણીએ જી, કમળશી પિતા કુળચંદ ને;
સાધુ હો સાધુ-શિરોમણિ જાણીએ જી, સોઢે મુનિગણુવંદ ને.
વંદું હો ૨

સંજમ હો સંજમ લીધો શોભીતો જી, લધુ વયે ગુણવંત ને;
માતા હો માતા પણ સંયમ લીધો જી, સતી ગુણે સોઢંત ને.
વંદું હો ૩

જાતજ હો જાત ગોત્ર કરી દીપતા જી, વળી ગુણુતણા બંડાર ને;
સંજમ હો સંજમ-રસ ગ્રીક્ષે સદા જી, પંચાયણ અણુગાર ને.
વંદું હો ૪

તાસ હો તાસ પટાપટ શોભતા છ, સંજમ-રસ લય-લીન ને,
રત્નસિંહ હો રત્નગુરુ મણુ આચાર છ, દર્શનથી સુખ-ચેન ને.

વડું હો ૦ ૫

તેક્લી હો તેહ સમીપે જોમ આદર્શી છ, દોવ મામ મોઝાર ને,
સંજમ હો સંજમ ગુણે સુમેશી છે છ, પાળે પંચ આચાર ને.

વડું હો ૦ ૬

પામે જી પંચ મહાવ્રતે અનુસરે છ, પાળે પ્રવચન-માવ ને,
નામે હો નામે નવનિષ સ પળે છ, રાતર દૂર પગાય ને.

વડું હો ૦ ૭

શુદ્ધિ હો શુદ્ધિ ગુણે કરી આમળા છ, ભવવા સુવ સિદ્ધિ ન્ત નો
જિનમત હો સાસન કળશ ચઢાવીઓ છ, ગુણ પાવન ગહુ જાન ને.

વડું હો ૦ ૮

મહીતગ હો મહીતગ મુનિવર મોટકા છ, ધીરજવત મજીર ને,
ફુફર હો ફુફર કિયા આચરી છ, મહિમાવત વડ વીર ને.

વડું હો ૦ ૯

જી જ હો દેશ-વિદેશે વિચરો છ, કમ્બ અને ગુજરાત ને;
કોરક હો કોરક જાલાવાડમાય છ, કાઠિયાવાડ વિખાત ને.

વડું હો ૦ ૧૦

ખં જ હો ધર્મ દીવાલે જિનતણો રે, સાથે શિવપુર શેખ ને,
જેતે હો જિતે પાખંડ પંચને છ, અન્નવાને ભવ એમ ને.

વડું હો ૦ ૧૧

એવા દો એવા મુનિ ગુણ ગાવતાં જી, જાવે પૂર્વનાં પાપ જો;
સુખ જ દો સુખ-શાતા પામે મળી જી, નવિ પામે સંતાપ જો.
વંદું દો ૦ ૧૨

[૭]

પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામીનું ચોઢાળીયું

(રત્નનાર-એચરનાથ શ્રાવક)

ઠાળ ૧ લી : રાળ ઝંકડી

માથું ગીરઆ ગુણવંતા રાયજી, પ્રેમથી પ્રણમુંદે સરસ્વતી માયજી;
મહેર કરીને મુજ મુદ્ધિ આપો માયજી, મહીતળ મોટા મુનિવરનો મહિમાયજી.

ઉથલો—

મુનિતલો મહિમાય મોટા, અધિક પૃથ્વીતલ વિસ્તર્યો,
સંયુક્ત સોઢે ગુણ સત્યાવીશ, અમર વિશ્વમાં ઉદ્યો;
મુજને મળીયા રે મહંત મુનિવરા, પ્રાયશ્ચિતના ઠોર પૂર્વના પરા,
પર ઉપકારી રે સાધુ પારખ્યા, સદ્ગુરુ સાચા જોતમ સરીખા.

સદ્ગુરુ ગોતમ સારીખા, ભરપૂર ગુણ ભંડાર;
દરિયાવ મુનિવર બચે દીસે, સાધ એહ સંસાર.
સાધુ એહ સંસારમાં, મળવે સંયમ ભાર;
જ્ઞાન-સરોવરમાં ગુરુ, અહોનિશ રહે ઉદાર

દાળ ૨ છ

છવ રે તુ સીધતણેા કર સંગ-એ દેલો

દાદલ જમ સરોવર સાધુ, નિશ્ચિન રહેત નિવાસ;

સમતા ગસ-જળ બયોછ, પૂરણ પુણ્ય-પ્રકાસ.

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૧

સંયમ પારી એણે સરોવરીએ, મળ્યાયા સુદ સમુતી-દ રે;

નિત્ય આત્મને નવધુ કરાવે, દેડે ભવનો દન્ય રે

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૨

પંચમ ખારે પેખીયાછ, સાધુ-શિરોમણિ સાર,

પોતાના પરિવારસુછ, બન્ધવે સજ્જન-માર.

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૩

ભગવતી માતા-સૂત્રની સાખે, રાખે શી જિનની રોત,

સાધુ-સામ્બીછ સત્સંગે, શુદ્ધ કરે સમકિત.

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૪

ભવિષ્યત માવે ભાવનાછ, આવડ એણે સંસાર;

સદ્ગુરુ વચને ચાલશેછ, તે પામશે ભવનો પાર.

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૫

ધર્મ પ્રશુનો દૂંદીયો છ, સૂત્ર જગીશની યાખ,

જો સુખ વહે છવને છ, તો દયા-દયા-ને દાખ.

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૬

સદ્ગુરુ કુમરસિંહછ સંગે, ને ધરશે મન ધીર,

પંચ મહામત પાળશેછ, લેશે ભવજન તીર.

ઉપકારી એસા દીસે, શી કુમરસિંહછ દયાળ ૭

દોહરો

વળી વળી મુનિવર વંદીએ, સદ્ગુરુ સાધજગીશ;
અડસઠ તીર્થથકી ,અધિક, નમીએ એહ નિશદિશ.

ઢાળ ત્રીજી

નાથ કેસે ગજકો બંધ છુડાયો—એ દેશી

ગઢ ગિરનાર જાત્રા જગ જાવે, અરસ-ફરસ કરી આવે;
જીવદયા જિન-ધર્મ વિના નર, પરમ ગતિ કેમ પાવે?

મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે—એ ટેક. ૧

જે કોઈ જાતા શત્રુજય જાવે, કાશી—ક્ષેત્ર કેદારા;
જીવ અજીવના ભેદ જાણ્યા વિના, પામે કેમ ભવ-પારા?

મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે. ૨

પ્રજા બનરાવન શરીર જ ચરએ, નિત્ય જમનાજીમે નાવે;
દાન-શીલ-તપ-ભાવભક્તિ ખીન, અભયપદ કેમ પાવે?

મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે. ૩

બદ્રીનાથ જળગંગા ફુવારપુરી, જાત્રા કરે જગનાથ;
અડસઠ તીર્થથી જે અધિકાધ, સદ્ગુરુ સાચો સાધ.

મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે. ૪

જૂલ્યા નર આન્તિના બરીયા, ધર્મ ચોરાશીના ધરિયા;
વીર-પ્રભુના વચણ જાણ્યા વિણ, તૃપ્તિ ન પામી નવ તરિયા.

મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે. ૫

શ્રી અરિહત અનત અભય-સુખ, ભાવ-સિદ્ધાન્તે ભાસે,
સદ્ગુરુ સૂત્ર જગીશ શ્રીકૃષ્ણે, પરિપદ્માદી પ્રકાશે.
મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે. ૧

ભવણે વયણ સુણીને સાધુના, ધર્મ-દયા મન ધરશે,
સન્નમ-વત-પદ્મપાણ સન્નેજે, તે ભવસાગર તરશે.
મુનિવર દયા-ધર્મ દીપાવે. ૭

દોહરો

એકવા મુનિવર ચેખીયા, મોઢા શ્રી મહન્ત,
પર-ઉપધારી યાત્રી છે, ઉત્તમ ને ભાગ્યવત

દાળ ચોથી

આદર કૃપ ક્ષમા-ગ્રણ આદર—એ દેશી

ધન્ય ધન્ય સાધુ મન્નમ-વતધારી, એક જન્મજે ઉપધારી રે,
આપ તરે ભવ જોરકુ તારે, છે એકવા દિનધારી રે ધન્ય ૧
અવિજન ભાવશુ વદન આવ, પૂજ્યશ્રીના દર્શન પાવે રે,
ભક્ત-વચ્ચમ ભગવતનો ભસે, તેક ધર્મ જતાવે રે ધન્ય ૨
આત્મ ઉગ્મજે સૂત્ર નભ જે યાને કરી મન માજે રે,
પૂજ્યજી નિત્ય ચડે તે પરિણામે, પદ્ય મદાવત પાજે રે ધન્ય ૩
શિષ્યો પણ ગુરુજની પાસે, શિક્ષા દીક્ષા અવધારે રે
સદ્ગુરુ કુંઠ સિદ્ધની સેવા, કરે વિનય જનુસારે. ધન્ય ૪
સતી માનકે વરના સુખી, વારુ ના સુણી વાણી રે,
તે નર આ ભવ શુ અવતરો, જન્મ નિષ્પજીત જાણી રે ધન્ય ૫

સંવત અઢારે છાંતેર વરસે, વખૂંચ્યા મદામત ધારી રે;
અયસ શ્રી જિત-ધમ આરાધો, સંધ સઠળ મુખકારી રે. ધન્ય૦ ૬
નિરુપમ નામે ગોંડળ ગામે, સંધ વસે સંધે ભારી રે;
એક સંસારે ગુરુ ઉપકારી, ખેચર તસ બસિદારો રે. ધન્ય૦ ૭

[૮]

વીરજીસ્વામીની સંજ્ઞાય

[રચનાર—જીહાભાષ આવક]

દોહરા

સમરું ગીતમસ્વામીને, લાગું સદ્ગુરુ પાય;
ગુણ ગાશું વીર મુનિતણા, હર્ષ ધરી હૈયામાંય. ૧
પૂજ્ય હુંગરશીરવામીતણા, શિષ્ય વડા એ વીર;
સઠળ ગુણે કરી શોભતા, ગરવા ને ગંભીર. ૨
ભવિન્નન તુમે સાંભળો, ચિત્ત રાખીને ઠાય;
એકના ગુણ ગાતાં યકાં, કર્મ તે ખેરુ થાય. ૩

(સંજ્ઞાય—આદિ જિજ્ઞાસ મયા કરો—એ રાગ)

ભવિન્નન વાંદો વીર મુનિને, પ્રણમો એકના પાય રે;
પર ઉપકારી દયાવંત સાધુ, કરુણાસાગર કહ્યા રે. બ૦ ૧
ગુણવંત વીરજવંત કહોએ, પ્રભાવંત કૃપાળુ રે;
ધણા જીવોના ઉપકારી જાણો, એવા મુનિ દયાળુ રે. બ૦ ૨
દેશ-પરદેશ ને ગામડે-શહેરે, અગિયારશ અમાસ પળાવી રે;
ઘોરી પ્રેરે ધુસર ન મેલે, દયાની રીત કરાવી રે. બ૦ ૩

ઠથની ઠાઠની નવિ કથે, મનગ્ધાન-ગ્ધાનશું રાખેરે;
 પ્રથ પૂછે જે માનવી, તેને ઉત્તર બાખે રે. બં ૪
 બદ્ધિ પરિણામી છવ જે, સર્વ પ્રાણીના હેતુ રે;
 વૈર-વિરોધ ન ઠાઠથી, એક તવમાન હેતુ રે. બં ૫
 નામ સાબળે એહનું, હર્ષ હૈયામાં આવે રે;
 રોક સંતાપ દૂરે ટળે, દર્શને પાતક જાવે રે. બં ૬
 સાધારણ જે માનવી, તેને પ્રતિબોધ દીધા રે;
 મહિરા માસ છાગાવીયા, આવક સરીખા કીધા રે. બં ૭
 પૂજ્ય કુંઝરશીસ્વામીના, પ્રથમ સ્થિત જાણે રે;
 વીર મુનિછ દીપતા, અનેક ગુણની ખાણે રે. બં ૮
 સુખામમે હસગુખા દીસે, બોલે વચન રસાળ રે;
 મુખે સ્થામતા નવ દીઠી, જલકે સુંદર બાલ રે. બં ૯
 બાલબ્રહ્મચારી સંયમ લીધો, કરણી કરે અદ્વિત રે;
 ધન્ય માતા તારી કુખને, જન્મ્યા એવા સુત રે. બં ૧૦
 સરીરે રામ ઉપન્યા પછી, ખમત-ખામણી કીધ રે;
 ચારે તીર્થની યાત્રા શું, સાગારી અનસન લીધ રે. બં ૧૧
 વીસમે વરસે સંયમ લીધો, વર્ષ અડતાલીસ પાળે રે;
 અડસઠ વર્ષનું આઉખું, સંયમ શુદ્ધ બાળ્યે રે. બં ૧૨
 કીર્તિ વિસ્તરી જાણીએ, સોરઠ ને ગુજરાતો રે;
 કાલાવાઠ પશુ સાથ છે, કચ્છ દેશે વિખ્યાતો રે. બં ૧૩
 સારો નિર્વાણ મેળવ્ય, કીધો છે મળા સખે રે,
 ગોળા ઠહેરમાં જાણ્યો, આવક જ્યાં ઉછરે રે. બં ૧૪

સંવત અઢાર વરસ એંસીએ, સુદ સાતમ સોમવારો રે;
 ચૈત્ર માસમાં મુનિવર, દેવ થયા એહ ધારો રે. બ૦ ૧૫
 જુઠો કહે ધન્ય સાધુજી, જેણે આત્મકાર્ય સુધાર્યા રે;
 તરણુ-તારણુ ગુરુજી હતા, તેણે અનેક જીવ ઉદ્ધાર્યા રે. બ૦ ૧૬

[૯]

સન્ત-શિરોમણિ

[રચયિતા-ગોંડલનિવાસી. શ્રી બાવા મકનજી ગોડા,
 રચનાકાલ વિ. સં. ૧૯૫૪]

દોહરો

પ્રથમ નમું જિજ્ઞાસુને, પ્રેમે લાગું પાય;
 ગુરુતણાં ગુણ વણુંવું, હરખ ધરી મનમાંય.

[મનહર છંદ]

દીક્ષામણી દીવવાસી, જાતિ વણિકની ખાસી,
 તાત તો કમળશી ને, માત હીરખાઈ છે;
 શશિ સમ બાણું સણી, પ્રખ્યાતિ પારસમણિ,
 જગ જવાહિર તણી, જનમ-વધાઈ છે;
 અઢાર પંદર સાલે, એક દિન એક વાસે,
 ગુરુ રતનસિંહ પાસે, દીક્ષા તો લેવાય છે;
 બાણેજી-બાણેજ-ખેન, જનેતા ને ગિરિસિંહ,
 એક એક સંખ્યા લેતાં, પાંચ તણી ચાય છે. ૧

સંજ્ઞામર્મા રજુધોર, જ્ઞાનવત મિરિસિદ્ધ,
 મદ્દાવીરસ્વામી તણે, બેખ તો મળવે છે,
 શામ્બ ને સિદ્ધાન્ત તણા, પારમાત્મી પૂરા ખરા,
 યુધ્ધવત જ્ઞાન જગ, બોધિત છુટાવે છે
 પડિતમા સર્વોપરી, ધર્મનો સવાદ કરો,
 મહાન્ વિદ્યાન્ વળી, માન તો મુકાવે છે,
 અન્યમતી જિનમતી, અજ્ઞાની ને મિથ્યાત્વીના,
 વર્મ વગરે કોન જપ-પતાકા ચડાવે છે. ૨
 વખાણતણી તો વાણી, હસ્તુરસ સમ જણી,
 શબ્દતણે માર જણે, 'રામનાથ' મારે છે,
 શુભુશુભ મુખમંથી, જણુજણુ શબ્દ કરે,
 ધણુજણુ ધર્મ તરન, હૃદયે બેસાડે છે,
 ધરમધુરધરાવ, સમકિત બીજ-વાવ,
 તરણુ તારણી નાવ, અવિજન તારે છે;
 સુવિચારી ભાગ્યરાણી, સંજ્ઞા પ્રતિષ્ઠા પાળી,
 તપ-જપ-ધ્યાન પારી, કાયાને તો માળે છે ૩
 શાસનના શુભાર, સધાગના સરદાર,
 સધતણા શિરતાળે, સુકીર્તિ મળવી છે,
 વૈરાગી વૈરાગ્યવત, શુભ શિરોમણિ સન્ત,
 દીદામણા દયાવત, દીક્ષાને દીપાવી છે,
 સંધ ને ગોડળંતણી, સધાગની કીર્તિ બણી,
 પ્રતાપી પુરુષે દેશી-દેશર્મા દેલાવી છે;

કુંગરશીસ્વામી મહા-પ્રતાપી પુરુષ ખરા,

યોગી ઠહે ધર્મ ભક્તિ-બુદ્ધિથી બળવી છે. ૪

સ્મરણીય-તિથિઓ

૧. પૂજ્યશ્રી કુંગરસિંહજીસ્વામી

જન્મ.....વિ. સં. ૧૭૯૨

દીક્ષા.....વિ. સં. ૧૮૧૫ કારતક વદી ૧૦

આચાર્યપદ....વિ. સં. ૧૮૪૫

સ્વર્ગગમન....વિ. સં. ૧૮૭૭ વૈશાખ સુદ ૧૫

૨. પૂજ્યશ્રી લીમજીસ્વામી

જન્મ.....વિ. સં. ૧૮૪૨

દીક્ષા.....વિ. સં. ૧૮૬૦

આચાર્યપદ....વિ. સં. ૧૮૭૭

સ્વર્ગગમન...વિ. સં. ૧૯૧૫ ચૌપ સુદ ૫ શનિવાર

૩. પૂજ્યશ્રી નણુશીસ્વામી

જન્મ.....વિ. સં. ૧૮૪૯

દીક્ષા.....વિ. સં. ૧૮૬૯

આચાર્યપદ....વિ. સં. ૧૯૧૫

સ્વર્ગગમન...વિ. સં. ૧૯૨૨ કારતક સુદ ૧૫

૪. પૂજ્યશ્રી જસંગજીસ્વામી

દીક્ષા.....વિ. સં. ૧૮૬૯

આચાર્યપદ....વિ. સં. ૧૯૨૨

સ્વર્ગમન....વિ. સં. ૧૯૩૫ના અષાઢ વર્ષી ૧૦

૫. પૂજ્યશ્રી દેવજીસ્વામી

જન્મ...વિ. સં. ૧૮૮૪ અષાઢ સુ. ૯ સોમવાર

દીક્ષા.....વિ. સં. ૧૮૯૯ મહા વદ ૮ ગુરુવાર

આચાર્યપદ....વિ. સં. ૧૯૩૬

સ્વર્ગમન....વિ. સં. ૧૯૫૪ મા. સુ. ૧૩ સોમવાર

[૧]

પૂજ્યશ્રી કુંઝરસિંહજીસ્વામી આદિ આચાર્યોનું ચોઢાળીયું

[રચયિતા-મે'ગણીનિવાસી કવિ અમરચંદ ભવાન
રમનાકાળ વિ. સં. ૧૯૫૪]

તોઢરા

કુંઝરસિંહ સ્વામીતણે, પરિવાર શુભ નેઢ;
ધર્મકેન્દ્ર ગોંડળ ચણું, સુણે દક્ષીકત નેઢ. ૧
ઠરમી કુંભાજીતણું, ધર્મધુરંધર રાજ;
આવક સદગુણી વસે, કરે ધરમના કાજ. ૨
કુંદન સમ ગોંડલ પુરી, રતન-ધર્મ વખણાવ
ઠારીનર ગુરુજી મળ્યા, ઘાટ સરસ બકાવ. ૩
શુભ સમ રોળા પામતા, જમમાં સરસ મણાવ;
નંદા અને કુંદન મળી, વીંટી એક જ સાવ. ૪

હાલ પહેલી

રાગ-નિંદરડી નાદ નિવારીએ

ગોંડળ સંધની ગાદીએ, થયા પંડિત હો વીરપુરુષ જોડ કે;
 વર્ણવું તે વિગતે કરી, કમ પામ્યા ગુણ-ગાન જ તેહ કે ? ગોં૦૧
 આદિ બિરસિંહ ગુણનિધિ, માતે જાણો દયાશ્રીમાલી વૈશ્ય કે;
 માણ દિર પિતા કમળસિંહ, દીવપુરના હો મુનિ તેહ રહીશ કે. ગોં૦૨
 સંવત સતર ને બાણમાં, ગુણનિધિ હો જન્મ્યા ગુરુદેવ કે;
 છોટી વયેથી પરાક્રમી, ધર્મતણી હો ધુરથી કરી સેવ કે. ગોં૦૩
 ભરથુવાનીમાં ભાવથી, ત્રવીશ વર્ષે હો લીધી દીક્ષા ઉમંગ કે;
 સ્વામી રત્નસિંહ આગળે, પામ્યા ગાન હો પાંચે જન સંગ કે. ગોં૦૪
 માણ બગિની દોહિત્ર ને, તસ પુત્રી હો પોતે મળી પંચ કે;
 સંવત અઢાર ને પંદરે, ત્રી દીક્ષા હો જાણી જગ અસહાય કે. ગોં૦૫
 પંડિત ને પરમાર્થી, બહુશ્રુતી હો એવા બુદ્ધિવંત કે;
 વિદ્યાવંત વિવેકી ને, પ્રતાપી હો પામ્યા પદ મહન્ત કે. ગોં૦૬
 સંવત ^{૧૮}અઢારને ^૪જુગ શર, કેન્દ્ર સ્થાપ્યું હો આવી ગોંડળપુર કે;
 નૌતમ ક્ષેત્ર સુધારીને, ગિરિસિંહે હો સિંહ સમ યજ્ઞ શર કે. ગોં૦૭
 અમૃત સરખી વાણીએ, બોધે જૂઝયા હો જગજીવ અપાર કે;
 હંગરસિંહજીના નામથી, સારો દીપે હો શિષ્ય-પરિવાર કે. ગોં૦૮
 દિનકર સમ પ્રકાશીને, સારા ક્ષેત્રો હો સુધારીને સ્થામ કે;
 પાંચ વરસ ૭ માસની, તજ નિદ્રા હો હિંચે ધારી હામ કે. ગોં૦૯

વર્ષ ચોરારીતુ આશિષુ, જાસઠ વર્ષ હો પાણી દીક્ષા મહંત કે;
 સ્પિરવાસ પુર ગોંડળે, હીપાબુ હો જીવન ધરી ખંત કે. ગોં૦૧૦
 સંવત અદાર સતોતરે, વૈશાખ હો શુદ્ધ પૂનમ સાર કે;
 આ સોઠથી આસોચીને, પદોમ્પા પોતે હો સ્વર્ગપુરી મોઝાર કે. ગોં૦૧૧
 પ્રથમ પટોધર એ કુઆ, ગિરિસિંહ હો ગુણકેરા ભડાર કે;
 સુર-ઠન્દુ ઠહે રનેદથી, હવે સુણો હો આમળ અધિમાર કે ગોં૦૧૨

પૂજ્યશ્રી ભીમજીસ્વામી

દોહરા

ધોરજ દર ને મમળા, વેરાવળ ૫ રબાસ,
 નીતમપુર ને જોડીયા, જોતપુર ૫જી ખાસ. ૧
 રાજકોટ કાતાવડે, હીવજ દર સુખમાર;
 ગોંડળ કેન્દના નીચે, વર્તોંચેઃ જયકાર. ૨
 મેંદરડા અમરેલી ને, ધોરાજી શુભ ધામ,
 બગસરા ને બીલખા, સુધાયો ધરી હામ ૩
 એ આદિ પુર-ગામના, જલુપર્ણ જીજ કીધ,
 ધર્મ પમાઓ પ્રેમથી, જલ સાખેણો સીધ. ૪
 સતોધી પરમારથી, દયાતણુ દરીયાવ,
 પ્રીત ઠરી પરમારથે, લીચો રૂડો શુભ લાવ. ૫

દાળ બીજ

રામ-આપા આગ પધારો પૂજ્ય અમ ધેર બહોરજી વેળા
 તેની પાટે કુવા પટોધર, ભીમજીસ્વામી ભાણુ રે,

- લાયક રૂડી કાનિ લીધી, આલાક ચતુર મુજબુ.
સ્નેહે મુખ્યમે રાજ, વાત પટોધરકેરી—એ આંકણી. સ્નેહે ૦ ૧
- માતા ઝગદુ પિતા આંપસિંહ, જ્ઞાને વૈદ્ય નખાણું રે;
સંવત અઢાર જેતાળીશ સામે, જન્મ્યા તે ગુરુ બાણું. સ્નેહે ૦ ૨
- પુરાણ^{૧૮} વરસની છોટી વગમાં, હીક્ષા ધારણ કીધી રે;
પૂજ્ય હુંગરસિંહસ્વામી પાસે, મંગળાપુરે લીધી. સ્નેહે ૦ ૨
- સંવત અઢાર ને સાઠની સામે, ચારિત્ર શુભ લીધું રે;
પંડિત અને પ્રનાપી યધને, અતિ ઓપાવી દીધું. સ્નેહે ૦ ૩
- દેશ-વિદેશે ફરતા ફરતા, ક્ષેત્ર રૂડાં સુધારી રે;
પરિવારને સરસ દીપાળ્યો, લાયક લાજ વધારી. સ્નેહે ૦ ૪
- ઝોગણીશે એક ઉપર કહીએ, સાલ મધ્યે મહારાજ રે;
ચિંતરવાસ પોરણંદર પુરે, તે સમયે ગિરાજ્યા. સ્નેહે ૦ ૫
- બોધ કરીને બહુ છુઝાવ્યા, ધર્મ દીપાવી દીધો રે;
ઝોગણીશે પંદરના કાર્તિકે, સંથારો ત્યાં કીધો. સ્નેહે ૦ ૬
- ચાળીશ ઉપર નવ દિન, સંથારો સુહાવ્યો રે;
ભાગ્યશાળી જન ભાવે આવી, લીધો પુરો દહાવો. સ્નેહે ૦ ૭
- ઝોગણીસે પંદરના પોષે, સુદ પાંચમ કહું સારી રે;
ત્રેપન અબ્દ દુહીક્ષા પાળી, ગયા સુર-પુર મોઝારી. સ્નેહે ૦ ૮
- બહેતિર સંવતસર પોતે, આયુષ્ય સર્વ ગુજાયું રે;
પોરણંદરમાં કીર્તિ પામી, નિજતથું સુધાયું. સ્નેહે ૦ ૯

ગુરુ-કીર્તિં સ્ત્રિશેષ દીપાવી, પ્રસરી દેશ-વિદેશે રે,
 પવિત્ર કામં કમોદી તેનુ, નામ અવિચળ રહેશે સ્નેહે. ૧
 આખ્યસાળા ને ભાવિક પૂરા, લાંબ જનોએ લીધો રે,
 સુર-મન્દુ ગુરુની સમીપે, ધર્મ દીપાવી દીધો સ્નેહે. ૧૧

પૂજ્યશ્રી નેણુશીસ્વામી

દોહરા

પોતે દેશ કલાજને, મળવી ચાની કામ,
 પરિવાર દીપાવીને, લાવક કીર્તિં લીધ ૧
 બહુ જનોને સુઝાયા, દેશે ધારી લામ
 દયા ઉતારી દિનમાં, રાખ્યુ અવિચળ નામ ૨
 જાણુ ક્યો અમણને, કરી પરમારય મમ;
 જન્મલત્પામ મનકરી, ધોંત્યા કીધા લામ ૩
 ધન્ય ગુરુની વાણીને, ધન્ય ગુરુનું ચાન,
 દયા ધર્મ દીપાવીધો, તણ ઉરથી અભિમાન. ૪

દાણ ત્રીણ

રામ-દમયુ રે બાપો એદણ

ભીમજીસ્વામી કુવા પછી નેત્રસિદ્ધરામી સુગણ,
 ચાતે દસાશ્રીમાળા તે, વૈસ્ય જાતિ ગુણ-ખાણ
 વાત સુણો વિચતે કરી, પટોપર પ્રખ્યાત સ્નેહી. ૧
 અરડોઈ મામથી આવીયા, યોડળ થયા સનાય,
 સવળ અદાર જોમજોતરે, લણુ જામન લઈ સાય સ્નેહી. ૨

- મડવીર સ્વામી બીમજી, ધોંગા ધાપાં ગુરુ તેદ;
માગસર શુદ્ધત્રયોદશી, અણગાર બનીયા એદ. સ્નેહીં ૩
- અનુક્રમે અબ્યાસધી, પંડિત દુવા પ્રસિદ્ધ;
બદ્ધ જનોને જુઝાવીયા, સંત વધારો કીધ. સ્નેહીં ૪
- સંચરીને મરદેશમાં, ઉત્તમ કીધ અબ્યાસ;
ઉત્તમ પદવી પામીયા, દરતા જ્ઞાન-પ્રદાશ. સ્નેહીં ૫
- કમ્બદેશ ને કંઠાળમાં, કીધો યશનો ઢાટ;
દશવિધ ધર્મ દીપાવીયો, જીત્યા પરિપદ ચોર. સ્નેહીં ૬
- ગાનકળામાં ગુણી ગુર, શ્રેષ્ઠ ગણાયા મુગ્ધજી;
ઉત્તમ તપસ્યા આદરે, ગુરુજીજ્ઞાનની ખાણ. સ્નેહીં ૭
- પાકી વયે પૂજ્યજી રહ્યા, ગોંડળ-પુર સ્થિરવાસ;
સંવત ઓગણીશે અઢારમાં, શ્રાવણ-માસ ઉલ્લાસ. સ્નેહીં ૮
- ગોંડળ-પુર ગજવીયું, કુંભાજીકેરું રાજ;
દીપાવી ગાદી ગુસ્તણી, લાખેણી વધારી લાજ. સ્નેહીં ૯
- જ્યોત વધારી જૈનની, કરી ધર્મનાં કાજ;
ચતુર્વિધ શ્રી સંધમાં, બન્યા આપ શિરતાજ. સ્નેહીં ૧૦
- સંવત ઓગણીશ બાવીશના, કારતક પૂનમ સાર;
આલોચીને એ તો ગયા, સુર-પુરી મોઝાર. સ્નેહીં ૧૧
- સુર-નરને સોહામણા, સંધતણા સરદાર;
સુર-ધન્દુ પછી કુવા, તે કહું છું આ વાર. સ્નેહીં ૧૨

પૂજ્યશ્રી જેસંગજીસ્વામી

તથા

પૂજ્યશ્રી દેવજીસ્વામી

રોદરા

તેહ પછી અનુક્રમે થયા, જેસોમજી મદારાજ;
સરલ સ્વભાષી ને વળી, બદિકે તે હદેવાય. ૧
પોરખંદર પોતે રજા, સિયરવાસ તેહ કામ;
લાવકે જાણીને લખ્યું, આપે ઝોડજી માખ. ૨
શિખ નયનમિદરવામીના, મુણી મણારે આજ
દીપંતા મુનિ દેવજી, આગ્યવંતે નેમ રાજ. ૩
માદીપતિએ સોપીયું, આય પંપદનું કામ;
આઠા સિરચમી ત્યાં, સાસન સપરી જદાજ. ૪
માની મુણી ગુરુદેવજી, થયા જગત પ્રસિદ્ધ,
કદું દહીકેત તેહની, નામથા નવનિધ. ૫

દાળ ધ્યાથી

[ગમ-લાલ સોભામી દે]

ગુરુજી પ્રતિમા જનમીના સોભામી દે,
લાવકે અગ્યવંતે કે લાગ સોભામી દે,
ખપાડ મુકલ નેમ સોખને સોભામી દે,
અદાર યોગથી સંવન કે લાગ સોભામી દે.

પિતાંજર તેહના, ધનખાઈ જોહની માત કે;
 સ્વામી તે કુળમાં, જન્મ્યા પુરુષ પ્રખ્યાત કે. લાલ સોભાગી હે.
 પશુથી શાણા ધણા, દેખાવથી દરસાય કે;
 કે ને ચતુર ખરા, પાલણેથી પરખાય કે. લાલ સોભાગી હે.
 તે સાધુ-જનતણી, ઉર લાગ્યેા ઉપદેશ કે;
 (૧૫) વરસની ઉંમરે, લીધું ચારિત્ર વિશેષ કે. લાલ સોભાગી હે.
 વધ આઠમને દિને, ગુરુવારે શુભ જોગ કે;
 તે અઢાર નવાણુંમાં, ત્યાગ્યા સંસારના ભોગ કે. લાલ સોભાગી હે.
 આદિ ગુણે કરી, સંતોખ્યા ગુરુરાજ કે;
 સિદ્ધાન્ત બણી-મણી, સાર્યા આત્મકાજ કે. લાલ સોભાગી હે.
 વડ ગુરુજની કરી, સેવા-મક્તિ શુભ રીત કે;
 ણીશ છત્રીશ સાલમાં, યયા સ્વતંત્ર વિનીત કે. લાલ સોભાગી હે.
 વિદેશે વિચરી, પૂરો કીધો પ્રકાશ કે;
 નોને ખોધતા, ગુરુજ ગુણની રાશ કે. લાલ સોભાગી હે.
 નગરને જોડીયા, મોરખી ને માંગરોળ કે;
 પંદર ને પાટણે, કરતા વેરાવળ દિલ્લોલ કે. લાલ સોભાગી હે.
 પુર ધોરાજી ગોંડળ, રાજકોટ ને ધ્રોળ કે;
 ૧-પ્રશિષ્ય સંતો કુવા, મીઠાશે જેમ ગોળ કે. લાલ સોભાગી હે.
 ન ને જયચંદ્રજી, માણેકચંદ્રજી ક્ષેમ કે;
 ણુ ને દેવચંદ્રજી, જાદવજી પણુ તેમ કે. લાલ સોભાગી હે.
 ૧ ને બુદ્ધિવંતજી, શિષ્યાનુશિષ્ય સુખણુ કે;
 વંત ગોંડળ-પુરમાં, સ્થિરવાસ વસ્યા ગુણખાણુ કે. લાલ સોભાગી હે.

હિમમયી દૂર દેશના, આવે સધ અનેક કે,
ખરચે ધન ખતે કરી, દીપાને ધર્મ વિવેક કે લાન સોભામી કે
સુર-છન્દુના સ્વામી છે, દેવશ્રસ્વામી ગુરુદેવ કે,
હસ્ત પકડળે માહરો, તારવાને તતમેવ કે લાલ સોભામી કે

દોહરા

એ રીતે આવે અતિ, દરશન કરવા કાળ,
પૂરી પરિપક્વ દીપતા, ગુણવત્તા ગુરુરાજ ૧
ગુણી ગોડલ-પુરના, આવક નિનીત સુભણુ,
સતોષી એ સર્વને, લીધે વળી સુખલાલુ ૨
છન્દ સમ એપે સદા, માદીધર ગુરુદેવ,
સુર-સખા શિષ્યો મળી, કરે સદાપે સેવ ૩
મધ-હસ્તિ સમ આજતા, ધર્મ દીપાઓ વિશેષ
ગુરુ-શિષ્ય મળી જ્ઞાનની, કરતા ગ્રોષો હમેય ૪
સવત ગ્રોમણીયોપને મામદર માસે જાણુ,
શુકલ-પક્ષ ત્રયોદશી, ગુરુદેવ અવસાન ૫
ગોડળ કેન્દરધાનના, પૂજ્ય પટોધર એહ,
પતિત-પાવન પાત્ર એ, જ્ઞાની-ધ્યાની લેહ. ૬
સવત ગ્રોમણીયોપને, રમી છે સુદર દાળ,
સુર-છન્દુએ રનેદથી, સુજીએ જાળગ્રોપાળ ૭
મેમણીમાં નિવાસ છે, જવાન-સુતનો જ્વણુ,
અમર્ય હ તસ નામ છે, સુર-છન્દુ અવર પ્રમાણુ ૮

पूज्यपाद-श्रीहृंगरसिंहजित्स्वामिनश्चरित्रात्मकं
भक्ताभर-स्तोत्र-पादपूर्तिरूपं

सद्गुरु-स्तोत्रम् ।

पूज्यपाद श्री हृंगरसिंहजित्स्वामीनुं चरित्रात्मक
भक्ताभर-स्तोत्रनुं पादपूर्तिरूप

सद्गुरु-स्तोत्र

पूज्यपाद-श्रीङ्गरसिंहजित्स्वामिनश्चारित्रात्मकं
भक्तामर-स्तोत्र-पादपूर्तिरूपं
सद्गुरु-स्तोत्रम्

मङ्गलम्—

शोभयेन मङ्गलमावरति—

वसंततिलका

मोहादिभीमजलजन्तुभिरावृतानाम्
मिथ्यात्वलोलतमवीचिविकम्पितानाम् ।
वीरोऽस्तु तत्परमधामपरीप्सुकाना-
मालम्बनं भवजले पततां जनानाम् ॥ १ ॥

धीराः कुशाग्रधिषणासविपश्चित्त-
यं व्यक्तवर्णपद्माकसुमनोभिरार्चन् ।
विघ्नाभिघातपटुमोहितग्रन्थपूतै-
स्तोष्ये किलाहमपि तं प्रथमं जिनेन्द्रम् ॥ २ ॥

श्लोकचतुष्टयेन कविः स्वादृष्टारं परिहरति—

विद्वज्जनादिघ्नयुगपद्भुजचञ्चरीको
ज्ञानं विनैव नवकाव्यमिदं चिकीर्षुः ।
इस्तेन तप्तमनस्य तु विहाय बाल—
मन्यः क इच्छति जनः सहसा गृहीतुम् ॥ ३ ॥

आसीद्वनस्पत्युणराशिरवन्मुनीशो
यस्याहमद्य धरवर्णनमावतिष्ठे ।
यास्याम्यवश्यमनिविज्ञजगोपदास्वं
को वा तरीतुमलमभुनिधि भुजाभ्याम् ॥ ४ ॥

धूमस्तथापि मुक्तिमार्गगतैर्गुणैः
संचोदितश्चलतां सुधियः क्षमन्ताम् ।
वन्पद्विपः परिकृतोऽपि स्वयं मृगेन्द्रे—
नान्येति किं निजशिशोः परिपालनार्थम् ॥ ५ ॥

मन्त्रोऽप्यमन्दमतिवत्प्रतिषक्तुकामो
यस्तन्मुनीशचरितस्य महत्त्वमस्ति ।
तारस्वरं यदमिगुञ्जति चञ्चरीक—
स्तथाघ्रातकलिकानिकरैकदेतुः ॥ ६ ॥

वैश्वरिचयः—

सौराष्ट्रराज्यमखिले जगतीतलेऽस्मि—
आभाति रूपगुणज्ञानचक्षुर्गुनीन्द्रे— ।

यैर्भारतीयजनजाट्यतमोन्निरस्तं
सूर्याशुभिन्नमिव शार्धरमन्धकारम् ॥ ७ ॥

तत्रास्त्यमेयपरिशोभ्यश्रियाभिजुष्टा
कान्ता सुखप्रदमहेन्द्रपुरी विशिष्टा ।
चेतो हराकमलिनीदलसंस्थितश्च
मुक्ताफलद्युतिमुपैति ननूदविन्दुः ॥ ८ ॥

दूरस्थिताप्यमलकोटिवहामकार्पात्
स्वैरात्मजैर्विविधक्षेत्रगतैर्धरित्रीम् ।
किन्नैष सा दिनमणेः कुर्वते प्रभैष
पद्माकरेषु जलजानि विकासभाजि ॥ ९ ॥

ध्रोमानमन्दमतिरार्त्तजनैकयन्धुः
तस्याऽभवत् कमलसिंहजिदर्यसिन्धुः ।
सम्पत्तिमत्परिजनो ननु तेन किं वा
भूत्याश्रितं य इह नात्मसमं करोति ॥ १० ॥

तस्यैव षट्सु शुभसन्ततिष्वाप्तबोधो
दीक्षामभक्त किञ्च डुणरसिहनामा ।
ज्ञानात्मकं मधुरगाङ्गपयां निपीय
क्षारं जलं जलनिधेरशितुं क इच्छेत् ॥ ११ ॥

गृहात्प्रभान्तं पुत्रं प्रति मातुः प्रेमाधिक्रयं वर्णयति—

आत्मान् बिहाय प्रियवन्धुजनाञ्च यासि
योगक्षमं न हि शरीरमिदं तत्राऽस्ति ।

पुत्रेति तन्मयतया जननी जगाद
यत्ते समानमपर न हि रूपमस्ति ॥ १२ ॥

विष्कम्भेण वर्णयति—

प्रेम्णा जित प्रणयिनां प्रथित-प्रबोध-
स्तद्वर्धर्ममर्ममहसा चिजितोष्णरश्मि-
धैराभ्यरक्षितमुक्ताशुजितो दिमांशु-
र्षद् वासरे मयति पाण्डुपलाशकक्षपम् ॥ १३ ॥

सधारितोऽपि बहुशः स्वजनैरशेषै-
र्यः प्रायज्जामदसारतरं विचार्य ।
येऽप्यारमण्यः सगदजोक्तमुक्तिरत्वाः
कस्ताभिधारयति सञ्चरतो यथेष्टम् ॥ १४ ॥

तत्तद्विदोऽप्य जननी जनकं स्वकं व-
दौलेद्ब्रह्म पयमानजवेक्षकम्पे ।
संस्तानिलेन परिप्रेक्षितपादपेन
कि मन्दराद्रिशिखरं सलितं कदाचित् ॥ १५ ॥

सङ्गुहपरममिषतो—

भीरतनासिंहसुगुरो शरणां प्रपद्य
तत्संस्तव्यं परचयत् समुदारवाग्भि-
र्यातोऽहमद्य भवतैव मवाग्धकृता-
द्वदीपोऽपरस्थमस्ति नाथ ! जनप्रकाशः ॥ १६ ॥

उद्बोधयत्यमृतदिग्धवचस्त्वदीयं
सम्मोहसंकुचितदृत्कमलं प्रसह्य ।
सन्तापदापक्ष्मनेऽप्यहतप्रभावः
सूर्यातिशायि महिमाऽसि मुनीन्द्र ! लोके ॥ १७ ॥

सुज्ञान-दर्शन-चरित्रपवित्राचतः
क्लिष्टाष्टकमभयमोचनसिद्धहस्तः ।
विभ्राजसे सकुपदेश-सुधासमिद्धः
विद्योतयज्जगदपूर्वशशाङ्कबिम्बम् ॥ १८ ॥

त्वत्तेजसा विगलिते भुवनान्धकारे
रात्रौ शशी न दिवसेऽपि रविश्चकास्ति ।
याते तव प्रवचनाप्लुत-जीवलोके
कार्यं कियज्जलधरैर्जलभारनघ्नैः ॥ १९ ॥

यवं स्तुतः सबहुमानमयं मुनीशो
दीक्षां ददेऽभिमतपात्रमिमं विलोक्य ।
रत्ने प्रकाशरहितेऽपि यथादरोऽस्ति
नैव तु काचशकले -किरणाकुलेऽपि ॥ २० ॥

चेतो निगृह्य नपसा नियतेन्द्रियस्त्वम्
भोगेषु कण्टसुलभेषु निरादरोऽभूः ।
दष्टं स्वरूपममलं किल येन तस्य
कश्चिन्मनो हरति नाथ ! भवान्तरेऽपि ॥ २१ ॥

होराभिधा स्वजननीमपि माननीयाम्
 प्राप्ताजयत्समुपदिश्य सुधर्मतत्त्वम् ।
 विद्योत्तयन्तमनिश निजमातृमालम् ।
 प्राचयेथ दिग्जनयति स्फुरद्दशमालम् ॥ २१ ॥

प्राप्तो जयो यदि स्वया सकलेन्द्रियेषु
 स्वाध्याययोगनिरतेन किमत्र विवम् ।
 नृभ्या भवान्धितरणाय समुत्तुकेभ्यो
 नान्य शिब शिषपदस्य मुनीन्द्रपत्न्या ॥ २३ ॥

अतः परम् मुनिं विशिनष्टि—

मुक्तिप्रदां त्यदुपदेशसुधां निपीव
 मूलाऽपि यत्सपदि वाक्यदुतामुपेति ।
 विद्यानवधवचनाऽसि मुने ॥ यत्सुधां
 ज्ञानरत्नकपममलं प्रचक्षति सन्त ॥ २४ ॥

मत्पांशवद्दृष्टिरजसा परिदिग्ददेश
 मृत्युं विजिह्व सहमाऽमरतामवन्ते ।
 मुक्तिं व्रजन्ति मवदीयवचो निःशब्द
 श्वक्त त्वमेव भगवन् । पुरुषात्तमाऽसि ॥ २५ ॥

पूजयाय पूज्य-चरणाय नरोत्तमाय
 मन्त्रप्रियाय मुनि-धर्मधुरन्धराय ।
 मोक्षप्रदाय कल्किरूपनाशनाय
 नमो नमो जित ! मयाऽधिशासनाय ॥ २६ ॥

ज्ञात्वा परं तदुपमं यतिनं शिवं त्वाम्
ध्यानस्थितं सुभगमञ्जुलकान्तिपुञ्जम् ।
जस्तेन कुद्धभवदग्ध-मनोभवेन
स्वप्नान्तरेऽपि न कदाचिदपीक्षितोऽसि ॥ २७ ॥

कृत्वा विहारमपि यत्र गतो मुनीश-
स्तत्रैव सुग्ध-मनुजास्तरसा प्रयाताः ।
तिष्ठन् स्वभक्तजनमध्यगतो वभासे
विम्बं रवेरिव पयोधर-पार्श्वनात ॥ २८ ॥

बद्धासनस्थितमनिन्दितमस्य रूपं
गुर्वीषु श्रोतृपरिप्लु विराजते स्म ।
प्रद्योतिताशमभितस्सुवितारिविम्बं
तुङ्गोदयाद्रिशिरसीध सहस्ररश्मेः ॥ २९ ॥

इन्द्रः सुरेषु दिविप्लु भुजङ्गमेषु
शेषो यथा वनमृगेषु हरिस्तथैव ।
विभ्राजसे त्वमपि तीर्थचतुष्टयेऽस्मि-
न्मुच्चैस्तटं सुरगिरेरिव शातकौम्भम् ॥ ३० ॥

तं तवैव शुभसंयमधारणेन
दोषाभिधं पुरवरं नगरं रराजे ।
अद्यापि भाति बहुश्रेष्ठिसमाश्रितं तत्
प्रख्यापत् यन्निजगतः परमेश्वरत्वम् ॥ ३१ ॥

विद्वद्वरस्य महनीयतपोधनस्य
कादण्यपूर्णहृदयस्य मुनीश्वरस्य ।

वापाग्धकारदलने तु प्रभाकरस्य
खे दुग्धुभिर्ध्वनति ते यशसः प्रवादी ॥ ३१ ॥

सङ्गोद्ययस्यमितशक्तिमये प्रभावे—
मांयानुलितममुकम्पितजीवन्नोकं ।

धाराप्रवाहमपितामृतवृष्टिरेषा
दिम्या दियः पतति ते बभसां ततिर्षा ॥ ३३ ॥

मग्दायते न हि कदापि प्रकृष्टशान्ति—
र्भुक्षिप्रभाषपरिवृद्ध-मनोज्ञकान्ति— ।

स्तेजोऽभिभूततपनार्चित ते मुखध्री—
वीप्सया जयस्थपि निशामपि सोमसौम्या ॥ ३४ ॥

सुप्तिद्वन्द्वेभ्यपि न यत्र व्यतिक्रमोऽस्ति
सद्धर्ममण्डनपरः प्रतिभा-परोतः ।

संयूयते सुखकरो मधुर-व्यनिस्ते
भाषास्वभाषपरिणामशुणैः प्रयोज्य ॥ ३५ ॥

भक्तस्त्वमेव मुनिराज्ञ ! जिनेश्वराणां
योऽतिथमैर्जितमतं विशदीकरोषि ।

धत्ते पदानि चरणौ भुवि यत्र येषाम्
पद्मानि तत्र विबुधा परिकल्पयन्ति ॥ ३६ ॥

दीप्तिस्तवेयमभिघ्न्य यथा चकास्ति

नैवं तथान्यमतसाधुजनस्य कस्य ।

यादृक् प्रदीप्तिरिह चान्द्रमसीप्रभाया—

स्तादृक् कुतो ग्रहगणस्य विकाशिनोऽपि ॥ ३७ ॥

पाणिगृहीतविविधाकृतिशस्त्रजालं

कण्ठापितातिपृथुशृङ्खलव्यालमालं ।

घोरास्यमुन्नतनसं पुरुषं यमामं

दृष्ट्वा भयं भवति नो भवदाश्रितानाम् ॥ ३८ ॥

मत्तेभकुम्भदलने प्रथितप्रभावो

दंष्ट्राकरालवदनाक्रमणस्वभावः ।

पादाहतः परमकुद्धमृगाधिपोऽपि

नाक्रामति क्रमयुगाचलसंश्रितं ते ॥ ३९ ॥

संव्याकुलीकृतजगत्त्रयभूतवृन्दं

शक्त्याभिभूतमनुजेन्द्रसुरासुरेन्द्रं ।

योगीन्द्रदर्पदलनोद्यतक्रामवर्हिं

त्वन्नामकीर्तनजलं शमयत्यशेषम् ॥ ४० ॥

उद्यत्फणं प्रखरदीप्तिमणिं दधानं

क्रोधोद्धतं सततमाक्रमणोद्यतञ्च ।

कण्ठस्त्रजं स विदधाति जनः फणीन्द्रं

त्वन्नामनागदमनी हृदि यस्य पुंसः ॥ ४१ ॥

द्विसाप्रवृत्तिरतिर्गाहृतचौर्यवृत्ति-
धर्मोऽरति परधनाहरणे मतिश्च ।

अग्रज्ञचर्यमघद् रविरदिमविद्धं
एवकीर्तनात्तम इवाशु मिदामुपैति ॥ ४२ ॥

यत्प्राप्नुवन्ति परिभोगनिवृत्तिचित्तै-
योगैरतद्व्यविहितैरपि कायहेतु-

र्भक्त्यैव ते मुनिवरेण्य ! भवाद् विमुक्तिं
एवैवाद्यप्युजयनाभयिणो लभन्ते ॥ ४३ ॥

व्यालाकृता विजनकाममभ्ययाता
दृष्ट्वा द्विफेद्रमभिर्यक्तसुजीविताशा ।

सद्यः समाधिगतभ्यातनिनेश्वरस्य
प्राप्तं विहाय भवत स्मरणाद् व्रजन्ति ॥ ४४ ॥

धिक् ॥ सुमेधगिरिमञ्जितस्वर्णेश्वर
य स्वाभिताम्यं हि सुवर्णसमान् कराति ।

धन्यो न्यक्षीयचरणौ तु यशप्रयेण
मर्याा भवन्ति मकरभ्रजनुदयकृता ॥ ४५ ॥

उत्प्लुटमङ्गलमिदं यनिनोपदिष्ट
द्विसानिवृत्तिमपराति विशुद्धवृत्ति-

माराधयन्ति भुवि ये ऽविमाऽनघया
सद्यः स्वयं विगतकषयमया भवन्ति ॥ ४६ ॥

लक्ष्मीस्तमेव भजते लभते यज्ञोऽपि
 पापं निवृन्तति मनः मुकुते नित्यवृत्ते ।
 भीतिं न याति स कदापि मृगेन्द्रवृन्दात्
 यस्तावकं स्तवमिमं मतिमानधीते ॥ ४७ ॥

भार्किं करोतु मनुजो यदि शुद्धचेताः
 नित्यं तत्र स्तवमिमं पठतूर्ध्वरेताः ।
 प्रख्यापयत्वमलङ्गनमतं जगत्यां
 तं मानतुङ्गमवशा सनुर्पति लक्ष्मीः ॥ ४८ ॥

પૂજ્યપાદ શ્રી કુંભરસિંહજીસ્વામીનું ચારત્રાત્મક
ભક્તતામર સ્તોત્રના પાદપૂર્તિરૂપ

મદ્ગુરુ-સ્તોત્ર

મળલાલચરણ

[૧]

સાવાર્થ--જો મોઠા મોઠા, કોષ આદિ વૃદ્ધિપુરૂષી ભવંકર
જલ-જલમોથી ઘેરાએવા છે, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન આદિ અંધાર
તરંગોથી ભેળો. કષાયમાન છે અને સમારૂપી સામરમા ભેળો.
ગ્રાસાં ખાઈ રહ્યા છે છતાં ભેળો. મોક્ષમાર્ગે જવાની ઈચ્છા રાખે
છે તેવા મોઠાને માટે મહાવીર ભગવાન આધારબૂત-સહાયક બનેા.

[૨]

તીક્ષ્ણ સુદિવાળા મહાત્મજનીર વિદ્વાનોએ પણ ૨૫૯ વર્ષ,
૫૬, વાઙ્મયી કુળ વાણીરૂપ પ્રબોધારા ભેગની પૂજા કરી છે
અર્થાત્ સ્મૃતિ કરેલ છે તે વિખ-વિનાશ કરવામાં નિપુણ એવા

અર્ચનાય ભજવાન-પ્રથમ જિનેન્દ્ર ઋષભદેવ ભજવાનની, પ્રચ્યુત
અન્ધની નિર્વિંધ સમાપ્તિ નિમિત્તે, હું પણ સ્તુતિ કરું છું.

લખુતા-પ્રદર્શન

[૩]

હું તો કેવળ વિદ્વાન પુરુષોનો ચરણ-સેવક છું અને જ્ઞાનના
અભાવમાં પણ આ નવીન દાવ્ય રચવાનું બાલસુક્ષ્મ દુસ્સાહસ
કરી રહ્યો છું. ખરેખર, બાળક સિવાય બળતી અમિને હાથથી
પકડવાનું સાહસ બીજું કોણ કરે ?

[૪]

જે મુનિરાજનું હું સુંદર ચરિત્ર-વર્ણન કરવા માહું છું
તેઓશ્રી ખરેખર ગુણોના ભંડાર હતા. આવા મહાપુરુષનું ગુણ-
વર્ણન કરવા હું તત્પર થયો છું એ બાળી વિદ્વન્મનો મારી
અવસ્ય મસ્કરી કરશે; કારણ કે મારો આ પ્રયત્ન જીજ્ઞાસાદ્વારા
સમુદ્રને તરવા જેવો છે.

ચરિત્ર-લેખનની-પ્રતિજ્ઞા

(૫)

આમ છતાં, ગુરુદેવનાં સાંભળેલાં ગુણોથી પ્રેરાઈને હું તેમના
જીવનસંબંધી અવસ્ય કાંઈને કાંઈ કહીશ. મારી આ ચપળતા માટે
વિદ્વાન પુરુષો મને ક્ષમા આપે. જે પ્રમાણે સિંહથી ઘેરાએલો,
આત્મરક્ષા કરવામાં પણ અસમર્થ એવો જંગલી હાથી મોહવશ
પોતાનાં બચ્ચાની રક્ષા કરવા માટે તે સિંહનો પણ સામનો કરે
જ છે. (તે પ્રમાણે હું પણ ગુરુદેવના ગુણોથી પ્રેરાઈને ચરિત્ર-

લેખનનો વધારાકી-વધામતિ પ્રત્ન કરું છું.)

અંધ-પ્રયોજન

[૬]

અમ્મ માની દોવા છતાં પણ હું માની પુરુષોની માફક ગુણ-વર્ણન કરવાની ને ઇચ્છા કરી રહ્યો છું તેનું પ્રધાન કારણ મુકેદેવના હિંદાત્ત જીવન-ચરિત્રનો પ્રભાવ છે. વસન્ત મહુર્મા નાનકડો જમર હિંમત સ્વરે ને ગુન્ગવ્ય કરે છે તેનું કારણ આંખાની મનોહર મંજરીઓ જ છે.

સૌરાષ્ટ્ર દેશની ખ્યાતિ

[૭]

‘વધાડકૃતિઃ તથા ગુણાઃ’-એ લોકોએક્રિતિને ચરિતાર્થ કરનાર, સૌરાષ્ટ્રમાં વિચરતા રૂપવાન, ગુણવાન તથા જ્ઞાનવાન મુનિવર્યોએ સૌરાષ્ટ્ર દેશને સમસ્ત ભૂમંડળમાં પ્રખ્યાત કરી દીધા છે. આ મુનિવર્યોએ ભારતીય જનોના અજ્ઞાન-અંધકારને ને પ્રમાણે સૂરના કિરણોદ્ધારા રાત્રિનો સંપૂર્ણ અંધકાર દૂર થઈ જાય છે તે પ્રમાણે જ્ઞાનપ્રકાશદ્વારા વિદારી નાંખ્યો છે.

મેંદરદા-જન્મભૂમિ

[૮]

આ જ સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં સુખપ્રદ, સુંદર અને અખૂટ ધન-સંપત્તિથી યુક્ત મહેન્દ્રપુરી નામની એક સામાન્ય નમરી હતી. કેમ ન દોષ ? આવા પવિત્ર દેશમાં આવી નમરી કોના ખાતે

એ સ્વાભાવિક જ છે. કમળપત્ર ઉપર પડેલું જલબિન્દુ પણ મોતીની શોભા ધારણ કરે છે.

[૯]

મંદરહાની જગતને ભેટ

આ નગરોએ, અનેક ક્ષેત્રોમાં ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરનાર પોતાના સુપુત્રોદારા સહજ પૃથ્વીને એવી કીર્તિમતી તથા પવિત્ર કરી દીધેલ છે-જે પ્રમાણે સૂર્ય પોતાનાં કિરણોદારા જ જલાશયોમાં ઊગેલાં કમળોને દ્વરથી જ વિકસિત કરી નાંખે છે.

[૧૦]

વંશ-પરિચય

આ પવિત્ર નગરમાં શ્રીમાન્ કમળસિંહ નામના એક શ્રાવક રહેતા હતા. તેઓ પોતે શ્રીસંપન્ન હોવા છતાં ગૌરવાન્વિત હતા, મરીબોના સહાયક અને હિતચિંતક હતા. તેમનો સમસ્ત પરિવાર સુખી હતો. ખરેખર પુણ્યશાળી પુરુષ તે જ છે કે જેઓ પોતાના આશ્રિત જનોને પણ પોતાની માફક સુખી અને સંપન્ન બનાવી દે છે.

[૧૧]

સંસાર-વિરક્તિ

આ જ ભાગ્યશાળી કમળસિંહજીને ૭ સંતાનો હતાં. તેમાંથી બે બાપુઓમાં મોટા બાપુશ્રી કુંગરસિંહજીએ સંસારથી જ્ઞાનપૂર્વક ૩૦

વિરક્ત થઈ ભાગવતી દીક્ષા મારણુ કરી હતી જેમણે યાનમમાનુ' જલપાન ક્યું હોય તેમને સંસારરૂપી સમુદ્ર આડુ પાણી પીવાની છત્રછા કેમ થાય ? ન જ થાય એ સ્વાભાવિક છે.

[૧૨]

માતૃપ્રેમ-સ્નેહબંધન

સંસારનો પરિભ્રમ કરો દીક્ષા લેવા ઉચિત થએલા ઈશુ કુમાર-સિદ્ધાને તેમના માતૃપ્રેમ અલગ પ્રેમપૂર્વક સમજાવતાં કહેવા લાગ્યા કે-હે પુત્ર ! પોતાના આત્મજનોને તથા પ્રિય ભાઈ-બહેનોને છોડીને તું મ્યા જાય છે ? તારુ આ સુકુમાર સરીર દીક્ષા લેવાને યોગ્ય નથી માટે તું અમને છોડીને કયાં જ નહિ, કારણ કે તારાથી વિશેષ પ્રાણુ-પ્રિય અમારા માટે ખીછ મોઢ વરતુ નથી.

[૧૩]

વૈરાગ્ય-વિજય

માતૃપ્રેમી આ પ્રમાણે સમજાવ્યું છતાં વૈરાગ્યવાસિત કે'ગર-સિદ્ધા પોતાના આત્મજનોને સમજાવતીને દીક્ષા લેવા માટે તત્પર થયા. તે વખતે વૈરાગ્ય-૨મથી ૨માએલા તેમના મુખ-મહસના પ્રકાશ આગળ ચન્દ્રમાનો પ્રકાશ પણ નિસ્તેજ જણાવેા હતો અને તેથી જ ચન્દ્રમા કિવસે પીળા પદાર્થ (આખરા)ની આકૃતિ તેજોદીન જેવામાં આવે છે.

[૧૪]

અભિનિષ્ક્રમણ

સમસ્ત આત્મીય જનોદ્વારા. સંસારમાં રહી જવાનો અત્યાગ્રહ કરાવા છતાં શ્રીમાન્ કુંગરસિંહજીએ સંસારને અસાર જાણી પાંચ ભવ્યાત્માઓની સાથે ગૃહાભિનિષ્ક્રમણ કર્યું. ખરેખર જેમણે અધ્યાત્મદષ્ટિએ મુક્તિરૂપ તત્ત્વનું સમ્યગ્ અવલોકન કર્યું છે તેમને પોતાની ઇચ્છાનુસાર વિચરતાં કાણુ અટકાવી શકે ?

[૧૫]

સંયમમાર્ગે પ્રયાણ

પોતાના માતા-પિતાને છોડીને ગૃહાભિનિષ્ક્રમણ કરતાં તેમને સ્વજનો તથા પરિવારજનોએ સંસારમાં રહી જવા માટે પ્રેમપૂર્વક અત્યાગ્રહ કર્યો તથા અનેક પ્રસોભનો પણ આપ્યાં, પરંતુ સંયમ-માર્ગનો આ પથિક—કુંગરસિંહજી પોતાના દૃઢ નિશ્ચયથી, જે પ્રમાણે વાયુના વેગથી પર્વત વિચલિત થતો નથી તેમ, જરા પણ વિચલિત ન થયા; કારણ કે વૃક્ષોને જડમૂળથી ઉખાડી ફેંકી દેનાર વાયુથી પણ શું મન્દરાચલ પર્વત થોડો જ વિચલિત થઈ શકે છે ?

[૧૬]

ગુરુચરણે

આ પ્રમાણે ધરથી નીકળી તેઓશ્રી પોતાના ગુરુદેવ રતન-સિંહજી મહારાજની પાસે ગયા અને ઉદાર સખ્દોમાં તેમની સ્તુતિ

રતાં અસંત નમતાપૂર્વક બોલવા લાગ્યા કે-હે ગુરુદેવ ! આપે જ
ને સંસારરૂપી અંધ-રૂપમાં પડતાં જવાબ્દો છે. હે નાથ ! આપ
જી વિશ્વને પ્રકાશમાન કરનાર અપૂર્વ જ્ઞાનદીપક છે.

[૧૭]

ગુરુ-ગુણગોરવ

‘ હે સ્વામિન્ ! સમ્બોધથી સંકુચિત યજ્ઞેશ હૃદયરૂપી કમલને,
મૃતથી સૌંચાયેલી આપની જવતારિણી વાણી વિકસિત કરી હે
હે ગુરુદેવ ! સંતાપને દૂર કરવામાં પણ આપનો પ્રભાવ કાંઈ
છે નથી. જોદલા જ મારે હે પ્રભો ! આપનો મહિમા સૂર્યથી
અધિક છે; કારણ કે સૂર્ય તો પોતે સંતાપકારી છે અને
તમે સંતાપકારી છો.

[૧૮]

‘રત્નત્રય’માં સિદ્ધહરેત

‘ હે ગુરુવયં ! સમ્બઝ્ઞાન, સમ્બઝ્ઞાન તથા સમ્બઝ્ઞારિત્ર ઝો
ત્રપની આરાધનાથી આપનું હૃદય અસંત પવિત્ર અને વિશુદ્ધ
મધુ છે અને કિલ્લ આફ કમીના જવથી મુક્ત કરવામાં
સિદ્ધહરેત હોવાથી આપની ખરેખર, સદુપદેશરૂપી અમૃતથી
પૂર્ણ, જમતને પ્રકાશિત કરનાર જોડ અપૂર્વ ચન્દ્રનિભ છે.

[૧૯]

જ્ઞાન-તપસ્વી

‘ હે નાથ ! સંસારના અજ્ઞાન-અંધકારને દૂર કરનાર આપના

જ્ઞાન-તેજ તથા તપસ્તેજની આગળ નિસ્તેજ બની જવાને કારણે રાત્રે ચન્દ્રમા અને દિવસે સૂર્ય મિલકેલ શોભા આપતા નથી. આ જ પ્રમાણે આપના પ્રવચનરૂપી પિયૂષ-જલમાં જ આ જીવલોક આકંઠ મમ્મ યર્ષ મચે છે-એવી દશામાં જલના બારથી વિનમ્ર બનેલા આ મેધોની પશુ હવે શી આવશ્યકતા છે ?

[૨૦]

સદ્ગુરુશરણુ

આ પ્રમાણે શ્રી કુંગરસિંહજીએ હૃદયપૂર્વક ગુણુ-સ્તુતિ કર્યા બાદ ગુરુદેવ શ્રી રત્નસિંહજીએ આ શિષ્યરત્નને સુપાત્ર સમજી ભાગવતી દીક્ષા આપી. રત્નત્રયના ધારણુ કરનાર પૂજ્યશ્રી રત્ન-સિંહજીએ શિષ્ય-રત્નની બરાબર ઠીમત આંકી; કારણુ કે પ્રકાશ જોડો હોવા છતાં જોડલો આદર રત્ન પ્રત્યે હોય છે તેટલો આદર અત્યંત પ્રકાશમય કાચના ટુકડામાં હોઈ ન શકે એ સ્વાભાવિક છે.

[૨૧]

મનોનિગ્રહ

હે મુનિવર્ય કુંગરસિંહજી મહારાજ ! આ પ્રમાણે આપે ભાગવતી મુનિ-દીક્ષા અંગીકાર કરી મન-મર્દતને વશ કરવા માટે કષ્ટદાયક કામભોગોથી પરાક્રમુષ્ણ બની તપશ્ચર્યાનો માર્ગ ગ્રહણુ કર્યો, કારણુ કે જેમણે આત્મસ્વરૂપ બરાબર સમજી લીધું છે તેમનું મન જન્મ-માંતરમાં પશુ બોમાદિ વિષયો ખીંજે ક્યાંય હરી શકે નહિ.

[૨૨]

ધર્મપ્રેરણા : એક સાથે પાંચ દીક્ષા

હે મુનિશ્રેષ્ઠ ! આપે ધર્મતત્ત્વ સમજી દીક્ષા લીધી. એટલું જ નહિ પણ આપની પૂજ્ય સંસારિક માતૃશ્રી હીરાદેવીએ, વેશ-ભાષા નામની બહેને, માનકુંવરભાષા નામની બાણેને તથા હીરા-ચંદ નામના બાણેને આપની ધર્મપ્રેરણાથી પ્રેરાઈને એક જ દિવસે અને એક જ સ્થાને સામવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી. ખરેખર જે પ્રમાણે ઉદ્દીપમાન સૂર્ય સ્વયં પ્રગટિત થવાની સાથે જ પોતાની જનની પ્રાચી દિશાના મુખને પણ સમુન્નવણ કરે છે તે જ પ્રમાણે હે શુરોવ ! આપે ધર્મ-દીપને પ્રગટિત કરી આખા મુળને પણ હીવાબ્ધું.

[૨૩]

સંયમ-સાધનાદ્વારા જીવનકલ્યાણ

હે મુનીન્દ્ર ! આપે સ્વાખ્યાત-તપ, વ્રત-નિવ્રત, યાન-ધ્યાન, સમિતિ-ચુષ્ઠિ આદિના નિરતિચારપાલનદ્વારા સંપૂર્ણ હનિદ્રેયોને વશમાં કરી લીધી ■ તે એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? કારણ કે સંસાર-રૂપી સમુદ્રને પાર કરવા માટે એથી અધિક કસમાણુગણી ખીંજો ઠાઠ માત્ર જ નથી.

[૨૪]

ઉપદેશામૃત

હે મુનિસત્તમ ! આપના મુક્તિપ્રદ ઉપદેશામૃતનું પાન કરી

મૂઠ મનુષ્ય પણ તત્કષણ વાગ્મી-વાક્ષપદ્ધતી જાય છે એવી આપની પ્રતિભાશક્તિની વ્યાખ્યાનવાણી છે. એટલા માટે હે ગુરુદેવ ! આપનાં દિવ્ય વચનો ખરેખર કાલુષ્યરહિત અને પવિત્ર છે; કારણ કે સન્તપુરુષો પણ આપને જ્ઞાન-સ્વરૂપ તથા અતીવ નિર્મલ-પવિત્રાત્મા તરીકે જાળખે છે.

[૨૫]

પુરુષોત્તમ-પદ

હે સાધુ-શિરોમણિ ! આપના પવિત્ર ચરણયુગલમાં વિનયાવનત થઈ સંસારી પુરુષો મૃત્યુંજય બની અમરત્વને પામે છે અને આપની દિવ્યવાણીનું શ્રવણ કરી તેઓ ભવ-અંધનથી મુક્ત થઈ જાય છે, એટલા માટે હે મુનિરાજ ! તમે પુરુષોત્તમ છો એ વાત ખીલકુલ સ્પષ્ટ જ છે.

[૨૬]

વંદન-નમસ્કાર હો !

પૂજ્યપાદ, પુરુષોત્તમ, ભવ્યોના પ્રિય, મુનિ-ધર્મના ધુરંધર, ભવ્ય-જીવોને સુખ આપનાર, કલિ-કલ્મષને નષ્ટ કરનાર, સંસાર-રૂપી સમુદ્રનું શોષણ કરનાર તથા રાગદ્વેષને જિતનાર હે ગુરુદેવ ! આપને નમસ્કાર હો !

[૨૭]

કામવિજેતા

જ્ઞાન-ધ્યાનાદિ યતિ-ધર્મના સતત પાલનથી પ્રાપ્ત કરેલી

ચકિત-વિશેષથી કામવિકારોને મંદ કરવા માટે ધ્યાનસ્થિત આપને સાક્ષાત્ ‘ચંકર-કલ્યાણુકર’ સમજીને કામદેવ-જે એક વાર ઇંકરના કોપાનલમાં બરમસાત્ થઇ મર્યો છે તે-મર્યોના માર્ગે આપની તરફ વપ્તનમાં પણ દષ્ટિપાત કરતો નથી. અર્થાત્ હે ગુરુદેવ ! આપે પતિધર્મની સતત જાગૃતિ તથા સમ્પન્ન આરાધનાથી કામદેવને પણ છતી લીધો હતો.

[૨૮]

ધર્મોપદેશનો પ્રભાવ

પરમ પૂજ્ય યુનિરાજ શ્રી કુંભરસિંહજી મહારાજ ત્યાં ત્યાં વિહાર કરીને જતા હતા ત્યાં ત્યાં તેમનાં દર્શન તથા ઉપદેશ-વશુનો લાભ લેવા માટે મુખ્ય માનવ-મેદની ઉભરાતી હતી. વ્ય-જનોની વચ્ચે જેસી જ્યારે આપમી ધર્મોપદેશ આપતા હતા ત્યારે મેધોની વચ્ચે જે પ્રભાણે તેજસ્વી સ્વર્ગિરણ સુશોભિત લાગે તેમ શોભતા હતા.

[૨૯]

ઓતા-પરિપદ્

ઓતાઓની જુદા પરિપદ્માં ઉચ્ચ આસન ઉપર નિરાજન પૂજ્યમીત્રું સ્વરૂપ એત્રું દેહીધમાન અને શોભાપમાન જણાવું ' કે જાણે ઉદ્યામલના ઘિખર પર ઊભેલ તથા ચારે દિશાઓને ઘિત કરનાર સર્વેત્રું નિર્મળ ચમત્કર્ત્ર હોય !

[૩૦]

સાધુ-શિરોમણિ

જે પ્રભાણે દેવોમાં ઈન્દ્ર, જીર્જમોમાં શેષ તથા વન્ય પશુ-
ઓમાં સિંહની પ્રધાનતા હોય છે તે જ પ્રભાણે ચારે તીર્થોમાં
આપ પણ પ્રધાન-શિરોમણિ હોવાથી, સુમેરુપર્વતના ઉચ્ચ
શિખરની માફક શોભતા હતા.

[૩૧]

દીક્ષાધામ-દીવ

આપે જ્યાં સંયમ ધારણ કર્યો હતો અને એ કારણે જે
દીવનગર પરમ પવિત્ર સ્થાન તે વખતે બની ગયું હતું તે નગર
આજે ધનાઢ્યો તથા ધર્મોઢ્યોથી યુક્ત બની ત્રિલોકમાં-વિશ્વમાં પોતાનું
શ્રેષ્ઠ ઐશ્વર્ય પ્રગટ કરી રહ્યું છે.

[૩૨]

નિર્મલ યશકીર્તિ

હે વિદ્વદ્વર્ય ! શ્રેષ્ઠ તપોધની, કુશ્યાનિધાન, ઉદારચેતા, મુની-
શ્વર, પાપરૂપી અધિકારને દૂર કરવા માટે પરમ તેજસ્વી જ્ઞાનભાનુ !
આપના નિર્મલ યશની દુંદુભી આકાશમાં પણ વાગી રહી છે.

[૩૩]

દિન્ય-વાણી

હે ગુરુદેવ ! આપના પુણ્ય-પ્રભાવથી, માયા-જાળમાં ફસા-

ચેલા તથા દયાપાત્ર બનેલા આ જીવ-લોકને પ્રાણ-શક્તિ આપનારી
આ પારાવારિક અમૃત વૃદ્ધિ આકાશમાંથી વરસી રહી છે કે તે
આપની દિવ્ય-વાણીની આખ્યાનધારા વરસી રહી છે ?

[૩૪]

તપસ્તેજ

જેમના મુખ-મંડળ ઉપર તરવરતી હલકાદ હાનિ ગાઇ
દિવસ ઝોલી થઇ નથી, પરંતુ જેમની પ્રખર જીવિ-પ્રતિભાથી
મુખ-કાન્તિ વિશેષ વૃદ્ધિમત થઇ છે અને જેમણે પોતાના તપ-
સ્તેજથી સૂર્યની તેજસ્વિતાને પણ ઝાંખી કરી નાખેલ છે એવી હે
શુરહેવ ! આપની મુખમી-કે જે ચન્દ્રમાના જેવી સૌમ્ય છે તે-
સૌમ્ય મુખમીએ ખરેખર ચન્દ્રની શોભાને પણ કરી લીધી છે.

[૩૫]

મધુર સંભાષણ

હે પૂજ્ય ! આપનું સંભાષણ ખરેખર મધુર છે, કારણ કે
તેમાં સુખ-અતિશયતાદિ (વ્યાકરણથી શુદ્ધ) પદોમાં કંઈ પણ રેર-
કાર (વ્યતિક્રમ) ન હોવાને કારણે લાગેલ છે, સદર્શનું મંડન
કરવામાં સાર્યક છે, પ્રતિભાથી યુક્ત છે, કાનેને સુખપ્રદ હોવાથી
કર્ણપ્રિય છે અને બાવાસોજનથી પરિપૂર્ણ છે એવી આપની મધુર
શ્રવણ છે.

[૩૬]

સદર્શ-પ્રચાર

હે ધુનિરાજ ! જિનેશ્વરના આજ એક સાચા મહત્ત છે.

એ જ કારણ છે કે જૈન ધર્મનો પ્રચાર તથા પ્રસાર કરવા માટે આપે ધણો જ પરિશ્રમ સેવ્યો છે, જે જીનેશ્વર ભગવાનનાં પદ-ચિહ્નોને દેવો કમળની કલ્પના કરે છે તે ભગવાનદ્વારા પ્રરૂપિત ધર્મનો ઉદ્ધોત કરવામાં આપે અતુલ પરિશ્રમ સેવ્યો છે.

[૩૭]

અલ્પચર્યાના પ્રભાવ

હે પ્રાતઃસ્મરણીય ! અલ્પચર્યા-સંયમ આદિના પ્રભાવથી આપના મુખમંડલ ઉપર જેવી અદ્ભુત કાન્તિ જોવામાં આવે છે તેવી કાન્તિ મન્દ મુનિઓના મુખ ઉપર જોવામાં ન આવે એ સ્વાભાવિક છે; કારણ કે ચન્દ્રમા જેવી ન્યોત્તરના નક્ષત્ર-મણીમાં આવી જ કેમ શકે ?

[૩૮]

સંયમ-પ્રભાવ

અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્રોને હાથમાં ધારણ કરનાર, ગળામાં લોઠાની મોટી સાંકળા જેવી સર્પની માળા પહેરનાર તથા ભયાનક મુખ અને લાંબું નાક ધારણ કરનાર ચમરાજ જેવા બિભત્સ પુરુષને જોઈને પણ આપના ચરણ-શરણે આવેલા ભગ્ય-જીવોને જરા પણ ભય પેદા થાય નહિ એવો આપનો સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૩૯]

મહાન્ મહોન્મત્ત ગજરાજના કંભરચક્ષોને એક ઝપાટામાં ફાટી

નાખે એવી તીક્ષ્ણ દાઢ ધારણ કરનાર, ભયંકર મુખાકૃતિવાળા
આક્રમણ કરવામાં તત્પર, પાદાધાતથી પ્રચંદ ક્રોધને ધારણ કરનાર
એવો મૃગાધિપ-સિંહ પણ હે ગુરુદેવ ! આપના ચરણે આવેલો
ભવ્ય-હવે હવે આક્રમણ કરી ન શકે એવો આપનો સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૪૦]

હે પૂજ્ય ! વિશ્વમાં સંપૂર્ણ પ્રાણીઓને આકુલ-બાકુલ કરી
દેનાર, નરેન્દ્ર, અસુરેન્દ્ર અને સુરેન્દ્રોની શક્તિઓને પણ પરાસ્ત
કરી દેનાર અને મહાન્ યોગીઓના અભિમાનને પણ માળી દેનાર
એવી શામાન્તિને આપના નામકીર્તનરૂપી જ્વલ સંપૂર્ણ રીતે શાન્ત
કરી નાખે છે. એવો આપનો સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૪૧]

હે ગુરુદેવ ! જે મનુષ્યના હૃદયમાં આપના નામરૂપી સર્પ-
વિષદન્તી જડીબુટ્ટી રહેતી છે તે મનુષ્યને કદાચિત્ ભયંકર દુષ્ટિ-
ધર, ક્રોધાન્ધ મણિધર-વિષધર આક્રમણ કરવા તૈયાર થયેા હોય
તો પણ આપના નામ-જ્વલથી તે સર્પ કંઠમાળ બનો જાય એવો
આપનો સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૪૨]

હે મુનિવર ! દિવસાની દુષિત પ્રવૃત્તિ, અતિનિન્દન યોષ-
વૃત્તિ, ધર્મમાં અરુચિ, પરધનાપદરણ્યની રુચિ તથા અશ્વઘ્રાયયે આદિ
રૂઢિઓને પ્રમાણે કર્મના નિરૂપિતી રુચિઓ આપનાર હર મહાજ્વલ

છે તેમ આપના નામોચ્ચારણુ માત્રથી નષ્ટ થઈ જાય છે, એવો આપનો સંયમપ્રભાવ છે.

[૪૩]

હે મુનિશ્રેષ્ઠ ! ભોગોપભોગોથી ચિત્તને પરાક્રમુખ બનાવી દેહ-દમનની યોગ-પ્રક્રિયાઓ દ્વારા યોગીજનો જે મુક્તિ (આત્મિક) સુખનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી તે આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ આપના ચરણની સેવા કરનાર ભવ્યાત્માઓ સહજરૂપે કરી શકે છે, એવો આપનો અપૂર્વ સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૪૪]

હે ગુરુદેવ ! ભયંકર અટવીમાં ગએલા અને હિંસક પશુઓથી ઘેરાયેલા લોકો કે જેઓ ભયંકર જંગલી હાથીઓને જેઠું ભય પામેલા છે અને જીવનની આરા છોડી બેઠેલ છે તેઓ સમાધિમાં સ્થિત પરમાત્માનું એકનિષ્ઠાપૂર્વક ધ્યાન કરનાર આપનું નામ-સ્મરણ કે ધ્યાન કરતાં જ નિર્ભય બની પોતાના નિર્દિષ્ટ સ્થાને પહોંચી જાય છે, એવો આપનો સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૪૫]

સ્વર્ણ સિખરવાળા તે શુભેરુ પર્વતને ધિક્કાર છે જે પોતાના પ્રશ્નયમાં રહેનારને સુવર્ણમય બનાવી દેતો નથી. હે ગુરુદેવ ! ધન્ય છે આપના ચરણયુગલને કે જેનું શરણુ લેવાથી ભવ્ય-જીવો દિવ્ય આત્મ-સ્વરૂપને પામી શકે છે, એવો આપનો સંયમ-પ્રભાવ છે.

[૪૬]

હે ગુરુદેવ ! આપદારા ઉપદિષ્ટ અહિંસા-વૃત્તિ તથા હૃદય-શુદ્ધિપ ઉત્કૃષ્ટ મંગલનુ જે સંસારી પુરુષો આરાધન કરે છે તેઓ તત્કાલ્પ કર્મબન્ધના ભયથી વિમુક્ત બની જાય છે, એવો આપનો સંયમપ્રભાવ છે.

[૪૭]

જે શુદ્ધિમાન મનુષ્યો ગુરુદેવના આ પવિત્ર સ્તોત્રનો જહ્નુ-પૂર્વક નિલપાઠ કરે છે તે બધા શુભેનાં લક્ષ્મી સ્વયમેવ સેવા કરે છે, તેમને જ સુપર પ્રાપ્ત થાય છે, તેઓ પાપવૃત્તિથી પરાક્રમ્ય બની પોતાના મનને પુણ્યોપાભાન કરવામાં પ્રવૃત્ત કરે છે અને ભવાનક સિદ્ધોથી ભયભીત ન થાય એવી નિર્ભયવૃત્તિ પ્રેરે છે. હે ગુરુદેવ ! આ જથી પ્રતાપ તથા પ્રભાવ આપના સંયમનો છે.

[૪૮]

હે ગુરુદેવ ! જે મનુષ્યો શુદ્ધ હૃદયપૂર્વક આપની સેવાભક્તિ કરે, જહ્નુયમનું નિરતિયાર પાલન કરી જેઓ સદ્ગુરુ-સ્તોત્રથી આ નિલપાઠનો નિયમિત સ્વાધ્યાય કરે તથા જયશીલ જૈન ધર્મના મદિમાનો સમસ્ત સંસારમાં પ્રસાર તથા પ્રચાર કરે તે આત્મા-ભિમાનથી ઉજત મરતકવાળા મનુષ્યોની પાસે બાહ્ય તેમજ આંતરિક લક્ષ્મી વિવર થઇને આવે એ સ્વાભાવિક છે.

गुरुवर्याष्टकम्

[छंद-द्वुतविलम्बितम्]

गिरिहरिं सुगुरुं प्रणमाम्यहम् ।

प्रथमुं सदा सुगुरुं कुंगरस्वाभीने

[१]

छुतविभूषणार्थमरिन्दमम्

प्रखरदीप्तिधरं यमिनां वरम् ।

भयदसंस्तुतिमोहनिकन्दनम्

गिरिहरिं सुगुरुं प्रणमाम्यहम् ।

सावार्थ—श्रुत-शास्त्रज्ञान न नभनुं भूपत्यु छे अर्थात् शास्त्र-
ज्ञानना प्रभावक, आर्य-श्रेष्ठपुरुष, अरिन्दम-काम क्रोध भान भाया
भोभ आदि रिपुओंनुं दमन करनार, अप्पर दीप्ति-तेजस्विताने
धारण करनार, संयम्नी-साधुपुरुषोर्मा श्रेष्ठ, भयंकर संसारना
कारणभूत-मोहने नष्ट करवार्मा तत्पर जेवा गिरि-कुंगर हरि-सिंह
नामना श्री कुंगरसिंहजस्वाभी सह्युरुने कुं विनभभावे प्रणाम
करे [६].

[૨]

મદનસૂત્રમમુપ્પત્તપોનિધિમ્
 વિપુલપાપપયોધિવિશોધકમ્ ।
 પ્રજતમખ્યજનાતિદરં પરમ્
 ગિરિહરિ સુગુહં પ્રણમામ્યહમ્ ॥

ભાવાર્થ—મદન(રામદેવ)ને કાળુખાં બાવનાર, ઉમ્મ-દીધ-
 તપસવી, વિરતીશુ^૧ પાપસાગરનું સોપણ કરનાર, ભખ્યજનોના
 કુઃખ દરનાર એવા સખર્થ ગિરિહરિ—શ્રી કુંભરસિંહજીસ્વામી
 સદ્ગુરુને કું વિનમ્રભાવે પ્રણામ કરું છું

[૩]

સદયમર્ચ્યતમં ત્રિવર્ણિનમ્
 સુકૃતવન્તમનસ્તગુણાકરમ્ ।
 મિત્રભુજં શરણાગતવત્સલમ્
 ગિરિહરિ સુગુહં પ્રણમામ્યહમ્ ॥

ભાવાર્થ—દયાવંત, પૂજ્ય, ત્રિવર્ણ શક્તિ, પ્રદયશાળી,
 અનંત ગુણોને ધારણ કરનાર, મિત્રભોજ, શરણાગતના સ્નેહારપદ
 એવા સદ્ગુરુ શ્રી ગિરિહરિ—કુંભરસિંહજીસ્વામીને કું વિનમ્રભાવે
 પ્રણામ કરું છું.

[૪]

સિતપટં સુલલાટમદ્વિસત્તમ્
 સુવિષમગ્નિચિમે અગ્નિમ્સત્તિમ્ ।

वित्तमसं मुनिसङ्घविशोभितम्
गिरिहरिं सुगुरुं प्रणमाम्यहम् ॥

आवार्थ—श्वेत वस्त्रने धारण करनार, विशाल ललाटवाला,
परम अद्विंसक, विवेकबुद्धिने धारण करनार, अग्नि ज्योती प्रतिभा-
वाला, अन्तर समान सौम्य प्रकृतिवाला, अज्ञान-अंधकारने दूर
करनार, मुनिसंघनी शोभा वधारनार जेवा सहगुरु गिरिहरि-श्री
कुंभरसिंहजस्वाभीने हुं विनम्रभावे प्रणाम करुं छुं.

(५)

नयगुणोपचितं नियतेन्द्रियम्
मृदुगिरं प्रगतेः परिपोषकम् ।
स्वमतसारप्रसारविचक्षणम्
गिरिहरिं सुगुरुं प्रणमाम्यहम् ॥

आवार्थ—नय-विनय आदि गुणोपयी युक्त, संयतेन्द्रिय,
मृदुभाषी, प्रगतिभार्मना पोषक तथा समर्थक, जैनधर्मना सारतो
प्रसार करवाभां विचक्षण जेवा सहगुरु गिरिहरि-श्री कुंभरसिंहज-
स्वाभीने हुं विनम्रभावे प्रणाम करुं छुं.

(६)

वदनदेशनिवेशितषष्ठकम्
श्रुतिसुखप्रदभाषणगीतकम् ।
विजितमन्युरयं प्रगटोदयम्
गिरिहरिं सुगुरुं प्रणमाम्यहम् ॥

ભાવાર્થ—શુભમઠળ ઉપર શુભવર્ણિકા ધારણ કરનાર, શ્રુતિ-કર્ણને સુખમદ એવું મધુર સંભાવણું કરનાર, કામ-કોષના વેગને છતનાર, પ્રગતિના માર્ગમાં અગ્રેસર યનાર એવા સદ્ગુણ શ્રી કુમરસિંહસ્વામીને હું વિનમ્રભાવે પ્રણામ કરું છું.

(૭)

સ્વતપસઃ પ્રમાથમમાપયત્
નિલિલસાધુગતાન્ નતમાશ્વકાન્ ।
નિપુણમુદ્ધતદમ્મનિશારણે
મિરિદરિ સુગુરુ પ્રણમામ્યહમ્ ॥

ભાવાર્થ—સમસ્ત સાધુમણે તથા નમ્ર શાવકોએ પણ જેમના તપશ્વરણનો શુભ-મહિમા માથે છે તથા હંભાદિનું નિવારણ કરવામા ખૂબ નિપુણતા પ્રાપ્ત કરનાર એવા સદ્ગુણ શ્રી કુમરસિંહસ્વામીને હું વિનમ્રભાવે પ્રણામ કરું છું.

(૮)

કમલગન્ધનમાર્તિનિકન્દનમ્
વિમલમુક્તમશીલતપાઘનમ્ ।
ગિનકયાઽવસરેઽમૃતવર્ષિણમ્
મિરિદરિ સુગુરુ પ્રણમામ્યહમ્ ॥

ભાવાર્થ—જનસમાજના હું અને નષ્ટ કરનાર, મદ-માત્સર્યને દૂર કરનાર, ઉત્તમ ચીત-સદાચારને ધારણ કરનાર, તપોધની, તથા જિન જનવાનની કથા કહેતી વખતે ધર્મોચ્ચતની વર્ણ કરનાર એવા કમલસિંહના નકન-કમલની મારફત જ્ઞાનદ આપનાર-સદ્ગુણ શ્રી કુમરસિંહસ્વામીને હું વિનમ્રભાવે પ્રણામ કરું છું.

અગાઉથી ગ્રાહક થનારની

નામસૂચિ

૧૦૬	રા. રા. શામજી વેલજી વીરાણી
૫૧	,, સુનીલાલ નાગજી વેરા
૫૧	,, રાધવજી ગોવીંદજી સંઘરાજકા
૫૧	,, હરિલાલ અમૃતલાલ પારેખ
૨૫	,, કપુરચંદ પાનાચંદ મહેતા
૨૫	,, દેવકરણ હંસરાજ
૨૫	,, મદનજી જોશાભાઈ
૨૫	,, કેશવલાલ તલકચંદ શેઠ
૧૫	,, પ્રભુદાસ મૂળજી દોશી
૧૧	,, કીરચંદ કચરા મકાણી
૧૧	,, અંદરજી ધેલાભાઈ પટેલ
૧૧	,, કાનજી પાનાચંદ બીમાણી
૧૧	,, ભાનુભાઈ રામજી ઢાઠારી
૧૧	,, વલભજી વનમાળી
૧૦	,, ગુલાબચંદ પાનાચંદ મહેતા

- ૧૦ ઠીવાળીબેન ઠોટાલાલ
- ૧૦ રા. રા. જેમંતભાઈ પાનાચંદ પ્રોજરાતા
- ૧૦ " મોહનલાલ દામોદર મહેતા
- ૫ " રેવણકેર બાબ્લચંદ રોડી
- ૫ " મોબાબ્લચંદ મોતીચંદ દોશી
- ૫ " પાનાચંદ ચત્રસુજ દોશી
- ૫ " મધુરાલાલ પોપટભાઈ
- ૫ " કપુરચંદ રત્નભોડ મહેતા
- ૫ " સોમચંદ નામ્બુજી મહેતા
- ૫ " મોરારજી વછરાજી
- ૫ " ગુમાળચંદ જેઠાભાઈ
- ૫ " માનસંજ કચરાભાઈ
- ૫ " મમનલાલ મોક્ષદાસ
- ૫ " બાબુદજી રાવચંદ
- ૫ " જમનાદાસ માર્લેચંદ મોદી
- ૫ " ત્રિભોવન વાલજી મહેતા
- ૫ " ગોપાળજી ભીમજી પારેખ
- ૩ " પ્રાણજીવન નારણજી પારેખ
- ૩ " મણિલાલ વનમાળી ચાહ
- ૩ " પાનાચંદ ત્રિભોવન પારેખ
- ૩ " કેશવલાલ કીશોરકેર બોધાણી
- ૩ " રતિલાલ બાબુજી
- ૨ " અબાવીદાસ ચત્રસુજ ખાત્રીશી
- ૨ " ઠોટાલાલ કેશવલાલ કામદાર

- ૨ રા. રા. ચંદુલાલ નરેન્દ્ર કોઠારી
- ૨ મણીબેન હિલાબી
- ૨ રા. રા. પોપટલાલ ખેતશીભાઈ
- ૨ બહેન હેમકુંવર દેવચંદ માધવજી.
- ૨ રા. રા. જગજીવન જૂહાભાઈ કોઠારી
- ૨ „ પુલચંદ લીલાધર
- ૨ „ જોહાલાલ મલુકચંદ
- ૨ „ વીકમશી કાળીદાસ
- ૨ „ આણંદજી પ્રાગજી
- ૨ „ રૂપચંદ અભેચંદ
- ૨ „ માણેકચંદ પોપટભાઈ
- ૨ „ દેલાભાઈ નીમચંદ
- ૨ „ હંસરાજ કાળીદાસ
- ૨ „ અભેચંદ જૂહાભાઈ
- ૧ „ અમરચંદ ગિરધર
- ૧ „ મણિલાલ ઝવેરચંદ
- ૧ „ દેવશી માણેકચંદ હામાણી
- ૧ „ હમનલાલ વર્ધમાન મોદી
- ૧ „ હરજીવન રૂમનાથ દેસાઈ
- ૧ „ જયંતિલાલ રેવાશંકર દોશી
- ૧ „ છોટાલાલ માનસંગ
- ૧ ચોટીલાવાળા ચતુરાચાઈ
- ૧ રા. રા. મગનલાલ હકિમચંદ

- ૧ બહેન સામકુંવર ચતુર્ભુજ
- ૧ રા. રા. ધીરજલાલ કાનજી
- ૧ " કાનજી જુહાભાઈ
- ૧ મણિબેન ચેરાવળવાળા
- ૧ રા. રા. શોકમજી પ્રામજી
- ૧ " રૈવાચંકર અનુપચંદ
- ૧ " સોમચંદ નામજી મહેતા
- ૧ " જ્ઞાણદાસ વજેચંકર
- ૧ " અમૃતલાલ ગધવજી
- ૧ " જોડાલાલ પોપટલાલ
- ૧ " પ્રભુરામ વરાણસી
- ૧ " કાનજી પરસોતમ
- ૧ " સાકરચંદ જેચંદ
- ૧ " કુલચંદ વનમાળી
- ૧ " જલમીચંદ જુહાભાઈ
- ૧ " પ્રાણજીવન કાળીદાસ
- ૧ " લાલજી કાનજી
- ૧ " જેચંદ અન્નરામર ડોહારી
- ૧ " મૂળચંદ જોડાભાઈ
- ૧ " મણિલાલ જેસંગભાઈ
- ૧ " દુધલાલ જમવાનજી
- ૧ " મુંદરજી પીરજી વારીખા
- ૧ " અમૃતલાલ હંસરાજ

- ૧ રા. રા. વલ્લભજી રતનશી
 ૧ " છોટાલાલ વાલજી
 ૧ " મોનજી દેવચંદ.

(૨૨૨)

